

ESTONIAN DISCUSSIONS ON ECONOMIC POLICY

Estonia has been a member of NATO and the European Union for 20 years
2024 — Estonian University City Tartu — European Capital of Culture
40 years from the first, so-to-say ship conference and the foundation of journal (May 1984)
Special Edition in Honour of Matti Randjärv, founder of the journal and initiator of the conference series — 75

ESTNISCHE GESPRÄCHE ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK

Estland ist seit 20 Jahren Mitglied der NATO und der Europäischen Union
2024 — Estnische Universitätsstadt Tartu — Kulturhauptstadt Europas
40 Jahre seit der ersten, sog. Schiffskonferenz und seit Gründung der Zeitschrift (Mai 1984)
Festschrift für Matti Randjärv, Gründer der Zeitschrift und Initiator der Konferenzreihe — 75

EESTI MAJANDUSPOLIITILISED VÄITLUSED

Eesti on 20 aastat NATO ja Euroopa Liidu liige olnud
2024 — Eesti ülikoolilinn Tartu — Euroopa kultuuripealinn
40 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (mai 1984)
Ajakirja asutajale ja konverentsiseeria algatajale Matti Randjärvi üle pühendatud eriväljaanne — 75

Articles (CD-ROM) * Summaries * Chronicle
Beiträge (CD-ROM) * Zusammenfassungen * Chronik
Artiklid (CD-ROM) * Kokkuvõtted * Kroonika

32nd year of issue * 32. Jahrgang * 32. aastakäik

Peer reviewed and refereed international scientific Journal
of **Business Administration and Economic Policy**

Rezensierte und referierte internationale wissenschaftliche
Zeitschrift für **Betriebswirtschaft und Wirtschaftspolitik**

Eelretsenseeritud ja viidatud rahvusvaheline
ettevõtte majanduse ja majanduspoliitika teadusajakiri

1-2 / 2024

Estonian Discussions on Economic Policy: Estonia has been a member of NATO and the European Union for 20 years / 2024 – Estonian University City Tartu – European Capital of Culture / 40 years from the first, so-to-say ship conference and the foundation of journal (May 1984) / Special Edition in Honour of Matti Raudjärv, founder of the journal and initiator of the conference series – 75

Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Estland ist seit 20 Jahren Mitglied der NATO und der Europäischen Union / 2024 – Estnische Universitätsstadt Tartu – Kulturhauptstadt Europas / 40 Jahre seit der ersten, sog. Schiffskonferenz und seit Gründung der Zeitschrift (Mai 1984) / Festschrift für Matti Raudjärv, Gründer der Zeitschrift und Initiator der Konferenzreihe – 75

Eesti majanduspoliitilised väätlused: Eesti on 20 aastat NATO ja Euroopa Liidu liige olnud / 2024 – Eesti ülikoolilinn Tartu – Eesti kultuuripealinn / 40 aastat esimesest nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (mai 1984) / Ajakirja asutajale ja konverentsieria algatajale Matti Raudjärv'ele pühendatud eriväljaanne – 75

Peer reviewed and refereed international scientific Journal of **Business Administration and Economic Policy** / Rezensierte und referierte internationale wissenschaftliche Zeitschrift für **Betriebswirtschaft und Wirtschaftspolitik** / Eelretsenseeritud ja viidatud rahvusvaheline **ettevõtetmajanduse ja majanduspoliitika** teadusajakiri

Publikatsioon ilmub kuni kaks korda aastas / Die Publikation erscheint bis zu zwei Mal im Jahr / The publication is published once or twice a year

ASUTAJA, KOORDINAATOR JA PEATOIMETAJA / GRÜNDER, KOORDINATOR UND CHEFREDAKTEUR / FOUNDER, COORDINATOR AND CHIEF EDITOR:

Matti Raudjärv (Tartu Ülikool * University of Tartu [1996–2019; since 2021 – emeritus]; Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology [1968–1998]; since 1974 – Alumni/, Mattimar OÜ (GmbH / Ltd.) [1993 – ..., director])

ARTIKLID ON AVALDATUD ANDMEBAASIDES: / Die Beiträge sind in den Datenbanken veröffentlicht: / Articles have been published in the databases:

DOAJ – Directory of Open Access Journals (Netherlands),

EBSCO – Elton B. Stephens Company (USA),

EBSCO – Central & Eastern European Academic Source,

EBSCO – Discovery Service (**EDS**),

EBSCO Essentials (USA),

EconBib – Economics Bibliography (KSP Journals; International),

ECONIS – Economics Information System (Germany),

Elsevier-SCOPUS – Largest abstract & citation database of peer-reviewed literature (USA, United Kingdom, Germany),

ESO – European Sources Online (United Kingdom),

SSRN – Social Science Research Network (USA),

USA Kongressi raamatukogu / **US Library of Congress** / **US-Kongressbibliothek**

ESTONIAN DISCUSSIONS ON ECONOMIC POLICY

Estonia has been a member of NATO and the European Union for 20 years

2024 – Estonian University City Tartu – European Capital of Culture

40 years from the first, so-to-say ship conference and the foundation of journal
(May 1984)

Special Edition in Honour of Matti Raudjärv, founder of the journal and initiator of the
conference series – 75

ESTNISCHE GESPRÄCHE ÜBER WIRTSCHAFTSPOLITIK

Estland ist seit 20 Jahren Mitglied der NATO und der Europäischen Union

2024 – Estnische Universitätsstadt Tartu – Kulturhauptstadt Europas

40 Jahre seit der ersten, sog. Schiffskonferenz und seit Gründung der Zeitschrift
(Mai 1984)

Festschrift für Matti Raudjärv, Gründer der Zeitschrift und Initiator der
Konferenzreihe – 75

EESTI MAJANDUSPOLIITILISED VÄITLUSED

Eesti on 20 aastat NATO ja Euroopa liidu liige olnud

2024 – Eesti ülikoolilinn Tartu – Euroopa kultuuripealinn

40 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (mai 1984)

Ajakirja asutajale ja konverentsiseeria algatajale Matti Raudjärv'ele pühendatud
eriväljaanne – 75

32nd year of issue * 32. Jahrgang * 32. aastakäik

Reviewed and refereed international scientific Journal
of **Business Administration and Economic Policy**

Rezensierte und referierte internationale wissenschaftliche
Zeitschrift für **Betriebswirtschaft und Wirtschaftspolitik**

Retsenseeritud ja viidatud rahvusvaheline
ettevõtetmajanduse ja majanduspoliitika teadusajakiri

1-2 / 2024

MattimaR
anno 1993

TALLINN

TOIMETUSKOLLEGIUM / REDAKTIONSKOLLEGIUM / EDITORIAL BOARD:

Raul Eamets (Bigbank AS)

Peter Friedrich (University of Federal Armed Forces Munich * University of Tartu)

Irina Gogorishvili (Tbilisi Riiklik Ülikool * Ivane Javakhishvili State University of Tbilisi)

Enno Langfeldt (Fachhochschule Kiel * University of Applied Sciences of Kiel)

Stefan Okruch (Andrássy Gyula Deutschsprachige Universität Budapest)

Helgi-Annika Reisenbuk (Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology)

Armin Rohde (Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald * University of Greifswald)

Klaus Schrader (Kieli Maailmamajanduse Instituut * Kiel Institute of the World Economy)

Mart Sörg (Tartu Ülikool * University of Tartu)

* * *

TOIMETAJAD / REDAKTEURE / EDITORS:

Üllas Ehrlich (Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology)

Sulev Mäeltsemees (Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology)

Matti Raudjärv (Tartu Ülikool * University of Tartu [1996–2019; since 2021 – emeritus]; Tallinna Tehnikaülikool * Tallinn University of Technology [1968–1998]; since 1974 – Alumni/, Mattimar OÜ (GmbH / Ltd.) [1993 – ..., director])

Toimetaja-konsultant / Redakteurin-Konsultantin / Editor-Consultant:

Ruth Tammeorg (Tartu Ülikooli Ametiühing * Tartu University Faculty Association; kvalifikatsioon: kutsestandard – raamatukoguhoidja, tase VI / Occupational qualification standard – Subject Librarian, level VI)

IT toimetajad-konsultandid / IT-Redakteure-Berater / IT editors-consultants:

Ragnar Kolga (Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži infotehnoloogia spetsialist)

Jüri Kristal (firma CADi Eesti OÜ tegevdirektor)

* * *

Endised toimetajad ja toimetuskolleegiumi liikmed: in memoriam

Janno Reiljan (Tartu Ülikool, Riigikogu; 8.10.1951–23.01.2018; toimetaja)

Manfred E. O. Hennies (Kieli Rakendusülikool, Saksamaa; 10.09.1938–18.10.2019; toimetuskolleegiumi liige; toimetaja)

KONTAKT – CONTACT:

Matti Raudjärv, Ph D (filosoofiadoktor-majanduskandidaat)

Mattimar OÜ (GmbH / Ltd.) [1993 – ..., director] (kirjastaja, Verleger, publisher)

Kose tee 79, 12013 Tallinn, Piritä; Eesti – Estland – Estonia

Tartu Ülikool * University of Tartu [1996-2019; since 2021 – emeritus]

mattir@mattimar.ee * www.mattimar.ee * matti.raudjarv@ut.ee

Tehniline sekretär ja korrektuur / Technical secretary and proof-reader:

Kadri Jõgi (MA) (Tartu Ülikooli doktorant * Doctoral student at the University of Tartu;

õpetaja * teacher, kadrike.j@gmail.com

* * *

Estonian Discussions on Economic Policy: Estonia has been a member of NATO and the European Union for 20 years / 2024 – Estonian University City Tartu – European Capital of Culture / 40 years from the first, so-to-say ship conference and the foundation of journal (May 1984) / Special Edition in Honour of Matti Raudjärv, founder of the journal and initiator of the conference series – 75. 2024, No. 1–2

Eestnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Estland ist seit 20 Jahren Mitglied der NATO und der Europäischen Union / 2024 – Eestnische Universitätsstadt Tartu – Kulturhauptstadt Europas / 40 Jahre seit der ersten, sog. Schiffskonferenz und seit Gründung der Zeitschrift (Mai 1984) / Festschrift für Matti Raudjärv, Gründer der Zeitschrift und Initiator der Konferenzreihe – 75. 2024, Nr. 1–2

Eesti majanduspoliitilised väitlused: Eesti on 20 aastat NATO ja Euroopa liidu liige olnud / 2024 – Eesti ülikoolilinn Tartu – Euroopa kultuuripealinn / 40 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (mai 1984) / Ajakirja asutajale ja konverentsiseeria algatajale Matti Raudjärv'ele pühendatud eriväljaanne – 75. 2024, nr. 1–2

Peer reviewed and refereed international scientific Journal of **Business and Economic Policy**

Rezensierte und referierte internationale wissenschaftliche Zeitschrift für Betriebswirtschaft und Wirtschaftspolitik

Eelretsenseeritud ja viidatud rahvusvaheline ettevõtte majanduse ja majanduspoliitika teadusajakiri

Tallinn: Mattimar; 32nd year of issue / 32. Jahrgang / 32. aastakäik

MATTIMAR OÜ (GmbH, Ltd.), 2024

ISSN 1736-5597 (trükis)

ISSN 1736-5600 (CD-ROM)

ISSN 2228-1878 (pdf, online)

ISBN 978-9916-672-13-6 (trükis)

ISBN 978-9916-672-14-3 (CD-ROM)

ISBN 978-9916-672-15-0 (pdf, online)

ISBN 978-9985-844-92-2 (epub)

The journal has / Die Zeitschrift hat / Ajakirjal on – DOI: 10.1515/edep

Electronic publications of articles are assigned a DOI. / Elektronische Veröffentlichungen von Artikeln werden mit einem DOI versehen. / Artiklite elektroonilistele väljaannetele omistatakse DOI: <https://doi.org/10.1515/edep>

Käesolevas publikatsioonis avaldatud artiklid on eelretsenseeritud anonüümselt sõltumatute doktorikraadiga retsensentide poolt. / Alle Beiträge der vorliegenden Publikation wurden vor der Veröffentlichung anonym von unabhängigen promovierten Experten rezensiert. / Before publishing, the articles in this collection have been anonymously peer-reviewed by independent reviewers holding a doctor's degree.

Trükitud trükikojas Miniprint OÜ / Gedruckt in der Druckerei Miniprint OÜ / Printed in the printing house of Miniprint OÜ, Tallinn, Estonia

© Esikaas ja üldkujundus / Cover und Gesamtlayout / Front cover and general design: kirjastaja Mattimar OÜ; Verleger Mattimar OÜ (GmbH); publisher Mattimar OÜ (Ltd.) 2024

© Kirjastamine, Herausgeber, publishers – Tallinn: Mattimar OÜ (GmbH), 2024

© Autorid, Autoren, authors

* * *

NB! NB! NB!

AJAKIRJAST / ÜBER ZEITSCHRIFT / ABOUT JOURNAL

Käesolevat ajakirja tervikuna on näha:

- **Mattimar OÜ** kodulehel (www.mattimar.ee)

Mattimar OÜ (GmbH / Ltd.):

- eestikeelsel kodulehel / auf Estnisch / in Estonian: http://www.mattimar.ee/est_publikatsioonid.html
- saksakeelsel kodulehel / auf Deutsch / in German: http://www.mattimar.ee/ger_publikatsioonid.html
- ingliskeelsel kodulehel / auf Englisch / in English: http://www.mattimar.ee/eng_publikatsioonid.html

Mattimar OÜ koduleht on uuendamisel ja lisaks on koostamisel ka kodulehe venekeelne osa ning kui edaspidi tekib piisavalt palju vene keeles artiklite kirjutajaid-autoreid (NB! ja konverentsil osalejaid, et konverentsile tekib vajalik hulk ka venekeelseid ettekan-deid) ning kirjutatakse sisukaid artikleid, siis on võimalik, et laiendame ka ajakirja nel-jakeelseks.

Üsna terviklikult on ajakirja samuti näha koos suures mahus eessõnade, sh oluliste sünd-muste äramärgimisega, täismahus teadusartiklite, nende artiklite teisekeelsete kokkuvõ-tete, kroonika ja muu olulisega ojs.utlib.ee lehel:

- **OJS** (ojs.utlib.ee) – (Open Journal System) on veebiajakirjade publitseerimis-süsteem, mida kasutatakse Tartu Ülikooli avatud juurdepääsuga (Open Ac-cess) teadusajakirjade haldamiseks ja publitseerimiseks. OJS platvormil on avaldatud **Tartu Ülikooli** nime all (sh TÜ Kirjastuses) kirjatatavad eelretsensseeritud ajakirjad, mis sisaldavad artiklite täistekste eesti, inglise ja vene kee-les (meie ajakirja puhul lisaks ka saksakeelsed tekstid). Kõik Tartu Ülikooli OJS platvormil avaldatud ajakirjad on kättesaadavad ka rahvusvahelises **DOAJ** (Directory of Open Access Journals) andmebaasis. Ka meie käesolev ajakiri on selles andmebaasis (DOAJ) esindatud.

* * *

Die vorliegende Zeitschrift als Ganzes kann eingesehen werden:

- auf der Homepage von Mattimar OÜ (GmbH) (www.mattimar.ee)
- bei OJS (ojs.utlib.ee) – (Open Journal System), es handelt sich um ein Publikationssystem der Onlinezeitschriften, das von der Universität Tartu zur Verwaltung und Publikation von wissenschaftlichen Zeitschriften verwendet wird und öffentlich zugänglich ist (Open Access). Alle auf der OJS-Plattform der Universität Tartu veröffentlichten Zeitschriften sind auch in der internationalen Datenbank von DOAJ (Directory of Open Access Journals) zugänglich. Auch unsere vorliegende Zeitschrift ist in dieser Datenbank (DOAJ) vertreten.

Die Homepage von Mattimar OÜ wird gerade erneuert und zusätzlich wird auch der russischsprachige Teil der Seite zusammengestellt. Wenn es in nächster Zukunft genügend russischsprachige Autoren und Verfasser der Beiträge geben wird (NB! und auch Teilnehmer an den Konferenzen, so dass auch eine notwendige Menge an russischsprachigen Vorträgen entsteht) und dem Redaktionsteam der Zeitschrift inhaltsreiche Beiträge vorgelegt werden, dann wird es möglich sein, dass wir auch die Zeitschrift auf vier Sprachen erweitern werden. Aber, wir werden es sehen, denn dies wird wohl auch einen Redakteur und Rezensenten für das Russische voraussetzen!?

* * *

The full edition of this journal is available:

- on the web site of Mattimar OÜ (Ltd.) (www.mattimar.ee)
- in OJS (ojs.utlib.ee) – (Open Journal System) which is a publishing system for online journals used for the management and publishing of open access research journals of the University of Tartu. All journals published in the OJS platform of the University of Tartu are available also in the international DOAJ (Directory of Open Access Journals) database. Our current journal is also represented in that database (DOAJ).

The web site of Mattimar OÜ is undergoing updates, and in addition, the part in the Russian language will be added to the web site, and if we have enough authors of papers in Russian in the future (NB! and conference participants so that we have the necessary number of presentations also in Russian) and papers rich in content are submitted to the editorial board of the journal, it will be possible to expand the journal also to include the fourth language. However, we will wait and see since this assumes also an editor and peer reviewers in the Russian language!?

* * *

TÄHELEPANUKS AUTORITELE!
WICHTIGE ANMERKUNG FÜR AUTOREN!
NOTE FOR THE AUTHORS!

Autor vastutab oma kirjutise sisu, õigekirja ja vormistamise eest ainuisikuliselt. Mattimar OÜ ei võta vastutust andmete õigsuse, täpsuse ega täielikkuse osas, samuti ei arvesta ka kolmandate poolte eraõiguslikke huve.

Artikli sissejuhatavas osas ootame me autoritelt, et nad **konkreetselt ja selgelt**

- kirjutaksid, mille poolest on autori tema arvates artikli teema aktuaalne;
- formuleeriksid artikli eesmärgi;
- formuleeriksid need uurimisülesanded, mille lahendamine aitab seatud eesmärgi saavutada.

Artiklite, kokkuvõtete ja muude materjalide vormistamisnõuded on avaldatud Mattimar OÜ kodulehel (www.mattimar.ee – „Aktuaalne“ all: infokiri).

Verantwortlich für den Inhalt sind die Autoren. Mattimar OÜ (GmbH) übernimmt keine Gewähr für die Richtigkeit, Genauigkeit und Vollständigkeit der Angaben sowie die Beachtung privater Rechte Dritter.

Im einführenden Teil des Beitrages erwarten wir von dem Autor, dass er **konkret und deutlich**

- die Aktualität des Beitrages und des Themas hervorhebt;
- das Ziel des Beitrages formuliert;
- umfassend die Forschungsaufgaben formuliert, die zur Erreichung des Ziels gelöst werden müssen.

Die eingereichten Artikel und die dazugehörigen Zusammenfassungen müssen folgende Formvorschriften erfüllen (www.mattimar.ee – „Aktuell“: Merkblatt)

Authors are personally responsible for the content, correct spelling and formatting of their publications. Mattimar OÜ (Ltd.) will not accept responsibility for the correctness, accuracy or completeness of the information and will not consider private interests of third persons.

We expect from authors a **specific and clear** statement in the introductory part of the paper about:

- why the subject of the paper is topical in the opinion of the author.
- the objective of their paper.
- the research tasks which have to be fulfilled to achieve the stated objective.

With the delivery of your paper, you will grant to the publishers the right to publish your paper (www.mattimar.ee – „Topical“: Information Letter)

* * *

UUS! NEU! NEW!

LAIENDAME AJAKIRJA SISULIST POOLT!

WIR ERWEITERN DEN INHALT DER ZEITSCHRIFT!

WE WILL EXPAND THE RANGE OF TOPICS OF THE JOURNAL!

NB! NB! NB!

Alates aastast 2022:

laiendasime ajakirja sisulist poolt,

st võtame senisest enam juba 2021. aasta teisest poolest avaldamiseks vastu

ettevõtte ja ettevõtlusega seotud teadusartikleid eesmärgiga anda head võimalused samuti nendele teadlastele ja praktikutele, kes ettevõttemajanduse uurimisega tegelevad, seda nii Eestis kui teistes riikides.

See annaks võimalused ka **ettevõttemajanduse** probleeme paremini majanduspoliitika kaudu siduda ja integreerida. Sisu poolest oleks tegemist:

eelretsenseeritud ning viidatud rahvusvahelise ettevõttemajanduse ja majanduspoliitika teadusajakirjaga.

Ajakirja pealkiri ja avaldamistingimused jäävad endisteks, artikleid võtame vastu jooksvalt, aasta läbi.

Artiklite esitamise tähtajad, mis tuuakse välja aasta lõppudel ja alguses meie poolt levitatavates **infokirjades**, on eeskätt nendele autoritele, kes on huvitatud meie konverentsidel osalemisest ja esinemisest kesksuvel (iga-aastaselt: juuni lõpp – juuli algus) ning enne konverentsi ilmuvas ajakirjas oma artikli avaldamisest.

* * *

NB! NB! NB!

Ab dem Jahr 2022 werden wir:

den inhaltlichen Teil der Zeitschrift erweitern,

d. h., dass wir bereits ab der zweiten Hälfte des Jahres 2021 zahlreicher als bis jetzt Wissenschaftsartikel zur Veröffentlichung annehmen werden, die **mit Unternehmen und Unternehmertum verbunden sind**, mit dem Ziel, gute Möglichkeiten auch jenen Wissenschaftlern und Praktikern zu offerieren, die sich mit der Forschung der Betriebswirtschaft beschäftigen, und das sowohl in Estland wie in anderen Ländern.

Dies würde uns auch Möglichkeiten bieten, die Probleme der **Betriebswirtschaft** besser mit der Wirtschaftspolitik zu verbinden und zu integrieren. Vom Inhalt her würde es sich um:

eine vorrezensierte und referenzierte Wissenschaftszeitschrift für internationale Betriebswirtschaft und Wirtschaftspolitik handeln.

Der Titel der Zeitschrift und die Veröffentlichungsbedingungen bleiben die gleichen, die Artikel werden laufend, während des ganzen Jahres entgegengenommen.

Die Fristen für die Einreichung von Artikeln, die in den an Jahresenden und Jahresanfangen von uns verbreiteten **Informationsschriften** angegeben werden, sind vor allem

für jene Autoren vorgesehen, die an der Teilnahme an unseren Konferenzen und an einem Auftritt im Mittsommer (alljährlich: Ende Juni – Anfang Juli) sowie an einer Veröffentlichung des eigenen Artikels in der vor der Konferenz erscheinenden Zeitschrift interessiert sind.

* * *

NB! NB! NB!

Starting from 2022:

we will expand the range of topics of the journal –

i.e. **already from the second half of 2021 we will accept more research papers related to enterprises and business** activities in order to afford good opportunities also to researchers and experts of the field studying business administration both in Estonia and in other countries.

It would also make it possible to link and integrate business administration problems better with economic policy. In essence it would be:

a peer-reviewed and indexed international scientific journal of business administration and economic policy.

The journal title and the conditions for publishing will remain the same, we will accept papers all the year round.

The deadlines for the submission of papers that will be set at the beginning and end of each year in the **Information letters** we will be sending out are above all for the authors who are interested in participation in our conferences and making presentations in summer (annually: end of June – beginning of July) and publishing their papers in the journal that will be published before the conference.

* * *

Alates juunist 2019, pärast rahvusvahelise andmebaasi Scopus poolset tunnustust, on käesolev ajakiri Eesti Teadusinfosüsteemis (ETIS) kõrgeimal tasemel, s.o. tasemel 1.1

* * *

**KÄESOLEVA PUBLIKATSIOONI-TEADUSAJAKIRJA KOOSTAMIST,
TRÜKKIMIST JA VÄLJAANDMIST TOETANUD ÜLIKOOLID NING
ORGANISATSIOONID /**

Die Herausgabe dieser Publikation wurde unterstützt durch folgende Universitäten und Organisationen /

The following universities and organisations have supported the publishing/ printing of the publication:

- Tartu Ülikool * Universität Tartu * University of Tartu
- Tallinna Tehnikaülikool * Technische Universität Tallinn * Tallinn University of Technology
- Mattimar OÜ * Mattimar GmbH * Mattimar Ltd.
- Kieli Rakendusülikool * Fachhochschule Kiel * University of Applied Sciences of Kiel
- Greifswaldi Ülikool * Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald * University of Greifswald
- Kieli Maailmamajanduse Instituut * Institut für Weltwirtschaft Kiel * Kiel Institute of the World Economics
- Tbilisi Riiklik Ülikool * Ivane Javakhishvili Staatliche Universität Tbilissi * Ivane Javakhishvili State University of Tbilisi
- Jena Rakendusülikool * Ernst-Abbe-Hochschule Jena * University of Applied Sciences of Jena

Kaudselt on toetanud ka

- DAAD (Saksa Akadeemiline Vahetusteenistus)
- Georgia Tehnikaülikool * Georgian Technical University

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
MAJANDUSTEADUSKOND

MATTIMAR
ANNO 1993

FACHHOCHSCHULE KIEL
University of Applied Sciences

UNIVERSITÄT GREIFSWALD
Wissen lockt. Seit 1456

seit 1358

GEORGIAN TECHNICAL UNIVERSITY

GTU

SCIENTIA POTESTAS EST...

DAAD

Deutscher Akademischer Austauschdienst
German Academic Exchange Service

* * *

Prof. dr Matti Raudjärv oma kodukontoris-büroos, erialase raamatukogu ees Tallinnas, Pirita-Kosel 5. oktoobril 2024. Fotode autor: Udo Uik

Viis aastat tagasi, 2019. aasta juuniga lõpetas Matti Raudjärv (MR) õppe- ja teadustöö Tartu Ülikoolis (TÜ). Varem, aastal 1998, oli ta lõpetanud tegevuse Tallinna Tehnikaülikoolis, siirdudes sealse teaduskonna juhtkonna kutsel tööle Tartu Ülikooli. 2022. aasta detsembrist on MR TÜ ametiühingu seeniorliige ning 2023. aasta 1. märtsist anti talle ülikooli emeerituse staatus, st Matti Raudjärv on edasi Tartu Ülikooli liige.

Seega 2024. aasta sügisega on täitunud enam kui 50 aastat koostööd Eesti kõrgkoolidega, algul üliõpilasena (1968, 1969–1974), hiljem õppejõuna, juhtivteadurina, õppe- ja juhatajana, professorina, teaduskonna nõukogu liikmena ja prodekaanina. Aastal 1992 asutas ta pärast pikaajalist stažeerimist Saksamaa LV ülikoolides esimese majanduspoliitika õppetooli Eestis.

1984. algatas MR teaduskonverentside seeria (edasi 1994 kuni tänaseni) ning oli teaduskogumiku toimetaja. Kogumikust kujunes 2007. aastast käesolev kolmekeelne rahvusvaheline teadusajakiri ja MR on selle peatoimetaja tänaseni.

Käesoleval ajal jätkub koostöö mitmete teiste riikide (Saksamaa LV, Malta, Georgia, Ukraina jmt) ülikoolide kolleegidega, sh olles aastal 2019 valitud Georgia Tehnikaülikooli külalisprofessoriks ja doktoriprogrammi välismaiseks juhiks ning samal aastal määratud ka Tbilisi Riikliku Ülikooli külalisprofessoriks.

Enne seda, aastatel 2014–2017 oli ta Georgia Tehnikaülikoolis igal aastal ca 4–5 nädala jooksul õppetööl, pidades loenguid ka teistes Georgia ülikoolides (Kutaisi, Zugdidi, Telavi) ning osalenud alates aastast 2014 igal aastal sealsetel teaduskonverentsidel ja avaldanud artikleid Georgia Tehnikaülikooli teadusajakirjas. Aastast 2020 kui algas COVID-19 pandeemia, on ta mõnel aastal ka interneti teel konverentsil osalenud ja esinenud nii Georgias kui Venemaal Kubani Riiklikus Ülikoolis (viimases küll enne, kui algas sõda Ukrainas, 24.02.2022). MR on ka Georgia Tehnikaülikooli teadusajakirja toimetuskolleegiumi liige ning audoktori nominent (2015). Riiklikus Ülikoolis (viimases küll enne, kui algas sõda Ukrainas, 24.02.2022). MR on ka Georgia Tehnikaülikooli teadusajakirja toimetuskolleegiumi liige ning audoktori nominent (2015). PS: mõneti naljakas pärast Eestis õppetöö lõpetamist: nägin vähemalt kord kvartalis öösel magades und, et pidin minema endisesse majandusteaduskonna hoonesse Tallinnas, Kopli 101 üliõpilastele loengut pidama. Hoone oli juba renoveeritud ja paljude uute lisahoonetega ühendatud. Ainult ei teadnud – millisel teemal seekord loeng pidi olema ja kus auditooriumis (hoonete kompleks oli üpris suur). Kõik see ajas mind peaaegu ärkvele ning mõistsin, et tegelikult ei pea ma kuhugi minema. Ütlesin enesele unes: „Matti, sa ei pea kuhugi minema!“ Ja magasin edasi. Seega aastakümnete jooksul kogunenud rutiin oli oma jälje jättnud!

Selline unenägu kordus pea igas kvartalis korra. Nüüd, aastal 2024 pole ma seda und enam näinud. Aga on ka juba viis aastat sellest, kui Eesti ülikoolides viimati loenguid pidasin.

SISUKORD / INHALTSVERZEICHNIS / CONTENTS

Toimetuskolleegium / Redaktionskollegium / Editorial Board	4
Toimetajad / Redakteure / Editors	4
KONTAKT – CONTACT	4
Ajakirjast / Über Zeitschrift / About Journal	6
Tähelepanuks autoritele! / Wichtige Anmerkung für Autoren! /	
Note for the authors!	8

Uus! Neu! New!

Laiendame ajakirja sisulist poolt!

Wir erweitern den Inhalt der Zeitschrift!

We will expand the range of topics of the journal!

* * *

Käesoleva publikatsiooni-teadusajakirja koostamist, väljaandmist ja trükkimist

toetanud ülikoolid ning organisatsioonid /

Die Herausgabe dieser Publikation wurde unterstützt durch folgende Universitäten
und Organisationen /

The following universities and organisations have supported the publishing/printing
of the publication

* * *

Ajakirja ja konverentside seeria asutaja Matti Raudjärv – 75

* * *

SISSEJUHATAV OSA / EINFÜHRUNGSTEIL / INTRODUCTORY PART¹

Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 – panus piirkonna kultuurist kantud

arengusse (koostaja: Annela Laaneots)

European capital of culture Tartu 2024 – a contribution to the cultural

development of the region (by Annela Laaneots)

Kulturhauptstadt Europas Tartu 2024 – ein Beitrag zur kulturellen Entwicklung

der Region (von Annela Laaneots)

* * *

NATO ja Euroopa Liit, nende arengud viimase 20 aasta jooksul. Sissejuhatavaid

mõtteid hetkeolukorrast (Matti Raudjärv)

NATO and the European Union, their developments in the last 20 years.

Introductory thoughts on the current situation (by Matti Raudjärv)

Tartu rahu – lõpuni täitmata leping. Võidupüha tähistamisest Narvas – Eesti,

Euroopa Liidu ja NATO piirilinnas. Aeg sai täis – kindral andis ameti üle

kindralmajorile (Matti Raudjärv)

¹ Vastavalt aasta allteemadele / nach den Unterthemen des Jahres / according to the subthemes of the year.

1919 – Basis was laid to the Estonian Victory Day * 1920 – Tartu Peace treaty * 2024 – Change of the commander of the Defence Forces according to the established order (by Matti Raudjärv)	73

* * *

ARTIKLID / PUBLIKATIONEN / ARTICLES

Tinatin Dzotsenidze	The Impact of Authentic Leadership on Organizational Economic Performance: A Study in the Financial Sector of Georgia	81
Maret Güldenkoh Uno Silberg	Reasons for correcting and late submission of annual reports of reporting entities in Estonia	98
Ana Polodashvili	Challenges of wheat cluster formation in Georgia	116
Matti Raudjärv	Kaugtöö ja kodukontorid, nende võimalikkusest ²	138
Matti Raudjärv	Majanduspoliitika elementidest – majanduskasvust, tootlikkuse ja palgakasvu vahekorrast, maksudest ja nendega mängimisest Eestis (sh ka sissejuhatavaid mõtteid majandusterminoloogiast hetkeolukorras	165
Erik Terk Tõnis Hunt Indrek Saar	Future shifts in the competitiveness of freight transport: a Delphi method-based study	192

* * *

KOKKUVÕTTED / ZUSAMMENFASSUNGEN / SUMMARIES

Tinatin Dzotsenidze	Der Einfluss der authentischen Führung auf die ökonomische Leistung des Unternehmens: eine Studie im Finanzsektor Georgiens	216

² Tervikartikkel CD-l on eesti keeles, kuna mitmed ametkondlikud (küll aga avalikud ja viidatud) materjalid ei pruugi teistes keeltes lugejatele huvi pakkuda, küll aga võib see informatsioon eesti lugejale eeskujuks ja kasulikuks osutuda.

Artiklil lisades Tartu Ülikooli (TÜ) õigusaktidest välja toodud regulatsioonid on esitatud lakooniliselt ja lühendatult, ilma õigusaktide konkreetsetele rekvisiitidele (õigusaktide täisnimed, §§, punktid, ametnikud ja nende nimed, kuupäevad jms) viitamata, sest siin artiklis pole need vajalikud. Kui kellelgi on selle vastu huvi, võib pöörduda internetis TÜ kodulehele ja sealt vastavaid dokumente otsida. Tervikartikkel on avaldatud eesti keeles, kuna kodukontoreid ja kaugtööd on artiklis esitatud mõneti üldistatult kui ka allakirjutanu kogemustele toetudes (viidatud teisele sama teemalisele artiklile ajakirja lõpus). Tervikartiklis kasutatud kirjandus on valdavalt eestikeelne ja soovitatav neile, kes veelgi põhjalikumalt informatsiooni soovivad saada, mida aga eesti keele mitteoskajad vaevalt oma emakeelde tõlkima hakkavad.

Maret Güldenkoh Uno Silberg	Aruandekohustuslaste majandusaasta aruannete korri- geerimise ja mittetähtaegse esitamise põhjused Eestis 221
Ana Polodashvili	Herausforderungen der Weizenclusterbildung in Georgien 226
Matti Raudjärv	Telearbeit und Heimbüros – über ihre Ausführbarkeit ³ 231
Matti Raudjärv	About the elements of economic policy – economic growth, relationship between productivity and wage growth, about taxes and playing with them in Estonia (incl. also intro- ductory thoughts about economic terminology in the current situation) 241
Erik Terk Tõnis Hunt Indrek Saar	Transpordiliikide konkurentsivõime muutused kaubaveol: Delphi meetodil põhinev tuleviku-uuring 247

³ Der vollständige Artikel auf der CD ist in estnischer Sprache, da mehrere institutionelle (wohl aber öffentliche und referenzierte) Materialien für den Leser in anderen Sprachen womöglich nicht von Interesse sein könnten, diese Informationen für den estnischen Leser wohl aber als Vorbild dienen und sich als nützlich erweisen könnten.

In den Anhängen des Artikels werden die aus den Rechtsakten der Universität Tartu (TÜ) hervor-
gehobenen Regulationen lakonisch und gekürzt weitergegeben, ohne auf die konkreten Requisiten
von Rechtsakten (vollständige Bezeichnungen von Rechtsakten, §§, Unterpunkte, Beamte und de-
ren Namen, Daten u. Ä.) hinzuweisen, da sie im vorliegenden Artikel nicht erforderlich sind. Sollte
sich jemand dafür interessieren, sind entsprechende Dokumente auf der Webseite der Universität
Tartu (TÜ), wo Sie danach suchen können.

Der vollständige Artikel wird in estnischer Sprache veröffentlicht, da die Heimbüros und Telearbeit
im Artikel in gewisser Weise verallgemeinert, wie auch auf die Erfahrungen des Unterschriebenen
basierend vorgestellt werden (auf einen anderen Artikel zum gleichen Thema wird am Ende der
Zeitschrift hingewiesen). Die im vollständigen Artikel verwendete Literatur ist überwiegend in est-
nischer Sprache und empfehlenswert für diejenigen, die noch umfassendere Informationen erhalten
möchten, was die Nichtkenner der estnischen Sprache allerdings kaum in ihre Muttersprache über-
setzen werden.

The full text of the article on the CD is in Estonian, as several official (but public and referenced)
materials may not be of interest to readers in other languages, but this information may serve as an
example and be useful to an Estonian reader.

In the appendices of the article, the provisions from the bylaws of the University of Tartu (UT) have
been presented briefly and in an abbreviated form, without referring to the specific details of the
bylaws (full names of bylaws, §§, clauses, administrative staff members and their names, dates,
etc.), because they are not necessary in this article. Anyone who is interested in this can visit the
UT website and search for the respective documents there.

The full text of the article has been published in Estonian, as home offices and remote work have
been discussed in this article somewhat generally and also based on the undersigned's experience
(referring to the undersigned's other article on the same subject at the end of the journal). The litera-
ture used in the full article is mostly in Estonian and is recommended for those who want to get
even more in-depth information but non-Estonian speakers would hardly translate it into their
mother tongue.

KROONIKA / CHRONIK / CHRONICLE

A.

Tähelepanuväärsed Eesti majandusteadlased, majandusõppejõud ja teadusorganisaatorid

Bedeutende estnische Wirtschaftswissenschaftler, Hochschullehrer für Wirtschaft und Wissenschaftsorganisatoren

Notable Estonian economists, economic academics and scientific research organisers

Professor Toomas Haldma (21.11.1957 – 5.01.2024). In memoriam (ajakirja ja konverentside toimkondade nimel koostanud peatoimetaja Matti Raudjärv) 255
 Professor Toomas Haldma (21.11.1957 – 5.01.2024). In memoriam (im Auftrag der Zeitschriften- und Konferenzausschüsse erstellt vom Chefredakteur Matti Raudjärv) 257
 Professor Toomas Haldma (21.11.1957 – 5.01.2024). In memoriam (prepared on behalf of the journal and conference committees by editor-in-chief Matti Raudjärv) ... 259

Meie autorite ning konverentsi ja ajakirja toetajate tähtpäevad ning tegevused
Jahrestage von unseren Autoren sowie von Unterstützern der Konferenz und der Zeitschrift

Important dates for our authors and supporters of the conference and journal

Prof. dr. Matti Raudjärv – 75 (5.08.1949) (eesti keeles) 261
 Prof. Dr. Matti Raudjärv – 75 (5.08.1949) (in English) 275

Sünnipäevalised-juubilarid – seotud meie ajakirja väljaandmise ja rahvusvahelise teaduskonverentsi korraldamise ning toetamise ja mentorlusega

Geburtstagskinder und Jubilare, die mit der Herausgabe unserer Zeitschrift und der Organisation der internationalen Wissenschaftskonferenz sowie mit Unterstützung und Mentoring verbunden sind

Birthdays and jubilees – related to the publishing of our journal and organisation, supporting and mentoring of the international scientific conference

Irina Gogorishvili – 70 (1.10.1954) 281

B.

Aktuaalne nii ülikoolide õppe- kui teadustöös

Aktuelles in Unterricht und Forschung der Universitäten

Topical in both the academic and research activities of universities

40 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (koostanud Matti Raudjärv) 283

40 years from the first “ship Conference” and foundation of the journal (by Matti Raudjärv)	289
Mõned mõtted majanduspoliitika õpetamisest Eesti kõrgkoolides-ülikoolides (Matti Raudjärv)	292
Some thoughts about teaching economic policy in Estonian institutions of higher education – universities (by Matti Raudjärv)	304
Eestit külastas Malta Ülikooli saunauurijate delegatsioon (Matti Raudjärv)	309
Eine Delegation von Sauna-Forschern der Universität Malta besuchte Estland (von Matti Raudjärv)	311
Delegation of Sauna Researchers from the University of Malta visited Estonia (by Matti Raudjärv)	312
Pärnus tähistati Academia Pernaviensis 325. aastapäeva (Matti Raudjärv)	313
The 325th anniversary of Academia Pernaviensis was celebrated in Pärnu (by Matti Raudjärv)	317
TPI, tänase TTÜ, endisest majandusteaduskonnast, teenindusökonoomika kateedrist, õppetoolidest ja 1974. aasta lõpetajatest (Matti Raudjärv)	320
About the former faculty of economics, chair of service economics, other chairs and graduates of 1974 of the TPI, the current Tallinn University of Technology (by Matti Raudjärv)	329

C.

Majanduspoliitika teaduskonverentsid ja muud tegevused

Wissenschaftliche Konferenzen über Wirtschaftspolitik und andere Veranstaltungen

Scientific conferences on economic policy and other activities

C1. Majanduspoliitika teaduskonverentsid Eestis (1984, 1994–2024) / Wissen- schaftliche Konferenzen über Wirtschaftspolitik in Estland (1984, 1994–2024) / Scientific conferences on economic policy in Estonia (1984, 1994–2024)	333
C2. Oodatav ajakirja tuleviku informatsioon (2025–2029) / Erwartete Zukunftsinformation der Zeitschrift (2025–2029) / Expected information for the future of journal (2025–2029)	343

*** **

D.

Informatsioon ajakirja toimkonnalt	348
Information from the editorial team	349
Information des Redaktionsteams	350

Mattimar OÜ – usaldusväärne ettevõte / Mattimar OÜ (GmbH) – Zuverlässiges Unternehmen / Mattimar OÜ (Ltd) – Trustworthy Enterprise	352

E.

Allakirjutatu kodukontoritest – kogemus üle poole sajandi⁴ (Matti Raudjärv) /
Über die Heimbüros des Unterzeichners – Erfahrung von über einem halben Jahr-
hundert (von Matti Raudjärv) / About the home offices of the undersigned –
experience of over half a Century (by Matti Raudjärv) 354

Lisad:

A. Kaasiku metsatalust (sh kolm fotot Mäenõlva kinnistu noorest metsast) 373
B. Tiina Kremann (3.06.1952 – 13.11.2024). In memoriam (sh foto) 374

* * *

F.

Lisad:

I. 75-aastane allakirjutatu – viis aastat akadeemilise tegevuse lõpetamisest Eestis
(tegevus valdavalt pärast juunit 2019; täiendava CV asemel)⁵ 377
II. Prof. dr. Matti Raudjärve Curriculum Vitae (CV) ja muu tegevuse täiendused
(lisad 1–6)⁶ 386

Lisad 1–6

Anlagen 1–6

Appendices 1–6

1. Matti Raudjärve olulisemad teaduspublikatsioonid / Scientific Publications
of Matti Raudjärv 404
2. Matti Raudjärve teadusprojektid ja õppetöö / Matti Raudjärv's research
projects and teaching work 416

⁴ Artikkel on kirjutatud eesti keeles, sest oma spetsiifilisuse tõttu ei pruugi väliskolleegeidele piisavalt huvi pakkuda.

The article is written in Estonian, because it may not be of sufficient interest to foreign colleagues due to its specificity.

NB! Artikli (sh 13 värvifotot, so kokku kakskümmend üheksa lehekülge) trükikulud, kannavad allakirjutatu ja Mattimar OÜ ühiselt, kuna nendel lehekülgedel on tegemist allakirjutatu ja firma Mattimar OÜ ühist **kodukontorit** tutvustava lühiülevaatega Tallinnas ning sellega kaasnevast (sh **harukontoritest** ning täiendavatest tegevusvõimalustest, mida ka harukontorid on pakkunud /teadustegevus, metsandus, haljastus talupargis, ka Pirita-Kosel/; ka aiandus koduaias Pirita-Kosel, aiandus jms Kaasiku metsatalust; õppetöö ja teadustegevus ning võimalused nii puhkuseks kui mitmekesisest kultuurielust ja suvest osasaamiseks suvepealinnas Pärnus). Lisades on neli värvifotot.

⁵ Tegevus kuni juunini 2019 on avaldatud ajakirja erinumbris 1–2/2019. Die Aktivität bis Juni 2019 wurde in der Sonderausgabe der Zeitschrift 1–2/2019 veröffentlicht. The activity until June 2019 was published in the special issue of the magazine 1–2/2019.

⁶ Täiendused pärast 1. juunit 2019 ehk pärast ajakirja erinumbri 1–2/2019 ilmutist ja jätkud, millega aktiivselt edasi tegeletakse.

Aktualisierungen nach dem 1. Juni 2019, also nach der Sonderausgabe der Zeitschrift 1–2/2019 und Fortsetzungen, an denen aktiv gearbeitet wird.

Updates after June 1, 2019, i.e. after the special issue of the journal 1–2/2019 release and continuations, which are actively being worked on.

3. Matti Raudjärve tegevus konverentside korraldamisel ja teaduskirjanduse avaldamisel / Matti Raudjärv's activity in organizing conferences and publishing scientific literature	416
4. Matti Raudjärve koostöösidemed välisriikide ülikoolide ja teadusasutuste õppejõudude ning teadlastega / Matti Raudjärv's cooperation ties with professor and researchers of foreign universities and research institutions	418
5. Matti Raudjärv – teaduse populariseerimine ja olulisemad avalikud esinemised / Matti Raudjärv – popularization of science and the most important public events Appearances	419
6. Matti Raudjärve ühiskondlik tegevus / Matti Raudjärv's social activities	420

*** **

NB! NB! NB!

Järgmine, **XXXIII** rahvusvaheline kolmekeelne majanduspoliitika ja ettevõtetmajanduse teadusajakiri ilmub ilmselt teisel poolaastal 2025.

Die nächste Ausgabe, die **XXXIII. internationale dreisprachige Zeitschrift für Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft** wird voraussichtlich in der zweiten Hälfte des Jahres 2025 erscheinen.

The next one, the **XXXIII International Trilingual Scientific Journal of Economic Policy and Business Economics**, will probably be published in the second half of 2025.

XXXIII 2025 (Eesti/Estland/Estonia):

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2025: Euroopa haridusruum 2025 / Eesti Vabariigi pealinn Tallinn on Euroopa spordipealinn / Pöördeline aasta Euroopa automaailmas

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2025: Europäischer Bildungsraum 2025 / Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn, ist die europäische Sporthauptstadt / Ein entscheidendes Jahr in der europäischen Automobilwelt

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2025: European Education Area 2025 / The capital of the Republic of Estonia, Tallinn, is the European Sports Capital / A pivotal year in the European car world

Täpsem informatsioon alates oktoobrist-novembrist 2024 / Genauere Informationen ab Oktober-November 2024 / More detailed information from October-November 2024: www.mattimar.ee

* * *

EUROOPA KULTUURIPEALINN TARTU 2024 – PANUS PIIRKONNA KULTUURIST KANTUD ARENGUSSE¹

Ülikoolilinn Tartu koos Lõuna-Eestiga kannab 2024. aastal Euroopa kultuuripealinna tiitlit. Euroopa kultuuripealinnaks ettevalmistus ja selle läbiviimine on Lõuna-Eesti senini suurim valdkondade ülene koostöö, mille eesmärk on kultuuri kaudu arendada Tartu ja Lõuna-Eesti majandust. Euroopa kultuuripealinna sündmustele oodatakse üks miljon külastust.

Euroopa kultuuripealinna programm toob igas vanuses inimesteni üle 1000 erilmelise sündmuse. Samas on Tartu 2024 nii oma olemuselt kui ka programmilt mitmekülgne. See on ühelt poolt suurejooneline kultuuripidu, mis meelitab külastajaid nii Eestist kui välismaalt. Teiselt poolt on tegu võimalusega kaasata lõunaestlased, et üheskoos panna alus pikaajalisele muutusele Tartus ja Lõuna-Eestis.

Veerand Eestit ühendas oma nõu ja jõu Euroopa kultuuripealinna nimel!

Kokku 20 Lõuna-Eesti omavalitsust² toovad publikuni erilmelisi sündmusi ning räägivad oma Ellujäämise Kunstide lugu. Euroopa kultuuripealinna korraldavad: Antsla vald, Elva vald, Kambja vald, Kanepi vald, Kastre vald, Luunja vald, Nõo vald, Otepää vald, Peipsiääre vald, Põlva vald, Rõuge vald, Räpina vald, Setomaa vald, Tartu linn, Tartu vald, Tõrva vald, Valga vald, Viljandi linn, Võru linn ja Võru vald.

Omavalitsused sõlmisid ühise koostöölepingu kultuuripealinna elluviimiseks. Ühine koostöölepe sillutas teekonda nii Euroopa kultuuripealinna tiitliaastani kui kinnitas, et omavalitsused seisavad ühiselt Euroopa kultuuripealinna tegevuste eest.

Loovkontseptsioon – Ellujäämise kunstid

Terve aasta Tartus ja Lõuna-Eestis vältav programm jutustab Ellujäämise Kunstide lugu – need on teadmised, oskused ja väärtused, mis aitavad meil tulevikus paremini elada. Ühte kogukonnana soovime teadmisi nii jagada kui samal ajal teistelt juurde õppida. Nii loome kultuurist kantuna parema homse.

Neli kõige olulisemat Ellujäämise Kunsti, mis väljenduvad Tartu 2024 programmis, – omapärasus, jätkusuutlikkus, ärksameelsus ja koosloovus:

- **Omapärasus**

Tartu 2024 on uhke Tartu ja Lõuna-Eesti paikkondlike eripärade üle.

Meie omapärasid avav programm, selle silmapaiste tutvustamine Euroopas ning külaliste heal tasemel võõrustamine annavad paljudele põhjuse külla tulla, külas olla – ja tulla taas.

Oleme rahvusvaheline kultuurilinn. Tartu ja Lõuna-Eesti strateegiline eesmärk on luua veel rohkem ühendusi maailmaga ja tõsta piirkonna atraktiivsust turismisihtkohana.

- **Jätkusuutlikkus**

Tartu 2024 programm esitab küsimusi ja otsib vastuseid, kuidas elada tulevikus hästi inimesena, ühiskonnana, keskkonnana – linnas ja maal.

¹ Artikli kirjutamisel on kasutatud Tartu 2024 materjale.

² Omavalitsused (linnad ja vallad) on kollase värviga esitatud artikli lõpus, pärast fotot 5 oleval Eesti kaardil (Eestimaa on kaardil jagatud maakondadeks).

Jätkusuutlik kultuur on sotsiaalselt ja keskkondlikult vastutustundlik.

See tähendab, et Euroopa kultuuripealinna sündmused, tegevused ja suhtlus publikuga on keskkonnahoidlik ja kättesaadav kõigile huvilistele.

- **Ärksameelsus**

Euroopa kultuuripealinnana kannavad meid Tartule ja Lõuna-Eestile omased haritus ja leidlikkus.

Kriitiliselt ärksameelsetena uurime kunstide kaudu inimeste ja tehnoloogia, teabe, teadmiste ja teaduste suhteid.

Ettevõtlikult ärksameelsetena kasvatame osavõttu kultuurielust, loome uusi elamusi ja keskkondi.

Me usume, et üle kõige seob noori Tartu ja Lõuna-Eestiga just kultuurist kantud ärksameelsus.

- **Koosloovus**

Tartu 2024 koodis on põlvkondade ülene, valdkondade ülene ja rahvusteülene koosloovus.

Tartu 2024 on nii vanavanemate, emade ja isade kui laste Euroopa kultuuripealinn. Koos loome sidusama ühiskonna.

Koosloovat Euroopa kultuuripealinna viivad ellu võrgustike kaudu üksteist toetavad kultuurikorraldajad, kes töötavad Eesti ja Euroopa partneritega nii kunstide, teaduste kui ettevõtluse vallas.

Keskkonnahoidlik kultuurikorraldus

Sihtasutus Tartu 2024 lõi koostöös kestlikkuse ja jäätmevaldkonna plaanimise alase partneri *Acentoga* keskkonnategevuste strateegia, mille eesmärk on asetada kultuuripealinna keskkonnavalased tegevused laiemasse maailma ja Euroopa konteksti ning välja selgitada olulisemad keskkonnavalased suunad Eestis Tartu ja Lõuna-Eesti näitel.

Strateegiat toetab keskkonnahoidlike sündmuste korraldamise juhend, milles sõnastatud põhimõtteid järgivad kõik Tartu 2024 ametlikku programmi kuuluvad sündmused. Tartu 2024 on koolitanud ja nõustanud järjepidevalt kõiki kultuuripealinna programmi kuuluvate sündmuste korraldajaid keskkonnahoidliku kultuurikorralduse juhendist kinni pidama.

Haridus

Tartu 2024 põhiprogrammist üle 60 projektil on seos kooli või haridustegevustega, mis kõik avavad Ellujäämise Kunstide loovkontseptsiooni. Seepärast oleme oma programmi nimetanud ka Tartu 2024 kultuuri- ja haridusprogrammiks. Samuti veab Tartu 2024 eest noorteprogrammi nimega *Extended*, kus Lõuna-Eesti noored õpivad kultuurisündmuse korraldama – ideaalis saavad neist Tartu ja Lõuna-Eesti tulevased kultuurikorraldajad. Noorteprogramm *Extended* on üle poole aasta vältav programm, mille vältel noored õpivad kultuurikorralduse erinevaid tööülesandeid ja tahke, samuti loovad ise kultuurisündmuse ja viivad ka ellu.

Ligipääsetavus

Ligipääsetavus on kogu elanikkonna kaasamine ja võrdsete võimaluste loomine. Selliselt, et kõik saaksid ühiskonna, sealhulgas kultuurielust osa. Rääkides ligipääsetavusest

mõtlemele eelkõige puuetega inimeste peale. Sageli hoomamata, et neile hädavajalikest lahendustest on kasu ka paljudele teistele, näiteks väikelastega peredele, eakatele ning keelt alles omandavatele inimestele.

Tartu 2024 jaoks on oluline, et kultuuripealinna sündmused oleksid ligipääsetavad erinevatele sihtgruppidele. Nii oleme ette valmistanud kultuuripealinna sündmuste korraldajatele materjalid, millest leiab loetelu levinumatest lahendustest ja teenustest, mille abil saab korraldaja tagada sündmuse ladusa ligipääsetavuse. Samuti aitab see materjal määratleda ja kirjeldada Tartu 2024 programmi kalendris kuvatava sündmuse ligipääsetavust.

Külastislahkuse võrgustik

Euroopa kultuuripealinna puhul on oluline, et külalised saaksid meie majutus- ja toitlustusasutustes hea külastuskogemuse. Sestap lõimegi *Külastislahkuse* võrgustiku. Toitlustus-, majutus-, ning kultuuriasutusi ja teisi teenindusvaldkonna ettevõtteid ühendava võrgustiku eesmärgiks on arendada kohalikku teeninduskultuuri ning tõsta esile piirkonna hea teenindusega paiku. Võrgustikuga ühines 327 majutus- ja toitlustusteenuse pakkujat üle Lõuna-Eesti. Tartu 2024 omalt poolt soovib väisata neid ettevõtteid kultuuripealinna külastajatel.

Travelguider

Lisaks rikkalikule Euroopa kultuuripealinna programmile aitame külastajatel üles leida ka Lõuna-Eesti unikaalsed elamused. Selleks on loodud elamusteenuste platvorm nimega *Travelguider*, mille kaudu Lõuna-Eesti elamuste pakkujad pakuvad kultuuripealinna külastajatele unustamatuid kogemusi: suitsusauna külastusi, rabamatku ja muud, mis just meie Lõuna-Eesti eriliseks teeb.

Vabatahtlikud

Euroopa kultuuripealinn pakub võimaluse panustada erinevate valdkondade spetsialistidele. Kultuuripealinna suureks toeks on meie sajad vabatahtlikud, kelle panus on Euroopa kultuuripealinna elluviimisel hindamatu.

Kultuuripealinna mõju

Kultuuripealinna mõju piirkonnale on laiem kui paeluva Euroopa kultuuripealinna aasta sündmuste programmi loomine ja elamuste pakkumine. Eesmärgiks on ka Euroopa kultuuripealinna kaudsemad ja pikemaajalised positiivsed mõjud piirkonnale: Lõuna-Eesti kui piirkonna ligipääsetavuse paranemine, kultuuripealinna õnnestunud sündmuse korraldamisest tõusnud korraldaja kogemus ja eneseusk korraldada ka edaspidi atraktiivseid sündmusi, Lõuna-Eesti kui piirkonna valik elu- ja puhkepiirkonnaks.

Kultuuripealinna ajendil avati märtsis taas Tartu-Helsingi lennuliin, mis võimaldab jõuda kultuuripealinna külastitel otse Lõuna-Eestisse, samas ka lõunaestlastel aega kokku hoida.

Kultuuripealinna tõttu on Eesti ja Läti pingutanud, et avada taas Tartu-Riia rongiliin, mis peaks käivituma käesoleva aasta sügisel. Tartu asub Tallinna ja Riia vahel ning vahemaa kultuuripealinna ja nende kahe pealinna vahel on võrreldav. Praegu saab rongiga Riiga ainult Valgast. Oktoobrist see muutub, sest oranž rong ehk rahvakeeli „porgand“ hakkab tartlasi Läti pealinna vedama. Tartu linnapea Urmas Klaas: „Suur huvi ühenduse vastu

on ka lätlastel.“ Iga tartlase pead vaevab küsimus, millal saab kodulinnast Riiga sama mugavalt nagu Tallinna. Jutud käivad, et rongi ei tule. Muretsema aga ei pea: tuleb küll!³ Kui 2023. aasta juunis külastasime Lõuna-Eesti omavalitsuste esindajatega Ungarit, kus Veszprémi-Balatoni piirkond kandis siis Euroopa kultuuripealinna tiitlit, mainis Veszprémi linnapea muu jutu sees paari huvitavat tendentsi:

- nüüd, kus Veszprémi piirkond on saanud tänu Euroopa kultuuripealinnale riigis rohkem tähelepanu, on nad täheldanud märgatavalt avalduste arvu suurenemist Veszprémi ülikooli;
- seda ka meditsiini residentide hulgas, kes varem ei soovinud eriti Budapestist välja õppima minna.

Kultuuripealinna mõju on olnud käega katsutav.

Aprill – mai 2024, Tartu

Anneta Laaneots

Tartu 2024 Lõuna-Eesti koordinaator

Foto 1: 31.03.2024 avati taas lennuliin: Tartu-Helsingi-Tartu. Finnairi lennuk Tartu lennuväljal. Autor/allikas: Maanus Kullamaa/Tartu 2024. [<https://i.err.ee/smartcrop?type=optimize&width=1072&aspectratio=16%3A10&url=https%3A%2F%2Fs.err.ee%2Fphoto%2Fcrop%2F2024%2F4%2F26%2F2371431h1c5a.jpg>] 8.05.2024

³ Lon, A. (2024). „Porgandiga“ Riiga! Tartu linnapea: suur huvi ühenduse vastu on ka lätlastel. Ohtuleht.ee, Uudised. 2. aprill.

Foto 2: 31.03.2024 avati taas lennuliin: Tartu-Helsingi-Tartu. [https://visittartu.com/sites/default/files/2011_ValeriParhomenko_2.jpg] 4.04.2024

NB! Helsingist Tartusse teel olnud Finnairi lennuk ei saanud Venemaalt tuleva GPS-häiringu tõttu ööl vastu reedet Tartu lennuväljal maanduda ning pöördus tagasi Helsingisse⁴.

Lennuettevõtte Finnair teatas, et peatab GPS-signaali segamise tõttu kuuks ajaks lennud Helsingi ja Tartu vahel.

„Finnair peatab 29. aprillist 31. maini oma igapäevased lennud Eestisse Tartusse, et Tartu lennujaamas saaks kasutusele võtta alternatiivse maandumislahenduse, mis ei vaja GPS-signaali,“ seisis Finnairi avalduses.

Tartu linnapea Urmas Klaas ütles, et esmaspäeva hommikul kogunesid olukorda arutama Finnair, Finnairi tütarettevõtte Norra, Tallinna lennujaam ja Tartu linnavalitsus. „Seal räägiti kõikidest probleemidest. Kõik väljendasid seisukohta, et see on oluline lennuliin, ta on läinud hästi käima ja soov jätkata on olemas,“ ütles Klaas. Kliendid, kes on broneerinud lennud Helsingi ja Tartu vahel 29. aprillist 31. maini, saavad Finnairilt tühistamisteate ja neile antakse SMS-i või e-posti teel lisateavet nende võimaluste kohta. Eelmisel nädalal pidid kahel korral Helsingist Tartusse teel olnud Finnairi lennukid GPS-i häirete tõttu Eesti kohal Helsingisse tagasi pöörduma. Finnairi Tartu-Helsingi liinil lendas aprillis 2923 reisijat⁵.

(NB! märkused on lisatud ajakirja peatoimetaja Matti Raudjärve poolt).

⁴ Finnairi lennuk ei saanud GPS-häiringu tõttu Tartu lennuväljale maanduda. ERR, Uudised, 26.04.2024, kell 16:10. [<https://www.err.ee/1609325829/finnairi-lennuk-ei-saanud-gps-hairingu-tottu-tartu-lennuvaljale-maanduda>] 8.05.2024.

⁵ Finnair peatab kuuks ajaks lennud Tartusse. ERR, Uudised, 29.04.2024, kell 16:16. [<https://www.err.ee/1609328046/finnair-peatab-kuuks-ajaks-lennud-tartusse>] 8.05.2024.

Foto 3: ELAME-NÄEME: Riiga saab Tartust rongiga sõita alates oktoobrist. Foto: Teet Malsroos

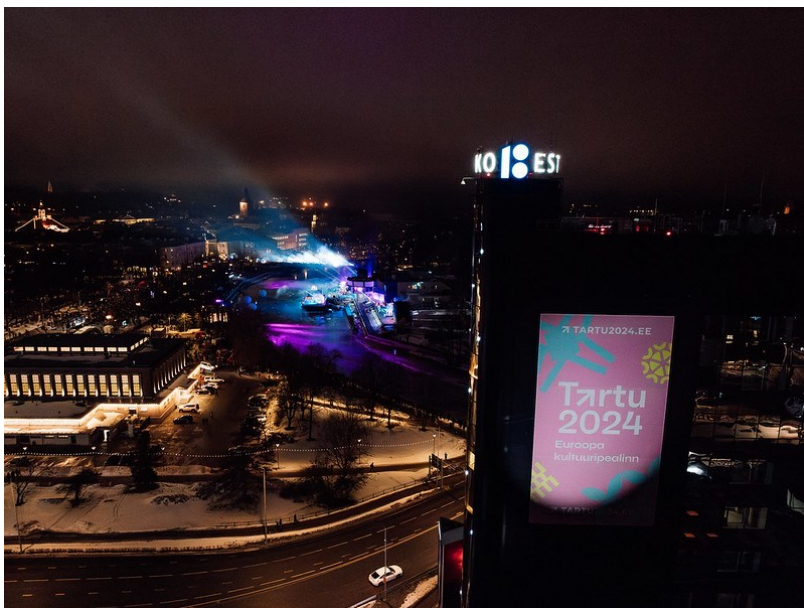

Foto 4: Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 avamine. Allikas: Tartu 2024.

Foto 5: Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 avamine. Allikas: Tartu 2024.

Eesti kaart: kollasega märgitud Tartu 2024-ga seotud omavalitsused: linnad ja vallad.
Allikas: Tartu 2024

PS: 16. juunil 2024 toimus Tartu Lumepargis⁶ tantsupidu „Juure juures“, kus osales ligi 2300 tantsijat ning tantsupidu oli osa Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 lisaprogrammist. Osalesid ka väliseesti tantsurühmad.

Fotod 6 ja 7: Premeeritud tantsujuhid Tartu tantsupeol 2024 eesti rahvariites.

[<https://trltegijad.wordpress.com/wp-content/uploads/2024/06/1-kristel-maruste.jpg>]

28.06.2024; [<https://trltegijad.wordpress.com/wpcontent/uploads/2024/06/2-kelli-karsna.jpg>]

Foto 8: Lumepargis paigaldatakse tribüüne Tartu tantsupeo vaatajaile⁷

Foto 9: Tartu laulupeod toimuvad tänapäeval kaasaegsel Lauluväljakul⁸

⁶ Tartu Lumepark asub Tartus Narva mnt 171 (Narva mnt kõrval – paremal), Peetri kiriku ja Raadi pargi / Raadi järve vahel.

⁷ [https://scontent-hel3-1.xx.fbcdn.net/v/t39.30808-6/447556284_1260043995392483_7075934804509_n.jpg?nc_cat=110&ccb=11q&_nc_ht=scontent-hel3-7&_nc_sid=127cfc&_nc_ohc=4p5TAOsvE-nAQ7kNvgGTI41.xx&oh=00_AYBPn6r_c7CxiX1JshumqD050oQnqSc3k4w4BzJ8m_nCA&oe=6684752A] 28.06.2024.

⁸ [https://et.wikipedia.org/wiki/Tartu_laulupidu#/media/Fail:Tartu_laulupidu_2014.JPG] 22.06.2024

Kultuuripealinn Tartu 2024 raames toimus 22. juunil 2024 Tartu Lauluväljakul laulupidu „Õnn ja rõõm“, millega tähistati 155. aasta möödumist Eesti esimesest laulupeost⁹. Nüüd oli laulukaare all ca 10 000 lauljat ja muusikut ning publiku¹⁰ hulk oli ca 20 000 (kõik piletid olid juba hulk aega varem välja müüdnud). Enne pidu liikusid osalised Tartu kesklinnast rongkäiguga Lauluväljakule.

Juunis 2024, Tallinnas Pirita-Kose kodukontoris

PS: koostanud-lisanud ja fotod 6 kuni 10 valinud ajakirja peatoimetaja Matti Raudjärv

⁹ I üldlaulupidu toimus 30. juunist 2. juulini 1869. aastal Tartus. Esimese üle-eestilise laulupeo idee algataja, peamine elluviija ja üldjuht oli Johann Voldemar Jannsen. Teine üldjuht oli Aleksander Kunileid. Üldlaulupeo korraldas meestelauluselts Vanemuine. Esinejaid oli 878. [https://www.google.com/search?q=esimene+laulupidu&rlz=1C1NHXL_etEE741EE752&oq=esimene+laulupidu&gs_lcrp=EgZjaHJvbWUyBggAEEUYOdIBCDg1NzBqMGo3qAIAAsAI&sourceid=chrome&ie=UTF-8] 22.06.2024.

¹⁰ MR: hämmastav – piletit nõuti ka lapsevankris olnud nelja-kuuliselt lapselt!? Toetajapileti hind laulupeole oli 100 eurot, tantsupeole 60 eurot: [<https://2024.tartulaulupidu.ee/piletiinfo/>] 23.06.2024

EUROPEAN CAPITAL OF CULTURE TARTU 2024 – A CONTRIBUTION TO THE CULTURAL DEVELOPMENT OF THE REGION

University town Tartu together with South Estonia holds the title of the European Capital of Culture in 2024. The preparation and implementation of the European Capital of Culture (ECOC) is the largest ever cross-sectoral cooperation in South Estonia, with the aim to develop the economy of Tartu and South Estonia through culture. One million visitors are expected to attend the ECOC events.

The Capital of Culture program will bring more than 1000 different events to people of all ages. At the same time, Tartu 2024 is diverse in both its nature and its program. On the one hand, it is a spectacular celebration of culture, attracting visitors from Estonia and abroad alike. On the other hand, it is an opportunity to involve southern Estonians in laying the foundation for long-term change in Tartu and South Estonia.

A quarter of Estonia joined forces for the European Capital of Culture!

A total of 20 municipalities from South Estonia bring versatile events to the audience and tell the story of their Arts of Survival. The European Capital of Culture is organised by: Antsla Parish, Elva Parish, Kambja Parish, Kanepi Parish, Kastre Parish, Luunja Parish, Nõo Parish, Otepää Parish, Peipsiääre Parish, Põlva Parish, Rõuge Parish, Räpina Parish, Setomaa Parish, City of Tartu, Tartu Parish, Tõrva Parish, Valga Parish, Town of Viljandi, Town of Võru and Võru Parish.

The municipalities signed a cooperation agreement for the implementation of the European Capital of Culture.

The Creative Concept – Arts of Survival

The year-long program in Tartu and South Estonia tells the story of the Arts of Survival – the knowledge, skills and values that will help us live better in the future. As a community, we want to both share knowledge and learn from others. In this way, we use culture to create a better tomorrow.

The four most important Arts of Survival, as expressed in the Tartu 2024 program, are: uniqueness, sustainability, awareness and co-creation:

- **Uniqueness**

Tartu 2024 takes pride in the local uniqueness of Tartu and South Estonia. Our program that opens up this uniqueness, its outstanding presentation in Europe and the good hospitality towards our guests will be a reason for many to come and visit, to enjoy the stay and to come again.

We are an international city of culture. The strategic goal of Tartu and South Estonia is to create even more connections to the world and to increase the attractiveness of the region as a tourist destination.

- **Sustainability**

The Tartu 2024 program raises questions and seeks answers on how to live well in the future as an individual, as a society, as an environment – both in the city and in the countryside.

- **Awareness**

As the European Capital of Culture, we will be driven by the erudition and ingenuity that characterise Tartu and South Estonia.

As critically aware, we explore the relationships between people and technology, information, knowledge and science, and do so through arts.

- **Co-creation**

The Tartu 2024 code contains co-creation across generations, sectors and nations.

Tartu 2024 is the European Capital of Culture for grandparents, mothers and fathers, as well as for children. Together we create a more cohesive society.

Environmentally sound cultural management

The Tartu 2024 Foundation created an environmental strategy in cooperation with Acento, a partner for sustainability and waste planning.

The strategy is supported by a guide for organizing green events, which sets out the principles to be followed by all events included in the official program of Tartu 2024. Tartu 2024 has consistently trained and advised all event organizers to adhere to this guide.

Education

More than 60 projects in the Tartu 2024 main program have a connection to school or educational activities. This is why we have also called our program the Tartu 2024 Program of Culture and Education. Tartu 2024 also runs a youth program called Extended, where young people from South Estonia learn to organize cultural events. Ideally, they will become the future cultural organizers of Tartu and South Estonia.

Accessibility

It is important for Tartu 2024 that the events of the Capital of Culture were accessible to various target groups. We have therefore prepared materials for ECOC event organizers that list common solutions and services that can help organizers ensure smooth accessibility for everyone. This material will also help to define and describe the accessibility of the event displayed in the Tartu 2024 program calendar.

Hospitality network

For the European Capital of Culture, it is important that guests have a good experience in our accommodation and catering facilities. The aim of this network that includes catering, hospitality, cultural and other service businesses, is to develop the local service culture, and highlight the places with great service in the region.

Travelguider

In addition to the rich European Capital of Culture program, we also help visitors discover unique experiences in South Estonia. To this end, we have created a platform called Travel guides, through which South Estonia's leisure providers can offer unforgettable experiences for visitors to the Capital of Culture: visits to a mud sauna, a bog tour and other things that make our South Estonia special.

Volunteers

The European Capital of Culture is an opportunity to contribute to the work of specialists in different fields. Our hundreds of volunteers are a great support to the Capital of Culture, and their contribution in making it a reality is invaluable.

Impact of the Capital of Culture

The impact of the Capital of Culture on the region goes beyond the creation of a compelling program of ECOC events and experiences.

The aim is also to have a more indirect and longer-term positive impact on the region: improved accessibility of South Estonia as a region, the experience and increased confidence of the organizer of a successful ECOC event to continue to organize attractive events, and the selection of South Estonia as a region to live and holiday in.

When we visited Hungary in June 2023 with representatives of the municipalities of South Estonia, where the Veszprém-Balaton region was then the European Capital of Culture, the Mayor of Veszprém mentioned a couple of interesting trends:

- Now that the Veszprems region has received more attention in the country thanks to the ECOC, they have witnessed a noticeable increase in the number of applications to the University of Veszprém;
- This is also the case for medical residents, who were previously reluctant to study outside Budapest.

The impact of the ECOC has been tangible.

April 2024, Tartu

Anneta Laaneots

Tartu 2024 Coordinator for South Estonia

KULTURHAUPTSTADT EUROPAS TARTU 2024 – EIN BEITRAG ZUR KULTURELLEN ENTWICKLUNG DER REGION

Die Universitätsstadt Tartu trägt zusammen mit Südestland den Titel der Kulturhauptstadt Europas 2024. Die Vorbereitung und Durchführung der Kulturhauptstadt Europas ist die bisher größte sektorübergreifende Zusammenarbeit in Südestland mit dem Ziel, die Wirtschaft von Tartu und Südestland durch Kultur zu entwickeln. Es wird erwartet, dass eine Million Besucher die Veranstaltungen der Kulturhauptstadt besuchen werden. Das Programm der Kulturhauptstadt wird mehr als 1000 verschiedene Veranstaltungen für Menschen aller Altersgruppen bieten. Gleichzeitig ist Tartu 2024 sowohl in seinem Charakter als auch in seinem Programm vielfältig. Einerseits ist es ein spektakuläres Fest der Kultur, das Besucher aus Estland und dem Ausland gleichermaßen anlockt. Andererseits ist es eine Gelegenheit, die Menschen in Südestland daran zu beteiligen, den Grundstein für einen langfristigen Wandel in Tartu und Südestland zu legen.

Ein Viertel von Estland hat sich für die Kulturhauptstadt Europas zusammengeschlossen!

Insgesamt 20 Gemeinden aus Südestland bieten vielfältige Veranstaltungen an und erzählen die Geschichte ihrer Künste des Überlebens. Die Kulturhauptstadt Europas wird organisiert von: Gemeinde Antsla, Gemeinde Elva, Gemeinde Kambja, Gemeinde Kanepi, Gemeinde Kastre, Gemeinde Luunja, Gemeinde Nõo, Gemeinde Otepää, Gemeinde Peipsiääre, Gemeinde Põlva, Gemeinde Rõuge, Gemeinde Räpina, Gemeinde Setomaa, Stadt Tartu, Gemeinde Tõrva, Gemeinde Valga, Stadt Viljandi, Stadt Võru und Gemeinde Võru.

Die Gemeinden unterzeichneten eine gemeinsame Kooperationsvereinbarung für die Durchführung der Kulturhauptstadt Europas.

Das kreative Konzept – Künste des Überlebens

Das einjährige Programm in Tartu und Südestland erzählt die Geschichte der Künste des Überlebens – des Wissens, der Fähigkeiten und der Werte, die uns helfen werden, in Zukunft besser zu leben. Als Gemeinschaft wollen wir Wissen weitergeben und von anderen lernen. Auf diese Weise nutzen wir die Kultur, um eine bessere Zukunft zu schaffen.

Die vier wichtigsten Künste des Überlebens, wie sie im Programm Tartu 2024 zum Ausdruck kommen, sind: Einzigartigkeit, Nachhaltigkeit, Wachsamkeit und Ko-Kreation:

- **Einzigartigkeit**

Tartu 2024 ist stolz auf die lokale Einzigartigkeit von Tartu und Südestland. Unser Programm, das diese Einzigartigkeit erschließt, seine hervorragende Präsentation in Europa und die gute Gastfreundschaft gegenüber unseren Gästen werden für viele ein Grund sein, uns zu besuchen, den Aufenthalt zu genießen und wiederzukommen.

Wir sind eine internationale Stadt der Kultur. Das strategische Ziel von Tartu und Südestland ist es, noch mehr Verbindungen zur Welt zu schaffen und die Attraktivität der Region als Reiseziel zu steigern.

- **Nachhaltigkeit**

Das Programm Tartu 2024 wirft Fragen auf und sucht nach Antworten, wie man in Zukunft gut leben kann – als Individuum, als Gesellschaft, als Umwelt – sowohl in der Stadt als auch auf dem Land.

- **Wachsamkeit**

Als Kulturhauptstadt Europas werden wir uns von der Gelehrsamkeit und dem Einfallsreichtum leiten lassen, die Tartu und Südestland kennzeichnen.

Mit kritischer Wachsamkeit erforschen wir die Beziehungen zwischen Menschen und Technologie, Information, Wissen und Wissenschaft durch die Kunst.

- **Ko-Kreation**

Der Code von Tartu 2024 beinhaltet generations-, sektor- und länderübergreifende Ko-Kreation.

Tartu 2024 ist die Kulturhauptstadt Europas für Großeltern, Mütter und Väter, aber auch für Kinder. Gemeinsam schaffen wir eine Gesellschaft mit stärkerem Zusammenhalt.

Umweltverträgliches Kulturmanagement

Die Stiftung Tartu 2024 hat in Zusammenarbeit mit Acento, einem Partner für Nachhaltigkeit und Abfallplanung, eine Umweltstrategie entwickelt.

Die Strategie wird durch einen Leitfaden für die Organisation umweltfreundlicher Veranstaltungen unterstützt, in dem die Grundsätze festgelegt sind, die von allen Veranstaltungen im offiziellen Programm von Tartu 2024 befolgt werden müssen. Tartu 2024 hat alle Veranstaltungsorganisatoren konsequent geschult und beraten, diesen Leitfaden zu befolgen.

Bildung

Mehr als 60 Projekte im Hauptprogramm von Tartu 2024 haben einen Bezug zur Schule oder zu Bildungsaktivitäten. Aus diesem Grund haben wir unser Programm auch als Kultur- und Bildungsprogramm Tartu 2024 bezeichnet. Tartu 2024 führt auch ein Jugendprogramm namens Extended durch, in dem junge Menschen aus Südestland lernen, kulturelle Veranstaltungen zu organisieren. Im Idealfall werden sie die zukünftigen Kulturveranstalter von Tartu und Südestland.

Erreichbarkeit

Für Tartu 2024 ist es wichtig, dass die Veranstaltungen der Kulturhauptstadt für verschiedene Zielgruppen zugänglich sind. Aus diesem Grund haben wir Materialien für die Organisatoren von Kulturhauptstadt-Veranstaltungen erstellt, in denen allgemeine Lösungen und Dienstleistungen aufgelistet sind, die den Organisatoren helfen können, einen reibungslosen Zugang für alle zu gewährleisten. Dieses Material wird auch dabei helfen, die Zugänglichkeit der im Programmkalender von Tartu 2024 aufgeführten Veranstaltungen zu definieren und zu beschreiben.

Netzwerk für Gastfreundschaft

Für die Kulturhauptstadt Europas ist es wichtig, dass die Gäste eine gute Erfahrung in unseren Beherbergungs- und Gastronomiebetrieben machen. Das Ziel dieses Netzwerks, das Gastronomie-, Beherbergungs-, Kultur- und andere Dienstleistungsbetriebe umfasst, ist es, die lokale Dienstleistungskultur zu entwickeln und die Orte mit gutem Service in der Region hervorzuheben.

Travelguider

Neben dem reichhaltigen Programm der Kulturhauptstadt Europas helfen wir den Besuchern auch, einzigartige Erlebnisse in Südestland zu entdecken. Zu diesem Zweck haben wir eine Plattform mit dem Namen Travelguider geschaffen, über die Freizeitanbieter in Südestland den Besuchern der Kulturhauptstadt unvergessliche Erlebnisse anbieten können: Besuche in eine Schlammsauna, Moortouren und andere Dinge, die unser Südestland besonders machen.

Freiwillige

Die Kulturhauptstadt Europas ist eine Gelegenheit, die Arbeit von Spezialisten in verschiedenen Bereichen zu unterstützen. Unsere Hunderte von Freiwilligen sind eine große Unterstützung für die Kulturhauptstadt, und ihr Beitrag zu ihrer Verwirklichung ist von unschätzbarem Wert.

Auswirkungen der Kulturhauptstadt

Die Auswirkungen der Kulturhauptstadt auf die Region gehen über die Schaffung eines überzeugenden Programms von Veranstaltungen und Erlebnissen im Rahmen der Kulturhauptstadt hinaus.

Das Ziel ist auch eine indirekte und langfristige positive Auswirkung auf die Region: verbesserte Zugänglichkeit von Südestland als Region, die Erfahrung und das gestärkte Selbstvertrauen der Organisatoren einer erfolgreichen Kulturhauptstadt-Veranstaltung, weiterhin attraktive Veranstaltungen zu organisieren, und die Auswahl von Südestland als Region zum Leben und Urlaub machen.

Als wir im Juni 2023 mit Vertretern der Gemeinden Südestlands Ungarn besuchten, wo die Region Veszprém-Balaton damals Kulturhauptstadt Europas war, erwähnte der Bürgermeister von Veszprém einige interessante Trends:

- Seitdem die Region Veszprém dank der Kulturhauptstadt mehr Aufmerksamkeit im Land erhalten hat, ist die Zahl der Bewerbungen an der Universität Veszprém deutlich gestiegen;
- Dies gilt auch für die Assistenzärzte, die zuvor gezögert haben, außerhalb von Budapest zu studieren.

Die Auswirkungen der Kulturhauptstadt sind spürbar.

April 2024, Tartu

Annela Laaneots

Tartu 2024-Koordinatorin für Südestland

NATO JA EUROOPA LIIT, NENDE ARENGUD VIIMASE 20 AASTA JOOKSUL

Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast

Sissejuhatus

Euroopa Liit (EL; inglise keeles *European Union* /EU/) kui majanduslik-poliitiline riikide vaheline ühendus ja NATO (Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon; inglise keeles *North Atlantic Treaty Organization* /NATO/) kui sõjalis-poliitiline riikide ühendus, olles omavahelised strateegilised partnerid, on oma olemasolu ja tegevusega tänapäeval äärmiselt aktuaalse tähendusega.

Artikli eesmärgiks anda lühiülevaade mõlemast organisatsioonist, kuhu Eesti Vabariigi kuulumisest on möödunud 20 aastat.

Eesti astumine Euroopa Liitu oli ligi kümneaastane protsess.¹

25. novembril 1995 allkirjastas Eesti peaminister Tiit Vähi avalduse, milles taotleti Eesti vastuvõtmist Euroopa Liitu.² 1998. aastal alustati ametlikke liitumisläbirääkimisi, mis kestsid kuus aastat. 2003. aastal korraldati referendum, misjärel 1. mail 2004 sai Eestist koos üheksa muu riigiga Euroopa Liidu liige. Eesti poolelt andsid lepingule allkirjad president Arnold Rüütel ja välisminister Kristiina Ojuland.

Eesti teekond NATO-sse³:

Eesti liitub NATO rahupartnerlusprogrammiga (3.02.1994); Eesti seab eesmärgiks NATO liikmelisuse (7.05.1996); NATO tunnustab Washingtoni tippkohtumisel Eestit kui võimalikku liikmekandidaati (23.–25.04.1999); Praha tippkohtumisel esitati Eestile kutse NATO-ga ühinemiseks (21.–22.11.2002); Eesti liitumisläbirääkimised NATO-ga (jaanuar–märts 2003); Eesti osaleb NATO operatsioonil Afganistanis (1.03.2003); NATO Põhja-Atlandi lepingu ratifitseerimine (10.03.2004); Eestist sai NATO liige (29. märtsil 2004).

Viimase 20 aasta jooksul on nii Põhja-Atlandi Lepingu Organisatsioon (NATO)⁴ kui Euroopa Liit (EL)⁵ oluliselt arenenud ja laienenud. Ka Eesti oli üks riikidest, kes aastal

¹ Eesti astumine Euroopa Liitu. [https://et.wikipedia.org/wiki/Eesti_astumine_Euroopa_Liitu] 24.04.2024.

² Eesti Euroopa Liidus. Välisministeerium. [<https://www.vm.ee/suhted-teiste-riikide-ja-organi-satsioonidega/euroopa-liit/est-est-euroopa-liidus>] 24.04.2024.

³ Eesti teekond NATO-sse ja NATO-ga. Kaitseministeerium. [<https://kaitseministeerium.ee/et/olulisemad-hetked-seoses-liitumisel-ja-kuulumisel-nato-sse>] 24.04.2024.

⁴ **NATO 31 liikmesriiki (alates 4.04.2023) tähestikulisel järjekorras on:**

Albaania, Ameerika Ühendriigid, Belgia, Bulgaaria, Eesti, Hispaania, Holland, Horvaatia, Island, Itaalia, Kanada, Kreeka, Leedu, Luksemburg, Läti, Montenegro, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Põhja-Makedoonia, Rumeenia, Saksamaa, Slovakkia, Sloveenia, Soome, Suurbritannia ja Põhja-Iiri Ühendkuningriik, Taani, Tšehhi, Türgi, Ungari. NATO liikmesriigid. [<https://www.eata.ee/nato/nato-liikmesriigid/>] 26.01.2024.

⁵ Praegu kuulub Euroopa Liitu 27 riiki. Need riigid on järgmised: Austria, Belgia, Bulgaaria, Horvaatia, Küpros, Tšehhi, Taani, Eesti, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Kreeka, Ungari, Iirimaa, Itaalia, Läti, Leedu, Luksemburg, Malta, Madalmaad, Poola, Portugal, Rumeenia,

2004 võeti nii NATO kui Euroopa Liidu liikmeks. Käesoleva aasta aprilli algul möödus NATO asutamisest 75 aastat.

Artikkel on koostatud valdavalt Interneti viidatud allikate alusel.

1. Lühidalt NATO-st

NATO loodi 4. aprillil 1949. Asutajaliikmed (12 riiki) olid: Belgia, Kanada, Taani, Prantsusmaa, Island, Itaalia, Luksemburg, Holland, Norra, Portugal, Suurbritannia, Ameerika Ühendriigid).

Aastal **2004 said NATO liikmeks seitse riiki**: Eesti, Bulgaaria, Leedu, Läti, Rumeenia, Slovakkia, Sloveenia. Seejärel, aastal 2009, liitusid Albaania ja Horvaatia ning Prantsusmaa (liitus uuesti NATO sõjalise juhtimisstruktuuriga), Montenegro (2017), Põhja-Makedoonia (2020). 2022. aasta 5. juulil allkirjastasid liitumisprotokolli Soome ja Rootsi, misjärel peavad liitumise heaks kiitma ülejäänud 30 liikmesriigi esinduskogud.⁶ 2023. aastal liitus NATO-ga Soome ja 2024. aastal Rootsi.

„Oleme otsustanud alustada Soome NATO liikmesuse ratifitseerimisprotsessi parlamendis. Soome liitumine tugevdab NATOt,“ ütles Soome Rahvusringhäälingu Yle vahendatud info kohaselt Türgi president Erdoğan kohtumisel Soome ametivennaga.

„Türgi ja Soome suhted on head. Soome abi maavärina ohvritele tugevdas kahe riigi koostööd,“ lausus Erdoğan, lisades, et hindab Soome toetust Türgile EL-i liikmelisuse küsimuses ja soovi edendada kahe riigi vahelisi majandussuhteid.⁷

Türgi parlament kinnitas ühehäälselt ehk 276:0 Soome NATO liikmelisuse. Parlamendi otsus läheb nüüd kinnitamiseks Türgi presidendile Recep Tayyip Erdoğanile. Türgi hääletas viimase alliansi liikmena Soome NATO-ga ühinemise taotluse ratifitseerimise üle. Juba enne hääletust prognoositi, et ratifitseerimine peaks sujuma tõrgeteta, kuna president Erdoğan andis märtsi esimeses pooles kuid kestnud läbirääkimiste järel Soome liikmelisusele rohelise tule. Türgi ratifitseerimisotsuse järel läheb vaja veel mõnd tehnilist sammu, et Soomest saaks alliansi 31. liige.⁸

Türgi parlament kiitis 287:55 hääle seisuga heaks Rootsi vastuvõtmise NATO-sse.

Ungari oli nüüd ainus riik, kes polnud Rootsi liitumist NATO-ga ratifitseerinud.

Pärast kolm kuud kestnud arutelu võttis Türgi parlament vastu otsuse kiita heaks Rootsi liitumine NATO-ga. Ankara parlamendi täiskogu hääletas Rootsi avalduse vastuvõtmise poolt, saates dokumendi tagasi president Recep Tayyip Erdoğanile, kes peab selle veel enne USA-le üle andmist allkirjastama.

Slovakkia, Sloveenia, Hispaania, Rootsi. Kergesti loetav – Euroopa Liit [https://european-union.europa.eu/easy-read_et] 27.01.2024.

⁶ NATO liikmesriigid. [https://et.wikipedia.org/wiki/NATO_liikmesriigid] 27.01.2024, viidatud NATO nations sign accession protocols for Sweden, Finland vahendusel.

⁷ Türgi jõudis Soome NATOga liitumise asjas otsusele. Postimees, 17.03.2023. [<https://maailm.postimees.ee/7734584/turgi-joudis-soome-natoga-liitumise-asjas-otsusele>] 27.01.2024.

⁸ Türgi parlament kinnitas ühehäälselt Soome NATO liikmelisuse. AFP/STT/BNS, Postimees. 31. märts 2023, 00:28. [<https://maailm.postimees.ee/7744010/turgi-parlament-kinnitas-uehehaalselt-soome-nato-liikmelisuse>] 27.01.2024.

Selle sammuga jäi Ungari ainsaks riigiks, kelle taga Rootsi NATO-ga liitumine seisib. Ungari peaminister Viktor Orbán vihjas edusammudele, kutsudes Rootsi peaministri Ulf Kristerssoni visiidile läbirääkimiste pidamiseks.

„Usun, et intensiivsem dialoog võiks aidata kaasa meie riikide ja institutsioonide vahelise usalduse tugevdamisele, mis võimaldaks veelgi tugevdada meie poliitilisi ja julgeolekukokkuleppeid,“ kirjutas Orbán.

Rootslased reageerisid Orbáni kirjale ettevaatlikult. Rootsi välisminister Tobias Billström ütles, et valitsus peab enne vastamist läbi mõtlema, mis võib Orbáni kutse tagamaa olla.

President Alar Karis tervitas ühismeedias Rootsi parlamendi otsust ning nentis, et see läbi ollakse oluliselt lähemal Läänemere kujundamisele NATO mereks. „Kõik silmad on nüüd Ungaril,“ tõdes Karis.

Rootsi taotles NATO liikmeks saamist juba 2022. aasta mais, samaaegselt Soomega. Mõlema puhul oli liitumistaotluse ajendiks Venemaa sissetung Ukrainasse.

Ungari peaminister Viktor Orbán avas esmaspäeval (MR.: 22.01.2024) parlamendi sügisese istungjärgu kõnega, kus kritiseeris EL-i ja Ukrainat.

Muu hulgas tõmbas Orbán pidurit Rootsi liitumisele NATO-ga. Veel juulis oli Ungari välisminister Péter Szijjártó öelnud, et liitumise ratifitseerimine seisab vaid tehniliste formaalsuste taga ning peab ootama parlamendi sügisest istungjärku.

Nüüd, kui see on alanud, teatas Orbán, et ratifitseerimisega polevat siiski kiiret, kuna Rootsi julgeolekut ei ähvardavat praegu miski.

NATO liikmetest ei ole liitumist kinnitanud ainult Türgi ja Ungari. „Tekib küsimus, kas on midagi pakilist, mis sunniks meid Rootsi NATO-ga liitumist ratifitseerima,“ kommenteeris Orbán. „Mina ei näe sellist põhjust.“⁹

Ungari peaminister Viktor Orbán vestles kolmapäeval (MR.: 24.01.2024) telefoni teel NATO peasekretäri Jens Stoltenbergiga ja ütles, et toetab Rootsi liitumist alliansiga. „Ma kinnitasin, et Ungari valitsus toetab Rootsi NATO liikmelisust,“ kirjutas Orbán X-is. Orbán ütles Stoltenbergile, et soovib Ungari rahvuskogul hääletada Rootsi NATO-ga liitumise poolt.¹⁰

NATO loodi ja on allkirjastatud Põhja-Atlandi lepinguga, mille viies artikkel sätestab, et kui toimub sõjaline rünnak ühe liikmesriigi vastu, peetakse seda rünnakuks kõigi liikmesriikide vastu ning teised riigid peavad kollektiivkaitse raames rünnatavat liikmesriiki aitama ja seda vajadusel sõjaliselt.¹¹

Iirimaa, Austria, Malta ja Küpros on viimased Euroopa Liidu (EL) riigid, kes ei plaani NATO-ga ühineda. Lisaks neile ei ole Euroopas NATO liige veel Šveits. Nende

⁹ Kressa, K. Orbán kõnes Ungari parlamendile: Ukrainat ei kavatse me kuidagi toetada, Rootsit pole NATO-sse vaja. Delfi, Maailm. 26.09.2023 [https://www.delfi.ee/artikkel/120234835/orban-kones-ungari-parlamendile-ukrainat-ei-kavatse-me-kuidagi-toetada-rootsit-pole-nato-sse-vaja] 28.01.2024.

¹⁰ Orbán kinnitas toetust Rootsi NATO-ga liitumisele. ERR. Välismaa, 24.01.2024 16:35 [https://www.err.ee/1609231866/orban-kinnitas-toetust-rootsi-nato-ga-liitumisele] 28.01.2024.

¹¹ NATO liikmesriigid. [https://et.wikipedia.org/wiki/NATO_liikmesriigid] 27.01.2024, viidatud „The North Atlantic Treaty“. *North Atlantic Treaty Organization*. 04.04.1949. Originaali arhiivikoopia seisuga 20.03.2004 vahendusel.

riikide NATO-sse mittepürgimise põhjus on näha kaarti vaadates: paljude riikide eeliseks on see, et nad on ümbritsetud NATO riikidest ja neid ei koorma Venemaa lähedus.

2. Lühidalt Euroopa Liidust

Euroopa Liit on 27 liikmesriigiga majanduslik ja poliitiline ühendus, mis asub valdavalt Euroopas. Euroopa Liidul on niihästi valitsuste vahelise kui ka rahvusülese ühenduse tunnuseid.

Euroopa riikide lõimumise alguseks peetakse Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse asutamist 1951. aastal ning Rooma lepingu sõlmimist 1957. aastal. Esialgu ühines kuus riiki (Belgia, Holland, Itaalia, Luksemburg, Lääne-Saksamaa ja Prantsusmaa). Rangemini võttes rajati Euroopa Liit 1992. aastal Maastrichti lepinguga.

Euroopa Liidu ühtsed õigusnormid peavad tagama kodanike, kaupade, teenuste ja kapitali vaba liikumise liidu piires. 19 liikmesriiki on võtnud tarvitusele ühisvaluuta euro.¹²

2004. aastal liitus **Euroopa Liiduga** 10 riiki: Eesti, Läti, Leedu, Poola, Ungari, Tšehhi, Slovakkia, Sloveenia, Malta ja Küpros.

2007. aastal liitusid Euroopa Liiduga Rumeenia ja Bulgaaria.

2013. aastal liitus Euroopa Liiduga Horvaatia.¹³

Mõned riigid (kaheksa riiki) peavad praegu läbirääkimisi, et saada Euroopa Liidu liikmeks. Need riigid on järgmised: Albaania, Bosnia ja Hertsegoviina, Moldova, Montenegro, Põhja-Makedoonia, Serbia, Türgi, Ukraina.

Täna (27.01.2024) on **Euroopa Liit** 27 Euroopa riigist koosnev ühendus (kuni 30.01.2020 oli Liidus 28 liiget). Oleme Euroopa Liidu seast ühe liikme ka kaotanud – nimelt pole EL-i liige Ühendkuningriik, kes astus rahvahääletuse tulemusena Liidust aastal 2020 välja.¹⁴

Euroopa Liiduga liitunud riigid ühinesid, et muuta elu inimeste jaoks paremaks, lihtsamaks ja turvalisemaks. Nad leppisid kokku, et hakkavad tegema koostööd ja üksteist aitama. Euroopa Liit otsustati luua pärast Euroopas toimunud kahte suurt sõda. Euroopa riigid said aru, et parem on teha koostööd, kui üksteise vastu võidelda.

Euroopa Liidu liikmeks saamiseks peavad Euroopa Liidu seadused ja väärtused kehtima ka nendes riikides.

Euroopa Liit moodustas 1985. aastal **Schengeni ala**.¹⁵ Schengeni alal ei ole piirikontrolli. Sellel alal saavad inimesed vabalt ja lihtsalt ühest riigist teise reisida. Nad ei pea läbima piirikontrolli, kui nad ühest riigist teise lähevad. Tänu Schengeni alale on inimestel nüüd lihtsam mina puhkuse- või tööreisile.

¹² Euroopa Liit. Vikipeedia. [https://et.wikipedia.org/wiki/Euroopa_Liit] 4.04.2024.

¹³ Euroopa Liit. [https://et.wikipedia.org/wiki/Euroopa_Liit] 27.01.2024.

¹⁴ Ühendkuningriik otsustas 2016. aasta juunis, et ei soovi enam Euroopa Liitu kuuluda. Seega ei ole Ühendkuningriik alates 31. jaanuarist 2020 enam Euroopa Liidu liige.

¹⁵ Kergesti loetav – Euroopa Liit [https://european-union.europa.eu/easy-read_et] 27.01.2024.

Praegu kuulub Euroopa Liidu 27 riigist Schengeni alasse riikidest 23 riiki. Need riigid on järgmised: Austria, Belgia, Horvaatia, Tšehhi, Taani, Eesti, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Kreeka, Ungari, Itaalia, Läti, Leedu, Luksemburg, Malta, Madalmaad, Poola, Portugal, Slovakkia, Sloveenia, Hispaania, Rootsi.

Schengeni alasse kuulub veel neli riiki, mis ei kuulu Euroopa Liitu: Island, Liechtenstein, Norra, Šveits.

Igas Euroopa Liidu riigis räägivad inimesed oma keelt. Euroopa Liit kaitseb inimeste õigust rääkida oma keeles. Seepärast on kõik Euroopa Liidu olulised dokumendid ja teave olemas tema liikmesriikide keeltes.

1979. aasta märtsis hakkas toimima **Euroopa rahasüsteem (ERS)**. Pärast Saksamaa taasühinemist ja Euroopas vääringutele uuesti tekkinud surve tõttu lahkusid Itaalia liir ja inglise nael 1992. aastal ERS-ist. Juunis 1989 Madridis toimunud Euroopa Ülemkogul võtsid liikmesriikide juhid vastu majandus- ja rahaliidu (EMU) loomise kolme-etapilise kava. Sellest sai osa 1991. aasta detsembris Euroopa Ülemkogu poolt vastu võetud Maastrichti lepingust, millega loodi Euroopa Liit.

1. jaanuaril 1999 võeti 11 riigis kasutusele euro, millest sai Austria, Belgia, Hispaania, Iirimaa, Itaalia, Luksemburgi, Madalmaade, Prantsusmaa, Portugali, Saksamaa ja Soome ühishaha. (Kreeka ühines 1. jaanuaril 2001). Sellest ajast alates võttis Euroopa Keskpank üle EMI kohustused ja hakkas vastutama rahapoliitika eest, mida määratletakse ja rakendatakse eurodes. 1. jaanuaril 2002 tulid nimetatud 12 riigis käibeleva euro paberraha ja mündid. Riiklikud vääringud kõrvaldati käibelt kaks kuud hiljem. Sellest ajast alates on eurotsooni riikides, kus elab enam kui kaks kolmandikku EL-i elanikest, sularahatehingute ja pangaülekannete tegemisel ainsaks seaduslikuks maksevahendiks euro.¹⁶

Euro on Euroopa Liidu ühishaha. 1999. aastal võttis kaksteist liikmesriiki toleleagsest viieteistkümnest euro kasutusele sularahata tehingutes ja 2002. aastal, kui käibeleva euro pangatähed ja mündid, ka kõikide maksete tegemisel. Kolm riiki (Taani, Rootsi ja Ühendkuningriik) ei kuulunud kõnealusesse rahaliitu. Uued liikmesriigid valmistuvad europaühendusega liitumiseks, mis toimub niipea, kui nad on täitnud vajalikud tingimused.¹⁷

Enamikus Euroopa Liidu riikides kasutatakse sama raha, „euro“. Praegu on euro kasutusel 27-st Euroopa Liidu riigist 20-s. Need riigid on järgmised: Austria, Belgia, Horvaatia, Küpros, Eesti, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Kreeka, Iirimaa, Itaalia, Läti, Leedu, Luksemburg, Malta, Madalmaad, Portugal, Slovakkia, Sloveenia, Hispaania.

Euroopa Liidus on kolm olulist asutust.

- **Euroopa Komisjon**, kelle töötajad teevad ettepanekuid selle kohta, milliseid seadusi võiks vastu võtta.
- **Euroopa Parlament**, kelle liikmeid valivad valimistel Euroopa elanikud, et Euroopa Parlament kaitseks nende õigusi.

¹⁶ Euroopa Liit. [https://et.wikipedia.org/wiki/Euroopa_Liit] 27.01.2024.

¹⁷ Euroopa Liit. [https://et.wikipedia.org/wiki/Euroopa_Liit] 27.01.2024.

- **Euroopa Liidu Nõukogu** – inimesed, kes teevad Euroopa Liidu riikides otsuseid, moodustavad üheskoos Euroopa Liidu Nõukogu.
- Need kolm asutust on Euroopa Liidu jaoks väga olulised. Nad teevad koostööd, et Euroopas oleks parem elu.
- **Euroopa Komisjon** teeb seaduste ettepanekuid.
- **Euroopa Parlament ja Euroopa Liidu Nõukogu** arutavad neid seadusi ja otsustavad, kas need hakkavad Euroopas kehtima.
- Kui nad otsustavad, et seadus hakkab Euroopas kehtima, peavad kõik Euroopa Liidu liikmesriigid tegema tööd selle nimel, et seadus hakkaks nende riigis kehtima.
- Euroopa Liidus on veel olulisi asutusi.
- **Euroopa Liidu Kohus**, kes hoolitseb selle eest, et Euroopa Liidus kehtivad kõik seadused õigesti.
- **Kontrollikoda**, kontrollib, kas Euroopa Liidu raha kasutatakse õigesti.
- Euroopa Liidus on veel asutusi, mis teevad tähtsat tööd. Näiteks on selliseid asutusi,
- mis kontrollivad, kas Euroopa Liit toimib õigesti ja austab inimeste õigusi,
- avaldavad Euroopa Liidu kohta olulist teavet,
- valivad välja inimesed, kellel on Euroopa Liidus töötamiseks vajalikud oskused,
- kaitsevad kõikide Euroopa inimeste õigusi, näiteks puudega inimeste ja töötajate õigusi.

Kõik need asutused teevad koostööd, et Euroopa Liit toimiks selles elavate inimeste hüvanguks.¹⁸

Jaanilaupäeval ja Eesti võidupühal (23.06.2023) Brüsselisse kogunenud EL-i riigi- ja valitsusjuhid langetasid oodatud otsuse – Ukrainale ja Moldovale anti ametlikult EL-i kandidaatriigi staatus, mis on esimeseks ametlikuks sammuks riikide EL-iga liitumise protsessi alguses. Euroopa Ülemkogu president Charles Michel kuulutas õhtul välja, et tegemist on ajaloolise momendiga, mis on ülioluline Ukraina ja Moldova teel Euroopa Liitu.¹⁹

Gruusiale lubati anda kandidaatriigi staatus peale rea tingimuste täitmist.

Ülemkogu jõudis juba neljapäeval (MR.: 14.12.2023) kokkuleppele, et nii Kiiev kui ka Chişinău saavad astuda liikmelisusele sammu lähemale.

¹⁸ Kergesti loetav – Euroopa Liit [https://european-union.europa.eu/easy-read_et] 27.01.2024.

¹⁹ Poom, R. (2023). Ajalugu sündis! Euroopa Liit andis Ukrainale ja Moldovale kandidaadi staatuse, Gruusia peab ootama. [<https://www.delfi.ee/artikkel/120025864/ajalugu-sundis-euroopa-liit-andis-ukrainale-ja-moldovale-kandidaadistaatuse-gruusia-peab-ootama>] 3.05.2024.

Euroopa Liidu valitsusjuhid on sel aastal viimast korda koos, et langetada Ukraina suhtes kaks otsust: anda 50 miljardit eurot abi ja kutsuda Kiiev liitumisläbirääkimistele.²⁰

3. Soome ja Rootsi lõppteel NATO-sse

Soome välisminister Pekka Haavisto andis aprilli algul 2023 Brüsselis USA välisministrile Antony Blinkenile üle Soome NATO-ga liitumise dokumendi. Alates dokumendi üleandmise hetkest on Soome NATO liige. Lühikesel tseremoonial osales ka NATO peasekretär Jens Stoltenberg. Dokumendi üleandmisele järgnes liputseremoonia.²¹

Seega oli NATO-st saanud 31-liikmeline kaitseorganisatsioon.

Rootsi lootis alliansiga liituda veel enne juulis Vilniuses aset leidvat NATO tippkohtumist. Enamik analüütikuid pidas tõenäoliseks, et Türgi hääletab Rootsi kandidatuuri üle alles pärast mais peetavaid üldvalimisi.²²

Ungari parlamendi päevakorras on esmaspäeval hääletus **Rootsi NATO**-sse astumise heakskiitmise üle, teatab väljaanne Omni, aga otsust ei saa teha, sest valitsev erakond **Fidesz** kavatseb jätta kohale ilmumata, kinnitas opositsiooni esindaja.

Ungari on Rootsi NATO-liikmelisuse heakskiitmisega venitanud, aga alates NATO tippkohtumisest Vilniuses on Ungari kinnitanud, et kavatseb asja lõpuks ära teha, vahendab SVT Nyheter.

Samas on üks Ungari parlamendi liige öelnud, et Ungari võib hääletada Rootsi NATO-liikmelisuse üle alles septembris, kui pärast suvepuhkust algab parlamendi korraline töö.

Ungari parlamendi esmaspäevase erakorralise istungi päevakorras on spiiker László Kövéri taotlusel kella 13-ks märgitud hääletus Rootsi NATO-liikmelisuse üle, aga Ungari sotsialistliku partei ja demokraatliku koalitsiooni liikme Ágnes Vadai sõnul Fidesz istungil ei osale. Seega ei saa ka mingit hääletust toimuda.

„Fidesz on teatanud, et nad ei tule istungile, mistõttu ei tule mingit hääletust ega ratiifitseerimist,“ ütles Vadai e-posti teel Rootsi uudisteagentuurile TT.²³

Olukord NATO, aga ka Euroopa Liidu laienemisel, eeskätt Ukraina osas on küllalt pingeline olnud:

²⁰ Lepik, I. Ootamatu otsus: Euroopa Liit avab Ukraina ja Moldovaga liitumisläbirääkimised. Äripäev. 14.12.2023. [<https://www.aripaev.ee/uudised/2023/12/14/euroopa-liit-avab-ukraina-ja-moldovaga-liitumisläbirääkimised>] 28.01.2024.

²¹ Soome on ametlikult NATO liige. ERR, Välismaa, 04.04.2023, 15:53. [<https://www.err.ee/1608937190/soome-on-ametlikult-nato-liige>] 27.01.2024.

²² Türgi parlament kinnitas ühehäälselt Soome NATO liikmelisuse. AFP/STT/BNS, Postimees. 31. märts 2023, 00:28. [<https://maailm.postimees.ee/7744010/turgi-parlament-kinnitas-uehehaalselt-soome-nato-liikmelisuse>] 27.01.2024.

²³ Laugen, L. Ungari parlamendis on esmaspäeval päevakorras hääletus Rootsi NATO-liikmelisuse üle, aga valitsev erakond ei kavatse kohale ilmuda. Delfi. Maailm. 29.07.2024. [<https://www.delfi.ee/artikkel/120220185/ungari-parlamendis-on-esmaspaeval-paevakorras-haaletus-rootsi-nato-liikmesuse-ule-aga-valitsev-erakond-ei-kavatse-kohale-ilמודa>] 6.02.2024.

Rootsi majandusteadlane ja endine diplomaat Anders Åslund²⁴ kirjutab sotsiaalmee- dias, et kaitseliit NATO peaks Ukraina liikmeks võtma ning Türgi ja Ungari oma liik- meskonnast välja viskama.

Åslundi sõnul peaks NATO hakkama „asju tõsiselt ajama“. (On) aeg Ungari ja Türgi välja visata, märgib Åslund.

Kuidas saab ta (NATO) aktsepteerida Ungarit, millel pole sõjaliselt olulisi ressursse ja mis on vastu kõigile NATO headele eesmärkidele? Majandusteadlane kirjeldab Un- garit kui „korrumpeerunud, kahjulikku ja kasutut“.

Åslund kirjeldab Türgit vaid veidi leebemalt. Türgi on küll strateegiliselt oluline, kuid ei ole demokraatlik ja oma välispoliitikas küsitav, kirjutab Åslund.

Åslundi arvates on Ukrainal seevastu hea liikme tunnused. Ukraina on demokraatlik, täielikult läänemeelne ja Euroopa tugevaima armeega, kirjutab Åslund.

Åslundi reaktsioon on kahtlemata viide Ungari peaministri Viktor Orbáni kommen- taarile. Orbáni kohta on öeldud, et ta oli jahmunud NATO peasekretäri Jens Stolten- bergi avalduse peale, et Ukraina koht on NATO-s.

Mida?! hüüatas Orbán sotsiaalmee dias Stoltenbergi avalduse peale.

Stoltenbergi avaldus pahandas ka Venemaad. Kreml kommenteeris, et Ukraina NATO liikmelisus on „tõsine ja märkimisväärne oht“ Venemaa julgeolekule.

Vaevalt, et ühtsed väited on juhus. Orbán on teatavasti Venemaa presidendi Vladimir Putini lähim liitlane Euroopas. Märtsis (MR: 2023) näitas riik oma toetust Venemaale muu hulgas sellega, et takistas Putini rahvusvahelise vahistamismääruse toetuseks Eu- roopa Liidu ühisavalduse elluviimist.²⁵

Ungari parlament kogunes 5. veebruaril erakorralisele istungile, et hääletada Rootsi NATOga ühinemise üle. „Rootsi Kuningriigi Põhja-Atlandi lepinguga ühine- mise protokoll. Lõpphääletus,“ seisis parlamendi veebilehe 5. veebruari ajakavas. Täpsustatakse, et istung algab kell 13.00 kohaliku aja järgi.²⁶

Eelmisel nädalal ütles Ungari parlamendi esimees László Kövér, et ei näe Rootsi NATO-ga ühinemise taotluse heakskiitmise pakulist vajadust. Kövéri sõnul ei kahtle ta, et üks Ungari huvidele vastanduv opositsioonipartei kutsub üles korraldama sel teemal erakorralist istungit. "Tõenäoliselt kukuvad nad läbi," märkis ta.

Varem ütles Ungari peaminister Viktor Orbán telefonivestluses NATO peasekretäri Jens Stoltenbergile, et Ungari valitsus nõuab parlamendilt tungivalt, et see ratifitseeriks Rootsi liitumise alliansiga võimalikult kiiresti.²⁷

²⁴ Åslund on tuntud ka Venemaa, Ukraina ja Ida-Euroopa majanduspoliitika eksperdina.

²⁵ Rootsi teadlane: Ungari ja Türgi tuleks NATO-st välja visata ning Ukraina vastu võtta. Eesti- nen. <https://eestinen.fi/2023/04/rootsi-teadlane-ungari-ja-turgi-tuleks-nato-st-valja-visata-ning-ukraina-vastu-votta/> 28.01.2024.

²⁶ Ungari parlament hääletab Rootsi NATOsse võtmist 5. veebruaril. Interfax/BNS. 1. veebruar 2024, 17:53. [<https://maailm.postimees.ee/7951398/ungari-parlament-haaletab-rootsi-natosse-votmist-5-veebruari>] 6.02.2024.

²⁷ Gerassimenko, M. Ungari parlament hääletab Rootsi NATO-sse võtmist 5. veebruaril. ERR, Uudi- sed, Välismaa, AFP/BNS. 01.02.2024 18:16. [<https://www.err.ee/1609240671/ungari-parlament-haale- tab-rootsi-nato-sse-votmist-5-veebruari>] 6.02.2024.

Viktor Orbán tahab enne Rootsi liikmelisuse ratifitseerimist, et tema ametivend Ulf Kristersson Budapesti visiidile tuleks.

Ungari võimupartei Fidesz rahvasaadikud ei tulnud kohale opositsiooni kokku kutsunud erakorralisele istungile, mille päevakorras oli Rootsi NATO-liikmelisuse ratifitseerimine.²⁸

Rootsi taotles NATO-ga liitumist 2022. aastal. Türgi seadis Rootsile alliansi võtmiseks tingimused, mida Stockholm pidi täitma, et Ankara ühinemise ratifitseeriks.

25. jaanuaril lõpetasid Türgi võimud Rootsi NATO-ga liitumise taotluse ratifitseerimise protsessi. Parlament ratifitseeris dokumendi ja seejärel allkirjastas selle Türgi president Recep Tayyip Erdoğan.

See jättis Ungari liidu ainsaks liikmeks, kes polnud veel Rootsi liikmesust heaks kiitnud. Budapest on aga korduvalt kinnitanud, et on valmis ratifitseerima Rootsi liitumise NATO-ga niipea, kui Türgi seda teeb.²⁹

Olukord muutus veebruari lõpus.

Ungari parlament kiitis esmaspäeval (26.02.2024) heaks Rootsi NATO-ga liitumise. Ungari oli viimane NATO riik, mis polnud Rootsi kaitsealliansiga liitumise lepingut ratifitseerinud. Otsuse poolt hääletas 188 saadikut ja vastu kuus. Kokku on Ungari parlamendis 199 saadikut.

Ungari parlamendi heakskiit tähendab seda, et Rootsi liitumine NATO-ga on põhimõtteliselt otsustatud. Uute liikmete vastuvõtmiseks on vaja kõikide NATO seniste liikmete toetust. Rootsi liitumine NATO-ga tähendab ühtlasi ka seda, et lähiajal lõpeb Stockholmi pikaajaline neutraliteedi poliitika. Rootsi jäi neutraalseks mõlema ilmasõja ajal ega osalenud sõjategevuses.

Ungari parlamendis kahekolmandikulist enamust omav valitsev Fideszi partei ei soovinud Rootsi NATO-liikmesust ratifitseerida mitu kuud järjest, kuid läbimurre saavutati reedel, kui Budapestis kohtusid Ungari peaminister Viktor Orbán ja Rootsi peaminister Ulf Kristersson. Kohtumise käigus leppisid valitsusjuhid kokku kahepoolses kaitsekoostöös.

Kristersson teatas pärast Ungari parlamendi otsuse teatavaks tegemist, et see on ajalooline päev ning Rootsi on valmis võtma vastutust uue NATO liikmena. Enne hääletust ütles Orbán Ungari parlamendi ees esinedes, et Rootsi ja Ungari kaitsekoostöö ning Rootsi liitumine NATO-ga tugevdab Ungari julgeolekut.³⁰

Rootsi ja Soome otsustasid loobuda neutraliteedi poliitikast ja liituda NATO-ga pärast Venemaa täiemahulist sissetungi Ukrainasse kaks aastat tagasi. Kui Soome liitus kaitsealliansiga juba eelmise aasta aprillis, siis Rootsi liitumistaotluse heakskiitmine venis Türgi ja Ungari tõttu.

²⁸ Lepik, I. Orbáni partei takistas taas Rootsi NATOsse võtmist. Äripäev. Uudised, 5.02.2024. [<https://www.aripaev.ee/uudised/2024/02/05/orbini-partei-takistas-taas-rootsi-natosse-votmist>] 6.02.2024.

²⁹ Sama allikas, mis märgitud viitel ²³.

³⁰ ERR, Uudised. Välismaa. 26.02.2024 17:47. Ungari parlament kiitis heaks Rootsi NATO-ga liitumise. Reuters. [<https://www.err.ee/1609264869/ungari-parlament-kiitis-heaks-rootsi-nato-ga-liitumise>] 30.03. 2024.

NATO peasekretär Jens Stoltenberg tervitas Ungari parlamendi otsust ratifitseerida Rootsi liitumine NATO-ga: „Nüüd, kui kõik liitlased on heakskiidu andnud, saab Rootsi 32. NATO liitlaseks. Rootsi liikmelisus teeb meid kõiki tugevamaks ja kaitsumaks,“ kirjutas Stoltenberg sotsiaalmeedias X (varem Twitter).

Ka Eesti välisminister Margus Tsahkna on avaldanud rõõmu Rootsi peatse NATO-ga liitumise üle: "Olen veendunud, et Rootsi ühinemine võimaldab senisest tõhusamalt seista vastu ühistele väljakutsetele ja ohtudele meie piirkonnas," ütles Tsahkna.

USA suursaadik Eestis George Kent nimetas Ungari parlamendi otsust võimsaks sõnumiks: „See on pikalt oodatud samm ja võimas sõnum. Rootsi on olnud neutraalne üle 200 aasta. Fakt, et rootslased saatsid nõudliku signaali oma riigi juhtidele, et nüüd on aeg liituda parima alliansi ehk NATO-ga, nii nagu soomlased ja Soome valitsus tegi eelmisel aastal, näitab, et kui ajaloos leidsid riigid viisi olla kuskil vahepeal, siis nüüd liituvad nad NATO-ga, sest see on demokraatlike riikide allianss, mis pühendub üksteise kaitsele,“ ütles Kent.³¹

Täna deponeeris Rootsi oma NATO liitumisdokumendid Washingtonis, misjärel sai Rootsist NATO 32. liikmesriik. Eesti tervitab Rootsi liitumist NATO-ga (Stenbocki maja, 7. märts 2024)³²:

Peaminister Kaja Kallase sõnul on tegu ajaloolise sündmusega. „Tänasest kuulub kogu Põhjala ja Balti piirkond NATO-sse. See on ajalooline pöördepunkt, mis tugevdab kogu meie regiooni kui ka terve alliansi julgeolekut,“ ütles Kallas.

Peaminister meenutas, et 2021. aasta lõpus nõudis Venemaa ultimaatumitega NATO uste sulgemist. „Tänaseks on NATO ühtsem kui kunagi varem ja kahe võimeka liitlase – Rootsi ja Soome – võrra tugevam,“ märkis peaminister.

Peaminister lisas, et Rootsi ja ka hiljutine Soome liitumine NATO-ga annab meile uusi võimalusi kahepoolse kaitsekoostöö tihendamiseks mõlema riigiga.

„Rootsi liitumine NATO-ga suurendab märkimisväärselt nii Läänemere kui ka terve alliansi julgeolekut. Tasub märkimist, et nii relvajõud kui kaitsetööstus tugevdab oluliselt NATO kaitsekilpi ning Rootsi strateegiline asukoht võimaldab NATO-le parema tegutsemisvabaduse Läänemerel. Ehk lühidalt – Eesti ja kogu Balti regiooni seljata-gune on saanud kindlamaks,“ ütles kaitseminister Hanno Pevkur.

„Saame rootslastega ühtemoodi aru, et Venemaa on otsene oht rahule ja piirkonna riikide julgeolekule. Loomulikult oleme meie huvitatud praktilise koostöö tihendamisest Rootsi-ga nii kahepoolset kui ka NATO-s, et alliansi kollektiivkaitset parimal võimalikul moel edasi arendada,“ lisas Pevkur.

Välisminister Margus Tsahkna sõnul võimaldab Rootsi liitumine senisest veelgi tõhusamalt seista vastu väljakutsetele ja ohtudele meie piirkonnas. „Tõsiasi, et Eesti ja Rootsi pole enam pelgalt naabrid ja partnerid, vaid NATO liitlased, võimaldab kaitse ja julgeoleku valdkonnas tihedamat koostööd, suurendab oluliselt Läänemere piirkonna julgeolekut ja parandab NATO idatiiva varustuskindlust,“ ütles Tsahkna.

³¹ Sealsamas.

³² Valitsuse kommunikatsioonibüroo. 07.03.2024 | 18:17. Eesti tervitab Rootsi liitumist NATO-ga. [<https://valitsus.ee/uudised/eesti-tervitaab-rootsi-liitumist-nato-ga>] 30.03.2024.

Välisministri kinnitusele saadab Rootsi ühinemine olulise sõnumi NATO avatud uste poliitika kohta. „75 aasta eest sõlmitud Washingtoni lepingu artikkel 10 sätestab, et iga Euroopa riik peab saama ise otsustada oma julgeolekukorralduse üle. Rootsi ühinemine tõestab, et allianssi üks on demokraatlikele Euroopa riikidele avatud ja kõik ühinemisega seotud protsessid on vaid liitlaste otsustada,“ ütles Tsahkna. „Ei Venemaal ega kellelgi teisel pole sel teemal vetoõigust.“³³

Rootsist saab 7. märtsil ametlikult NATO 32. liikmesriik, teatas Valge Maja täna (MR.: 7.03.2024). Rootsi NATO liikmelisuse kinnitus koos Rootsi välisministri nimega seisavad USA presidendi Joe Bideni täna õhtul toimuva riigikõne külaliste nimekirjas. Washingtonis visiidil viibiv Rootsi peaminister Ulf Kristersson on kutsunud kuulama Bideni kõnet Ameerika Ühendriikide presidendiproua Jill Bideni loožis.³⁴

Rootsi liikmelisuse väsitav lahing värskest seljataga, sai NATO neljapäeval (MR.: 4.04.2024) 75 aastat vanaks – keset näaklemist järgmise juhi pärast. Tähtsat päeva kogunesid Brüsselisse tähistama 32 liikmesriigi tippdiplomaadid. Pinged peasekretäri tooli ümber kippusid rikkuma pidutuju ning rõhutasid lõhet vanade olijate ja uustulnukate vahel. Kolmapäeval võõrustas diplomaate Brüsseli lähistel USA suursaadik NATO juures Julianne Smith. Kohtumispaik oli tema ametiresidents Truman Hall, niiviisi nimetatud president Harry S. Trumani auks, kelle taktikepi all allianss 1949. aastal asutati.³⁵ Seega on NATO-s tänaseks (7.04.2024) 32 liiget.

Lõpetuseks

Euroopa Liit otsustas 25. juunil 2024, et alustab Ukraina ja Moldovaga liitumisläbirääkimisi. Sellega avatakse mõlemale riigile tee Euroopa Liitu, aga ees on veel aastate pikkused läbirääkimised, mis nõuavad pingutusi nii Ukrainalt ja Moldovalt kui ka praegustelt liikmesriikidelt.

Nii Ukraina kui ka Moldova taotlesid Euroopa Liiduga liitumist üle kahe aasta tagasi pärast Vene täiemahulise sõja algust Ukrainas. Ametlik liitumisläbirääkimiste algus on eelkõige Ukrainale suure sümboolse väärtusega hetk.

"See on ajalooline hetk minu riigi jaoks. Kogu Ukraina on ühtselt selle otsuse taga. See on väga kindel verstapost Ukraina teel Euroopa Liitu, aga ka Ukraina tuleviku arengus," ütles Ukraina asepeaminister ja eurominister Olga Stefanišona.

Liitumisläbirääkimised on jagatud valdkondade kaupa peatükkideks, mida kokku on 35.

„Iga peatüki avamisel peavad kõik liikmesriigid sellega nõustuma. Kui need on läbi räägitud, siis hakatakse neid uuesti sulgema, mis on omakorda väga keerukad

³³ Sealsamas.

³⁴ Inna-Katrin Hein. Valge Maja kinnitas, et Rootsist saab neljapäeval NATO liige. [https://elu24.postimees.ee/7974981/valge-maja-kinnitas-et-rootsist-saab-neljapaeval-nato-liige] 30.03.2024.

³⁵ Michaels, D. (2024). WSJ: NATO saab 75, seistes silmitsi vana vaenlase ja uue ummikuga. Artikli sisu pärineb partnerväljaandest The Wall Street Journal (WSJ). 3.aprill. [https://wallstreetjournal.postimees.ee/7992551/wsj-nato-saab-75-seistes-silmitsi-vana-vaenlase-ja-uae-ummikuga] 4.04.2024.

lābirāākimised ja jälle kõik liikmesriigid peavad oma nõusoleku andma,“ lausus Eesti suursaadik Euroopa Liidu juures Aivo Orav.

Uued liikmesriigid peavad üle võtma kõik Euroopa Liidu seadused. Ukraina peab seda suutma nii, et sõjast kurnatud majandus jääb jalule. Pingutama peab ka Euroopa Liit ise, liikmesriigid peavad laienemiseks leidma raha.

„Tõemoment tuleb 1. jaanuaril 2027. Siis peab olema uus seitsme aasta eelarve vastu võetud Euroopa Liidul ja siis on näha, kas sinna on Euroopa Liidu laienemine sisse kirjutatud või mitte,“ märkis Orav.

Viimaks peavad uute liikmesriikide saadikud saama ka kohad Euroopa Parlamendis ehk praegused liikmesriigid peavad suure tõenäosusega oma kohti loovutama. Seega on Moldova ja Ukraina teel Euroopa Liit veel ees mitmed komistuskivid – liitumine on veel aastate kaugusel. „Ka Eestil läks ju üle seitsme aasta aega, kuigi meie olukord oli palju lihtsam ja me olime palju väiksem riik. Aga selge on see, et see tee on nüüd alanud,“ ütles Eesti välisminister Margus Tsahkna.³⁶

Arvestades nii EL-i kui NATO olulisust ka Eesti julgeoleku tagamisel, on oluline, et nende organisatsioonide toetus, mõju ja tähtsus ka tulevikus ei väheneks. Kindlasti on siin üheks nn proovikiviks agressor-riigi Venemaa peatamine ja Ukraina täielik võit oma endistes piirides. Siinjuures pole paha ka ajalugu meelde tuletada, seda kasvõi Eestit puudutanud Tartu rahu³⁷ näitel, ja seda hoiatuse mõttes.

Jaanuar – aprill 2024,

Tallinnas, Piritä-Kose kodukontoris

Ajakirja toimkonna nimel koostanud

peatoimetaja Matti Raudjärv

PS: Tundub, et Ungari peaminister Viktor Orbán mängib Ukraina sõjas mängu vastaspoolel, st Kremli poolel ja on Ungaris endale tohutu võimu ajapikku haaranud.

„Kritiseerida julgevad võimu vaid need, kel pole midagi kaotada. Peaminister Viktor Orbáni partei Fidesz suhtes kriitilistele ajakirjanikele tihtipeale keelatakse sissepääs või nad eemaldatakse pressikonverentsidelt. On juhtunud, et riigi luure paigaldas nende telefonidesse nuhktarkvara.“³⁸

... kui midagi on valesti, siis see on George Sorose või Brüsseli bürokraatide süü. Aga mis on hästi, siis see on tänu Orbánile.

... Tavaliselt võidab Euroopa Liidust tulnud investeringute konkursi mõni Orbáni sõber, toetaja või äripartner. Tema tütre mees on miljonär ja äriimees, Orbáni isal on kaevandused ja ta endine gaasimonteerija on hetkel Ungari rikkaim inimene. Pääaegu kõik hotellid Balatoni järve ääres on tema omad.

³⁶ Klementi, J. (2024). Euroopa Liit alustas Ukraina ja Moldovaga liitumislābirāākimisi. ERR, 25.06. 2024, kell 18.40.

³⁷ Loe siin ajakirjas ka artikkel: Tartu rahu – lõpuni täitmata leping. Võidupüha tähistamisest Narvas – Eesti, Euroopa Liidu ja NATO piirilinnas.

³⁸ Heinla, E. (2024). Eestisse kolinud ungarlanna: kaotas lootuse, et Ungaris lähiajal midagi muutuks. Intervjuu. Maaleht nr 36 (1926), 5. september, lk 12–15; edasi sama allikas.

... *Ungarlane* (MR) arvab, et Orbán on väga tubli, sest suudab ühe laua taga istuda nii lääneriikidega kui ka Putiniga. Üks asi on see, et ungarlased väga ei tunne kaasa Ukrainale. Mõtlevad, et oh, mõlemal poolel on kuskil õigus, aga see ungarlasi ei puuduta. Ungari ei tunne kuidagi, et on Venemaa poolt ohustatud, mis on imelik, sest 1956 polnud nii kaua aega tagasi.

... 2024. aasta juuli alguses käis Ungari peaminister Viktor Orbán Kremlis Venemaa presidendi Vladimir Putini juures. Euroopas leidis see mitmelt poolt hukkamõistu, aga Orbáni toetajad leiavad, et Orbán on väga tubli ja visiit paneb Ungari heale positsioonile

NATO AND THE EUROPEAN UNION, THEIR DEVELOPMENTS WITHIN THE LAST 20 YEARS

Introductory thoughts on the current situation¹

Introduction

European Union (EU) as an economic and political union of countries, and NATO (North Atlantic Treaty Organisation) as a military and political alliance of countries, are strategic partners with each other and their existence and activities have nowadays very topical importance.

The aim of this article is to provide a brief overview of both organisations in which the Republic of Estonia has been a member for 20 years.

Accession of Estonia to the European Union was a process, which lasted for about ten years.² Estonia became a member of NATO on 29 March 2004.

In the course of the last 20 years, both the North Atlantic Treaty Organisation (NATO)³ and the European Union (EU)⁴ have considerably developed and expanded. Estonia was also one of the countries accepted in 2004 as a member state of both NATO and the European Union. At the beginning of April this year 75 years passed from the establishment of NATO.

1. Briefly about NATO

NATO was established on 4 April 1949. The founder members (12 countries) were: Belgium, Canada, Denmark, France, Iceland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Portugal, United Kingdom, USA. In **2004, seven countries became NATO members**: Estonia, Bulgaria, Lithuania, Latvia, Romania, Slovakia, Slovenia. Finland and Sweden signed their accession protocols on 5 July 2022, after which the parliaments of the remaining 30 countries had to ratify their accession.⁵ Finland joined in 2023 and Sweden in 2024.

¹ The article has been written mainly on the basis of web sources referred to.

² Eesti astumine Euroopa Liitu. [https://et.wikipedia.org/wiki/Eesti_astumine_Euroopa_Liitu] 24/04/2024

³ **The 31 NATO Member States (as of 04.04.2023) in the alphabetical order are the following:** Albania, Belgium, Bulgaria, Canada, Croatia, Czechia, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Iceland, Italy, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Montenegro, the Netherlands, North Macedonia, Norway, Poland, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spain, Türkiye, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, United States of America. NATO Member States [<https://www.eata.ee/nato/nato-liikmesriigid/>] 26.01.2024.

⁴ The European Union has currently 27 Member States. These countries are: Austria, Belgium, Bulgaria, Croatia, Cyprus, Czechia, Denmark, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Hungary, Ireland, Italy, Latvia, Lithuania, Luxembourg, Malta, the Netherlands, Poland, Portugal, Romania, Slovakia, Slovenia, Spain, Sweden. Kergesti loetav – Euroopa Liit [https://european-union.europa.eu/easy-read_et] 27.01.2024.

⁵ NATO liikmesriigid. [https://et.wikipedia.org/wiki/NATO_liikmesriigid] 27.01.2024, referred through: NATO nations sign accession protocols for Sweden, Finland.

NATO was created with the signing of the North Atlantic Treaty, Article 5 of which provides that an armed attack against one Member State shall be considered an attack against all Member States and that the other states shall have to assist the state attacked in the form of collective defence, and provide military support, if necessary.⁶

Ireland, Austria, Malta and Cyprus are the last Member States of the European Union (EU) who do not intend to join NATO. In addition, Switzerland is a European country, which is not a NATO member. The reason why these countries do not intend to join NATO is evident when looking at the map: many countries have the advantage of being surrounded by NATO Member States and not being burdened by the closeness of Russia.

2. Briefly about the European Union

The **European Union** with its 27 Member States is an economic and political union situated for the most part in Europe. The European Union has the characteristics of both an intergovernmental and supranational alliance.

In 2004, 10 countries joined the **European Union**: Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Hungary, Czechia, Slovakia, Slovenia, Malta and Cyprus.

Some countries (eight countries) are holding negotiations to become EU Member States. These countries are: Albania, Bosnia and Herzegovina, Moldova, Montenegro, North Macedonia, Serbia, Türkiye, Ukraine.

The **European Union** is currently (in 2024) a union consisting of 27 European countries (until 30.01.2020 the EU had 28 Member States). We have also lost one member of the European Union – namely, the United Kingdom is not an EU Member State as it left the EU in 2020 as a result of a referendum.⁷

The European Union set up the **Schengen area** in 1985.⁸ There are no border controls within the Schengen area. People can freely and easily travel between countries in this area. They do not have to pass border controls when going from one country to another. The Schengen area now allows people to go on holidays or business trips more easily. 23 of the current 27 EU Member States have now joined the Schengen area.

People of each EU Member State speak their own language. The European Union protects the right of people to speak their own language. Therefore, all important documents and information of the European Union are available in the languages of its Member States.

In March 1979, the **European Monetary System (EMS)** came into operation. On 1 January 1999, euro was taken into use in 11 countries and became the common currency of Austria, Belgium, Finland, France, Germany, Ireland, Italy, Luxembourg, the Netherlands, Portugal and Spain. (Greece joined on 1 January 2001.) The European Central

⁶ NATO liikmesriigid. [https://et.wikipedia.org/wiki/NATO_liikmesriigid] 27.01.2024, referred through: “The North Atlantic Treaty”. *North Atlantic Treaty Organization*. 04.04.1949. *Archival copy of the original as of 20.03.2004*.

⁷ The United Kingdom decided in June 2016 that it no longer wanted to be in the European Union. Thus, the United Kingdom is no longer an EU Member State since 31 January 2020.

⁸ Kergesti loetav – Euroopa Liit [https://european-union.europa.eu/easy-read_et] 27.01.2024.

Bank then took over the tasks of the EMI and became responsible for the monetary policy defined and implemented in euros.

On 1 January 2002, the above-mentioned 12 countries put euro banknotes and coins into circulation. The national currencies were removed from circulation two months later. Since that time, euro is the only legal currency for making transactions in cash and bank transfers in the euro zone countries where two-thirds of the EU population live.⁹

Euro is the common currency of the European Union. In 1999, 12 the 15 Member States of that time introduced euro in non-cash transactions and in 2002 when euro banknotes and coins were put into circulation also in making all payments.

Three countries (Denmark, Sweden and the United Kingdom) were not members of the monetary union concerned.

The new Member States are preparing for joining the euro zone, which will happen as soon as they have fulfilled the required conditions.¹⁰

Most EU countries use the same currency, euro. Euro is currently used in 20 of the 27 EU Member States.

3. Final steps of Finland and Sweden in joining NATO

The Minister for Foreign Affairs of Finland Pekka Haavisto delivered the document of accession to NATO to the U.S. Secretary of State Antony Blinken in Brussels at the beginning of April 2023. Finland is a NATO Member State since the moment of delivery of the document. Also the Secretary General of NATO Jens Stoltenberg participated in the brief ceremony. The delivery of the document was followed by the flag raising ceremony.¹¹ Thus, NATO became a defence organisation with 31 members.

In 2022, Finland and Sweden ended their neutrality policy, which had lasted for decades, and applied for membership of the alliance in May. Their applications were approved in June 2022 at the NATO summit in Madrid but their applications had to be ratified by all members of the alliance before their becoming full members. Türkiye and Hungary blocked the process, however.

Sweden applied for NATO membership already in May 2022, at the same time with Finland. Both membership applications were motivated by the Russia's invasion of Ukraine.

Sweden applied for NATO membership in 2022. Türkiye set conditions to accepting Sweden to the alliance and Stockholm had to fulfil them before Ankara ratified the accession.

On 25 January, the Turkish government completed the process of ratification of the NATO membership application of Sweden. The Parliament ratified the document and then it was signed by the President of Türkiye Recep Tayyip Erdoğan.

⁹ Euroopa Liit. [https://et.wikipedia.org/wiki/Euroopa_Liit] 27.01.2024.

¹⁰ Euroopa Liit. [https://et.wikipedia.org/wiki/Euroopa_Liit] 27.01.2024.

¹¹ Soome ametlikult NATO liige. ERR, Välismaa, 04.04.2023 15:53. [<https://www.err.ee/1608937190/soome-on-ametlikult-nato-liige>] 27.01.2024.

This left Hungary as the only member of the alliance who had not ratified the membership of Sweden yet. But Budapest repeatedly assured that they were ready to ratify the accession of Sweden to NATO as soon as Türkiye would do that.¹² The situation changed at the end of February.

The Fidesz Party which is in power in Hungary with the majority of two-thirds of votes in the Parliament did not want to ratify the NATO membership of Sweden for several months but the breakthrough was achieved when the Prime Minister of Hungary Viktor Orbán had a meeting with the Prime Minister of Sweden Ulf Kristersson in Budapest. The heads of government agreed on mutual defence cooperation in the course of the meeting.

When the decision of the Parliament of Hungary was made known, Kristersson announced that it was a historic day and that Sweden was ready to take the responsibility as a new NATO member. In his speech before the Parliament of Hungary before the voting, Orbán said that the defence cooperation between Sweden and Hungary and the accession of Sweden to NATO would strengthen the security of Hungary.¹³

The Secretary General of NATO Jens Stoltenberg welcomed the decision of the Hungarian Parliament to ratify the accession of Sweden to NATO: "Now that all Allies have approved, Sweden will become the 32nd NATO Ally. Sweden's membership will make us all stronger and safer," wrote Stoltenberg in social media X (earlier Twitter).

Today Sweden deposited its NATO accession documents in Washington, after which Sweden became the 32nd NATO Member State. Estonia welcomes the accession of Sweden to NATO (Stenbock House, 7 March 2024)¹⁴:

The White House announced today that Sweden will officially become the 32nd NATO Member State on 7 March (MR: 07.03.2024). Confirmation to Sweden's NATO membership together with the name of the Minister for Foreign Affairs of Sweden are in the guest list of the State of the Union address of the U.S. President Joe Biden. Prime Minister of Sweden Ulf Kristersson who is visiting Washington has been invited to listen to the State of the Union address of Biden in the viewing box of First Lady Jill Biden.¹⁵

¹² Laugen, L. Ungari parlamendis on esmaspäeval päevakorras hääletus Rootsi NATO-liikmesuse üle, aga valitsev erakond ei kavatse kohale ilmuda. Delfi. Maailm. 29.07.2024. [<https://www.delfi.ee/artikkel/120220185/ungari-parlamendis-on-esmaspaeval-paevakorras-haaletus-rootsi-nato-liikmesuse-ule-aga-valitsev-erakond-ei-kavatse-kohale-ilmuda>] 6.02.2024.

¹³ ERR, Uudised. Välismaa. 26/02/2024 17:47. Ungari parlament kiitis heaks Rootsi NATO-ga liitumise. Reuters. [<https://www.err.ee/1609264869/ungari-parlament-kiitis-heaks-rootsi-nato-ga-liitumise>] 30.03.2024.

¹⁴ Valitsuse kommunikatsioonibüroo. 07.03.2024 | 18:17. Eesti tervitab Rootsi liitumist NATO-ga. [<https://valitsus.ee/uudised/eesti-tervitab-rootsi-liitumist-nato-ga>] 30.03.2024.

¹⁵ Inna-Katrin Hein. Valge Maja kinnitas, et Rootsist saab neljapäeval NATO liige. [<https://elu24.postimees.ee/7974981/valge-maja-kinnitas-et-rootsist-saab-neljapaeval-nato-liige>] 30.03.2024.

For conclusion

This year, 2024 was the **104th anniversary** of signing the **Tartu Peace Treaty**.¹⁶

The **Tartu Peace Treaty** is an international treaty signed in Tartu on 02 February 1920 between Estonia and the Soviet Russia to end the War of Independence, it established the eastern border of Estonia and the Soviet Russia recognised the independence of the Republic of Estonia.

According to this Treaty, Russia recognised the independence of Estonia in perpetuity *de jure*, renouncing “for ever all rights of sovereignty formerly held by Russia over Estonia and its territory”. According to this Treaty, Estonia was not obliged to pay the debts of the former Russian Empire. The border between Estonia and Russia was established at the place which remained in force until 1940 and according to which also the local communities behind Narva and the Pechory area belonged to Estonia.

The Soviet Russia did not fully follow the peace treaty: it blocked the right of Estonians to choose their citizenship, a large part of assets evacuated during the war, including the assets of the University of Tartu that were evacuated to Voronezh, were not returned, the concessions promised (e.g. for forests) remained on paper, so the committees did not settle any contentions.

The Tartu Peace Treaty was the first international treaty for the Republic of Estonia, Soviet Russia became the first country to recognise the independence of the Republic of Estonia. Tartu Peace Treaty paved the way to international politics for both countries.

As Ukraine was formally an independent socialist soviet republic at the time of signing the Tartu Peace Treaty, before the Soviet Union was formed, the respective contract on settling the issues related to the right of choosing the citizenship had to be signed also with Ukraine.

* * *

On the basis of the events discussed here, it would be very complicated to consider Russia a reliable partner. For instance,

- The Tartu Peace Treaty has not been followed: the area behind Narva and the Pechory area are no longer parts of Estonia, the new border has not been confirmed by Russia either, etc.
- According to the processes since the completion of the natural gas pipeline system (both Nord Stream 1 and 2), the pipeline system has been built by Russia for a clearly political purpose.
- Looking at the Russian aggression in Ukraine there is no doubt that Russia cannot currently be regarded as the winner of World War II (the intention to destroy the people, culture and state of Ukraine, earlier taking of Karelia from Finnish people and relocation of the Karelia population to Finland, taking the Kuril Islands from Japan, etc.).

This list can surely be continued but this is not the aim of this article. It is just important to point out some aspects of the behaviour of Russia (and the former Soviet Union)

¹⁶ The following source has been used for the text of the Tartu Peace Treaty: [https://et.wikipedia.org/wiki/Tartu_rahuj] 3.02.2024.

which directly or indirectly concern Estonia (and other Baltic States and even more broadly).

Considering the events that have taken place in Ukraine after Russia started the war, the course of the war (bombing and destruction of civilian objects (dwelling houses, schools, kindergartens, churches, etc.)), transport junctions and bridges and power generation objects, savage acts among the population, marauding, large-scale thefts and robberies, stealing and cheating of Ukrainian children and taking them to Russia by force and many other acts, in addition, disrupting the supply of the population with electricity, water and gas, and behaviour with respect to grain, we can state that the undersigned was right in the discussions with both German colleagues. Unfortunately, we cannot continue the discussions as both of them have passed away already several years ago ...!

January – April 2024

In Tallinn, home office at Pirita-Kose

The article complied on behalf the Editorial Committee of the journal by:
Chief Editor Matti Raudjärv

TARTU RAHU – LÕPUNI TÄITMATA LEPING VÕIDUPÜHA TÄHISTAMISEST NARVAS – EESTI, EUROOPA LIIDU JA NATO PIIRILINNAS AEG SAI TÄIS – KINDRAL ANDIS AMETI ÜLE KINDRALMAJORILE

Eessõna. Järgnev artikkel on kirjutatud peamiselt Tartu rahust (TR), sest kui nimetatud dokument aluseks võtta ning võrrelda seda Venemaa käitumisega pärast TR allakirjutamist, pole meie idanaaber eriti hoolinud selle täitmisest, sh ei Eesti okupeerimise perioodil ega samuti tänapäeval. See on mõneti võrreldav ka Venemaa agressiooniga Ukrainas – Venemaa, olles ise alustanud erioperatsiooni nime all sõda Ukrainas, eirates rahvusvahelise õiguse seisukohti (küüditades Ukraina lapsi Venemaale, pommitades tsiviilobjekte /energiaobjekte, haiglaid, koole, lasteaedu, elamu, kirikuid jms/, hävitades rahumeelseid elanikke, sh lapsi ja naisi, vanureid) kipub nüüd, kus Ukraina on hõivanud osa Venemaa Kurski oblastist, ukrainlasi terroristidena käsitlema.

I. Tartu rahu meenutamine

Käesoleval, 2024. aastal täitus **104 aastat Tartu rahulepingu** sõlmimisest.¹

Tartu rahuleping on 2. veebruaril 1920 Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel Tartus sõlmitud rahvusvaheline leping, millega lõpetati Vabadussõda, määrati Eesti idapiir ning Nõukogude Venemaa tunnustas Eesti Vabariigi iseseisvust. Tartu rahuleping on koostatud eesti ja vene keeles, registreeritud Rahvasteliidus ning avaldatud koos prantsus- ja ingliskeelse tõlkega Rahvasteliidu dokumentide kogumikus nr XI 1922. aastal. Leping ratifitseeriti Ülevenemaalise Kesktaitevkomitee poolt 4. veebruaril ja Eesti Asutava Kogu poolt 13. veebruaril 1920. Ratifitseerimiskirjad vahetati Moskvas 30. märtsil 1920 ja sellest päevast hakkas leping kehtima.

Leping koosneb 20 artiklist ja sisaldab peale sõjaseisukorra lõpetamise ka Eesti riigi tunnustamise artikleid, mis käsitlevad piiri-, julgeoleku-, majandus-, sotsiaal- ja liikluspoliitikat.

Rahulepingule kirjutasiid alla:

- Eesti Vabariigi Valitsuse esindajad: Asutava Kogu liikmed – Jaan Poska, Ants Piip, Mait Püüman, Julius Seljamaa ja Kindralstaabi kindralmajor Jaan Soots;
- Venemaa Sotsialistliku Föderatiivse Nõukogude Vabariigi esindajad: Ülevenemaalise Kesktaitevkomitee liige – Adolf Joffe ja Venemaa SFNV Riigikontrolli Rahvakomissariaadi kolleegiumi liige – Issidor Gukovski. Tartus viibisid ka Soome, Ukraina, Valgevene ja Poola vaatlejad.

Lepingupooled kohustusid mitte lubama oma territooriumil asuda teisele lepinguosalisele vaenulikke sõjavägesid või teise lepinguosalise riigi valitsemisele pretendeerivaid valitsusi (Eestis likvideeriti Loodearmee).

Nõukogude Venemaa ei täitnud rahulepingut täielikult: takistati eestlaste opteerumist, suur osa sõjategevuse ajal evakueeritud varadest, sealhulgas Voronežisse evakueeritud

¹ Järgneva Tartu rahulepingu teksti puhul on kasutatud allikat: [https://et.wikipedia.org/wiki/Tartu_rahul] 3.02.2024.

Tartu Ülikooli varad, jäid tagastamata, lubatud kontsessioonid (näiteks metsa osas) jäid paberile, segakomisjonid ei lahendanud ühtegi tüliküsimust.

Tartu rahuleping oli Eesti Vabariigile esimene rahvusvaheline leping, Nõukogude Venemaast sai esimene riik, mis tunnustas Eesti Vabariigi iseseisvust. Tartu rahuleping silus mõlemale riigile teed rahvusvahelisse poliitikasse. Kuna Ukraina oli Tartu rahulepingu sõlmimise ajal, enne Nõukogude Liidu moodustumist, formaalselt iseseisev sotsialistlik nõukogude vabariik, tuli ka temaga opteerumisküsimuste lahendamiseks sõlmida vastav leping.

Fotol hoone Vanemuise tänav 35, kus allkirjastati Tartu rahuleping.

[<https://et.wikipedia.org/wiki/Fail:Tartuasv2022-04img37Vanemuise35.jpg>] 3.02.2024.

* * *

Võrreldes vaid käsitletud sündmusi, on väga keeruline Venemaad usalduslikuks partneriks pidada. Näiteks,

- Tartu rahulepingust pole kinni peetud: Narva tagune ja Petserimaa ei ole enam Eesti koosseisus; ka uus piir on Venemaa poolt kinnitamata jms;
- Maagaasitorustike süsteem (nii Nord Stream 1 kui ka 2), kui jälgida protsesse alates torustike valmimisest, on Venemaa poolt selgelt poliitilise eesmärgiga rajatud;
- Jälgides Venemaa agressiooni Ukrainas, pole kahtlust, et Venemaad ei saa täna pidada Teise Maailmasõja võitjaks (soov Ukraina rahvast, kultuuri ja riiki hävitada; varasem Karjala ülevõtmine Soome rahvalt ja riigilt ning karjalaste ümberasumine Soome, Kuriili saarte äravõtmine Jaapanilt jms).

Kindlasti võib seda nimekirja pikendada, kuid see pole käesoleva artikli eesmärk. Ouline on vaid Venemaa (ja endise Nõukogude Liidu) käitumise mõnede momentide väljatoomine, mis Eestit (ka teisi Balti riike ja veelgi laiemalt) otseselt või kaudselt puudutavad.

* * *

Siin tahaks pöörduda eelmise, 2023. aasta ajakirja numbrites 1–2/2023 ilmunud artikli juurde,² kus allakirjutanu kirjutas diskussioonidest oma saksa sõprade-kolleegeidega aastaid tagasi Saksamaa (professor dr Peter Hoss'iga maagaasitorustik Nord Stream 1³ ja professor dr Manfred E. O. Hennies'iga Teise Maailmasõja ja tänapäeva teemadel).

Arvestades seda, mis on toimunud pärast Venemaa poolset sõja alustamist Ukrainas, selle kulgu (tsiviilobjektide /elamute, koolide, lasteadeade, kirikute jt/, transpordisõlmede ja sildade ning energeetikaobjektide pommitamine-purustamine, metsikused elanike kallal, marodöörlus, mastaapsed vargused ja röövimised, ukraina laste varustamine-petmine ja Venemaale sundviimine ning palju muud, lisaks elanike elektri, vee ja gaasiga varustamine ning teraviljaga seotud käitumised, võib väita, et diskussioonides mõlema saksa kolleegiga oli allakirjutanul õigus. Paraku ei saa nendega aga diskussioone jätkata – nad on meie seast juba mitmed aastad tagasi lahkunud ...!

II. Võidupüha – oluline tähis Eesti riigile ja rahvale

Võidupüha on Eesti jaoks väga oluline riigipüha. Sellega tähistatakse Eesti võitu Võnnu lahingus Landesveeri üle 23. juunil 1919. 23. juunil 2024 toimus Narvas Võidupüha paraad.

Varahommikul kell 7.00 alustati pidupäeva lipuheiskamisega Narva linnuses, millele järgnes pargade asetamine Narva Garnisoni kalmistul ja võidutule ühendamine. Võidutuli ühendati Tori kirikus süüdatud mälestustulest ja 22. juuni õhtul Narva Peetri platsil süüdatud muinastulest. President Alar Karis andis kaitseliitlastele ja naiskodukaitsjatele üle võidutule, mille nad viisid edasi oma kodumaakondadesse.

Päeva tippsündmus, paraad Narva Peetri platsil, algas kell 11.00 Vabariigi Presidendi Alar Karise saabumisega, kuid üksused hakkasid rivistuma juba pool tundi varem. Kõne pidasid Kaitseliidu ülem kindralmajor Ilmar Tamm, President Alar Karis ja Kaitseliidu Peakaplan Peeter Paenurm.

² Mõnedest ühiskonna kriisidest Euroopas ja mujal: enne, nüüd ja tulevikus. *Sissejuhatavaid mõtteid heikeolukorrast* (Matti Raudjärv) / Über einige Gesellschaftskrisen in Europa und anderswo: vorher, jetzt und in der Zukunft. *Einführende Gedanken zur aktuellen Situation* (von Matti Raudjärv) / About certain social crises in Europe and elsewhere: earlier, now and in the future. *Introductory thoughts on the current situation* (by Matti Raudjärv), lk. 76–93.

³ Järgneva maagaasitorustiku Nord Stream 1 teksti puhul on kasutatud allikat: [https://et.wiki-pedia.org/wiki/Nord_Stream] 3.01.2024.

Foto 2: President Alar Karis ja Kaitseliidu ülem kindralmajor Ilmar Tamm tervitavad liitlasvägede võitlejaid. [https://s.err.ee/photo/crop/2024/06/23/2449190h2b1et27.jpg] 25.06.2024.

Fragmendid President Alar Karise kõnest Narvas:

„ ... Eelmisest korrast, mil Võidupüha paraad Narva jõudis, on möödas 28 aastat.

Selle aja jooksul on palju muutunud, ent mõned asjad meie ümber on jäänud samaks ja ei muutu. Juba toona püüdis Venemaa lõhkuda oma varju- ja hübriidsõjaga iseseisvuse taastanud riikide, ka Eesti sisemist stabiilsust ja arengut, nagu ta teeb seda nüüdki kogu Euroopas.

Aegumatu on ka Venemaa riigijuhtide tahe allutada oma naaberrahvaid vajadusel sõjalisel teel. Neist sõdadest kõige agressiivsem on käimas praegu Ukrainas, ukrainlaste riigi, vabaduse ja isetsustamise hävitamiseks. Venemaa ei saa seda sõda võita, ja ta ei võida seda sõda.

Foto 3: Kaitseliidu ülem Ilmar Tamm võidupühal: Narvast ei saa alguse mitte ainult vaba Eesti, vaid siit algab vaba Euroopa. [https://uudis.net/media/4/5/0/8659450_640x200.jpg] 24.06.2024.

Meil siin läänemaailmas tuleb meeles pidada, et sõjadiktaatorid ei peatu, vaid tahavad muudkui edasi minna. Ja tuleb meeles pidada ka Lennart Meri hoiatust selsamal 1996. aastal. Ta nimelt ütles, et elus on valdkondi, kus kompromiss ei ole arukas kokkulepe, vaid taganemine, mis sunnib veelgi taganema. Ja olles korra taganenud, taganetakse kuristikuni, mis lahutab meid uuest globaalkatastroofist.

Need sõnad on täna sama sügavad ja päevakajalised, kui nad olid toona. ...”⁴

Foto 4: Vabariigi Presidendi kõne Võidupüha paraadil Narvas, 23. juunil 2024. [https://online.lee.ee/wp-content/uploads/2024/06/53808866822_1d109d84e9_k-696x464.jpg] 23.06.2024.

Narvas rivistusid üles veidi enam kui 1000 kaitseliitlast, naiskodukaitsjat, kodutütart ja noorkotkast Kirde maakaitseringkonnast. Platsil sai marssimas ka näha Kirde maakaitseringkonna snaiirirühma ja võitlusgrupi võitlejaid. Liputoimkondadega osalesid paraadil kaitseliidu kool, küberkaitseüksus ja valveteenistus. Narvas marssisid ka Politsei- ja Piirivalveamet, Vanglateenistus ning Päästeamet ja Päästeliit. Paraadil olid ka üheksa NATO riigi, meie liitlaste (Ameerika Ühendriikide, Leedu, Läti, Poola, Prantsusmaa, Rootsi, Soome, Taani ja Ühendkuningriigi) esindused.

Marsiviise mängisid kolm orkestrit: Pärnumaa maleva orkester, Tallinna maleva ja Jõgeva maleva ühendorkester ning sõjamuuseumi sõjaväeorkester. Lisaks sai paraadil näha ka kaitseliidu Sakala maleva torupilliüksust.⁵

⁴ [<https://www.eesti.ca/voidupuha-paraad-narvas-fotod/article61078>] 24.06.2024.

⁵ Smirnov, I. (2024). Narvas oli laupäeva õhtul võidupüha paraadi peaproov. Põhjarannik, 22.06.2024 [<https://pohjarannik.postimees.ee/8046223/pildigalerii-narvas-oli-laupäeva-ohutul-voidupuha-paraadi-pea-proov>] 24.06.2024.

Foto 5: Kaitseliitlased ja naiskodukaitsjad tõrvikutega presidendilt süüdatud võidupüha tuld oma kodu-maa-konda viimas.

[[https://s.err.ee/photo/rop/2024/06/23/2448257he6f1t27.jpg](https://s.err.ee/photo/crop/2024/06/23/2448257he6f1t27.jpg)]
23.06.2024.

Foto 6: Eesti kaitseliitlased Võidupüha paraadil Narvas.

[<https://s.err.ee/photo/rop/2024/06/23/2448308h12c4t27.jpg>]
23.06.2024.

Foto 7: Võidupüha paraad Narvas: Kaitseliidu Sakala maleva torupilllüksus.

[<https://s.err.ee/photo/rop/2024/06/23/2448266h466bt27.jpg>]
23.06.2024.

Foto 8: Võidupüha paraad Narvas, marsivad Eesti kaitseliitlased.
Autor/allikas: Rene Kundla/ERR.
[<https://s.err.ee/photo/rop/2024/06/23/2449349hcc64t28.jpg>]
24.06.2024.

Foto 9: Võidupüha tähistamine Narvas, marsivad noorkotkad, meie kaitseliitlaste järelkasv.
Autor/allikas: Rene Kundla/ERR.
[<https://s.err.ee/photo/rop/2024/06/23/2449052hadcdt27.jpg>]
24.06.2024.

Foto 10: Võidupüha tähistamine Narvas, marsivad kodutütred, järelkasv meie nais kaitseliitlastele.
Autor/allikas: Aivar Oja.
[<https://s.err.ee/photo/rop/2024/06/23/2450342h14abt28.jpg>]
24.06.2024.

Foto 11: Liitlaste esindajad Narvas paraadil.
[<https://i.err.ee/resize?type=optimize&height=1780&url=https%3A%2F%2Fs.err.ee%2Fphoto%2Fcrop%2F2024%2F06%2F22%2F2447177h2cf1.jpg>]
23.06.2024.

Foto 12: Prantslaste esindus Võidupäeva paraadil Narvas.
[<https://s.err.ee/photo/crop/2024/06/23/2448143h71d9t27.jpg>]
23.06.2024.

Kinnitamaks president Alar Karis Võidupüha kõnes kõlanud sõnu, et Narva ei ole hall ala, vaid sinimustvalge, oli Narva tänavatele kogenenud Võidupüha paraadi tervitama arvukalt inimesi, kes lehvitasid sinimustvalgeid lippe ja hõikasid elagu hüüdeid.

Foto 11: Liitlaste esindajad Narvas paraadil.
[<https://i.err.ee/resize?type=optimize&height=1780&url=https%3A%2F%2Fs.err.ee%2Fphoto%2Fcrop%2F2024%2F06%2F22%2F2447177h2cf1.jpg>] 23.06.2024.

Foto 14: Narvalastele Võidupüha paraad meeldis – Eesti lippudega lehvitamas ja näe-ratamas. Autor/allikas: Rene Kundla/ERR.
[<https://www.eesti.ca/pics/2024/06/61078001.jpg>]
24.06.2024.

Demonstreeriti nii Eesti kaitseväge kui ka liitlaste lahingutehnikat, mida pärast paraadi näidati ka Narva elanikele ja külalistele. Eesti ja liitlaste lennuvahendid tervitasid võidupühal ülendudega.

Foto 15: Liitlaste lennu-tehnika on valmis Võidupüha paraadi Narvas ülelennuga tervitama.
[https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/gallery-pictures/euro_fighter.jpg]
24.06.2024.

Foto 16: Britid oma lahingumasina juures, ootamaks paraadi lõppu, et oma rasketehnikat narvalastele demonstreerida. Autor/allikas: Sergei Stepanov/ERR.
[<https://s.err.ee/photo/crop/2024/06/23/2448122h0bfet27.jpg>] 23.06.2024.

Palju inimesi kogunes pärast paraadi ka Peetri platsile ja Puškini tänava alleele nii Eesti kui liitlaste sõjatehnikat uudistama.⁶

Foto 17: Narvalased pärast paraadi käsirelvadega tutvumas.
[https://uueduudised.ee/wpcontent/uploads/2024/06/IMG_230624_0079-636x358.jpg]
24.06.2024.

Foto 18: Narvalased brittide rasketehnikat uudistamas.
[https://uueduudised.ee/wp-content/uploads/2024/06/IMG_230624_0078-636x358.jpg]
24.06.2024.

Foto 19: Narvalased Ameerika Ühendriikide lahingumasina ümber.
[https://uueduudised.ee/wpcontent/uploads/2024/06/IMG_230624_0085-636x358.jpg]
24.06.2024.

⁶ [<https://pohjarannik.postimees.ee/8046438/video-ja-pildigalerii-narva-tanavatel-tervitati-voidupuha-paraadi-rohkete-elaguhuuetega>] 23.06.2024.

Foto 20: Narvalased brittide lahingutehnika peal ja ümber.

[https://uueduudised.ee/wp-content/uploads/2024/06/IMG_230624_0083-636x358.jpg]
24.06.2024.

Kaitseliidu Viru maleva pealik Jaanus Ainsalu ütles paraadi järel, et tal on võimas tunne. „Sõjamehetöö! tuleb ka paraadi ja pidu pidada. See, mida me täna Narvas näitasime, oli hea üritus – meie mehed, naised ja noored said paraadiga kenasti hakkama.“ Sellel, et Võidupüha paraad sel aastal Narvas toimus, väga märkimisväärne tähendus: „Anda sõnum Vene föderatsioonile, et meiega ei jamata. Me oleme valmis,“ ütles ta.⁷

Foto 21: Võidupüha paraad Narvas on lõppenud ja presidendipaar lahkumas. Autor/allikas: Rene Kundla/ERR.

[<https://s.err.ee/photo/crop/2024/06/23/2449730h3b56t27.jpg>] 24.06.2024.

* * *

⁷ Gamzejev, E. (2024). Narva tänavatel tervitati Võidupüha paraadi rohkete elagu hüüetega. Põhjarannik, 23.06.2024. [<https://pohjarannik.postimees.ee/8046223/pildigalerii-narvas-oli-laupaeva-ohutul-voidupuha-paraadi-peaproov>] 24.06.2024.

Foto 22: Luuredirizaabel. Piiriületamisel on pikad järjekorrad.

[<https://images.delfi.ee/media-api-image-cropper/v1/f045dd5d-4826-489e-82b9-b6df910c683e.jpg?w=1200&h=800&fx=0.507122&fy=0.471015>] 25.06.2024.

Neljapäeval (20.06) ja reedel (21.06) ootasid Narvas Peetri platsil järjekorras piiriületust tuhanded Venemaale siirduda soovinud inimesed. Kõige rohkem, hinnanguliselt tuhat inimest seisis mitmesaja meetri pikkuses järjekorras reede hommikul enne kella seitset, vahetult enne piiripunkti taasavamist. Seejärel hakkas järjekord lühenema. Politsei- ja Piirivalveamet (PPA) sulges ajutiselt piiripunkti neljapäeva õhtul inimeste tervise ja turvalisuse hoidmiseks.⁸

Võidupüha tähistamise, sh lipuheiskamise ajal lennutasid Vene võimud teisel pool Narva jõge taas luuredirizaablit.⁹

* * *

Foto 23: Ka teenistukoerad osalesid Võidupüha paraadil Narvas. Pärast paraadi toimus koertele Narva jões nn preemiaujutamine palavuse peletamiseks. Fotol vasakul on eesti Narva Hermannilinnus ja paremal vene Jaanilinnus. Linnuste vahel paistab piirisild üle Narva jõe, mille kaudu toimub liiklus Eesti ja Venemaa vahel. Autor/allikas: Rene Kundla/ERR.

[<https://s.err.ee/photo/crop/2024/06/23/2449787h1471t27.jpg>] 24.06.2024.

⁸ Gamzejev, E., Smirnov, I. (2024). Venemaa korraldas võidupüha paraadi eel Narvas piiriületajate ummiku. Põhjarannik, 22.06.2024.

⁹ [<https://www.delfi.ee/artikkel/120302641/fotod-ja-blogi-est-est-surmani-voidupuhaparaad-toi-est-kaitsjad-narva-venemaa-lennutas-joe-taga-dirizaablil>] 23.06.2024.

* * *

Moskvas kestis võidupüha paraadi sõjatehnikat hõlmav osa kokku vähem kui viis minutit, mille jooksul sõitis üle Punase väljaku 51 masinat – 80 vähem kui mullu. Vähem sõidureid. Vähem sõjamasinaid. Vaid üks (!) tank. Ja ei ühtegi plahvatust.

Tänavune võidupüha paraad Moskvas oli oodatust veelgi tagasihoidlikum. Erilisi emotsioone ei pakkunud ka Vladimir Putini kõne, mis osutus agressiivseks, ent ettearvata-vaks. Moskva võidupüha paraad (9. mai) on olnud läbi aastate see koht, kus Venemaal avaneb võimalus näidata ülejäänud maailmale oma sõjalist jõudu.

Kui juba eelmisel aastal oli üritus Ukrainas toimuva sõja tõttu varasematest tunduvalt tagasihoidlikum, siis tänavu osutus paraad veelgi mannetumaks.¹⁰

Foto 24: Vaid üks tank! Moskva võidupüha paraad osutus tänavu äärmiselt mannetuks. Foto: kol-laaž (2 x EPA/Scanpix, AP/Scanpix). [<https://www.ohtuleht.ee/1084916/vaiduks-tank-moskva-voidupuha-paraad-osutus-tanavu-aarmiselt-mannetuks>] 23.06.2024.

Foto 25: Liitlasvägede lahingutehnika on kohal. [https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/sisulehed/kaitsevoime_areng/20170327132913-a6eae70-me_crop.jpg] 24.06.2024.

Euroopa julgeolekukeskkond on alates konflikti puhkemisest Ukrainas märgatavalt muutunud. Julgeoleku kindlustamiseks ning heidutuse ja kollektiivkaitse tugevdamiseks on NATO koos liitlastega suurendanud Läänemere regioonis oma kohalolu. Pikaajase ja viljaka sõjalise koostöö tulemusel soovisid Eestisse oma üksused lähendada juhtriigina Ühendkuningriiki ja panustajariikidena Prantsusmaa, Taani ning Island.

Eestisse paigutatud lahingugrupi eesmärgiks on demonstreerida solidaarsust, tugevdada Eesti iseseisvat kaitsevõimet ning seeläbi heidutada Venemaad ja hoida rahu; teisalt on

¹⁰ Kartau, Aare. 9. mai 2023. Ohtuleht.ee. [<https://www.ohtuleht.ee/1084916/vaid-uks-tank-moskva-voidupuha-paraad-osutus-tanavu-aarmiselt-mannetuks>] 23.06.2024.

lahingugrupp vajadusel valmis koos Eesti Kaitsevägega seisma vastu Venemaa agressioonile, et võita aega liitlasvägede saabumiseni.¹¹

* * *

Foto 26: Noored narvalased olid pärast paraadi põnevil pronksist eesti male-kuuluse, rahvusvahelise suurmeistri¹² (1950) Paul Kerese (7. jaanuar 1916 Narva – 5. juuni 1975 Helsingi) malepartii juures Puškini al-leel. [https://uueduudised.ee/wp-content/uploads/2024/06/IMG_230624_MG_230624_0076-636x358.jpg] 24.06.2024.

* * *

Kommentaatorid (Andres Kuusk ja kolonel Eero Rebo) Narvas, Võidupüha paraadi ETV ülekande lõpus: järgmisel, 2025. aastal, toimub Võidupüha paraad Pärnus.

* * *

III. Uus Kaitseväge juhataja annab kindlasti oma panuse NATO arendamisse ja rahu tagamisse

Kaitseväge juhataja kindral Martin Herem andis 28.06.2024 Tallinnas Kaitseväge peastaabis toimuvale tseremooniale ameti üle kindralmajor Andrus Merilole.

Tseremooniale tänas riigikogu esimees Lauri Hussar (Eesti 200) kaitseväge senist juhatajat kindral Heremit panuse eest kaitseväge ja kogu Eesti julgeoleku tugevdamisel ning soovis edu uuele kaitseväge juhatajale kindralmajor Andrus Merilole.

¹¹ [https://www.kaitseministeerium.ee/et/liitlasvaed-eesistis] 24.06.2024.

¹² Suurmeister Paul Keres oleks ilmselt kõigi maailmameistrite seas parim olnud, kuid paraku temast vähe sõltunud asjaoludest oli ta igavene teine.

Rahvusvaheline Maleföderatsioon FIDE kuulutas 2016. aasta Paul Kerese aastaks. (Tomingas. I. (2016). Paul Keres. TUNA 1 / 2016). [https://tuna.ra.ee/paul-keres/] 27.06.2024.

Paul Keres oli 1930. – 1960. aastail peamisi maailmameistritiitli pretendente. [https://arhiiv.err.ee/video/vaata/ainult-teine-paul-keres] 27.06.2024.

Tema viimseks puhkepaigaks sai Tallinna Metsakalmistu. 2000. aastal valiti Paul Keres Eesti 20. sajandi saja suurkuju hulka. [https://www.nommemuuseum.ee/artikkel/paul-keres-male-suurmeister/] 27.06.2024.

Paul Kerese 105. juubeliaasta ja XXX kiirmaleturniiri „Meenutades Paul Kerest“ (2001) puhul valmistatud hõbedane meenemünt, diameeter 35 mm. [https://eestikalev.ee/toode/meenemunt-paul-keres-105/] 27.06.2024.

„Kindral Heremi juhtimise all on kaitseväge muutunud tugevamaks ja paindlikumaks. Tema pühendumine rahvusvahelisele koostööle on taganud, et Eesti on liitlastele usaldusväärne ning kindel partner,“ ütles riigikogu esimees Hussar rivistusel peetud kõnes.¹³

Foto 27: Martin Heremilt võttis kaitseväge juhataja ameti üle Andrus Merilo. [https://www.err.ee/1609383539/ree-del-vahetusid-eesti-kaitsevae-juhataja-ja-merevae-ulem#lg=1&slide=15] 29.06.2024.

Foto 28: Martin Heremilt võttis kaitseväge juhataja ameti üle Andrus Merilo. Foto: Ken Mürk/ERR. [https://i.err.ee/resize?type=optimize&height=1780&url=https%3A%2F%2Fs.err.ee%2Fphoto%2Fcrop%2F2024%2F06%2F28%2F2455514h95c1.jpg] 29.06.2024.

¹³ Martin Herem andis kaitseväge juhataja ameti üle Andrus Merilole. Postimees, 29.06.2024. [https://www.postimees.ee/8049771/martin-herem-andis-kaitsevae-juhataja-ameti-ule-andrus-merilole] 29.06.2024.

Foto 29: Martin Herem andis kaitseväge juhataja ametirelva-mööda üle Andrus Merilole. Nende vahel on tunnistajaks Riigikogu esimees Lauri Hussar. [<https://www.err.ee/1609383539/reedel-vahetusid-eesti-kaitsevae-juhataja-ja-merevae-ulem#lg=1&slide=42>] 29.06.2024.

Foto 30: Kaitseväge juhataja Martin Herem teatas, et lahkub ametist. FOTO: Tiit Blaat / Delfi Meedia. [<https://tv3cdn.ee/tv3/thumbnail/1800x1096xwebp/2024/01/5c86992b-df1c-4342-bdbf-1825a2d207eb.jpg>] 29.06.2024.

Alates 2018. aastast Eesti kaitseväge juhatanud kindral Martin Herem teatas jaanuaris 2024, et soovib ametist lahkuda. Ta teavitas oma otsusest nii kaitseminister Hanno Pevkurit, peaminister Kaja Kallast kui ka president Alar Karist. Herem ütles, et tema otsus on kaalutud ja lähtub ajastuses sellest, mis on parim Eesti sõjalise kaitse vaatest.

„Tänaohu hinnangud annavad alust arvata, et Eesti-vastast agressiooni ei toimu järgmise aasta või kahe jooksul, mis on minu Vabariigi Valitsuse poolt pikendatud ametiaeg.

Seepärast on täna sobiv aeg vahetada juhti, kes saaks kaitseväge ohu ilmnemiseks ise ette valmistada,“ kommenteeris Herem.

Martin Herem oli alates 2012. aastast oli Kaitseväge Ühendatud Õppeasutuste ülema asetäitja ning alates 2013. aastast õppeasutuste ülem. 2016. aasta juulis asus ta juhtima Kaitseväge peastaapi.

2018. aasta 10. jaanuaril esitas kaitseminister Jüri Luik valitsusele Heremi kandidatuuri Kaitseväge juhataja ametikohale, mille valitsus 11. jaanuaril heaks kiitis. Herem on ühtlasi esimene Kaitseväge juhataja, kes ei ole teeninud ühegi välisriigi relvajõududes.¹⁴

* * *

Uue Kaitseväge juhataja juhtimisel peab Eesti ka edaspidi oma panuse NATO arendamisse ja rahu tagamisse andma. Esmaseks eesmärgiks on heidutamine.

Aprill – juuli 2024,

Tallinnas, Pirita-Kose kodukontoris

Peatoimetaja Matti Raudjärv

¹⁴ Mis juhtus? Kaitseväge juhataja kindral Martin Herem astub tagasi. BNS, 16.02.2023. [<https://www.tv3.ee/3-portaal/paevakaja/mis-juhtus-kaitsevage-juhataja-kindral-martin-herem-astub-tagasi/>] 29.06.2024.

1919 – BASIS WAS LAID TO THE ESTONIAN VICTORY DAY *
1920 – TARTU PEACE TREATY *
2024 – CHANGE OF THE COMMANDER OF THE DEFENCE FORCES
ACCORDING TO THE ESTABLISHED ORDER
Introductory thoughts on the current situation

The following article has mainly been written about the Tartu Peace Treaty because if one takes this document as a basis and compares it to the behaviour of Russia after signing the Tartu Peace Treaty, our eastern neighbour has not particularly cared about following it, including during the period of occupation of Estonia or nowadays. This is somewhat comparable to the Russian aggression in Ukraine – Russia who started the war under the name of a special operation, ignoring the principles of international law (deporting Ukrainian children to Russia, bombing civilian objects (power generation objects, hospitals, schools, kindergartens, dwelling houses, churches, etc.), destroying the peaceful population, including children and women, the elderly) tries to treat Ukrainians as terrorists now that Ukraine has taken a part of the Kursk Region of Russia under its control.

I. About the celebration of the Estonian Victory Day in Narva – a border city of Estonia, the European Union and NATO

Victory Day is a very important national holiday for Estonia. It is the celebration of the victory of Estonia over Landeswehr in the Võnnu Battle on 23 June 1919. The Victory Day parade took place in Narva on 23 June 2024.

In early morning at 07:00, the holiday started with the raising of the flag on the Narva Castle, which was followed by laying wreaths at the cemetery of the Narva Garrison and bringing together torches with the victory fires. The victory fire was lit from the memorial fire lit in Tori Church and from the ancient bonfire lit on Peetri Square in Narva in the evening of 22 June. President Alar Karis handed the victory fire over to members of the Defence League and the Women's Home Defence to take it to their home counties.

The most important event of the day, parade on the Peetri Square in Narva, started at 11.00 with the arrival of the President of the Republic Alar Karis but the units started to line up already half an hour earlier. Commander of the Defence League Major General Ilmar Tamm, President Alar Karis and Head Chaplain of the Defence League Peeter Paenurm delivered speeches.

Some fragments of the speech of President Alar Karis in Narva:

„ ... It is 28 years from the last time when the Victory Day parade reached Narva.

A lot of things have changed since that time but some things have remained the same around us and will not change. Already then, Russia tried to break with its proxy war and hybrid war the internal stability and development of the countries who had re-established their independence, also Estonia, like it is doing now in whole Europe.

Also the intention of Russian heads of government to conquer its neighbouring countries, using the war, if necessary, never changes. The most aggressive of these wars is

currently going on in Ukraine to destroy the state and freedom of Ukrainians and their right to make their own decisions. Russia cannot win and will not win this war.

Here in the Western world we have to remember that military dictators will not stop but they always want to continue. And we have to remember the warning of Lennart Meri from the same year, 1996. Namely, he said that in some areas of life it is not wise to compromise as it would mean withdrawal which would force us to withdraw even more. And having withdrawn once, people withdraw to an abyss which would lead us to another global catastrophe.

These words are as deep and topical today as they were at that time. ...¹

A little more than 1000 members of the Defence League and the Women's Home Defence, Home Daughters and Young Eagles from the Northeast Territorial Defence District lined up in Narva. Also fighters of the Sniper Group and Fighting Group of the Northeast Territorial Defence District were seen marching on the square. Also the Defence League School, Cyber Defence Unit and the Guard Service participated in the parade with their flag-bearing teams. Also the Police and Border Guard Board, Prison Service and the Rescue Board and the Rescue Association marched in Narva. And also the representatives of nine NATO Member States, our allies (USA, Lithuania, Latvia, Poland, France, Sweden, Finland, Denmark and the United Kingdom) were at the parade.

Three orchestras played marching tunes: orchestra of the Pärnumaa regional unit, joint orchestra of the Tallinn and Jõgeva regional units and the military orchestra of the War Museum. In addition, also the bagpipe unit of the Sakala regional unit of the Defence League could be seen at the parade.²

To confirm the words of President Alar Karis in his speech on Victory Day that Narva is not a grey area, numerous people had gathered to the streets of Narva to greet the parade, wave blue-black-white flags and give cheers.

Battle machines of both the Estonian Defence Forces and those of the allies were demonstrated and shown also to the people of Narva and guests after the parade. Aircraft of Estonia and of the allies greeted people on the Victory Day with their fly-overs.

Many people also gathered on the Peetri Square and the avenue of the Pushkin Street to take a look at the military machines of both Estonia and the allies.³

Head of the Viru regional unit of the Defence League Jaanus Ainsalu said after the parade that it was a powerful feeling. "Military work includes also parades and parties. What we showed in Narva today was a well-organised event – our men, women and young people organised a good parade." Having the Victory Day parade in Narva this

¹ [<https://www.eesti.ca/voidupuha-paraad-narvas-fotod/article61078>] 24.06.2024.

² Smirnov, I. (2024). Narvas oli laupäeva õhtul võidupüha paraadi peaproov. Põhjarannik, 22.06.2024 [<https://pohjarannik.postimees.ee/8046223/pildigalerii-narvas-oli-laupaeva-ohutul-voidupuha-paraadi-peaproov>] 24.06.2024.

³ [<https://pohjarannik.postimees.ee/8046438/video-ja-pildigalerii-narva-tanavatel-tervitati-voidupuha-paraadi-rohkete-elaguhuuetega>] 23.06.2024.

year was very significant: “To give a message to the Russian Federation that they cannot mess with us. We are ready,” he said.⁴

* * *

On Thursday (20.06) and Friday (21.06) thousands of people were waiting in line on Peetri Square in Narva to go to Russia. About a thousand people at most were waiting in a line of several metres long before 7 o'clock on Friday morning, just before the reopening of the border checkpoint. Then the line began to shorten. The Police and Border Guard Board had closed the border checkpoint temporarily on Thursday evening to protect the health and security of people.⁵

During the Victory Day celebration, including during raising the flag, Russian authorities flew a spy airship on the other side of the Narva River again.⁶

* * *

In Moscow the military equipment part of the Victory Day parade lasted in total less than five minutes during which 51 machines drove over the Red Square – 80 fewer than last year. Fewer soldiers. Fewer war machines. Only one (!) tank. And no explosions.

This year the Victory Day parade in Moscow was even more modest than expected. The speech of Vladimir Putin offered no emotions either, it turned out to be aggressive but predictable. Over the years, the Victory Day parade in Moscow (on 9 May) has been an opportunity for Russia to demonstrate its military power to the rest of the world.

While this event was considerably more modest than earlier already last year due to the war going on in Ukraine, this year the parade turned out to be even more miserable.⁷

* * *

The European security environment has considerably changed since the beginning of the conflict. In order to increase security and strengthen discouragement and collective defence, NATO with its allies has increased its presence in the Baltic Sea region. As a result of long-term and fruitful military cooperation, the United Kingdom as the framework nation and France, Denmark and Iceland as contributing nations wanted to send their units to Estonia.

The purpose of the battlegroup deployed in Estonia is to demonstrate solidarity, strengthen the independent defence capability of Estonia and through that to discourage Russia and to maintain peace; on the other hand, if necessary, the battlegroup will

⁴ Gamzejev, E. (2024). Narva tänavatel tervitati Võidupüha paraadi rohkete elagu hüüetega. Põhjarannik, 23.06.2024. [<https://pohjarannik.postimees.ee/8046223/pildigalerii-narvas-oli-lau-paeva-ohutl-voidupuha-paraadi-peaproov>] 24.06.2024.

⁵ Gamzejev, E., Smirnov, I. (2024). Venemaa korraldas võidupüha paraadi eel Narvas piiriületajate ummiku. Põhjarannik, 22.06.2024.

⁶ [<https://www.delfi.ee/artikkel/120302641/fotod-ja-blogi-est-est-surmani-voidupuhaparaad-toi-est-kaitsjad-narva-venemaa-lennutas-joe-tagadirizaablit>] 23.06.2024.

⁷ Kartau, Aare. 9. mai.2023. Ohtuleht.ee. [<https://www.ohtuleht.ee/1084916/vaid-uks-tank-moskva-voidupuha-paraad-osutus-tanavu-aarmiselt-mannetuks>] 23.06.2024.

be ready to oppose Russian aggression together with the Estonian Defence Forces to gain time until the arrival of allied forces.⁸

* * *

Commentators (Andres Kuusk and Colonel Eero Rebo) in Narva, at the end of the TV broadcast of the Victory Day parade: next year, in 2025, the Victory Day parade will take place in Pärnu.

II. Tartu Peace – a treaty not quite followed

This year, 2024, **104 years passed from signing the Tartu Peace Treaty.**⁹

The **Tartu Peace Treaty** is an international treaty signed in Tartu on 2 February 1920 between Estonia and Soviet Russia to end the War of Independence, it established the eastern border of Estonia, and the Soviet Russia recognised the independence of the Republic of Estonia. The Tartu Peace Treaty was drawn up in Estonian and in Russian, it was registered by the League of Nations and was published with translations into French and English in a collection of documents No. XI of the League of Nations in 1922. The treaty was ratified by the All-Russian Central Executive Committee on 4 February and by the Estonian Constituent Assembly on 13 February 1920. Ratification letters were exchanged in Moscow on 30 March 1920 and the treaty entered into force on that date.

The treaty consists of 20 articles and contains besides ending the state of war also articles on the recognition of the state of Estonia concerning the border, security, economic, social and traffic policies.

The peace treaty was signed by:

- Representatives of the Government of the Republic of Estonia: members of the Constituent Assembly – Jaan Poska, Ants Piip, Mait Püüman, Julius Seljamaa and Major General Jaan Soots of the General Staff;
- Representatives of the Russian Socialist Federative Soviet Republic: member of the All-Russian Central Executive Committee – Adolf Joffe and member of the Collegium of the People's Commissariat of the State Control of the All-Russian Central Executive Committee – Issidor Gukovski. Also observers from Finland, Ukraine, Byelorussia and Poland were present in Tartu.

The parties to the treaty agreed not to allow in their territory any armies hostile to the other party or governments intending to take over the state government of the other party (Northwestern Army was liquidated in Estonia).

Soviet Russia did not fully follow the treaty: they blocked the right of Estonians to choose their citizenship, a large part of assets evacuated during the war, including the assets of the University of Tartu evacuated to Voronezh, were not returned, the concessions promised (e.g. for forests) remained on paper, so the committees did not settle any contentions.

⁸ [<https://www.kaitseministeerium.ee/et/liitlasvaed-cestis>] 24.06.2024.

⁹ The following source has been used for the text of the Tartu Peace Treaty: [https://et.wikipedia.org/wiki/Tartu_rahul] 3.02.2024.

The Tartu Peace Treaty was the first international treaty for the Republic of Estonia, Soviet Russia became the first country to recognise the independence of the Republic of Estonia. Tartu Peace Treaty paved the way to international politics for both countries. As Ukraine was formally an independent socialist soviet republic at the time of signing the Tartu Peace Treaty, before the Soviet Union was formed, the respective contract on settling the issues related to the right of choosing the citizenship had to be signed also with Ukraine.

* * *

On the basis of the events discussed here, it would be very complicated to consider Russia a reliable partner. For instance,

- The Tartu Peace Treaty has not been followed: the area behind Narva and the Pechory area are no longer parts of Estonia, the new border has not been confirmed by Russia either, etc.
- According to the processes since the completion of the natural gas pipeline system (both Nord Stream 1 and 2), the pipeline system has been built by Russia for a clearly political purpose.
- Looking at the Russian aggression in Ukraine there is no doubt that Russia cannot currently be regarded as the winner of World War II (the intention to destroy the people, culture and state of Ukraine, earlier taking of Karelia from Finnish people and relocation of the Karelia population to Finland, taking the Kuril Islands from Japan, etc.).

This list can surely be continued but this is not the aim of this article. It is just important to point out some aspects of the behaviour of Russia (and the former Soviet Union) which directly or indirectly concern Estonia (and other Baltic States and even more broadly).

* * *

Here we would like to remind you of the article published in the journal issues 1–2/2023 last year, 2023,¹⁰ in which the undersigned wrote about his discussions with his German friends and colleagues in Germany years ago (with Professor Dr. Peter Hoss about the natural gas pipeline Nord Stream 1¹¹ and with Professor Dr. Manfred E. O. Hennies about World War II and current issues).

Considering the events that have taken place in Ukraine after Russia started the war, the course of the war (bombing and destruction of civilian objects (dwelling houses, schools, kindergartens, churches, etc.)), transport junctions and bridges and power generation objects, savage acts among the population, marauding, large-scale thefts and robberies, stealing and cheating of Ukrainian children and taking them to Russia

¹⁰ Mõnedest ühiskonna kriisidest Euroopas ja mujal: enne, nüüd ja tulevikus. *Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast* (Matti Raudjärv) / Über einige Gesellschaftskrisen in Europa und anderswo: vorher, jetzt und in der Zukunft. *Einführende Gedanken zur aktuellen Situation* (von Matti Raudjärv) / About certain social crises in Europe and elsewhere: earlier, now and in the future. *Introductory thoughts on the current situation* (by Matti Raudjärv), pp. 76–93.

¹¹ The following source has been used for the text about the natural gas pipeline Nord Stream 1: [https://et.wikipedia.org/wiki/Nord_Stream] 3.01.2024.

by force and many other acts, in addition, disrupting the supply of the population with electricity, water and gas, and behaviour with respect to grain, we can state that the undersigned was right in the discussions with both German colleagues. Unfortunately, we cannot continue the discussions as both of them have passed away already several years ago ...!

III. The time was up – the General handed the position over to Major General

During a ceremony at the General Staff of the Defence Forces in Tallinn on 28.06.2024, the Commander of the Defence Forces General Martin Herem handed his position over to Major General Andrus Merilo.

At the ceremony, the President of the Riigikogu Lauri Hussar (the Estonia 200 Party) thanked the resigning Commander of the Defence Forces General Martin Herem for his contribution to strengthening the Defence Forces and the security of Estonia as a whole and wished success to the new Commander of the Defence Forces Major General Andrus Merilo.

“The Defence Forces have become stronger and more flexible under the command of General Herem. His dedication to international cooperation has ensured that Estonia is a reliable and solid partner,” said the President of the Riigikogu Hussar in his speech at the line-up.¹²

General Martin Herem, who has been in charge of the Estonian Defence Forces since 2018, informed the Government in January 2024 of his wish to leave the position. He informed the Minister of Defence Hanno Pevkur, Prime Minister Kaja Kallas and also President Alar Karis of his decision. Herem said that his decision had been well considered and that he was proceeding in its timing from what was best for the military defence of Estonia.

“The current risk assessments allow us to estimate that no aggression against Estonia would be performed within the next year or two, which is my term of office extended by the Government of the Republic. Therefore, it is currently suitable time to change the commander who could prepare the Defence Forces for the appearance of the risk,” Herem commented.

Herem was the Deputy Commandant of the Estonian Military Academy since 2012 and since 2013 the Commandant of the Estonian Military Academy. In 2016, he became the Chief of the Headquarters of the Defence Forces.

On 10 January 2018, the Minister of Defence Jüri Luik proposed to the Government the appointment of Herem to the position of the Commander of the Defence Forces, and the Government approved his appointment on 11 January. Herem is also the first

¹² Martin Herem andis kaitseväe juhataja ameti üle Andrus Merilole. Postimees, 29.06.2024. [<https://www.postimees.ee/8049771/martin-herem-andis-kaitsevae-juhataja-ameti-ule-andrus-merilole>] 29.06.2024.

Commander of Defence Forces who has not served in the armed forces of any other country.¹³

* * *

Estonia will have to make its contribution to the development of NATO and ensuring peace also under the command of the new Commander of Defence Forces.

April – July 2024,
In Tallinn, home office at Pirita-Kose

Matti Raudjärv, Chief Editor

¹³ Mis juhtus? Kaitseväe juhataja kindral Martin Herem astub tagasi. BNS, 16.02.2023. [<https://www.tv3.ee/3-portaal/paevakaja/mis-juhtus-kaitsevae-juhataja-kindral-martin-herem-astub-tagasi/>] 29/06/2024

ARTIKLID

PUBLIKATIONEN

ARTICLES

THE IMPACT OF AUTHENTIC LEADERSHIP ON ORGANIZATIONAL ECONOMIC PERFORMANCE: A STUDY IN THE FINANCIAL SECTOR OF GEORGIA

Tinatin Dzotsenidze
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University¹

Abstract

Leadership style is one of the determinants of organizational success. The management of teams, the support provided by the manager, and the involvement of team members in internal processes all contribute to improving the quality of their work. The study was conducted in banks operating in Georgia. The purpose is to determine whether authentic leadership depends on the workplace and whether the workplace influences the intensity of stressful situations and the organizational climate. In addition, we considered it important to study the economic efficiency of existing banks and compare it with our research findings. One thousand-four respondents participated in the research, enabling us to generalize the findings throughout the abovementioned organizations. The acquired results were processed using the statistical program SPSS. Developed recommendations will help organizations develop authentic leadership skills and improve economic efficiency.

Keywords: authentic leadership, economic efficiency, organizational climate, stress management, financial sector

JEL classification codes: M20; M10

Introduction

Leadership-related topics have always piqued the interest of scientists around the world. According to the articles published during the last three decades, research into leadership styles gained considerable emphasis in 2020–2021. Publications predominantly focused on transformational and sustainable leadership studies, each accounting for 19.5% of all articles published during these years.

It should be emphasized that the authors studied 21 different leadership styles. However, studies on authentic leadership skills represent only 4.26% of existing publications (Piwowar-Sulej & Iqbal, 2023). Our interest in the topic sprang from the previously mentioned fact. Authentic characteristics such as self-awareness, internalized moral perspective, balance processing, and relational transparency (Avolio, Walumbwa, & Weber, 2009) (Kernis, 2003) foster a transparent, welcoming, and equal environment in organizations, resulting in heightened employee engagement. This will ultimately impact the quality of the results and, consequently, the organization's success.

¹ Tinatin Dzotsenidze, PHD Student, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, 1 Ilia Chavchavadze Avenue, E-mail: tinatindzotsenidze5@gmail.com

Leadership style is one of the determinants of organizational success. The management of teams, the support provided by the manager, and the involvement of team members in internal processes all contribute to improving the quality of their work. An organization that achieves high results also earns high profits, reflecting its success (Stanca, 2021).

Numerous factors impact organizational success, making measuring it with a single, unique instrument challenging. Among them is the quality of the product or service offered to the customer. However, we should not overlook the most important aspect – the individuals employed in the organization who create the mentioned products. The success of the organization depends on these people. Studies have shown that the involvement of team members, namely low-level employees, in work planning and shared vision, access to tangible and intangible (such as information) resources, and open and transparent relationships within the organization increases organizational success (Shrestha, 2012).

It is noteworthy that, according to Bernard Bass, the basic personal skills of transformational leadership encompass authentic leadership skills. According to Bass, transformational leaders are ambassadors of morality who determine their and followers' ethical behavior. Guided by universally acknowledged and mutually shared values and moral aspirations, they prioritize "self-interest" and strive for self-awareness and self-reflection (Bass, 1999).

According to a study published in 2024, authentic leadership significantly impacts the formation of authentic followers. These influences may take various forms: role modeling, trust, psychological safety, value reinforcement, feedback and development, authentic communication, encouragement of individuality, personal growth, ethical leadership, and a shared vision. The research presented focuses on developing the leadership role within the organization while considering the impact of an authentic leader on their followers (Utomo & Rosyidah, 2024).

A study published in 2021 focused on the challenges of practicing authentic leadership. One of the important challenges was the ethical relations experienced by subordinates with particular intensity. On the other hand, the attitude of an authentic leader towards followers, in which their interests and future growth are considered, is highlighted. As a result, we gain devoted and loyal followers (Gardner, Karam, Alvesson, & Einola, 2021).

To study the topic in-depth, it is important to consider five main dimensions of success: 1. Financial, 2. Market, 3. Process, 4. People Development, and 5. Future. It should be mentioned that even in this situation, it is difficult to identify one specific measure because it depends on the specifics of the organization's activities. According to a 2001 study, the most popular and reliable metric is the financial dimension, which includes sales, profit margin, revenue growth, cash flow, and net operating income. The mentioned factors have been extensively employed in academic research (Maltz, Shenhar, & Merino, 2001).

Based on the topic's importance and relevance, we selected the most accurate and quantifiable measure among the presented factors to guide our research: the financial measure. During the research process, we assumed that high company profits are correlated

with increased intra-organizational communication, access to information, and an authentic management style.

The study was conducted in banks operating in Georgia. The purpose is to determine whether authentic leadership depends on the workplace and whether the workplace influences the intensity of stressful situations and the organizational climate. In addition, we considered it important to study the economic efficiency of existing banks and compare it with our research findings.

During the research process, an anonymous questionnaire was utilized to investigate the influence of authentic leadership skills on the economic performance of organizations. The questionnaire included 78 questions. One thousand-four respondents participated in the research, enabling us to generalize the findings throughout the abovementioned organizations. The acquired results were processed using the statistical program SPSS. The following statistical procedures were applied to analyze the obtained data: crosstabulation analysis, Chi-Square test, MEAN statistical procedure for comparison of averages, ANOVA, Kruskal-Wallis test, etc.

Along with quantitative research, we considered it important to analyze the data presented by the National Bank to study the income of banks in Georgia (2024 data). As a result, we compared the research findings with banks' economic efficiency.

Based on the findings, it was determined that authentic leadership and access to necessary information, which implies more transparency, contribute to the organization's success. Also, the presence of managers with authentic leadership skills can contribute to an increase in a bank's Return on Equity (ROE), although it may not guarantee overall success. Furthermore, according to the results, the more managers are involved in solving problems with the team and show supportive behavior towards team members, the less stress employees perceive.

During the research process, we interviewed respondents working in Tbilisi, the capital of Georgia. This presents a limitation of the research. To mitigate this, we plan to conduct future research in other regions to offer a more comprehensive and comparative analysis. However, it is important to acknowledge that a significant portion of Georgia's population lives and works in the capital.

Literature review

Authentic leadership skills are crucial for transforming individuals into effective leaders who can reach the top with their team. Mentioned skills enable leaders to stay updated and remain informed, quickly adapt to changes, and, most importantly, remain focused on personal growth. Swift's book, "Lead Like No One Else: Master Authentic Leadership, Build Unbreakable Teams," provides a compelling overview of the historical development of authentic leadership. The author focuses on the essence of authentic leadership and the development of authentic skills such as self-awareness, acceptance, strong values, cognitive abilities, observation, and inspiration. Importantly, the author emphasizes that these attributes can be developed and strengthened. By focusing on personal growth, one can cultivate authentic leadership skills (Swift, 2023).

Self-awareness is one of the authentic leadership skills. Thus, self-reflection is crucial and one of the most important skills of a leader. Rob Goffee and Gareth Jones, in their work "Why Should Anyone Be Led by You? With a New Preface by the Authors: What

It Takes to Be an Authentic Leader,” (Goffee & Jones, 2015) examine topics such as self-awareness, self-presentation, modern approaches to communication, leadership skills and potential evaluation, and characteristics of authentic followers. Drawing on extensive research, the authors advise how leaders can improve their skills and how to manage their emotions. Notably, the authors won the McKinsey Award for Best Article.

When discussing authentic leadership, it is important to consider theories such as Leader-Member Exchange Theory (LMX), which originated in the 1970s. According to the mentioned theory, managers and subordinates develop a mutual influence, where leaders subconsciously categorize team members into two groups. Consequently, they exhibit greater loyalty to one group over another. The theory highlights the significance of personal relationships, with leaders tailoring their methods to the individual traits of each member. This fosters trust, open communication, mutual understanding, and a positive work atmosphere. In groups where leaders have more trust, members’ efforts and results are higher, unlike in the other group. Authentic leaders need to eliminate and minimize bias and subjective approaches (Indeed editorial team, 2023) (Aggarwa, Chan, Jhamb, & Mittal, 2020) (Omilion-Hodges & K. Ptacek, 2021).

From the perspective of authentic leadership, it is interesting to consider it together with transformational leadership. Bernard M. Bass studied transformational leadership and believed that such leaders influence followers through charisma, inspiration, and intellectual stimulation. Within the organization, subordinates of mentioned managers, or followers, are highly motivated to meet goals, pursue self-development, and enhance the organization’s well-being. This creative approach aids in goal achievement and problem-solving. Such leaders set high-performance standards and exhibit determination and self-confidence. Consequently, followers aspire to emulate this leadership (Bass, 1999).

Some research indicates that authentic and transformational leadership share similarities. Both types of leadership align a leader’s moral actions with their values. Additionally, they prioritize followers and foster an atmosphere of mutual trust. This stems from their concern for their followers’ growth, attentive listening, consideration of followers’ ideas, and fostering trustworthy relationships (Malloy & Kavussanu, 2021).

Aside from the earlier considerations, modern organizational success heavily hinges on project management. Guiding a company’s goals and overseeing project cycles are fundamental to an organization’s achievements. The primary mission for project managers is to complete work within the set timeframe. It’s fascinating how these professionals adeptly manage both people and processes. Do they require authentic leadership skills to communicate effectively with their teams? Project managers need to foster communication and trust among employees to ensure project success. A 2021 study highlights a strong connection between four key factors: communication, trust, authentic leadership, and project success. Authentic skills help leaders communicate successfully in teams and thus achieve project success (Majeed, Kayani, & Haider, 2021).

All jobs entail stress, and our research focuses on how authentic leadership affects stress perception. In this regard, the paper “The Role of Leadership in Occupational Stress” is interesting, where William A. Gentry and the authors discuss occupational stress in-depth and emphasize the role of leadership. The book also explores workaholism and its effects on the well-being of leaders and their followers. Furthermore, it underscores how destructive behavior by leaders can foster a stressful environment. The authors provide

key insights into improving employee well-being (Gentry, Clerkin, Perrewé, Halbesleben, & Christopher, 2016).

Also worth mentioning is the work “Organizational Stress and Well-Being (Cambridge Companions to Management),” which focuses on the nature of stress in organizations and the significance of employee well-being. At the same time, it highlights managers’ crucial role in addressing employee stress. The book presents the latest research on the mentioned topics (Lapierre, 2023).

Stress significantly affects employees on both an individual and organizational level. Published in 2023, “Organizational Stress: A Review and Critique of Theory, Research, and Applications” paints a clear picture of the damage stress inflicts on health and well-being. It also negatively impacts organizational climate and productivity. The book discusses job stress definitions, assessment methods for occupational stress, and strategies for individuals and organizations to cope with stress and related problems (Nerstad, et al., 2023).

Employee high performance stems from their motivation. Beyond financial incentives, non-material motivators significantly impact overall outcomes. A 2024 study in Indonesia (Widianto & Yusman, 2020) revealed that to boost motivation, leaders must foster environments where all team members feel motivated. Achieving this is challenging due to the unique traits of each employee. Moreover, a situational leadership style can influence performance quality and cause subordinate ineffectiveness.

Author Jody Michael, in the book “Leading Lightly: Lower Your Stress, Think with Clarity, and Lead with Ease,” emphasizes that a successful leader must first manage personal and work life. Drawing on over 20 years of research and experience as a leadership expert and certified coach, the author gives practical advice for developing self-awareness to handle stress with greater agility and courage, ultimately achieving professional and personal well-being (Jody, 2022).

In the end, as a summary, we can consider Dr. Charles R. Crowell’s work from the University of Notre Dame, “The Road to Organizational Success,” which illustrates a step-by-step pyramid for organizational achievement. Besides emphasizing key results, Crowell highlights the significance of relevant behavior. It suggests that efficient and effective employees are shaped by appropriate treatment, attitude, collaboration, leadership style, organizational transparency, and superior support. The author once again emphasizes the importance of the relationship between the manager and the subordinate (Crowell, 1998).

Research analysis

The following hypotheses were developed during the research process:

H1: Managers’ authentic leadership skills significantly depend on the workplace;

H2: The ability to access the necessary information for employees depends on the place of employment;

H3: The place of employment influences the frequency of stressful situations and the supervisor’s assistance in managing them;

H4: The intensity of stressful situations is related to the manager’s authentic leadership skills and the supervisor’s assistance in managing stressful situations;

H5: The place of employment significantly influences the presence of a positive organizational climate.

We tested the validity of the first hypothesis – **H1: Managers’ authentic leadership skills significantly depend on the workplace** – employing cross-tabulation analysis (see Table 1) and with a Chi-Square test included in the statistics menu (see Table 2).

The authentic leadership skill variable is derived through data transformation by calculating a new variable based on the corresponding sub-variables.

An authentic leader can have a significant beneficial impact on employee motivation and performance, which can be directly related to the organization’s economic efficiency. Therefore, during the research process, we were interested in how the respondents evaluate the authentic leadership skills of their manager.

The data presented in the crosstabulation table demonstrates that the following organizations are leading in terms of authentic manager skills: “other financial organizations” (61.1%), Bank of Georgia (60.7%), ProCredit Bank (59.5%) and TBC Bank (57.8%). It is important to consider the negative Results: Paysera Bank stands out among the negative responses with 32.3% (see Table 1).

Table 1. Frequency distribution of the variable of authentic leadership skills of a manager by workplace

Q5 Place of employment	A manager with authentic leadership skills (Row N%)			
	I don’t have an answer	Never	Rarely	Often / Always
<i>PASHA Bank and Re Bank</i>	2.6%	12.5%	39.6%	45.3%
<i>TBC Bank</i>	0.0%	4.3%	37.9%	57.8%
<i>Bank of Georgia</i>	1.9%	9.3%	28.0%	60.7%
<i>ProCredit Bank</i>	1.3%	11.4%	27.8%	59.5%
<i>Tera Bank</i>	.9%	4.3%	42.7%	52.1%
<i>BasisBank</i>	1.5%	4.6%	36.9%	56.9%
<i>Liberty Bank</i>	2.8%	7.0%	40.8%	49.3%
<i>Credo Bank</i>	4.3%	11.4%	48.6%	35.7%
<i>Other financial organizations</i>	2.8%	2.8%	33.3%	61.1%
<i>Isbank Georgia</i>	2.8%	5.6%	44.4%	47.2%
<i>Halyk Bank</i>	0.0%	0.0%	47.9%	52.1%
<i>Paysera Bank</i>	25.8%	32.3%	41.9%	0.0%

Source: Author’s findings

As the authentic leadership skills of managers are observed only in case of high scores, we checked the influence of the place of employment on the authentic leadership skills

of managers only according to the “often” and “always” categories. Table 2 illustrates the results of the Chi-Square test. Based on the data obtained, we conclude that the maximum statistical relationship (at the 0.01 level (P value <0.001)) has been identified between a manager with authentic leadership skills and the place of employment, thereby confirming the first hypothesis (see Table 2).

Table 2. Pearson Chi-Square Tests

		A manager with authentic leadership skills
Q5 Place of employment	Chi-Square	148.774
	df	33
	Sig.	.000

Source: Author's findings

Ensuring that employees have timely and comprehensive access to the required information is a crucial responsibility of organizations. The mentioned approach makes the employees feel like valuable members of the organization and facilitates seamless business operations. Naturally, having the necessary knowledge makes it easier for the employee to see the situation holistically and makes them better able to address the issue. Lack of access to relevant information for employees often leads to a lack of communication, demotivation, missed deadlines, etc. (Rich, 2020). McKinsey report claims individuals waste over nine hours a week looking for information at work (Pathak, 2024). Effective management of the knowledge management system helps companies to continuously exchange important information and knowledge, which encourages the continuous learning of employees while significantly reducing time resource losses and increasing the performance level of each employee. To achieve the mentioned goal, it is possible to use appropriate tools and technology that facilitate providing information (Norton, 2024). Given the topic's significance, we consider it important to determine if employees' ability to access necessary information depends on their place of employment.

We used the MEAN statistical procedure of comparing averages to test the second hypothesis – **H2: The ability to access the necessary information for employees depends on the place of employment.** The dependent variable is the ability to access essential information for employees, and the factor is the company (place of employment). In the table (Report) obtained through the MEAN procedure – (see Table 3), the parameters of the descriptive statistics of the variable “Q70 The organization provides me with the information I need” according to the companies are given: Mean, Median, and Standard Deviation. The fourth table represents the results of variance analysis (see Table 4).

Table 3. Descriptive statistics (Report)

Place of employment	Q70 The organization provides me with the information I need			
	Mean	Median	Std. Deviation	N
<i>PASHA Bank and Re Bank</i>	4.03	4	1.015	192
<i>TBC Bank</i>	3.89	4	1.036	116
<i>Bank of Georgia</i>	3.72	4	1.188	107
<i>ProCredit Bank</i>	4.19	4	0.863	79
<i>Tera Bank</i>	3.94	4	1.116	117
<i>BasisBank</i>	3.97	4	1.075	65
<i>Liberty Bank</i>	3.85	4	1.064	71
<i>Credo Bank</i>	3.74	4	1.073	70
<i>Other financial organizations</i>	3.75	4	1.308	72
<i>Isbank Georgia</i>	3.75	4	1.131	36
<i>Halyk Bank</i>	4.10	4	0.592	48
<i>Paysera Bank</i>	3.74	4	1.237	31

Source: Author's findings

The third table demonstrates that *PASHA Bank/Re|Bank*, *Halyk Bank*, *Tera Bank*, *BasisBank*, etc., occupy the leading positions in receiving the necessary information for employees – with an average score close to 4 or 5.

Table 4. ANOVA Table

			Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
q70 The organization provides me with the information I need .* Q5 Place of employment	Between Groups	(Combined)	20.747	11	1.886	1.650	.080
	Within Groups		1134.005	992	1.143		
	Total		1154.752	1003			

Source: Author's findings

Based on the data analysis, we can conclude that the second hypothesis is not confirmed. According to the place of employment, the possibility of obtaining the necessary information for the employee is characterized by a similar tendency.

Kruskal Wallis test was applied to test the third hypothesis – **H3: The place of employment influences the frequency of stressful situations and the supervisor's assistance**

in managing them. From the table of Chi-Square test results, it can be seen that the variable of place of employment has a statistical relationship with both dependent variables. The variable – “Q77 Does your supervisor help you manage stressful situations?” has a statistical relationship at the 0.01 level (P value = 0.006), and the variable – “Q76 How often are you in a stressful situation at the workplace?” has a statistically significant relationship at the 0.05 level (P value = 0.020). As a result, the third hypothesis is confirmed. From the two dependent variables represented by the Chi-Square test, the place of employment has a greater influence on the supervisor’s help variable in managing stressful situations (see Table 5).

Table 5. Test Statistics

	Q76 How often are you in a stressful situation at the workplace?	Q77 Does your supervisor help you manage stressful situations?
Chi-Square	22.569	26.011
df	11	11
Asymp. Sig.	.020	.006

a. Grouping Variable: **Q5 Place of employment**

Source: Author’s findings

The following hypothesis – **H4: The intensity of stressful situations is related to the manager’s authentic leadership skills and the supervisor’s assistance in managing stressful situations** – was tested by regression analysis, where the dependent variable is: “How often are you in a stressful situation at the workplace?” and the predictors: “Does your supervisor help you manage stressful situations?” and “A manager with authentic leadership skills”.

The summary table obtained as a result of the regression (see Table 6) demonstrates a positive average correlation between actual and expected results (R=.427).

Table 6. Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.427	.183	.181	1.147

a. Predictors: (Constant), *Q77 Does your supervisor help you manage stressful situations?., A manager with authentic leadership skills*

b. Dependent Variable: *Q76 How often are you in a stressful situation at the workplace?*

Source: Author’s findings

The analysis of variance table (ANOVA) obtained from the regression analysis (see Table 7) shows that the selected data are of high reliability with a statistical significance level of 0.01 ($P\_value < 0.001$).

Table 7. ANOVA

Model	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Regression	294.460	2	147.230	111.822	.000
Residual	1317.957	1001	1.317		
Total	1612.417	1003			

a. Dependent Variable: Q76 How often are you in a stressful situation at the workplace?

b. Predictors: (Constant), Q77 Does your supervisor help you manage stressful situations?., A manager with authentic leadership skills

Source: Author's findings

The coefficient table (see Table 8) assists us in the construction of the regression equation.

Table 8. Coefficients

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	1.143	.213		5.358	.000
	A manager with authentic leadership skills	.293	.047	.185	6.204	.000
	Does your supervisor help you manage stressful situations?	.474	.032	.441	14.809	.000

Source: Author's findings

As the table of coefficients shows, the intensity of being in stressful situations has a weak positive correlation with the variable of a manager with authentic leadership skills. At the same time, it has an average positive correlation with the supervisor's help in managing stressful situations. In addition, the dependent variable has a maximum

statistical relationship with both predictors at the 0.01 level (the P-value does not exceed 0.001 in both cases). According to the t value of the difference between the means, the intensity of stressful situations is more influenced by the supervisor's help in managing stressful situations. As a result, the fourth hypothesis is confirmed (**H4: The intensity of stressful situations is related to the manager's authentic leadership skills and the supervisor's assistance in managing stressful situations**).

The frequency of stressful situations at the workplace is related to the support provided by the supervisor. When respondents experience stress more often, they receive less help from the supervisor. Conversely, when they experience stress less frequently, the supervisor's support increases. These findings suggest that increased supervisor support during stressful situations may lead to less frequent occurrences of stress among respondents (see diagram 1).

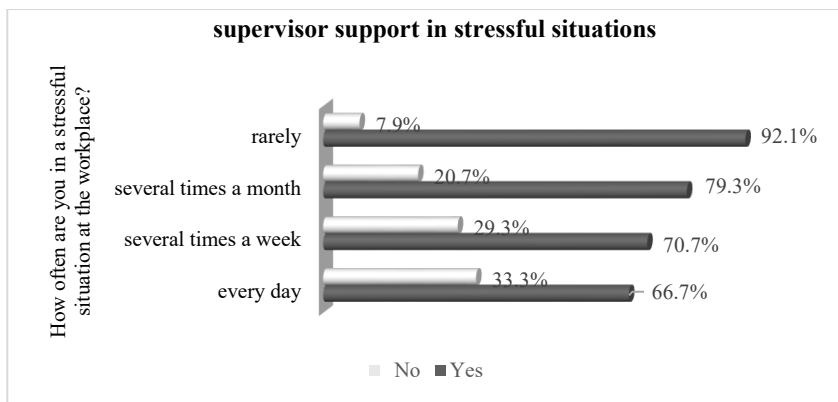

Diagram 1. Cross-tabulation: the relationship of the variable of supervisor support in stressful situations with the intensity of stressful situations

Source: Author's findings

Employee motivation levels are significantly impacted by a positive organizational climate, which boosts their performance and ultimately enhances the company's economic efficiency. It is important to note that a positive organizational climate significantly reduces employee turnover, increases employee engagement, and promotes innovation (Psico-smart Editorial Team, 2024). Leadership plays a crucial role in establishing a positive organizational climate, as leaders can greatly influence employees' perceptions and attitudes toward the organization (Indeed).

To determine whether there is a difference among existing companies regarding a positive organizational climate, we formulated and tested the fifth hypothesis (**H5: The place of employment significantly influences the presence of a positive organizational climate**).

This hypothesis was tested by crosstabulation analysis and Chi-Square test (see Table 9). The second diagram shows that with the highest percentage, a positive organizational

climate is observed in the following organizations: ProCredit Bank, Tera Bank, Liberty Bank, PASHA Bank/Re|Bank, etc.

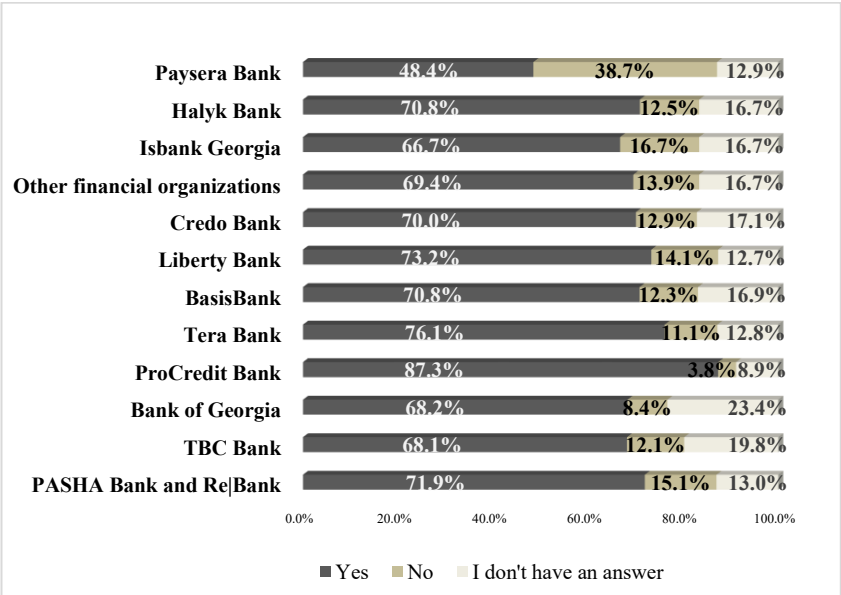

Diagram 2. The Existence of a positive organizational climate, according to companies.

Source: Author’s findings

The results of the Chi-Square test prove that the place of employment has a significant effect on the existence of a positive organizational climate in the company, there is a statistically significant relationship between the variable of the place of employment and the variable of the organizational climate at the 0.05 level ($P=0.01$), thus confirming the fifth hypothesis.

Table 9. Pearson Chi-Square Tests

		Q67 Do you have a positive organizational climate in your company?
Q5 Place of employment	Chi-Square	40.441
	df	22
	Sig.	.010

Source: Author’s finding

In the research process, we considered it important to analyze the profit indicators of Georgian banks based on the annual report (as of July 2024) published by the National Bank of Georgia (National Bank of Georgia, 2024) (see Table 10).

Table 10. Financial Data of Commercial Banks Operating in Georgia

N	Name of The Bank	NET Income of 7 months 2024	Return on Assets – ROA, Annualized	Return on Equity – ROE, Annualized
1	<i>Bank of Georgia</i>	853,974	4.61%	32.65%
2	<i>TBC Bank</i>	682,891	3.65%	25.35%
3	<i>Liberty Bank</i>	65,683	2.59%	21.40%
4	<i>Credo Bank</i>	31,363	2.09%	16.81%
5	<i>Basis Bank</i>	42,015	2.05%	13.33%
6	<i>Tera bank</i>	18,479	1.81%	12.16%
7	<i>ProCredit Bank</i>	20,699	1.92%	11.48%
8	<i>IS Bank</i>	9,093	3.36%	11.22%
9	<i>HALYK Bank</i>	11,213	2.17%	7.98%
10	<i>Pasha Bank</i>	4,457	1.38%	6.67%
11	<i>Paysera</i>	–791	–7.66%	–17.14%

Source: National Bank of Georgia/ annual report

It should be noted that according to the first table, the profitability of Georgian banks according to ROE is not inferior to European countries, where the average is 9.67%. (European Central Bank, 2024). Since the lending interest rate is high in Georgia and the main profits for banks come from interest on loans, the ROE of Georgian banks is also high (Shavdatuashvili, 2016). Although it is crucial to provide an overall picture, our primary purpose was to deliver data ranked among banks. Since the research we presented focuses on banks operating in Georgia, we consider those with the higher ROE to be the most successful. According to ROE, the following five banks are leading: Bank of Georgia (32.65%), TBC Bank (25.35%), Liberty Bank (21.40%), Credo Bank (16.81%), and Basis Bank (13.33%).

It's interesting to examine what kind of leadership style banks have and how their management style differs from that of other industries. The success of an organization depends on various factors. In addition to financial data, it's crucial to consider the internal culture, work environment, employee satisfaction, and engagement. These factors influence the company's profitability and overall success. Management style plays a crucial role in the existence of these factors, which in turn contributes to the existence and strengthening of these listed factors. For successful operation in the banking industry,

five qualities are considered necessary for a leader: 1) vision, 2) authentic leadership and values, 3) ability to accept changes, 4) networking and communication, and 5) preparation and risk management (Mäkitalo, 2017).

Conclusions and recommendations

Our research aimed to assess the influence of authentic leadership on company success. Initially, we examined the prevalence of managers with authentic leadership skills across the main operating banks in Georgia. We also identified several other factors that contribute to company success, including the manager's involvement in the work of team members, support, openness in relationships, and access to necessary information within the organization. Additionally, we gauged the respondents' assessment of the organizational climate and their perception of a stressful work environment.

We used the banks' Return on Equity (ROE) to assess the company's success. According to Harvard Business School, ROE measures how effectively a company can use equity investments to generate profits for investors. The financial data of the banks presented in the study were obtained from the July 2024 report published by the National Bank of Georgia.

Based on the findings, it was determined that authentic leadership and access to necessary information, which implies more transparency, contribute to the organization's success. Additionally, employees' stress levels depend on the support shown by their managers. The more involvement and support employees receive when raising problems, the less stress they perceive. This, in turn, positively affects the overall organizational climate.

The presence of managers with authentic leadership skills can contribute to an increase in a bank's Return on Equity (ROE), although it may not guarantee overall success. For instance, Procredit Bank ranks second in the number of authentic leaders but only seventh in ROE ratings. This indicates that authentic leadership alone does not ensure organizational success. On the other hand, Liberty Bank ranks seventh in authentic leadership but third in ROE, suggesting that factors other than authentic leadership may also play a significant role. This is because the mentioned bank carries out the pension and social benefit transactions for the beneficiaries in Georgia. As a result, its financial performance is likely affected by this factor to some extent.

There is a clear positive trend in the success of banks and access to the necessary information within the organization. In addition, the quantitative relationship with authentic leadership is visible. Where authentic leadership is high, the average score on Question 70 is high. In conclusion, it can be stated that the more information is available to employees, which is a characteristic of authentic leadership, the higher the indicators of the organization's economic success.

According to the results, the more managers are involved in solving problems with the team and show supportive behavior towards team members, the less stress employees perceive. This contributes to a positive work environment and likely increases employee satisfaction, which is crucial for organizational success. It's worth noting that the top five organizations are small banks, contrary to previous hypotheses. The high level of manager involvement in small banks is due to less bureaucracy, simplified hierarchical communication, and influence from international management with European

experience. Additionally, these banks primarily focus on the corporate segment, requiring greater manager involvement in decision-making processes such as lending decisions.

Interestingly, there's a statistical relationship between the perception of a positive organizational climate and the workplace. However, the data is more scattered across different banks. This is because many factors contribute to the formation of the organizational climate, and it is not solely dependent on the company's economic success. A company might be economically successful, but that does not guarantee a healthy organizational climate.

In this instance, international banks are taking the lead, suggesting that European management possesses extensive experience and knowledge in developing corporate culture. Georgian banks should strive to work harder and incorporate international knowledge. The management style significantly influences employees' attitudes, their engagement within the organization, and, to some extent, the positive work environment. The organization's success is greatly enhanced by using an authentic leadership management style. Therefore, every organization must ensure that individuals with authentic leadership skills are appointed to leadership positions, and adequate resources should be allocated to develop these crucial skills.

As a recommendation, we advise the financial sector to prioritize hiring managers with authentic leadership skills and to develop them. Additionally, they should study the management style of international banks. This will help improve the organizational climate and stress management indicators in Georgian banks in the future. Researching the factors that contribute to a more positive organizational climate in banks with international governance would be interesting. At the same time, it is important to conduct research in the regional branches of the organizations. **It is interesting whether regional location and cultural differences influence these results.**

References

1. Aggarwa, A., Chan, P. K., Jhamb, D., & Mittal, A. (2020). Leader-Member Exchange, Work Engagement, and Psychological Withdrawal Behavior: The Mediating Role of Psychological Empowerment. *Front Psychol.*
2. Avolio, B. J., Walumbwa, F. O., & Weber, T. J. (2009). Leadership: current theories, research, and future directions. *Annual Review of Psychology*, 421–449.
3. Bass, B. M. (1999). Two Decades of Research and Development in Transformational Leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 9–32.
4. Crowell, C. (1998). The Road to Organizational Success. *CRC Publications*.
5. European Central Bank. (2024). *Supervisory banking statistics*. Retrieved from https://www.bankingsupervision.europa.eu/banking/statistics/html/index.en.html?fbclid=IwY2xjawFdRoJleHRuA2F1bQIxMAABHVydP_fk8WoUpXnJOCFkdPQTklzQvY-wVQelNpyq5m0RIC9pAXjeCVIEDBg_aem_Uc6QLJjNsF2vCH877Y-rrw
6. Gardner, W. L., Karam, E. P., Alvesson, M., & Einola, K. (2021, December). Authentic leadership theory: The case for and against. *The Leadership Quarterly* Volume 32, Issue 6.

7. Gentry, W. A., Clerkin, C., Perrewé, P. L., Halbesleben, J. R., & Christopher, R. C. (2016). *The Role of Leadership in Occupational Stress*. Emerald Publishing Limited.
8. Goffee, R., & Jones, G. (2015). *Why Should Anyone Be Led by You? With a New Preface by the Authors: What It Takes to Be an Authentic Leader*. Harvard Business Review Press.
9. Indeed editorial team. (2023, February 4). *Leader-Member Exchange Theory: Definition and Stages*. Retrieved from indeed.com: <https://www.indeed.com/career-advice/career-development/leader-member-exchange-theory>
10. Indeed. (n.d.). *What Is Organizational Climate and How Can You Make It Better?* Retrieved from www.indeed.com: https://www.indeed.com/hire/c/info/organizational-climate?fbclid=IwY2xjawFdQ_5leH-RuA2F1bQIxMAABHRSSZwjE_T1DdDHZR0vrKqUx3p5rv3IHb6BBXH6n6I0PiEaxLwugueJmGw_aem_UbBl3IGFRxnnPl2Dk60sjQ
11. Jody, M. (2022). *Leading Lightly: Lower Your Stress, Think with Clarity, and Lead with Ease*. Greenleaf Book Group Press.
12. Kernis, M. H. (2003). Toward a Conceptualization of Optimal Self-Esteem. *Psychological Inquiry*, 1–26.
13. Lapierre, L. M. (2023). *Organizational Stress and Well-Being (Cambridge Companions to Management)*. Cambridge University Press.
14. Majeed, H., Kayani, U., & Haider, A. S. (2021). The Project Communication and Trust Nexus as an Antecedents of Project Success: Moderating Role of Authentic Leadership. *International Journal of Business Communication*, 1–22.
15. Malloy, E., & Kavussanu, M. (2021). A comparison of authentic and transformational leadership in sport. *Journal of Applied Social Psychology*, 636–646.
16. Maltz, A. C., Shenhar, A., & Merino, D. N. (2001). Defining and measuring organizational success: toward a dynamic, multi-dimensional model. *Management of Engineering and Technology, 2001. PICMET '01. Portland International Conference on Volume: 1*.
17. Mäkitalo, A. (2017). *Leadership styles in the banking sector in Finland and in France*. Retrieved from www.semanticscholar.org: <https://www.semanticscholar.org/paper/Leadership-styles-in-the-banking-sector-in-Finland-M%C3%A4kitalo/2a1eafc09d765f1f3b90c82c388fcb80d9eff196>
18. National Bank of Georgia. (2024). *Commercial Banking Reporting*. Retrieved from nbgr.gov.ge: <https://nbgr.gov.ge/en/page/commercial-banking-reporting>
19. Nerstad, C. G., Seljeseth, I. M., Richardsen, A. M., Cooper, C. L., Dewe, P. J., & O'Driscoll, M. P. (2023). *Organizational Stress: A Review and Critique of Theory, Research, and Applications*. SAGE Publications Ltd; Second edition.
20. Norton, M. (2024, March 24). *Knowledge Management Guide for Businesses*. Retrieved from helpjuice.com: https://helpjuice.com/blog/knowledge-management?fbclid=IwY2xjawFdQUJleHRuA2F1bQIxMAABHfXelCzH-AKg2rS0r3zoL8FcD2sEnmLUycr5ykZL476dgTNSTwzt7i79RA_aem_ELwPVU8NrSUDsp6n4j5ilA
21. Omilion-Hodges, L., & K. Ptacek, J. (2021). *Leader-Member Exchange and Organizational Communication: Facilitating a Healthy Work Environment*. Palgrave Macmillan.

22. Pathak, K. (2024, Apr 24). *8 Best Knowledge Sharing Platform Examples In 2024*. Retrieved from Knowmax.ai: https://knowmax.ai/blog/knowledge-sharing-platform/?fbclid=IwY2xjawFdQFFleH-RuA2FbQIxMAABHaI02a7UTyyz7Kfl6KLCueV2vs4HdZIZKHkd85zwWPz0lLz0RlCOP68bug_aem_zWO_NhVDp1FLD0H8o5TGvQ
23. Piwowar-Sulej, K., & Iqbal, Q. (2023). Leadership styles and sustainable performance: A systematic literature review. *Journal of Cleaner Production*, 382. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.134600>
24. Psico-smart Editorial Team. (2024, August 28). *How do organizational climate assessments impact overall business performance and innovation?* Retrieved from psico-smart.com: https://psico-smart.com/en/blogs/blog-how-do-organizational-climate-assessments-impact-overall-business-performance-and-innovation-158952?fbclid=IwY2xjawFdQxlleHRuA2FbQIxMAABHTs8qXhzZ3N0ebJsp-nNX2SZ4JUn9jKPrHZGGKcL8N4x475l1kiCzmImGGA_aem_TtNx0pbgippk0jd eU
25. Rich, S. (2020, Sep 25). *Do your Employees have Access to Pertinent Company Information?* Retrieved from resourcingedge.com: https://resourcingedge.com/hr-services/do-your-employees-have-access-to-pertinent-company-information/?fbclid=IwY2xjawFdP3dleH-RuA2FbQIxMAABHRSSZwjE_T1DdDHzR0vrKqUx3p5rv3IHb6BBXH6n6I0PiEaxLwugueJmGw_aem_UbBl3IGFRxnnPI2Dk60sjQ
26. Shavdatuashvili, I. (2016). Bank profits in Georgia. *Business and Legislation*, 43–53.
27. Shrestha, A. K. (2012). Leadership styles, subordinates' satisfaction with the leader and perceived effectiveness: A study in a Nepali telecommunications company. *Kathmandu University School of Management Occasional Paper No. 5*.
28. Stanca, I. (2021). Leadership: from classic theories to the 21th century's challenges. *Sixth International Scientific Conference "BUSINESS AND REGIONAL DEVELOPMENT"*.
29. Swift, C. (2023). *Lead Like No One Else: Master Authentic Leadership, Build Unbreakable Teams*. River Hill Publishing.
30. Utomo, T., & Rosyidah, R. (2024). Authentic followership in Madurese Public Organization: The role of authentic leadership. *E3S Web of Conferences* 499, 01001.
31. Widianto, M. H., & Yusman, N. I. (2020). The Situational Leadership Style Uses Information Systems Towards Employee Motivation In Bandung, Indonesia. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC & TECHNOLOGY RESEARCH VOLUME 9, VOLUME 9, ISSUE 03*.

REASONS FOR CORRECTING AND LATE SUBMISSION OF ANNUAL REPORTS OF REPORTING ENTITIES IN ESTONIA

Maret Güldenkoh¹; Uno Silberg²
Estonian University of Life Sciences and
University of Technology Estonian Maritime Academy

Abstract

Every accounting entity is required to fulfill its duty of care. One of the most important duties of care is to submit the annual report to the state at the end of the financial year. The state obtains information from the annual report about the compliance of the accounting entity's financial activities and can maintain records of economic indicators across various sectors. Proper reporting is one of the cornerstones of national security. Unfortunately, some entities fail to submit their annual reports to the state or alter the submitted reports, leading to errors in the display of economic indicators to interested parties. This article focuses on the multiple submissions of previous financial year reports in 2023 and the untimely submission of 2023 annual reports. An empirical study is conducted using secondary data obtained from the e-Business Register. Responses to a questionnaire sent to the reporting entities are analyzed to determine the reasons for the need to amend and resubmit annual reports, as well as the reasons for the delays in submitting reports. The study results will reveal the causes of amendments to annual reports and the reasons for the untimely submission of reports.

Keywords: accounting, annual report, error correction, amending and submitting the annual report

JEL Classification Codes: M41, M48, M49

Introduction

Accounting entities include all registered private and public legal entities. This article focuses on private legal entities that are required to submit annual reports. According to the Accounting Act, all accounting entities that use the accrual-based accounting method must prepare an annual report at the end of the financial year and submit it along with an activity report to the registrar. In Estonia, all annual reports are freely accessible to all interested parties through the e-Business Register. Laidsoo *et al.* (2020) have studied the reasons for the non-submission of annual reports. The authors (Laidsoo *et al.* 2022) examined the readiness of entrepreneurs for changes in accounting policy and the non-submission of annual reports by micro-entrepreneurs. Kuppel (2024) investigated the reasons for correcting annual reports among companies in four sectors.

¹ Maret Güldenkoh, MBA, lecturer, Estonian University of Life Sciences and University of Technology Estonian Maritime Academy, maretgylidenkoh@gmail.com

² Uno Silberg, PhD, senior lecturer, Estonian University of Life Sciences, uno.silberg@gmail.com

The topic is relevant because, by understanding the reasons for delays in the submission of annual reports by accounting entities and the need for report corrections, the state can take measures to prevent these issues. Since 2020, the Estonian government has aimed to improve data accessibility from annual reports and bring the situation to a level where, in addition to past period data, real-time data can also be obtained. This adds value not only for the report submitters but also for the national economy as a whole (Ministry of Economic Affairs and Communications 2020, 7). The plan is to implement a real-time economy. The need for a real-time economy is also highlighted in the current action program of the Government of the Republic of Estonia (Government of the Republic 2023). More attention must be paid to the correct submission of annual reports by accounting entities to ensure a smooth transition to the new system, which aims to reduce the administrative burden on accounting entities.

Proper reporting is one of the cornerstones of national security. The problem is that many accounting entities fail to submit their annual reports to the state, submit them late, or modify the reports after submission, leading to errors in the display of economic indicators to interested parties.

For example, in 2022, 772 accounting entities amended previously submitted annual reports, while in 2023, this number increased to 11,018. Only 65.7% of the entities required to submit their 2023 annual reports did so on time. Additionally, 19.8% submitted their reports late, and 14.5% had not submitted their annual reports by the time of writing this article (RIK 2024).

The aim of this article is to identify the reasons for the amendments of previous years' annual reports in 2023 and the reasons for the failure to submit the 2023 annual reports on time. To achieve this goal, the following research tasks are set:

1. Analyze and systematize the theoretical foundations for the necessity and importance of a proper annual report.
2. Clarify the requirements for submitting an annual report based on Estonian legislation.
3. Analyze the reasons for the resubmission of annual reports in 2023 and the reasons for the failure to submit the 2023 annual reports on time.

In the theoretical part of the article, the importance of submitting annual reports and the obligation to submit them in Estonia are explained. The methodology used in the study is then clarified, and the results of the analysis are presented, based on which conclusions are drawn and recommendations are made to address the existing problem.

Timely and accurate submission of annual reports ensures informed decision-making for both the submitter and the national economy as a whole. Proper and accurate presentation of economic indicators is essential for domestic decision-making and is one of the cornerstones of national security. This article will benefit those institutions directly responsible for submitting annual reports and collecting data, as well as those planning to automate data submission.

The Importance of the Annual Report

All registered legal entities must exercise due diligence in their business activities. In addition to regular business operations, they are obligated to maintain accounting

records and fulfill reporting obligations. Information about business activities is presented to the public after the end of the financial year through an annual report, which includes the financial statements and the management report.

The annual report informs shareholders, stakeholders, and the public about how the entity's assets were utilized during the financial period. Through the annual report, the company's owners can monitor and evaluate the performance of both employees and management (Oghenefegha 2022, 68). The financial statements within the annual report must be elaborated upon in the notes. All significant events related to the entity's business activities that have resulted in changes to the financial position must be disclosed.

The notes to the financial statements include both textual and numerical information that should help to further clarify the components of the financial statements (balance sheet, income statement, cash flow statement, and statement of changes in equity). A properly prepared annual report helps to reduce risks through a more informed decision-making process (Fenyves *et al.* 2018, 174). The notes must contain the legally required information along with verbal explanations. It is essential to provide additional details on the various items in the balance sheet and income statement. With these additional explanations, external stakeholders can clearly assess the company's assets, financial status, and profitability (Kerezsi, Hegedüs 2021, 52). The notes in the annual report must support the presentation of reliable and fact-based information, which is based on fundamental accounting principles such as relevance, consistency, and accuracy (Kerezsi, Hegedüs 2021, 51). The notes are usually prepared following the sequence of the main financial statement items.

Systematic presentation of the notes to the financial statements ensures a better overview of the annual report for interested parties and serves as important information within the organization as well. Such a presentation is a key factor for the successful operation of an accounting entity (Fenyves *et al.* 2018, 180). The first note always presented is the accounting policies, allowing the reader of the annual report to understand which accounting principles the entity applies. Information on changes, any modifications to accounting policies compared to the previous financial period, and the reasons for correcting the annual report must be included under accounting policies.

Often, when errors are discovered, accounting entities submit a new annual report to the public without indicating the reason for the resubmission. In reality, this is not necessary. Corrections should be made in the financial year in which the error was discovered, rather than amending previously submitted annual reports (Güldenkoh 2023, 23). The above discussion addressed the annual report, but for a complete annual report, management must also prepare a management report.

The information provided in the management report complements the content disclosed in the financial statements, with the main objective being to provide users with explanations of the financial statements and to describe the key factors that influenced the values of various financial indicators (assets, equity, revenues, expenses, and financial results) (Nowak 2015, 122). Disclosure of significant activities during the financial year helps investors understand the quality of earnings and cash flows. If the data processors' forecasts are incomplete or aimed at highlighting the interests of the entity, qualitative disclosure can provide additional explanatory power in predicting the entity's future performance and profitability (Tailab, Burak 2021, 431). In terms of the informativeness of the management report, it is expected that managers will disclose valuable information,

including details that mitigate fluctuations in performance. In practice, both positive and negative events are disclosed to satisfy the information needs of investors or to align investor expectations with those of management (Muslu *et al.* 2015, 934).

Entities required to provide sustainability reporting must include new information in the management report, offering insights into activities beyond financial reporting (Gülden-koh *et al.* 2024, 141). The information provided through sustainability reporting helps enhance the entity's reputation and increases the sustainability of its economic activities (*Ibid.*, 152).

The most significant consequence of annual adjustments to the annual financial report is the inaccuracy of national statistics and the resulting financial risks. The major issue is that after making adjustments, calculations of the gross domestic product (GDP) need to be revised, which can significantly differ from the initial results. Statistics based on incorrect data can lead to erroneous decisions at the national level (Laidroo *et al.* 2020, 97). In such a situation, national security may also be at risk, as decisions are made in good faith based on preliminary data, and planned financial activities may no longer be feasible.

Timely public disclosure of financial reports by accounting entities also ensures stability with business partners (e.g., suppliers, creditors). However, correcting reports and the lack of information about the changes can lead to deteriorated relationships (Luypaert *et al.* 2016, 510). There have been increasing instances where the management report includes information that should not be in the report, such as product advertisements or photos of daily activities, which are unnecessary for decision-making by report users. A situation is emerging where the distinction between the annual report as a source of financial information and the annual report as a promotional tool is becoming blurred (Oghenefegha 2022, 72–73). This situation should be avoided, and it should be ensured that the annual report presents only the required information about business activities.

The issue of not submitting annual reports has been addressed in research studies. For example, a study commissioned by the Ministry of Finance (Laidsoo *et al.* 2020) found that as the age of an accounting entity increases, the likelihood of not submitting an annual report decreases. The probability of a VAT-registered accounting entity failing to submit an annual report is 85% lower than that of a non-VAT-registered entity. Additionally, as the number of board members of an accounting entity increases, the likelihood of failing to submit the annual report decreases. The study also revealed that among those not submitting annual reports, there is a higher proportion of micro-enterprises.

One reason cited for problems related to submitting annual reports is the lack of accounting expertise within the organization and the fact that report preparation is not prioritized. Among those not submitting annual reports, there is a common belief that preparing the report requires significant additional effort and that unforeseen obstacles may arise at the last minute, leading to missed deadlines. This, in turn, results in initial reports being inaccurate and necessitates amendments. This correction process clearly indicates that the legal entity is struggling with its financial reporting. (Laidsoo *et al.* 2020, 109–110)

The result of repeatedly submitting annual reports is that government agencies cannot operate effectively. Such erroneous information impacts the quality of the tax authority's risk models. The quality of the risk system, in turn, affects the amount and likelihood of

state tax revenues. Changes and corrections to the annual report can have negative consequences for bankruptcy proceedings. For example, a situation may arise where the tax authority files for bankruptcy against an accounting entity, but it is later determined in civil court that the entity is not actually insolvent. Moreover, amendments to the annual report and inaccurate information can affect the work of the competition authority, as they are unable to monitor market changes effectively over time. (*Ibid*, 97–98)

The study by Laidroo *et al.* (2020) revealed that there are more micro-enterprises among those who fail to submit their annual reports. Consequently, Güldenkeh and Silberg (2022) conducted a study focusing on the upcoming changes in accounting policies and the attitudes of micro-enterprises towards these changes. As part of this, they also examined the non-submission of annual reports by micro-enterprises. In 2022, it was found that in 2020, there were more micro-enterprises (22.43%) among those not submitting annual reports (*Ibid*, 130).

Among the micro-enterprises that did not submit annual reports, most had been operating for less than five years, were not VAT registered, and did not consider the submission of annual reports important. The study indicated that simplified annual report components have led to micro-enterprises abandoning the use of financial specialists, with 42% handling their accounting themselves or 34% not doing it at all (*Ibid*, 130–131). The research confirmed the findings of Laidroo *et al.* (2020) that VAT-registered companies are 85% less likely to omit annual reports compared to non-VAT-registered companies, and that as the age of a company increases, the likelihood of omitting the report decreases.

While the previous two studies focused on entities that did not submit annual reports, Kuppel (2024) focused on those accounting entities that amended previously submitted annual reports. This study aggregated the fields of activity of those who repeatedly submitted annual reports and focused on the five most common fields. The research was conducted among 2,148 private limited companies (*Ibid*, 25). The reason was that the share of private limited companies among those who submitted annual reports multiple times was 84% (*Ibid*, 27). The study revealed that none of the private limited companies indicated the reasons for changes in the amended annual reports' management reports. Only 0.33% reported corrections in the annual report under the section for changes in accounting principles and error corrections (*Ibid*, 30). The study showed that since 2020, the number of private limited companies repeatedly submitting annual reports has increased 144 times (*Ibid*, 28). Reasons for not indicating the reasons for changes in annual reports included the lack of necessity to report changes in the reports, and respondents also lacked a clear understanding of where to explain specific corrections. It was also found that the main difficulties in submitting annual reports were the time required for preparation, lack of knowledge, and the inconvenient e-business registry environment (*Ibid*, 35).

Since the previously discussed studies focused on the non-submission of annual reports and the correction of annual reports in five sectors, the authors of this article decided to focus on all accounting entities that amended or re-submitted annual reports from previous years in 2023. The aim is to identify the reasons for these amendments. Additionally, the study aims to determine the reasons why the 2023 annual reports were not submitted on time. Typically, an annual report must be submitted to the registry keeper within six months after the end of the financial year.

Obligation to Submit Annual Reports in Estonia

In Estonia, all accounting entities are required to prepare an annual report at the end of each financial year. The annual report consists of the financial statements and the management report. This process includes not only the preparation of the report but also its approval and submission, which may involve an audit in some cases. Additionally, the company must propose the distribution of profits or covering of losses, followed by the submission of the annual report for approval. (Accounting Act 2023, § 14)

Once approved, the annual report must be submitted to the commercial register within six months after the end of the financial year, along with the proposal for the distribution of sales revenue. The management board of the accounting entity is responsible for preparing the annual report. While the shareholders must approve the annual report, they are not always required to do so; in such cases, the management board must submit the unauthorized annual report to the commercial register, including a note indicating that it has not been approved by the shareholders. (Commercial Register Act 2023, § 971, § 179, § 187, § 315)

The commercial register reviews the submitted annual reports and checks the compliance of the documents and data. If necessary, it may request clarifications or corrections. The register may impose fines on the accounting entity without prior warning if the annual report is not submitted within the prescribed deadline, continuing until the obligation to submit the report is fulfilled. (Commercial Register Act 2023, § 51, § 57)

In Estonia, there have been increasing cases where entrepreneurs choose the so-called easier route by failing to submit their annual reports (Güldencoh 2023, 23). In such cases, the registrar can impose fines or send a warning to submit the annual report within six months. If the entrepreneur ignores the warning and does not provide valid reasons for not submitting the report, the registrar may delete the company from the register without liquidation proceedings (Commercial Code 2023, § 71, § 61). The procedural process is organized as simply as this. Tax liabilities pose an obstacle, as the registrar must obtain written consent from the tax authority before making a decision to delete the company from the register, confirming that there are no claims against the company (Commercial Code 2023, § 59). This suggests that the “easier resistance route” is being chosen. Considering pure time resources, the deletion of a company by the registrar due to non-submission of reports is a longer process compared to the liquidation process initiated by the company itself. When considering human resource usage, the process initiated by the company requires significantly more human resources than that initiated by the registrar. All management teams of accounting entities should adhere to the duty of care and consistently follow the principles of good faith and reasonableness (Güldencoh 2023, 24).

The purpose of preparing and publishing the annual report is to provide the report’s users with relevant and accurate information about the accounting entity’s financial position, results, and cash flows, which the user can utilize for making economic decisions. All information presented in the annual report must be truthful and relevant, and it must (ASBG 1 2019):

- Arise from the accurate and comprehensive recording of economic events.

- Be based on considered and reasonable judgments regarding the accounting of economic events.
- Adhere to all accounting principles.
- Be consistent with the concepts of assets, liabilities, equity, income, and expenses.
- Present the notes to the annual report with sufficient detail to allow reasonable conclusions about financial results, position, and cash flows.

All accounting entities must adhere to the guidelines set by the accounting standards board in both their daily operations and in the preparation of annual reports. The correct application of these guidelines in report preparation ensures a fair presentation of the accounting entity's financial position, performance, and cash flows (ASBG 1 2019).

The purpose of preparing and publishing the annual report is to provide relevant and accurate information about the accounting entity's financial position, performance, and cash flows, which the report user, possessing sufficient financial knowledge, can use in making economic decisions (Accounting Act 2023, § 15). The annual report must always include comparable figures for the reporting year and the previous financial year. If the figures are not comparable, the figures from the previous year must be recalculated. The reasons for recalculating the comparable figures and the amounts of any adjustments must be disclosed in the notes to the annual report. Even if recalculation of comparable figures is not possible or practical, this must be explained in the notes with reasons provided (Accounting Act 2023, § 22). Recalculation of comparable figures may be due to changes in presentation methods or accounting principles, or other significant reasons, which must be detailed in the notes to the annual report. The extent of data disclosed in the annual report notes depends on the category to which the accounting entity belongs (Güldenkoh 2023, 23).

The Estonian Financial Reporting Standard stipulates the correction of errors (mistakes) made in previous periods in the annual report. "The chosen accounting principle must be applied consistently from year to year. An accounting principle may only be changed if the new principle provides a more objective representation of the accounting entity's financial position, performance, and cash flows" (ASBG 1 2019). Changes may also be due to amendments in guidelines, laws, and regulations.

In annual reports, the impact of changes in accounting principles is generally reported retrospectively, as if the new method had always been in place. Comparative data for the previous period are adjusted to align with the new accounting principle. The opening balance of retained earnings for the previous period is adjusted for the impact extending to the prior and earlier periods. However, exceptions are allowed where changes can be made without adjusting comparative data. The previous year's financial statements are not amended; instead, the comparative data for the previous period in the current financial statements are adjusted to comply with the new accounting principles. The changes in accounting principles and adjustments to opening balances must be explained in the notes (ASBG 1 2019).

All changes in accounting estimates should be reported in the period in which the change occurs, rather than retrospectively. For example, if estimates regarding depreciation or provisions are changed, previous estimates are not adjusted; instead, the changes start from the period of the adjustment, as these are changes in estimates, not in accounting

principles. If it is not distinguishable whether the changes are in accounting estimates or principles, it is assumed to be changes in accounting estimates, and the impact of these changes is reported in the reporting period and, if necessary, prospectively, not retrospectively. Significant errors discovered in previous periods are corrected retrospectively, except where it is not possible to reliably determine the impact on earlier periods (ASBG 1 2019).

The causes of accounting errors may include (ASBG 1 2019):

- Errors in calculation rules,
- Incorrect application of accounting principles,
- Fraud,
- Concealment of information,
- Omission of information.

An error is characterized by the fact that although the management of the accounting entity had access to sufficient and reliable information at the time of preparing the report, which would have allowed the preparation of accurate reports, this information was either not used or was used incorrectly. Retroactive correction is made as if the error had never occurred. The comparative data for the previous period are adjusted for the impact of the error. If it is discovered that the error was made in earlier periods, the impact of the error is still corrected by adjusting the opening balances of assets, liabilities, and retained earnings for the previous period. If the impact of the error cannot be reliably determined, it should be adjusted against the opening balances of the reporting period or, if that is also not possible, from the earliest possible date going forward. The reasons for the corrections must be explained in the notes to the reports. (ASBG 1 2019)

For example, if an error is discovered, the correction should be made in the year of discovery, not by changing the financial statements of previous years. For instance, if an accounting entity has been operating since 2015 and discovers an error in previous years while preparing the 2022 annual report, it should not amend the financial statements of prior years but should make the correction in the 2022 financial year and explain the reason for the correction in the notes. (Güldenkoh 2023, 24) The reasons for corrections to financial statements, such as recalculation of comparative figures and correction amounts compared to the previous year's financial statements, should be presented in the notes to the annual report. If recalculation of comparative figures is not possible or practical, this fact, along with the reasons, should be presented in the notes to the financial statements. (Accounting Act 2023, § 22)

In the equity changes report of the accounting entity, the impact of error corrections must be disclosed. Also, in the notes under "Accounting Policies", changes in accounting policies or the presentation of information should be clearly stated under general information. In case of changes in presentation methods, the amounts as of the end of the previous reporting period, the changes, and the amounts as of the end of the reporting period should be disclosed. In the case of error corrections, the amounts as of the end of the previous reporting period, the corrections, and the amounts as of the end of the reporting period should be disclosed. Corrections should also be presented in the notes for specific assets, liabilities, and equity items. (Güldenkoh 2023, 24). Both the impact of errors and changes in estimates or corrections should be explained in the management report of the annual financial report. (Accounting Act 2023, § 24)

The business register shows that there are instances where financial statements from previous years are being corrected. For example, previous financial statements for several years may be cancelled and new ones issued. Often, the reasons for retroactively amending financial statements are not explained in the notes or the management report. The reasons for such actions remain unclear. There could be several possible reasons. For instance, agricultural activities may be a basis for receiving various subsidies, or obtaining certain quality certifications may depend on past financial performance. Alternatively, better liquidity indicators might be required to secure more favorable credit terms. All of these could be part of a deliberate fraud, and to prevent such situations, more specific supervisory measures should be implemented. (Güldenköh 2023, 24)

Methodology

To determine why financial statements for the same year are submitted multiple times and why financial statements are not submitted on time, an empirical study was conducted. Such a study enables the connection of numerical data with individuals' various perspectives, making them interdependent (Aramide *et al.* 2023, 15; Guetterman *et al.* 2015, 554). The primary aim of this research is to produce reliable and objective descriptions of the phenomena under investigation and to demonstrate their controllability and characteristics. Data were collected for analysis, which was then examined using statistical methods to uncover principles and laws that could be generalized to a broader population (Taylor 2005, 91–92).

For the analysis, secondary data were collected from the publicly available e-Business Register (RIK 2004). The advantages of using secondary data include time efficiency and cost-effectiveness (Stewart, Kamins 1993, 3). The analysis utilized a comprehensive sample, including the entire population:

- All reporting entities that modified their previously submitted financial statements in 2023 – a total of 11,018 legal entities.
- All limited liability companies that submitted their financial statements with a one-month delay – a total of 28,290 legal entities.

The comprehensive sample encompasses all elements of the studied field, meaning it involves a precise and complete examination of the population (Babbie 2010, 128). The collected statistical data were analyzed and presented using descriptive statistics. This method is informative and clear, ensuring that the research objectives are met. Descriptive statistics allow for data visualization through charts and presentation in percentage form (Allanson, Notar 2020, 376).

Survey questionnaires were distributed to participants. The advantage of using questionnaires is that the collected data are easy to analyze and tabulate, respondents can remain anonymous, and the information is quickly gathered (Patten 2014, 1–2).

The survey was conducted via the ankeet.ee platform. On March 1, 2024, the questionnaire was sent to those who had modified their previously submitted financial statements for 2023. On August 3, 2024, another questionnaire was sent to those limited liability companies that had submitted their 2023 financial statements with a delay, specifically those who had filed their annual reports in July.

Both questionnaires explained the purpose of the survey and asked respondents to answer one multiple-choice question. Additionally, a free-text field was provided for other reasons. The first questionnaire asked respondents to indicate their legal form and to select one answer from the following options:

- Error discovered during auditing.
- Error discovered during the transition to new accounting software.
- Miscalculation error.
- Incorrect application of accounting principles.
- Misuse of inventory and fixed asset accounting methods.
- Lack of connections between expense items and objects.
- Absence of a financially skilled employee.
- Neglect of information.
- Concealment of information.
- Fraud.

In the second questionnaire, there was also just one question, which included the following response options:

- Delay in signing and submitting the report.
- Absence of a financially skilled employee.
- Lack of auditor's decision.
- Switching accounting software.
- Delay in the general meeting invitation.
- Deliberate late submission.
- Excessive administrative burden.

The questionnaire was sent to the email addresses of reporting entities. These addresses were collected from the e-Business Register, and they should be valid since the registrar requires an email confirmation when submitting the report. The first questionnaire was sent to 11,018 legal entities. However, 14% of the emails were returned with a notification that the address did not exist. It is estimated that 9,475 reporting entities received the questionnaire. Responses were received from 3,700 entities, resulting in a response rate of 39%, which can be considered reliable.

In total, 42,867 legal entities submitted their annual reports within 31 days after the deadline (RIK 2024), with the majority being private limited companies (66%) based on legal form. The second questionnaire was only sent to private limited companies, as they represented the largest group and the previous questionnaire had a higher response rate from these entities. The questionnaire was sent to the registered email addresses of 28,290 private limited companies. There were no notifications of non-delivery. Only 1,410 private limited companies responded, representing 5% of the sample. However, the responses are considered reliable because, according to the sample size calculator (Raosoft 2004), a sample is deemed reliable if the number of responses is greater than 380.

Results

Reporting Entities Submitting Annual Reports for the Second Time in 2023

In 2023, a total of 11,018 reporting entities submitted their annual reports for the second time. Among these, 9,202 entities (83.5%) were private limited companies. The breakdown of other reporting entities is as follows: 6.2% were profit societies; 4.8% were non-profit societies; 4% were apartment associations. See breakdown is illustrated in Figure 1.

Figure 1. Annual Report Resubmissions in 2023 by legal form, excluding private limited companies (RIK 2024, compiled by authors)

The survey revealed that no public-law entities or general and limited partnerships responded. Among the respondents, 84% were private limited companies, while the fewest responses came from public limited companies (see Figure 2).

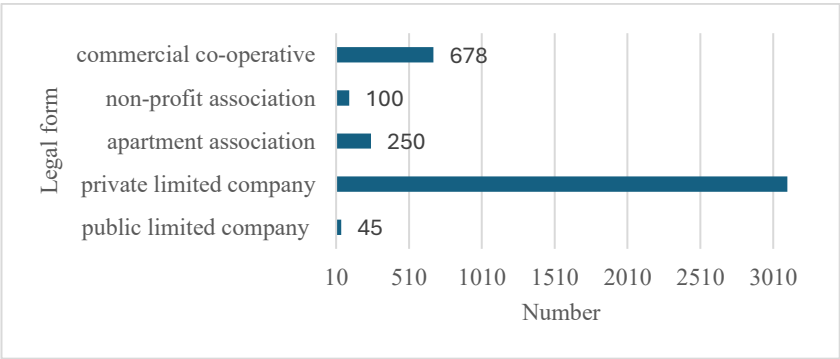

Figure 2. Legal forms of respondents to the annual report resubmission survey (compiled by authors)

The survey data revealed that all response options were provided by private limited companies. For other legal forms, the responses were as follows: eight reasons from cooperatives, five from housing associations, four from non-profit organizations, and three from public limited companies. Among private limited companies, the most frequently cited reasons for resubmitting the annual report included: Lack of a Financial Expert (24.4%); Fraud (reported by two respondents); Delay in Auditing (1.5%); Information Concealment (1.7%); Other Reasons (1.4%). (See Figure 3)

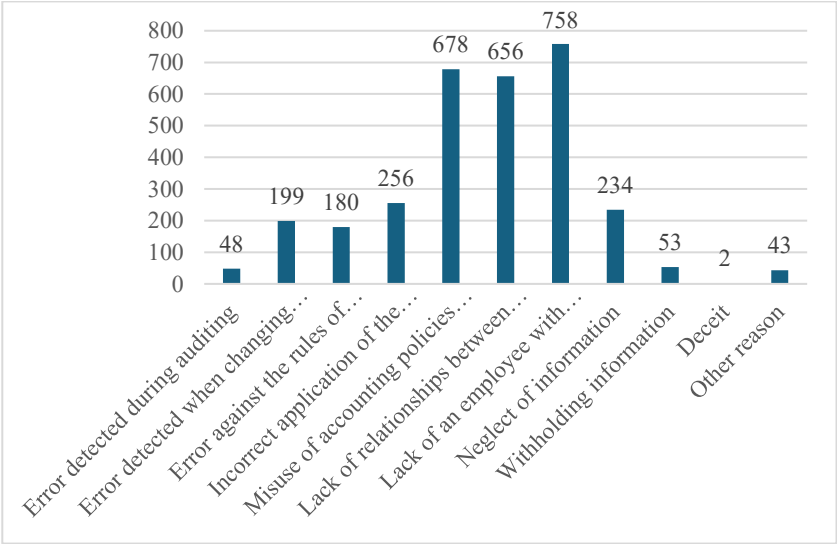

Figure 3. Reasons for resubmission of annual reports by private limited companies in 2023 (compiled by authors)

The analysis of the responses revealed that the most frequently cited reasons for resubmitting annual reports were the lack of financial expertise (22.4%), misuse of inventory and fixed asset accounting methods (20.1%), and lack of relationships between expense items and objects (20%) (see Table 1).

The same order of reasons was observed among private limited companies. Public limited companies (50%) and non-profit organizations (44%) identified the misuse of inventory and fixed asset accounting methods as the primary reason for resubmission. Additionally, public limited companies cited information neglect and errors discovered during software changes (both 25%) as reasons. For cooperatives, the primary reasons for resubmission included calculation errors (20.7%) and errors discovered during software changes (17.2%).

Among all respondents, errors discovered during auditing were less common (0.6%), and errors identified during changes in accounting software were also relatively low (5.7%). Other issues included intentional fraud (0.1%) and information concealment (1.5%). Additional reasons accounted for 1.4%. Two respondents provided an explanation for the “other” category, noting the “need to purchase agricultural land.”

Table 1. Reasons for resubmission of annual reports in 2023 (based on authors' survey)

Reason	Frequency
Error detected during auditing	23
Error detected when changing accounting software	210
Error against the rules of calculation	296
Incorrect application of the accounting policy	320
Misuse of accounting policies for inventories and fixed assets	744
Lack of relationships between cost items and objects	739
Lack of an employee with financial skills	830
Neglect of information	279
Withholding information	54
Deceit	2
Other reason	53

Late Submission of Annual Reports for 2023

In 2023, 65.7% of reporting entities submitted their annual reports on time. Of those who were late, 19.8% missed the deadline, and within this group, 78% submitted their reports in July (42,867 reporting entities) (see Figure 4).

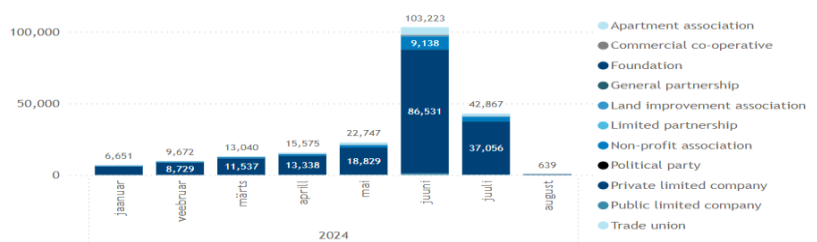

Figure 4. Number of Annual Reports Submitted for 2023 by Month and Legal Form (RIK 2024)

Among the late submitters of annual reports, 66% were private limited companies according to their legal form. The survey had a response rate of 5% from these limited liability companies. The analysis revealed that the most common reasons for late submission were the lack of an auditor's decision (38.9%), excessive administrative burden (21.3%), and intentional late submission (17.4%). The least cited reasons for the delay were the replacement of accounting software (1.5%) and delay in the general meeting invitation (2.0%) (see Table 2).

Table 2. Reasons for Late Submission of Annual Reports in 2024 (Based on authors' survey)

Reason	Frequency
Late signing and submitting a report	41
Lack of an employee with financial skills	123
Lack of auditor's decision	548
Changing accounting software	21
Delay with a general invitation	28
Conscious subsequent submission	246
Excessive administrative burden	300
Other reason	103

Among other reasons, it was noted that *“the report would not have been submitted at all if a deletion warning had not been received from the registrar.”*

Conclusions

Both the 2020 study (Laidroo *et al.* 2020, 109–110) and the current study reveal that one of the key issues related to the submission of annual reports is the absence of a financially skilled employee within the organization (22.4%). For private limited companies, the lack of a financially skilled employee was cited as a reason for the late submission of reports by as many as 24.4%.

The 2022 study (Güldenkoh, Silberg 2022, 130) found that 22.4% of micro-entrepreneurs (private limited companies) do not submit their annual reports. The current study shows that the majority of late submitters are also private limited companies (around 83%). This suggests that timely submission of annual reports is not a priority for all reporting entities.

The registrar has the right to delete entities from the register if they do not submit their annual reports. This approach has led to delays in report submissions. The study revealed that receiving a deletion warning from the registrar has resulted in the late submission of annual reports.

Kuppel's (2024, 27) study on entities that revised previously submitted annual reports found that the majority by legal form were private limited companies (84%). The current study confirms this finding. Both Kuppel's (2024, 30) study and the present study found that reporting entities often fail to indicate the reasons for changes (corrections) in their revised annual reports. The Estonian Financial Reporting Standard (ASBG 1 2019) identifies five common errors in accounting. This study added six additional potential causes of errors based on recent research. Private limited companies listed all the reasons provided in the questionnaire. According to legal form, the reasons for changes in annual reports were cited as eight by private limited companies, five by housing associations, four by non-profit organizations, and three by public limited companies.

Consolidated Reasons for Changes in Annual Reports – aggregating responses across all legal forms, the reasons for revising annual reports in 2023 were identified as follows:

- Lack of a financially skilled employee (22.4%)
- Misuse of inventory and fixed asset valuation methods (20.1%)
- Lack of connections between expense items and objects (20%)
- Incorrect application of accounting principles (8.6%)
- Errors in calculation rules (8%)
- Neglect of information (7.5%)
- Error discovered during accounting software change (5.7%)
- Information concealment (1.5%)
- Other reasons (1.4%)
- Error discovered during auditing (0.6%)
- Fraud (0.1%)

The study reveals that, although previous research indicated errors in accounting software as a reason for changes in annual reports, the current study shows that software vendors have aligned their products with existing standards, leading to a reduction in errors associated with software changes.

From the current study, it can be inferred that the lack of financially skilled employees contributes to improper application of inventory and fixed asset valuation methods and an inability to establish connections between expense items and objects.

The reasons for late submission of annual reports were identified as follows:

- Lack of auditor decision (38.9%)
- Excessive administrative burden (21.3%)
- Deliberate late submission (17.4%)
- Lack of a financially skilled employee (8.7%)
- Other reasons (7.3%)
- Delay in report signing and submission (2.9%)
- Delay in general meeting invitation (2.0%)
- Change in accounting software (1.5%)

Based on the research, it can be concluded that annual reports are revised because the initially submitted data in these reports are incorrect. This indicates that the reporting entities struggle to prepare accurate annual reports in a timely manner, which results in incorrect data being used for national statistics.

The primary reason for the late submission of annual reports was the lack of an auditor's decision. This suggests that reporting entities often fail to address the requirement for an audit or review within the financial year and do not establish contracts with auditing firms to ensure timely submission of the annual report. The reporting period for the annual report to the registrar is sufficiently long (six months after the end of the financial year), which should ensure the submission of proper annual reports.

Based on the findings, it is recommended that accounting professionals verify the background of financial employees to ensure they have studied accounting in a manner that

meets the specific needs of the sector. Simply completing a short-term accounting course may not be sufficient to qualify as a competent accountant. Accounting professionals should provide evidence of their financial skills, and all accountants in the organization should hold a professional qualification (diploma/certificate) or a professional accountant certification.

Transitioning to real-time accounting would likely improve the accuracy of economic indicators for the country. In such a system, certain sections of the annual reports would be pre-filled for the reporting entity, which would reduce errors related to accounting rules and ensure that the financial indicators submitted by reporting entities provide a reasonable overview of their financial results, position, and cash flows.

Summary

The article's objective was met by identifying the reasons for the correction of previous years' annual reports and the reasons for late submission of the 2023 annual reports. The theoretical section of the article explained the importance of annual report submission and the reporting obligations in Estonia. Following this, the methodology used in the study was reviewed, and the results of the analysis were presented, leading to conclusions and two recommendations for addressing the existing issues.

It is common for annual reports to be resubmitted without providing reasons for the changes to the previously submitted reports. According to Estonian financial reporting standards, a new annual report is not required; instead, errors should be corrected in the financial indicators of the year in which the error was discovered, and the reasons for the correction should be stated in the annual report. Errors should be corrected in the financial year in which they were discovered, rather than amending annual reports from previous years.

In summary, it can be stated that reporting entities struggle to prepare accurate annual reports in a timely manner, leading to incorrect data being used for national statistics. Timely submission of annual reports demonstrates that the accountant is fulfilling their due diligence responsibilities. There are various users of annual reports, including employees, clients, suppliers, financial institutions, and business partners. For the public, the information presented in annual reports is crucial as it forms the basis for statistical data, future economic forecasts, and tax revenue projections.

It is recommended that reporting entities require accountants to provide certification of their financial skills. All accountants in an organization should hold a professional qualification (diploma/certificate) or a professional accountant certification.

The government is advised to enhance the process of transitioning to real-time accounting, which would ensure a more accurate representation of economic indicators for the country. In such a system, the financial indicators provided by reporting entities would be more accurate, allowing for more reasonable conclusions regarding their financial performance, position, and cash flows.

References

1. **Accounting Act.** 2023. RT I 2002, 102, 600.

2. **Allanson, P. E., Notar, C. E.** 2020. Statistics as Measurement: 4 Scales/Levels of Measurement. *Education Quarterly Reviews*, 3(3), pp. 375–385.
3. **Aramide, K. A., Jacob, U. S., Pillay, J.** 2023. Conceptualisation and Contextualization of Mixed-Methods Research: A Review. *Research in Social Sciences and Technology*, 8(4), pp. 14–36.
4. **ASBG 1.** 2019. General principles for preparing the financial statements. Regulation of the Ministry of Finance on the “Establishment of the Guidelines of the Accounting Standards Board”.
5. **Babbie, E.** 2010. *The Practice of Social Research*. Belmont, CA, Wadsworth, London: Cengage Learning.
6. **Commercial Code.** 2023. RT I 1995, 26, 355.
7. **Commercial Register Act.** 2023. RT I, 05.05.2022, 1.
8. **Fenyves, V., Bács, Z., Tarnóczy, T.** 2018. Analysis of the notes on the accounts of companies carrying out information technology services. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series*, 27(1), pp. 173–180.
9. **Government of the Republic.** 2023. Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm 2023–2027. (02.02.2024)
10. **Guetterman, T. C., Feters, M. D., Creswell, J. W.** 2015. Integrating Quantitative and Qualitative Results in Health Science Mixed Methods Research Through Joint Displays. *Annals of Family Medicine*, 13(6), pp. 554–561.
11. **Güldencoh, M.** 2023. Aastaruannete korrigeerimine äratav kahtlust. RP: Raamatupidamise praktik, 177, 23–24.
12. **Güldencoh, M., Silberg, U.** 2022. The readiness of micro-entrepreneurs for changes in accountancy, in the example of Estonia. *Estonian Discussions on Economic Policy*, 30(1–2), pp. 122–134.
13. **Güldencoh, M., Silberg, U., Värnik, R.** 2024. Readiness of Estonian Entrepreneurs for a Paradigm Shift in the Accounting Field. *Estonian Discussions on Economic Policy*, 31 (1–2), 138–156.
14. **Kerezi, D., Hegedüs, M.** 2021. The necessity of examining the notes to the financial statements. *SEA: Practical Application of Science*, 9(25), pp. 51–58.
15. **Kuppel, A.** 2024. Majandusaasta aruannete korrigeerimise põhjused Eestis. Sisekaitseakadeemia. Lõputöö.
16. **Laidroo, L., Siimann, P., Küttim, M., Rumma, K., Gurvitš-Suits, N. A., Avarmaa, M., Ahi, K., Tapver, T., Kallakas, K., Kips, K., Kukkk, M.- L., Ojamäe, L., Reidolf, M., Saha, A. K., Durst, S.** 2020. Majandusaasta aruannete mitte esitamise mõjuanalüüs rahandusministeeriumile.
17. **Luypaert, M., Caneghem, T., Uytbergen, S.** 2016. Financial statement filing lags: An empirical analysis among small firms. *International Small Business Journal*, 34(4), pp. 506–531.
18. **Ministry of Economic Affairs and Communications.** 2020. Reaalajamajanduse visioon 2020–2027. (02.02.2024)

19. **Muslu, V., Radhakrishnan, S., Subramanyam, K. R., Lim, D.** 2015. Forward-Looking MD&A Disclosures and the Information Environment. *Management Science*, 61(5), pp. 931–948.
20. **Nowak, E.** 2015. The usefulness of information disclosed in company annual activity reports. *Research Papers of the Wroclaw University of Economics / Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wroclawiu*, (375), pp. 117–125.
21. **Oghenefegha, I. F.** 2022. Annual Report Designs Today: A Paradigm Shift in Purpose. *DLSU Business & Economics Review*, 31(2), pp. 68–85.
22. **Raosoft.** 2004. Sample size calculator. <http://www.raosoft.com/samplesize.html> (10.08.2024)
23. **Registrite ja Infosüsteemide Keskus (RIK).** 2024. E-äriregister. Statistika. Aruannete esitamise seis. (02.08.2024)
24. **Stewart, D. W., Kamins, M. A.** 1993. *Secondary Research: Information Sources and Methods*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
25. **Tailab, M. M., Burak, M. J.** 2021. Examining the Effect of Linguistic Style in an MD&A on Stock Market Reaction. *International Journal of Business Communication*, 58(3), pp. 430–458.
26. **Taylor, G. R.** 2005. *Integrating Quantitative and Qualitative Methods in Research*. Lanham: University Press of America.

CHALLENGES OF WHEAT CLUSTER FORMATION IN GEORGIA

Ana Polodashvili¹

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Abstract

The aim of this paper is to reveal the main challenges of wheat cluster formation in Georgia. For this purpose, the author reviews the challenges of global production of wheat, its demand, the opinions of acknowledged researchers about the wheat cluster challenges, etc. Subsequently, emphasis is placed on the scale of wheat production in Georgia. The government policy of Georgia to promote wheat production is discussed. Wheat is a special grain for Georgia. According to the artefacts found in the country, its domestic use has a history of 8000 years. The author discusses the wheat cluster in Georgia by M. Porter's and O. Sölvell's approaches. The most important part of the paper is devoted to the research, where 507 respondents were surveyed. As a result of the research, the respondents' awareness of the governmental policy of wheat production in Georgia, wheat varieties, and international recognition of wheat scientific research was revealed.

Keywords: Cluster, wheat production, wheat cluster, Georgia

JEL Classification Codes: O38; P25; Q13

1. Introduction

Supply chains and previously established economic ties are now at risk because of the COVID-19 pandemic and contemporary armed conflicts worldwide (Moosavi et al., 2022, 1–2; Tsang et al., 2024, 1; 12).

In such conditions, it is particularly important for any country's government to continuously supply the population with products of inelastic demand (Gvelesiani et al., 2024, 114–115; Vatcharadze, 2023, 27). Wheat and bread products produced from it are among the goods in this category that are essential to life.

Providing country with wheat is important because it can even become one of the political tools to gain influence over the country. This is confirmed by current armed conflicts. Complete reliance on wheat imports, which is frequently justified by the low cost of goods, does not always imply lower production costs in a particular country. Damping prices are mostly intended to capture new markets and eliminate domestic production (Götz et al., 2015, 232; Iskender, 2023, 32). This then eliminates competition and the wheat producing country can raise the price and recoup the loss. In such situation, the task of any government should be the development of local production.

¹ Ana Polodashvili, Doctoral student at the Faculty of Economics and Business, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University; University Street 2, Tbilisi, Georgia; ana.polodashvili360@eab.tsu.edu.ge

The above-mentioned occurrences prompted the governments of many countries to consider raising the amount of wheat production in their countries. Georgia is the country of origin of grapes and wheat. As a result of archeological excavations in the Western (Kolkheti) and Eastern (Shulaveri) parts of the country, samples of the 5th–4th millennia BC were found. Similar to wine production, these artefacts suggest that wheat cultivation and consumption in Georgia has a history of 8000 years. Out of the 27 species included in the wheat genus in the world, 14 have been described in Georgia. Among them, 5 (Makha, Kolkhur Asli, Chelta Zanduri, Hexaploid Zanduri, Dika) are completely Georgian endemic species and are not found in other countries. In 2018, “Georgian wheat culture” was defined as a category of national importance and was granted the status of a monument of intangible cultural heritage. Furthermore, efforts have begun to add the Georgian wheat culture to the list of intangible cultural heritage of UNESCO that requires immediate conservation (Gamtenadze, 2023). Georgian company called “Lomtagora” was able to raise 11 tons of wheat per hectare, which is an example of carrying on such a great tradition in a new and appropriate method. This is the indicator of the leading wheat producers in the world. According to the founders of this company, Georgia can fully meet its demand for wheat, which is possible with the development and implementation of the appropriate policy (Lashkhi, 2023).

Thus, the author’s decision regarding the selection of the research issue was conditioned by several circumstances: 1) Wheat is a product of inelastic demand and it is important to increase its production capacity in Georgia; 2) The world’s oldest artifacts of wheat production and consumption in Georgia indicate that the production of this product is essentially important for the country; 3) One of the companies operating in Georgia, “Lomtagora”, has registered three new wheat grain patents in the European Union, which shows the great potential of the development of the industry with the results-oriented policy.

In the paper, the author tried to study the current state of wheat production in Georgia and the possibilities of increasing productivity. As one of the ways to achieve this goal, the author considers the formation of a strong wheat cluster. In order to explore the challenges of forming this cluster, the author conducted a survey using the Google platform in the period from June 29th to August 10th and received 517 responses, among them, 507 were fully completed. The research results were processed with SPSS computer program.

The structure of the presented paper is as follows: The methodology of the conducted research is explained after the introductory part; In part 3, the main trends in world wheat production and demand are analyzed. Part 4 presents the analysis of the wheat cluster in Georgia using M. Porter’s and O. Sölvell’s approaches. Part 5 includes an overview of the results of the research conducted by the author. The paper ends with conclusions.

2. Methodology

For the preparation of this paper, the author reviewed the relevant scientific literature and studied documents, reports, surveys, and reviews from the international institutions, organizations and established research centers. A wide range of issues is discussed in the paper. As a result, a separate section for literature review is not allocated.

Wheat cluster research is the novelty for the scientific research space of Georgia. The present condition of the global wheat market is analyzed to evaluate the existing situation of the wheat market in Georgia and determine its future prospects. Subsequently, a number of statistical data are presented. The author examines the price and amount of imported wheat in addition to the fluctuations of wheat prices in Georgia. The study of the wheat cluster was carried out with a double approach, namely, with the Porter's (1990) approach (wheat cluster tree scheme developed by the author). This model is universal and focuses on describing the internal and external links of the cluster. Later the author presents Sölvell's (2009) cluster actors for the case of Georgia. In addition, the author developed a questionnaire consisting of 21 questions and interviewed 507 respondents. Based on these data, it can be noted that the survey indirectly reflects answers of 1962 individuals. (We multiplied the number of families with 4–5 members by 4, $4 \times 225 = 900$, and we multiplied the number of families with “6 and more” members by 6, $6 \times 177 = 1062$ individuals, i.e. $900 + 1062 = 1962$). Here are included answers to only certain (and not all) questions, such as the amount of consumed bread in the family, the consumer's taste, the dependence on the quality of bread may be generalized to the number of family members (here it was meant as a family, people living together). In addition, it should be noted that the author of the article took into account the smallest among families with 4–5 members and more than 6 members, namely, responses of families with 4–5 members were multiplied by 4, and the number of families with more than 6 members was multiplied by 6. Accordingly, the approximate number of respondents to some of the above-mentioned questions (and not the complete survey) was named. Which can be considered as more than 507 respondents. The author did not generalize the results to other questions of the survey, since all the members of the families did not/could not know (meaning children and teenagers of the families, non-specialist respondents) about the state policies and challenges of wheat production. The research results were analyzed by SPSS computer program.

Based on the conducted study the author formulates the main research question: **How do respondents rate the state's policy for raising wheat production and increasing the availability of quality bread for the population? (subsidies are implied).**

3. Briefly about main tendencies of the world wheat market: production and consumption

A number of international organizations, authoritative journals, and famous scientists familiar with the agriculture, have been warning the whole world about the challenges of the food supply problem aggravating (Koghuashvili & Archvadze, 2023).

The global production of grains, including wheat, is particularly important for food security. Numerous causes contribute to the global wheat market's problems. Naturally, the following issues vary depending on the nation, its stage of development and on economic policy priorities.

Some common problems of wheat world production are: problems caused by natural conditions and climate change, small cultivated areas (which determines the existence of smallholder farmers), low wheat production, small average yield, obsolete technologies, a lack of modern inputs, insufficient access to credit services, low quality of wheat, low purchase and sale prices, lack of output market for agro-processing firms, low rate

of self-sufficiency in wheat and accordingly, import dependence on global wheat market (Rafiee et al., 2022, 8; Yigezu et al., 2021, 1359; Syme et al., 2024, 828). There are various ways of solving these obstacles in different countries, among them is the cluster approach. Cluster based wheat production is discussed in the USA and Canada. American scientists claim that the wheat cluster contributes to a large part of the Washington’s economy and the agriculture industry in particular (Nadreau & Fortenbery, 2016, 23). The Canadian Wheat Research Coalition (CWRC) aims to increase the net relative profitability of wheat for farmers in western Canada. The CWRC supports a cooperative approach to producer funding of regional and national research projects in variety development and agronomy (CWRC, 2024).

To address climate change problems, the Ethiopian government has implemented climate-smart agriculture strategies, such as agricultural cluster farming. Research study found that cluster farming is economically viable for small, resource-limited, and socially disadvantaged farmers (Ergando, 2023). Cluster-based production and commercialization of another grain, sorghum is also introduced in Ethiopia (Tadesse et al., 2023, 62).

In the Philippines, lack of water significantly impacts farmers’ technical efficiency. Accelerating irrigation service areas are promising for reducing inefficiencies (Mamiit et al., 2020, 9).

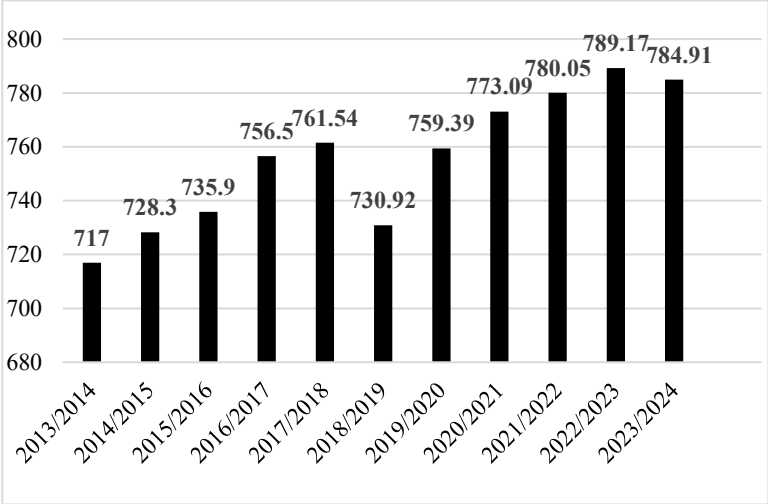

Figure 1. Global wheat production from 2013/2014 to 2023/2024 (in million metric tons); Source: www.statista.com

As Figure 1 shows, the global production volume of wheat came to almost 785 million metric tons in the marketing year of 2023/24. This was a decrease of about four million tons compared to the previous year. Wheat stocks are forecast to increase to about 281.7 million metric tons worldwide by 2023/24. China was the top ranked wheat producing country in 2022/23 and is expected to remain as the top producer in 2023/24. The

European Union is the second ranked wheat producing region. It is forecast that the region would yield more than 137.5 million metric tons of wheat by 2032, accounting for about one-fifth of the world wheat production. Wheat is the second largest grain worldwide based on grain acreage and second largest based on total production volume. Almost every U.S. state is involved in the nation’s wheat production, with North Dakota and the “Wheat State” Kansas producing the largest volume. Many developing countries are highly dependent on the Ukraine and Russia’s wheat imports. As of June 2022, Armenia and Mongolia fully relied on Russia for meslin and wheat imports. Laos reported the most significant dependence on meslin and wheat supplies from Ukraine, at over 98 percent of total imports of these commodities (Shahbandeh, 2024).

Briefly about the wheat consumption in the World. In their recent studies, Kapoguzov et al., (2021, 1782), Mukhametzhaynov & Zholaman (2023, 98) discuss the problems of wheat production and the possibilities of increasing it. The Russian Federation, a major grain exporter, has set a goal to double agricultural product and raw material exports by 2024. Market factors increase export probability, while production potential factors reduce it. Development of primary and deep grain processing in regions could decrease exports, while the “free” grain market and increased wheat reserves could increase Russian grain exports. Commercial grains and elite seeds are also discussed and compared for wheat production in North Kazakhstan. However, researchers concluded that combined production approach could achieve predictable profitability and reduce initial investments. As one of the most important staple foods, a large variety of different products contain high amounts of wheat. As figure 2 illustrates, global consumption of wheat saw a slight increase over the last year, with just under 791 million metric tons consumed in the 2022/23 trade year. In the 2023/2024 trade year, it is expected that about five million metric tons more will be consumed.

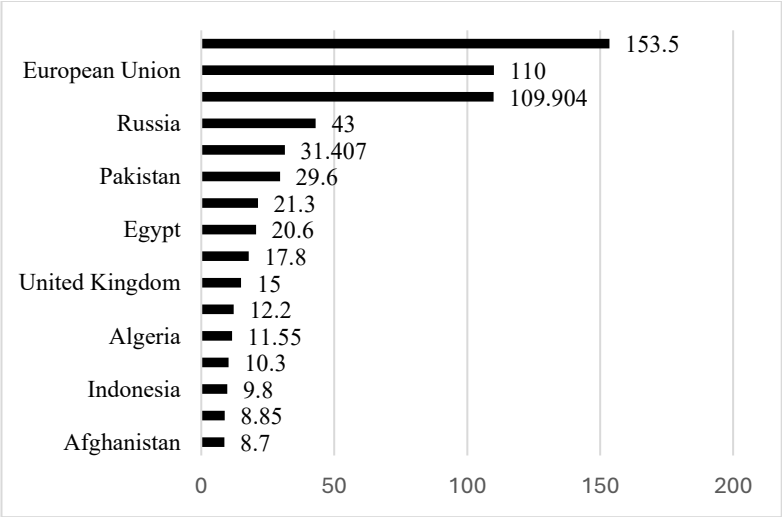

Figure 2. Wheat consumption worldwide in 2023/2024, by country (in 1,000 metric tons); Source: www.statista.com

In 2023/24, it is expected, that China will consume about 153.5 million metric tons of wheat. The global per capita food use of wheat generally stood above 66 kilograms per year in the last decade (Shahbandeh, 2024).

Figure 3 illustrates the stocks of wheat worldwide from 2012/2013 to 2022/2023, in addition to a forecast for the 2023/2024 season.

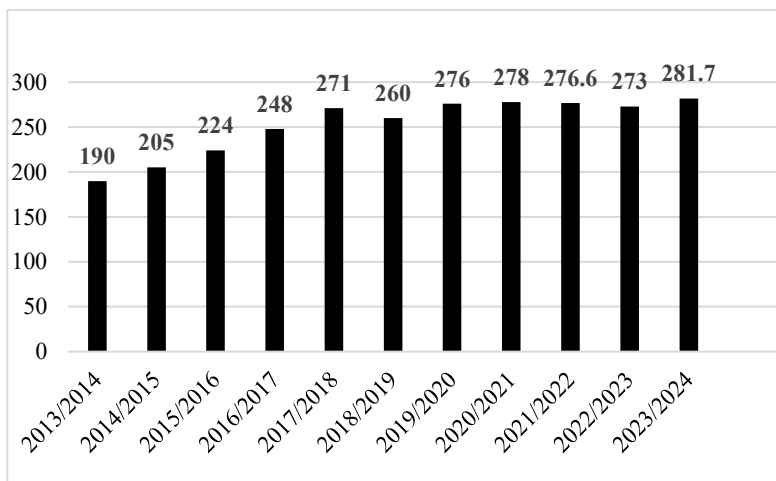

Figure 3. Global stocks of wheat from 2012/2013 to 2023/2024 (in million metric tons); Source: www.statista.com

In crop year 2021/2022, the global stocks of wheat amounted to about 276 million metric tons. Wheat stocks is forecast to increase to about 281 million metric tons by 2023/2024.

As known, the largest amount of the world's grain reserves is owned by only a few countries (mainly the USA, Canada, EU countries). Among these countries, the USA stands out, with 5% of the world's population and 47–50% of the grain reserves while around 120 countries import grain in different volumes (Koghuashvili & Archvadze, 2023).

Table 1 illustrates, that in the last decades the world has been marked by a permanent high level of grain prices, with food prices rising on a global scale. It may be safe to say that the era of cheap food in the world, including the era of cheap bread, is actually over.

Table 1. The world price of wheat in 1980–2022 (According to the Chicago Mercantile Exchange, at the end of the year; USD)

Year	1980	1990	2000	2010	2015	2020	2021	2022	2023
One bushel	4.91	2.66	2.74	7.94	4.68	6.41	7.71	8.96	6.59
One ton	113.5	61.5	63.4	183.6	108.2	148.2	178.3	207.2	152.2

Source: Prepared by the author according to the data from: www.macro-trends.net/2534/wheat-prices

The global consumption of wheat increases, while the global production slightly decreases. As a result, price of wheat in the world market increases permanently. Therefore, it is very important to promote local production.

4. Wheat production and its cluster in Georgia based on Porter's and Sölvell's approaches

4.1 The current situation in the wheat market of Georgia

Wheat has been cultivated in Georgia since ancient times. Based on the goals of the research, it is interesting to consider the production of wheat from the historical perspective as well as in the modern period. According to the data of the National Statistical Service of Georgia, in 1913 the wheat harvest in Georgia was 118.2 thousand tons. At the end of the 30s of the last century it was 102.7 thousand tons. Lately, it amounted to 176.7 thousand tons. In 1985, the average yield per hectare exceeded 2.3 tons, and in 1990, this indicator increased to 2.93 tons, which was one of the best indicators in the post-Soviet countries. Afterwards in 2003, bountiful harvest of wheat was 225 thousand tons, when the rate of self-sufficiency in wheat amounted to 24%. After 2003, the volume of production decreased sharply: in 2007, the wheat harvest was only 75 thousand tons (the rate of self-sufficiency of wheat decreased to 18.9%); in 2008, farmers harvested 80 thousand tons of wheat. In 2010, the rate of wheat self-sufficiency decreased to 9%.

Georgia, as a grain-producing country, has lost its position in recent decades. For example, wheat production per capita in 2022 was 5.3 times lower than the rate of 1950; 2.9 times lower than the rate of 1980 and 3.6 times lower than the rate of 2003 (Koghuashvili & Archvadze, 2023). Grain production is one of the main factors determining the food security of the country. The solution to the food security problems is equal to maintaining the political and economic independence of Georgia. Agribusiness development and provision of self-produced food should become the main task of the government of Georgia (Koghuashvili et al., 2022, 111; Kharaishvili & Suknishvili, 2021, 29). It is increasingly difficult to meet the demand for fresh and healthy agricultural products with traditional methods of cultivation. Therefore, development of innovative methods in agriculture requires special importance (Samadashvili et al., 2020, 45; Vatcharadze, 2021, 88; Gechbaia et al., 2021).

Based on the objectives of the research, it is necessary to consider statistical data about wheat production, wheat import and wheat prices in Georgia.

Table 2 illustrates the volume of wheat production according to the regions of Georgia in 2016–2023. It can be seen that the Kakheti region is distinguished by the volume of wheat production in Georgia.

Table 2. Wheat production by regions of Georgia in 2016–2023 (1000 tons)

Year	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Georgia	126.6	97.9	107.1	100.6	102.4	135.9	156.8	147.0
Kakheti	102.8	80.4	86.1	83.5	80.7	101.3	120.7	103.4
Kvemo Kartli	6.9	7.2	8.3	6.8	9.8	17.4	15.6	16.1
Shida Kartli	10.2	7.3	6.7	5.2	7.2	12.3	11.7	17.9
Samtskhe-Javakheti	5.3	2.4	5.0	4.8	4.0	4.3	6.2	7.2
Other Regions	1.5	0.5	0.9	0.4	0.7	0.5	2.4	2.4

Source: Geostat.ge

In the last 8 years, the lowest rate of wheat production in Georgia was recorded in 2017, and the maximum was in 2022. In 2023, wheat production decreased compared to the previous year. Wheat production per capita decreased in comparison with the previous year and was 39.3 kg.

Together with the actual indicators, it is interesting to consider the potential of wheat production in Georgia. The average yield rate of wheat in Georgia in 2016–2023 is stable and, on average, is 2.5 tons per hectare. Compared to the countries of the region, yield per hectare is low in Georgia.

Georgia heavily depends on wheat imports from abroad. This is caused by several factors, including the low price of imported wheat, the small amount of local production, etc. Wheat import price in Georgia increases every year, but it is still less than the price of locally produced wheat. The low price of locally produced products clearly reduces farmers' motivation to grow and sell wheat. On the other hand, it is less expensive for the government to import wheat than to purchase it from local farmers. As a result, according to the National Statistics Office of Georgia, on average 16.5% of locally produced wheat cannot be sold. It must be mentioned, that wheat import price in Georgia increases every year, but it is still cheaper than locally produced wheat.

The government of Georgia periodically implements various supporting programs for farmers; for example, to increase farmers' access to small-scale agricultural machinery, the Rural Development Agency is implementing the "Co-financing Program for Agricultural Machinery in mountainous regions". The budget for the program is 5 million GEL. Because most people in mountainous regions possess small pieces of agricultural land, there is a considerable demand for hand tractors (moto blocks). The government's goal is to make contemporary harvesting techniques available to more farmers and agribusiness workers, ensuring that harvesting occurs throughout the harvest period and, as a result, maintains good quality. Implementing the international practice of applying contemporary techniques in agricultural activities will increase the efficiency of the harvesting process.

To enhance volume of production and productivity, collaboration between the public and private sectors is required. The best illustration of this is the company "Lomtagora". The company "Lomtagora" is a multi-sector agricultural enterprise located in the Kvemo Kartli region of Georgia. The main direction of the company's activity is wheat and corn selection, breeding, and production of field crops. The company cooperates with higher and vocational education institutions of Georgia, as these ties ensure the

commercialization of scientific research (Gogorishvili & Zarandia, 2021, 110; Lekashvili & Bitsadze, 2021, 80; Seturidze & Topuria, 2021, 1670; Papachashvili et al., 2021, 181; Polodashvili, 2022, 18). Through cooperation with scientific and educational institutions, agricultural research centers, and international organizations, this company has achieved great success both in breeding new varieties and in introducing advanced agrotechnologies. „Lomtagora” has produced and patented high-yielding and disease-resistant varieties of wheat and corn. Within the scope of preferential financing, the firm finished building and installation of grain storage silos equipped with contemporary technologies, thus, “Lomtagora” now provides grain drying and storage services to farmers. Another innovation that this company offers to farmers is wheat seeds processed with the latest German (PETKUS) technologies. Due to its multi-profile activities, “Lomtagora” formed a “micro cluster”, involving all the actors identified by O. Sölvell. Therefore, in order to achieve success and self-sufficiency throughout the country, it is necessary to develop and implement a cluster policy.

Along with the implementation of the local cluster policy, it is interesting to consider the issues of cooperation between Georgia and EU countries. On July 1, 2016, the Association Agreement between the European Union and Georgia entered into force, which, together with the Agreement on the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) lays the foundation for Georgia’s far-reaching political and economic integration with the European Union. On the other hand, the DCFTA increases access to the EU market based on the relevant regulations, and contributes to the diversification of the Georgian economy. However, it should also be noted that the EU’s export goods in Georgia are mainly non-agricultural products, while the EU’s imports from Georgia mainly include industrial products (Delegation... 2023).

Accordingly, the volume of trade in agricultural products between the countries of the European Union and Georgia is small. Over the centuries, the wheat market changes (access to modern agricultural equipment, development of farmers’ skills, use of modern approaches to cultivation, irrigation, maintenance, etc.) provide comparative advantage of Georgia. Although there are various substitute products for wheat as a grain (including corn, barley, etc.), wheat is the main cultivated grain for Georgia in both historical and economic context. Wheat is an important attribute of Georgian cuisine. For this purpose, wheat is the focus of the author’s research.

Parallel to the European integration process, the Georgian government has set a target of enhancing wheat self-sufficiency and, as a result, lowering import dependence. The government’s goal is to expand wheat self-sufficiency to 50% within a few years. Experts in the field believe that with adequate changes and promotion, this aim can be achieved. In the future, wheat must be sown on at least 150 thousand hectares in Georgia, meeting around 50–55% of local demand (Tsulaia, 2022). As a result, the remaining local wheat demand (40–45%) should be met by imports. The expanding statistics of tourism should be considered, which will boost the demand for wheat.

In 2024, the average yield of wheat production per ha in Georgia increased by almost 1 ton compared to last year, which is a significant improvement and the result of effective policy (Gelashvili, 2024). Among individual farmers, this indicator was 7–8 tons per ha this year. The total amount of wheat produced in the country as a whole has increased by 20% compared to the previous year (Agrosphere, 2024). It should be noted that the price of 1 kg of imported wheat in September 2024 is 0.74–0.75 GEL, while the wheat

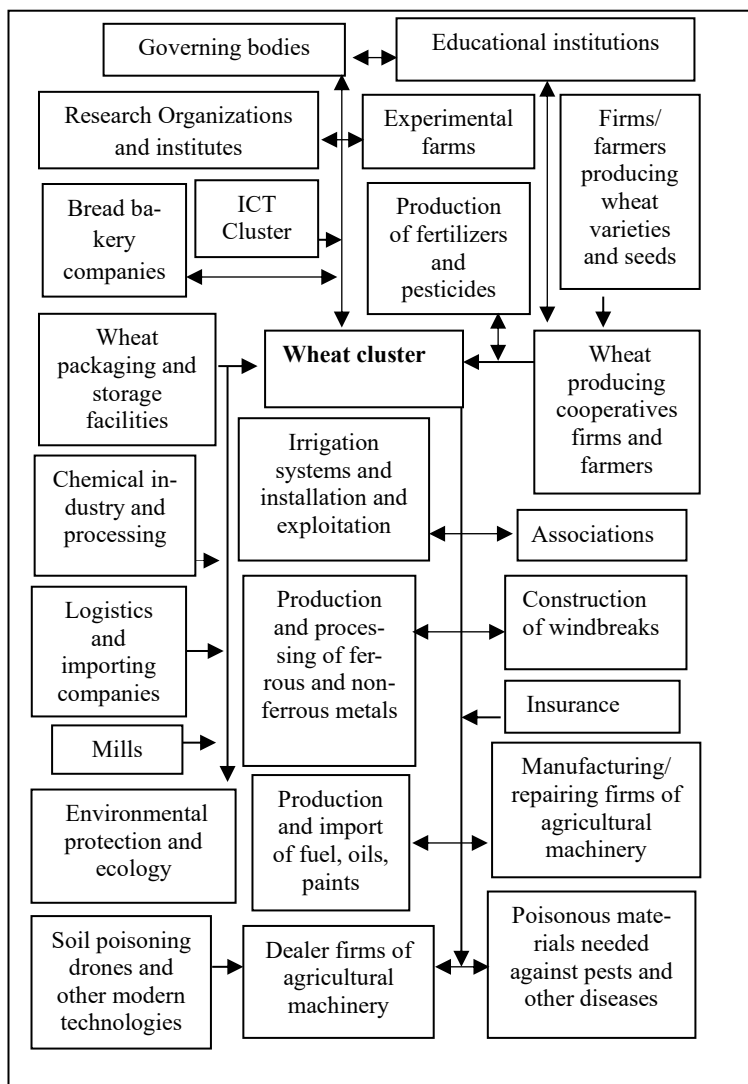
grown in Georgia is bought by the factories for 0.60–0.65 GEL (Mghebrishvili, 2024). This means that as a result of the full implementation of the potential of the wheat-producing regions, wheat production in Georgia will become competitive, and the state subsidy policy will no longer be necessary. In addition, we will mention the competitiveness of wheat itself. Consider at least one Georgian endemic variety, “Chelta Zanduri” (*Triticum timopheevii*). Its advantages are: low content of gluten in grain; high content of protein; resistance to six leaf and two arthropod pests; resistance to adverse conditions – “Chelta Zanduri” (*Triticum timopheevii*) is known for drought and frost resistance; high immunity against fungal diseases; unique G gene content (Khetsuriani, 2020).

4.2 Wheat cluster in Georgia based on Porter’s approach

Clusters have been the subject of extensive global research for more than 40 years. Clusters were first introduced by Marshall (1890). He described the “advantages of agglomeration of economic activities in terms of availability of a qualified workforce and specialization”. Similarly, Schumpeter (1939) referred to the swarming or clustering of industry. Based on Alfred Marshall’s concepts, Becattini raised the issue of the importance of place-based economic development with the notions of external economies that changed the approach to industrial policy. More recently, the concept of clusters has been popularized and implemented by Porter (1990) (COM (2008) 652 final, 7). According to Porter (2008), “a cluster is a geographically proximate group of interconnected companies and associated institutions in a particular field, linked by commonalities and complementarities. They constitute a forum in which new types of dialogue can, and must, take place among firms, government agencies, and institutions (such as schools, universities, and public utilities)” (Porter, 2008, 215). Although Porter predicted the disappearance of clusters, they have managed to exist successfully. This resulted from an increase in the quantity of goods produced in the cluster and a modification of a university model operating in the cluster (Vesperi & Gagnidze, 2023, 440). The uncertain future caused by the Covid-19 pandemic and the process of digital transformation have relatively reduced cluster research. Many researchers, however, predicted that clusters would continue to be successful in the digital era. Götz (2019, 77) tried to find ties between the concepts of Industry 4.0 and clusters. According to Gagnidze (2023, 2279), the cluster is a structure and a network that provides the best foundation for success in the in the age of digitization. Jankowska et al., (2021) emphasized the importance of social capital, which is developed in a cluster and helps individuals overcome challenges together.

Georgian scientists have been investigating clusters since 2007. For some of them, this is one of the main directions of scientific research, in particular: Baratashvili, E., & Baratashvili, I. (2019, 535), Gagnidze (2018, 419), Sepashvili (2018, 219), etc.

It is interesting to consider the wheat cluster in Georgia according to Porter’s model: Scheme 1 shows the structure of the wheat production cluster in Georgia which is developed based on M. Porter’s cluster’s tree approach. According to Porter’s model, some components of the production (value) chain inside the wheat cluster in Georgia are: bread bakery companies, experimental farms, wheat producing cooperatives, firms and farmers, firms/farmers producing wheat varieties and seeds, Manufacturing/repairing firms of agricultural machinery, etc.

Scheme 1. Wheat production cluster developed by the author based on Porter's cluster's tree approach

The governing bodies are crucial to the cluster's successful operation because they should create an agriculture-focused policy and function as a mediator to guarantee that the entities within the cluster cooperate with one another. Research organizations and institutes included in the cluster, educational institutes, which play an important role in

the training/retraining/certification of qualified personnel, are significant. Furthermore, when discussing wheat production, the author should not lose sight of the fact that the existence of insurance organizations is particularly important in the agricultural sector. According to Porter's model, the constituent parts of the production (value) chain outside the wheat cluster in Georgia are: ICT cluster, logistics and importing companies as well as dealer firms of agricultural machinery, etc.

4.3 Wheat cluster in Georgia based on Sölvell's approach

Örjan Sölvell is undoubtedly one of the world's most famous researchers of clusters. He successfully led the European Cluster Observatory (a project of the European Commission). Under his guidance, research was conducted there on hundreds of clusters in Europe, including: Sölvell et al., (2003), Ketels et al., (2006), Lindqvist et al., (2013), etc. According to Sölvell, the author would like to describe the actors of the wheat cluster in Georgia. Sölvell (2009) identified six main types of cluster actors: Firms (Industry – Buyers, Suppliers, Related industries, SMEs, Services), financial actors (Banks, Venture capital, Business angels), public actors (Regional authorities Agencies), universities (Colleges, Tech transfer offices, Laboratories, Technology parks), organizations for collaboration (Formal and informal networks, Trade associations, Cluster organizations), and media.

1) **Industry:** The wheat cluster industry in Georgia unites: Major, large wheat producing firms, including: “Lomtagora”, “Aspria seeds Georgia”, “Chirina”, “Agrosphere” (LTD Noblex), etc. Bakeries of bread – as the main product of wheat: “Ipkli”, “Ipkli Dighomi”, “Lithuanian bakery”, “Margi”, “Pane”, etc. Bakeries of hypermarket chains in Georgia (Goodwill, Carrefour, Fresco, Universam, etc.) Also the actors of the industry are: Grain processing factories located in Tbilisi and Poti, up to 15 milling companies, flour producing companies, including LLC-s: “Bevrili Group”, “Baraka Group”, “Geomill”, “Karmen”, etc. Major wheat importing companies in Georgia: “Poti Grain Terminal”, “Bevrili Group”, “Geomill”, etc.

2) **Financial actors:** The funds allocated by the national budget of Georgia, which provide farmers with the essential material and technological base, production equipment, and other merchandise. To encourage wheat and bread production, the government of Georgia periodically implements various target programs, including: “State Program of Wheat Flour Subsidy”.

The public agency “Produce in Georgia” implements various programs, for example, the “Credit Guarantee Mechanism Program”. “State program for the promotion of micro and small entrepreneurship” intends to assist micro and small business activity. “Rural Development Agency” implements the “Preferential Agrocredit Project”, which includes: preferential agrocredit for working capital; preferential agrocredit for fixed assets and preferential agroleasing.

LEPL “The Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia” implements state grant calls, targeted programs and projects. Among them, grant projects submitted in agrarian fields are financed.

International partners of Georgia are: The United States Agency for International Development (USAID); The European Union (Via the “EU4Business” program); The European Bank for Reconstruction and Development (EBRD).

3) Governmental agencies: The Ministry of Environmental Protection and Agriculture of Georgia and its public agencies: NNLE “The Rural Development Agency”, NNLE “The Agency for Management of Agricultural Projects”, LEPL “The National Food Agency”, LEPL “The Agricultural Scientific-Research Center”, LEPL “The State Laboratory of Agriculture of Georgia”, LEPL “The National Agency for Sustainable Land Management and Land Use Monitoring”; The department of economic policy of the Ministry of Economy and Sustainable Development; The revenue service of the Ministry of Finance of Georgia; The ministries of the Autonomous Republic of Adjara: The Ministry of Agriculture and its public agencies: NNLE “The Agro Service Center”; LEPL “The Laboratory Research Center”; Departments of environmental protection and natural resources; The Ministry of Finance and Economics of Adjara.

4) Universities: For the wheat cluster in Georgia to function successfully, wheat producers (farmers) must receive suitable agricultural education, which includes one-year crops, wheat cultivation, horticulture, planting, and so on. Based on the research objective, the author describes higher/professional educational institutions in Georgia that offer the aforementioned fields.

Agriculture, horticulture, and wheat production are taught through 28 Bachelor’s, Master’s, and PhD programs at nine different higher education institutions of Georgia. In addition, six vocational education institutions provide seven distinct agricultural programs.

5) Organizations for collaboration: “Firm Lomtagora” has close cooperation with both local and international organizations, including: International Maize and Wheat Improvement Center (CIMMYT); International Center for Agricultural Research in the Dry Areas (ICARDA); Association of biological farms “Elkana”, International agrichemical company “Syngenta”.

One of the largest agribusiness companies in Georgia is “Noblex LTD”, which is represented in Tbilisi and Kakheti by the chain of stores “Agrosphere”. Their product line comprises plant protection products, mineral fertilizers, agricultural technologies, seed material, drip irrigation systems, labor tools, and other farmer supplies. More than 20 companies of the world are represented by “Noblex LTD” in Georgia: Plant protection products – “Bayer AG”; Mineral fertilizers – “Yara”; Agro machinery – “Claas”; Seed material – “Saatbau”, “Nunhems”; Drip irrigation systems – “Irritec”. In order to provide various types of products and services, “Noblex LTD” has partnerships with more than 80 companies around the world.

Insurance institutions and access to insurance benefits are especially crucial for reducing harvest hazards. Currently, the following licensed insurance companies participate in the government program of agro-insurance: “Tbc insurance”, “Ardi”, “New vision insurance”, “Aldagi”, “Prime”, “Insurance group of Georgia”.

6) Media: In the current period, there are 49 television broadcasting stations in Georgia. Two of them, “Agro TV” and “Agrogaremo”, are directly agricultural televisions. TV-radio broadcasts, as well as the existing digital/print press, effectively provide information to the population about the main focuses of agricultural and cluster policy.

5. Electronic research analysis

The survey was conducted in order to study the challenges of wheat cluster formation in Georgia. Respondents were interviewed online, through Google Form. The survey questionnaire included 21 quantitative and qualitative questions, among which there were closed, open and mixed-type questions, some of which could be marked with multiple answers.

The survey was conducted from June 29 to August 10 of this year and 517 responses were received. As a result of processing the data in the SPSS program, the answers of 507 respondents were completely filled.

The developed questionnaire was evaluated as reliable and consistent since Cronbach's alpha was 0.737.

During the research, it was found that the majority of the respondents are from the 31–35 age group – 85 individuals (16.8%). The 36–40-year-old age group ranks second in terms of quantity – 71 (14.0%), and the smallest number of respondents are under the age of 20 – 12 (2.4%). In terms of gender, the majority of respondents are female – 264 (52.1%), and 243 (47.9%) are male. According to the level of education, individuals with higher education predominate – 423 (83.4%), the next largest group are those with vocational education – 46 (9.1%). Those with complete general education were in the minority – 8 (1.6%). The distribution of respondents according to marital status is as follows: married people make up the majority of 333 (65.7%), followed by the marriageable group – 99 (19.5%), the smallest group is widowed – 4 (0.8%). According to the number of family members, representatives of families consisting of 4–5 members prevail – 225 (44.4%) and families consisting of “6 and more” members – 177 (34.9%), and the smallest number of single-person families is 28 (5.5%).

Based on these data, it can be noted that the survey indirectly reflects the consumption volume, taste and choice of 1962 individuals. (We multiplied the number of families with 4–5 members by 4, $4 \times 225 = 900$, and we multiplied the number of families with “6 and more” members by 6. $6 \times 177 = 1062$ individuals, i.e. $900 + 1062 = 1962$).

According to the employment rate, most of the respondents are employed in the public sector, 179 (35.3%), the next largest group is employed in the private sector – 126 (24.9%), and the minority is represented by immigrants – 3 (0.6%). The distribution of respondents according to monthly income is as follows: 161 families have an income of “5001 GEL and more” (31.8%), 94 families have 4501–5000 GEL (18.5%), and the smallest are families with an income of up to 500 GEL – 5 (1.0%). In the study, we analyzed the distribution of income according to the number of family members by cross-tabulation and investigated which bread was chosen by families with higher incomes. It turned out that “Ipkli” was in the first place, both in the choice of all respondents, as well as among those with high incomes per family member. It should be noted that “Ipkli” is the most chosen by 62.1% (in the conditions when they had the opportunity to choose 5 answers). To the question of which wheat producing firm the respondents knew, the answers were distributed as follows: “Lomtagora” – 203 (17.5%), “Flour producing association” – 142 (12.2%), etc. It must be mentioned, that the share of respondents who found it difficult to answer is high, such an answer was 175 (15.1%). When asked which varieties of wheat were known to the respondents (provided that they had the opportunity to mark a maximum of 5 answers), it was found that “Ipkli” was

known to 186 (11.3%) respondents, “Javakheti’s Dika” – 127 (7.7%); “Kartli’s Dika” – 123 (7.5%), “Chelta Zanduri” – 118 (7.2%), “Dolis Puri” – 104 (6.3%) and others. The majority of respondents believe that Georgia can produce wheat at world prices or cheaper. Their number is 351 (69.2%), only 31 (6.1%) think otherwise. And the second big group has difficulty answering the question 104 (20.5%). According to 256 respondents (50.5%), the average yield of wheat in Georgia is 3–4 tons, and 124 respondents (24.5%) – find it difficult to answer. 62 respondents (12.2%) mention the average yield of 5–6 tons. 244 (48.1%) respondents were informed about the cultivation of 11 tons of wheat per 1 ha by the firm “Lomtagora”, while 238 (46.9%) respondents did not have this information. The answers about the patenting of several new wheat grains in the European Union by the firm Lomtagora are almost similar, namely, 256 (50.5%) respondents know about this fact, while the rest have not heard this information – 239 (47.1%) and some respondents think that this fact is not true 12 (2.4%). Regarding the quality of bread, it is “very important” for the vast majority of respondents – 403 (79.5%) and “important” – for 99 (19.5%) respondents. When asked which bread the respondents buy, 190 (37.5%) of them answered that they choose the one prepared without yeast, and 151 (29.8%) choose the one baked with yeast. The third largest group is those who “would buy bread without yeast (and without chemical additives) if their income increased” – 71 (14.0%). Depending on the number of family members, the largest group of bread consumers is 170 (33.5%) who consume “2001 grams and more” per day, while 95 (18.7%) of the respondents consume less (from 1001 grams to 1.5 kg). The lowest consumption (from 1501 grams to 2 kg) was reported by 76 (15.0%) respondents. To the question of which type of bread they prefer, the majority of respondents answered that “more often white than other types” – 192 (25.4%), 115 (15.2%) emphasized all types of bread, 102 (13.5%) respondents chose rye bread. When asked which type of bread they prefer (under the conditions that a maximum of 5 answers could be selected), the majority chose brick oven bread – 335 (24.5%), plain bread loaf – 313 (22.9%), tortilla wrap – 246 (18.0%), brick shaped bread – 245 (17.9%), and the lowest response was found in case of crispy bread – 101 (7.4%). When asked which firm of bread they preferred to purchase, (provided they were able to tick several options), the majority of respondents chose “Ipkli Dighomi” – 315 (19.5%), “Lithuanian Bakery” was chosen by 172 (10.6%) respondents, and “Margi” by 171 (10.6%). This question revealed that the questionnaire was filled out by representatives of the regions, however, their number was very small, namely: Khashuri – 1 (0.1%), Shindari’s Bread – 1 (0.1%), Khelvachauri – 1 (0.1%). Regarding the state policy to promote wheat production, most of the respondents 224 (44.2%) believe that more support is needed to increase the yield of wheat and to subsidize bread. Among the respondents, 147 (29.0%) positively evaluate the implemented policy, while 105 (20.7%) think that it is difficult to answer due to insufficient information. 31 (6.1%) respondents consider the state policy ineffective in both directions.

By processing the results of the research, it was found that there is a reliable relationship (Chi-Square Tests – 0.000) between the amount of bread consumption in families and the evaluation of the state’s policy (it means promoting the increase in wheat production and increasing the access to quality bread for the population). The result is shown in the Table 3.

Table 3. Result of Chi-Square test between the amount of bread consumption in households and the evaluation of state policies

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	51.466 ^a	12	.000
Likelihood Ratio	53.082	12	.000
Linear-by-Linear Association	41.751	1	.000
N of Valid Cases	507		
a. 2 cells (10.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 4.65.			

Also, with Chi-Square Tests, there is a reliable relationship between the incomes of families and the evaluation of the state policy (it means promoting the increase in wheat production and increasing the access to quality bread for the population). See Table 4.

Table 4. Result of Chi-Square test between the incomes of families and the evaluation of state policies

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	74.907 ^a	30	.000
Likelihood Ratio	74.998	30	.000
Linear-by-Linear Association	10.569	1	.001
N of Valid Cases	507		
a. 14 cells (31.8%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .31.			

It was found that there is a reliable relationship (Chi-Square Tests = 0.000, 0.000, 0.001) between the attitude towards the quality of bread and demographic variables of the respondents. The results are shown in Table 5.

Table 5. Results of Chi-Square Tests between attitude towards bread quality and demographic variables of the respondents

How important is the quality of bread to you?	Pearson Chi-Square
1. Your age	.015
2. Your gender	.014
3. Your educational level	.000
4. Your marital Status	.001
7. What is the average monthly income of your family?	.192

Conclusions

As a result of the analysis of the world market, it was revealed that the world production of wheat is characterized by more or less stability. On the other hand, stable production along with the permanent growth of the world population cannot fully meet the world demand for the vital grain, wheat.

It is easy to predict that with increased demand and stable (slightly reduced in recent years) supply, the price of wheat in the world will rise. In addition, recent events (Covid pandemic, Russia–Ukraine war and other armed conflicts) have a negative impact on world wheat trade and prices.

Georgia has a long history of wheat cultivation. Nevertheless, there are many challenges to wheat production in Georgia today, including: complete import dependence on wheat; low production and average yield rates, lack of access to the modern agricultural machinery, and consequently, low quality of a certain parts of the produced wheat.

In the author's opinion, a golden means should be found in the process of international trade between Georgia and EU countries. On the one hand, the government of Georgia is responsible for reducing unemployment and poverty and increasing GDP per capita, which requires supportive policies at the initial stage. This is because private, profit-oriented investments are inefficient given the small scale and uncoordinated activities of farmers. On the other hand, it is in the interests of the European Union to join to an economically strengthened country, which is a goal that can be achieved by 2030. By that date, the subsidy policy will no longer be necessary in Georgia. Eventually, the COVID-19 pandemic and armed conflicts have disrupted supply chains. As a result, the author considers the most effective use of wheat production opportunities in Georgia to be one of the ways to ensure unforeseen risks.

To solve the challenges of wheat production in Georgia, the state implements various targeted programs. However, these are short-term programs and according to farmers, are ineffective. In such conditions, it is necessary to conduct a long-term, result-oriented state agrarian policy. Among them is the implementation of cluster policies promoting wheat production.

Analyzing models of Porter (1990) and Sölvell (2009) discussed in the paper, it can be seen that many actors are involved in Sölvell's (2009) model, although intensive dialogue and discussion of problems between them is either not taking place or is quite weak (only one firm initiates).

Porter's model focuses directly on intra-cluster links and shows the main directions of cluster policy, which should primarily be focused on strengthening already existing networks. It should be noted that the intersection of the two abovementioned models made possible a twofold and comprehensive analysis of the internal space of the cluster, which is especially important for the initiation, formation, and effective functioning of the cluster.

The research questionnaire developed by the author was assessed as reliable and consistent, since Cronbach's Alpha was 0.737.

As a result of the research, it was found that there is a reliable relationship (Chi-Square Tests = 0.000, 0.000, 0.001) between the quality of bread and the demographic variables of the respondents.

This is a sign for the government that it should promote wheat production in Georgia more and implement an effective policy through the formation of a cluster. It is known that clusters are formed by geographical and historical preconditions (Sölvell, 2009, 54–55). It was above mentioned that wheat is of special importance for Georgia and the formation of its cluster has historical and geographical prerequisites.

Analysis show that it can be considered that the answer to the RQ is positive, since only 6.1% (31) of the respondents evaluate the policy negatively. The answers to this question revealed the need for a more intensive information campaign on the current policy from the government (since insufficient awareness among the respondents is high – 20.7%).

Despite the wide range of issues discussed. The article still has limitations. In the future, the author will try to increase the number of interviewed respondents in two directions: 1) increasing the total number of respondents and 2) focusing on increasing the number of respondents from the regions (an additional reason for this is that they may be producers themselves and are more familiar with the challenges of wheat production).

Based on all above, the author thinks that this paper will have an important theoretical and practical value for people working in this field, as well as for strategic policy makers and the business sector.

References

1. Agrosphere, TOP-5 Georgian farmers according to wheat harvest. (15.08.24) <https://bm.ge/news/tsels-mevenakhebs-meghvineebs-eqnebat-rekorduli-she-mosavali-premieri>
2. **Baratashvili, E. and Baratashvili, I.** (2019). Management of Clusters, Publishing House Universal Tbilisi, Georgia, p. 535.
3. COM 652 final of 17.10.2008 (2008). Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Towards world-class clusters in the European Union—implementing the broad-based innovation strategy, available at: <http://eur->

lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0652R(01)&from=EN

4. Delegation of the European Union to Georgia, Press and information team of the Delegation to GEORGIA. The European Union and Georgia
The European Union and Georgia enjoy a very close and positive relationship (07.09.2023).
https://www.eeas.europa.eu/georgia/european-union-and-georgia_en?s=221
5. **Ergando**, H.M. (2023). Wheat Cluster Farming Approach: Challenges and Prospects for Smallholder Farmers in Ethiopia, abstract of conference paper, ICAICA 2023: International Conference on Agricultural Intensification and Conservation Agriculture, Toronto, Canada, July 10–11 2023.
6. **Gagnidze**, I. (2018). The Role of International Educational and Science Programs for Sustainable Development (Systemic Approach), *Kybernetes*, Vol. 47 No. 2, pp. 409–424, <https://doi.org/10.1108/K-03-2017-0114>
7. **Gagnidze**, I. (2023). Industry 4.0 and industry 5.0: can clusters deal with the challenges? (A systemic approach). *Kybernetes*, Vol. 52 No. 7, pp. 2270–2287. DOI: <https://doi.org/10.1108/K-07-2022-1005>
8. **Gamtenadze**, K. (2024). 14 species of wheat out of 27 world species, have been found in Georgia, article, <https://agropartner.ge/news/agrobiznesi> (Published on February 05, 2024).
9. **Gechbaia**, B., **Kharaishvili**, E., **Zviadadze**, E., **Mushkudiani**, M. & **Tsilosani**, A. (2021). Trade and economic relations between Georgia and the Czech Republic: challenges in export and import of agri-food products. E3S Web Conf., 280 (2021) 11006, DOI: <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202128011006>
10. **Gechbaia**, B. and **Tsilosani**, A. (2020). Overview of The Eurasian Transport Corridors, Initiatives Of Global Development Strategies And Economic Associations, *Innovative Economics and Management*, 7(2), 97-103, DOI: <https://doi.org/10.46361/2449-2604.7.2.2020>.
11. **Gelashvili**, B. The government is expecting a record harvest of wheat this year. (27.07.2024). Media holding “Commersant” <https://commersant.ge/news/economic>
12. **Gogorishvili**, I. and **Zarandia**, E. (2021). Expansion of Capacity Development of Local Self-Government in Georgia. *Estonian Discussions on Economic Policy*, 29 (1-2), pp. 100–121, DOI: <https://doi.org/10.15157/tpep.v29i1-2.18344>.
13. “Georgian Wheat”, publication <https://lomtagora.com/publikaciebi/article/46506-thuli-khorbali>
14. **Götz**, L., **Koester**, U., **Glauben**, T. et al. (2015). The Rouble Crisis and Russian Wheat Export Controls. *Intereconomics*, Vol. 50, pp. 227–233. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10272-015-0547-x>
15. **Götz**, M. (2019). The Industry 4.0 Induced Agility and New Skills in Clusters. *Foresight and STI Governance*, 13(2), 72–83, DOI: 10.17323/25002597.2019.2.72.83.
16. **Gvelesiani**, R., **Gogorishvili**, I., & **Sepashvili**, E. (2024). Green Energy Development Policy in Georgia. *Estonian Discussions on Economic Policy*, 31(1-2), pp. 114–137. <https://doi.org/10.15157/tpep.v31i1-2.23582>
17. **Iskender**, C. (2023). Econometric Studies on Wheat Production and Wheat Market of Türkiye (Advanced Application of Verhulst Growth Function and Cobweb

Theorems). *İstatistik Araştırma Dergisi, journal of statistical research*, 13 (1), pp. 1–33. ISSN: 1303-6319

<https://openurl.eb->

[sco.com/EPDB%3Aagcd%3A4%3A29691844/detailv2?bquery=IS%](https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Aagcd%3A4%3A29691844/detailv2?bquery=IS%2013036319%20AND%20VI%2013%20AND%20IP%201%20AND%20DT%202023&page=1&sid=ebsco:ocu:record)

[2013036319%20AND%20VI%2013%20AND%20IP%201%20AND%20DT%202023&page=1&sid=ebsco:ocu:record](https://openurl.ebsco.com/EPDB%3Aagcd%3A4%3A29691844/detailv2?bquery=IS%2013036319%20AND%20VI%2013%20AND%20IP%201%20AND%20DT%202023&page=1&sid=ebsco:ocu:record)

18. **Jankowska, B., Di Maria, E. and Cygler, J.** (2021). Do clusters matter for foreign subsidiaries in the Era of industry 4.0? The case of the aviation valley in Poland. *European Research on Management and Business Economics*, 27(2), Article 100150, DOI: 10.1016/j.iemeen.2021.100150_
19. **Kapoguzov, E.A., Chupin, R.I., Aleshchenkoc, V.V., Bykov, A.A.** (2021). Cereals Export Factors and Impact on Wheat Price in Russian Regions. *Journal of Siberian Federal University. Humanities & Social Sciences*, Vol. 14(12), pp. 1782–1794. DOI: <http://dx.doi.org/10.17516/1997-1370-0858>
20. **Ketels, Ch., Lindqvist, G. & Sölvell, Ö.** (2006). Cluster initiatives in developing and transition economies. Stockholm: Center for Strategy and Competitiveness.
21. **Kharaishvili, E. and Suknishvili, M.** (2021). AGRIBUSINESS DEVELOPMENT TRENDS IN GEORGIA: MODERN CHALLENGES AND SOLUTIONS. *Economics. Ecology. Socium*. Vol 5, N4, pp. 29–38. DOI: <https://doi.org/10.31520/2616-7107/2021.5.4-4>
22. **Khetsuriani, N.** based on the Ruffor Small Grants Foundation, Plants For a Future. The endemic wheat variety of Racha-Lechkhumi is returning to its native land. (10.10.2020). Hall of Young Analysts and Scientists “Doctrine” <https://www.doc-trina.ge>
23. **Koghushvili, P. and Archvadze, J.** (2023). GRAIN SELF-SUFFICIENCY STRATEGY AS A CORNERSTONE OF STATE SECURITY. Conference paper, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Paata Gugushvili Institute of Economics. <http://conferenceeconomics.tsu.ge/>
24. **Koguashvili, P., Archvadze, J., Chikhladze, N.,** (2022). Food security as the basis of national security (in Georgian). *Economic profile*, Vol. 17, 1(23), pp. 109– 125. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2022.23.02>
25. **Lashkhi, K.** (2023). Average yield rate of wheat per ha, article, <https://agronews.ge/khorblis-mosavlianobis-sashualo> (Published on September 11, 2023).
26. **Lekashvili, E. and Bitsadze, M.** (2021). The Role of University Spin-Offs in the Success of Research Programs, Nata, R. V. (Ed.), *Progress in Education*, Vol. 68 Chapter 4, Nova Science Publishers, Inc., New York, NY, pp. 73–102, DOI: <https://doi.org/10.52305/WPPN2619>
27. **Lindqvist, G., Ketels, Ch. & Sölvell, Ö.** (2013) The cluster initiative greenbook 2.0. Ivory Tower Pub24. Mamiit, R.J., Yanagida, J., Villanueva, D. (2020). Farm locations and dwelling clusters: Do they make production and technical efficiency spatially contagious? *Food Policy*, Vol. 92. Article 101883, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.foodpol.2020.101883>
28. **Marshall, A.** (1890). *Principles of Economics*. The Macmillan Company: London.
29. **Marshall, A.** (1920). *Principles of Economics*. 8-th edition, p. 590.
30. **Mghebrishvili, V.** At what price do the mills buy Georgian wheat? (03.09.24). <https://bm.ge/news/ra-fasad-ibareben-tsisqvilebi-qartul-khorbals>

31. **Moosavi, J., Fathollahi-Fard, A. and Dulebenets, M.** (2022). Supply chain disruption during the COVID-19 pandemic: Recognizing potential disruption management strategies. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, Vol.75, Article 102983, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2022.102983>
32. **Mukhametzhonov, A., & Zholaman, R.** (2023). Economic analysis of spring soft wheat seed production in North Kazakhstan region. *Scientific Horizons*, 26(3), pp.92-100. DOI: <https://doi.org/10.48077/scihor3.2023.92>
33. **Nadreau, T.P. and Fortenbery, T.R.** (2016). Economic Contributions of the Wheat Cluster to the Washington Economy, Report, Washington State University. <https://ses.wsu.edu/impact-center/archive/>
34. **Papachashvili, N., Mikaberidze, T., Tavartkiladze, M. and Roblek, V.** (2021). Industry 4.0 and the Challenges of Higher Education Programs in the Field of Business Administration, Nata, R. V. (Ed.), Progress in Education, Vol. 68, Chapter 7, Nova Science Publishers, Inc., New York, NY, pp. 171–202, DOI: <https://doi.org/10.52305/WPPN2619>.
35. **Polodashvili, A.** (2022). ABOUT THE EFFECTIVENESS OF COOPERATION BETWEEN SCIENCE AND BUSINESS (CASE OF THE FIRM “LOMTAGORA”). MANAGEMENT: CHALLENGES AND PROSPECTS OF THE DIGITAL ERA, International scientific student conference, Kyiv, Ukraine. Proceedings, pp. 17–19. ISBN 978-966-926-429-9.
36. **Porter, M.E.** (2008) On Competition, updated and expanded Edition, Harvard Business School Publishing, Review Book Series, Harvard.
37. **Porter, M. E.** (1990). The competitive advantage of nations London. Recherche INAISE/DG5.
38. **Rafiee, H., Aminizadeh, M., Hosseini, E.M., Aghasafari, H., Mohammadi, A. A.** (2022). Cluster Analysis on the Energy Use Indicators and Carbon Footprint of Irrigated Wheat Cropping Systems. *Sustainability*, Vol. 14 (7). DOI: <https://doi.org/10.3390/su14074014>
39. **Samadashvili, T., Chkhutiashvili, G., Chokheli, M., Sikharulidze, Z., Nacarishvili, K.** (2020). Increasing of wheat grain yield by use of a liquid fertilizer. *Advance in Biological Research*. Vol (1) N1, pp. 45–49. DOI:10.26855/abr.2020008
40. **Schumpeter, J. A.** (1939). Business cycles. Vol. 1. New York: McGraw-Hill.
41. **Sepashvili, E.** (2018). Innovative Clusters—A Model for Rising International Competitiveness. COCREATING RESPONSIBLE FUTURES IN THE DIGITAL AGE: Exploring new paths towards economic, p. 219.
42. **Seturidze, R. and Topuria, N.** (2021). A way of developing collaboration between universities and businesses in a time of COVID-19. *Kybernetes*, Vol. 50 No.5, pp. 1661–1678. DOI: <https://doi.org/10.1108/K-08-2020-0518>.
43. **Shahbandeh, M.** (2024). Wheat – statistics & facts. Published on the platform www.statista.com
44. **Syme, J., An, H., Torshizi, M.** (2024). Estimating the Effect of Time-Invariant Characteristics in Panel Data: Wheat Adoption in Western Canada. *American Journal of Agricultural Economics* Vol. 106(2), pp. 828–851. DOI: <https://doi.org/10.1111/ajae.12400>
45. **Sölvell, Ö.** (2009). Clusters: Balancing evolutionary and constructive forces. Stockholm: Ivory Tower Publishers, Sweden. <http://www.cluster-research.org/redbook.htm>

46. **Sölvell, Ö., Lindqvist, G. and Ketels, Ch.** (2003). The cluster initiative greenbook. Stockholm: Ivory Tower.
47. **Tadesse, A., Adicha, A., Yosef, T., et al.,** (2023). Cluster-based Improved Sorghum Production and Commercialization in Nyangatom Woreda of South Omo Zone, Southern Ethiopia. *Research on World Agricultural Economy*. 4(1), 62–72. DOI: <http://dx.doi.org/10.36956/rwae.v4i1.809>
48. The Premier Research Platform – MacroTrends <https://www.macrotrends.net/2534/wheat-prices-historical-chart-data>
49. The official web page of Canadian Wheat Research Coalition (CWRC): <https://wheatresearch.ca/>
50. The official web page of global data and business intelligence platform <https://www.statista.com/>
51. The official web page of National Statistics Office of Georgia <https://www.geo-stat.ge/en>
52. The official web page of The Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) <https://www.fao.org/home/en>
53. The official web page of The Ministry of Education, Science, and Youth of Georgia <https://mes.gov.ge/?id=&lang=eng>
54. **Tsang, Y.P., Fan, Y., Feng, Z.P and Li, Y.** (2024). Examining supply chain vulnerability via an analysis of ESG-Prioritized firms amid the Russian-Ukrainian conflict. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 434, Article 139754, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepr o.2023.139754>
55. **Tsulaia, G.** Georgia has seen its finest wheat harvest in the last ten years. (21.07.2022). Newspaper “Resonance”. https://www.resonancedaily.com/mobile/index.php?id_rub=3&id_artc=161910
56. **Vatcharadze, A.** (2023). The Role of Economic Policy in the Process of Transition Toward “Green Energy” (in Georgia). *Economic Profile*, Vol. 18, 2(26), pp. 24–31. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2023.26.04>
57. **Vatcharadze, A.** (2021). INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN AGRICULTURE AND ECONOMIC CHALLENGES (ON THE EXAMPLE OF AEROPONICS). *Economic profile*, Vol. 16, 1(21), pp. 82–91. <https://doi.org/10.52244/ep.2021.21.08>
58. **Vesperi, W. and Gagnidze, I** (2023). From the University Ecosystem to the Entrepreneurial Ecosystem – The Way for Developing of the Local Economy. *International Journal of Economics and Business Research*. Vol.25, No.4, pp. 431–455 <https://doi.org/10.1504/IJEBr.2023.131158>
59. **Yigezu, Y.A., Bishaw, Z., Niane, A.A. et al.** (2021). Institutional and farm-level challenges limiting the diffusion of new varieties from public and CGIAR centers: The case of wheat in Morocco. *Food Sec.* Vol. 13, pp. 1359–1377 <https://doi.org/10.1007/s12571-021-01191-7>

KAUGTÖÖ JA KODUKONTORID, NENDE VÕIMALIKKUSEST¹

Matti Raudjärv² (MR)³

Tartu Ülikool

Abstract

Remote work has been used in the world for decades already. Like in many other countries, here in Estonia the need for remote work arose above all due to the fast spread of the Covid-19 pandemic. Besides the extensive vaccination against the virus, one of the measures for partial restriction of the infection was remote work, including above all allowing employees to work from home. Numerous so-to-say home offices appeared as a consequence.

This article describes the advantages and disadvantages of remote work, including from the position of the European Union, and provides an overview of the related study: a summary of the main impacts of remote work on three levels (employee, organisation, state). The costs and taxes related to the home offices used for remote work are discussed together with an overview of the work environment of remote work and its specific features and related risks. The examples provided in this brief overview describe remote work and home offices in Estonia (in Tallinn, Pärnu, Haapsalu, Hiiumaa and Southeast Estonia).

The annexes to the article contain the principles and positions of the University of Tartu concerning remote work based on the regulations of the university: information in the decrees on personnel work and organisation of remote work at the university in its annexes. Occupational Health and Safety Regulations and the Work Rules of the University

¹ Lisaks käesolevale artiklile loe ka käesoleva ajakirja lõpus olevat artiklit allakirjutanu kodukontorite praktikast enam kui poole sajandi vältel: Raudjärv, M. (2024). Allakirjutanu kodukontoritest – kogemus üle poole sajandi / Über die Heimbüros des Unterschriebenen – Erfahrung seit mehr als einem halben Jahrhundert / About the home offices of the undersigned – experience of over a half century. Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar OÜ, lk. 372.

² Autor on alates märtsist 2021 Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste valdkonna emeeritus, olles edasi ülikooli liige. Aktiivne õppe- ja teadustöö Tartu Ülikoolis kestis juunini 2019 lepingu lõppemisega (august 2017 lõppes tööleping, seejärel sõlmiti käsundusleping, mis algas septembrist 2017 ja lõppes juuniga 2019). Georgias: Georgia Tehnikaülikooli ja Tbilisi Riikliku Ülikooli külalisprofessor (hetkel kohapeal mittetegev (alates 2018: isa raske haigestumise tõttu ja seejärel, alates 2000: Covid-19 pandeemia ja Venemaa agressiooni tõttu Ukrainas). Kontaktid Georgia ülikoolidega vaid e-maili, Skype'i ja telefoni teel. Osalemine on küll pea igal aastal Interneti abil Georgia Tehnikaülikooli teaduskonverentsil ja nende teadusajakirjas artikli avaldamine.

Lisaks pensionipõlvele toimub töö peamiselt oma kodukontoris Tallinnas, Pirita-Kosel, aeg-ajalt ka harukontorites metsatalus Lääne-Virumaal ja Pärnus (käesoleva ajakirja väljaandmine ja rahvusvahelise teaduskonverentsi ettevalmistamine). E-maili aadressid:

isiklik ja firma Mattimar OÜ: mattir@mattimar.ee ja Tartu Ülikoolis: matti.raudjarv@ut.ee

³ Kuna artiklis kasutatakse palju viitamisi (sh refereerimist) mitmetele allikatele-autoritele, siis autor-artikli koostaja kasutab oma seisukohtade ja täienduste puhul lühendit MR, mis on tekitatud oma eesnime ja perenime esitähedest.

of Tartu: general principles; working time and rest time; workplace and work equipment; data protection and information security requirements.

The subject of remote work and working from home has definitely become very topical as this system needs regulation, a certain set of rules, etc. The article treats the possibility of remote work above all in relation to home offices (because remote work is possible also from other places, e.g. from hotels, means of transport, public places and other places) as the author has personal experience from working from home offices for more than 50 years. Besides, when writing this article the undersigned can refer to his experience, which has been briefly described in the article in Estonian with photos at the end of this journal.

Keywords: remote work and home offices; advantages and disadvantages; the European Union and studies; costs and taxes; work environment; specific features and risks related to remote work; practical organisation of remote work at the university; the respective university regulations.

JEL: J01, J08, J2, J4, J53, J6, J8

Sissejuhatus

Kaugtöö on maailmas juba aastakümneid kasutusel olnud. Meil Eestis, nagu paljudes riikides, tekkis vajadus kaugtöö järele eeskätt Covid-19 pandeemia kiire levimise tõttu. Viiruse vastu ulatusliku vaktsineerimise kõrval oli ilmselt üheks haigestumiste laialdase osalise piiramise vahendiks kaugtöö ja sealhulgas eeskätt töötajatele kodus töötamise võimaldamine. Selle tagajärjel hakkas tekkima hulgaliselt nn kodukontoreid. Võimalused olid muidugi erinevad, sõltuvalt üksikust inimesest, perekonnast ja selle liikmete hulgast, koduse elamispinna suurusest ja kindlasti veel mitmetest teistest teguritest ja tingimustest.

Kaugtöö ja kodutöö teema on kindlasti muutunud väga aktuaalseks, sest siin on vaja nn süsteemi korraldamist, teatud reeglistikku jpm. Käesolevas artiklis käsitletakse kaugtöö võimalikkust eeskätt seoses kodukontoritega (on ju kaugtöö võimalik ka mujal, näiteks hotellides, transpordivahendites, avalikes kohtades ja mujal), kuna artikli autoril on isiklik kodukontorite kogemus enam kui 50 aasta vältel. Pealegi, seda artiklit kirjutades, on allakirjutanul võimalus viidata oma kogemustele, mis on lühidalt kirja pandud käesoleva ajakirja lõpus avaldatud artiklis (viide 1) koos fotodega. Kodukontorite sisevaated puuduvad, kuna varasemaid ja juba mitmekümne aasta taguseid fotosid pole olemas, kuid allakirjutanu väidab, et need on kõik olnud ergonoomilised ja edukat tööd, sh kaugtööd võimaldanud ruumid.

Artikli eesmärgiks on anda ülevaade ning süstematiseerida kodukontorite ja kaugtöö nähtust ja problemaatikat, sh tuginedes ka oma vastavatele pikaajalistele kogemustele.

Autor (lähtudes oma kujunenud võimalikest olukordadest) peab oluliseks ehk primaarseks sellis(t)e kodukontori(te) olemasolu, mis võimaldavad kaugtööd.

Kuna artikli autor on ca 50 aastat olnud seotud õppejõu tööga ülikoolides ja teistes kõrgkoolides:⁴

- Eestis: Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond /endine TPI – Tallinna Polütehniline Instituut/, Tartu Ülikooli majandusteaduskond ning tema Pärnu Kolledž ja Narva Kolledž; mitmed eraülikoolid ja kvalifikatsiooni tõstmise instituudid ning Eesti Haldusjuhtimise Instituut;
- Saksamaal: Kieli Ülikool, Kieli Rakendusülikool, Paderborni Ülikool, Schleswig-Holsteini Majandusakadeemia Kielis;
- Austrias: Viini Majandusülikool;
- Venemaal: Kubani Riiklik Ülikool, Voroneži Riiklik Ülikool;
- Ukrainas: Ternopili Rahvuslik Majandusülikool,

siis on saanud hulgaliselt mitmesuguseid kogemusi, neid omavahel võrreldud ja hinnatud võimalusi kaugtööks ja kodukontorite loomiseks. Palju sõltub kohalikust kultuurist, traditsioonidest, mentaliteedist, usaldusest, võimalustest ja muudest teguritest.

Seoses nn akadeemilise vabadusega, mis on näiteks õppejõudude-majandusteadlaste (ilmselt ka teiste sotsiaal- ja ühiskonnateadlaste) puhul loomulik töö viis, mis on väga tihedalt seotud kaugtööga ja eeldab sageli kodukontori olemasolu. Kindlasti on see iseloomulik ka paljude teiste erialade (ülekantuna ametite-kutsealade) esindajatele.

Püstitatud eesmärgi saavutamiseks on seatud järgmised uurimistulesanded:

- Kaugtöö eelised ja puudused – EL-i vaatenurk ja teostatud uuringud;
- **Kaugtöö kodukontoriga seotud kulud ja maksud;**
- Töökeskond kodukontoris. Kaugtöö spetsiifika;
- Kaugtöö ja riskid;
- Kaugtöökontorid Eestis.

Eriti hästi sobivad avatud ja koostöötamise kontorid väikestele ettevõtetele, idufirmadele ning vabakutselistele, sest aitavad kontoripidamise kuludelt kokku hoida. Samas on need ka väga head lahendused inimestele, kes soovivad ühendada puhkamise ja töö ning teha tööd ja samal ajal näiteks mööda Eestit ringi reisida. Lisaks toovad avatud kontorid kokku inimesi väga erinevatelt elualadelt, mis aitavad loovusel lennata ja uutel ideedel sündida. (Vilbre ... 2024: lk. 18)

⁴ Aastatel 1978 – 1986 töötas autor täiskoormusega Eesti Infoinstituudis, Eesti Plaaninstituudis ja büroos „Mainor“ ning oli samal ajal TPI-s nn tunnitasuuline õppejõud.

Aastatel 1975 – 1978 (TPI, TTÜ), 1987 – 1998 (TPI, TTÜ) ja 1998 – 2000 (TTÜ) Eesti ülikoolides täiskoormusega õppejõu ja teadurina töötades toimus lepingulisi uurimistöid tehes tihe koostöö ka tööstusettevõtete ja ministeeriumidega (Ehitusmaterjalide Tööstuse Ministeerium; Kergetööstuse Ministeerium; Liha- ja Piimatööstuse Ministeerium; Toiduainete Tööstuse Ministeerium; Metsa- ja Puidutööstuse Ministeerium; Kohaliku Tööstuse Ministeerium) ning Teenindusministeerium ja tema ettevõtted. Saksamaal stažeerides oli koostöö Majanduse ja Transpordi Ministeeriumiga ning saksa Tööstus-Kaubanduskodadega (Kiel, Osnabrück), Hamburgis ka ühe kaseiiniga tegeleva saksa hulgifirmaga (tehes eeltööd Pärnu Piimatoodete Kombinaadis toodetud kaseini müügiks).

Artiklis kasutatakse interneti, aga ka teisi allikaid, kuid ajakirja lõpus olevas eestikeelses artiklis lisatakse ka oma pikaajalistest kogemustest kogunenud seisukohad kaugtööst ja kodukontoritest.

1. Kaugtöö eelised ja puudused – EL-i vaatenurk ja teostatud uuringud

Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonna ärikorralduse instituudi ärikorralduse kaasprofessor (dotsent) dr (2009, keemia) Karin Reinhold on kaugtööd uurinud ja oma artiklis järgmist tähendanud: „Viimasel aastakümnel on kaugtöö kasutamine märkimisväärselt tõusnud kogu Euroopas. Leidub Euroopa Liidu riike, kus kaugtöö oli populaarne juba enne Covid-19 pandeemiat (Taani, Rootsi, Holland, Prantsusmaa /Eurofound, 2017/) kui ka neid riike, kus kaugtöö sai hoo sisse alles pandeemiast tingitud karantiini-nõuete tõttu 2020. aastal (Itaalia, Saksamaa). EL-i statistiliste andmete kohaselt (Eurofound, 2020) kasutas pandeemia perioodil kaugtöö võimalusi keskmiselt 45% EL-i töötajatest. (Reinhold,⁵ 2022)

Kaugtöö positiivsete ning negatiivsete mõjuritega seotud uurimusi on üle maailma teostatud aastakümneid ning neid mõjusid on leitud nii töötaja, tööandja kui ka riigi tasandil (kokkuvõtte peamistest mõjudest on toodud tabelis 1).

Tabel 1. Kokkuvõtte kaugtöö peamistest mõjudest kolmel tasandil*

Jrk nr.	Mõjud töötaja tasandil	Mõjud organisatsiooni tasandil	Mõjud riigi tasandil
1.	Produktiivsuse tõus/angus	Mehitamise lihtsustamine	Inimkonna digitaalsete oskuste kasv
2.	Paindlikkuse tõus	Rendikulude vähenemine	Ehitusliku surve vähenemine riigis (madalam uute kontorihoonete ehituslik maht), eriti linnastunud piirkondades
3.	Pühendumuse tõus	Tööjõu voolavuse vähenemine	Tööga seotud uute regulatsioonide kasv
4.	Tööheaolu tõus	Soodsam ja atraktiivsem tööandja kuvand	Kõrgem tööhõive osakaal teatud inimgruppide seas: füüsilise puudega isikud, väikeste lastega emad, tõmbekeskustest kaugel elavad inimesed jne

⁵ Magistrikraad (2003) TTÜ keemia ja materjalitehnoloogia teaduskonnast.

Karin Reinhold (Karin Reinhold-Kranz) on ka Saksamaal Johann Wolfgang Goethe Ülikooli /Maini äärne Frankfurt/ Sihtasutuse hoolekogu liige (Mitglied des Stiftungskuratoriums der Goethe-Universität) ja juhatuse esimees (Abi vähihaigetele lastele Frankfurt eV, Frankfurt Maini ääres / Hilfe für krebskranke Kinder Frankfurt e.V. Frankfurt am Main); seisuga 30. märts 2023/. Lisaks on ta Eestis Riskieksper OÜ juhatuse esimees ja tööohutusalaste süvakoolituste lektor.

5.	Suurenenud autonoomsus, aga ka 'autonoomsuse paradoks'	Individaalsete töökokkulepete kasv	Sotsiaalse ebavõrdsuse kasv (ametid, mille puhul kaugtööd teha ei ole võimalik), digitaalne kõrvalejätetus
6.	Vähenenud häirimised (taustamüra jms avatud kontoris)	Organisatsioonikultuuri muutus – negatiivne või positiivne mõju	Töötajaskonna killustumise risk
7.	Tervisekahjustuse risk, luu- ja lihaskonnahäiguste risk, vaimse tervise probleemid	Pinged meeskonnas (viilimine?)	Pendelrände hoogustumine / vähenemine
8.	Ületöötamine, läbipõlemise risk	Töötajate diskrimineerimise risk	Koduvägivalla suurenemine
9.	Töö- ja eraelu hägustumine, rollide segunemine, pidev kättesaadavuse risk (sh öhtusel ajal)	Infolekke risk	Kübervägivalla suurenemine
10.	Sotsiaalne eraldatus	Juhi juhtimisstiili sobivus, juhi ümberõpe (oskus distantsilt töötajaid toetada, juhtida, motiveerida)	Madalam õhusaaste (väiksem liiklustihedus)
11.	Õppimisvõimaluste vähenemine, kolleegi abi vähenemine (professionaalne eraldatus)	Digitaalse kontrolli kasv (eetilisuse küsimused, andmekaitse)	Kõrgem digitaalsete tehnoloogiate kasutus – kasvuhoo- negaaside emissiooni tõus
12.	Aja säästmine, sõidukulude kokkuhoid	Psühholoogilise leppe rikkumise risk	Vähenenud surve keskkonnale paberi vähesema kasutamise näol (paberdokumendid vs digitaalsed dokumendid)
13.	Töötamise kulude kasv kodukontoris (internet, elekter, kütte jne)		Kiire interneti kättesaadavuse tõus maapiirkondades

14.	Virtuaalse pre-senteismi oht		Inimkonna balansseeritum elupiirkonna valik, linnastumise vähenemine
15.	Infoküllusega toimetuleku ajakulu suuremine ja tehnostress		
16.	Hirm liigse monitoorimise ees		

* viidatud: Reinholm, Karin, 2022: [<https://riskiekspert.ee/2022/08/05/kodukontoriteelised-ja-puudused-el-vaatenurk-ja-teostatud-uuringud/>] 14.01.2024; Reinholmi andmed põhinevad allikatel: Bentley et al. (2016), Eurofound (2020), Harker Martin ja MacDonnell (2012), Samek Lodovici et al. (2020).

Et positiivsed faktorid realiseeruksid ning negatiivsed faktorid leevenduksid, on vajalikud nii EL-i poolused ning ka riigipoolsed sekkumised. EL-i tasandil kaugtöö reguleerimiseks õiguslik direktiiv puudub, kuid mitmeid muid direktiive saab rakendada kaugtöö soodustamisel ning toetamisel. Nendeks on näiteks töö- ja eraelu tasakaalu direktiiv (vastu võetud 2019. aastal), töötaja korralduse direktiiv (vastu võetud 2003. aastal), tööohutuse ja töötervishoiu raamdirektiiv (vastu võetud 1989. aastal).

Riigi tasandil võivad sekkumised olla regulatiivsed (õiguslikud muudatused) kui mitte-regulatiivsed (poliitika, käitumiskoodeksid, kollektiivlepingud). Kui vaadelda erinevate riikide kaugtöö reguleerimise põhimõtteid, siis võib öelda, et riikide lähenemine sõltub tõenäoliselt kultuurilisest kontekstist, sidusgruppide omavahelistest suhetest ja riigi suhetest äri sektoriga, digiarengu kiirusest riigis jne.

Riikide siduvaid sekkumisi võib jagada kahte gruppi vastavalt sellele, milliseid kaugtööga seotud nõudeid on reguleeritud:

- Kaugtöö regulatsioonid eesmärgiga toetada paremat töö- ja pereelu tasakaalu (Belgia, Hispaania, Itaalia, Leedu, Prantsusmaa, Poola, Portugal, Tšehhi);
- Kaugtöö regulatsioonid, pidades silmas töötamise vorme, kohta ja töösooritust (Austria, Belgia, Saksamaa, Eesti, Hispaania, Horvaatia, Ungari, Luksemburg, Malta, Holland, Rumeenia, Slovakkia ja Sloveenia).

Eestis on Eesti Tööandjate Keskliidu ja Eesti Ametiühingute Keskliidu poolt vastu võetud kaugtöö raamlepe, kus osapooled on kokku leppinud kaugtöö tegemise soovituslikud põhimõtted. Eesti töötervishoiu ja tööohutuse seadus hetkel kaugtööd eraldi ei reguleeri, mis tähendab, et kaugtööle kehtivad samad töötervishoiu ja tööohutuse nõuded, mis on ettevõtte poolt võimaldatud töökohal ettevõtte territooriumil. Küll aga võeti 9. mail 2022. aastal Riigikogus menetlusse töötervishoiu ja tööohutuse seaduse ning töölepingu seaduse muutmise seaduse eelnõu, mis kohustab ettevõtetel riskianalüüsis eraldi välja tooma kaugtööga seotud riskid ning määrab täpsemalt tööandja kohustused kaugtöö korral.“ (Eurofond 2017, 2020; Bentley 2016; Harker Martin, Mac-Donnell (2012); Samek 2020; viidatud Reinhold 2022 vahendusel)

2. Kaugtöö kodukontoriga seotud kulud ja maksud⁶

COVID-19 pandeemia on avaldanud märkimisväärset mõju globaalsele töökorraldusele. Enne pandeemiat võis kaugtööd teha vaid väike osa töötajatest, sageli ainult teatud sektorites või tööülesannetega, mis ei nõudnud füüsilist kohalolekut. Kuid pandeemia kiire levik ja vajadus vähendada inimeste vahelist kontakti on tõuganud kaugtöö populaarsust täiesti uuele tasemele.

Näiteks IT-sektoris, kus paljud tööülesanded nõuavad peamiselt arvutit ja internetiühendust, on paljud töötajad suutnud sujuvalt üle minna kodukontorisse. Samamoodi on paljud klienditeeninduse, turunduse ja halduse töötajad saanud jätkata oma tööd kaugelt.

Kaugtöö tõus on aga toonud esile nii positiivseid kui ka negatiivseid aspekte. Plusside hulka kuuluvad suurenenud paindlikkus töötamise aja ja koha osas, kokkuvõttes töle sõitmise ajas ja kulutustes ning võimalus paremaks töö- ja pereelu tasakaaluks. Näiteks töötaja, kes elab suures linnas, võib nüüd vältida tundide pikkust pendeldamist ja säästa nii aega kui ka raha. Või vanem, kes peab hakkama saama koolieelikuga, võib oma töögraafiku paremini kohandada lapse vajadustega.

Teiselt poolt on kaugtöö esile tõstnud ka mitmeid probleeme ja väljakutseid. Need hõlmavad vajadust sobiva tööruumi järele kodus, kodu- ja tööelu piiride segunemist, suurenenud üksildust ja suhtlusprobleeme meeskonnaga, aga ka kodukontorite seadistamise ja ülalpidamise kulusid. Näiteks töötajad võivad leida, et nad peavad ostma uue laua, tooli või isegi arvuti, et töötada mugavalt ja tõhusalt kodus. Samuti võivad energiakulud tõusta, kuna kodukontor nõuab rohkem valgustust, kütet või jahutamist ja elektrooniliste seadmete kasutamist.

Kodukontoriga seotud kulud

Kodukontori kulud hõlmavad mitmeid väljaminekuid, mida võib tekkida kaugtöö seadistamise ja haldamise käigus. Need kulud on sageli vajalikud, et tagada töötajate produktiivsus ja heaolu kodukontoris. Need sisaldavad:

- **Seadmed ja tarvikud:** Kaugtöö nõuab sageli spetsiifilisi seadmeid ja tarvikuid. Näiteks arvuti või sülearvuti, mis suudab toime tulla töötaja igapäevaste tööülesannetega. Lisaks võivad töötajad vajada printerit, skannerit, kõrvaklappe, veebikaameraid, ergonoomilisi kontoritooli ja laudu ning mitmesuguseid kontoritarkust, nagu paber, pastapliiatsid, post-it märkmed jne. Näiteks graafiline disainer võib vajada võimsat arvutit ja professionaalset graafikatabletti, samas kui programmeerija võib vajada mitut monitori ja kiiret arvutit.

***MR:** sageli on töö mugavuse ja laiemate võimaluste huvides kodukontoris omada nii lauaarvutit kui sülearvutit (hea kaasa võtta minnes reisile, konverentsile või muudel nn kontorist eemal juhtumid); harvad pole ka juhtumid, kus on vajadus koopia- ehk paljundusmasina järele; rühmaseminaride jaoks on mõnikord vaja ka informatsiooni projekteerimist seinale (või*

⁶ Punkt 2 on osaliselt allika: Lampe, M. (2023). Kaugtöö kodukontoriga seotud kulud ja maksud. 22. 07.2023 [https://www.e-raamatupidamine24.ee/et/blog/kaugt%C3%B6%C3%B6-kodukontoriga-seotud-kulud-ja-maksud] 24.01.2024, alusel koostatud.

vastavale ekraanile). Ka televiisor ja raadio on mõnikord vajalikud (uudised, nõupidamise ülekanded jms).

- **Internet ja sidekulud:** Kuna kaugtöö sõltub suuresti digitaalsest suhtlusest, on stabiilne ja kiire internetiühendus hädavajalik. Töötajad peavad sageli oma internetiplaani uuendama, et suurendada andmemahtu või kiirust. Samuti võivad sidekulud hõlmata videokonverentsi tarkvara tellimusi, VOIP-teenuseid või isegi mobiiltelefoni plaanide uuendamist.
- **Energia- ja kommunaalkulud:** Kaugtöö võib põhjustada suuremat energia-kasutust, kuna seadmed töötavad terve päeva vältel ja kütte- või jahutuskulud võivad suureneda. Lisaks võivad kommunaalkulud suureneda, kuna töötajad kasutavad rohkem vett ja kanalisatsiooni.
- **Ruumi rentimine või kodu kasutamine tööruumina:** Mõned töötajad võivad otsustada rentida eraldi ruumi kodukontorina või kasutada osa oma kodust tööruumina. See võib kaasa tuua lisakulusid, näiteks ruumi rentimine või kõrgemad kommunaalmaksud. Samuti võivad mõned töötajad teha muudatusi või renoveerimisi, et luua sobivam töökeskkond.

Kodukontori kulude täpne suurus ja olemus võib töötajate vahel suuresti erineda, sõltuvalt nende erialast, töö iseloomust ja kodusest olukorrast. Need kulud võivad aga kiiresti kuhjuda ja seega on oluline neid hoolikalt planeerida ja juhtida.

Kodukontoriga seotud kulude käibemaksu arvestus

Kodukontori kulude ja käibemaksu arvestus Eestis sõltub paljuski konkreetsest olukorrast. Käibemaksu arvestus kodukontori kulude puhul võib olla keeruline ning allpool on mõned üldised punktid, mis aitavad paremini mõista, kuidas see Eestis toimib:

- **Ettevõtlusega seotud kulud:** Kui olete füüsilisest isikust ettevõtja või osahõlgu omanik, saate käibemaksu maha arvata, kui ostud on tehtud ettevõtluse eesmärgil. Näiteks, kui ostate arvuti või kontoritarbed oma ettevõttele, saate käibemaksu maha arvata.
- **Töötajate kodukontori kulud:** Kui olete töötaja, kes töötab kodukontoris, tuleb arvestada, et käibemaksu mahaarvamise õigus jääb teie tööandjale. Tööandjad saavad hüvitada teatud kodukontori kulud, nagu internetiühendus või kontoritarbed, ja neil on õigus neilt ostudelt käibemaksu maha arvata.
- **Kodukontori kasutamine ettevõtluse eesmärgil:** Kui kasutate kodu ka ettevõtluseks, on oluline märkida, et käibemaksu mahaarvamist saab teha ainult proportsionaalselt ettevõtlusega seotud kasutusele. Näiteks, kui kasutate kodu 50% ulatuses ettevõtluseks, siis saate käibemaksu maha arvata ainult 50% ulatuses.

Oluline on märkida, et käibemaksuseaduste tõlgendamine võib olla keeruline ja seadused võivad ajas muutuda. Seetõttu on soovitatav konsulteerida maksunõustajaga või Maksu- ja Tolliametiga, et saada korrektset ja ajakohast nõu konkreetse olukorra kohta.

Kodukontori kulude hüvitamine

Tööandja ja töötaja vastutused kaugtöö korraldamisel

Kaugtöö korraldamisel on nii tööandjal kui töötajal oma vastutused. Tööandja on tavaliselt vastutav töövahendite, sealhulgas arvuti, tarkvara ja muu vajaliku varustuse pakumise eest. Töötaja on aga sageli vastutav töökohta korraldamise eest, sealhulgas sobiva ruumi ja töövahendite leidmise eest, mis võivad sisaldada lauda, tooli ja valgustust.

Kodukontori hüvitatavad ja mitte hüvitatavad kulud

Mis kulud on hüvitatavad ja mis mitte, sõltub sageli tööandja poliitikast ja võib erineda riigiti. Mõned tööandjad hüvitavad näiteks tööandja poolt nõutavate tööriistade ja seadmete ostmise kulud, sealhulgas arvuti, tarkvara, kontoritarbed ja muud töövahendid. Teised tööandjad võivad hüvitada ka töötajatele kaugtöö korraldamise kulud, nagu internetiühenduse või kodukontori rentimise kulud. Siiski on oluline märkida, et mõned kulud, nagu kodu rentimine või kommunaalkulud, ei pruugi olla hüvitatavad.

Kodukontori kulude hüvitamine töötajatele

Tööandjad võivad hüvitada töötajate kodukontori kulud mitmel viisil. Mõned tööandjad maksavad otse töötajate eest, näiteks kui nad tellivad kontoritarbed või ostavad tööriistu. Teised tööandjad võivad nõuda, et töötajad esitaksid kulutõendeid, nagu arved või tšekid, ja seejärel hüvitavad need kulud.

Kaugtöö finantsaspektid

Kaugtöö võib tuua mitmeid finantseerimisega seotud väljakutseid, millest mõned on võib-olla eeldatavamad kui teised. Siin on mõned olulised punktid, mida tuleb meeles pidada:

- **Kulud:** Kaugtöö võib tuua kaasa mitmesuguseid kulusid, mida te kontoris töötades ei pruugi kogeda. Näiteks võib teil tekkida vajadus uuendada koduinternetiühendust, osta kontoritarbeid, mööblit või isegi investeerida paremasse heli- ja videotehnoloogiasse. Kõik need kulud võib kokku lüüa, seega on oluline neid planeerida ja kus võimalik, optimeerida.
- **Maksud:** Nagu varem mainitud, võib kaugtöö tuua kaasa erinevaid maksutagajärgi. Mõnedes jurisdiktsioonides võite olla võimelised mõned kodukontori kulud maha arvama, teistes aga mitte. On oluline olla kursis kohalike maksuseadustega ja vajadusel konsulteerida professionaalse nõustajaga.
- **Töö ja elu eraldamine:** Kaugtöö võib segada töö ja isikliku elu eraldamist, mis võib omakorda mõjutada teie finantsilist olukorda. Näiteks võib teil tekkida kiusatus töötada rohkem tunde kui kontoris, mis võib viia ületundideni ja suuremate tuludeni, kuid võib samuti mõjutada teie vaimset tervist ja põletada teid läbi.
- **Tööandja toetused:** Mõned tööandjad pakuvad toetusi kaugtööks, mis võib hõlmata seadmeid, tarkvara, internetiühendust või isegi ergonoomilisi kontoritarbeid. Uurige, milliseid toetusi teie tööandja pakub, ja ärge kartke neid küsida.
- **Kindlustus:** Kui kasutate oma kodu ka töökohana, võib see mõjutada teie kodukindlustuse katvust. Mõned kindlustuspoliisid võivad keelduda katmast, kui

teie kodu saab suuresti tööalaseks kasutamiseks. Samuti võib olla kasulik vaadata üle oma tervisekindlustus, et veenduda, et see katab ka kaugtööst tulenevaid võimalikke terviseriske.

Kaugtöö finantsilised aspektid võivad olla keerulised, kuid korraliku planeerimise ja juhtimisega saab neid edukalt hallata. Oluline on olla teadlik kõigist võimalikest kulu-dest, maksudest ja tagajärgedest, et saaksite kaugtööd nautida, ilma et peaks muretsema ootamatute kulude pärast.

Üldiselt on oluline mõista, et kaugtöö maksustamine ja regulatsioonid võivad olla keerulised ning neid tuleb käsitleda juhtumipõhiselt. Teadlikkus ja õigeaegne teave on olulised, et saaksite oma maksukohustusi nõuetekohaselt täita ja ära kasutada kõik kaugtööga seotud finantseelised.

3. Töökeskkond kodukontoris. Kaugtöö spetsiifika⁷

Kui töötajad on kodukontoris

Kaugtöö nõuab nii töötajatelt kui tööandjalt tavapärasest erinevat lähenemist: korralikud ja turvalised töövahendid, kokkulepitud virtuaalsed töökeskkonnad. Regulaarne suhtlemine ja ühine meelelahutus aitavad uues olukorras saavutada sama eduka rutiini kui koos töökohal töötamine.

Käitumisjuhised

Näiteks, viiruste leviku tõkestamiseks, inimeste elu ja tervise kaitseks ning ühiskondliku toimepidevuse tagamiseks tuleb täita kehtivaid käitumisjuhiseid.

Riskitaseme mõõdikud

Näiteks, COVID-19 puhul olid põhimõõdikuteks nakatunute arv ja hospitaliseeritute arv. Lähtudes nendest olime kas rohelises, kollases, oranžis või punases riskitasemes. Valitsus vaatas riskitaseme üle kord nädalas.

Töökeskkond ja -vahendid

- Kodustes tingimustes on töötajatele vaja töövahendeid ja turvalisi ligipääse tööks vajalikele keskkondadele.
- Pikaajalise kodutöö puhul on hea, kui võimaldad kodukontorisse viia ka töötooli, monitori jm töövahendeid.
- Kui töötajal tuleb hakkama saada laste ja pereelu keskel, tuleb mõista, aktsepteerida ja toetada, et lapsed võivad mõneks ajaks muutuda koosolekute osaks.
- Võimalusel tuleks kokku leppida töötajatele sobivad tööajad, puhkuse kasutamine väljaspool graafikut või võimalus erandkorras kontoris tööd teha.

Küberturvalisus

Tuleb hoolikalt läbi mõelda, vajadusel ka spetsialistiga nõu pidada ja juhendada töötajaid, kuidas kaugtöö tingimustes nii inimeste kui ka ettevõtte andmeid kaitsta, sealhulgas:

⁷ Osaliselt tuginetud allikale: Riigikantselei. 8.10.2021 [<https://kriis.ee/haridus-tootamine-ja-teenused/tootamine-tooandjale/kodust-tootamine>] 24.01.2023

- millist äritarkvara ja videorakendusi kasutatakse;
- mida tuleb silmas pidada, et salasõnad oleks hästi hoitud ning ka hästi koostatud ja neid vahetatakse piisavalt sageli;
- et nutiseadmed ja arvutid oleksid kaitstud viirusetõrjega;
- et kodune WiFi-võrk oleks võõra sissetungija eest kaitstud;
- et andmete jagamisel mõeldaks selle vajalikkusele ja turvalisusele.

Eesmärgid, prioriteedid, aja plaanimine

Töötaja töölainel püsimiseks peab ta mõistma, millised on talle seatud ootused ja eesmärgid. Leppige need ühiselt kokku, pange kirja ja vaadake teatud regulaarsusega üle, kui kaugele on ühe või teise asjaga jõutud.

Iga tööandja jaoks on oluline, et kliendid oleksid hoitud ja töö tähtaegselt tehtud. Osadele inimestele sobib kodutöö paremini, sest puuduvad kontorile omased segavad faktorid, ent teiste jaoks võib olla kodus töötamine keerulisem ja produktiivsus langeb (nt väikeste lastega pered, kontoritoo puudumine jmt).

Selleks, et töötaja püsiks töölainel ja fookus selge, tasub uusi ülesandeid jagades **leppida kokku konkreetset tähtsajat**.

Kommunikatsioon

- Töötajate **õigeaegne ja piisav informeeritus** on nii kriisisituatsioonis kui kaugtöö korral väga oluline. Mõelge läbi, kas ja kuidas infovahetust tihendada, et töötajad oleksid ebastabiilsel ajal kursis, kuidas ettevõtetl läheb, millised on prioriteedid ja mis on fookuses.
- Samuti on oluline võimalikult **aus ja avatud info** ettevõtte finantsilise toimetuleku ning selle kohta, kas ja kuidas turuolukord võib ettevõtet mõjutada.
- Koosolekutel on töötajatel hea võimalus olulistel teemadel kaasa rääkida ja küsimusi küsida. Koosolekute korralduse poolelt on soovitatav töötajatel hoida kaamerad sees, et tekiks reaalsem ühes nõ „ruumis“ olemise tunne.

Emotsionaalne tugi

- Kaugtöö ajal on töötajatega **kontakti hoidmine ja suhtlemine** väga tähtis. Tööandjana võiksite oma töötajatega suhelda vähemalt kord nädalas ning liisaks tõistele teemadele tunda huvi ka töötajate üldise toimetuleku, rõõmude ja murede vastu.
- Kuula ja märka töötaja muresid ning jälgi stressitaset. Aeg-ajalt on hea lihtsalt küsida, kuidas kaugtöö sujub ja kas töömaht tundub jõukohane.
- Seeläbi tekib parem arusaamine, kuidas töötajal tegelikult läheb, millised tööülesannete täitmist häirida võivad mured on tekkinud ja kuidas neid lahendada.
- Töötajate kaasamiseks, meeskonnavaimu ja ühtekuuluvustunde hoidmiseks on hea korraldada **ühiseid koosviibimisi** nii vabas õhus kui virtuaalselt.

4. Kaugtöö ja riskid⁸

Kaugtöö on üha enam levinud töövorm, mille kiire osakaalu kasv oli koroonakriisi ajal suuresti põhjustatud vajadus. Pikemaajalise trendina on kaugtöö osakaalu tõusu soodustanud tehnoloogia arenguga seotud paremad võimalused ning üldine paindlike töövormide populaarsuse kasv.

Kaugtöö tähendab, et töötaja teeb töödandjaga kokkuleppel oma tööd, mida ta tavapäraselt teeks töödandja ettevõttes, info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendite abil väljaspool töödandja ettevõtet, näiteks kodukontoris. Kaugtöö võimaldamisel on mitmeid olulisi õiguslikke nüansse, millega töödandja peaks arvestama.

Kodukontoris töötamiseks peab olema kaugtöö kokkulepe

Töötaja võib teha kaugtööd, kui töödandja ja töötaja on kaugtöö tegemises või kodukontori kasutamises kokku leppinud. Seaduse järgi ei ole töödandjal võimalik sundida töötajat kodukontoris töötama ning ka töötaja ei saa jääda kodukontorisse töödandja nõusolekuta. **Kaugtöö tegemise kokkulepe tuleb vormistada kirjalikult kas töölepingus või eraldiseisva kokkuleppega.** Enne kui töödandja lubab töötaja kaugtööle, peaks ta aga olema hinnanud kaugtöö tegemisega kaasnevaid riske. Allkirjutanul oli alati oma kodukontoris töötamiseks töödandjaga suuline kokkulepe.

Turvalise töökeskkonna tagamine kaugtööl või kodukontoris

Töödandja vastutab ka kaugtöö puhul töötaja töötervishoiu ja tööohutuse eest ja **peab kaugtööga seonduvate riskide kaardistamiseks läbi viima riskianalüüsi.** Riskianalüüsi läbiviimiseks ning töötaja töötervishoiu- ja tööohutusalaseks juhendamiseks on töödandjal vaja teada, kus töötaja kaugtööd teeb.

Seega ei piisa kaugtöö puhul töö tegemise koha kokku leppimises kohaliku omavalitsuse üksuse täpsusega, vaid töö tegemise koht tuleks veelgi täpsemalt määratleda, näiteks et töötaja teeb kaugtööd oma kodukontoris.

Arvutiga töötamise puhul tuleb hinnata riske ja töötajat juhendada, sh seoses ergonoomilise töökoha ja tööasendiga, aga lisaks on oluline hinnata ja maandada ka kaugtöö mõju töötaja vaimsele tervisele.

Töötajatele võiks koos kaugtöö kokkuleppega esitada nõudeid ja soovitusi kodukontori sisseseadmiseks.

Üheks töötajate teavitamise ja juhendamise võimaluseks on kaugtöö tegemise korra sätestamine töökorralduse reeglites või eraldiseisvas dokumendis, mida tutvustatakse töötajale tööle asudes ja/või enne kaugtöö alustamist. Kaugtöö tegemise korda saab lisada nõudeid ja soovitusi töötajale kaugtöö tegemise koha sisseseadmiseks töötaja kodukontoris.

⁸ Punkt 4 puhul kasutatud ka allikat: Advokaadibüroo Hedman (2021). Kaugtöö ABC töödandjale. Kaugtöö kokkulepe ja riskide hindamine kodukontoris töötades. 14.04.2021. [<https://hedman.legal/et/artiklid/kaugtoo-abc-tooandjale/>] 24.01.2024.

Arusaadavalt on tööandjal kaugtöö puhul keerulisem kontrollida ja tagada, et töö tegemise koht oleks töötervishoiu ja -ohutuse seisukohalt nõuetele vastav – milline on kaugtöökontori tööruum, valgustus, temperatuur, töölaud ja -tool, ekraan jpm. Töötaja peab ohutu töokeskkonna loomisel ja säilitamisel tegema tööandjaga koostööd, kuid tööandjal on võimalik oma vastutust piirata üksnes siis, kui ta on teinud kõik endast oleneva tööohutuse- ja töötervishoiu tagamiseks.

Kui tööandjal ei ole võimalik kuidagi veenduda töötaja kaugtöö tegemise koha ohutuses või kui ta teab, et töötaja kaugtöö tegemise koht ei ole ohutu, siis ei peaks tööandja töötajat kaugtööle lubama.

Kaugtööl või kodukontoris töötamisel kulude katmine

Üldreegel on, et töötaja töökoha loomise ja ülalpidamisega seonduvad kulud katab tööandja. Sama kehtib ka koroonakriisi ajal tööandjaga kokkuleppel kodukontorisse asunud töötajate kohta, kuid kulude hüvitamine toimub jätkuvalt tööandja ja töötaja kokkuleppel ja lähtudes mõistlikkuse põhimõttest.

Kui tööandja on võtnud vastu otsuse, et COVID-19 viiruse leviku takistamiseks on vajalik või mõistlik asuda töötajatel kodukontorisse ja töötajad on nõus kodukontoris tööd tegema, siis peab tööandja tagama töötajatele kodukontoris töötamiseks vajalikud töövahendid.

Tööandja võib võimaldada tööandja töövahendite kasutamist kodukontoris või hüvitada töötaja poolt tööandjaga kooskõlastatult tehtud mõistlikud kulutused töövahenditele. Lisaks töövahenditele (arvuti, töölaud, ergonoomiline tool jms) võivad hüvitamisele kuuluda ka muud kodukontoris töötamisega seotud kulud, näiteks mõistlik proportsioon interneti- või kommunaalkuludest. Kulude hüvitamisel on oluline mõelda ka võimalikele maksuõiguslikele erisustele.

Kaugtöö tegemiseks kasutatavate töövahendite kasutamise ja kulude hüvitamise küsimus on mõistlik lahendada kaugtöö kokkuleppes ja/või kaugtöö tegemise korras, täpsustades muuhulgas näiteks, millised töövahendid ja milliseks ajaks võib töötaja kodukontorisse viia, milliseid kulutusi ning milliste dokumentide alusel on tööandja valmis kodukontori kulusid hüvitama.

See aitab ennetada olukordi, kus tööandja saab töötajalt ootamatu nõude kulutuste hüvitamiseks või kus tööandjal puudub ülevaade, millised töövahendid on töötajate koduses kasutuses. Lähtuda tuleb ka põhimõttest, et tööandja peab omal kulul tagama töötajale ühe töökoha – olgu see siis kontoris või töötaja kodus.

Kaugtööl töötaja poolt tööülesannete täitmisel töödeldavate isikuandmete kaitse

Kui töötaja töötleb tööülesannete täitmiseks isikuandmeid, siis tuleks tööandjal igal juhul töötajat isikuandmete töötlemise korrast teavitada, sätestades isikuandmete töötlemisega seonduvad nõuded näiteks töökorralduse reeglites.

Kaugtöö võimaldamisel on tööandjal vaja läbi mõelda, millised on kaugtööst tulenevad lisariskid andmetöötlusele ning kuidas neid maandada, ning juhendada töötajat vastavalt.

Tööandja kohustus on tagada isikuandmete õiguspärane ja turvaline töötlemine ka olukorras, kus töötaja vastab kliendi e-kirjadele näiteks kohvikus või töötab isikuandmeid

sisaldavate paberkujul dokumentidega kodukontoris. Isikuandmete kaitse tagamiseks võib tööandja nõuda töötajalt näiteks, et tööülesannete täitmiseks kasutatakse vaid tööandja antud tööarvutit, mitte töötaja isiklikku arvutit.

Tööandja võib ka piirata asukohti, kus töötaja võib kaugtööd teha või isikuandmeid töödelda, sätestades näiteks, et teatud väga tundlikke isikuandmeid ei olegi töötajatel väljaspool tööandja ettevõtet lubatud töödelda.

Samuti võib tööandja kehtestada, et töötaja peab hoiduma töötamisest avalikus kohas ilma ekraanikatteta, avalike võrkude kasutamisest ilma VPN-i ehk virtuaalset privaativõrku kasutamata ning vältimatu vajaduseta konfidentsiaalset informatsiooni ja/või isikuandmeid sisaldavate dokumentide paberkujul hoidmisest kaugtöö tegemise kohas.

Tööandja peab siiski meeles pidama, et eeltoodu aitab küll maandada andmetöötlusega seonduvate rikkumiste riski enda ettevõttes, kuid ei välista tööandja vastutust andmetöötlejana. Seetõttu on oluline, et tööandja kohustaks ja julgustaks töötajaid tööandjat teavitama ka igast pisimastki isikuandmetega seotud rikkumisest.

Kokkuvõttes peab tööandja kaugtöö võimaldamiseks hindama kaugtööst tulenevaid täiendavaid riske, sätestama selged reeglid kaugtöö tegemiseks, leppima kaugtöö tegemises töötajaga kirjalikult kokku ja juhendama töötajat kaugtöö tegemisel väljaspool ettevõtet või kodukontorit.

Tavaliselt lahendatakse töötajate juhendamise küsimus ära töökorralduse reeglite ning isikuandmete töötlemise juhise täiendamisel, lisades sinna teavet, mis puudutab eelkõige kaugtöö tegemist näiteks kodukontoris või jagatud töökeskkonnas.

Samas on tööandjal võimalik lahendada vajalik teavitamine ja kokkuleppimine ka muul enda ettevõttele sobilikumal viisil, pidades siiski silmas asjakohast tõendamist ja säilitamist.

5. Kaugtöö- ja kodukontorid Eestis

Tänapäeva töömaailm on muutunud dünaamilisemaks kui eales varem ja töötamine kodust, suvilast või kohvikust on saanud standardiks, ka Eestis. (Vilbre ... 2024: lk 18)

Viidatud artikli alusel on Eestis nn kaug- ja koostöökontoreid põhiliselt Tallinnas, Pärnus, Haapsalus, Hiiumaal ja Kagu-Eestis (neist lühidalt allpool). Huvilistel oleks kasulik need võimalused ka ise kohapeal üle vaadata.

Kaugtöö ja kodukontorid (kaugtöökontorid) on kindlasti kasutusel ka Eesti kõrgkoolides. Näited neist Tartu Ülikooli regulatsioonides on esitatud käesoleva artikli lisades.

5.1 Kaugtöökontorid Tallinnas

Kuna Tallinn kui pealinn on Eesti suurim linn ning seal elab ca kolmandik Eesti elanikkonnast, lisaks Tallinna ümbritsevate valdade ja lähedal asuvate linnade elanikud, kellest paljude asutused, organisatsioonid ja ettevõtted ning töökohad asuvad pealinnas, siis on kaug- ja koostöökontoreid ning võimalusi kaugtööks kindlasti rohkem kui teistes Eestimaa paikades-piirkondades. Lisaks on Tallinnas palju ühiskondlikke asutusi (kohvikud, raamatukogud jms), valdavalt äärelinnas on ka palju ühepereelamuid ja suvilaid, samuti on viimati nimetatud hooneid ka Tallinna lähiümbruses ja kohalike omavalitsuste

territooriumidel – kõik need võimaldavad vajadusel oma tööd kaugtööna, sh kodukontorites korraldada.

„Õnneks aga on ka teistesse Eesti linnadesse hakanud ajapikku tekkima kontoripindu, kus saab paariks tunniks, mõneks päevaks või isegi kuudeks endale koha rentida.“ (Vilbre ... 20024: lk 15)

Viidatud artiklis (M. Vilbre) on põgusalt iseloomustatud ettevõtteid Silen ja Workland.

Silen Booking on Tallinnas ja Tartus sisse seadnud nn vaikuseruumid (st täielik vaikus ja rahu; need ei pruugi küll kõigile sobida). Siin on tegemist väikeste boksidega: teha üksi tööd, pidada koosolekuid või nõupidamisi. Vaikuseruumid on varustatud kõigega, mis tööks vajalik. Vaid oma sülearvuti kaasa ja protsessid võivad alata.

Esimesed **Worklandi** keskused avati aastal 2016 Riias ja Vilniuses. Seejärel hakkas võrgustik kasvama ning ulatub nüüd Baltikumi paljudesse linnadesse. Tallinnas on firmal viis keskust, lisaks on kontoripinnad asutatud ka teistesse Eesti linnadesse. Kontoripindu saab rentida paariks tunniks, mõneks päevaks või kuudeks.

5.2 Kaugtöökontorid Pärnus

Suvepealinnas Pärnus on võimalik ka puhkuse ajal Pärnu Keskuses asuvas **Forward-space**⁷i vabakontoris rahulikult tööd teha. Kasutusel on kaasaegsed ergonoomilised töökohad, kiire internet, kohvi võimalus, helikindel kõneruum, koosoleku- ja üritusterruum ning köök.

Firma eesmärgiks on aidata kaasa ettevõtluskeskkonna kasvule, koondades kokku kohalikud alustavad, vabakutselised ja *start-up*-ettevõtjad. Lisaks pakutakse inspireerivaid üritusi, motiveerivaid kohtumisi ja harivaid koolitusi, seda kõike koostöös Pärnu Linnavalitsuse, Pärnumaa Ettevõtlusinkubaatori ja Tehnopolit Teaduspargiga.

5.3 Kaugtöökontorid Haapsalus

Siin tegutseb **Haapsalu Vabakontor**, kus endise panga auväärses hoones saab rahulikke kontorimugavusi kasutada, olgu siis tegemist väikeettevõtja, vabakutselise või linna külalisega.

5.4 Kaugtöökontorid Hiiumaal

Hiiumaa kaugtöökontorit võib kasutada ööpäevaringselt (kasutusel isiklik ukse-kood, töökoha broneeringu võimalus, varieeruvad töökohad, konfidentsiaalsed läbirääkimised ja telefonivestlused). Puhkealal on diivan ja kohvi lõõgastumiseks.

5.5 Kaugtöökontorid Kagu-Eestis

Siin on Põlva, Valga ja Võru maakonnad kaugtöötamise osas oma jõud ühendanud ja loonud kaugtöökeskuste võrgustiku „Kupland“, kus on võimalik kas üksi, perega või meeskonnaga linnast välja tööd teha. Töötegemiseks (koos virgutuspausidega) pakutakse ergonoomilist keskkonda ja teistele pereliikmetele palju võimalusi aja

sisustamiseks ümbruskonnas. Ja Kagu-Eesti kuppelmaastik oma metsade ja järvedega pakub selleks häid suurepäraseid võimalusi.

5.6 Kaugtöökontorid Saaremaal ja väikesaartel

Näiteks, **Kuressaare Edukantor** südalinnas pakub lühiajalist töölaurenti neile, kes vajavad ajutist kontoriruumi ja kvaliteetset internetiühendust. Võimalus on rentida ruume ka erinevateks koosolemisteks – koosolekud, koolitused, seminarid jne. Kes aga soovib ka kodukontorist välja tulla ning leida rahulikku töönurgakest inspireerivas seltskonnas ja rõõmustava hinnaga, siis on võimalik püsirentnikuks saada.

Tööruumid mere ääres – imelisel Illiku laiul asuv **Illiku kontor** (Orissaares) on avatud hooajaliselt 1. märtsist kuni 1. novembrini 24/7 või vastavalt vajadusele külastusteks nii ükski kui meeskonnaga. Lisaks töölaua rendile ka seminari- ja koolitusruumid. Kohapeal olemas majutusvõimalused.

Lisaks mitmed kaugtöökontorid Saaremaa külades ja lähematel saartel (Abruha, Muhu keskus, Vilsandi), aga ka kaugemal saarel Ruhnus.

Kuressaare Edukantor käivitas juunis 2021. aastal Saarte kaugtöövõrgustiku loomise koostöökohtumistega Kuressaares ning Ida- ja Lääne-Saaremaal, millega pandi alus Saare maakonna saartel (Saaremaa, Muhu, Abruha, Ruhnu, Vormsi, Vilsandi) piirkondlike kaugtöökohti hõlmavale võrgustikule. (Kuressaare ... 2024)

Kokkuvõte ja järeldused

Kaugtöö on maailmas juba aastakümneid kasutusel olnud. Meil Eestis, nagu paljudes riikides, tekkis vajadus kaugtöö järele eeskätt Covid-19 pandeemia kiire levimise tõttu. Selle tagajärjel hakkas tekkima hulgaliselt nn kodukontoreid. Võimalused olid muidugi erinevad, sõltuvalt üksikust inimesest, perekonna liikmete hulgast ja sellesse suhtumisest, koduse elamispinna suurusest ja kindlasti veel mitmetest teistest teguritest ja tingimustest.

Kaugtöö ja kodutöö teemad on kindlasti muutunud väga aktuaalseks, sest siin on vaja nn teatud reeglistikku, süsteemi, ettevõtte-organisatsiooni tegevuse teatud ümberkorraldamist jpm. Käesolevas artiklis käsitleti kaugtöö võimalikkust eeskätt seoses kodukontoritega (on ju kaugtöö võimalik ka mujal, näiteks hotellides, transpordivahendites, kohvikutes, avalikes kohtades ja mujal). Kuna artikli autoril on isiklik kodukontorite kogemus enam kui 50 aasta vältel, paarkümmend aastat koguni kolmes kohas. Pealegi, seda artiklit kirjutades, on allakirjutanul võimalus viidata oma kogemustele.

Artikli autor (läheldes oma kujunenud võimalikest olukordadest) peab oluliseks ehk primaarseks sellis(t)e kodukontori(te) olemasolu, mis võimaldavad kaugtööd teha.

Anti ülevaade-kirjeldus paljudest aspektidest, mis on vajalikud kaugtöö sisseviimisel ja kodukontori organiseerimisel.

Uurimisel olid kaugtöö eelised ja puudused, seda nii Euroopa Liidu seisukohtadest ja tehtud uuringute alusel. Kahtlematult tuleb arvestada kaugtöö kodukontoriga seotud kulud ja maksukohustusi, aga samuti hea töökeskkonna loomist kodukontoris. Kaugtööl

on oma spetsiifika, mistõttu see ei sobi iga töö või ameti puhul. Tuleb arvestada ka võimalike riskidega.

Kaugtöökontoreid on Eestis mitmetes linnades ja piirkondades (Tallinnas, Pärnus. Haapsalus, Hiiumaa ja Kagu-Eestis) ning neid tekib kindlasti juurde.

Artikli lisades esitatud kaugtöö kasutamise võimalused ja kodukontoritele esitatavad tingimused Tartu Ülikoolis on hea ülevaade sellest, kuidas üks suur organisatsioon vastavat valdkonda reguleerida püüab ning oma töötajatele võimalikult paindlikke töötingimusi, akadeemilist vabadust arvestades, luua.

Kasutatud allikad:

1. Advokaadibüroo Hedman (2021). Kaugtöö ABC tööandjale. Kaugtöö kokkulepe ja riskide hindamine kodukontoris töötades. 14.04.2021. [<https://hedman.legal/et/artiklid/kaugtoo-abc-too-andjale/>] 24.01.2024.
2. Eurofound (2020). Living, working and COVID-19, COVID-19 Series, 28 September 2020, Luxembourg. Kättesaadav: [https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/efpublication/field_ef_document/ef20059en.pdf]
3. Eurofound (2017). Sixth European Working Conditions Survey – Overview report (2017 update), Publications Office of the European Union, Luxembourg.
4. **Bentley, T. A.** et al. (2016). The role of organisational support in teleworker well-being: A socio-technical systems approach, *Applied Ergonomics* 52, 207-2015.
5. **Harker Martin, B., MacDonnell, R.** (2012). Is telework effective for organizations? A meta-analysis of empirical research on perceptions of telework and organizational outcomes, *Management Research Review* Vol. 35 (7), 602–616.
6. Kuressaare Edukontori eestvedamisel luuakse Saarte kaugtöövõrgustik. 15. juuni 2021. [<https://www.saaremaa.ee/index.php/uudised/kuressaare-edukontori-eestvedamisel-luuakse-saarte-kaugtoovorgustik>] 18.09.2024.
7. **Lampe, M.** (2023). Kaugtöö kodukontoriga seotud kulud ja maksud. 22.07.2023 [<https://www.e-raamatupidamine24.ee/et/blog/kaugt%C3%B6%C3%B6-kodukontoriga-seotud-kulud-ja-maksud>] 24.01.2024.
8. **Reinhold, K.** (2022). Kaugtöö eelised ja puudused – EL vaatenurk ja teostatud uuringud. Riskiekspert, 5.08.2022. Aktuaalne. [<https://riskiekspert.ee/2022/08/05/kodukontorite-eelised-ja-puudused-el-vaatenurk-ja-teostatud-uuringud>] 14.01.2024.
9. **Riigikantselei.** 8.10.2021 [<https://kriis.ee/haridus-tootamine-ja-teenused/tootamine-tooandjale/kodust-tootamine>] 24.01.2023
10. **Samek Lodovici, M.** et al., 2020, The impact of teleworking and digital work on workers and society. Special focus on surveillance and monitoring, as well as on mental health of workers, Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies. Directorate-General for Internal Policies, p. 174.
11. **Vilbre, M.** (2024). Kaugtöökontorid pakuvad mõnusat vaheldust. Töökeskkond. Eesti Atraktiivseimad Tööandjad. Märts, lk. 18.
12. **Vilbre, M.** (2024). Kaugtöökontorid pakuvad mõnusat vaheldust. Töökeskkond. Eesti Atraktiivseimad Tööandjad. September, lk. 15.

LISAD:

Järgnevat lisades on lühidalt (kärbitult) esitatud kaugtöö põhimõtted ja seisukohad Tartu Ülikoolis vastavalt ülikooli õigusaktidele. Kuid need ei ole siin esitatud õigusaktidena aga täielikult. Õigusaktidega saab tutvuda, minnes Tartu Ülikooli kodulehele.

Personalitöö käskkirjade muutmine

Võttes aluseks Tartu Ülikooli põhikirja ja lähtudes töölepingu seadusest ning töötervishoiu ja tööohutuse seadusest, viis rektor sisse järgmised muudatused-täiendused:

Töötaja võib kokkuleppel töö vahetu korraldajaga täita tööülesandeid ka kaugtööna. Kaugtöö korraldus on sätestatud töökorra lisa 1.

Riskianalüüsis tuleb arvestada ka kaugtöö erisusi.

/... / ja enne kaugtööle lubamist.

/... / kujundama struktuuriüksuse juhilt ja töö vahetult korraldajalt töötervishoiu- ja tööohutusalasel juhendamisel saadud juhiste põhjal ohutu kaugtöökohta, teavitama töö vahetut korraldajat kaugtöötingimuste muudatustest ning tegema kaugtöökohal kõik endast oleneva, et tööõnnetusi vältida.

Kui töötajaga toimub tööõnnetus kaugtöö tegemise kohas, kohustub ta sellest töö vahetut korraldajat viivitamata teavitama ja edastama talle foto- või videomaterjali tööõnnetuse toimumise kohast või võimaldama ligipääsu õnnetuskohale tööõnnetuse uurimiseks.

* * *

Kaugtöö korraldus

I. Üldised põhimõtted

Kaugtöö korral täidab töötaja oma tööülesandeid kas osaliselt või täielikult väljaspool ülikooli tööruume, sh enda kodus. Kaugtöö ei ole töölähetus.

Kaugtööd saab teha ainult töötaja ja struktuuriüksuse juhi või töö vahetu korraldaja kokkuleppel ametikohtadel, mille töö iseloom seda võimaldab ja kus oht töötaja tervisele on väike.

Kui tööülesandeid on vaja täita struktuuriüksuse juhi või töö vahetu korraldaja näidatud kohas tema korralduse alusel, peab töötaja kohale ilmuma, kui ei ole kokku lepitud teisiti.

Nii töötajal kui ka struktuuriüksuse juhil ja töö vahetult korraldajal on õigus teha ettepanek kaugtöö tegemine lõpetada, kui töötajal on kaugtööl olles keeruline töökohustusi täita, ta ei saa tööülesannete täitmisega hakkama, ei ole kokku lepitud tööajal kättesaadav või esineb mõni muu oluline põhjus, mis takistab tööülesannete edukat täitmist.

Kaugtöö töötervishoiu ja tööohutuse põhimõtted on sätestatud töötervishoiu ja tööohutuse korras.

II. Töö- ja puhkeaeg

Kaugtööl kehtib töökorra III peatükis sätestatud töö- ja puhkeaaja korraldus, kui ei lepita kokku teisiti.

Töötaja ja töö vahetu korraldaja lepivad kokku tööülesannete andmise ja kontrollimise viisis ning suhtluskanalites.

III. Töökoht ja töövahendid

Kaugtööl kasutatakse samu töövahendeid, mida ülikooli tööruumides, kui ei lepi kokku teisiti.

Töötaja kujundab ja sisustab kaugtöökoha ise, kui ei ole kokku lepitud teisiti. Kaugtöökoha kujundamisel lähtub töötaja töotervishoiu- ja tööohutusalasel juhendamisel saadud juhistest.

Töötaja peab tagama talle kaugtöö tegemiseks antud tööandja vara säilimise ning teavitama töö vahetut korraldajat kohe, kui mõni töövahend vajab hooldust.

IV. Andmekaitse- ja infoturbenõuded

Kaugtööd tehes ja kaugtöö asukohta valides tuleb järgida ülikooli andmekaitse- ja infoturbenõudeid kooskõlas asjaajamiseeskirja, infotehnoloogiateenuste kasutamise reeglite ja muude asjakohaste õigusaktidega. Muu hulgas töötaja:

Ei töötle isikuandmeid ega muud konfidentsiaalset teavet avalikus kohas või kõrvaliste isikute juuresolekul ega talleta seda isiklikku arvutisse;

Aktiveerib avaliku internetiühenduse kasutamisel ülikooli VPN-ühenduse teenuse;

Tagab, et kolmandatel isikutel ei ole võimalik tööalastele andmetele juurde pääseda.

* * *

/... / tööandja kui ka töötaja võivad teha teisele poolele ettepaneku kaugtöö tegemine lõpetada. Näiteks võib töötajal olla kaugtööl keeruline oma töökohustusi täita (nt segab pereliikmete kohalolu või algab kodutänaval teeremont) või ta ei saa kaugtööl olles tööülesannete täitmiseга hakkama (nt puudub vajalik kolleegide tugi). Tööandja võib aga märgata, et töötaja ei ole kokku lepitud tööajal kättesaadav ja see takistab nii kaugtööl olija kui ka teiste kolleegide tööülesannete edukat täitmist.

/... / kaugtöö töotervishoiu ja tööohutuse põhimõtted on sätestatud töotervishoiu ja tööohutuse korras.

/... / kaugtööl kehtib töökorra(s) /... / sätestatud töö- ja puhkeaja korraldus, kui kaugtöö tegemise ajaks ei sõlmita muud kokkulepet. Olenevalt tööülesannete iseloomust võib töötajal olla võimalik oma tööaega vabalt valida, ent vajalikuks võib osutuda kokku leppida ka kindlates kellaegades, millal töötaja peab tööandjale kättesaadav olema.

Kaugtöö puhul tuleb mõelda läbi, kuidas tööülesandeid antakse ja nende täitmist kontrollitakse ning kuidas korraldatakse suhtlus juhi ja kolleegidega.

Üldreeglina kasutatakse kaugtööl samu töövahendeid, mida ülikooli tööruumides, kui ei lepi kokku teisiti, nt sülearvutit saab lihtsalt kontorist kaugtööle kaasa võtta. Juhul kui samu töövahendeid kasutada ei saa ja struktuuriüksus ei ole valmis töötajale ka täiendavaid töövahendeid kaugtöö tegemiseks võimaldama ning töötaja neid ka ise ei soovi soetada, siis kaugtöö tegemise kokkulepet sõlmida ei saa.

Kuna kaugtöö toimub poolte kokkuleppel, siis jääb ka sobiva töökoha kujundamine (laud, tool, laualamp jne) tööandja ja töötaja vaheliseks kokkuleppeks. Kui kaugtöö tegemine on selgelt töötajapoolne initsiatiiv ning töötajal on oma struktuuriüksuses sobiv töökoht olemas, on igati arusaadav, et kaugtöö töökoha kujundamine jääb töötaja enda kanda. Kui aga tegemist on olukorraga, kus struktuuriüksusel ei ole piisavalt töökohti ja töötaja kaugtööle suunamine on üksuse huvides ning töötajal endal puudub kaugtöö

tegemiseks vajalik sisustus, võib eeldada, et töötaja töökoha kujundamisega kaasnevad kulud kantakse üksuse vahenditest. Kaugtöö töökoha kujundamisega seotud kulud on tööandja jaoks maksuvabad. Siiski tuleb tähele panna, et töötaja kasutusse antud vahendid tuleb töötajal töösuhte lõppedes tagastada, vastasel juhul käsitletakse seda erisoodustusena.

Mõistagi kehtib ka kaugtöö puhul põhimõte, et töötaja peab tagama talle kaugtöö tege-
miseks antud tööandja vara säilimise ning teavitama töö vahetut korraldajat kohe, kui
mõni töövahend vajab hooldust (punkt 10).

Kaugtööd tehes ja kaugtöö asukohta valides tuleb järgida ülikooli andmekaitse- ja info-
turbenõudeid vastavalt andmekaitsetingimustele, asjaajamiseeskirjale ning infotehno-
loogiateenuste kasutamise reeglitele ning muudele asjakohastele õigusaktidele. Eraldi
on välja toodud töötaja kohustus mitte töödelda isikuandmeid ega muud konfidentsiaal-
set informatsiooni avalikus kohas või kõrvaliste isikute juuresolekul ega talletada seda
isiklikku arvutisse; aktiveerida avaliku internetiühenduse kasutamisel kohe ülikooli
VPN-ühenduse teenus ning tagada, et kolmandatel isikutel ei ole võimalik ligi pääseda
tööalastele andmetele.

/... / akadeemiline töötaja võib tööaega korraldada iseseisvalt temaga töölepingus kokku
lepitud tingimustel, kuid peab olema väljaspool õppetöö aega töötaja kestel kättesaadav
tööalaseks suhtlemiseks.

Akadeemiliste töötajate iseseisvus oma töö korraldamisel on olnud seotud akadeemilise
vabaduse põhimõttega ja sellega, et akadeemiliste töötajate töökorralduse eripära cel-
dabki töötajatelt rohkem iseseisvust töötaja kasutamisel.

Töötervisehoiu ja tööohutuse korra muutmine

Ka kaugtööl peavad olema täidetud töötervisehoiu ja tööohutuse seaduse (TTOS) nõuded.
See tähendab, et tööandja ja töötaja peavad looma ja tagama töötaja tervisele ohutu töö-
keskkonna. Kuna kaugtöö puhul tehakse tööd väljaspool tööandja asukohta, on tööandjal
keerulisem kontrollida, milline on töötaja tegelik töökeskkond ning kas töötaja järgib
töötamisel töötervisehoiu ja -ohutuse nõudeid. Seetõttu on tööandjal ka piiratud võima-
lused töötervisehoiu ja -ohutuse nõuete täitmist tagada ning töötajal on oma ohutuse ta-
gamisel kaugtööd tehes suurem vastutus.

/... / tööandja kohustused kaugtöö korral. Muuhulgas on tööandja kohustatud kajastama
töö iseloomust tulenevad võimalikud riskid töökeskkonna riskianalüüsis ning kaugtöö
erisusi arvestades rakendama abinõusid töötaja terviseriskide vältimiseks või vähenda-
miseks ning juhendama töötajat enne kaugtööle lubamist ning regulaarselt vastavalt va-
jadusele. Lisaks on välja toodud, et töötajale tuleb korraldada tervisekontroll, tööandja
peab uurima tööõnnetusi ja kutsahaigestumisi ning maksuma haigushüvitist. Küll aga on
seaduses sätestatud erisus, mille kohaselt **täidab tööandja eelnimetatud töötervisehoiu-
ja tööohutusalaseid kohustusi niivõrd, kuivõrd see on kaugtöö eripärasid arvesta-
des võimalik**. See tähendab seda, et tööandja võimalused ohutu töökeskkonna loomisel
kaugtöö puhul on piiratumad ning **töötaja peab ohutu kaugtöökeskkonna loomisel
tegema tööandjaga koostööd**.

Kuna tööandjal ei ole reaalselt võimalik kõiki kaugtöökeskkondi kontrollida ega mõjutada, peab töötaja tagama kaugtööl olles endale ohutud töötingimused vastavalt tööandjalt saadud juhistele.

Olukorras, kus töötaja teeb kaugtööd eri kohtades (nt kodus, suvilas, raamatukogus, kohvikus, rongis), on tööandjal võimatu kõiki töökohti kontrollida ja riske kohapeal hinnata. **Praktikas tähendab eeltoodu seda, et kaugtööga seonduvad riskid on mõistlik hinnata struktuuriüksuse riskianalüüsis üldisel kujul.** See tähendab, et ei pea hindama kaugtööga seonduvaid võimalikke riske iga töötaja ega iga kaugtöö tegemise koha kohta eraldi, vaid võib kaardistada ja riskianalüüsis kajastada kaugtööga seonduvad riskid üldistatult (nt vales tööasendist, kehvast valgustusest, psühhosotsiaalsest ohutegurist tulenevad riskid jne). Muuhulgas hakkab üldine riskianalüüsi näidis sisaldama ka kaugtööga seonduvaid riske. Sellest lähtuvalt soovitab personaliosakond 2024. aasta jooksul ülikooli kõikidel üksustel oma riskianalüüsid ära uuendada.

Teiseks peab tööandja enne töötaja kaugtööle lubamist teda **juhendama**, lähtudes ... sätestatust ja kaugtöö eripäradest. Kaugtöö iseloomust lähtuvalt võib olla vajadus anda töötajale juhiseid tehtava töö ja kasutatava töövahendi ohutusnõuete, ergonoomiliselt õigete tööasendite ja -võtete, isikukaitsevahendite kasutamise, elektri- ja tuleohutusnõuete jms kohta. Ka juhendamiseks töötab personaliosakond välja ühtsed üldised juhised, mis sobivad enamikele kaugtöötajatele ehk eelkõige kuvariga töötavatele töötajatele.

/... / struktuuriüksuse juht korraldab töötajale töötervishoiu- ja tööohutusalase juhendamise ka enne töötaja kaugtööle lubamist.

/... / töötaja on kohustatud tegema struktuuriüksuse juhi ja töö vahetu korraldajaga kaugtööd ohutu kaugtöökeskkonna loomiseks ning kujundama ohutu kaugtöökeskkonna ja ohutud kaugtöötingimused vastavalt saadud juhistele, teavitama töö vahetut korraldajat kaugtööga seotud töötingimuste muudatustest ning tegema kaugtöökeskkonnas kõik endast oleneva, et tööõnnetusi vältida.

Samuti täiendatakse töötajate kohustuste loetelu punktiga /... /, mis kohustab töötajat kaugtöö tegemise kohas toimunud tööõnnetusest oma töö vahetut korraldajat viivitamatult teavitama ning edastama talle foto- või videomaterjali tööõnnetuse toimumiskohast või võimaldama ligipääsu õnnetuskohale tööõnnetuse uurimiseks.

Töötamine kodukontoris

Ka kodukontoris töötades on oluline kohandada (arvuti)töökoht võimaluste piires ergonoomiliseks – töötades pidevalt sülearvutiga, hangi endale eraldi kuvar, klaviatuur ja arvutihiir (nt saad need ajutiselt ja juhiga kokkuleppel viia kodukontorisse töölt), reguleeritav töötool, kohtvalgusti. Tööta võimalusel kirjutuslaua/arvutilaua taga ja alaselga toetaval toolil istudes.

/... /, kas üldvalgustuse/loomuliku valgustuse tingimused on arvutitööks piisavad või on võimalik midagi selle parendamiseks teha. Oluline, et valgustus ei pimestaks töötamisel arvutiekraani, ei tekiks loomuliku ja üldvalgustuse puhul liiga suuri erinevusi.

/... / kokkuleppel tööandjaga võiks töötajal olla võimalus hankida vajalikke töövahendeid või viia need ajutiselt kodukontorisse töölt.

Väga oluline on ka kodukontoris töötades teha lühiajalisi puhkepause nii lihaspingete leevendamiseks kui ka silmadele puhkuse andmiseks ning harjutuste tegemiseks. Sama oluline on pidada lõunapausi. Võimalusel mine lõunapausi ajal õue jalutama, see aitab taastada üldist meeleolu ning leevendada ka lihaspingeid, mis võivad tavapäratus olukorras ja tingimustes töötamisega kaasneda.

Suhtle tööpäeva jooksul ka oma kolleegidega. Selleks on mitmeid erinevaid võimalusi – Teamsi keskkond, Skype, telefon, virtuaalsed kohvipausid vm. Oluline on mitte jääda ja tunda end üksi.

Kui sul on keeruline kodukontoris töötades keskenduda ja tööülesandeid jagada, kasuta Outlooki kalendrit või tee endale muul viisil päevaplaan.

NB! Kui töötajaga on sõlmitud või sõlmimisel kaugtöö tööleping, peavad olema täidetud nõuded vastavalt töötervishoiu ja tööohutuse seadusele. Millised need nõuded on, selle kohta saad lugeda kaugtöö juhendmaterjalidest.

Kaugtöötaja töötervishoid ja -ohutus

Kaugtöö on igapäevaste tööülesannete täitmine töötaja poolt väljaspool tööandja tavapärase töö tegemise asukohta. Kaugtöö tegemise kohaks võib olla poolte kokkuleppel töötaja kodu või erinevad kohad (nt kodu, raamatukogu, kohvik). Kaugtöö võib tähendada ka töö tegemist teises riigis.

Struktuuriüksuse juht vastutab kaugtöö korral töötaja töötervishoiu ja -ohutuse eest. Ta korraldab koostöös töötajaga kaugtöö töökeskkonna riskianalüüsi, selgitab kaugtöökeskkonnas esinevad ohud, korraldab töötaja töötervishoiu- ja tööohutusosalise juhendamise, sh riskianalüüsist tulenevate terviseriskide maandamiseks ning korraldab töötajale esmast ja hiljem perioodilist tervisekontrolli.

Kaugtööd saab eelkõige võimaldada nendel töökohtadel, kus oht töötaja tervisele on väike (nt kuvariga töötamine). Kuna kaugtöökeskkonnas on keeruline töötaja töötingimusi piisavalt kontrollida, ei tohiks kaugtööd teha juhul, kui töökeskkond vajab erinõudeid (nt sundventilatsioon, müraisolatsioon).

Töötaja ja struktuuriüksuse juht lepivad kokku töökoha kujundamises ja töövahendite kasutamise osas.

Kui töötajaga toimub kaugtööl tööõnnetus, tuleb seda uurida sarnaselt tavatingimustes (kontoris, laboris) töötamisel toimunud tööõnnetusega. Töötajale makstakse tööõnnetuse hüvitist, kui õnnetus juhtus tööülesannet täites või tööandja huvides tegutsemise ajal.

Riskide hindamine

Struktuuriüksuse juht korraldab kaugtöö korral **töökeskkonna riskianalüüsi läbiviimise**. Riskide hindamisel lähtutakse konkreetse töö iseloomust. Hinnata tuleb ka töökohtade ja töövahendite kasutamise ning töökorraldusega seotud riske.

Kaugtöö riskid tuleb hinnata enne töötaja esmakordselt kaugtööle asumist. Tööandja ei pea hindama kaugtööga seonduvaid võimalikke riske iga töötaja ega iga kaugtöö tegemise koha kohta eraldi, vaid võib kaardistada ja riskianalüüsis kajastada kaugtööga seonduvad riskid üldistatult.

Riskide hindamise tulemusena tuleb **rakendada abinõusid töötaja terviseriskide ennetamiseks ja vältimiseks**.

Kui töötaja teeb tööd info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendeid (arvuti, tahvelarvuti, telefon) kasutades ja töötab vastavalt kokkulepitule endale sobivas kohas, ei pea riskianalüüsi läbiviija kaugtöökeskkonda külastama ega detailset ülevaadet keskkonnas esinevate ohtude kohta omama. Kui töötaja teeb pidevalt kaugtööd kodus ja tööandjal on kahtlus, et kodune töökeskkond on kahjustanud või võib kahjustada töötaja tervist (nt töötervishoiuarsti viide koduse arvutitöökohta ergonoomika parandamise kohta), siis võib tööandja paluda töötajal vastata kodukontori riskihindamise ankeetküsimustikule, et selgitada välja konkreetse töökohta sobivus töötajale ning pakkuda välja abinõud konkreetse töötaja terviseriskide maandamiseks.

Olukorras, kus töötaja teeb kaugtööd eri kohtades (nt kodus, raamatukogus, kohvikus vm), ei ole tööandjal reaalselt võimalik kõiki töökohti kontrollida ega keskkonda mõjutada (nt kohvik).

Riskianalüüs tuleb ka kaugtöö korral vormistada kirjalikult.

Uus riskianalüüs viiakse läbi kui:

- tööttingimused kaugtööl on muutunud;
- töövahendeid või tehnoloogiat on vahetatud või uuendatud;
- on ilmnenud uued andmed ohtude mõju kohta inimese tervisele;
- kaugtööl olles on toimunud tööõnnetus või ohtliku olukorra tõttu on riskitase esialgse tasemega võrreldes muutunud;
- töötervishoiuarst on tervisekontrolli käigus tuvastanud töötaja tööga seotud haigestumise.

Töötaja juhendamine

Töötaja töötervishoiu- ja tööohutusalane juhendamine viiakse läbi enne töötaja kaugtööle lubamist.

Kaugtöö korral juhendatakse töötajat:

- kaugtöö töökeskkonnaga seotud ohtudest;
- ohtudega seotud tervisemõjudest;
- tervisekahjustuse vältimise abinõudest.

Olenevalt kaugtöö iseloomust juhendatakse ka alljärgnevas:

- tehtava töö ja kasutatava töövahendi ohutusnõuded;
- ergonoomiliselt õiged tööasendid ja -võtted;
- elektri- ja tuleohutusnõuded;
- keskkonna saastamisest hoidumise juhised.

Töötaja peab teadma ka töökeskkonnaspetsialisti ja struktuuriüksuse töökeskkonnavoliniku (kui volinik on valitud) kontaktandmeid.

Töötaja lubatakse kaugtööle, kui ta oskab ohutuid töövõtteid praktikas rakendada. Töötaja peab juhendamise järel oskama ka ise ohte märgata ja neid maandada.

Täiendjuhendamine viiakse läbi kui:

- kaugtöökohtas on toimunud olulised muudatused (kaugtöökeskkond on muutunud, tekkinud on uued ohud);
- muutunud on töötaja tööülesanded;

- töötaja kasutuses on uus töövahend või tehnoloogia;
- töötaja rikkus tööohutuse nõudeid ja see põhjustas või oleks võinud põhjustada õnnetusjuhtumi, sh tööõnnetuse;
- töötaja, tööandja või Tööinspeksioon peab juhendamist vajalikuks.

Töötervishoiu- ja tööohutusalased juhendamised ja väljaõpe tuleb registreerida DHIsis.

Tervisekontroll

Tervisekontroll aitab välja selgitada, kas kaugtöö mõjutab töötaja tervist.

Struktuuriüksuse juht korraldab kaugtööd tegevale töötajale tervisekontrolli sarnaselt teiste töötajatega. Töötaja tervisekontrolli suunamise aluseks on kaugtöökeskkonna riskianalüüs ja töötaja tervist mõjutada võivad ohutegurid (nt kuvariga töötamine ja töö sundasendis vm). Töötaja peab tervisekontrolli läbima.

Töökoht ja töövahendid

Töökohta töötervishoiu- ja tööohutuse nõudeid täidavad struktuuriüksuse juht ja töötaja osas, mida on võimalik tagada. Nt ei pea üldjuhul kaugtöö korral tagama nõuetekohaseid olmeruume (nt piisava suurusega puhkeruum, riietusruum) ja nende korrashoidu ega korraldama esmaabi andmist (tööandja võib vajaduse korral tagada esmaabikomplekti ja teabe esmaabijuhtumi korral tegutsemise viisidest).

Struktuuriüksuse juht hangib töötajale kaugtöö töövahendid (nt arvuti, printer, hiirepadi, ergonoomiline tool) **ja korraldab nende hoolduse.** Kaugtööd tegevale töötajale on võimalik hüvitada töövahendid tulumaksuvabalt, kuid kulud peavad olema dokumentaalselt tõendatud (nt kokku lepitud kokkuleppes). Kui töötajal on sobivad töövahendid (nt arvuti) olemas ning struktuuriüksuse juht ja töötaja on kokku leppinud nende kasutamises tööülesannete täitmiseks, ei ole vaja täiendavaid töövahendeid hankida.

Struktuuriüksuse juht korraldab kaugtöö keskkonna kohandamise vastavaks töötaja vajadustele. Tööandjal on õigus kaugtööd tegeva töötaja töökohta kohandada tulumaksuvabalt, kuid sellisel juhul peavad kulud olema dokumentaalselt tõendatud. Kui töötajal on kodus olemas sobiv töökoht (nt sobiv laud ja tool) ning tööandja ja töötaja on kokku leppinud nende kasutamises tööülesannete täitmiseks, ei ole tööandjal kohustust täiendavalt töökohta kohandada.

Kaugtöö korral tuleb täita töö- ja puhkeaja nõudeid (nt ei saa struktuuriüksuse juht eeldada, et töötaja töötab kodus ilma pausideta ning väljaspool kokkulepitud tööaega).

Töötaja peab tegema tööandjaga koostööd ohutu kaugtöökeskkonna loomiseks. Kuna tööandjal ei ole reaalselt võimalik kõiki kaugtöökeskkondi kontrollida ega keskkonda mõjutada, peab töötaja tagama kaugtööl olles endale ohutud töötingimused.

Töötaja peab täitma tööandja antud juhiseid kaugtöökeskkonna ohutuks kujundamisel. Kaugtööl oleva töötaja on seega oluline roll oma ohutuse tagamisel. Näiteks peab töötaja kaugtöö korral kohandama endale sobivaks tooli ja kuvari asetuse, tegema regulaarselt pause liikumiseks ja silmade puhkamiseks, vältima töötamist mürarikas keskkonnas, valima või kohandama endale õige valgusega töötamiskoha jms.

Töötaja peab tööandjat teavitama kaugtööga seotud töötingimuste muudatustest (nt muutub kokkulepitud kaugtöö asukoht).

Töötaja peab kaugtöökeskkonnas tegema endast kõik oleneva, et õnnetusi vältida. Töötaja peab teavitama tööandjat kohe, kui kaugtööl juhtunud tööõnnetusest või muust ohtlikust olukorrast. Kui kaugtöökeskkonnas juhtub õnnetus, mida ei saa seostada töö tegemisega, siis ei ole tegemist tööõnnetusega.

Tööõnnetus

Tööõnnetus on õnnetus, mis on põhjuslikus seoses töötaja töö või töökeskkonnaga. Tööõnnetus võib juhtuda ka kaugtööl olles. Kui kaugtööl toimunud õnnetuse korral tuvastatakse seos tööga, on tegemist tööõnnetusega.

Tööandjal ja töötajal tuleb enne töötaja kaugtöö kasutamist läbi mõelda, kuidas peab töötaja tööõnnetuse korral tegutsema. **Igal juhul peab töötaja tööandjat viivitamatult teavitama tööõnnetuse toimumisest.**

Õnnetuse seose tööga selgitab tööandja välja uurimise käigus. Töötaja, kellega kaugtööl tööõnnetus juhtus, peab teavitama tööandjat õnnetuse asjaoludest ja selgitama, kuidas on õnnetus seotud tööülesannete täitmisega. Näiteks on tegemist tööõnnetusega, kui töötaja saab kodus vigastada töövahendi purunemise tõttu. Kodus tööajal majapidamistööd tehes juhtunud õnnetus ei ole tööõnnetus.

Asjaolu, et tööõnnetus ei juhtunud tööandja ruumides, vaid kaugtöö tegemise kohas, ei vabasta tööandjat kohustusest selgitada välja tööõnnetuse põhjused ja asjaolud. Kui tööandjal ei võimaldata tööõnnetust selle juhtumise kohas uurida, võib vigastatud töötajal olla keerulisem tõestada, et vigastus tekkis tööõnnetuse tagajärjel.

Kui töötajal on juhtunud tööõnnetus, on tal õigus saada riigilt hüvitisi ja vajadusel nõuda tööandjalt kahju hüvitamist.

Kaugtöö võimaldamisel tuleb tööandjal teha kõik endast olenev, et vältida tööõnnetuse juhtumist. Tööandja saab hinnata riske, töötajat juhendada ja saata töötaja tervisekontrolli. Kui tööandja on täitnud kõik töötervishoiu ja -ohutuse kohustused, siis ei ole ta eelduslikult süüdi tööõnnetuse toimumises. Lõpliku hinnangu sellele, kas tööandja on oma kohustusi täitnud või mitte, annab vajadusel kohus.

Uuendused, millega sooviti õigusakte täiendada

Töökorda täiendati kaugtöö korralduse põhimõtetega

Kaugtöötamine on ülikoolis laialt levinud töötegemise vorm, mis on viimastel keeruleist aastatel sagenenud. Seetõttu on otstarbekas leppida ülikoolis kokku kaugtöö korraldamise üldised põhimõtted, et nii juhtidele kui ka töötajale oleksid nende peamised õigused ja kohustused selged ega tekiks ebamääraseid olukordi.

Paindlikud töövormid on tänapäevase töökultuuri lahutamatu osa. Sellises suures organisatsioonis nagu ülikool on mõistlik kokku leppida kaugtöö üldistes põhimõtetes, mis aitavad kaasa töösuhete läbipaistvusele. Töökoha ja -aja paindlikkus suurendab töötajate heaolu, toetab nende motivatsiooni ja töö mitmekesisust. Organisatsioonil on sellest palju võita.

Kaugtöö korraldusega seotud punktid on sätestatud töökorra lisas. Eesmärk ei ole kaugtöötajate töökorraldust detailselt reguleerida. Töötajale ja tema töö vahetule korraldajale või struktuuriüksuse juhile jääb õigus leppida kokku täpsemates tingimustes:

näiteks selles, kui sageli ja kus on töötajal õigus kaugtööd teha ning kuidas toimub tööülesannete andmine ja kontrollimine.

Kaugtöö tegemise olulisemad eeldused on, et seda saab teha ainult poolte ehk töötaja ja tema töö vahetu korraldaja või struktuuriüksuse juhi kokkuleppel ametikohtadel, mille iseloom seda võimaldab ja kus töötaja terviseoht on väike (s.o eelkõige kuvariga töötamise puhul).

Töötaja on kohustatud:

/... / kujundama struktuuriüksuse juhilt ja töö vahetult korraldajalt töötervishoiu- ja tööohutusalasel juhendamisel saadud juhiste põhjal ohutu kaugtöökoha, teavitama töö vahetut korraldajat kaugtöötingimuste muudatustest ning tegema kaugtöökohal kõik endast oleneva, et tööõnnetusi vältida.

Tööõnnetuse korral on töötaja kohustatud:

Kui töötajaga toimub tööõnnetus kaugtöö tegemise kohas, kohustub ta sellest töö vahetut korraldajat viivitamata teavitama ja edastama talle foto- või videomaterjali tööõnnetuse toimumise kohast või võimaldama ligipääsu õnnetuskohale tööõnnetuse uurimiseks.

Tartu Ülikooli töökord

Põhimõtted töösuhetes

Töötaja võib kokkuleppel töö vahetu korraldajaga täita tööülesandeid ka kaugtööna. Kaugtöö korraldus on sätestatud töökorra lisas 1.

Kaugtöö korraldus

I. Üldised põhimõtted

Kaugtöö korral täidab töötaja oma tööülesandeid kas osaliselt või täielikult väljaspool ülikooli tööruume, sh enda kodus. Kaugtöö ei ole töölähetus.

Kaugtööd saab teha ainult töötaja ja struktuuriüksuse juhi või töö vahetu korraldaja kokkuleppel ametikohtadel, mille töö iseloom seda võimaldab ja kus oht töötaja tervisele on väike.

Kui tööülesandeid on vaja täita struktuuriüksuse juhi või töö vahetu korraldaja näidatud kohas tema korralduse alusel, peab töötaja kohale ilmuma, kui ei ole kokku lepitud teisiti.

Nii töötajal kui ka struktuuriüksuse juhil ja töö vahetult korraldajal on õigus teha ettepanek kaugtöö tegemine lõpetada, kui töötajal on kaugtööl olles keeruline töökohustusi täita, ta ei saa tööülesannete täitmisega hakkama, ei ole kokku lepitud tööajal kättesaadav või esineb mõni muu oluline põhjus, mis takistab tööülesannete edukat täitmist.

Kaugtöö töötervishoiu ja tööohutuse põhimõtted on sätestatud töötervishoiu ja tööohutuse korras.

II. Töö- ja puhkeaeg

Kaugtööl kehtib töökorra(s) /... / sätestatud töö- ja puhkeaaja korraldus, kui ei lepita kokku teisiti.

Töötaja ja töö vahetu korraldaja lepivad kokku tööülesannete andmise ja kontrollimise viisis ning suhtluskanalites.

III. Töökoht ja töövahendid

Kaugtööl kasutatakse samu töövahendeid, mida ülikooli tööruumides, kui ei lepita kokku teisiti.

Töötaja kujundab ja sisustab kaugtöökoha ise, kui ei ole kokku lepitud teisiti. Kaugtöökoha kujundamisel lähtub töötaja töötervishoiu- ja tööohutusalasel juhendamisel saadud juhistest.

Töötaja peab tagama talle kaugtöö tegemiseks antud tööandja vara säilimise ning teavitama töö vahetut korraldajat kohe, kui mõni töövahend vajab hooldust.

IV. Andmekaitse- ja infoturbenõuded

Kaugtööd tehes ja kaugtöö asukohta valides tuleb järgida ülikooli andmekaitse- ja infoturbenõudeid kooskõlas asjaajamiseskirja, infotehnoloogiateenuste kasutamise reeglite ja muude asjakohaste õigusaktidega. Muu hulgas töötaja:

Ei töötle isikuandmeid ega muud konfidentsiaalset teavet avalikus kohas või kõrvaliste isikute juuresolekul ega talleta seda isiklikku arvutisse;

Aktiveerib avaliku internetiühenduse kasutamisel ülikooli VPN-ühenduse teenuse;

Tagab, et kolmandatel isikutel ei ole võimalik tööalastele andmetele juurde pääseda.

MAJANDUSPOLIITIKA ELEMENTIDEST – MAJANDUSKASVUST, TOOTLIKKUSE JA PALGAKASVU VAHEKORRAST, MAKSUDEST JA NENDEGA MÄNGIMISEST EESTIS

(sh ka sissejuhatavaid mõtteid majandusterminoloogias hetkeolukorras)

Matti Raudjärv
Tartu Ülikool

Abstract

The article discusses the issues of productivity and wage growth in Estonia, incl. terminological problems and questionable use of terms. Also the dynamics of economic growth is studied. As tax policy has been topical in Estonia for a few years already – whether or not to increase taxes, incl. its relation to the budgetary policy, the article covers also this subject.

On the initiative of the European Union, green transition and climate neutrality are topical subjects also in Estonia but on the other hand – what are the actual situation and the risks? How realistic are the targets set and what is the effectiveness of reaching the targets?

Representation of the Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) visits Estonia and also Latvia from time to time and makes proposals then for the development and improvement of the economy of these countries. However, these are often incompetent as they are not sufficiently familiar with the local situation and conditions.

Also, the efforts of the Government of the Republic of Estonia and its reasonable measures for improving our economic situation have been assessed. As the motor vehicle tax is topical, the positions of the respective petition and the opinions of the population about this issue have been presented.

Also changes in the Government, incl. leaving of the Prime Minister and certain minor changes among ministers and in practical economic policy are discussed.

Keywords: productivity, wage growth, economic terminology, taxes, incl. the motor vehicle tax, green taxation, climate neutrality, OECD activities in Estonia and Latvia, activities of the Government of the Republic of Estonia, possible changes in the activities of the Government.

JEL-codes: A1, E24, E6, O4, Q5, Q28

Sissejuhatus

Artikli teema-märksõnad on Eesti majanduses aktuaalsed, sest majanduse arengud on väga tiheidalt nendega seotud.

Eesmärgiks on vastavate majanduspoliitikate mõju hindamine nii Eesti arengule kui sh sotsiaalsele olukorrale ning elanike elukvaliteedile.

Lühikäsitluse all on järgmiseid uurimisülesanded-küsimused:

- Kas tootlikkuse ja palgakasvu vahekord Eestis on optimaalne, sh millised on terminoloogilised probleemid?
- Milline on majanduskasvu dünaamika Eestis?
- Milliseks võib kujuneda maksupoliitika: olemasolevad ja uued maksud?
- Kui reaalne on rohepööre ja kliimaneutraalsus – olukord-tegelikkus ja ohud?
- Kui ratsionaalsed on Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) esinduse seisukohad Eestis?
- Millised on Eesti Vabariigi Valitsuse püüdlused, nende mõistlikkus nn „majanduse kordategemisel“?
- Milline oli Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) esinduse tegevus Lätis?
- Kas petitsioon automaksu mittepoodamisele ja elanike enamuse vastuseis on piisav selle ära jätmisele?
- Kui peaminister astus tagasi, siis kuidas edasi?
- Kõigi eelnevate uurimisülesannete taustal oli küsimus – kuidas Kaja Kallase viimane ja seejärel uue valitsuse tegevused aitavad kaasa Eesti majanduse arengule ja elanike elukvaliteedi tõusule?

Allakirjutanu on aastakümneid jälginud Eesti ühiskonna ja majanduse olukorra käsitlemist nii sõnas kui kirjas ning on paraku seisukohal, et väga sageli on informatsioon ja selgitused-diskussioonid terminoloogiliselt ebaõiged, suvaliselt tõlgitud ning nähtuste sisu mõistmata. Siin on ilmselt tegemist nii poliitikute kui hulga ajakirjanike puudulik ettevalmistus-kvalifikatsioon.

Tundub, et ka rahvusvahelised organisatsioonid annavad sageli soovitusi, tundmata piisavalt kohalikke olusid ja võimalusi. See aga tekitab segadust ja ebastabiilsust, ega soodusta õigeid otsuseid ning taga majanduse vajalikku arengut. Majandusküsimustes kohatab aeg-ajalt lubamatult palju ebapiisavat orienteerumist, kuid samas suurt enesekindlust sõna võttes.

Artiklis on kasutatud mitmeid allikaid, nii ametlikke kui meedia ja üksikisikute-ekspertide arvamusi ning need on ajendiks ka autori-allakirjutanu kommentaaridele-seisukohadele.

1. Terminoloogiast, kasvust sh tootlikkuse ja palga kasvust

Esmalt aga peatuks siin keele kasutusel eesti keeles, kuna meil on olemas oma terminoloogia, kuid ikka kasutatakse juba seoses varasema venestamispoliitikaga seostatavaid vene keelest tuletatud ja taasiseseisvumise perioodil inglise keelest valesti tõlgitud vasteid ja väärsõnu.

Juba hulk aastaid räägitakse ja kirjutatakse majanduskasvust, mis on kahtlematult õige. Viimastel aastatel räägitakse üha sagedamini ka palga kasvu vajalikkusest. Kuid selle kõrval on peaaegu ära unustatud tootlikkuse-produktiivsuse (töö tootlikkus,

tööprodukt)¹ ja töö tootlikkuse mõiste ning selle kasv ja seos palga kasvuga. Sageli kasutatakse tööviljakuse mõistet, mis tuleneb tegelikult vene keelest. Tööviljakus oleks eesti keeles „töö tootlikkus“ või lihtsalt „tootlikkus“².

Allakirjutanu on varem selles ajakirjas terminoloogia teemal kirjutanud, eeskätt termini mõiste „tööstus“ üpris vabast kasutusest. Ilmselt inglise keelest tõlkides, aru andmata, mida see eesti keeles tegelikult tähendab. Ka mõiste „planeerimine“ sageli nn ajuvaba kasutamine, mis tuleneb ju vene keelest, ja seda tänaseni. Eesti keeles „plaan, plaanimine“, sest „planeerimine“ tähendab näiteks teehöövli poolt pinnase, tee tasandamist. Ehmatavalt sage on termini „industry“ vale kasutamine eesti keeles.³ Samuti on allakirjutanu nendes (ja ka teistes) terminoloogia küsimustes rohkem kui 10 aastat tagasi konsulteerinud Eesti Keele Instituudi juhtiva keelekorraldaja Peeter Päll'iga.⁴ Tuntud keeleteadlane nõustus allakirjutanu kriitiliste seisukohtadega, kuid märkis, et seda

¹ Mõiste „tootlikkus“ on eestikeelne termin, „produktiivsus“ vastab aga ingliskeelsele terminile „productivity“ ja saksakeelsele terminile „die Produktivität“, vastav termin on vene keeles „производительность“. Seega: vene keelne termin „производительность труда“ vastab ingliskeelsele terminile „work productivity“, saksakeelsele terminile „die Arbeitsproduktivität“ ja eestikeelsele terminile „töö tootlikkus“, inglise keelest „töö produktiivsus“.

² Allakirjutanu soovivat lugeda ka oma endise TPI/TTÜ aegse hea kolleegi Eedo Kalle tööd, kuna tema on olnud üks olulisemaid tootlikkuse uurijaid Eestis:

Kalle, E. (2014). Tootlikkusealane evolutsioon Eestis. Teine, täiendatud trükk. Tallinna Tehnikaülikool, Majandusteaduskond, Ärikorralduse instituut. TTÜ kirjastus, 251 lk. (raamatu lõpus, lk 251, on tema avaldatud teoste hulgas veel viis tööviljakuse-tootlikkuse teemal kirjutatud tööd; lisas 15 publikatsioonide loetelus on veel hulgaliselt tema poolt avaldatud artikleid ja muid töid, nii eesti, inglise kui vene keeles). Viidatud raamat on digitaliseerituna leitav ka aadressil: [https://digikogu.taltech.ee/et/Item/07a9e2b8-568f-4f66-88fc-aa44a656b459]

³ Korraks veel sõna „tööstus“ juurde:

pühapäeval, 28. jaanuaril 2024 oli ETV 2-s õhtul kell 20.00 huvitav saade vananemisest ja eakatest-vanuritest (AegRuum. Eatute saladused, 4/6: Välimus), kus dokumentaalfilmi sissejuhatuseks ilmus ekraanile mõiste „hea välimuse säilitamise tööstusharu“. Siin hüüaks küll tõlkija, tõlgi eba-kompetentsuse ja lauslolluse üle – tule taevas appi!

paar päeva hiljem, ühes teises, mannekeenidest ja moest käsitlevas televisiooni saateosas, kasutati mõistet „moetööstus“. Mis tähendaks, et näiteks moedemonstratsioonil näidatavaid rõivakollektsioone ja neid kandvaid inimesi-mannekeene võiks oma tegevuses tööstuse üheks osaks lugeda!?

Esmaspäeval, 5. veebruaril 2024 kui ETV saates „Aktuaalne kaamera“ (kell 21.00) ühes saatelõiguses näidati USA-s Grammy auhindade jagamist, siis toimuvat kommenteerides kõlas mõiste „muusikatööstus“!? Tore küll – need suurepärased lauljad ja head laulud olid nn tööstusliku tegevuse tulemused!? Arvestades rahvamajanduse arengu vajadusi kogu maailmas, seega sh tehnoloogia ja robotiseerimise ülimalt suurt vajadust, siis kas kogu see protsess muusikas oli eeskätt tehnoloogia areng ja robotite võidukäik, mitte kõrgetasemeline „kultuur ja kunst“?

Kas siis tõesti ingliskeelne sõna „industry“ sobib eesti keelde tõlkides igale poole!?! Selline tegevus näitab, et ilmselt tõlgitakse mehaaniliselt, sisse tungimata ja seda mõistmata.

⁴ **Peeter Päll** (sündinud 15. märtsil 1961 Tallinnas) on eesti keeleteadlane ja nimeuurija, Eesti Keele Instituudi juhtivkeelekorraldaja. Tema erialase tegevuse põhialad on nimeteadus, keelekorraldus, nimekorraldus ja leksikograafia. 1979. aastal lõpetas Päll Tallinna 21. Keskkooli. 1984. aastal lõpetas ta Tartu Riikliku Ülikooli filoloogiateaduskonna soome-ugri keelte alal, 1995. aastal sai samas magistriraadi eesti filoloogias ja 2005. aastal doktorikraadi väitekirjaga „Võõrnimed eesti keelses tekstis“. [https://et.wikipedia.org/wiki/Peeter_P%C3%A4ll] 13.07. 2024.

väärkasutust on äärmiselt raske muuta, kuna siin käskudega teha midagi ei saa. Paraku kasutab suur osa eesti ajakirjanikest (rääkimata paljudest teistest spetsialistidest ja poliitikutest) majandusalast sõnavara vääralt ja ilmselt annavad selliselt eeskuju ka eesti elanikkonnale.

1. septembril lähevad Eestis lapsed kooli, paljud esimesse klassi. 1. september on ka teadmiste päev, mis heisatakse riigilipud! Nii oli ka käesoleval, 2024. aastal.

Kuulates ka neil päevil (31.08 kuni 2.09.2024) mõningaid Vikerraadio ja vaadates ETV saateid, kus intervjuueriti nii õpilasi, sh esimesse klassi minejaid ning usutleti ka õpetajaid-koolijuhte ja lapsevanemaid, oli allakirjutanu hämmingus:

- õpilased (eriti esimesse klassi minejad) rääkisid suhteliselt korralikku eesti keelt, kasutades sõnu „tore“, „ilus“ jms;
- vanemate klasside ja lastevanemate, eriti aga õpetajate-koolijuhtide kõnepruugis kõlasid võõrastavalt, vastupidiselt aga sõnad „äge“, „ägedasti“, „ägedalt“, „ägedad“ jne.;
- allakirjutanu on märganud, et televisioonis (sh ka kommertskanalites) näidatavate filmide ja teiste saadete subtiitrite puhul esineb ebasobivalt sõna „äge“.

Siit tekkis allakirjutanul küsimus – mis eeskuju annavad õpetajad-koolijuhid ja lapsevanemad õpilastele kui nad meie, eesti kultuuri üht olulist osa – eesti keelt ei austa ja kasutavad seda lohakalt? Ja see küsimus pole mitte esimest korda üles kerkinud! Eesti keel ei ole nii vaene, et kasutatakse ebakohaseid sõnu, kindlasti võiks jääda tsiviliseeritud sõnakasutuse juurde. Ega trükimeediagi keele pattudest vaba ole.

Allakirjutanul, olles pikka aega kuulanud ERR-i raadiosaateid (eeskätt Vikerraadiot) ja jälginud ETV ja kommertstelevisiooni kanaleid, tuleb kurvastusega nentida, et hulk nn ajakirjanikke ei oska korrektset eesti keelt, kasutavad sageli parasiit- ja teksti mittesobivaid sõnu ning lobisevad tühjast-tühjast (näiteks, Vikerhommikus ja mujal). Ka raadio ja televisioon peaks keele kasutuse osas andma inimestele (eeskätt lastele ja noortele-kooliõpilastele) eeskuju. Kuid pigem on olukord sageli teistsugune. Võiks ka nii ütelda – nõuka ajal räägiti Eestis raadios ja televisioonis palju korralikumask keeles!

* * *

Tootlikkusest ja selle kasvust räägitakse ja kirjutatakse Eestis harva. Meil Eestis räägitakse ja kirjutatakse eeskätt majanduskasvust ning palga kasvu vajadusest, aga tootlikkuse kasvu vajadusest äärmiselt harva. Mäletan, et kui ma olin oma esimesel kolme-kuulisel stažeerimisel nn lääneilmas Saksamaa Liitvabariigis Kieli Ülikoolis ja Frankfurdi (Maini) Ülikoolis oktoobri lõpust 1989 kuni jaanuarini 1990 ning väga põhjalikult uurisin nende majandusstatistikat ja kirjandust, samuti vestlesin palju kohalike kolleegidega, siis said mulle paljud probleemid selgemaks, sh see, et tootlikkus peab kasvama kiiremini kui palk (laiendatud taastootmine!). Ja Saksamaa majanduses jälgiti seda vahet suurt hoolt!

Ka majanduskasvuga on mõnikord probleeme: seda arvutatakse kas püsiv- või jooksvates hindades. Kui seda tehakse jooksvates hindades ja seda ka propageeritakse, siis on tegemist ju enesepettusega. Tundub, et seda meil armastatakse!?

Meeldiv üllatus oli 17. aprilli 2024 hommikul, kui Vikerraadios esines ja andis intervjuu Eesti Konjunktuuri Instituudi uus direktor Peeter Raudsepp.⁵ Muu jutu kõrval rõhutas ta meie majanduse edukuse saavutamisel just tootlikkuse kasvu vajadust. Samuti seda, et meie ettevõtetest sõltub Eesti majanduse arengu edu. Selleks on aga ettevõtetele vaja stabiilsust, mitte ootamatusi ja nende segamist. Siin saaks EV valitsus palju teha, kui nad mõistlikult käitaksid ja arukaid otsuseid vastu võtaksid.⁶

Ta on olnud ka arvamusel, et valitsus pole teinud ühtegi mõistlikku majandusotsust: Majandus on langenud stagnatsiooni, aga toimivat arutelu majandusteemade üle ei ole, rääkis Konjunktuuriinstituudi juht Peeter Raudsepp saates „Tööandjate tund“.

„Majandusteemadel pole valitsus teinud ühtegi mõistlikku või olulise mõjuga majandusotsust. Lihtsalt loodame, et läheb paremaks selle läbi, et välisturgudel läheb paremaks, aga sellest ei pruugi kasu olla, sest meil pole plaani,“ selgitas Raudsepp. „Meil pole majandusalast arutelu valitsuse tasemel.“⁷

Viimase kahe aastaga on Eesti SKT elaniku kohta langenud 86 protsendilt 81 protsendile võrrelduna Euroopa riikide keskmisega. Lootsime, et pürgime oma majandusega Põhja-Euroopasse, kuid viimaste aastate majandusnäitajatega oleme teel Euroopa põhja, ütles Eesti Konjunktuuriinstituudi direktor Peeter Raudsepp Toiduliidu 18. aastakonverentsil.⁸

2. Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF) esinduse Eesti külastus: rida asjalikke ja hulk eluvõõraid soovitusi

Aprilli keskel 2024 külastas Eestit kõrgetasemeline **IMF-i delegatsioon**⁹, kes uuris meie majanduse olukorda ja andis seejärel soovitusi.¹⁰ Nende hulgas:

- saavutada riigieelarve tasakaal, millega võib kindlasti nõustuda;
- kehtestada automaks, olles samas „paadis“ meie ebaõnnestunud valitsusega;
- kehtestada kinnisvaramaksud, mida võib Eesti tingimustes varaseks, eluvõõrasteks ja mõneti kaost soodustavaks tegevuseks.

⁵ Vikerraadio, ERR. Intervjuu EKI direktori Peeter Raudseppaga, ca kell 7.35 – 7.50.

Eelmine direktor oli Marje Josing (16.07.1959 – 16.02.2023), kes aastatel 1990 – 1994 töötas Eesti Konjunktuuri Instituudi teadurina ja oli selle direktor 1994. aastast kuni meie seast lahkumiseni.

⁶ MR.: Paraku on vist raske valitsuselt mõistlikku käitumist oodata, sest nad armastavad rohkem nn teerulli meetodeid kasutada?

⁷ Peeter Raudsepp: valitsus pole teinud ühtegi mõistlikku majandusotsust. Äripäev, 11.09.2023. [<https://www.aripev.ee/uudised/2023/09/11/peeter-raudsepp-valitsus-pole-teinud-uhetegi-moistlikku-majandusotsust>] 18.04.2024.

⁸ Silm, S. (2024). Konjunktuuriinstituudi juht: meil pole majanduskriis, vaid poliitikute tekitatud kriis. Postimees, 16. aprill. [<https://majandus.postimees.ee/8001875/konjunktuuriinstituudi-juht-meil-pole-majanduskriis-vaid-poliitikute-tekitatud-kriis>] 18.04.2024.

⁹ IMF (*International Monetary Fund*; Rahvusvaheline Valuutafond (külastus IMF-i põhikirja alusel, tavaliselt kord aastas).

¹⁰ Eesti Pank. Eesti Vabariik: IMF-i delegatsiooni artikkel IV alusel 2024. aastal tehtud visiidi kokkuvõttev avaldus. [<https://www.eestipank.ee/press/eesti-vabariik-imfi-delegatsiooni-artikkel-iv-alusel-2024-aastal-tehtud-visiidi-kokkuvottev-avaldus-15042024>] 26.04.2024.

Automaksu ja kinnisvara maksude kehtestamine näitab, et lugupeetud IMF-i liikmed ei tunne meie majandust ega ühiskonda. Nad on harjunud mugavalt elama jõukas ühiskonnas, kus enamikel inimestel (sh isiklikult neil endil) on oluliselt kõrgemad sissetulekud võrreldes Eestiga. Pealegi on Eestis hajaasustus, mis paljude olukordade puhul nõuab teisi lahendusi kui mitte hajaasustusega riikides. Hajaasustuse puhul on peredel sageli vajadus kahe auto olemasolu järele ning maaelanike sissetulekud pole suured.

Näiteks Saksamaal Warderi külas¹¹ ja teistes külates liigub ka ühistransport, sh laste kooli sõit, meie külade ja majapidamiste vahel pole see hajaasustuse tõttu võimalik. Saksamaal on nii külade kui maal asuvate majapidamiste puhul tegemist tiheasustusega.

Kinnisvaramaks – korteritele, ühepereelamutele jms: see viiks paljud meie pered, eeskätt noorte pered võlgadesse või oma eluasemest loobumisele. Nad on niigi oma eluaseme laenuka soetanud ja nüüd lisame veel kinnisvaramaksu. Meie ühiskond peab saama oluliselt rikkamaks, et me suudaksime nii kinnisvara- kui automakse tasuda.

Eestis viibinud IMF-i delegatsiooni viidatud avalduses (viide 9) toodi esile järgnevad järeldused-seisukohad meie majanduse kohta:

- *Hiljutised šokid on põhjustanud Eestis tarnehäireid ja inflatsiooni kiiret tõusu. Inflatsioon on nüüdseks aeglustunud, kuid hinna- ja kulutase on euroala keskmisega võrreldes tõusnud, kahjustades konkurentsivõimet. **Tootlikkuse aeglane ja vinduv kasv võib ettevõtete edukust välisurgudel veelgi enam kahjustada ja Eesti pikaajalist kasvuväljavaadet pärssida** (MR. rõhutus: tootlikkuse väljatoomine esitatud kontekstis on igati asjakohane, millest Eestis eriti paraku ei huvituta). Need probleemid ei ole ületamatud, kuid nõuavad otsustavat majanduspoliitilist reageerimist.*
- *Pärast neutraalset eelarvepoliitilist hoiakut sel aastal (MR.: 2024) pooldavad IMF-i eksperdid eelarve konsolideerimist, et taastada poliitiline manööverdamisruum ajaks, kui majandus langusest väljub, **koos otsustavate struktuurimeetega tootlikkuse tõstmiseks** (MR. rõhutus) ja finantssektoris pankade kapitalipuhvrite säilitamiseks.*
- *Majandus on jõudnud pikaajalisse langusesse. Vastupidiselt eelmise aasta (MR.: 2023) teises pooles väljendatud ootustele, et majandus elavneb, on **majandusaktiivsuse kahanemine koos tootlikkuse kasvu seiskumise ja eksportiva sektori nõrgenenud toimimisega veelgi pikenenud** (MR. rõhutus: tootlikkuse väljatoomine esitatud kontekstis on igati asjakohane, millest Eestis eriti paraku ei huvituta). Peamiste kaubanduspartnerite vilets nõudlus ja konkurentsivõime vähenemine on pärssinud eksporti, sundides ettevõtteid investeringuid kärpima. Kuigi tööturg püsis endiselt vastupidav ja ettevõtted säilitasid kuni viimase ajani töökohti, on peatse taastumise väljavaate hääbumine ja **realpalkade tõus hakanud tööhõivet järk-järgult mõjutama** (MR. rõhutus).*

¹¹ Warderi küla Warderi vallas (ca 700 elanikuga tiheasustusega, tüüpiline saksa asula) asub Põhja-Saksamaal Schleswig-Holsteini liidumaal Kieli linnast ca 30 km edelas (kohalik omavalitsus: Nortorf'i linn; Warderist ca 10 km), kus elas meie ajakirja endine kolleegiumi liige ja toimetaja ning allakirjutanu sõber ja kolleeg professor dr. Manfred O. E. Hennies (10.09.1938 Berlin – 18.10.2019 Warder).

- **Reaalpalga kasv on hakanud viimasel ajal aeglustuma, kuid on endiselt tootlikkuse kasvust tublisti kiirem** (*MR. rõhutus: arenenud riikides on oluline, et tootlikkuse kasv ennetaks reaalpalga kasvu*).
- Vaatamata tsüklilisele tõusule peaksid **püsivalt kõrgemad hinnad ja sisendkulud koos tootlikkuse aeglase kasvuga siiski majandusele armi jätma** (*MR. rõhutus: vajalik tähelepanek, et tootlikkuse aeglane kasv jätab majandusele negatiivse ja soovimatu jälje*), pärssides Eesti välist konkurentsivõimet ja potentsiaalselt kogutoodangut.
- Väline konkurentsivõime hakkas halvenema varsti pärast üleilmset finantskriisi ning **tootlikkuse kasv ei suutnud kohati reaalse vahetuskursi kallinemisega sammu pidada. Viimased šokid on seda suundumust ainult süvendanud** (*MR. rõhutus: õige märkus, et tootlikkuse ebapiisav kasv halvendab riigi majanduse olukorda*). Need probleemid ei ole ületamatud, kuid nõuavad otsustavat majanduspoliitilist reageerimist, mis hõlmab majanduse langusest väljumisel eelarve konsolideerimist koos sihistatud struktuurimeetmetega.
- Esile kerkinud **vajadus tugevdada riiklikku julgeolekut ja kiirendada energiasüsteemi ümberkujundamist** (*MR. rõhutus: väga asjakohane arvamus, mida on ka Eestis osa poliitikuid ja muid tegelasi märganud*) võimendab elanikkonna vabanemisega seotud pikaajalist kulusurvet.
- Kui aga majandus langusest väljub, **tuleks olla valmis resolootsete tulu- ja kulumeetmetega toetama eelarve konsolideerimist ning säilitama poliitilist manööverdamisruumi tootlikkuse suurendamiseks ja struktuurse ümberkujundamise soodustamiseks** (*MR. rõhutus: seda seisukohta tuleb igati toetada*).
- **Meetmeid tuleks kaaluda nii tulude kui ka tulude poolel.** IMF soovib ametiasutustel:
 - 1) **võtta kiiresti vastu autode registreerimise ja teemaks** (*MR. rõhutus: kahtlen! Eesti ühiskond ja inimesed peavad enne rikkamaks muutuma*), millel on kaks eesmärki: suurendada maksutulu ja toetada ambitsioonikamat rohepöövet;
 - 2) **määrata kindlaks tulumeetmete sisu** (*MR. rõhutus: oluline soovitus*), mille väärtus on üks protsent SKP-st ja mis on eelarvestrateegias juba ette nähtud ning
 - 3) **kiirendada maksustatava maa andmete ajakohastamist ja kaotada maksuvabastus peamiste eluasemete puhul, kaaludes samal ajal kinnisvaramaksu kehtestamist** (*MR. rõhutus: kahtlen! Eesti ühiskond ja inimesed peavad enne rikkamaks muutuma*).
 - Kõrgema üksikisiku tulumaksumäära ja kõigile maksumaksjatele kehtiva maksuvaba tulu koosmõju vähendab alates 2025. aastast riigieelarve tulusid ja vähendab maksumõju üldist astmelisust. Sellega seoses soovib IMF ametiasutustel hinnata, kas maksumõju struktuur vastab kavandatud astmelisuse määrale. Kulude poolel kasvasid avaliku sektori palgakulud 2023. aastal märkimisväärselt konkreetsete töötajate kategooriatega sõlmitud plaaniväliste kokkulepete tõttu. **Edaspidi on kriitilise tähtsusega**

hoida vaos avaliku sektori palku, piirates ministeeriumide, kohalike omavalitsuste ja sõltumatute valitsusasutuste kaalutlusõigust palkade tõstmisel (MR. rõhutus: õige soovitus).

- **Algatused, mille eesmärk on suunata osa pankade kasumist avaliku sektori vahenditesse, nõrgendavad kapitalipuhvleid. Pankade suur kasum on eeskätt tsükliline nähtus (MR. rõhutus: õige tähelepanek, mis arvestab ka tulevikku).** Pangad kogevad juba praegu vähenevaid laenumahtusid ja suuremaid rahastamiskulusid ning aja jooksul seisavad nad tõenäoliselt silmitsi varade kvaliteedi halvenemisega. Selle taustal **tuleks vältida erakorralise kasumi maksustamist ja algatusi, mis soodustavad maksustavate dividendide suuremat väljamaksmist, kuna need suunavad võimalikud kapitaliallikad pankadest eemale (MR. rõhutus: õige seisukoht, mis arvestab ka tulevikku),** vähendades nende suutlikkust koguda puhvleid ja tulla toime tulevaste šokkidega.
- Meetmed konkurentsivõime suurendamiseks ja struktuursete ebasoodsate tegurite vastu võitlemiseks on prioriteet. **Arvestades tootlikkuse kasvu struktuurset aeglustumist, ekspordi osakaalu vähenemist peamiste kaubanduspartnerite juurde ja väiksemat potentsiaalset majanduskasvu, tuleks suuremat rõhku panna pakkumispoolsetele poliitikameetmetele (MR. rõhutus: tuleb nõustuda).** See hõlmab meetmeid, mille eesmärk on suurendada ettevõtete investeringute kvantiteeti ja kvaliteeti, parandada tööjõu ja kapitali jaotamist kõrgema lisandväärtusega toodete ja teenuste suunas, edendada digitehnoloogia kasutuselevõttu traditsioonilistes sektorites ning **tagada, et reaalpalga kasv oleks endiselt tihedalt kooskõlas tootlikkuse kasvuga (MR. rõhutus: oluline, mida meie valitsus pole aastaid arvestanud ja ka Statistikaamet pole piisavalt kajastanud).**
- **IMF-i esindajad ergutavad ametiasutusi suurendama oma edusamme tööjõu ümberjaotumise toetamisel. Tööjõu ebapiisav ümberjaotumine sektorite ja ettevõtete vahel on toonud kaasa tootlikkuse kasvu aeglustumise (MR. rõhutus: õige järeldus, isegi kas meie poliitikud ja asjasse puutuvad inimesed sellest aru saavad).** Samal ajal kui tööpuudus töötlevas tööstuses ja ehituses kasvab, on oskustööjõu nappus piiranud info- ja kommunikatsioonitehnoloogia valdkonna kasvu ning vabadest töökohtadest teatatakse kaitse-, tervishoiu- ja haridusvaldkonnas. IMF-i esindajad tervitavad jätkuvaid jõupingutusi tööjõu ümberõppeks ja ümberjaotumise toetamiseks aktiivse tööturupoliitika kaudu.
- **Hinnata tuleks sisserändekvootide suurendamise võimalusi (MR. rõhutus: kahtlen! Kui me tahame oma rahvusriiki Eestit, rahvust, kultuuri ja keelt säilitada ning kaitsta, peame selles küsimuses väga ettevaatlikud ja konservatiivsed olema),** tagades samal ajal, et valdkondlikud miinimumpalgad kajastaksid nõuetekohaselt inimeste oskusi ja kvalifikatsiooni.
- Avaliku sektori investeringud alusuuringutesse, millel on laialdased majandusalsed rakendusvõimalused, võivad tootlikkust ja innovatsiooni veelgi soodustada. **Avaliku ja erasektori koostöö, sealhulgas ülikoolidega (MR. rõhutus: igati toetusvääriline! Äärmiselt vajalik suund, mis nõuab kindlasti ka praktikute julgust ning rahastamist),** võimaldaks luua positiivset sünergiaat väiksemate kuludega.
- **Eesti majanduse ümberkujundamist toetaks ka ambitsioonikam rohepööre. Praeguste poliitikameetmetega on Eesti eesmärk saavutada 2050. aastaks**

kliimaneutraalsus kättesaamatu (MR. rõhutus: Paraku räägitakse palju ja silmakirjalikult ning tehakse vähe, kuna hulk praktilisi lahendusi pole piisavalt reaalsed)¹². EL-i kliimaeesmärkideni jõudmisel on endiselt võtmetähtsusega **kohaliku põlevkivisektori järkjärguline sulgemine** (MR. rõhutus: väga rutakas ja ilmselt vale ettepanek, tuleks leida tänasest paremaid lahendusi ja väljundeid)¹³, süsinikumaksu kehtestamine ja praegu EL-i madalaima tasemega heitkogustega kauplemise süsteemi kohaldamisala laiendamine.

Käesoleva artikli punktis 2 paksus tekstis esitatud mõtted, soovitusel, märkused ja ettepanekud ning neile järgnevad allakriipsutused on kindlasti diskuteeritavad, kuid siin artiklis on allakirjutanu lakooniliselt oma isikliku seisukoha välja toonud.

3. Rohepööre ja kliimaneutraalsus

Kliimamuutused ja keskkonnaseisundi halvenemine ohustavad Euroopa ja kogu maailma kestma jäämist. **Nende probleemide lahendamiseks on koostud Euroopa roheline kokkulepe. See on Euroopa uus majanduskasvu strateegia, et muuta liit nüüdisaegseks, ressursitõhusaks ja konkurentsivõimeliseks majanduseks.** Euroopa roheline kokkuleppe eesmärk on muuta Euroopa 2050. aastaks kliimaneutraalseks, hoo- gustada majandust keskkonnahoidliku tehnoloogia abil, luua jätkusuutlik tööstus ja transport ning vähendada saastet. Kliima- ja keskkonnaprobleemid tuleb pöörata võimalusteks ja muuta rohepööre kõigi jaoks õiglaseks ja kaasavaks.

Euroopa Komisjon aitab EL-i liikmesriikidel kavandada ja rakendada reforme, mis toetavad rohepööret ja aitavad saavutada Euroopa roheline kokkuleppe ees- märke. Samuti aitab komisjon kavandada kesk- ja kohalike asutuste jaoks asjakohaseid menetlusi ning luua kooskõlastusstruktuure, mis on vajalikud keskkonnahoidliku poliitika rakendamiseks.

Kliimameetmed on Euroopa roheline kokkuleppe tuum. Euroopa Liidus on juba saavutatud häid tulemusi kasvuhooonugaaside heite vähendamisel, säilitades samal ajal majanduskasvu. Lähiaastatel tuleb veel rohkem ära teha. EL seadis eesmärgiks saavutada 2050. aastaks kliimaneutraalsus ning seega peavad kõik liikmesriigid rakendama sidusat kliimapoliitikat.¹⁴

Eesti looduskeskond on ainulaadne oma liigirikaste metsa- ja rabakoosluste, ajalooliste puisniitude, looma- ja linnuriigi ning muude väärtuste poolest. Aga ka Eesti seisab silmitsi ülemaailmse kriisiga – meie kaunis ning mitmekülgne loodus on ohus ja seda ei saa enam iseenesestmõistetavana võtta. Kliimamuutused on globaalne väljakutse ja on vaja kiiresti tegutseda, et vältida pöördumatuid kahjustusi meie planeedile.

¹² Nii Euroopa Liidu kui Eesti poliitikute ja ametnike selleteemaline propaganda ja ebareaalne rõhutamine on rohepöörde ja kliimaneutraalsuse kompromiteerinud ning elanikud-ettevõtjad pessimismi suunanud.

¹³ Sektorit ei peaks sulgema ja põlevkivi ei peaks elektri tootmiseks põletama, vaid põlevkivi baasil tuleks välja arendada tulevikku suunatud (digitaliseeritud, robotiseeritud, ka ekspordile orienteeritud jne) keemiatööstus. Meie põlevkivi on maailmas ju ainulaadne.

¹⁴ Rohepööre. Euroopa Komisjon. [https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/green-transition_et] 1.05.2024

Eesti on heaks kiitnud EL-i siduvad kliimaeesmärgid. 2030. aastaks on Eesti seadnud endale EL-ist veelgi ambitsioonikama rahvusliku eesmärgi: vähendada kasvuhuonegaase 70% võrra (võrreldes 1990. aastaga). 2020. aasta andmete kohaselt on Eesti heitkogused vähenenud juba 65% võrra, seda eelkõige 1990 aastate alguse suurte struktuurimuutuste tõttu. Lisaks on Eesti võtnud sihiks katta oma aastane elektritarbimine juba 2030. aastal taastuvelektriga.¹⁵

Võitlus kliimamuutustega on Euroopa Komisjoni üks tähtsamaid eesmärke aastast 2019, kui president Ursula von der Leyen ametisse astus. **Euroopa roheline kokkulepe** eesmärk on muuta Euroopa esimeseks kliimanetraalseks piirkonnaks.

Kliimamuutused ja keskkonnaseisundi halvenemine kujutavad endast eksistentsiaalset ohtu Euroopa ja kogu maailma jaoks. Nende probleemide lahendamiseks muudab Euroopa roheline kokkulepe EL-i tänapäevaseks, ressursitõhusaks ja konkurentsivõimeliseks majanduseks, tagades selle, et:

- kasvuhuonegaaside netoheide oleks aastaks 2050 viidud nulli
- majanduskasv on lahutatud ressursikasutusest
- mitte kedagi ega ühtki piirkonda ei jäeta kõrvale.

Euroopa roheline kokkulepe on ühtlasi teeviit COVID-19 pandeemiast ülesaamiseks. **Kolmandik 1,8 triljoni euro** suurusest investeeringuportfelliist, mis on välja käidud taastekava „Next Generation EU“ alusel ja EL-i seitsmeaastasest eelarvest, läheb Euroopa roheline kokkulepe finantseerimiseks.

Euroopa Komisjon võttis vastu ettepanekute paketi, millega muuta **EL-i kliima-, energia-, transpordi- ja maksupoliitikat selliselt, et 2030. aastaks oleks võimalik vähendada kasvuhuonegaaside netoheidet 1990. aasta tasemega võrreldes vähemalt 55%.**¹⁶

Belgia keskpanga juht Pierre Wunsch ütles, et Euroopa poliitikud peaks rahvale ausalt ütlema, kui palju rohepöörde tegelikult maksma läheb.¹⁷

Politico kirjutab, et Pierre Wunsch nõuab Euroopa seadusetegijatelt, et nood peaksid ausalt välja ütlema tõe rohepöörde majanduslike mõjude ja inimesi tabava jõukuse kaanemise kohta. Wunsch märkis ka, et süsinikukvootide hind ja roheenergia kasutuselevõtt muudab Euroopa energiahinnad USA omadest viis kuni kaheksa korda kallimaks. Möödunud talvel andsid väga jõuliselt endast märku Prantsusmaa, Saksamaa ja Belgia põllumehed. Ka Eesti põllumehed tegid tagasihoidlikke avaldusi.¹⁸ Samas on Eesti talunikud rohepöördega üpris rahulolematud (loe käesoleva artikli lõpus lisana kirjutatud PS: III osa, sh viited 45, 47 ja 49).

¹⁵ Rohepööre Eestis – Euroopa Komisjon. [<https://estonia.representation.ec.europa.eu/strateegi-aja-prioriteetid/eli-peamised-poliitikavaldkonnad-seoses-estiga/rohepoore-eestiset>] 1.05.2024

¹⁶ Euroopa roheline kokkulepe. Siht saada esimeseks kliimanetraalseks maailmajaoks. Euroopa Komisjon. [https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_et] 1.05.2024.

¹⁷ Laks, L. (2024). Pankur tunnistab: rohepööre teeb eurooplased vaeseks. Postimees.ee, 15. veebruar, kell 15:17 [<https://majandus.postimees.ee/7960647/pankur-tunnistab-rohepoore-tee-eurooplased-vaeseks>] 1.05.2024.

¹⁸ Rohepööre võtab tuure maha. Põllu- ja metsatehnika. 11. aprill 2024, lk. 3.

Peamisteks rahulolematuse põhjusteks olid suuresti nõuded kliimaeesmärkide saavutamiseks. Nõuete täitmine tähendanuks põllumeestele kas tootmise vähendamist või suuremaid investeeringuid tehnoloogiasse, kallima tehnika soetamist jms. Eestis on märgata põllumajanduse struktuuri muutumist, mis osalt on seotud kliimanõuetega, osalt aga heitlikest aegadest, mis on kasumeid oluliselt vähendanud ja paljusid väiketootjaid oma tegevust lõpetama sundinud. Jätkub tendents – väiksemad talud ja pereettevõtted lõpetavad tegevuse ning müüvad oma maa ja tehnika suurematele naabritele. Selliselt toimub Eesti põllumajandusettevõtete kontsentreerumine. Loodushoid ja ressurside mõistlik kasutamine on loomulik tegevus nii põllu- kui metsameestele, kuid ebareaalsete nõuete esitamine on ebaõiglane.

Eesti põllumehed pole rohepöörde vastu, kuid ei suuda ka parima tahtmise juures EL-i nõudmisi täita. Nad loodavad, et lisaks nõuetele pakutakse ka lahendusi, mis peaksid tulema teadusest ja tehnoloogiast firmadelt. Senise ebareaalse poliitika aluseks on see, et eesmärgid on suured, kuid tegelikud lahendused puuduvad.

On tekkinud olukord, kus mitmed eelnõud on kas mingiks kindlaks ajaks või määramatult edasi lükatud. Näiteks võib tuua plaani taimekaitsevahendite kasutamise vähendamisest poole võrra juba aastaks 2025. Euroopa Liidu lennukates plaanides nähti algselt ette keemiliste taimekaitsevahendite ja väetiste kasutamist radikaalselt, tulles välja ideega vähendada kõikides liikmesriikides taimekaitsevahendite kasutamist poole võrra aastaks 2030. Nüüdseks on seda tähtaega muudetud.¹⁹

Kliimaneutraalsus²⁰ on seisund, kus üks piirkond ei paiska õhku vähem ega rohkem kasvuhoonegaase kui ökosüsteem parasjagu siduda jõuab. Seega tuleb kokku kasvuhoonegaaside summaks null.

Lihtsustava paralleelina kliimaneutraalsusele võib tuua näiteks sauna kütmise – kui kütame sauna, siis paneme ahju puid alla. Kui aga leiliruumis on temperatuur juba piisav ja enam kõrgemat temperatuuri ei soovi, tuleb kütmine lõpetada, vajadusel lausa söed ahjust välja võtta. Nõnda ka maakera – kui me ei soovi globaalse temperatuuri edasist soojenemist, tuleb „kütmine“ kasvuhoonegaasidega lõpetada.

Samuti võib siin leida sarnasusi tervisliku toitumisega – kui soovime tervislikult toituda, peame jälgima, et sööksime sama palju, kui parasjagu ära kulutame. Vastasel juhul võivad tekkida ülekaal ja terviseprobleemid. Samuti peaks silmas pidama, et sööksime võimalikult palju värsket, vitamiini- ja toitainete rikast toitu. See tähendab kliima kontekstis, et kasutaksime taastuvenergiat, liiguksime kliimanutikalt, sööksime keskkonnasõbralikku toitu, oleksime energiaefektiivsed jne, et meil oleks lihtsam võimalike „terviseprobleemidega“ toime tulla.

Hetkel paisatakse maailmas õhku märksa rohkem kasvuhoonegaase, kui seotakse – seda ka Eestis. See põhjustab aga kliima muutumist. Tarvis on sihti ning läbimõeldud lahendusi, et probleemi lahendada. 2019. aastal kogus ligi 2850 inimese hääle rahvaalgatus „Kliimaneutraalne Eesti aastaks 2035“, mis soovis, et Eesti riik seaks eesmärgiks

¹⁹ Sünteetilisi taimekaitsevahendeid hakkavad asendama loodushoidlikumad alternatiivid. Põllu- ja metsatehnika. 11. aprill 2024, lk. 21.

²⁰ Kliimaneutraalsus – mida see tähendab? [<https://www.kliimamuutused.ee/uudised/kliimaneutraalsus-mida-see-tahendab>] 29.04.2024.

kasvuhoonegaaside atmosfääri paiskamise ja tagasi haaramise tasakaalupunkti saavutamise võimalikult kiiresti, arvestades sotsiaalseid ja majanduslikke piiranguid.

Mõistet „kliimaneutraalne“ kasutati algatuses eelkõige lähtuvalt Euroopa Komisjoni üldisest visioonist, kus on seatud sihiks saavutada kogu Euroopa Liidus kliimaneutraalsus hiljemalt aastaks 2050. Selle eesmärgi täitmiseks pakub sobiva raamistiku Euroopa kliimaseadus, mis paneb seadusena paika heitmete vähendamise trajektoori sajandi keskpaigani. Sarnaseid eesmärgi on seadnud ka teised suured maailma saastajad, näiteks on Ameerika Ühendriigid lubanud saavutada kliimaneutraalsuse aastaks 2050.

Kliimaneutraalsusest järgmine samm võiks olla see, et seome atmosfäärist rohkem kasvuhoonegaase kui sinna paiskame, jahutades maakera keskmist temperatuuri. Sellise suuna on võtnud hiljaegu ka Euroopa Liit tervikuna, kui Euroopa kliimaseaduse läbivõtmisel jõuti kokkuleppele, et seatakse eesmärgiks negatiivsete emissioonide saavutamine pärast aastat 2050.

Esineb terve hulk nähtusi, mis seovad kasvuhoonegaase – näiteks seovad süsinikku meie metsad ja sood. Samal ajal kaasneb inimtegevusega tihtilugu mingit sorti heide – näiteks elektrienergia tootmine põlevkivist ja biomassist, toidu tootmine ja transport paiskavad õhku hulganisti kasvuhoonegaase. Olukorda saab järk-järgult lahendada kahest otsast – vähendades heitmeid ja suurendades sidumist. Mõlemad on äärmiselt olulised, ent kliimasoojenemise takistamise seisukohast on heitmete vähendamine kriitilise tähtsusega, kuna süsinikku siduvad looduskosolused on kliimamuutuste ning elurikkuse vähenemise tõttu väga suure surve all. Nii on juba näiteid hiiglaslikest metsatulekahjustest Arktikas, Amazonases ning Lääne-USA-s, mis illustreerivad, kuidas liigne lootuste panek sidumisele heitmete tegeliku vähendamise asemel võib meile karuteene teha ning kliimaeesmärgid täitmata jätta.

4. Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) esinduse seisukohad Eestis

OECD käsitles oma ülevaates **kõrge inflatsiooniga seotud probleeme pensionide jaoks** ja tegi ülevaate OECD riikides ajavahemikul 2021. aasta septembrist kuni 2023. aasta septembrini. Vanemate inimeste oodatav eluiga taastus 2021. aastast, olles 2020. aastal keskmiselt umbes poole aasta võrra langenud. Alates umbes 2012. aastast on aga 65-aastaselt oodatava eluea pikenemise trend aeglustunud.

Praeguseid Eesti töötajaid ootab pensionieas üks suurimaid sissetulekute langusi kogu Euroopa Liidus, selgub värskest Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) uuringust.²¹

OECD uuringu alusel järgi saab **keskmist palka teeniv Euroopa Liidus elav töötaja pensioniikka jõudes pensioni, mis moodustab 68,1% tema senisest palgast.**

Keskmise OECD liikmesriigis elava **keskmist palka teeniva töötaja tulevane pension moodustab aga ainult 61,4% tema senisest palgast.** Antud näitajat nimetatakse **pensioni asendusmääraks.**

²¹ OECD: Eesti töötajaid ootab üks madalamaid pensioni asendusmäärasid EL-is. ERR, Uudised, 17.01.2024, kell 16:46 [<https://www.err.ee/1609224915/oecd-estti-tootajaid-ootab-uks-madalamaid-pension-i-asendusmaarasid-el-is>] 28.04.2024.

Uuringus lähtuti eeldusest, et töötaja sisenes tööturule 22-aastasena 2022. aastal ning ta töötab kuni riigis kehtestatud ametliku pensionieani. Tulevase pensioni suuruse arvutamisel kasutati kõiki kohustuslikke pensionikogumise skeeme, vabatahtlik pensionikindlustus ei läinud arvesse.

Uuringu autorid tõid välja pensioni suuruse suhet senisesse palka nii enne kui pärast maksude mahaarvamist. Autorid soovivad vaadata ennekõike maksudejärgseid andmeid, sest just need näitavad, kui palju raha reaalselt inimestele palgast ja tulevikus pensionist järele jääb. Maksueelne ehk bruto asendusmäär on artiklis toodud maksujärgsest ehk neto näitajatest reeglina oluliselt madalam, sest pensionidele rakenduvad riikides erinevad maksusoodustused. Keskmiselt on pensioni neto asendusmäär 11 protsendipunkti kõrgem kui bruto asendusmäär.

Eesti töötajate pensioni neto ehk maksujärgne asendusmäär hakkab tulevikus OECD uuringu järgi olema ainult 34,4%. See on tagantpoolt teine tulemus EL-is,²² madalam asendusmäär on ainult Leedus, kus on selleks näitajaks 28,9%.

Lisaks toodi eelnimetatud OECD uuringus välja paljude riikide andmed pensionide taseme kohta:

Teised riigid, kus see näitaja on 50%-st madalam, on Iirimaa ja Poola. Iirimaa on pensioni neto asendusmäär 36,1%. Kui tavaliselt ei erine asendusmäär soo lõikes, siis Poolas on naissoost töötajate pensioni neto asendusmäär 31,5% ja meeste puhul on see näitaja 40,3%. Kõikides teistes riikides on antud näitaja 50%-st kõrgem. Näiteks Lätis on pensioni neto asendusmäär 52,8% ja Soomes 65,1%. Kõige kõrgem tulevase igakuise pensioni suhe tööealisena teenitud kuupalka on Euroopa Liidus Portugalis, kus see näitaja on 98,8%. See tähendab, et pensioni suurus hakkab praegustel töötajatel tulevikus olema peaaegu võrdne enne pensionile minekut teenitud palgaga. Hollandis on pensioni neto asendusmäär 93,2% ja Kreekas täpselt 90%. Pensioni neto asendusmäär on 80%-st kõrgem EL-i riikidest samuti Austrias (87,4%), Luksemburgis (86,9%), Hispaanias (86,5%) ja Itaalias (82,6%).

* * *

Sotsiaalministeeriumi andmetel 2024. aasta 1. aprilli seisuga saab vähemalt keskmist pensionit ca 156 000 inimest, ehk 49% kõigist pensionäridest. Riigikogu poolt vastu võetud 2024. aasta riigieelarve seadusega kiideti heaks ka 2024 – 2027. aasta riigi eelarvestrateegia, kus lepiti kokku vanaduspensionialiste tulumaksuvabastuse määr 776 eurot. Rahandusministeeriumi prognoosi järgi kasvab keskmine pension 2025. aastal 826 euroni. Tulumaksuvaba määraga peaks 2025. aastal prognoositavalt keskmiselt pensionilt tasuma tulumaksu 11 eurot kuus.²³

Pensionide ja palga suhe on aastast aastasse muutuv. 2021. aastal, kui keskmine pension muudeti tulumaksuvabaks, moodustas keskmine pension ca 43% keskmisest palgast.

²² MR: märtsis-aprillis 2024, Eesti valitsus, otsides paaniliselt kohti-allikaid, kust raha eelarve puudujääkide katmiseks võtta, hakkas valitsus kaaluma järjekordset ideed: pensioni mingist tasemest alates ülejäänud osa tulumaksuga maksustada. Seega võib meie pensioni neto senisest veelgi madalamale langeda. Meie pensionid on niigi väikesed, mistõttu sellise täiendava tulumaksu rakendus näitab meie valitsuse „taset“ ja naeruvääristab teda rahva poolt, ilmselt ka teiste EL-i riikide poolt.

²³ Alates 2025. aastast jääb pensionide tulumaksuvaba piir püsima 776 eurole kuus. Sotsiaalministeerium. [<https://www.sm.ee/uudised/alates-2025-aastast-jaab-pensionide-tulumaksuvaba-piir-pusima-776-eurole-kuus>] 1.05.2024.

2024. aastal on see suhe ca 49%. Keskmine pension on oluliselt tõusnud tänu indekseerimisele ja erakorralistele pensionitõusudele. 2023. aastal toimus viimase 15 aasta suurim pensionitõus, mis oli koos erakorralise pensionitõusuga 17,6%.

Eelnevas lõigus on esitatud Sotsiaalministeeriumi andmed meie pensionide ja palga suhte kohta. Eelmistel lehekülgedel on samad näitajad toodud ka OECD uuringu alusel, kus näitajate suhtarv-protsent Eesti kohta on oluliselt madalam (ligi poole võrra!). Alakirjutanu küsimus – kumma andmed on õiged, kumb bluffib või on üks pool jätnud midagi arvesse võtmata ja teine pool on aga midagi täiendavalt arvesse võtnud?

5. Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) esinduse tegevus Lätis

Aprillis 2024 oli **Lätis OECD esindus**, kes tegi hulgaliselt soovitusi. Seoses nende soovitustega ütles Läti majandusminister Viktors Valainis reedel (MR: 19.04.2024) Läti televisioonile, et Läti majanduses jääb puudu kahest-kolmest miljardist eurost investeringutest, mistõttu on ennekõike vaja arendada kapitaliturgu. „Investeeringute summa, mis meie majanduses puudu jääb, ei ole mitte viis, kümme ega sada miljonit eurot, vaid kaks-kolm miljardit eurot,“ ütles ta ja lisas, et selline raha juurdevool on võimalik saavutada vaid Läti majanduse rahastamise tõsise ülevaatamisega ning kapitalituru arendamine on üks vajalikest tingimustest.

Tema sõnul langevad Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsiooni (OECD) sel nädalal esitletud viimase majandusaruande soovitused suures osas kokku sellega, mida Lätis juba rakendatakse. „OECD soovitused on meie päevakorras,“ ütles minister.

OECD aruandes öeldakse niisamuti, et Läti madalaimate palkadega töötajate maksukoormus on liiga kõrge. Minister Valainise sõnul kavatseb valitsus leida lahenduse nende töötajate maksukoormuse vähendamiseks: „Inimesed ei suuda seda maksukoormust kanda, mis toob kaasa varimajanduse,“ ütles ta ja lisas, et tööjõumaksude osas ei ole Läti Baltimaadega konkurentsivõimeline, eriti alla 2000 euro jäävas palgasegmendis.²⁴

OECD raportis soovitatakse Lätil makse tõsta. Kaitse ja tervishoiukulude tõus eeldab maksutulude suurendamist. Tööjõu maksustamise asemel tuleks maksustada kinnisvara ja muud omandit, samuti tõsta keskkonna makse. Madalama palgaga inimestel on ebaproportsionaalselt suur maksukoormus, mis omakorda paneb paljud inimesed võtma vastu ümbrikupalka. Vaatamata rohkele ametlikule retoorikale ei ole varimajandus Lätis alates 2012. aastast vähenenud.²⁵

²⁴ Minister: Lätis jääb puudu 2–3 miljardi euro ulatuses investeringuid. ERR, Välismaa, Uudised, Allikas: BNS. 26.04.2024, kell 10.20 [<https://www.err.ee/1609325238/minister-latis-jaab-puudu-2-3-miljardi-euro-ulatuses-investeeringuid>] 26.04.2024.

²⁵ ERR, Vikerraadio, 26.04.2024, Uudised: kell 9.00.

Lõpetuseks (lisaks veelkord ka automaksust)²⁶

Allakirjutanu on arvamusel, et nii IMF-i kui OECD esindused (siinjuures Läti näide) pole kursis kohalike oludega, kui nad soovivad kinnisvara ja muu omandi maksustamist. Nagu eelpool kirjutatud, pole ilmselt ka Läti elanikud niivõrd rikkad, et omandimaksu (MR.: nimetan kinnisvara ja muud omandimaksu selliselt) rakendada. Selle maksu rakendamine teeb paljud inimesed veel vaesemaks, kui nad praegu on, ning võib-olla suurendame nende inimeste osa, kes vajavad sotsiaaltoetusi.

Kui arvestada ka OECD uuringutele toetuvaid seisukohti pensionide osas, siis IMF-i ja ka OECD soovitused nii maksude tõstmiseks kui kinnisvara ja muu omandi maksustamiseks mõjuvad meie inimeste pensionidele perspektiivis ebasoodsalt. Siis jääb oma töötajate igakuine pensioni neto ehk maksujärgne asendusmäär mitte palju kõrgemale 1/3-st tööalisesena teenitud kuupalgast, st jääksime edasi tagantpoolt teise tulemusega Euroopa Liidu riikide seas. Kas ka meie praegune valitsus tüüribki selles suunas?

Aga selge on see, et nii IMF-i kui OECD esinduste liikmed on harjunud väga pikka aega heaoluühiskonnas elama ning omavad ka suuri sissetulekuid ega tunnetata (või ei taha seda), millistes oludes võivad teised riigid ja paljud nende riikide elanikud elada. Need esindused võiks paremini elu tegelikkust tundma õppida ja vähem ebakompetentseid soovitusi anda. Istugu kodus ja nautigu oma heaolu ja elu kvaliteeti, pole vaja ringi kolada, maksumaksjate raha raisata, prassida ja teisi ebakompetentselt õpetada.

EAOL võttis maksu näite puhul aluseks sõiduauto Honda CR-V 2017. aasta mudeli (2.0 L, 114 kW, bensiin, nelikvedu; turuhind 18 500 EUR), mis on levinud, säästlik ja turvaline rahvaauto. Selle maksustamine:

Saksamaal: kehtib aastamaks – 200 EUR; registreerimistasu – 0 EUR (puudub);

Rootsis: kehtib aastamaks – 200 EUR; registreerimistasu – 0 EUR (puudub);

Eestis, kavandamisel: aastamaks – 321 EUR; registreerimistasu – 4 234 EUR.

See tähendab, et Saksamaal ja Rootsis **puudub** registreerimistasu.

Saksamaa ja Rootsi registrist ajutiselt arvelt maha võetud sõiduki eest **ei maksta** mootorsõidukimaksu.

Saksamaal on 136,6 autot km² ja Eesti liikluses on 16,4 autot km² kohta, ehk Eestis on 8,33 korda vähem autosid kui Saksamaal. Seega Saksamaa mure keskkonna seisundi pärast peaks olema oluliselt suurem kui Eestis, aga kas on?

Keskkonnaaktivistid Saksamaal nõuavad hoopis kiirteedel (s.k.: Autobahn) kiiruse piiranguid, kuni 130 km/tunnis. Vaatlused on näidanud, et 1/3 autojuhtidest sõidavad alla 130 km/tunnis.²⁷

Ka EAOL (Eesti Autoomanike Liit) väidab, et Eesti on hajaasustusega riik ning auto on vahend elus püsimiseks ja me kõik **soovime, et maal elu jätkuks!**

²⁶ Kas Sina oled nõus eestlasena maksma 28 x rootslase ja 23 x sakslase automaksu? Eesti Autoomanike Liit (EAOL). National Geographic, nr. 2/2024, lk 9

MR märkus (4.05.2024): EAOL-i poolt esitatud näide pole meie valitsuse poolne lõplik, vaid üks vahepealseid uutmõtteid-variante. Lõplik olukord selgub siis, kui automaks on seadusega kehtestatud.

²⁷ ERR, Vikerraadio, 27.04.2024, Uudised: kell 14.00.

EAOL kutsus üles:

- kirjuta koalitsioonisaadikutele, kuidas automaks Sulle tegelikult mõjub!
- koputa oma rahvasaadiku südametunnistusele enne, kui on lootusetult hilja!

Kui siia lisada ka Euroopa Komisjoni seisukoht²⁸, siis seal leitakse, et ühisturul nii ei tohi, nagu Eestis on kavandamisel.

Komisjon – kas registreerimistasu kehtestada kõigile või sellest üldse loobuda.

Mootorsõidukimaks on pannud autoastjad ootele, ent milliseks see maks kujuneb, pole endiselt teada. Küll aga on selgunud, et registreerimistasu osas tuleb sisse viia muudatusi, et mitte minna vastuollu Euroopa Liidu reeglitega.²⁹

Jaanuar – juuli 2024, Tallinnas, Pirita-Kose kodukontoris
peatoimetaja Matti Raudjärv

PS:

I. PETITSIOON „Ei automaksule!“³⁰

Automaksule ütles „ei“ 77 442 inimest, mis on Eesti kodanikualgatusel ja allkirjade kogumise rekord.

Täname kõiki, kes meiega koos kaasa rääkisid. Loodame siiralt, et EAOL-i tegevus annab inimestele ka edaspidi julgust teha seda, mida üks kodanik ühes demokraatlikus riigis tegema peab: väljendada oma arvamust. Ka juhul, kui see võimalolijatele ei meeldi.

Petitsiooni tekst:

Käesoleva petitsiooni allkirjastajad ei poolda Eestis automaksu kehtestamist.

Leiame, et automaks on Eesti tingimustes ebaõiglane järgmistel põhjustel:

1. Eestis kehtib mootorikütuse aktsiisimäär bensiinikütusele 56,3 ja diislikütusele 37,2 senti liitri kohta. 2023. aasta riigieelarvesse on planeeritud hinnanguliselt mootorikütuse aktsiisi laekumist suurusjärgus 510 miljonit eurot.

Kõrge kütuseaktsiisi üheks argumendiks läbi aastate on olnud tõsiasi, et Eestis puudub automaks.

2. Automaksu kehtestamine ei toeta rohepöoret ega oma positiivset mõju keskkonnanhoiule. Olemasolevate sõidukite maksustamine ei pane autoomanikke eelistama säästlikumaid sõidukeid, vaid lööb kõige valusamalt hobiautondusega tegelevate inimeste ja maal elavate perekondade rahakoti pihta. Selleks, et automaksust pääseda, hakkavad inimesed vähendama arvel olevate sõidukite arvu, mis omakorda toob kaasa arvestatust väiksema automaksu laekumise.

²⁸ Heinla, E. (2024). Automaksu Euroopa Komisjoni seisukoht ei peata. Maaleht nr. 14 (1904), 4. aprill, lk 23.

²⁹ Ld. k. ibidem (sealsamas).

³⁰ EAOL-i Petitsioon. [<https://autoomanikud.ee/petitsioon-ei-automaksule/>] 27.04.2024.

3. Automaks on olemuselt omandimaks ning on ohtlik pretsedent nii õiguskindluse kui edasise maksupoliitika perspektiivide osas. Rõhutame, et juba soetatud vara maksustamine on ebaõiglane ning on vastuolus kõikide senini Eesti majandust ja rahandust iseloomustavate põhimõtetega.

4. Omandi maksustamine seab Eesti elanike majandusliku kindlustamatuse ja tugevalt koondunud majandustegevuse tingimustes ohtu ka inimesed, kes lühiajaliselt kaotavad sissetuleku, kuid on sunnitud tasuma maksu neile kuuluva vara pealt. Seda ka olukorras, kus inimene võib sõidukit vajada uuesti tööle saamisel.

5. Automaks mõjutab ebaõiglaselt nii uute kui kasutatud autode hindu – tuleb arvestada, et automaksu tõttu läheb utiliseerimisele hulgaliselt sõidukeid, mille tarbeväärtus ei ole veel ammendunud. Need autod on sealhulgas juba teeninud tasa enda tootmisega tekitatud ökoloogilise jalajälje ning nende kadumisel puudub igasugune positiivne mõju.

6. Automaks mõjutab negatiivselt hobiautonduse panust Eesti varuosade müüjate ja remonditöökodade käibe – kui väheneb autode hulk, väheneb ka vajadus neid hooldada ja remontida. Sealhulgas väheneb ka tehnilise ülevaatusega tegelevate ettevõtete käive ja spetsialistide arv.

7. Hobiautondus on vanemaid ja lapsi siduv ühistegevus, mis tugevdab nii perekondlikke ja ühiskondlikke sidemeid kui annab praktilisi teadmisi eluks. Automaksust tingitud negatiivne mõju hobiautondusele kandub aga edasi ka järeltulevatele põlvedele.

8. Automaks ei olnud hiljutiste Riigikogu valimiste teema. Leiame, et niivõrd suurt osa elanikest otseselt puudutavat maksupoliitilist muudatust oleks pidanud kajastama valimisprogrammides. Praegusel hetkel ei ole automaksu kehtestamine legitiimne, sest ühiskondlikku diskussiooni selle kehtestamise üle pole olnud.

II. Endine ja praegune peaminister – kummal on õigus? Eesti majandus virelema ja siis Euroopa Liidu kõrgepalgaliseks ametnikuks.

21. juuni 2024 Päevalehes (LP) kirjutas RusDelfi tegevtoimetaja Vitali-Dmitri Bestšastnoi rubriigis „Vene pilk“ huvitava artikli, kus püstitas küsimuse – kas Andrus Ansip võiks olla peaministriks Kaja Kallase suundumisel Euroopa Liidu nn kõrgeks ametnikuks.³¹ Ja tegevtoimetaja jätkab oma artiklis:

„Viimase poole aasta jooksul on Ansip öelnud Eesti rahvusringhäälingule:

- „*Häbematu on seletada eelarve kehva seisu kasvanud kaitsekuludega.*“
- „*Praeguse riigi rahanduse seisu on tekitanud peaminister Kaja Kallas.*“
- „*Koos minuga on kibestunud veel 70% Eesti rahvast.*“
- „*Peaminister peab teadma, mis äri ta abikaasa ajab.*“
- „*Kallasele valimistel antud usalduskrediit sai väga kähku läbi.*“

Tegevtoimetaja jätkab: „Ma pole kohanud ainsatki inimest, kes nende sõnumitega ei nõustuks. Õigeaegsed, hammustavad, karmid, mõistavad eestlaste meeleolu. Ning nõnda ei kõnele mitte Maxima müüja ega Narva linnavolikogu liige. Tegemist on

³¹ Bestšastnoi V.-D. (2024). Andrus Ansip peaministriks. *See oleks reformierakondlaste seast parim valik*. Eesti Päevaleht (PL), 21. juuni 2024, lk. 25

kahekordse peaministri, eurovoliniku ja Reformierakonna liikmega. Kuid mis peamine, ta räägib nii, nagu mõtleb kassapidaja või munitsipaalpoliitik.

Kolleegide argpükslike koalitsiooni puudutavate avalduste taustal jätab Ansip mõistliku inimese mulje. Ta hindab kunstliku optimismi majanduse olukorda. Mõistab rahva rahulolematust valitsuse tegevusega. Ei lähe üle piiri, kui jagab mõtteid rahvusvahelisele meediale. Kritisereib valitsust asja eest ega vali „raudsest leedist“ rääkides eriti sõnu. ...

Kaja Kallas on valmis ära sõitma. Kodumaal teda kritiseeritakse, kuid välismaal jumaldatakse. Rahvas on talle juba ostnud pileti Brüsselisse (70% inimestest pole valitsuse tegevusega rahul). ... Skandaal abikaasa Venemaa äridega näitas, et teistel parteidel pole jõudu Kallast maha võtta.

... kandidaat (MR: peaministri kohale³²) on kliimaminister Kristen Michal, keda toetavad skandaali varjus ka kolleegid parteist. Muide, tema ilmselt asendabki Kallase. Ometi kannab temagi kui olulise portfelliga minister valitsuse tegemiste eest vastutust. ...

Eestile on vaja värsket pilku, teistsugust lähenemist riigi valitsemisele, teistsugust meeskonda. ...³³

Emigrant, ajakirjanik Artemi Troitski üldiselt hoidub eesti ühiskonna ja poliitika kohta arvamust avaldamast, aga meie ajakirjanike mõningasel surveel on ta siiski väitnud³⁴: „Kui rääkida Kaja Kallasest, siis tal on Ronald Reagani sündroom: ta on hea välispoliitikas, aga sisepoliitikas ja majanduses abitu. See, mida ta räägib Ukrainast, on kõik õige ja selles on tubli. Mis puudub Eesti majandust ja maksupoliitikat, siis on asi katastroofiline.“

* * *

Kaja Kallase³⁵ esimene valitsus oli 26. jaanuaril 2021 ametisse asunud 51. Eesti Vabariigi valitsus, mille moodustasid Eesti Reformierakond ja Eesti Keskerakond.

14. juulil 2022 viis Kaja Kallas presidendile tagasiastumispalve (valitsus astus tagasi 14. juulil 2022; president tegi talle ettepaneku uue valitsuse moodustamiseks).

15. juulil 2022 sai Kaja Kallas volitused Riigikogult valitsuse moodustamiseks (52 poolt, 26 vastu).

Kaja Kallase teine valitsus on 18. juulil 2022 ametisse asunud 52. Eesti Vabariigi valitsus. Selle moodustasid Eesti Reformierakond, Erakond Isamaa ja Sotsiaaldemokraatlik Erakond.

³² MR: Kristen Michalil on aastaid tagasi tõsised probleemid ka parteile kilekottidega toetusrahade hankimisega olnud.

³³ Minnik, T., Putting, A. (2024). „Vene rockiisa“ Artemi Troitski: kui Putini väed tungiksid Eestisse, võtaksin relva ja tulistaksin Kalamaja katustelt meeleehtlikult. Eesti Päevaleht (PL), 21. juuni 2024, lk. 26 – 30; Vene roki isaks ristitud ajakirjanik ja muusika kriitik Artemi Troitski on oma perega Eestis elanud juba kümme aastat. Nad lahkusid Venemaalt 2014. aastal, kui venelased olid okupeerinud Krimmi, ja nende uueks koduks sai Eesti, millega Troitski on tihedalt seotud olnud 1970-ndatest.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Allikad: [https://et.wikipedia.org/wiki/Kaja_Kallase_esimene_valitsus]; [https://et.wikipedia.org/wiki/Kaja_Kallase_teine_valitsus]; [https://et.wikipedia.org/wiki/2023._aasta_Riigikogu_valimised]; [https://et.wikipedia.org/wiki/Kaja_Kallase_kolmas_valitsus] 1.05.2024.

2023. aasta 5. märtsil olid XV Riigikogu korralised valimised (enne valimispäeva toimus eelhääletamine ja välismaal hääletamine. Valimiste järel moodustasid koalitsiooni Reformierakond, Eesti 200 ja Sotsiaaldemokraatlik Erakond. Peaministrina jätkas Kaja Kallas, kelle kolmas valitsus astus ametisse 17. aprillil 2023.

Kaja Kallase kolmas valitsus on 53. Eesti Vabariigi valitsus, mis astus ametisse 17. aprillil 2023. Valitsuskoalitsiooni kuuluvad Eesti Reformierakond, Eesti 200 ja Sotsiaaldemokraatlik Erakond. Valitsuse moodustas Reformierakonna esimees Kaja Kallas 2023. aasta Riigikogu valimiste järel. Valitsuserakondadel on Riigikogus 60 kohta.

Seega: ametis on olnud ligi 3,5 aastat: esimene valitsus astus tagasi; teine valitsus astus tagasi; 5. märtsil olid Riigikogu korralised valimised ning peaminister jätkas kolmanda valitsusega kuni tagasiastumispalve esitamiseni 15.07.2024.

Kolm valitsust peaminister Kaja Kallase juhtimisel on enam kui kolme aasta vältel (alates 26.01.2021 kuni 15.07.2024) teinud selliseid vigu, mis on meie majanduse viinud halvemasse olukorda, kui on seda paljudel teistel EL-i liikmesriikidel. **Nüüd parandatakse neid vigu, mida ise on tehtud (sellest aga üldiselt vaikitakse!).**

Kaja Kallas peaministrina: 26.01.2021 – 14.07.2022 (astus tagasi); 18.07.2022 – 17.04.2023 (oli peaminister ka Riigikogu valimiste ajal ja 17.04.2023 jätkas kolmandat aega peaministrina, 15. juulil 2024 astus tagasi, sest:

- juuni lõpus, 28.06.2024 valiti Kaja Kallas **Euroopa Liidu ühise välis- ja julgeolekupoliitika kõrge esindaja kandidaadiks.**

Kõrge esindaja staatuse saamise hind on ilmselt Eesti majanduse arengu ja inimeste elukvaliteedi pidurdamine, halvemasse olukorda juhtimine.

Samal ajal (esmaspäeva, 15.07.2024 hommikul andis peaminister Kaja Kallas Kadriorus tagasiastumispalve president Alar Karisele üle, mille president ka rahuldas), samuti astus tagasi ka Vabariigi Valitsus. Nii peaminister kui valitsus jätkavad tööd, kuni ametisse on määratud uus peaminister ja kinnitatud uus valitsus. See pidi toimuma juuli lõpus – augusti alguses.

Esmapäeval kohtus peaministri kandidaat Kristen Michal (Reformierakond) kõigi erakondade esindajatega ning nad arutasid Eesti sisepoliitika olukorda ja probleeme.

Teisipäeva /16.07.2024/) hommikul kohtus Kristen Michal Kadriorus Eesti presidendi Alar Karisega, kes andis peaministri kandidaadile volitused uue valitsuse moodustamiseks. Aega selleks oli kaks nädalat.

Kuulates ERR-i Vikerraadiot, olen märganud, et enamus kuulajaid on seda meelt, et hea, kui me nüüd Eestis temast lahti saame. Sest tegemist on olnud kogu taasiseseisvunud Eesti kõige kehvema peaministri ja valitsusega (ega see Taavi Rõivas ka parem ei olnud), kuna nad on meie majanduse halvemuse poole pööranud, vassinud ja rahvale valetanud: K. Kallas – maksud ei tõuse!

Vikerraadio kuulajate arvamused on valdavalt hävitavad, imestatakse – miks EL ei kontrolli piisavalt nende inimeste tausta, keda vastutavatele ametitele pannakse-valitakse.

Samas, kuulates 15.07.2024 hommikul ERR-i Vikerraadiot enne kella üheksaseid uudiseid, esines seal üks saatekülaline, kes pea ohjeldamatult ja arusaamatult kiitis Kaja Kallase tegevusi. Tundus, et saatekülaline oli spetsiaalselt sellist juttu veeretama kutsutud ja võis olla ka Kallase isiklik hea tuttav?!

Sellele lisandusid mitmetes eesti ajalehtedes avaldatud kirjutised³⁶ tagasiastunud peaministri Kaja Kallase kiituseks (oli ka vigu välja toodud, kuid neid peeti ebaolulisteks). Rõhutati tema olulist tegevust Ukraina toetamisel (MR: seda oleks kindlasti iga teinegi valitsusjuht tema asemel teinud; samas märgiti ära ka tema abikaasa äri skandaal Vene-maal, millest K. Kallas püüdis eemalduda, väites sellest mitte midagi teadvat. Nii kirju-tistes kui ERR-i saatejuhtide toonis oli tunda teatavat pugejalikkust ning lootust edaspidi oma senine positsioon säilitada.

Lisaks – ERR-i Vikerraadio reporterid-saatejuhid on suures osas nigelad, kes eeskätt on raisanud eetriaega sellega, et on pühendanud liiga palju Kaja Kallase tegemistele ja Re-formierakonna allakäigule. Kindlasti on meil Eestis inimeste jaoks palju tähtsamaid sot-siaalmajanduslikke probleeme kui kehva peaministri, saamatu valitsuse, ministrite ja ke-siste erakondade saatuse prognoosimisele ning tutvustamisele. On kuulda, et osa inimesi lülitab raadio välja, kui seal kõlavad „ülistuslaulud“ ebasobivate valitsusliikmete ja nende erakondade kohta.

Kaja Kallase asemele on vaja uut Reformierakonna juhti ja ka uut peaministrit, võib-olla ka uut valitsust ja koalitsioonilepingut. Uus peaminister Reformierakonna liikmete seast ja valitsus vaevalt senisest midagi positiivsemat välja mõtelda ja ellu viia suudavad. Seega võib nii valitsuse kui erakonna ning meie rahva, majanduse ja riigi jaoks ees oodata liikumine allakäigu trepist üles!

Kas selles erakonnas üldse on inimesi, kes vajalikul tasemel peaministri ja ka mõne mi-nistri rolli suudaksid täita? Laupäeval, 29. juunil 2024 peaministri kandidaadiks nime-tatud kliimaminister Kristen Michal tulevase peaministri staatuses erilist usaldust ega optimismi küll ei ärata. Sama käib ka rahandusministri ja veel suure osa ministrite kohta. Juttu veeretavad kõik ladusalt, aga majanduspoliitilised teadmised on tagasihoidlikud, kui mitte ütelda – pea olematud.³⁷

23. juulist 2024 on reformierakondlane Kristen Michal peaminister³⁸, kes peaks nüüd veidi kohendatud valitsusega Eesti majanduse korda saama. Selles võib aga sügavalt kahelda, sest nii maksude tõstmine (ettevõtetele kui ka elanikele) kui kliimaseaduse eel-nõu on saanud väga tugevat kriitikat (Eesti Maaülikooli teadlased, Eesti Pank, Tööand-jate Keskliit ja ettevõtjad, isegi peaministri erakonnakaaslased jpt)³⁹ ning tänane peami-nister oli siis kliimaminister⁴⁰, kui seda eelnõu välja töötati. Pealegi on Eesti majanduse allakäiku suunanud eelmised valitsused, kui peaministriks oli Kaja Kallas ning koalit-sioonis reformierakondlased, sh ka Kristen Michal oli aktiivselt tegevuses. Midagi head

³⁶ ERR Vikerraadio Vikerhommik, 16.07.2024, kell 6.05 kuni 7.50.

³⁷ Need allakirjutanu arvamused on kirjutatud juuni lõpus-juuli alguses-keskpaigas 2024.

³⁸ [https://www.valitsus.ee/peaminister-ministrid/peaminister/kristen-michal] 13.09.2024.

³⁹ ERR, Vikerraadio, 13.09.2024, hommikused pool- ja täistunni uudised ning selle teemalised intervjuid (Arto Aas).

⁴⁰ Kristen Michal on olnud varem kolme ministrina tegev: 2011–2012 justiitsminister; 2015–2016 majandus- ja taristuminister; 2023–2024 kliimaminister. [https://www.valitsus.ee/ peaminister-mi-nistrid/peaminister/kristen-michal] 13.09.2024. Kas tegemist on „supermehega“, kes veidi enam kui kümne aasta jooksul on kolmes eri valdkonnas pädev olnud (?), või on reformierakondlaste pink väga lühike, või nõ „ükskõik kes on peaminister, peaasi, et ministriportfell on meie erakonna käes“.

Eesti majandusele ja elanikele siin edaspidi loota ei ole!? Kui just ime ei juhtu, aga talviselt ei juhtu.

Ettevõtetele tulumaksu kehtestamise vastu on nii teised ühendused kui ka Parempoolsed, kelle esimees on Lavly Perling (oli aastatel 2014–2019 riigi peaprokurör). Tulumaks ettevõtetele tähendaks konkurentsivõime kaotamist. „Ettevõtete tulumaksu kehtestamine on murdepunkt, mis märgib põhimõttelist muudatust Eesti maksusüsteemis. Parempoolsed ei nõustu selle kehtestamisega. Rahvalt mandaadi saanud valitsuse pädevuses on küll maksumäärade muutmine, kuid maksusüsteemi põhimõtete 180 kraadi ringi keeramine ei saa toimuda tagatoakokkuleppena valijate selja taga. Nii põhjapanevaks muudatuseks praegustel parlamendiparteidel mandaati ei ole.“⁴¹ L. Perling on ka seda meelt, et „Michal murrab Eesti majanduse selgroo. ... Miks tahavad Eestis kõik parempoolsed olla, aga vasakpoolne olla ei taha üksi?

Vastupidi. Meil on praegu kolm sotsi valitsuses. Ühiskond on tervikuna tugevalt vasakule kaldu. Usutakse lapsehoidjariiki, et riik on parem otsustaja kui inimene, usutakse regulatsioone jne. Parempoolseid on vaja selle pärast, et parempoolsust on vaja.“⁴²

Ukrainas toimuva Venemaa agressiooni tõttu ei peeta normaalseks Eesti parlamendiliikmete Hiina visiiti. Parempoolsete juht Lavly Perling andis ERR-ile sellest teemast ka intervjuu.⁴³

„Riigikogu aseesimehe Toomas Kivimäe seisukohad Hiina rolli asjus maailmas ei sobi demokraatliku riigi kõrgele võimukandjale, mistõttu peab Reformierakond ta sel ametikohal välja vahetama. Kommunistliku Hiina kulu ja kirjadega riigis kahenädalasel perepuhkusel käinud Toomas Kivimägi demonstreerib haruldast võimetust mõista maailma poliitilist olukorda ja Eesti kohta selles.

Ühe lausega ütleb Kivimägi, et teda pole Hiina propaganda mõjutanud, sama soojaga kiidab, et on ennekõike Hiina teene, et Venemaa pole veel Ukrainas tuumarelva kasutanud.

Kivimägi ja teiste Hiinas viibinud poliitikutide käitumine on omane kolmanda maailma arengumaade rahvaasemikele, kes käivad mõne autoritaarse suurriigi kulul kohapeal „poliitikat tegemas“ ja „enda seisukohti tutvustamas“, tegelikkuses aga osalevad etturitena kõnealuse riigi maineparanduskampaanias, kordavad reisil pähe kogutud seisukohti kodumaalgi.

Eestit alandanud Riigikogu aseesimees näitas, et tal ei ole oma ameti pidamiseks sobivaid isikuomadusi. Reformierakonnal ei jää üle muud, kui Eesti mainekahju vähendamiseks Kivimägi välja vahetada.

⁴¹ **Perling, L.** (2024). Lavly Perling Parempoolsete volikogul: hoiame koos ära ettevõtete tulumaksu kehtestamise. Arvamus. Eesti Päevaleht. 16. august. [<https://epl.delfi.ee/artikkel/120315286/lavly-perling-parempoolsete-volikogul-hoiame-koos-ara-ettevotete-tulumaksu-kehtestamise>] 14.09.2024.

⁴² **Kiisler, V.** (2024). Lavly Perling: Michal murrab Eesti majanduse selgroo. Vilja küsib. Delfi, 22. august. [<https://tv.delfi.ee/artikkel/120316577/vilja-kusib-lavly-perling-michal-murrab-ees-ti-majanduse-selgroo>] 14.09.2024.

⁴³ **Mürk, P.** (2024). Perling: Kivimägi ei saa jätkata riigikogu aseesimehena. ERR, 11.09.2024. [<https://www.err.ee/1609450490/perling-kivimagi-ei-saa-jatkata-riigikogu-aseesimehena>] 14.09.2024

Kivimägi tegevus meenutab kunagise haridusministri Mailis Repsi käiku Marimaale, kus minister Vene propagandapunkte ette kandis. Toonase skandaali ajal kirjutas praegugi suures poliitikas osalev rahandusminister Jürgen Ligi, et „riigitegelase loomulik hoiak pidanuks olema kindel.“

Riigitegelase kindlat hoiakut pole kahjuks näha ka Toomas Kivimäe puhul. Olukord on eriti tõsine, kuna Toomas Kivimägi pole mitte pelgalt Riigikogu liige, vaid aseesimees, mis on välispoliitika vaatest oluline positsioon.

Kui teised Hiinas puhanud ja kodumaal punariigi propagandat esitavad saadikud naeruvääristavad peamiselt iseend ja oma valijad, siis Kivimägi vastutus peaministripartei liikmena ja riigikogu asejuhina on kaalukam.

Kivimägi otsus võtta reisile kaasa abikaasa ja lasta temagi kulud kommunistlikul Hiinal kinni maksta, muudab naeruväärseks ka kogu ülejäänud poliitikutide salga – sots Helmen Kütt, keskerakondlased Andrei Korobeinik, Anastassia Kovalenko-Kõlvart ja Lauri Laats, isamaalane Mart Maastik – väited, justkui olnuks tegu tööreisiga.

Kommunistlikus Hiinas enda väitel tööasju ajanud saadikud ei mõista nähtavasti siia maani, et käisid hoopis klakööridena autoritaarse suurriigi ideoloogiat edendaval propagandaüritusel.⁴⁴

III. Eesti põllumajanduspoliitikast ja sealne ettevõtetus, eeskätt väiketalunike olukord

Selle valdkonna käsitlemisel kasutab allakirjutanu Maalehe põhjalikke artikleid, et sellesist olulisest majandusest nagu põllumajandus põgus ülevaade saada. Seda väiketalunike arvamustele toetudes.

Esimesena tooks esile ajakirjanik Margus Mikomägi intervjuu Jõgevamaa teraviljakasvataja Tõnis Soopalu'ga, kellel on Tartu Ülikoolist bakalaureusekraad riigiteadustes ning kes on kutsehariduses lõpetanud Särevere mõisas (Järvamaa Kutsehariduskeskuse Särevere õppekoht) põllumajandustootja kolmanda kutsetaseme, seisukohad.⁴⁵

Talunik väitis, „et üldises poliitilises voolus on viga selles, et põllumajandus ei huvita mitte kedagi. Seda näitab selgelt see, et pannakse kokku põllumajandus- ja regionaalministreeriumid. /.../ Need kaks ministeeriumi peaksid olema eraldi asutused, mida juhivad eraldi ministrid. Siis ehk koguneks ka kompetentsi. /.../ *Inimene (MR.)*, kes enne oli kultuuriminister, juhib nüüd põllumajandust. (See on ka allakirjutanu jaoks arusaamatu!).⁴⁶

⁴⁴ Kuigi siin on endise riigi peaprokuröri seisukohtadele pühendatud, pole allakirjutanu ühegi erakonna liige olnud.

⁴⁵ **Mikomägi, M.** (2024). Farmer Tõnis: mul on tunne, et põllumajandus ei huvita mitte kedagi. Maaleht, nr 34 (1924) 22. august, lk. 16–18.

⁴⁶ Allakirjutanu pidas hulk aastaid tagasi Tartu Ülikoolis oma aines „Majanduspoliitika alused“ üliõpilastele loenguid ning käsitles majanduspoliitilisi institutsioone, tuues näitena kahe ministeeriumi olukorra. Meil oli sel ajal institutsioonide struktuuris Keskkonnaministeerium ja Põllumajandusministeerium, keda võinuks dubleerimise vältimiseks ühendada.

Põhjus: kuna mõlemad ministeeriumid tegelesid metsanduse ja veekogude probleematikaga, siis oli see ebamugav ja aeganõudev (ressurssi kulutav) paljude maapiirkondades olevate kinnistute omanikele, sest asjatoimetusi tuli teha mõlemas ministeeriumis.

/.../ meie elu on liiga Tallinna-keskne. Tunnen seda iga päev. Põllumajandus on jäetud vaeslapse ossa. /.../ Meil on struktuurne probleem.

Struktuurne probleem on see, et meie saagid on liiga väikesed, kliima liiga ettearvatu, hinnad liiga madalad – me ei suuda Eestis pikas perspektiivis kasumlikult vilja toota. Peavad olema kas head aastad või väga head aastad, et kasumit teenida.

Rohepööre. Põllumeestel on päris mitu asja, mida seoses rohetamisega peaksime tegema, aga ma küsin: mille eest? Entusiasmi küll näen, tahetakse investeerida, aga raha ei näe.

Põllumajandus on Euroopa Liidu üks tähtsamaid toetatavaid tegevusi. Euroopa Parlamendi kandideeris meil 50–60 inimest ja kolmel neist oli põllumajanduslik taust. Lugesin valimisprogramme, mis tekitasid tunde, et ega see väga kedagi ei huvita, mida mina ja minusugused teevad või arvavad.“

Teisena esitaks Maalehe ajakirjaniku Richard Särk'i artikli, mis tugineb Lääneranna valla kahe taluniku (üks talumeiereiga ja teine lambakasvatusega tegelev) arvamused bürokraatiast:⁴⁷

„Bürokraatia * Taludes, kus kõik tööd ja toimetused tehakse ära väheste jõududega, napib aega ja jaksu pista rinda ametnike kontrollkäikudega ning rohkete aruannetega, mida riigiasutused neilt alatasa nõuavad.

Tundub, et selline kahe jalaga maa peal olek või talupoja mõistus on kadunud, /.../ (õeldi töödelu segava paberimajanduse kohta). See bürokraatia ikka väga hakib /.../ tegemisi.

Näiteks peab *lambakasvataja* (MR) mahetootjana esitama iga kuu sisuliselt ühe ja sama piimakoguse aruande neljale eri asutusele: PRIA-le, statistikaametile, põllumajandus- ja toiduametile (PTA) ning Maaelu Teadmuskeskusele. /.../ on kummastav, et riigiasutused omavahel neid andmeid ei vahet. See on ju totrus.

Ka riigiametite tehtavaid kontrollle on /.../ aegamööda talunike ellu juurde tulnud ja töötlemisega hakkamasaamine on eriti väiketootjale raskemaks läinud, sest suurt personali võtta ei ole. /.../ ka kontrollkäikude ajal uuritakse samu asju. Ja siis räägitakse, et ametnikke pole /.../ . /.../ kui kusagile ametisse helistada, siis öeldakse, et asjaga tegeleb teine osakond, aga talunikul ju teist osakonda pole.

Seejuures maksab iga kontroll talunikule ümber sada eurot. *Talunike* (MR) arvates võiks ju kõik kontrollimised ühe külaskäiguga ära teha.

Säärane bürokratism tekitab talunikes korralikult stressi. „Kogu aeg kardad eksida. ...

/.../ jõudu jääb neil elukaaslasega vajaka. /.../ Tahad põllumajandusega tegeleda, aga sul pole lihtsalt ressursi.

Loengus oli ka üks üliõpilane Riigikogust, kellele see mõte väga meeldis ja ta lubas Riigikogus selle küsimuse üles võtta. Ütlesin talle, et ta võib küsimuse tõstatada, aga seda ignoreeritakse.

Kui see üliõpilane järgmine kord loengus oli, siis küsisin, et kas nüüd kaks ministeeriumi ühendatakse. Ta oli üpris tagasihoidlik ja vastas, et Riigikogus ei suhtutud ettepanekusse positiivselt ja arvati, et ikka peab kaks ministeeriumi olema. *Sest keskkonnaministri koht on ühe ja põllumajandusministri koht teise erakonna käes ning seepärast ei saa neid ministeeriume ühendada.* (Koolis matemaatikas: m. o. t. t., mida oligi vaja tõestada!). Ütleksin: naeruväärne ja kitsarinnaline lähene-mine sisulisele probleemile Riigikogus.

⁴⁷ **Särk, R.** (2024). „See on meeleheide.“ Väiketälnikud ägavad riigiametite nõudmiste koorma all. Maaleht, nr 34 (1924) 22. august, lk. 22–23.

Tuli esitada enesekontrolliplaan /.../ hinnates kindlasti üle saja lehekülje. See /.../ ruum on ümber paarkümmend ruutmeetrit ja siin töötab korraga võib-olla kaks-kolm inimest. Selle jaoks on siis sellist enesekontrolliplaani vaja. /.../ on igati arusaadav, et asju tulebki õigesti teha, aga kuskil on siiski piir. Kohati läheb see nii jaburaks.“

Ministeeriumi kommentaar. Asekantsler: „andmete mitmekordne esitamine on teada mure. /.../ niisugune dubleerimine peaks vähenema.“ MR: kui ollakse sellisel seisukohal, siis miks seda ei tehta või pole ka ministeeriumi juhtkond tasemel? (MR.)

Allakirjutanu lisab eelnevale täienduseks:

13. septembril kohtusin ühe Kuusalu kandis elava ja töötava talunikuga, kellel on lisaks piimakarjale ka muid tegevusi.

Ta rääkis sama, mida eeltoodud Maalehes on väidetud. Lisas vaid seda, et ühel päeval külastas teda 5-liikmeline valla delegatsioon, sõites kohale nelja autoga. Eesmärk oli kontrollida taluniku hoonete ja rajatiste seisukorda. Talunik arvas, et need viis bürokraati oleks kõik ka ühe autoga kohale jõudnud ning kütust ja muid kulutusi autodele kokku hoidnud.

Siinjuures allakirjutanu nõustub täielikult talunikuga.⁴⁸

Ilmselt on ka rohepöördega hullunud. Näiteks kartulikasvataja Gustav Põldmaa Lääne-Virumaalt ääretult nõrдинud ja pettunud ametnikes, kes ei luba turule tõhusamaid taimekaitsevahendeid, mis suudaksid tõrjuda traatusse. /.../ lubatud nõrgemad tõrjevahendid /.../ mingit mõju kahjurite levikule ei avalda.

Põldmaa kirjeldas, kuidas rohepööre käib maal juba mitu aastat – ümber põldude rajatakse kohustuslikus korras põlluäärepeenraid ja rohumaaribasid. Need looduslikud rohuribad on aga pannud traatusside kolooniad nii vohama, et kartulikasvatavad nende vastu ei saa.

„Mul on paljud põlluääred traatusse täis,“ kurtis kartulikasvataja, kes seetõttu kaotab vähemalt kolmandiku saagist. Nii jätab ta 15–20 meetrit põllu äärest mugulaid üles võt-mata, sest saak peab olema korralik ja traatussideta.

„Ma teen kõik lubatud tõrjed, taimekaitsetööd, põlluharimised ära, kulud on suured, aga lõpuks pean ikkagi jätma kartulid põldu. Kas see ongi rohepööre, et pean tegema

⁴⁸ Siia sobib hästi üks näide Saksamaalt:

kui allakirjutanu 1989. aasta lõpukuudel Kieli Ülikoolis stažeeris, siis korraldati majandusteaduskonna majanduspoliitika instituudi poolt ühel nädalavahetusel paaripäevane tööseminar väljaspool Kieli koos õõbimisega. Laupäeva hommikul kogunesid kõik seminaris osalejad oma autodega ülikooli hotelli parkimisplatsile (sinna seepärast, et nii allakirjutanu kui kolleeg Janno Reiljan elasid selles hotellis ning ka nemad olid kaasa kutsutud). Kõik osalejad „pakiti“ nii autodesse, et autodes oleksid kõik kohad hõivatud. Seega osa autodest jäid tühjaks ja need jäid kuni tagasisaabumiseni parkimisplatsile. Seminarilt naasnudena istusid kõik oma autodesse ja sõitsid koju.

Ja see toimus rikka majandusega Saksamaal, kus inimeste palgad olid kordi suuremad võrreldes meie inimeste palkadega. Nii – siin oli tegemist säästmisega. Ja selliseid olukordi olen ma mitte ainult Saksamaal, vaid ka teistes riikides näinud, muide ka Georgias. Ka meil võiks sellistest käitumistest eeskuju võtta. Ka riigi- ja kohaliku omavalitsuse ametnikud!

mõttetut tööd?” küsis põllumees. Ta lisas, et kui probleemidele lahendust ei leita, siis tema lõpetab üldse tegevuse ära.⁴⁹

Aga siis jääb kartulikasvatuse pinda veelgi vähemaks.⁵⁰ MR: ja ka saak jääb väiksemaks. MR: lisaks eespool kirjutatule tekib aeg-ajalt mõte, et kas mõned ministrid kui valitsuse liikmed ja ametnikud ei tööta täies ulatuses mitte Eesti riigi ja elanike heaks, vaid millegi-kellegi muu, teise-teiste huvides. Kas kõik riigi- ja kohaliku omavalitsuse töötajad on oma tegevustes pühendunud ja lojaalsed Eesti Vabariigile ning eesti rahvale? Kas kõik juhid on ikka piisavalt pädevad, et oma valdkonnas eesmärgipäraselt ja efektiivselt tegutseda? Nende (ja ka paljude teiste) küsimuste peale võiks-peaks ka lugejad mõtlema ning siis ka valimistel vastavalt oma järeldustele käituma. Siin võiks vaid mõned näited tuua:

- peame oluliseks julgeoleku valdkonda, aga samas pakume teiste riikide vangidele-kurjategijatele oma vanglakohti;
- kohati ollakse valmis sissetuleva tööjõu kvooti oluliselt suurendama, võrreldes riigi poolt kehtestatuga; ka see on julgeoleku, meie keele ja kultuuri säilimise probleem;
- suures rahapuuduse paanikas (mille on valitsus ise tekitanud), tõstetakse makse, mis ei parenda elanike elu kvaliteeti;
- ollakse rõõmsad, kui hasartmängumaksu osa riigieelarvesse suureneb, samas aga on selle aluseks hasartmängusõltlaste hulga kasv, mis tähendab paljudele peredele ja üksikisikutele kitsikusse langemist ning vägivalda jms;
- mitmetest küsitavustest on ka eespool käesolevas artiklis kirjutatud.

Kokkuvõtteks: jälgides valitsusliikmete jmt käitumist ja otsuseid, võiks järeldada, et suurel osal neist on majandusest ja majanduspoliitikast nõrgad arusaamad ja teadmised.

Kasutatud allikad:

1. **Bestšastnoi V.-D.** (2024). Andrus Ansip peaministriks. *See oleks reformierakondlaste seast parim valik*. Eesti Päevaleht (PL), 21. juuni 2024, lk. 25.
2. EAOL-i Petitsioon. [<https://autoomanikud.ee/petitsioon-ei-automaksule/>] 27.04.2024.
3. ERR, Vikerraadio, 13.09.2024, hommikused pool- ja täistunni uudised ning selle teemalised intervjuud (Arto Aas).
4. Eesti Pank. Eesti Vabariik: IMFi delegatsiooni artikkel IV alusel 2024. aastal tehtud visiidi kokkuvõttev avaldus. [<https://www.eestipank.ee/press/eesti-vabariik->

⁴⁹ **Lättemäe, S.** (2024). Põllumehed: kartulikasvatus on sama suur riskiäri kui kasiino. Maalet nr 38 (1928), 19. september, lk. 34–35.

⁵⁰ *Ibid.*, Kartuliga isevarustus on meil praegu vaevalt 60%. Eesti Statistikaameti andmetel on Eestis kartulikasvatus pindalalt aastatega oluliselt vähenenud: kui aastal 2000 oli kartulipõlde 30 900 ha, siis aastal 2005 – 14 000 ha; aastal 2010 – 9 400 ha; aastal 2015 – 5 821 ha; aastal 2020 – 3639 ha /.../ ja aastal 2024 vaid 3 183 ha. Sama allika järgi jääb ka toidulaud napimaks: kui aastal 2019 toodeti kartuleid elaniku kohta – 91 kg, siis aastal 2020 – 71 kg; aastal 2021 – 54 kg; aastal 2022 – 59 kg ja aastal 2023 – 62 kg.

- imfidelegatsiooni-artikkel-iv-alusel-2024-aastal-tehtud-visiidi-kokkuvottev-aval-dus-15042024] 26.04.2024.
5. Euroopa Komisjon (2024). Euroopa roheline kokkulepe. Siht saada esimeseks klii-manetraalseks maailmajaoks. [https://commission.europa.eu/strategy-and-po-lycy/priorities-2019-2024/european-green-deal_et] 1.05.2024.
 6. Euroopa Komisjon (2024). Rohepööre. [https://reform-support.ec.europa.eu/whatwedo/green-transition_et] 1.05.2024.
 7. **Heinla, E.** (2024). Automaksu Euroopa Komisjoni seisukoht ei peata. Maaleht nr. 14 (1904), 4. aprill, lk 23.
 8. **Kalle, E.** (2014). Tootlikkusealane evolutsioon Eestis. Teine, täiendatud trükk. Tallinna Tehnikaülikool, Majandusteaduskond, Ärikorralduse instituut. TTÜ kir-jastus, 251 lk.; Raamat on digitaliseerituna leitav ka aadressil: [https://digi-kogu.taltech. ee/et/Item/07a9e2b8-568f-4f66-88fc-aa44a656b459]
 9. Kas Sina oled nõus eestlasena maksma 28 x rootslase ja 23 x sakslase automaksu?
 10. Eesti Autoomanike Liit (EAOL). National Geographic, nr. 2/2024, lk 9.
 11. **Kiisler, V.** (2024). Lavly Perling: Michal murrab Eesti majanduse selgroo. Vilja küsib. Delfi, 22. august. [https://tv.delfi.ee/artikkel/120316577/vilja-kusib-lavly-perling-michal-murrab-ees-ti-majanduse-selgroo] 14.09.2024
 12. Kliimanetraalsus – mida see tähendab? [https://www.kliimamuutused.ee/uudi-sed/kliimanetraalsus-mida-see-tahendab] 29.04.2024.
 13. **Laks, L.** (2024). Pankur tunnistab: rohepööre teeb eurooplased vaeseks. Posti-meess.ee, 15. veebruar, kell 15:17 [https://majandus.postimees.ee/7960647/pankur-tunnistab-rohepoore-teeb-eurooplased-vaeseks] 1.05.2024.
 14. **Lättemäe, S.** (2024). Põllumehed: kartulikasvatus on sama suur riskiäri kui ka-siino. Maaleht nr 38 (1928), 19. september, lk. 34–35.
 15. **Mikomägi, M.** (2024). Farmer Tõnis: mul on tunne, et põllumajandus ei huvita mitte kedagi. Maaleht, nr 34 (1924) 22. august, lk. 16–18.
 16. **Mürk, P.** (2024). Perling: Kivimägi ei saa jätkata riigikogu aseesimehena. ERR, 11.09.2024. [https://www.err.ee/1609450490/perling-kivimagi-ei-saa-jatkata-rii-gikogu-aseesimehena] 14.09.2024.
 17. Minister: Lätis jääb puudu 2–3 miljardi euro ulatuses investeeringuid. ERR, Vä-lismaa, Uudised, Allikas: BNS. 26.04.2024, kell 10.20 [https://www.err.ee/1609325238/minister-latis-jaab-puudu-2-3-miljardi-euro-ulatuses-investeerin-guid] 26.04.2024.
 18. OECD: Eesti töötajaid ootab üks madalamaid pensioni asendusmäärasid EL-is. ERR, Uudised, 17.01.2024, kell 16:46 [https://www.err.ee/1609224915/oecd-eesti-tootajaid-ootab-uks-madalamaid-pension-aseendusmaarasid-el-is] 28.04.2024.
 19. **Perling, L.** (2024). Lavly Perling Parempoolsete volikogul: hoiame koos ära ette-võtete tulumaksu kehtestamise. Arvamus. Eesti Päevaleht. 16. august. [https://epl.delfi.ee/artikkel/120315286/lavly-perling-parempoolsete-volikogul-hoiame-koos-ara-ettevotete-tulumaksu-kehtestamise] 14.09.2024.
 20. **Raudsepp, P.** (2023): Valitsus pole teinud ühtegi mõistlikku majandusotsust. Äripäev, 11.09.2023. [https://www.aripaev.ee/uudised/2023/09/11/peeter-raudsepp-valitsus-pole-teinud-uh-tegi-moistlikku-majandusotsust] 18.04.2024.

21. Rohepööre Eestis – Euroopa Komisjon. [<https://estonia.representation.ec.europa.eu/strateegia-ja-prioriteetid/eli-peamised-poliitikavaldkonnad-seoses-estiga/rohepoore-estiset>] 1.05.2024.
22. Rohepööre võtab tuure maha. Põllu- ja metsatehnika. 11. aprill 2024, lk 3.
23. **Silm, S.** (2024). Konjunkturiinstituudi juht: meil pole majanduskriis, vaid poliitikute tekitatud kriis. Postimees, 16. aprill. [<https://majandus.postimees.ee/8001875/konjunkturiinsituudi-juht-meil-pole-majanduskriis-vaid-poliitikute-tekitatud-kriis>] 18.04.2024.
24. Sotsiaalministeerium. Alates 2025. aastast jääb pensionide tulumaksuvaba piir püsima 776 eurole kuus. [<https://www.sm.ee/uudised/alates-2025-aastast-jaab-pensionide-tulumaksuvaba-piir-pusima-776-eurole-kuus>] 1.05.2024.
25. Sünteetilisi taimekaitsevahendeid hakkavad asendama loodushoidlikumad alternatiivid. Põllu- ja metsatehnika. 11. aprill 2024, lk. 21.
26. **Särk, R.** (2024). „See on meeleheide.“ Väiketalunikud ägavad riigiametite nõudmiste koorma all. Maaleht, nr 34 (1924) 22. august, lk. 22–23.
27. Vikipeedia, Vaba entsüklopeedia. (2024). Peeter Päll. [https://et.wikipedia.org/wiki/Peeter_P%C3%A4ll] 13.07.2024.

FUTURE SHIFTS IN THE COMPETITIVENESS OF FREIGHT TRANSPORT: A DELPHI METHOD-BASED STUDY

Erik Terk¹

Tallinn University

Tõnis Hunt²

Estonian Maritime Academy of Tallinn University of Technology

Indrek Saar³

Tallinn University & Estonian Academy of Security Sciences

Abstract

The modality of freight transport undergoes changes influenced by various factors, including transportation regulations (such as emission restrictions), technological advancements across different modes of transportation, and the inherent dynamics of multimodal logistic chains. This study examines the evolving competitiveness of three key transport modes – road, rail, and maritime transport – over the next three decades. This study involves input from an international panel of transportation experts and utilizes the Delphi technique to analyse significant influencing factors shaping the future of these transportation modes. Based on these factors, we aim to predict the potential dynamics of two primary parameters of transportation service: speed of operation over distance and transportation cost. Through comparing these forecasts and situating them within a broader context, we draw conclusions regarding the probable shifts in transportation modalities.

Keywords: freight transport, modal shift, rail freight, maritime cargo transport, road freight transport, transport costs, multimodal transport chains, competitiveness, long-term changes in logistics, expert opinions, Delphi method.

JEL code: L1.9., F47.

1. Introduction. Research tasks and the importance of the subject

In this article, we aim to introduce readers to the results of a study regarding the future competitiveness of various modes of transportation conducted with the help of an expert panel. This involves highlighting the central arguments considered by the experts, commenting on the results reached by expert panel and drawing some broader conclusions.

¹ Erik Terk, Professor Emeritus at Tallinn University, Narva mnt. 25, Tallinn 10120, erik.terk@tlu.ee

² Tõnis Hunt, Researcher at the Estonian Maritime Academy of Tallinn University of Technology, Ehitajate tee 5, Tallinn 19086, tonis.hunt@taltech.ee

³ Indrek Saar, Associate Professor at Tallinn University, Narva mnt. 25, Tallinn 10120, indrek.saar@tlu.ee; Professor at the Estonian Academy of Security Sciences, Kase 61, Tallinn 12012, indrek.saar@sisekaitse.ee

The study's time horizon was the year 2050, with a particular focus on developments within the European Union's economic space.

To work with the topic of future of freight transportation we set ourselves two methodological tasks. Firstly, to define, through which categories and logics to address the long-term development of the transportation system and the modal shifts occurring within it. Secondly, to establish an appropriate procedure for organizing the work with experts when dealing with complex tasks characterized by varying understandings among experts regarding the impact of the influencing factors on the process whose potential future we are considering.

The Delphi method, which has been central to our foresight work, has a long history of use. However, the traditional form of this method (conventional Delphi) performs relatively poorly when dealing with complex and not well-structured tasks. Therefore, it was necessary to develop a version of the methodology tailored to the specificity of our task.

We think that there is some scientific novelty in both, in our approach to factors influencing transport modal shifts and in our version of using Delphi technique and interpretation of the role of experts. The latter can be applicable in a wide range of life domains.

The determination of the appropriate mode of transportation for specific freight types and distances used to be a question with clear answers among specialists in the past. However, this certainty has diminished over time. The dominance areas of transportation modes have begun to overlap and shift, raising questions about the extent of this transformation. These modal shifts are propelled by several factors, including advancements in transportation technology, such as the widespread adoption of cargo containers facilitating multimodal solutions. Additionally, the development of international transport corridors and the emergence of green policies with new transportation requirements contribute to these shifts. Moreover, the utilization of information technology and digitalization presents new opportunities in the transportation sector.

Changes in transportation modality have been increasingly recognized as a topic and not only of academic interest; it is a strategically important question. Investments in transportation infrastructure, such as expanding ports, building tunnels, bridges, or railways, entail significant costs but can lead to substantial economic and social returns if successful. When making such decisions, it is crucial to adequately envision how, by what means of transportation, cargo could be moving even decades into the future. However, such foresight is important for everyone whose decisions are related to regional development in any way. Changes in logistics of goods movement directly impact regional development patterns, raising or lowering development prospects for certain locations.

For foreign companies, particularly larger entities that could potentially invest in our industry or utilize our ports and railways, making significant investments and rapidly altering existing logistical schemes is typically a complex and time-consuming decision. To incentivize them to do so, we must carefully market our logistical potential. This entails considering nuances such as the types of freight, the optimal mode of transport, and the associated costs for transporting or transiting through our facilities. Additionally, we need to assess whether our existing advantages can be sustained over the long term.

2. Challenges facing transportation modes

Generalizing materials on the future of freight transport published over the last 10 years, it becomes evident that the majority of keywords associated with the ability of different transport modes to develop themselves and increase their competitiveness can be divided into three groups (The Future of Rail, 2023; Bin Aslam, 2023; Md Zaharul Islam et al., 2016; Girardet et al., 2014; The Wall Street Journal, 2020; Dianori et al., 2015; Oliver Wyman, 2017; Anspal et al., 2020; Eriksen, 2019; The Maritime Executive, 2017). It can be argued that all transport modes are engaged in the same struggle, albeit somewhat differently and with different advantages and weaknesses in this struggle.

The first cluster of keywords encompasses key terms like decarbonisation, emissions reduction, green mobility, and transport electrification, which includes the utilization of green energy sources. In essence, it revolves around addressing the fuel issue in a manner that is less environmentally damaging. From the perspective of this cluster, rail transport holds a favourable position compared to other modes of transportation. Rail has achieved a high level of electrification, drawing electricity from power lines without the need for an onboard energy source. In contrast, electric cars face significant challenges with batteries and charging infrastructure, which are even more pronounced for freight trucks. Nonetheless, there is optimism that electric trucks will become more prevalent in the future as advancements in battery technology and charging infrastructure make electric vehicles (EVs) more feasible for long-haul transportation. Given the increasing emphasis on “green” themes, rail transport stands to garner support from both countries and the European Union, both presently and in the future. However, the competition for rail transport is not without challenges; other modes of transportation are also striving to transition to less polluting fuels and engines with lower fuel consumption.

The second cluster of keywords includes terms such as digitization, automation, new data processing technology, big data, machine learning, IoT, and AI. Representatives from the road freight industry are particularly optimistic about the adoption of IoT devices. They suggest that within less than a decade, widespread adoption of IoT devices and connectivity solutions in trucks and trailers will occur. These IoT-enabled devices will provide real-time data on various aspects such as fuel efficiency, vehicle health, and driver behaviour, enabling more informed decision-making and proactive maintenance. However, many of the opportunities mentioned in this cluster apply to all modes of transport. Customers across different industries are increasingly interested in obtaining greater clarity on the progress of their shipments and feeling empowered to intervene in the event of delays or deviations, regardless of the mode of transport. IoT devices and connectivity solutions are transforming industries across the board.

A significant issue facing the freight transport industry is the potential transition to autonomous vehicles, particularly driverless trucks. Some experts believe that autonomous vehicle technology could substantially reduce the cost of trucking within a decade or two, potentially posing a significant challenge to railroad markets. However, the widespread adoption of driverless trucks will not occur quickly; it necessitates complex preparations in transportation infrastructure and legislation, as outlined in an overview by Noussia & Channon (2023). While fully autonomous trucks may take time to materialize, platooning – where one driver controls several following trucks – is already being tested in multiple locations and is becoming a commercial reality. Autonomous vehicle

technology is theoretically possible for other modes of transport as well, with rail and maritime transport potentially facing fewer complications due to safety concerns. However, the potential cost savings from labour reduction are smaller in these sectors compared to trucking. Moreover, the introduction of autonomous trucks could address one of the central challenges facing the trucking industry: the shortage of professional truck drivers. The long-haul nature of truck driving often results in difficulties for drivers to stay overnight at home, leading to fewer individuals willing to work in this profession. In the European Union, the shortage of truck drivers was projected to rise from less than half a million in the early 2020s to over 2 million due to retirements and a lack of popularity among younger generations. In Estonia alone, it is estimated that around 5600 truck drivers will need to be replaced within the next decade (Lassur & Viia, 2024).

When it comes to rail transport, it is acknowledged that the industry has been relatively slow to adapt to technological advancements. This can be attributed to the highly regulated environment and the long lifetime of rail assets. However, there has been an observed acceleration in activity within the sector in recent times. Railways present significant opportunities and potential for increasing efficiency through mechanization and digitization. Some of these opportunities include implementation of a digital rail network with full transparency of all processes for planning and monitoring rail freight traffic, digitalization and automation of the marshalling of trains, utilization of innovative coupling and braking technology, or implementation of a computerized maintenance-management system (with a clear picture of the current condition of their fleet and infrastructure, operators can better plan maintenance and repairs, proactively order spare parts, and avoid costly derailments and breakdowns).

The third cluster of keywords is associated with terms such as redesign of the supply chain, improving connections with terminals and logistic platforms, and interoperability. Calls for action are primarily directed towards maritime and railway transport sectors. Maritime transport is urged to undergo radical reorganization, encompassing ships, ports, and the links between them. A high-quality connection between ports and railways in the hinterland is deemed essential. Similarly, railways are encouraged to integrate into supply logistics, modernize infrastructure, and mutualize resources, especially feeder lines and local freight terminals. Ensuring fast transfers to final clients who require last-mile delivery is paramount. However, the last-mile delivery topic is also crucial for road transport. To address the challenges of congested urban areas and reduce emissions, adopting more last-mile innovations such as electric cargo bikes, drones, and robotic delivery vehicles is necessary.

On one hand, there is a clear desire in relevant literature to promote the creation of comprehensive multi-modal infrastructure, enabling different modes of transportation to cooperate towards common goals (Carboni & Della Chiara, 2018). However, many calls can also be interpreted as encouragement for the expansion of railway transport. It is emphasized that growing along the supply chain might be the ultimate competitive edge for railways. There is a consensus that railways must focus on international traffic and strive to win it from trucks and other competitors.

In the past, trucks and trains have traditionally served quite different types of freight. Rail freight transportation has historically focused on hauling bulky, heavy commodities that are typically less valuable on a per-ton basis. However, with the increasing containerization of cargo, opportunities for rail transportation have expanded, positioning it as

a suitable mode of transportation for covering longer distances in intermodal transportation chains, bridging the gap between maritime and road transport. It is widely recognized that the central question regarding freight transport modalities is the balance between road and rail transport. For a long time, state-owned railway companies have been hesitant to venture beyond their comfort zone, primarily handling bulk cargo, thereby ceding market share to more aggressive and faster-acting road hauliers. However, the situation appears to be changing, with the rise of ecological criteria being a primary driver. Given that road freight transport emits over five times more greenhouse gases per ton/kilometre of freight transported than rail transport (according to data from the European Environment Agency in 2021), there is a growing favouritism towards rail in the European Union's transport policy.

Furthermore, the issue of road congestion exacerbates the need for rail transport solutions. The EU has set a goal to increase the share of rail transport in freight transportation from the current level of under 20% to 30% by 2030, with a projected increase to 50% by 2050 (The Future of Rail, 2023). However, the expansion of railway transport to capture international freight is hindered by the territorial fragmentation of European railways. Unlike road transport, which can be considered a free market for such services across the entire EU, the same cannot be said for rail freight transport. Rail operators contend that beyond each national border, a different world with different rules, both administrative and technical, begins. As a result, the European Union has declared railway harmonization as one of the key prerequisites to eliminate such fragmentation, necessary for achieving its ambitious goals.

The preceding brief summary highlights that all transport modes possess significant opportunities to enhance or retain their market share, but they also encounter significant barriers. Predicting how they will seize these opportunities and how the market for transport services might be divided among different modes in the coming decades is essential but exceedingly complex.

3. About the research project and what was forecasted within its scope

This article is based on research commissioned by the Estonian Ministry of Economic Affairs and Communications and financed by the European Commission. The aim was to provide a broader understanding of the competitive landscape that may emerge with the launch of the new Rail Baltica international railway. However, the study was not narrowly focused on Rail Baltica alone. Instead, it sought to examine the development prospects of three modes of freight transport – road transport, railway transport, and maritime transport – in the economic and geographical context of the EU. The goal was to draw conclusions about the changes in their competitiveness. The time horizon considered for this analysis was the year 2050.

The main part of the study, involving work with the panel of experts, was conducted in 2019, with discussions on interpreting the results held in 2020. Given that several years have passed since the forecasts were made, we deemed it relevant to briefly comment on some developments that occurred after the completion of the study in the conclusion of this article.

When designing the study, we proceeded with the understanding that the forecast period is sufficiently long to assume that during this time, the requirements placed on the transportation process will change significantly and that new technologies will alter the situation. However, considering the relatively slow pace of innovation processes in the transportation sector, there is reason to believe that most of the factors that will become ‘game-changers’ in a few decades are already present, at least in an embryonic form, today. Many change processes have already been initiated. There are a number of changes in the air that we believe will come, but we do not know when or how strong their impact could be.

From this perspective, the idea emerged that it might be appropriate to rely on a **panel of experts** for such a task. This involved assuming that experienced, yet open-minded individuals with a broad understanding of various fields could, based on their knowledge, experience, and intuition, foresee significant changes and perceive crucial connections in a changing environment. Therefore, we decided to establish an international panel of transport experts for the study. The formation of the panel and the process of working with it using the Delphi method will be described in subsequent sections of the article. Here, we briefly touch on some questions related to the treatment of the transportation process and its evaluation criteria.

Before commencing the study, it was necessary to take positions on the following questions:

- Defining **the distance of the transport** to be used as a basis for comparison. When assessing the competitive advantage of one transport mode over another, it is essential to clarify the length of the distance being considered. For shorter distances, the advantages of trucks are more pronounced, while for longer distances, the advantages of freight trains become more significant. We posed our questions to experts regarding freight distances ranging from 400 to 1000 kilometres because the most intense competition between different modes of transportation occurs within this range.
- The selection of **transport service parameters** for which we sought prognostic assessments from experts: Several criteria could be considered; however, we focused on the two most important ones: transport cost and speed. Regarding the ecological pressure exerted by a particular mode of transport, we assumed that carriers must inevitably adapt to tightening ecological requirements. Experts are capable of assessing the extent of cost increases, for example, resulting from switching fuels to more environmentally friendly options.

Several questions arose regarding the consideration of **speed**. We decided to base it on the average speed (km/h) over the distance, including necessary stops, speed reductions in traffic, etc. This may not always align with the speed valued by the consumer interested in the delivery of goods because besides speed over distance, the time spent on receiving/accepting and loading/unloading goods is also significant.

Under the term ‘**transport cost**’, we did not mean the direct expenses related to the transportation of goods (such as driver wages, fuel costs, vehicle depreciation, etc.), but rather the total costs incurred by the carrier associated with delivering the goods from point A to point B, including the infrastructure usage fee applied to them. We assumed that with sufficient competition among carriers, this would correlate quite strongly with

the price that the party interested in forwarding the goods must pay, as under normal competition, the carrier's profit margin cannot be very high.

When comparing transport costs in 2050 with those at the time of the assessment, the only feasible approach was to use comparable prices. This meant estimating how much arranging a particular transport would become more expensive or cheaper without considering the change in the general inflationary background. When making conclusions based on speed forecasts regarding their impact on competitiveness, it is necessary to consider that in the case of railway and maritime transport, the transit time of the transport means relatively little if the train or ship connection is not **regular and frequent**. While this remains significant for ocean freight, for short-sea shipping, it is more important how the ship's route is designed and how frequently it visits the port. With a larger cargo flow, one can expect both higher visitation frequency and lower freight rates.

Forecasts regarding freight costs and speed are indeed fundamental in predicting changes in competitiveness. However, competitiveness does not solely stem from these two indicators as straightforwardly as it might seem at first glance. Changes in the structure of goods requiring transportation can also be significant. The composition of potential goods flow may be quite different in the future due to shifts in people's lifestyles, technological advancements in goods production, changes in international trade conditions, or other reasons. For certain goods, one combination of transport cost and speed may be preferred, while for others, it may differ. As a result, some goods are more 'rail-friendly' than others, depending on their specific transportation needs. However, we addressed this topic not so much in the work of expert panels but within the framework of workshops following expertise.

4. The Delphi method: its advantage and limitations

The method chosen for our study, the Delphi method, is one of the longest-used expert-based techniques used in forecasting and various other assessment-related exercises aimed at reaching a consensus among experts or at least significant convergence of their opinions (Bell, 1997; Kuusi, 2017; Lang, 2019). This method allows expert opinions to serve as a decision-making basis for practitioners through rational discourse and information exchange. The uniqueness of the Delphi method lies in its ability to circumvent "follow the leader" tendencies and other problems often encountered in regular group discussions of experts. To prevent group pressure, Delphi experts work separately, in isolation from each other. Typically, an expert involved in the process does not know who the other experts are. The exchange of information between experts occurs only through the facilitation of the expertise coordinator. Experts are individually asked a series of questions, which are progressively specified and detailed over several rounds. The results are then compared to determine the extent to which the answers of individual experts differ from the panel average. Experts whose opinions differ most are asked to explain their estimations, and their arguments are communicated to the other panel members, who then decide whether to include them in their assessments. This procedure allows for gradually refining the investigated problem, working through new arguments, and getting closer to a well-founded result. However, there are downsides to the Delphi method. The process, when conducted correctly, can be labour-intensive and time-

consuming. Additionally, it may be unclear how to proceed in situations where the process “gets stuck,” if experts with different opinions stubbornly adhere to their views and refuse to consider counterarguments from other experts.

The traditional use of the Delphi method assumes that the vast majority of questions are well-structured. This includes providing numerical estimates, ranking given answer options, selecting certain options deemed more significant, and using correct assessment scales. These structured questions allow for easy comparison of estimations and quick identification of differences in opinions, facilitating the process of detailing and refining the assessments.

Expert-based methods are naturally susceptible to criticism regarding their scientific rigor, and forecasts obtained through these methods may not necessarily be considered “correct.” However, it can be argued in response that predicting the behaviour of complex social systems over a long period is not possible in a strictly scientific manner because their future is open and multifaceted. The ability to predict the future behaviour of social systems based solely on their past behaviour is limited, and it is challenging to create strictly scientific theories and models about their behaviour in the future. Nevertheless, the insufficient capability of scientific models or their absence cannot serve as reasons for giving up attempts by people to organize and combine existing knowledge and experience through structured communication. This process allows for the exploration of relevant information for the future and aids in attempting to foresee future developments. While the forecasts obtained through expert-based methods may not be infallible, they can still provide valuable insights and guidance for decision-making in uncertain environments.

Publications on traditional prognostics often classify the Delphi technique as a qualitative method because it relies on expert opinions rather than hard data and quantitative modelling (Makridakis & Wheelwright, 1989). However, practitioners of qualitative methods may not readily accept the Delphi method as their own. They may shy away from its perceived strictness and focus on numbers, as the Delphi method utilizes an inductive and reductionist approach (Saritas & Oner, 2004). Participants in the Delphi process come from different experiences and viewpoints, and consensus-building may be overly mechanistic due to the limited opportunities for qualitative discussion. Convergence of positions in the Delphi procedure occurs through providing unambiguous answers, preferably in quantified form, to narrowly formulated sub-tasks. Participants substantiate or oppose these answers without the opportunity to explain their holistic vision. If participants cannot convince each other during the iterative convergence of positions, the traditional Delphi method uses the average of different estimates as a group judgment in the final round, which may lack substantive depth (Mitroff and Linstone, 2011). According to Mitroff and Linstone (2011), the Delphi technique is suitable only for well-structured or structurable tasks where events or sub-tasks can be treated separately and reduced to numbers. In other words, they suggest that the utility of the method is limited to a narrow class of problems (Linstone & Turoff, 2011).

The Delphi method is considered advantageous because it allows for integrating the experience, intuition, and viewpoints of a large number of people, tapping into the potential of scattered inductive understanding. It is primarily viewed as a method for leveraging experts – individuals from whom in-depth knowledge is expected. Some authors argue that it enables the combination of expertise with the “wisdom of the crowd” (Tetlock &

Gardner, 2015). Information technology facilitates the involvement of a large number of people in the Delphi procedure, but this presents a significant disadvantage compared to the traditional method. In the traditional Delphi method, where the number of experts is relatively limited, respondents are usually more motivated to adjust their assessments during the process according to the opinions of other respondents.

There have been attempts to modify the conventional Delphi method to expand its sphere of use. For example, some modifications abandon the requirement for consensus among experts and instead focus on identifying a wider range of expert assessments or forming several patterns of assessments with clear reasons for the differences. Others combine the strict Delphi procedure with discussions between experts, allowing for more qualitative debate, though this raises concerns about ensuring experts' mutual anonymity and avoiding excessive orientation to more eloquent participants. Different situations arise when the Delphi technique is used not only for prognostication but also for developing solutions acceptable to organizations or wider groups of stakeholders (organizational Delphi or decision Delphi). In such cases, participants, regardless of their knowledge of the field, may no longer be considered independent experts but rather stakeholders or actors. In this context, retaining anonymity during the Delphi process may be more theoretical than practical.

Some radical attempts have been made to modify the Delphi method, such as the "round-less" or almost real-time Delphi proposed by Gordon and Pease (2006, pp. 321–333).

Whether the latter cases can still be considered as the Delphi method is subject to debate. Osmo Kuusi, one of the most recognized experts on this method, attempts to find a compromise in this regard (Kuusi, 2017). He outlines the three most significant attributes of the Delphi method as: anonymity, controlled feedback and consensus seeking. Kuusi suggests that the Delphi method can be considered as such if at least two of these three attributes are present. In the case of the traditional Delphi, all three attributes are typically present. Controlled feedback appears to be a crucial attribute for the method, as attempts to abandon it are rare. However, concessions have been made regarding the requirements of anonymity and consensus as the primary goal.

5. Adapting and implementing the Delphi procedure in the given study

Taking into account reflections on the conventional Delphi procedure, both positive and negative, as well as attempts at method modernization, and considering the peculiarities of our research task and situation, we formulated the main choices when using the Delphi method in our study as follows:

- Should the experts' work be organized as a separate process, or should some form of discussions be organized involving not only panel members (independent experts) but also stakeholders, such as individuals from the Estonian public sector and transportation companies, to make predictions together and create joint visions?
- Should we adhere to the classical principles of the Delphi procedure, where experts work in isolation from each other, and the process consists of a series of rounds where problem perceptions and solutions gradually refine based on

feedback received from others? Or should we abandon such a time and labour-intensive round system?

- How “automatic” and “self-operating” should the process become? One extreme involves highly formalized participant communication, where the process moves forward based on computer calculations elucidating the dominant position after soliciting divergent opinions from experts. The organizer of the expertise, the panel curator, does not communicate with individual experts in this case. In the second variant, efforts are made to ensure that participants understand the categories or arguments used in the expertise in the same way. The panel curator can help prevent confusion and misunderstandings among experts in the work process, providing explanatory answers to confused experts or initiating panel discussions to reformulate categories or questions.
- Should the process aim to reach a consensus position at the end of the process at all costs, even if it requires organizing a large number of clarification rounds? Or should the attitude be that multiple forecast variants, all based on clearly presented logic, are completely acceptable outcomes?

In the classical interpretation of the Delphi method, these opposing pairs start from the first understandings mentioned. However, regarding alternative pairs no. 3 and no. 4, they may come into conflict, especially in complex tasks. Ensuring a common position regarding the final solution is difficult when proceeding quickly and mechanically through intermediate stages. In this case, regarding alternative pairs 1 and 2, we opted for a logic characteristic of conventional Delphi. Regarding alternative pairs no. 3 and 4, however, we leaned towards the non-conventional. The decisive factor for the first choice was that we considered obtaining assessments from an independent panel of experts as having intrinsic value. We found that precisely this type of expertise process output, which cannot be suspected of being in any way biased, can be a very good input for stakeholder discussions. If the obtained result differs from what stakeholders would have assumed, it even has an additional stimulating effect on their subsequent discussions.

Regarding the third pair of alternatives, the solution mentioned first might have been usable perhaps at the stage of work where forecasting of speeds and transportation costs was already underway. However, since we planned to work on impact factors in the early stages of the expertise, such a mechanical approach did not seem relevant here. Impact factors represent categories created with a quite high degree of abstraction, and the hope that their formulations would be completely understood in the same way by all participants did not seem very plausible. Also, the actual course of the process showed that some of them had to be discussed with experts and some even reformulated. This imposed a fairly heavy workload and responsibility on the panel curators but was probably justified.

Since we planned to further discuss and work with the results of the expert panel with stakeholder groups, there was no reason to try to force experts towards a consensus view. Different logics and results regarding the forecasting of transport costs and truck speeds began to become clear already after the second round of refinements. Since the range of dispersion of final positions for different forecasts was not very large, it even seemed better that stakeholders received somewhat different results along with different justifications. Considering the distant time horizon and the high degree of uncertainty

regarding several factors, attempting to present the obtained forecasts as the only valid ones would have seemed very artificial.

For the study, we assembled a group of 35 independent transportation experts (referred to as the Delphi expert panel), comprising 19 experts from abroad and 16 from Estonia. Experts were selected based on the mode of transportation (road transport, maritime transport, railway transport), including practitioners, consultants, as well as researchers working in universities and other higher education institutions. In each subpanel, there were at least 10 experts. Experts from different transportation sectors mainly dealt with issues concerning the future of their respective sub-sectors during the expert consultation, so essentially, we can talk about the work of three separate sub-panels. Communication with the experts took place via email. Each sub-panel was coordinated by one member of the expertise organizing team (the sub-panel curator). They were authorized to present additional or clarifying questions to the participants after each round of the procedure, if deemed necessary.

We believe that methodologically, the most interesting aspect of our study was the inclusion of impact factors related analyses into the research process. We proceeded from the understanding that the task of comparing future states to which different phenomena under observation (in this case, modes of transport) may arrive after long-term development, and where the comparison itself must be based on the synthesis of several criteria (various aspects of competitiveness), cannot be solved in one fell swoop. Therefore, we designed the study as a three-stage process.

In the first stage, each mode of transport was examined to clarify the impact factors: formulating and categorizing the main factors with positive and negative impacts into groups based on their expected strength of impact. **The second stage** involved forecasting changes in freight speeds and freight costs using the vision obtained in the previous stage. **The third stage** consisted of drawing conclusions about the likely trends in the comparable competitiveness of modes of transport till the year 2050, based on the forecasts obtained from the expert panel and on some considerations about geopolitical and geo-economic trends. This stage took place in collaboration with working groups representing the Estonian public sector and the transportation-related business community. Given that the launch of the Rail Baltica railway line in Estonia was scheduled to take place no later than by the year 2030, the discussions naturally focused on trends related to the competitiveness of the railway.

After the summaries of the work of expert panels, including forecasts and comments describing how they reached their conclusions, were handed over to the third-stage working groups, communication with individual panel members continued to gather comments and clarifications. Let's delve deeper into what occurred at different stages of the project. When engaging with impact factors, all subpanels selected the most important factors from the initial list provided by the organizers. They adjusted the wording if necessary and proposed one or two additional factors not included in the initial list. On average, each subpanel selected about 8–10 factors for further analysis from the initial list of about twenty, with a few initial formulations corrected. After presenting arguments, debating, or agreeing with them, the subpanels reached a relative consensus on the strength of the key impact factors, which were visually represented. This visual depiction depicted forces positively and negatively affecting the development of the sub-sector, represented by arrows whose length corresponded to their expected strength in

shaping the future compared to other influencing forces (see Appendix 1). It took the subpanels 3–4 rounds of communication to obtain such a picture, with several email exchanges between experts and the subpanel curator to clarify questions that remained unclear.

In the next task of forecasting changes in freight service parameters (cost of transportation and real speed of transport vehicles over a distance), experts could use this picture of impact forces as a general mental model. However, they were not obligated to rely solely on the factors depicted in the picture of factors. The forecasts they proposed regarding changes in transportation costs and speeds were holistic assessments, contingent on their individual understandings. However, discussions held over the preceding picture of influence were instrumental in ensuring that the dispersion of forecasts of individual experts wasn't excessively high. Furthermore, the subsequent discussion about the differences in forecasts also unfolded relatively smoothly.

During the second stage, the procedure followed the standard Delphi method rules. Experts submitted their forecasts, selecting a percentage range on a given scale. The received forecasts were compared with each other, and those deviating significantly were asked to justify their assessments. This process of clarification was repeated two or three times depending on the transportation sector. The outputs of the second stage were presented in a format convenient for use in subsequent discussions regarding the likely dynamics of comparative competitiveness in the transportation sectors. This involved not only presenting the final results of the forecasts but also describing the logic behind reaching such conclusions. It was considered valuable to present the results of panellists whose forecasts did not align with mainstream assessments, if there was a clear logical rationale behind the divergent results.

6. Results of the expertise by modes of freight transportation

6.1. Road freight transportation

In publications dedicated to the future of road freight transportation the dominating topic is usually the transition to autonomous trucks. In our expertise, the emphases of specialists dealing with the future of road freight were different.

Factors with negative impact to future competitiveness. The most critical among them was considered to be the increase in road usage taxes for trucks. It was assumed that the policy based on the idea of external cost internalization would continue, with the addition of specific taxation related to the emission pressure of the respective transport mode. It was found that this altogether increases the cost of road freight transportation significantly. There was further debate over the increase in costs due to switching fuel types. All assumed that there would be a transition away from traditional diesel fuel to other fuels for environmental policy reasons, although there were disagreements on which fuels exactly. Consequently, the impact of abandoning diesel fuel on fuel price increase was assessed differently. Some experts, especially those from Estonia, predicted a predominant shift towards gas. It was assumed to be relatively easily achievable and shouldn't necessarily raise fuel costs. Other experts, particularly those not from Estonia, emphasized that since natural gas is also a fossil fuel, there will come a time when it needs to be abandoned in favour of renewable options such as hydrogen, biogas, or

(green) electricity. This would inevitably lead to a significant increase in fuel costs. The construction of new service infrastructure related to new fuels (including gas stations) requires investment, and it's unrealistic to expect that this wouldn't increase fuel prices. Increased traffic density on roads was considered a significant negative factor, leading to lower speeds and thereby increasing the cost of transportation.

Factors with positive impact to future competitiveness. The most important of these were considered to be the improvement of cooperation among operators in consolidating freight volumes (ultimately considered the most important positive factor) and increasing the load capacity of trucks. Closely following were utilizing opportunities in electronic optimization of traffic flow and freight and making engines more economical. Some experts, albeit a minority, expressed hope that the EU would manage to reduce protectionist policies, such as those achieved through changes in drivers' working and resting regimes. Making the work of carriers from other countries less inconvenient and less costly would enhance the efficiency of road haulage. To the surprise of the organizers, experts did not include the introduction of autonomous vehicles, i.e., driverless cars, among the significantly positive factors during the period. It wasn't disputed that this would eventually happen, but it was thought that replacing the truck fleet and establishing necessary infrastructure (including legislation) would take time, and the overall situation wouldn't change significantly before 2040 at least. There were also concerns that any decrease in labour costs due to a decrease in the number of drivers could be offset by growing technology costs unless the state undertakes all the necessary costs for innovation. However, it was believed that electronic lock-controlled platooning trucks, where only one driver is in one of the vehicles, would start influencing the competitive situation earlier. This is especially true for longer hauls on major highways. Managing such platoons on major highways is easier, and having one driver instead of several for overnight long-haul transportation provides significant savings.

Estimations about transport costs and speed. It was almost unanimously concluded that freight costs per ton/kilometre in comparable prices (i.e., without considering general inflation) would increase by approximately 20% by 2040. During the expert analysis, when considering distances close to 500 kilometres, the cost per ton/kilometre was slightly below one euro, i.e., for an average load of 20 tons, the cost was 18 euros per kilometre. However, towards the end of the period under consideration, such loads would incur costs of 21–22 euros per kilometre (in comparable prices). Most experts were not optimistic about the increase in the speed of movement of trucks. It was believed that despite the construction of new road connections and bypasses and improvements in traffic management, the increase in road congestion with general traffic growth would lead to traffic restrictions and jams. Forecasts for the average speed of freight vehicles during the period 2040–2050 ranged from 65–80 km/h (the average speed for non-stop distances during the time of the study was approximately 75 km/h). There were slightly fewer experts predicting an increase in speed compared to those predicting a decrease. Therefore, with some generalization: either the speed will remain more or less the same or will slow down slightly.

6.2. Maritime transport

During the expertise, it was decided to address ocean shipping and intra-European shipping (short sea shipping) separately in the analysis.

Factors with negative impact. Of these factors, fuel-related factors are considered by the experts to play the most important role. In the past, ships used the residue of oil refining, the lowest quality fuel, which was cheap but polluting. In the future, ships' engines will have to draw the energy they need to run from something other than oil-based fuels. However, the experts expected the transition to new energy sources to take a long time, with the coming decades seen as a period of reduced pollution, including through the use of hybrid ships and LNG carriers, rather than an immediate transition to completely emission-free fuels. It is assumed that hybrid and LNG ships, for example, are suitable for the transition period. The lack of a common understanding of what exactly will be the dominant marine fuel – LNG, hydrogen, electricity, ammonia, etc. – also makes it difficult to take a more radical course, and this uncertainty is holding back the development of the necessary infrastructure for new energy carriers. While believing that such infrastructure will be in place by 2050 and that most of the fleet will be replaced by ships designed to use alternative fuels, most experts believe that oil-based fuels will remain dominant until almost the end of this period. A minority (including a number of Estonian experts) thought that LNG would come to dominate and that this would happen sooner. The general perception is that, if implemented in one way or another, changes in fuel use will make shipping more environmentally friendly but more expensive. The serious problem, which was feared to worsen, was seen in the congestion of ports and the slowing down of ship services there, especially in the transcontinental ports along the North Sea.

Factors of positive impact. The most important were technological and organizational solutions to make ports more efficient. Solutions to fuel consumption, such as the introduction of more economical machinery, optimizing efficiency during voyages, and technical improvements, including in ship design, were also considered important.

In the case of ocean shipping, it was believed that there is still scope for further increasing the size of vessels (although there are limits to this, as the number of ports that can accommodate very large vessels is small). It was expected that volumes would be rebalanced between Europe and Asia in the future, which would alleviate the backloading problem. In short sea shipping (i.e., intra-European transport), opportunities were seen in the introduction of new logistical schemes.

The experts did not consider the introduction of autonomous, i.e., unmanned, vessels to be a major factor in lowering or holding back the price of maritime transport. A significant breakthrough in their use was seen after rather than before 2040, with some experts suggesting that for intra-European transport, it might be earlier.

Estimations about transport costs and speeds. The experts' assessment of the costs of ocean transport was fairly unanimous, with an increase over the period under review. Most consider that they will increase by 10 to 20% in comparable prices. Of course, the picture may differ for different sub-periods and routes, and in maritime transport, generally, tariffs are quite volatile. However, in the case of the problem we are examining, which is the change in the comparative competitiveness of the various modes of transport in the European context, what is happening in intra-European or 'short sea shipping' plays a more important role. Here, transport costs and fares per unit distance (nautical mile, km) are higher than for ocean transport. Experts differed more on the forecasting of their dynamics than for ocean transport, but most of them considered that some increase in costs was likely, albeit to a lesser extent than for ocean transport. While

the fuel component is very important for ocean transport because of the distance covered, other components have a greater influence on the final result for short-sea shipping. In the case of short sea shipping, competition from other modes of transport (including rail) also prevents transport costs from rising, which creates a strong incentive to engage in various cost reduction measures.

In terms of speed, a slight slowdown is expected in ocean shipping, despite improvements in ship design. The reason: even a few knots of speed increase will lead to higher fuel consumption and emissions. With strict ecological standards and higher fuel costs, this could be critical for ocean-going vessels. While at the time of the study, the container carrier reached Rotterdam from Shanghai in less than 30 days, in the future, it is expected to take more than a month. Whether the creation of ‘transcontinental land bridges’ could start to provide greater competition to maritime transport at the end of the period is a topic that needs to be addressed in its own right.

For intra-European transport, some experts predict that average speed of the vessel on the distance will remain more or less unchanged, others that they will increase slightly. For example, for a distance of 800 or 900 km, a difference of a few hours in the speed of arrival does not yet make a significant difference to the competitiveness of maritime transport compared with other modes of transport, but half or day longer to port may already have a significant impact. But the speed with which loading/unloading and onward shipment can be organized is not less important factor.

6.3. Rail freight transportation

When it comes to rail freight transport, we presented the issue to experts slightly differently than with other modes of transport. Specifically, for these hauls, efficiency indicators vary significantly across different countries and railway tracks. Hence, speaking of a universal baseline representing normalcy, which experts could address as a common starting point when compiling a prognosis, is not feasible due to this variability. In the case of international hauls, the use of rail transport becomes viable only after achieving success in harmonizing railway systems between countries, eliminating fragmentation within the EU economic area. While the EU policy favouring rail transport had been initiated, at the time of organizing our expertise, the harmonization process was still in its early stages. Much depends also on the specific technical parameters and capacity of the existing railway line. Therefore, we framed the question differently. We asked experts to envision a modern international railway line where EU-promoted harmonization has achieved its initial results, meaning that access to the railway line’s capacity is not discriminated against for carriers from other countries, freight trains don’t waste time at national borders due to various reasons, and locomotive changes aren’t required at borders⁴. We wanted to know if and how such railway lines could reduce the costs of

⁴ To ensure that experts have a similar understanding of the initial state, from which to begin forecasting a description of a hypothetical railway was provided for the experts: a recently constructed or renovated two-track electrified railway, with a gauge of 1,435 mm, axle load of 22.5 t, and a maximum length of freight trains of 740 m. The possible maximum speed for freight trains is 120 km/h, while the actual speed of freight trains on the track, considering stops and the need to allow passenger trains to pass, is approximately 95 km/h. These parameters were taken from the planned Rail Baltica railway project. Since Rail Baltica’s construction was largely financed and supervised

providing freight services (infrastructure usage fees for carriers plus costs associated with organizing the transport) in the coming decades, by 2050.

Positive impact factors and possibilities. Rail freight experts identified opportunities for improving the future of this sector, highlighting the potential of IT solutions to enhance supply chain efficiency (considered the most crucial factor), further automating processes to achieve labour savings, as well as opportunities to increase energy efficiency. Especially Estonian experts emphasized the importance of well-thought-out and flexible tariff policies to attract and retain new customers. They did not consider the continued harmonization of the railway system and its operations between countries as significant, as at least technological alignment and integration take decades. They were followed in importance by organizational measures in supply chain transformation, increasing railway interoperability with connecting rail corridors, and the potential of digitization and new data processing methods. In general, unlike other modes of transport, directly carrier-related factors take a back seat among the major influencing factors; those that help integrate infrastructure usage with transportation into a unified operational process dominate.

Negative impact factors and dangers. This list is characterized by a near absence of factors directly linked to cost increase due to input factors. Experts only seriously considered perspectives on the rising cost of electricity. For electrified railways, the price of electricity is naturally significant, and an increase in its price could also result from the requirement to use so-called green electricity. It was commented that all inputs for railway operations, such as rolling stock and labour, will certainly increase in cost, but it is unlikely to assume that they will increase more than for competing modes of transport. Experts rather saw negative factors as those such as sudden changes in competing transport modes' technologies, like the potential rise of autonomous cargo trucks, or a situation where the pressing for railway development for ecological reasons in freight transportation could weaken over time. Most panel members did not believe this. Or possible changes in the structure of goods to be delivered, meaning that the flow of goods may become less "rail-friendly," less suitable for the combination of transport service parameters that fit rail better than other modes of transport.

Estimates about changes in transport cost and speed. Almost all experts believed that even on railway lines freed from the obstructive effects of inter-country railway fragmentation, there are other significant opportunities for further increasing operational efficiency that the rise in costs associated with providing freight transport services can be kept lower than the rise in input prices. It was suggested that the sum of costs (and closely related, the freight rate to the customer) per ton/km or TEU/km in comparable prices by 2050, would decrease, according to most, or at worst remain the same. Hope was largely associated with belief in IT applications, which can help achieve economies

by the European Commission, it could also be assumed that there should not be any significant problems with technological and institutional harmonization along this route from the Gulf of Finland to the Polish border. Rail Baltica was expected to be launched a few years before 2030, and it was generally assumed that by 2030, there would be significant progress in overcoming the fragmentation of the railway systems among EU countries. For these reasons, the results of the expertise could be used quite effectively to predict the future of Rail Baltica, and forecasts based on the planned parameters of Rail Baltica could well be used to predict the fate of other EU countries' railways in the period following 2030.

in practically all aspects of the transport process organization and control and maintenance of rolling stock and infrastructure. For those predicting a decline in costs, this decline ranged from a few percent to 20%. Foreign experts were somewhat more optimistic about this than Estonian experts.

Regarding speeds, experts were asked whether the hypothetical speed of 95 km/h proposed by the organizers of the expertise (calculated based on the total time to cover the entire distance including stops), would be sufficient for successful competition in rail freight transport with other modes of transport over a longer period, or whether it should be significantly increased. Half of the foreign railway experts deemed speed increase a necessary, but the majority, including most Estonian experts, believed that 95 km/h is sufficient for competition even in the distant future.

7. The changing competitiveness of freight transport modes and competition between logistic chains.

In previous text, the perspectives of different freight transport modes were considered in isolation from each other. Conclusions on their future comparative competitiveness and on perspective modal shifts can only be reached after the prognostic assessments from expert panels have been related to each other and placed in a broader context. We will focus on the changes in competitiveness between railway transport and road transport, and between railway transport and (short-sea) maritime transport. There is less competition between maritime and road transport. Road transport is too expensive for this purpose; in the logistics chain, it tends to be a cooperation partner for maritime transport, attempting to seize the onward transport from ports or transport to ports and competing with railway transport for it.

Based on the results of the expertise, it can be argued that if railway transport manages to overcome the problems associated with the fragmentation of the national railway systems in Europe, its chances of capturing additional freight volume from road transport in the future are very good. Road transport is characterized by greater flexibility and delivering goods directly to the customer or very close to them. However, there is no reason to assume that road transport should provide faster delivery on longer transport routes than railway transport in the future. Moreover, railway transport can ensure greater delivery precision.⁵ Road transport is already significantly more expensive than other types of transport distances we have observed. In the coming decades, especially due to ecological pressures, it is likely to become even more expensive, while significant cost savings can be achieved on railways based on new technologies. Whether the introduction of autonomous, i.e., driverless, freight vehicles will provide significant savings in the coming decades for road transport is still questionable.

To realize the competitive advantage of railway freight transport, it is necessary for the movement of freight trains to be regular and for the schedule to be sufficiently dense. However, ensuring the filling of trains with a dense schedule requires that there is

⁵ The railway's prerequisites are very good for serving transport on a route with a port at one end and an industrial enterprise with a large production volume in need of regular supply or export of production at the other end. In this case, it is very difficult for road transport to compete with railways, because it cannot use the first and last mile advantage.

sufficient freight nearby to consolidate for railway transport. If there are problems with this, the involvement of transit cargo volumes can be considered as a significant additional resource. The struggle for servicing transit volumes intensifies, particularly at the level of multimodal transport chains.

In the event of an increase in the efficiency of railway freight transport, it has the opportunity to capture goods that currently move by sea. For example, offering a larger portion of the route for goods moving between Germany and Finland by rail instead of sea (either via Sweden or along the Rail Baltica route) can be advantageous. In the case of such alternative routes, some shorter segments, such as the route between Tallinn and Helsinki, still need to be covered by sea transport, this can be done using rail ferry.⁶ Rail-centric routes have a clear advantage in speed, but using sea-centric routes is likely to remain cheaper (the cost per kilometre is lower, and fewer kilometres are travelled when using maritime routes). The opportunities for competition on rail-centric alternative routes are better in cases where the starting or ending point of the cargo movement is further from the sea, for example, not in northern Germany close to the Baltic Sea coast but in southern Germany. Using a freight train line starting from there for sending goods to Finland without the need to transfer the cargo to another mode of transport in between can be much faster compared to the maritime route and also competitively priced. However, this requires regular and sufficiently dense movement of freight trains in the railway corridor, of course, as well as that crossing national borders does not cause additional time loss.

A significant potential for railway transport should open up if it can connect to new ocean shipping routes in the future, such as Asian cargo shipping to Europe not only through North Sea ports but also via the Adriatic Sea or the Arctic Ocean, and provide them with onward transport services from European entry ports. This service can also be provided by feeder vessels or road carriers for short-sea shipping, but since a large portion of the cargo needs to be transported to destinations far from the sea and the distances for onward transport are generally quite long, the railway's competitive position is good for capturing such transports.

8. Developments in recent years

The described expertise was conducted in 2019, with discussions held in 2020. What has changed by the spring of 2024? The pressure to make transportation more eco-friendly has rather strengthened. There are no signs of support reduction for greener transportation modes, including the increase in the importance of rail freight in the EU. It seems that the shift away from oil-based fuels in maritime transportation has begun to occur in a slightly more radical manner than experts predicted in 2019. The overall share of alternative fuels is still quite low (only a few percent), but a significant portion of newly ordered ships in recent years were designed to use alternative fuels. Initially, mostly LNG ships, but there is a noticeable increasing interest in other fuels as well. Ocean freight tariffs have risen, and the time spent on shipments between East Asia and Europe

⁶ By constructing tunnels or bridges, it is possible in the longer term to eliminate the need for maritime transport on those routes.

has increased. The reasons behind this are multifaceted, including decreased security in the vicinity of the Suez Canal route.

It is still too early to assess whether experts underestimated the mass adoption of autonomous (driverless) freight vehicles as a game-changer in the competition between transportation modes or not, but significant progress in this direction is not yet observable. The growth of international and intercontinental trade has slowed down in the recent period, with talks even of a trend towards economic relocation. As previous long multimodal logistical chains shorten, this reduces the chances for railways to secure suitable shipments. Seeking cooperation and trade partners from neighbouring regions is advantageous for road hauliers.

However, a modernized and efficiently operating railway network plays an important role in better internal integration of the EU economic area, including better integration between core Europe and the EU member states located eastwards of it. In a more tense international situation, this role becomes even more crucial, such as for military shipments and the future reconstruction of Ukraine. The EU economic area is territorially large enough for railway transport interested in longer-distance shipments to find expansion opportunities there.

9. Conclusions of the study

In the following, we present two sets of conclusions: first, methodological conclusions concerning the implementation of the modified variant of the Delphi method, and second, our conclusions regarding probable modal shifts in transportation in future, based on the results of the experts estimations of dynamics of transportation costs and speeds of different modes of transportation.

Methodological conclusions regarding the use of Delphi method. Our study revealed that the challenges arising from the application of the standardized rigorous procedure inherent in the Delphi method in the context of complex and highly-structured tasks, can be effectively overcome through a two-phase approach. In this approach, the first phase is dedicated to aligning the background understandings of participating experts, and only after completing this phase is advisable to proceed with quantitative prognostic assessments, involving the provision, comparison, opposition, and convergence of such estimates. Our experience has shown that the work with impact factors of the process whose outcomes we are seeking to predict, creation the common picture of impact factors, serve well as an effective tool for converging expert background understandings. Although this common picture was not mandatory to for individual experts to follow during their subsequent work with quantitative prognostic assessments, the work invested in the creation of this picture facilitated a smoother and faster progression of the subsequent expertise procedure.

However, when employing a two-phase approach, it must be noted that the organizers of the Delphi procedure need to take a more active role in the first phase than is customary in conventional Delphi expertise. In this phase of work, it is necessary to operate with categories of fairly high level of abstraction and some misunderstandings between experts about these categories may arise. Organizers of the process should be prepared

to provide explanations if needed and assist experts if there is a need to reformulate impact factors.

In a broader sense, the modification of the Delphi method conducted by us can be interpreted as an updated and expanded approach to the work of independent experts in foresight. It's not merely an activity aimed at providing clients (public sector officials or politicians) with a straightforward forecast approved by the panel of experts, which the client can then use or not use at will. Instead, our approach positions expert work as one component (sub-process) in a broader collaborative process involving three groups of people: those preparing the expertise (researchers, consultants), the experts themselves, and practitioners interested in using the results. The success of such a collaborative process heavily depends on how well the interfaces between different sub-processes are designed. It depends on whether the input material provided to the experts by the organizers of the process is suitable for experts to refine and converge their background understandings, and whether the output from the expert panel helps activate practitioners' thinking processes in developing their future-oriented perspectives. To achieve the last mentioned effect, it is beneficial if the report of expert work, besides highlighting commonalities in expert opinions also includes possible alternative understandings and includes not only an explanations of the arguments behind the dominating opinion of the expert panel but also behind the opinions of the opponents.

The conclusions about probable transport modes shifts. Taking into account the impact of the factors highlighted by experts, considering the forecasts received from expert panels regarding changes in freight costs and speed for various modes of transportation in the coming decades, and generalizing these assessments, it can be assumed that there are significant opportunities for enhancing the competitiveness of rail transport in the European Union and capturing a considerable market share from road haulage. The expert consensus within the road haulage sub-panel was fairly unanimous in stating that the pressure, largely stemming from ecological reasons, including higher taxation on road usage for trucks and increases in input costs, will lead to a greater increase in the cost of road haulage than can be compensated for by various factors positively impacting the sector's development. Experts also do not believe that the speed of movement of goods vehicles on roads under conditions of road congestion can increase significantly. While experts do not deny the possibility of the introduction of autonomous freight vehicles, they believe that it will take some time and may only significantly impact the overall picture towards the end of the period under consideration. The opening up of the perspective of rail freight transport is hindered by the slow pace of harmonization of railway-related regulations between countries, but this mode of transport is less sensitive to increases in input costs compared to competing modes of transport. If the railway system is modernized and electrified and significant barriers to cross-border freight arrangements are removed, the rail system has very good opportunities to make infrastructure and freight management more economical and comprehensively develop through the implementation of information technology and mechanization over the next decades. This would help combat the increase in transport cost t costs, with most railway experts participating in the panel believing that it could even be reduced (in terms of ton-kilometres or TEU-kilometres at comparable prices).

The efficiency indicators of maritime transport are influenced by the transition to less polluting yet more expensive fuels. This affects ocean shipping to a greater extent than

short-sea shipping because the fuel component is more significant in ocean shipping. With fuel price increases and stricter pollution regulations, it becomes difficult for them to increase speed, as faster sailing increases fuel consumption and pollution. The majority of maritime experts participating in Delphi survey believe that the costs of ocean shipping per nautical mile travelled, in comparable prices, will increase during the period under consideration. Expert opinions on short-sea shipping were not as stringent and varied more. Reserves are seen in implementing more thoughtful logistical schemes and improving port efficiency, which reduces the time needed to service ships. In some cargo routes, competition for short-sea shipping may arise from rail freight transport, particularly for goods requiring faster and more precise delivery and expectedly more expensive cargoes.

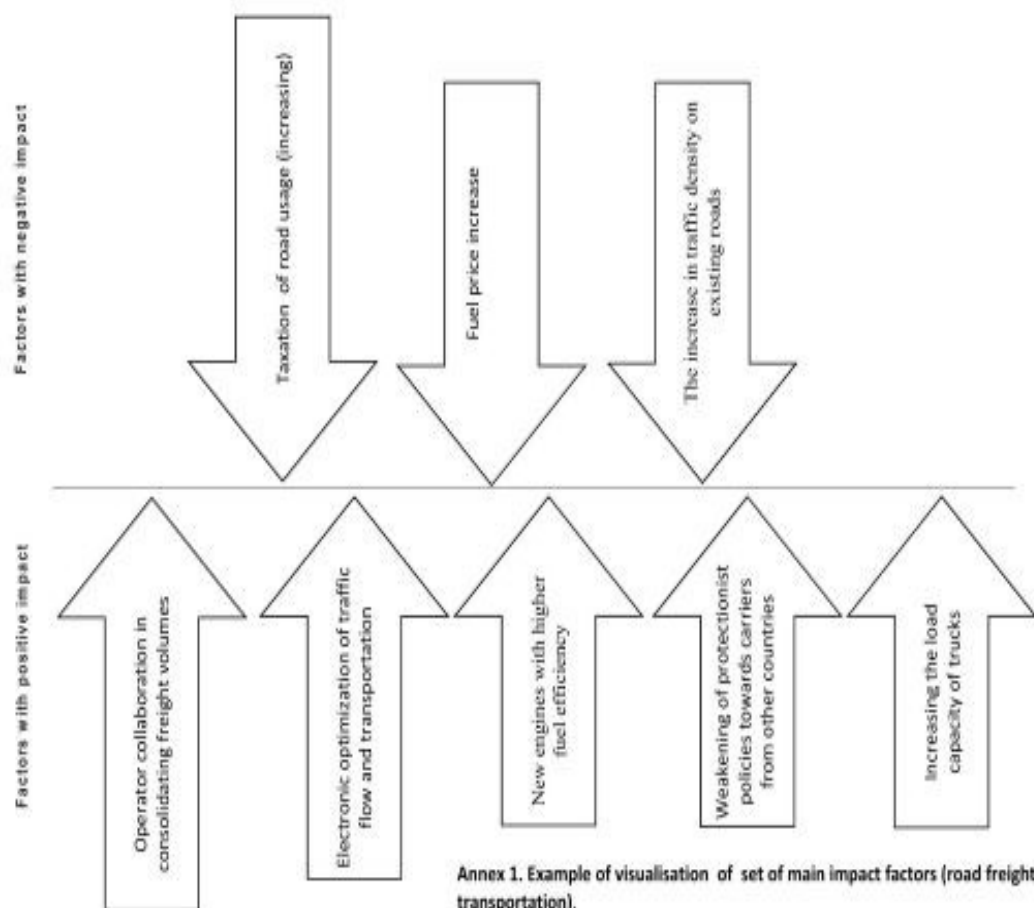
Changes in competitiveness depend on many factors, some of these factors are quite well predictable, while for others, the degree of uncertainty is high. Every attempt to predict the changes in this sector over long term, including the Delphi expertise described in this article, can only be one step toward improving understanding of the processes occurring in reality and their further development possibilities. Therefore, it is advisable to regularly repeat forecasting attempts using different methods to account for ongoing changes and refine and adjust long-term forecasts.

References

1. **Anspal, S., Hunt, T., Järve, J.** (2020). *Rahvusvahelise laevanduse ja meremajanduse arenguseire*. Tallinn: Arenguseire Keskus.
2. **Bell, W.** (1997). *Foundations of Futures Studies*. Vol. 1, New Brunswick and London, Transaction Publishers, pp. 261–272.
3. **Bin Aslam, M.** (2023). *The Future of Trucking: What to Expect in the Next 5–10 Years*. Trucitin.com
4. **Carboni, A., Dalla Chiara, B.** (2018). Range of technical-economic competitiveness of rail-road combined transport. *European Transport Research Review*, 10, Article no. 45.
5. **DHL Freight** (2023). *The Future of Rail Freight in Europe*. <https://dhl-freight-connections.com>.
6. **Dionori, F., Casullo, L., Ellis, S., Ranghetti, D., Bablinski, K., Vollath, C., Soutra, C.** (2015). Freight on road: Why EU shippers prefer truck to train. <https://www.europarl.europa.eu/studies/>
7. **Eriksen, R.** (2019). What does the future hold for shipping. Presentation at the Danish Maritime Technology Conference.
8. **Girardet, D., Müller, J., Anselm, O.** (2014). *Getting freight back on track*. Travel, Transport & Logistics (Europe), McKinsey & Company.
9. **Gordon T., Pease, A.** (2006). RT Delphi: An efficient, “round-less” almost real time Delphi method, *Technological Forecasting and Social Change*, 73(4), pp. 321–333.
10. **Kuusi, O.** (2017). The Delphi method. In: S. Heinonen, O. Kuusi, H. Salminen (eds), *How Do We Explore Our Futures? Methods of Futures Research*. Helsinki (The Finnish Society for Futures Studies), pp. 221–240.

11. **Lang, T.** (2000). An Overview of Four Futures Methodologies (Delphi, Environmental Scanning, Issues Management and Emerging Issue Analysis).
12. **Lassur, S., Viia, A.** (2023). Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: transport. Uuringu terviktekst. Tallinn: SA Kutsekoda.
13. **Linstone, H.A., Turoff, M.** (2011). Delphi: A brief look backward and forward. *Technological Forecasting and Social Change*, 78(9), pp. 1712–1719.
14. **Noussia, K., Channon, M.** (2023). The Regulation of Automated and Autonomous Transport. Springer.
15. **Makridakis, S., Wheelwright, S.** (1989). Forecasting methods for management. New York: Wiley.
16. **Md Zaharul Islam, D., Ricci, S., Nelldal, L.B.** (2016). How to make modal shift from road to rail possible in the European transport market, as aspired to in the EU Transport White Paper 2011. *European Transport Research Review* 8(3).
17. **Olyver Wyman** (2017). Disruption: the future of rail freight. 2017. Oliverwyman.com.
18. **Rodrigue, J.-P.** (2019). The Geography of Transport Systems. 4th Edition. London: Routledge.
19. **Saritas, O., Oner, A.** (2004). Systemic analysis of UK foresight results: Joint application of integrated management model and roadmapping. *Technological Forecasting and Social Change*, 71(1–2), pp. 27–65.
20. **Tetlock P., Gardner, D.** (2015). Superforecasting. The Art and Science of Prediction. New York: Crown Publishers.
21. **The Maritime Executive** (2017). McKinsey Says Container Shipping Should Digitize. <https://maritime-executive.com/features/mckinsey-says-container-shipping-should-digitize>
22. **The Wall Street Journal** (2020). How Trucks and Trains Compete for Freight. <https://partners.wsj.com/freightwaves/freight-forecasting-and-analysis/how-trucks-and-trains-compete-for-freight/>

ANNEX

KOKKUVÕTTED

ZUSAMMENFASSUNGEN

SUMMARIES

DER EINFLUSS DER AUTHENTISCHEN FÜHRUNG AUF DIE ÖKONOMISCHE LEISTUNG DES UNTERNEHMENS: EINE STUDIE IM FINANZSEKTOR GEORGIENS

Tinatin Dzotsenidze

Ivane Javakhishvili Staatliche Universität Tbilissi¹

Einleitung

Themen über Leadership haben schon immer das Interesse von Wissenschaftlern geweckt. In den letzten drei Jahrzehnten veröffentlichten Artikeln zufolge ist die Forschung den Führungsstilen in den Jahren 2020–2021 gesteigert. Die Veröffentlichungen konzentrierten sich überwiegend auf Studien zu transformationale und nachhaltige Führung, die jeweils 19,5% aller in diesen Jahren veröffentlichten Artikel ausmachten.

Es sollte betont werden, dass die Forscher 21 verschiedene Führungsarten studiert haben und nur 4,26% davon beziehen sich auf authentische Führungsqualitäten (Piwowar-Sulej & Iqbal, 2023). Unser Interesse an dem Thema ergab sich aus der zuvor erwähnten Tatsache. Authentische Eigenschaften wie Selbsterkenntnis, internalisierte moralische Werthaltungen, ausgeglichene Informationsverarbeitung und Transparente Beziehungsgestaltung (Avolio, Walumbwa & Weber, 2009) (Kernis, 2003) fördern ein offenes und gleichberechtigtes Umfeld im Unternehmen, was zu einer erhöhten Beteiligung der Mitarbeiter führt. Dies wird sich letztendlich auf die Qualität der Ergebnisse und damit auf den Erfolg des Unternehmens auswirken.

Der Führungsstil ist einer der entscheidenden Faktoren für den Erfolg eines Unternehmens. Die Leitung der Teams, die Unterstützung durch den Manager und die Einbindung der Teammitglieder in interne Prozesse tragen alle zur Verbesserung der Qualität ihrer Arbeit bei. Ein Unternehmen, das hohe Ergebnisse erzielt, erzielt auch hohe Gewinne, was seinen Erfolg widerspiegelt (Stanca, 2021).

Zahlreiche Faktoren wirken sich auf den Erfolg eines Unternehmens aus, was es schwierig macht, ihn mit einem einzigartigen Instrument zu messen. Wir sollten jedoch den wichtigsten Aspekt nicht übersehen – die Mitarbeiter. Studien haben gezeigt, dass die Einbindung von Teammitgliedern in die Arbeitsplanung, eine gemeinsame Vision, der Zugriff auf materielle und immaterielle Ressourcen (z. B. Informationen) sowie offene und transparente Beziehungen den Unternehmenserfolg steigern. (Shrestha, 2012).

Es ist bemerkenswert, dass laut Bernard Bass die grundlegenden persönlichen Fähigkeiten der transformationalen Führung die authentischen Führungsqualitäten umfassen. Laut Bass sind transformationale Führer sogenannte Botschafter der Moral und bestimmen daher ihre Anhänger, sich ethisch zu verhalten. Geleitet von allgemein anerkannten und gemeinsam geteilten Werten und moralischen Bestrebungen priorisieren sie „Eigeninteresse“ und streben nach Selbsterkenntnis und Selbstreflexion (Bass, 1999).

Laut einer 2024 veröffentlichten Studie, hat authentische Führung erhebliche Auswirkungen auf die Bildung authentischer Anhänger. Diese Einflüsse können verschiedene

¹ Tinatin Dzotsenidze, PHD Student, Ivane Javakhishvili Staatliche Universität Tbilissi, 1 Ilia Chavchavadze Avenue, E-Mail: tinatindzotsenidze5@gmail.com

Formen annehmen: Vorbildfunktion, Vertrauen, psychologische Sicherheit, Werteverstärkung, Feedback und Entwicklung, authentische Kommunikation, Förderung der Individualität, persönliches Wachstum, ethische Führung und eine gemeinsame Vision. Die vorgestellte Forschung konzentriert sich auf die Entwicklung der Führungsrolle innerhalb des Unternehmens und berücksichtigt dabei die Auswirkungen eines authentischen Führers auf seine Anhänger (Utomo & Rosyidah, 2024).

Um das Thema eingehend zu untersuchen, ist es wichtig, fünf Hauptdimensionen des Erfolgs zu berücksichtigen: 1. Finanzen, 2. Markt, 3. Prozess, 4. Personalentwicklung und 5. Zukunft. Laut einer Studie aus dem Jahr 2001 ist die finanzielle Dimension die zuverlässigste Messgröße, zu der Umsatz, Gewinnmarge, Umsatzwachstum, Cashflow und Nettobetriebsergebnis gehören. (Maltz, Shenhar & Merino, 2001).

Ziel und Forschungsmethode

Während des Forschungsprozesses gingen wir davon aus, dass hohe Finanzgewinne in Unternehmen mit einer verstärkten innerbetrieblichen Kommunikation, einem besseren Zugang zu Informationen und einem authentischen Führungsstil korrelieren. Die Studie wurde in Banken durchgeführt, die in Georgien funktionieren. Ziel war es, herauszufinden, ob authentische Führung vom Arbeitsplatz abhängt und ob der Arbeitsplatz die Intensität von Stresssituationen und das Organisationsklima beeinflusst. Darüber hinaus hielten wir es für wichtig, die wirtschaftliche Effizienz bestehender Banken zu untersuchen und sie mit unseren Forschungsergebnissen zu vergleichen.

Während des Forschungsprozesses wurde ein anonymer Fragebogen verwendet, um den Einfluss authentischer Führungsqualitäten auf die wirtschaftliche Leistung von den Unternehmen zu untersuchen. Der Fragebogen umfasste 78 Fragen. Eintausendvier Befragte nahmen an der Untersuchung teil, was es uns ermöglichte, die Ergebnisse auf alle oben genannten Unternehmen zu verallgemeinern. Die erhaltenen Ergebnisse wurden mit dem Statistikprogramm SPSS verarbeitet. Zur Analyse der erhaltenen Daten wurden die folgenden statistischen Verfahren angewendet: Kreuztabellenanalyse, Chi-Quadrat-Test, statistisches MEAN-Verfahren zum Vergleich von Durchschnittswerten, ANOVA, Kruskal-Wallis-Test usw.

Neben der quantitativen Forschung hielten wir es für wichtig, die von der Nationalbank vorgelegten Daten zu analysieren, um das Einkommen der Banken in Georgien (Daten von 2024) zu untersuchen. Als Ergebnis verglichen wir die Forschungsergebnisse mit der wirtschaftlichen Effizienz der Banken.

Basierend auf den Ergebnissen wurde festgestellt, dass authentische Führung und Zugang zu notwendigen Informationen, was mehr Transparenz impliziert, zum Erfolg dem Unternehmen beitragen. Auch die Anwesenheit von Managern mit authentischen Führungsqualitäten kann zu einer Steigerung der Eigenkapitalrentabilität (ROE) einer Bank beitragen, obwohl dies möglicherweise keinen Gesamterfolg garantiert. Darüber hinaus empfinden die Mitarbeiter den Ergebnissen zufolge weniger Stress, je mehr Manager an der Lösung von Problemen mit dem Team beteiligt sind und den Teammitgliedern gegenüber unterstützendes Verhalten zeigen.

Während des Forschungsprozesses haben wir Teilnehmer befragt, die in Tiflis, der Hauptstadt Georgiens, arbeiten. Dies stellt eine Einschränkung der Forschung dar. Um dies zu mildern, planen wir, zukünftige Forschungen in anderen Regionen

durchzuführen, um eine umfassendere und vergleichender Analyse anzubieten. Jedoch, es ist wichtig anzuerkennen, dass ein erheblicher Teil der georgischen Bevölkerung in der Hauptstadt lebt und arbeitet.

Im Laufe des Forschungsprozesses wurden folgende Hypothesen entwickelt:

H1: Die authentische Führung von Managern hängt maßgeblich vom Arbeitsplatz ab;

H2: Die Möglichkeit, auf die notwendigen Informationen für Mitarbeiter zuzugreifen, hängt vom Arbeitsort ab;

H3: Der Arbeitsort beeinflusst die Häufigkeit von Stresssituationen und die Unterstützung des Vorgesetzten bei deren Bewältigung;

H4: Die Intensität von Stresssituationen hängt von den authentischen Führungsqualitäten des Managers und der Unterstützung des Vorgesetzten bei deren Bewältigung ab;

H5: Der Arbeitsort beeinflusst maßgeblich das Vorhandensein eines positiven Organisationsklimas;

Forschungsanalyse

H1 – Die authentische Führung von Managern hängt maßgeblich vom Arbeitsplatz ab wurde mit Verwendung einer Kreuztabellenanalyse und des Chi-Quadrat-Tests gemessen. Die Variable der authentischen Führungskompetenz wird durch Datentransformation abgeleitet, indem eine neue Variable basierend auf den entsprechenden Untervariablen berechnet wird. Ein authentischer Leiter kann einen erheblichen positiven Einfluss auf die Motivation und Leistung der Mitarbeiter haben, was direkt mit der wirtschaftlichen Effizienz der Organisation in Verbindung gebracht werden kann. Daher waren wir während des Forschungsprozesses daran interessiert, wie die Befragten die authentischen Führungskompetenzen ihres Managers bewerten.

Wir haben das statistische MEAN-Verfahren zum Vergleich von Durchschnittswerten verwendet, um die zweite Hypothese zu testen – **H2: Die Fähigkeit der Mitarbeiter, auf die notwendigen Informationen zuzugreifen, hängt vom Beschäftigungsort ab**. Die abhängige Variable ist die Möglichkeit, auf wesentliche Informationen für Mitarbeiter zuzugreifen, und der Faktor ist das Unternehmen (Arbeitsort).

Basierend auf der Datenanalyse können wir den Schluss ziehen, dass die zweite Hypothese nicht bestätigt ist. Je nach Beschäftigungsort ist die Möglichkeit, für den Arbeitnehmer die notwendigen Informationen zu erhalten, durch eine ähnliche Tendenz gekennzeichnet.

Der Kruskal-Wallis-Test wurde angewendet, um die dritte Hypothese zu testen – **H3: Der Arbeitsplatz beeinflusst die Häufigkeit von Stresssituationen und die Unterstützung des Vorgesetzten bei der Bewältigung dieser Situationen**. Nach den Chi-Quadrat-Testergebnissen ist ersichtlich, dass die Variable Arbeitsort einen statistischen Zusammenhang mit beiden abhängigen Variablen aufweist.

Hypothese H4: Die Intensität von Stresssituationen hängt mit den authentischen Führungsqualitäten der Führungskraft und der Unterstützung des Vorgesetzten bei der Bewältigung von Stresssituationen zusammen – wurde durch eine Regressionsanalyse getestet, wobei die abhängige Variable lautet: „Wie oft befinden Sie sich in einer Stresssituation?“ am Arbeitsplatz?“ und die Prädiktoren: „Hilft Ihr Vorgesetzter Ihnen, mit Stresssituationen umzugehen?“ und „Ein Manager mit authentischen

Führungsqualitäten“. Die aus der Regressionsanalyse gewonnene Varianzanalysetabelle (ANOVA) zeigt, dass die ausgewählten Daten mit einem statistischen Signifikanzniveau von 0,01 ($P\_Wert < 0,001$) von hoher Zuverlässigkeit sind.

Die **H5: Der Arbeitsort beeinflusst das Vorhandensein eines positiven Organisationsklimas erheblich** wurde mittels Kreuztabellenanalyse und Chi-Quadrat-Test getestet. Die folgenden Unternehmen mit dem höchsten Prozentsatz eines positiven Organisationsklimas zu beobachten sind: ProCredit Bank, Tera Bank, Liberty Bank, PASHA Bank/Re|Bank.

Schlussfolgerungen und Empfehlungen

Unsere Forschung zielte darauf ab, den Einfluss authentischer Führung auf den Unternehmenserfolg zu bewerten. Zunächst untersuchten wir die Häufigkeit von Managern mit authentischen Führungsqualitäten bei den wichtigsten operativen Banken in Georgien. Wir identifizierten auch mehrere andere Faktoren, die zum Unternehmenserfolg beitragen, darunter die Einbindung des Managers in die Arbeit der Teammitglieder, Unterstützung, Offenheit in Beziehungen und Zugang zu notwendigen Informationen innerhalb der Organisation. Darüber hinaus ermittelten wir die Einschätzung des Organisationsklimas durch die Befragten und ihre Wahrnehmung eines stressigen Arbeitsumfelds.

Wir verwendeten die Eigenkapitalrendite (ROE) der Banken, um den Unternehmenserfolg zu bewerten. Laut Harvard Business School wird die ROE gemessen, um klarzumachen, wie effektiv ein Unternehmen Eigenkapitalinvestitionen nutzen kann, um Gewinne für Investoren zu erzielen. Die Finanzdaten der in der Studie vorgestellten Banken stammen aus dem im Juli 2024 veröffentlichten Bericht der Nationalbank von Georgien. Auf der Grundlage der Ergebnisse wurde festgestellt, dass authentische Führung und Zugang zu notwendigen Informationen, was mehr Transparenz impliziert, zum Erfolg der Organisation beitragen. Darüber hinaus hängt das Stressniveau der Mitarbeiter von der Unterstützung durch ihre Manager ab. Je mehr Einbindung und Unterstützung die Mitarbeiter beim Ansprechen von Problemen erhalten, desto weniger Stress empfinden sie. Dies wiederum wirkt sich positiv auf das allgemeine Organisationsklima aus.

Die Anwesenheit von Managern mit authentischen Führungsqualitäten kann zu einer Steigerung der Eigenkapitalrentabilität (ROE) einer Bank beitragen, obwohl dies möglicherweise keinen Gesamterfolg garantiert. Beispielsweise, belegt die Procredit Bank den zweiten Platz bei der Anzahl authentischer Führungskräfte, aber nur den siebten Platz bei der ROE-Bewertung. Dies weist darauf hin, dass authentische Führung allein keinen Organisationserfolg garantiert. Auf der anderen Seite belegt die Liberty Bank den siebten Platz bei authentischer Führung, aber den dritten bei der ROE, was darauf hindeutet, dass auch andere Faktoren als authentische Führung eine bedeutende Rolle spielen können. Dies liegt daran, dass die erwähnte Bank die Renten- und Sozialleistungstransaktionen in Georgien durchführt. Infolgedessen wird ihre finanzielle Leistung wahrscheinlich bis zu einem gewissen Grad von diesem Faktor beeinflusst.

Es gibt einen klaren positiven Trend beim Erfolg von Banken und beim Zugang zu den erforderlichen Informationen innerhalb der Organisation. Darüber hinaus ist die quantitative Beziehung zu authentischer Führung sichtbar. Zusammenfassend lässt sich sagen,

dass die Indikatoren für den wirtschaftlichen Erfolg des Unternehmens umso höher sind, je mehr Informationen den Mitarbeitern zur Verfügung stehen, was ein Merkmal authentischer Führung ist.

Den Ergebnissen zufolge empfinden die Mitarbeiter weniger Stress, je mehr Führungskräfte an der Lösung von Problemen mit dem Team beteiligt sind und unterstützendes Verhalten gegenüber Teammitgliedern zeigen. Dies trägt zu einem positiven Arbeitsklima bei und erhöht wahrscheinlich die Mitarbeiterzufriedenheit, die für den Unternehmenserfolg entscheidend ist. Es ist erwähnenswert, dass die fünf Top-Unternehmen kleine Banken sind. Das hohe Maß an Managerbeteiligung bei kleinen Banken ist auf weniger Bürokratie, vereinfachte hierarchische Kommunikation und Einfluss durch internationales Management mit europäischer Erfahrung zurückzuführen.

Der wirtschaftliche Erfolg eines Unternehmens ist noch lange keine Garantie für ein gesundes Organisationsklima. In diesem Fall übernehmen internationale Banken die Führung, was darauf hindeutet, dass das europäische Management über umfangreiche Erfahrung und Kenntnisse in der Entwicklung einer Unternehmenskultur verfügt. Georgische Banken sollten sich bemühen, härter zu arbeiten und internationales Wissen zu integrieren. Der Führungsstil beeinflusst maßgeblich die Einstellung der Mitarbeiter, ihr Engagement innerhalb der Organisation und in gewissem Maße das positive Arbeitsumfeld. Der Erfolg der Organisation wird durch die Verwendung eines authentischen Führungsstils erheblich gesteigert. Daher muss jede Organisation sicherstellen, dass Personen mit authentischen Führungsqualitäten in Führungspositionen berufen werden, und es sollten ausreichende Ressourcen bereitgestellt werden, um diese entscheidenden Fähigkeiten zu entwickeln.

Als Empfehlung raten wir dem Finanzsektor, Manager mit authentischen Führungsqualitäten vorrangig einzustellen und zu entwickeln. Darüber hinaus sollten sie den Führungsstil internationaler Banken untersuchen. Dies wird dazu beitragen, das Organisationsklima und die Stressmanagementindikatoren in georgischen Banken in Zukunft zu verbessern. Es wäre interessant, die Faktoren zu erforschen, die zu einem positiveren Organisationsklima in Banken mit internationaler Führung beitragen. Gleichzeitig ist es wichtig, in den regionalen Niederlassungen der Organisationen Forschung zu betreiben. Es ist interessant, ob regionale Lage und kulturelle Unterschiede diese Ergebnisse beeinflussen.

ARUANDEKOHUSLASTE MAJANDUSAASTA ARUANNETE KORRIGEERIMISE JA MITTETÄHTAEGSE ESITAMISE PÕHJUSED EESTIS

Maret Güldenkoh¹, Uno Silberg²

Sissejuhatus

Käesolevas artiklis keskendutakse eraõiguslikele juriidilistele isikutele, kellel on majandusaasta aruannete esitamise kohustus. Vastavalt raamatupidamise seadusele peavad kõik raamatupidamiskohustuslased, kes kasutavad tekkepõhist raamatupidamisarvestust, koostama majandusaasta lõppedes aastaaruande ja esitama selle koos tegevusaruandega registripidajale. Kõik majandusaasta aruanded on Eestis kõikidele huvipooltele tasuta kättesaadavad e-äriregistris.

Artikli eesmärgiks on välja selgitada 2023. aastal majandusaasta aruannete korrigeerimise ja 2023. aasta aastaaruannete tähtaegselt mitte esitamise põhjused. Eesmärgi täitmiseks püstitatakse järgmised uurimisülesanded: 1) Analüüsida ja süstematiseerida nõuetekohase majandusaasta aruande vajaduse ja vajalikkuse teoreetilisi lähtekohti. 2) Selgitada lähtudes Eesti õigusaktidest majandusaasta aruande esitamise nõudeid. 3) Analüüsida 2023. aastal teistkordselt esitanud majandusaasta aruannete esitamise põhjuseid ja seda, miks 2023. aasta majandusaasta aruannet ei saadud esitada õigeaegselt. Artikli teoreetilises osas selgitatakse majandusaasta aruannete esitamise olulisust ja esitamiskohustust Eestis. Seejärel selgitatakse uuringus kasutatud metoodikat ja esitatakse teostatud analüüsi tulemused.

Majandusaasta aruande olulisus

Kõik registreeritud juriidilised isikud peavad majandustegevuses rakendama hoolsuskohustust. Lisaks tavapärasele majandustegevusele on nende kohustuseks raamatupidamiskohustus ja sellest tulenev aruandekohustus. Avalikkusele esitatakse majandustegevuse kohta informatsiooni peale majandusaasta lõppemist majandusaasta aruandega, mis sisaldab raamatupidamise aastaaruannet ja tegevusaruannet. Majandusaasta aruande aastaaruanne tuleb lahti kirjutada lisades. Esimese lisana esitatakse alati arvestuspõhimõtted, et aastaaruande lugeja saaks teada, milliseid arvestuspõhimõtteid raamatupidamiskohustuslane rakendab. Arvestuspõhimõtete alla tuleb lisada informatsiooni muutus, arvestuspõhimõtete muutus võrreldes eelmise majandusperioodiga ning samuti ka majandusaasta aruande korrigeerimise põhjused. Sageli esitavad raamatupidamiskohustuslased vigade ilmemisel avalikkusele uue majandusaasta aruande, märkimata aruandesse teistkordset esitamise põhjust. Tegelikuses seda tegema ei pea. Korrigeerimine peab toimuma sellel majandusaastal, mil viga avastati, mitte hakata korrigeerima eelnevatel aastatel esitatud majandusaasta aruandeid. (Güldenkoh 2023, 23). Eeltoodu käsitles

¹ Maret Güldenkoh, MBA, lektor, Eesti Maaülikool ja Tallinna Tehnikaülikooli Mereakadeemia, maretgylidenkoh@gmail.com

² Uno Silberg, PhD, vanemlektor, Eesti Maaülikool, uno.silberg@gmail.com

aastaaruannet, kuid tervikliku majandusaasta aruande jaoks tuleb juhtkonnal lisaks koostada tegevusaruanne.

Majandusaasta aruannete mitte esitamist on uurimustöodes käsitletud. Käesoleva artikli autorid otsustasid keskenduda kõikidele 2023. aastal eelmiste aastate majandusaasta aruannet muutnud ehk siis uuesti esitanud raamatupidamiskohustuslastele, et selgitada välja aruannete muutmise põhjused. Samuti otsustati välja selgitada põhjused, miks 2023. aasta majandusaasta aruannet ei esitatud tähtaegselt. Tavapärane majandusaasta aruanne tuleb esitada registripidajale peale majandusaasta lõppemist kuue kuu jooksul.

Majandusaasta aruande esitamiskohustus Eestis

Majandusaasta aruanne on aruanne, mida peavad koostama kõik raamatupidamiskohustuslased peale majandusaasta lõppu. Eestis on sagenenud juhtumid, kus ettevõtjad lähevad nn kergemale teele ja jätavad majandusaasta aruanded esitamata (Güldenkoh 2023, 23). Sellisel juhul saab registripidaja neid trahvida või saadab neile hoiatuse esitada kuue kuu jooksul majandusaasta aruanne. Kõikide raamatupidamiskohustuslaste juhtkonnad peaksid lähtuma ettevõtja hoolsuskohustusest ning järgima järjepidevalt hea usu ja mõistlikkuse põhimõtteid (Güldenkoh 2023, 24).

Aastaaruannetes kajastatakse üldjuhul arvestuspõhimõtete muutuse mõju tagasiulatuvalt ehk nii nagu oleks uus meetod kogu aeg kehtinud. Eelmise perioodi võrdlusandmed viiakse vastavusse uue arvestuspõhimõttega. Üle-eelmisesse ja veel varasematesse perioodidesse ulatuva mõju võrra korrigeeritakse eelmise perioodi jaotamata kasumi alg-saldot. Eelmise aasta majandusaasta aruannet ei muudeta, vaid esitatavas majandusaasta aruandes tehakse eelmise perioodi võrdlusandmed vastavaks uute arvestuspõhimõttega. Arvestuspõhimõtete muutus ja algsaldode korrigeerimist tuleb selgitada lisades. (RTJ 1 2019)

Äriregistrist nähtub, et esineb olukordi, kus korrigeeritakse eelnevatel aastatel esitatud majandusaasta aruandeid. Näiteks tühistatakse eelnevad mitme aasta majandusaasta aruanded ja esitatakse uued. Sageli ei ole ei aruannete lisades ega ka tegevusaruandes välja toodud tagasiulatuvalt majandusaasta aruannete muutmise põhjust. Kõik see võib olla üheks teadlikuks pettuseks ning sellise olukorra vältimiseks tuleks samuti võtta vastu konkreetsemaid järelevalvemeetmeid. (Güldenkoh 2023, 24)

Metoodika

Välja selgitamaks, miks siis ikkagi esitatakse mitmekordselt ühe ja sama aasta majandusaasta aruannet ning miks ei esitata majandusaasta aruannet õigeaegselt, viidi läbi empiiriline uuring. Analüüsiks koguti teisesid andmeid kõigile kättesaadavast e-äriregistrist (RIK 2004). Analüüsimiseks kasutati kõikset valimit, kaasati uuringusse kogu populatsioon: 1) kõik need aruandekohustuslased, kes muutsid 2023 aastal eelnevalt esitatud majandusaasta aruannet, kokku 11 018 juriidilist isikut; 2) kõik aruandekohustuslastest osahühingud, kes esitasid majandusaasta aruande hilinemisega üks kuu – kokku 28 290 juriidilist isikut.

Tulemused

2023. aastal teistkordselt majandusaasta aruande esitajad

2023. aastal muutis ehk esitas teistkordselt majandusaasta aruande 11 018 erineva õigusliku vormiga aruandekohustuslast, kellest 9202 õiguslik vorm oli osaühing (83,5%). Majandusaasta aruandeid teistkordseid esitajate seas oli 6,2% tulundusühistuid, 4,8% mittetulundusühistuid ja 4% korteriühistuid. Küsimusele ei vastanud mitte ükski avalik-õiguslik isik ning täis- ja usaldusühing. Vastanutest 84% õiguslik vorm oli osaühing, kõige vähem saadi vastuseid aktsiaseltsilt.

Küsimuses oli üksteist vastusevarianti, kõikidele vastusevariantidele saadi vastuseid osaühingutelt, tulundusühistutelt saadi kaheksa, korteriühistutelt viis, mittetulundusühingutelt neli ja aktsiaseltsidelt kolm põhjust. Osaühingute seas toodi majandusaasta aruande muutmise põhjusena välja finantsoskusega töötaja puudumine (24,4%), kahe vastaja poolt toodi välja ka pettus. 1,5% tõi põhjuseks auditeerimisega hiline mine, 1,7% informatsiooni varjamise ja 1,4% märkis vastuseks „muu põhjus“. Vastuste koondamisel selgus, et enam toodi välja majandusaasta aruannete muutmise põhjustena finantsoskusega töötajate puudumine (22,4%), varude ja põhivarade arvestusmeetodite väärkasutamine (20,1%), kuluartiklite ja objektide vaheliste seoste puudumine (20%).

Täpselt sama järjestus oli ka osaühingute seas. Aktsiaseltsid (50%) ja mittetulundusühingud (44%) tõid välja aruande muutmise suurima põhjusena varude ja põhivarade arvestusmeetodite väärkasutamise. Aktsiaseltside poolt toodi välja veel vaid kaks muutmise põhjust: informatsiooni tähelepanuta jätmine ja vead, mida avastati raamatupidamistarkvara vahetamisel (mõlemad 25%). Tulundusühistute majandusaasta aruannete muutmise põhjusena toodi enam välja eksimust arvutusreeglite vastu (20,7%) ja vigu, mida avastati tarkvara vahetamisel (17,2%). Kõikide vastanute seas esines vähem vigu, mis avastati auditeerimisel (0,6%) ja vead, mida avastati raamatupidamistarkvara vahetamisel (5,7%). Vastusena toodi ka tahtlik pettus (0,1%) ja informatsiooni varjamine (1,5%). Muud põhjuseid esines 1,4%. Vaid kaks vastanutest kirjutas juurde selgituse muule põhjusele, milleks oli „*vajadus osta põllumajandusmaad*“.

2023. aasta majandusaasta aruande hilisem esitamine

Õigeaegselt esitasid 2023. aasta majandusaasta aruande 65,7% aruandekohustuslastest, 19,8% hilines aruande esitamisega, nendest omakorda esitas juulikuus majandusaasta aruande 78% (42 867) aruandekohustuslastest. Majandusaasta aruannete üle tähtaegsete esitajate seas oli õigusliku vormi kohaselt 66% osaühinguid. Ankeetküsitlusele vastas osaühingutest 5%. Küsitluse analüüsist selgus, et enam toodi hiline mine põhjuseks audiitori otsuse puudumine (38,9%), liigne halduskoormus (21,3%) ja teadlik hilisem esitamine (17,4%). Kõige vähem toodi aruande hilisema esitamise põhjuseks raamatupidamistarkvara vahetus. Muude põhjuste all toodi välja seda, et „*ei oleks esitanudki, kui ei oleks saanud registripidajalt kustutamishoiatust*“.

Järeldused

Nii 2020. aastal läbi viidud uurimustööst (Laidroo *et.al* 2020, 109–110) kui ka käesolevast uurimusest tuli välja, et majandusaasta aruannete esitamisega seotud probleemide üheks põhjuseks on see, et organisatsioonis puudub raamatupidamisoskustega töötaja

(22,4%). Osaühingu vormis tegutsevad aruandekohustuslased toovad välja selle, et aruannete hilisem muutmine on põhjustatud finantsoskusega töötaja puudumisest lausa 24,4%-l.

2022. aasta uurimustööst (Güldenkoh, Silberg 2022, 130) selgus, et 22,4% mikroettevõtjatest (osaühingud) on need, kes majandusaasta aruannet ei esita. Käesolevast uurimusest selgus, et õigusliku vormi kohaselt on enam osaühinguid (ca 83%), kes jätavad majandusaasta aruande tähtaegselt esitamata. Sellest saab järeldada, et majandusaasta aruande esitamine ei ole kõikidele aruandekohustuslastele esmatähtis.

Registripidajal on õigus majandusaasta aruannet mitte esitaja registrist kustutada, selline lähenemine on toonud kaasa aruannete esitamisega hiline mis e. Uurimusest selgus, et registripidajalt kustutamishoiatuse saamine tõi kaasa majandusaasta aruande hiline mis ega esitamise.

Kuppel (2024, 27) uurimustööst nende raamatupidamiskohustuslaste seas, kes muutsid juba esitatud majandusaasta aruandeid, selgus, et õigusliku vormi alusel oli enam osaühinguid 84%. Sama selgus ka käesolevast uurimustöös. Nii Kuppel (2024, 30) uuringust kui ka käesolevast uuringust selgus, et aruandekohustuslased ei märgi muudetud aastaaruandesse muudatuste (korrigeerimiste) põhjuseid. Eesti finantsaruandluse standardis (ASBG 1 2019) on toodud raamatupidamisarvestuses enamesinevad viis viga. Käesolevas uuringus lisati nendele vigadele veel läbi viidud uuringutest tulenevalt kuus v ead eeldatavat põhjust. Osaühingud tõid välja kõiki küsimuses esitatud põhjuseid. Õiguslikust vormist lähtudes toodi tulundusühistute poolt kaheksa, korteriühistutelt viis, mittetulundusühingutelt neli ja aktsiaseltsidelt kolm majandusaasta aruande muutmise põhjust.

Kui eelnevates uuringutes on välja tulnud, et aruannete muutmise põhjuseks on olnud v ead raamatupidamistarkvaras, siis käesolevast uuringust nähtub, et raamatupidamistarkvara tootjad on tarkvarad üles ehitanud vastavalt kehtivatele nõuetele ning programme vahetusest tekkivad v ead on vähenenud.

Uuringust saab eeldada, et finantsoskusega töötaja puudumine on ka põhjuseks, et varude ja põhivarade arvestusmeetodeid ei rakendata nõuetekohaselt ja ei suudeta luua seoseid kuluartiklite ja objektide vahel. Kokkuvõttlikult saab uurimuse põhjal väita, et majandusaasta aruandeid muudetakse, sest esialgselt esitatud andmed aruannetes ei ole õiged. See näitab omakorda seda, et aruandekohustuslane ei saa õigeaegselt korrektsete aastaaruannete koostamisega hakkama, mis toob kaasa selle, et esmaselt esitatud andmed, mille alusel koostatakse riiklikku statistikat, on ebaõiged.

Tulenevalt uuringust soovitatakse raamatupidamiskohustuslastel kontrollida finantstõotajate tausta, kas nad on ikka õppinud raamatupidamisarvestust selliselt, et nende teadmised vastaksid tegevusvaldkonna eripärale. Autorite arvates ei piisa vaid lühiajalisest raamatupidamiskursuse läbimisest, et olla tasemel raamatupidaja. Raamatupidajatelt tuleb nõuda finantsoskuste kohta tunnistusi ja organisatsioonis peaks olema kõikidel raamatupidajatel kutsekvalifikatsioon (diplom/tunnistus hariduse saamise kohta) või raamatupidaja kutsetunnistus.

Reaalajamajandusele üleminek tooks kindlasti majandusnäitajate korrektsema kuvamise riigile. Sellisel juhul oleksid aastaaruannete teatud osad aruandekohustuslastele juba eeldat ead, mis tagaks eksimuste vähenemise arvestusreeglite vastu ja raamatupidamis-

kohustuslaste poolt esitatud majandusnäitajad annaksid mõistlike järelduste tegemiseks läbilõike nende finantstulemustest, -seisundist ja rahavoogudest.

Kokkuvõte

Artikli eesmärk täideti, selgitati välja 2023. aastal eelnevate aastate majandusaasta aruannete korrigeerimise ja 2023. aasta aastaaruannete tähtaegselt mitte esitamise põhjused. Artikli teoreetilises osas selgitati majandusaasta aruannete esitamise olulisust ja esitamiskohustust Eestis. Seejärel anti ülevaade uuringus kasutatud metoodikast ja esitati teostatud analüüsi tulemused, mille põhjal tehti järeldused ja esitati kaks soovitud olemasoleva probleemi lahendamiseks. Kokkuvõtlikult saab väita, et aruandekohustuslane ei saa õigeaegselt korrektsete aastaaruannete koostamisega hakkama, mis toob kaasa selle, et esmaselt esitatud andmed, mille alusel koostatakse riiklikku statistikat, on ebaõiged.

Raamatupidamiskohustuslasel soovitatakse nõuda raamatupidajalt finantsoskuste kohta tunnistust. Organisatsioonis peaks olema kõikidel raamatupidajatel kutsekvalifikatsioon (diplom/tunnistus hariduse saamise kohta) või raamatupidaja kutsetunnistus. Riigil soovitatakse tõhustada reaalamajandusele ülemineku protsessi, mis tooks kindlasti majandusnäitajate korrektsema kuvamise riigile.

HERAUSFORDERUNGEN DER WEIZENCLUSTERBILDUNG IN GEORGIEN ¹

Ana Polodashvili²

Staatliche Ivane Javakhishvili Universität Tiflis

Einleitung

Die COVID-19-Pandemie und neue bewaffnete Konflikte haben die etablierten Wirtschaftsbeziehungen und Lieferketten erheblich gefährdet. Unter diesen Bedingungen ist es für jede Regierung von besonderer Bedeutung, die Bevölkerung kontinuierlich mit lebenswichtigen Produkten wie Weizen und daraus hergestellten Brotprodukten zu versorgen. Die Sicherstellung der Weizenversorgung eines Landes hat nicht nur wirtschaftliche, sondern auch politische Relevanz, da sie zu einem Instrument der politischen Einflussnahme werden kann. Daher ist es für jede Regierung entscheidend, die lokale Weizenproduktion zu fördern und auszubauen.

Die Entscheidung der Autorin, das Forschungsthema auszuwählen, basierte auf mehreren Faktoren: Erstens ist Weizen ein Produkt mit unelastischer Nachfrage, und es ist wichtig, die Produktionskapazitäten in Georgien zu steigern. Zweitens deuten die weltweit ältesten Artefakte der Weizenproduktion und -verwendung in Georgien darauf hin, dass die Produktion dieses Produkts von besonderer historischer und kultureller Bedeutung für das Land ist. Drittens hat das Unternehmen „Lomtagora“, das in Georgien tätig ist, drei neue Patente für Weizenkörner in der Europäischen Union angemeldet, was auf ein erhebliches Entwicklungspotenzial des Sektors hinweist, das durch geeignete politische Maßnahmen gefördert werden kann.

Aufbau der Arbeit

Die vorliegende Arbeit gliedert sich wie folgt: Nach der Einleitung wird die Methodik der durchgeführten Forschung erläutert. Abschnitt 3 analysiert die wichtigsten Trends in der weltweiten Weizenproduktion und -nachfrage. Abschnitt 4 bietet eine Analyse des Weizenproduktionsclusters in Georgien unter Verwendung der Ansätze von M. Porter und Ö. Sölvell. Abschnitt 5 enthält eine Zusammenfassung der Forschungsergebnisse der Autorin. Die Arbeit schließt mit Schlussfolgerungen.

Methodologie

Zur Erstellung dieser Arbeit hat die Autorin relevante wissenschaftliche Literatur sowie Dokumente, Berichte, Umfragen und Rezensionen internationaler Institutionen, Organisationen und etablierter Forschungszentren geprüft. Die Forschung zum Weizencluster stellt eine Neuheit im georgischen Wissenschafts- und Forschungsbereich dar. Die

¹ Der Aufsatz ist auf der CD der Publikation enthalten.

² Ana Polodashvili, Doktorand an der Fakultät für Wirtschaftswissenschaften, Staatliche Ivane Javakhishvili Universität Tiflis; Universitätsstraße 2, Tiflis, Georgien;
ana.polodashvili360@eab.tsu.edu.ge

Untersuchung wurde mit einem dualen Ansatz durchgeführt: Dem Modell von M. Porter (1990), das von der Autorin für Georgien weiterentwickelt wurde, sowie dem Modell von Ö. Sölvell (2009). Porters Modell ist universell und konzentriert sich auf die Beschreibung der Verbindungen innerhalb und außerhalb des Clusters. Das Modell von Sölvell wird zur Charakterisierung der Akteure im georgischen Weizencluster verwendet.

Die Autorin entwickelte einen Fragebogen mit 21 Fragen und befragte 507 Personen. Da eine der Fragen die Anzahl der Familienmitglieder erfasste, basiert die Analyse auf den Erkenntnissen von 1962 Personen. Die Daten wurden mithilfe des Computerprogramms SPSS ausgewertet.

Zur Verdeutlichung sind hier Antworten auf nur bestimmte (und nicht alle) Fragen enthalten, wie etwa die Menge des in der Familie konsumierten Brots, der Geschmack des Verbrauchers, die Abhängigkeit von der Qualität des Brots, die auf die Anzahl der Familienmitglieder verallgemeinert werden können (hier waren Menschen gemeint, die als Familie zusammenleben). Es ist auch zu beachten, dass die Autorin des Artikels die kleinsten Familien mit 4–5 Mitgliedern und mehr als 6 Mitgliedern berücksichtigt hat, d. h. die Antworten von Familien mit 4–5 Mitgliedern wurden mit 4 multipliziert und die Anzahl der Familien mit mehr als 6 Mitgliedern wurde mit 6 multipliziert. Dementsprechend wurde die ungefähre Anzahl der Antworten auf einige der oben genannten Fragen (und nicht die vollständige Umfrage) genannt. Das können mehr als 507 Respondenten sein. Die Autorin hat die Ergebnisse nicht auf andere Fragen der Umfrage verallgemeinert, da nicht alle Familienmitglieder (z. B. Kinder und Jugendliche der Familien, nicht spezialisierte Respondenten) über die staatlichen Richtlinien und Herausforderungen der Weizenproduktion Bescheid wussten/wissen konnten.

**Die zentrale Forschungsfrage lautet: Wie bewerten die Befragten die staatliche Politik zur Förderung des Wachstums der Weizenproduktion und zur Verbesserung des Zugangs der Bevölkerung zu hochwertigem Brot? (Subvention).
Kurzer Überblick über die Weizenproduktion weltweit und in Georgien**

Weizen ist nach der Anbaufläche und der Gesamtproduktionsmenge das zweitgrößte Getreide weltweit. Im Wirtschaftsjahr 2023/24 erreichte die globale Weizenproduktion nahezu 785 Millionen Tonnen, was etwa 4 Millionen Tonnen weniger als im Vorjahr bedeutet. Prognosen zufolge werden die weltweiten Weizenvorräte bis zum Jahr 2023/24 auf rund 281,7 Millionen Tonnen ansteigen. Der weltweite Weizenverbrauch stieg im vergangenen Jahr leicht an; im Berichtsjahr 2022/23 wurden weniger als 791 Millionen Tonnen verbraucht. Für das Jahr 2023/24 wird ein Anstieg des Weizenverbrauchs um etwa fünf Millionen Tonnen prognostiziert. Trotz des leichten Rückgangs der Weltproduktion steigen die Weizenpreise kontinuierlich, was die Notwendigkeit unterstreicht, die lokale Weizenproduktion zu fördern.

In Georgien betrug die Weizenproduktion im Jahr 2023 147.000 Tonnen, was einen Rückgang von rund 10 000 Tonnen im Vergleich zum Vorjahr darstellt. Die Produktion pro Kopf liegt bei 39,3 kg. Der durchschnittliche Ertrag beträgt 2,5 Tonnen pro Hektar, was im Vergleich zu den Nachbarländern der Region niedrig ist. Georgien ist stark von Weizenimporten abhängig, und der Preis für importierten Weizen steigt kontinuierlich an. Ein Teil des lokal produzierten Weizens (durchschnittlich 16,5%) bleibt unrealisiert.

Vor diesem Hintergrund ist es für die georgische Regierung notwendig, eine Politik zur Förderung der lokalen Weizenproduktion umzusetzen.

Analyse des Weizenclusters in Georgien anhand der Modelle von Porter und Sölvell

Die Autorin stellt den Weizencluster in Georgien basierend auf den Modellen von Porter (1990) und Sölvell (2009) vor. Nach Porters Modell werden die internen und externen Verbindungen des Weizenclusters detailliert charakterisiert. Eine umfassende Analyse dieser Verbindungen ist in Diagramm N1 dargestellt. Darüber hinaus wird der Weizencluster in Georgien anhand der sechs Hauptakteure nach Sölvell beschrieben: Industrie, Finanzen, Regierungsinstitutionen, Bildungseinrichtungen, Genossenschaftsorganisationen und Medien.

Forschungsergebnisse

Zur Untersuchung der Herausforderungen bei der Bildung von Weizenclustern in Georgien wurde eine Umfrage durchgeführt, bei der die Befragten elektronisch über Google Form befragt wurden. Der Fragebogen umfasste 21 quantitative und qualitative Fragen, darunter geschlossene, offene und gemischte Fragen, von denen einige Mehrfachnennungen zuließen. Die Umfrage erstreckte sich vom 29. Juni bis zum 10. August 2024, und es wurden 517 Antworten erfasst. Nach der Verarbeitung der Daten mit dem SPSS-Programm wurden 507 vollständig ausgefüllte Fragebögen berücksichtigt.

Der von der Autorin entwickelte Forschungsfragebogen wurde hinsichtlich seiner Zuverlässigkeit und Konsistenz als angemessen bewertet, da Cronbachs Alpha einen Wert von 0,737 aufwies. Die Analyse ergab einen signifikanten Zusammenhang (Chi-Quadrat-Tests = 0,000, 0,000, 0,001) zwischen der Einstellung zur Brotqualität und den demografischen Variablen der Befragten. Dies impliziert für die Landespolitiker, dass die Weizenproduktion in Georgien intensiver gefördert werden sollte, insbesondere durch die Bildung eines Weizenclusters, um eine effektive politische Strategie zu entwickeln.

Schlussfolgerung

Die Analyse des Weltmarktes zeigt eine weitgehend stabile Weltproduktion von Weizen. Dennoch kann eine stabile Produktion angesichts des kontinuierlichen Wachstums der Weltbevölkerung den globalen Bedarf an diesem essenziellen Getreide nicht vollständig decken. Es ist zu erwarten, dass die Weltmarktpreise für Weizen steigen werden, wenn die Nachfrage wächst und das Angebot stabil bleibt oder leicht rückläufig ist. Zusätzlich haben jüngste Ereignisse wie die Covid-19-Pandemie, der Russland-Ukraine-Krieg und andere bewaffnete Konflikte negative Auswirkungen auf den globalen Weizenhandel und die Preise.

Georgien hat eine jahrhundertealte Tradition im Weizenanbau. Gegenwärtig steht die Weizenproduktion jedoch vor erheblichen Herausforderungen, darunter niedrige Produktions- und durchschnittliche Ertragsraten, unzureichender Zugang zu modernen Landmaschinen und somit eine geringere Qualität des produzierten Weizens. Besonders gravierend ist die vollständige Importabhängigkeit Georgiens von Weizen.

Der Staat führt verschiedene gezielte Programme zur Bewältigung der Herausforderungen der Weizenproduktion durch. Diese Programme sind jedoch kurzfristiger Natur und, nach Aussagen der Landwirte, wenig effektiv. Unter diesen Umständen ist eine langfristige, ergebnisorientierte Agrarpolitik erforderlich, einschließlich der Einführung von Cluster-Richtlinien zur Förderung der Weizenproduktion. Die Analyse der Modelle von Porter und Sölvell zeigt, dass in Sölvells Modell viele Akteure beteiligt sind, jedoch der Dialog und die Diskussion der Probleme zwischen diesen Akteuren entweder nicht stattfinden oder schwach ausgeprägt sind (oft nur Initiativen einzelner Unternehmen). Porters Modell hingegen konzentriert sich direkt auf die internen Verbindungen innerhalb von Clustern und skizziert die wesentlichen Richtungen der Clusterpolitik, die insbesondere die Stärkung bestehender Verbindungen fokussieren sollte. Die Überschneidung beider Modelle ermöglicht eine umfassende und wechselseitige Analyse des Innenraums des Clusters, was für die Bildung und effektive Funktionsweise des Clusters von entscheidender Bedeutung ist.

Basierend auf der Analyse wurde festgestellt, dass nur 6,1% (31) der Befragten die Clusterpolitik negativ bewerten. Dies deutet auf die Notwendigkeit einer intensiveren Informationskampagne der Regierung hin, um die aktuelle Politik besser zu kommunizieren, da die Sensibilisierung der Befragten unzureichend ist (20,7%).

Trotz des breiten Spektrums der diskutierten Themen weist der Artikel immer noch Einschränkungen auf. In Zukunft wird die Autorin versuchen, die Zahl der befragten Teilnehmer in zwei Richtungen zu erweitern: 1) Erhöhung der Gesamtzahl der Befragten und 2) Konzentration auf die Erhöhung der Zahl der Befragten aus den Regionen (ein weiterer Grund hierfür ist, dass sie möglicherweise selbst Produzenten sind und mit den Herausforderungen der Weizenproduktion besser vertraut sind).

In Anbetracht der oben genannten Punkte wird erwartet, dass diese Arbeit sowohl theoretischen als auch praktischen Wert für Fachleute in diesem Bereich sowie für strategische politische Entscheidungsträger und den Unternehmenssektor bietet.

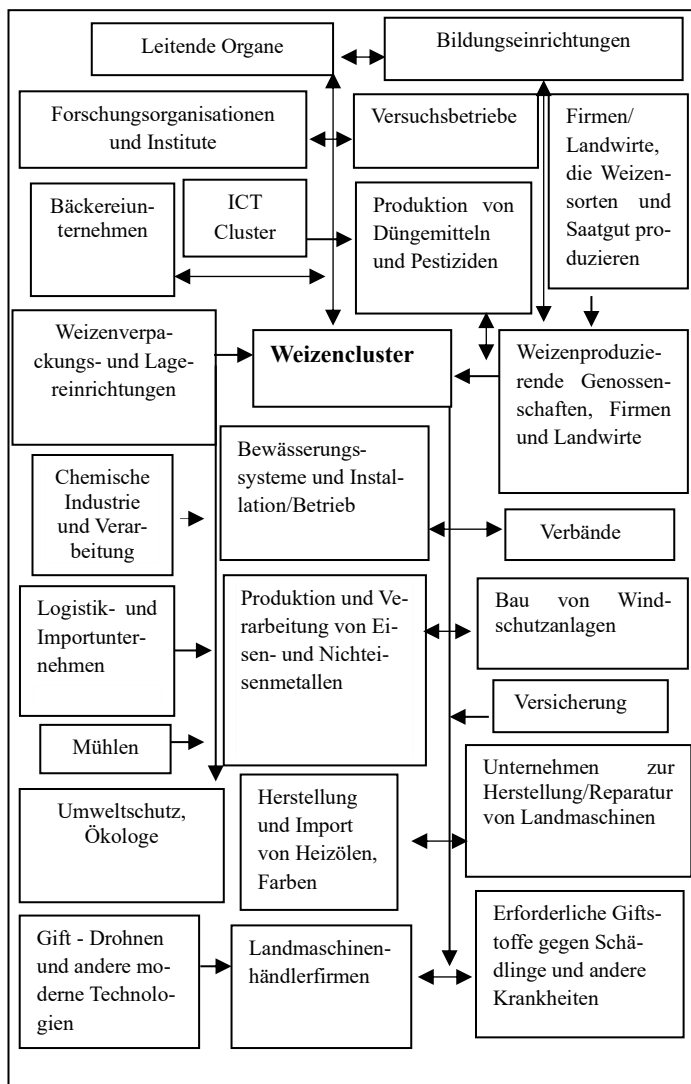

Diagramm N1. Von der Autorin mit dem Porter-Modell entwickeltes Weizenproduktionscluster

TELEARBEIT UND HEIMBÜROS – ÜBER IHRE AUSFÜHRBARKEIT¹

Matti Raudjärv² (MR)³
Universität Tartu

Einführung

Die Telearbeit ist weltweit schon seit Jahrzehnten angewandt worden. Bei uns in Estland, wie auch in vielen anderen Ländern, entstand der Bedarf für die Telearbeit vor allem aufgrund der raschen Ausbreitung der Covid-19-Pandemie. Neben einer umfassenden Impfung gegen das Virus war eines der Mittel zur breiten teilweisen Eindämmung von Erkrankungen die Ermöglichung der Telearbeit, dabei vor allem für die Mitarbeiter das Arbeiten zu Hause. Infolgedessen sind zahlreiche sogenannte Heimbüros entstanden. Die Möglichkeiten waren natürlich unterschiedlich, abhängig von der Einzelperson, von der Familie und deren Anzahl von Mitgliedern, von der Größe des Wohnraums zu Hause und sicherlich noch von vielen anderen Faktoren und Bedingungen.

¹ Lesen Sie zusätzlich zum vorliegenden Artikel auch den Artikel am Ende dieser Zeitschrift über die Praxis mit den Heimbüros des Unterschriebenen seit mehr als einem halben Jahrhundert: Raudjärv, M. (2024). Allakirjutanu kodukontoritest – kogemus üle poole sajandi / Über die Heimbüros des Unterschriebenen – Erfahrung seit mehr als einem halben Jahrhundert / About the home offices of the undersigned – experience of over a half century. Estonian Discussions on Economic Policy / Eestnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar OÜ, S. 138.

Beim Schreiben dieser Zusammenfassung wurden Quellen verwendet, welche im Quellenverzeichnis des vollständigen Artikels auf der CD angegeben sind.

² Der Autor ist seit März 2021 emeritierter Professor des Fachbereichs Sozialwissenschaften an der Universität Tartu und gehört weiterhin als Mitglied der Universität an. Seine aktive Unterrichts- und wissenschaftliche Arbeit an der Universität Tartu dauerte bis Juni 2019 bis zum Auslaufen des Vertrages (im August 2017 endete der Arbeitsvertrag, danach wurde ein Werkvertrag abgeschlossen, der im September 2017 begann und mit Juni 2019 endete). In Georgien: Gastprofessor an der Georgischen Technischen Universität und an der Staatlichen Universität Tiflis (im Augenblick vor Ort inaktiv, seit 2018: wegen der schweren Erkrankung des Vaters und danach, seit 2000: wegen der Covid-19-Pandemie und wegen der russischen Aggression in der Ukraine). Kontakte mit den Universitäten von Georgien laufen nur über E-Mail, Skype und Telefon. Die Teilnahme an der Wissenschaftskonferenz der Georgische Technischen Universität findet fast jedes Jahr über Internet statt und es wird ein Artikel in ihrer Wissenschaftszeitschrift veröffentlicht.

Über die Ruhestandszeit hinaus wird die Arbeit hauptsächlich im eigenen Heimbüro in Tallinn, Piritä-Kose, geleistet, gelegentlich auch in den Zweigbüros auf einem im Walde gelegenen Bauernhof im Landkreis Lääne-Virumaa sowie in Pärnu (Herausgabe der vorliegenden Zeitschrift und Vorbereitung der internationalen Wissenschaftskonferenz). E-Mail-Adressen:

persönlich und für die Firma Mattimar OÜ: mattir@mattimar.ee und an der Universität Tartu: matti.raudjarv@ut.ee

³ Da im Artikel viele Verweise (darunter Referierungen) auf mehrere Quellen und Autoren benutzt werden, verwendet der Autor und Zusammensteller des Artikels bei seinen eigenen Standpunkten und Ergänzungen die Abkürzung MR, die aus den Anfangsbuchstaben seines Vor- und Nachnamens gebildet worden ist.

Das Ziel des Artikels ist es, einen Überblick zu geben sowie das Phänomen und die Problematik von Heimbüros und Telearbeit zu systematisieren, darunter auch auf eigenen langjährigen Erfahrungen basierend.

Um das gesetzte Ziel zu erreichen, wurden folgende Untersuchungsbereiche behandelt:

- Vor- und Nachteile der Telearbeit – der Blickwinkel der EU und durchgeführte Untersuchungen;
- Ausgaben und Steuern im Zusammenhang mit der Telearbeit im Heimbüro;
- Arbeitsumfeld im Heimbüro;
- Spezifik der Telearbeit;
- Telearbeit und Risiken;
- Telearbeitsbüros in Estland.

Offene und für Zusammenarbeit gedachte Büros eignen sich besonders gut für kleine Unternehmen, Startups und Freiberufler, denn sie helfen, die Ausgaben für die Instandhaltung der Büros einzusparen. Zugleich handelt es sich um auch sehr gute Lösungen für Leute, welche Erholung und Arbeit vereinen wollen und gleichzeitig arbeiten und beispielsweise durch Estland reisen möchten. Darüber hinaus bringen offene Büros Leute aus sehr unterschiedlichen Lebensbereichen zusammen, was der Kreativität einen freien Lauf lässt und die Entstehung von neuen Ideen fördert. (Vilbre ... 2024: S. 18)

Der Autor des Artikels hat eine mehr als 50 Jahre lange persönliche Erfahrung mit den Heimbüros. Darüber hinaus hat der Unterzeichner die Möglichkeit, auf seine Erfahrungen hinzuweisen, welche in dem am Ende dieser Zeitschrift veröffentlichten Artikel (Verweis 1) mit Fotos kurz festgehalten sind. Es gibt keine Innenansichten der Heimbüros, da es keine früheren Fotos von der Zeit vor mehreren Jahrzehnten gibt, aber der Unterschriebene behauptet, dass sie alle ergonomisch gewesen sind und Räume für eine erfolgreiche Arbeit, darunter auch für die Ermöglichung der Telearbeit, geboten haben.

1. Vor- und Nachteile der Telearbeit – der Blickwinkel der EU und durchgeführte Untersuchungen

Die Telearbeit bedeutet, dass der Arbeitnehmer im Einvernehmen mit dem Arbeitgeber seine Arbeit, welche er normalerweise im Unternehmen des Arbeitgebers verrichten würde, mit Hilfe von Mitteln der Informations- und Kommunikationstechnik außerhalb des Unternehmens des Arbeitgebers, zum Beispiel im Heimbüro, erledigen wird. Bei der Ermöglichung der Telearbeit gibt es mehrere wesentliche rechtliche Nuancen, womit der Arbeitgeber rechnen sollte.

Schon seit Jahrzehnten hat man auf der ganzen Welt Untersuchungen zu den positiven und negativen Auswirkungen der Telearbeit durchgeführt, und solche Auswirkungen hat man sowohl auf der Ebene des Arbeitnehmers, des Arbeitgebers wie auch des Staates gefunden (eine Zusammenfassung der wichtigsten Auswirkungen wird in der Tabelle 1 des vollständigen Artikels auf der CD gegeben /Reinhold, 2022/).

Damit sich die positiven Faktoren realisieren und die negativen Faktoren abgemildert werden können, sind sowohl Eingriffe von der Seite der EU als auch seitens des Staates nötig. Auf der Ebene der EU gibt es keine rechtlich bindende Richtlinie zur Regelung der Telearbeit, es können jedoch mehrere sonstige Richtlinien eingesetzt werden, um die

Telearbeit zu fördern und zu unterstützen. Dazu gehören beispielsweise die Richtlinie zur Vereinbarkeit von Beruf und Privatleben (verabschiedet im Jahr 2019), die Richtlinie über bestimmte Aspekte der Arbeitszeitgestaltung (verabschiedet im Jahr 2003) und die Richtlinie zur Verbesserung der Sicherheit und des Gesundheitsschutzes der Arbeitnehmer (verabschiedet im Jahr 1989).

Auf der Ebene des Staates können die Eingriffe sowohl regulatorisch (rechtliche Änderungen) als auch nichtregulatorisch (Politiken, Verhaltenskodizes, Kollektivverträge) sein. Wenn wir die Grundsätze der Regulierung der Telearbeit von verschiedenen Ländern betrachten, so kann behauptet werden, dass der Ansatz von Staaten wahrscheinlich vom kulturellen Kontext, von den Beziehungen zwischen den Interessenvertretern untereinander und von den Beziehungen des Staates mit dem Unternehmenssektor sowie von der Geschwindigkeit der digitalen Entwicklung im Staat usw. abhängt.

Verbindliche Eingriffe von Staaten kann man in zwei Gruppen einteilen, entsprechend den Anforderungen im Zusammenhang mit der Telearbeit, welche geregelt werden:

- Regelungen der Telearbeit mit dem Ziel, eine bessere Vereinbarkeit von Arbeits- und Familienleben zu unterstützen (Belgien, Spanien, Italien, Litauen, Frankreich, Polen, Portugal, Tschechien);
- Regelungen der Telearbeit mit der Rücksichtnahme auf Formen, Ort und Leistung der Arbeit (Österreich, Belgien, Deutschland, Estland, Spanien, Kroatien, Ungarn, Luxemburg, Malta, Niederlande, Rumänien, Slowakei und Slowenien).

In Estland wurde zwischen dem Zentralverband der estnischen Arbeitgeber und dem Zentralverband der estnischen Gewerkschaften eine Rahmenvereinbarung über die Telearbeit verabschiedet, in welcher die Parteien sich auf die empfohlenen Grundsätze der Telearbeit geeinigt haben. Im Augenblick regelt das estnische Gesetz über Gesundheitsschutz und Sicherheit am Arbeitsplatz die Telearbeit nicht gesondert, dies bedeutet, dass für die Telearbeit die gleichen Anforderungen für Gesundheitsschutz und Sicherheit am Arbeitsplatz gelten, die bei einem vom Unternehmen ermöglichten Arbeitsplatz auf dem Territorium des Unternehmens vorgesehen sind.

2. Ausgaben und Steuern im Zusammenhang mit der Telearbeit im Heimbüro

Ausgaben im Zusammenhang mit dem Heimbüro

Die Kosten des Heimbüros umfassen eine Reihe von Ausgaben, die im Laufe der Einrichtung und Verwaltung der Telearbeit anfallen können. Diese Kosten fallen häufig an, um die Produktivität und das Wohlbefinden der Mitarbeiter im Heimbüro zu gewährleisten. Diese umfassen:

- **Geräte und Zubehör;**

Häufig liegt es aus Bequemlichkeitsgründen und im Interesse der breiteren Möglichkeiten in der Arbeit, im Heimbüro sowohl einen Desktop-Computer als auch einen Laptop zu besitzen (es ist gut, ihn auf Reisen, Konferenzen oder ähnlichen Fällen außerhalb des Büros mitzunehmen); es kommt auch häufig vor, dass ein Bedarf nach dem Kopier- oder Vervielfältigungsgerät besteht; für die Gruppenseminare ist es manchmal auch notwendig, die Informationen an die Wand (oder auf einen entsprechenden Bildschirm) zu projizieren. Auch ein

Fernsehgerät und Radio sind manchmal notwendig (Nachrichten, Übertragungen von Beratungen usw.).

- **Ausgaben für Internet und Kommunikation;**
- **Ausgaben für Energie und Betriebskosten;**
- **Anmietung eines Raumes oder Benutzung von Zuhause als Arbeitsraum.**

Die genaue Höhe und Art von Kosten für das Heimbüro kann sich zwischen den Arbeitnehmern stark unterscheiden, abhängig von ihrem Beruf, vom Charakter ihrer Arbeit und von der Situation zu Hause. Solche Kosten können sich jedoch schnell anhäufen, und deswegen ist es wichtig, diese sorgfältig zu planen und zu führen.

Die Berechnung der Mehrwertsteuer im Zusammenhang mit den Ausgaben des Heimbüros

Die Berechnung der Ausgaben des Heimbüros und der Mehrwertsteuer hängt in Estland weitgehend von der konkreten Situation ab und geht vom entsprechenden Rechtsakt aus. Die Berechnung der Mehrwertsteuer für die Ausgaben des Heimbüros ist in Estland in folgenden Fällen möglich:

- **Mit dem Unternehmertum verbundene Ausgaben;**
- **Ausgaben für das Heimbüro der Mitarbeiter;**
- **Nutzung des Heimbüros für die Zwecke des Unternehmertums.**

Erstattungsfähige Kosten des Heimbüros

Verantwortlichkeiten des Arbeitgebers und des Arbeitnehmers bei der Organisation der Telearbeit: sowohl der Arbeitgeber als auch der Arbeitnehmer haben ihre eigenen Verantwortlichkeiten. Der Arbeitgeber ist gewöhnlich für die Bereitstellung von Arbeitsgeräten, darunter von Computer, Software und sonstiger benötigten Ausrüstung verantwortlich. Der Arbeitnehmer ist aber häufig für die Organisation des Arbeitsplatzes, darunter für das Finden eines geeigneten Raumes und der Arbeitsmittel verantwortlich.

Erstattungsfähige und nicht erstattungsfähige Kosten des Heimbüros

Welche Ausgaben erstattungsfähig sind und welche nicht, dies hängt häufig von der Politik des Arbeitgebers ab und es kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Einige Arbeitgeber erstatten beispielsweise die Ausgaben für den Kauf von erforderlichen Werkzeugen und Geräten, darunter Computer, Software, Bürobedarf und sonstige Arbeitsmittel. Andere Arbeitgeber können ihren Mitarbeitern auch die Ausgaben für die Organisation der Telearbeit erstatten, wie etwa die Ausgaben für die Internetverbindung oder die Anmietung eines Heimbüros. Es ist jedoch wichtig zu vermerken, dass einige Ausgaben, wie etwa die Anmietung von Zuhause oder Betriebskosten, möglicherweise nicht erstattungsfähig sind.

3. Arbeitsumfeld im Heimbüro. Spezifik der Telearbeit

Wenn die Mitarbeiter im Heimbüro sind

Die Telearbeit erfordert sowohl von den Arbeitnehmern als auch von den Arbeitgebern einen anderen Ansatz als normalerweise: ordentliche und sichere Arbeitsmittel, vereinbarte virtuelle Arbeitsumfelder. Die regelmäßige Kommunikation und eine gemeinsame Unterhaltung tragen dazu bei, in einer neuen Situation eine gleichermaßen erfolgreiche Routine zu erreichen wie beim Zusammenarbeiten am Arbeitsplatz.

Arbeitsumfeld und -mittel

- Unter den Bedingungen von Zuhause brauchen die Mitarbeiter Arbeitsmittel und sichere Zugänge zum Umfeld, welches für die Arbeit benötigt wird;
- Bei einer langfristigen Heimarbeit ist es gut, wenn es ermöglicht wird, ins Heimbüro auch einen Arbeitsstuhl, Monitor u. a. Arbeitsmittel zu bringen;
- Nach Möglichkeit sollte man für die Arbeitnehmer passende Arbeitszeiten, Anspruch auf Urlaub außerhalb der Arbeitsgrafik oder die Möglichkeit, die Arbeit in Ausnahmefällen im Büro zu leisten, vereinbaren.

Cybersicherheit

Es soll sorgfältig durchdacht sein, bei Bedarf auch mit einem Spezialisten konsultiert und die Mitarbeiter darüber angewiesen werden, wie man sowohl die Daten von Personen wie auch des Unternehmens in den Bedingungen der Telearbeit schützen kann, darunter:

- welche Unternehmenssoftware und Videoanwendungen verwendet werden;
- was man im Auge behalten soll, damit die Passwörter gut aufbewahrt und auch gut zusammengestellt wären und damit sie häufig genug ausgetauscht werden;
- damit intelligente Endgeräte und Computer durch einen Virenschutz geschützt wären;
- damit das WiFi-Netzwerk von Zuhause vor einem fremden Eindringling geschützt wäre;
- damit beim Datenaustausch über dessen Notwendigkeit und Sicherheit nachgedacht wird.

Ziele, Prioritäten, Zeitplanung

Damit der Mitarbeiter sich auf die Arbeit konzentriert, muss er verstehen, welche Erwartungen und Ziele an ihn gestellt worden sind. Diese sollten gemeinsam vereinbart, niedergeschrieben und mit einer gewissen Regelmäßigkeit überschaut werden, wie weit man mit einer oder anderen Sache gekommen ist.

Für jeden Arbeitgeber ist es wichtig, dass die Kunden sich wohl fühlen und die Arbeit pünktlich erledigt wird. Für manche Leute eignet sich Heimarbeit besser, da es keine für ein Büro eigenen störenden Faktoren gibt, für die anderen kann das Arbeiten zu Hause jedoch komplizierter sein und die Produktivität sinkt (z. B. Familien mit kleinen Kindern, Fehlen des Bürozimmers u. Ä.).

Kommunikation

- **Eine rechtzeitige und ausreichende Information** an die Mitarbeiter ist sowohl in einer Krisensituation als auch bei der Telearbeit sehr wichtig.
- Wichtig ist ebenfalls eine möglichst **ehrliche und offene Information** über die finanzielle Leistungsfähigkeit des Unternehmens sowie darüber, ob und wie sich die Marktsituation auf das Unternehmen auswirken kann;
- Bei den Versammlungen haben die Mitarbeiter eine gute Gelegenheit, über wichtige Themen mitzureden und Fragen zu stellen. Aus der Sicht der Durchführung von Versammlungen ist es für die Mitarbeiter empfehlenswert, die Kameras eingeschaltet zu halten.

Emotionale Unterstützung

- Während der Telearbeit sind **die Kontakthaltung und Kommunikation** mit den Mitarbeitern sehr wichtig. Als Arbeitgeber könnte man mindestens einmal wöchentlich mit seinen Mitarbeitern kommunizieren und sich über arbeitsbezogene Themen hinaus auch für die allgemeine Bewältigung, Freuden und Sorgen von Mitarbeitern interessieren;
- Man sollte zuhören und die Bedenken des Mitarbeiters wahrnehmen sowie das Stressniveau beobachten. Von Zeit zu Zeit ist es gut, einfach zu fragen, wie die Telearbeit abläuft und ob der Arbeitsaufwand angemessen erscheint;
- Dadurch entsteht ein besseres Verständnis, wie es dem Mitarbeiter geht, welche Sorgen entstanden sind, die die Ausführung von Arbeitsaufgaben stören könnten, und wie diese zu lösen sind;
- Für die Einbindung von Mitarbeitern, Aufrechterhaltung des Teamgeists und Zusammengehörigkeitsgefühls ist es gut, **gemeinsame Zusammenkünfte** zu veranstalten, sowohl unter freiem Himmel als auch virtuell.

4. Telearbeit und Risiken

Die Telearbeit ist eine immer mehr verbreitete Arbeitsform, das rasante Wachstum ihres Anteils war während der Corona-Krise größtenteils eine bedingte Notwendigkeit. Als langfristiger Trend haben den Anstieg des Anteils der Telearbeit die besseren Möglichkeiten, die mit der Entwicklung der Technologie verbunden sind, sowie das allgemeine Wachstum der Popularität von flexiblen Arbeitsformen, begünstigt.

Zum Arbeiten im Heimbüro muss es eine Vereinbarung zur Telearbeit geben

Ein Arbeitnehmer kann die Telearbeit leisten, wenn der Arbeitgeber und der Arbeitnehmer die Leistung der Telearbeit oder die Benutzung des Heimbüros vereinbart haben. **Die Vereinbarung zur Leistung der Telearbeit ist schriftlich entweder im Arbeitsvertrag oder in einer gesonderten Vereinbarung festzuhalten.** Bevor der Arbeitgeber jedoch dem Arbeitnehmer zur Telearbeit erlaubt, sollte er die mit der Leistung der Telearbeit eingehenden Risiken abgeschätzt haben. Der Unterschriebene hatte stets eine mündliche Vereinbarung mit seinem Arbeitgeber für das Arbeiten in seinem Heimbüro.

Gewährleistung eines sicheren Arbeitsumfeldes bei der Telearbeit oder im Heimbüro

Der Arbeitgeber ist auch bei der Telearbeit für den Gesundheitsschutz und für die Sicherheit des Arbeitnehmers am Arbeitsplatz verantwortlich und **muss eine Risikoanalyse zur Kartierung der mit der Telearbeit verbundenen Risiken durchführen**. Zur Durchführung der Risikoanalyse sowie für die Anleitung des Arbeitnehmers für den Gesundheitsschutz und für die Sicherheit am Arbeitsplatz soll der Arbeitgeber wissen, wo der Arbeitnehmer die Telearbeit leistet.

Beim Arbeiten mit dem Computer sollen die Risiken eingeschätzt und die Mitarbeiter unterwiesen werden, darunter auch im Zusammenhang mit dem ergonomischen Arbeitsplatz und der Arbeitsposition, aber darüber hinaus ist es auch wichtig, die Auswirkungen der Telearbeit auf die psychische Gesundheit des Mitarbeiters einzuschätzen und abzumildern.

Wenn der Arbeitgeber keinerlei Möglichkeiten zur Sicherstellung hat, ob der Ort, an dem der Arbeitnehmer die Telearbeit leistet, sicher ist, oder wenn er weiß, dass der Ort der Leistung der Telearbeit des Arbeitnehmers nicht sicher ist, sollte der Arbeitgeber dem Arbeitnehmer die Telearbeit nicht gestatten.

Deckung der Ausgaben bei der Telearbeit oder beim Arbeiten im Heimbüro

Die allgemeine Regel ist, dass die Ausgaben im Zusammenhang mit der Schaffung und Aufrechterhaltung des Arbeitsplatzes des Arbeitnehmers vom Arbeitgeber getragen werden. Die Erstattung der Ausgaben erfolgt im Einvernehmen zwischen dem Arbeitgeber und dem Arbeitnehmer und vom Grundsatz der Angemessenheit ausgehend.

Der Arbeitgeber kann die Nutzung von Arbeitsmitteln des Arbeitgebers im Heimbüro ermöglichen oder in Abstimmung mit dem Arbeitgeber vom Arbeitnehmer für Arbeitsmittel geleistete angemessene Aufwendungen erstatten.

Schutz von personenbezogenen Daten, die bei der Telearbeit von den Arbeitnehmern bei der Erfüllung von Arbeitsaufgaben verarbeitet werden

Wenn der Arbeitnehmer zur Erfüllung von Arbeitsaufgaben personenbezogene Daten verarbeitet, sollte der Arbeitgeber den Arbeitnehmer in jedem Fall über die Ordnung zur Verarbeitung von personenbezogenen Daten informieren und die Anforderungen im Zusammenhang mit der Verarbeitung von personenbezogenen Daten zum Beispiel in den Regeln der Arbeitsorganisation festlegen.

Bei der Ermöglichung der Telearbeit soll der Arbeitgeber durchdenken, welche die sich durch Telearbeit ergebenden zusätzlichen Risiken für die Datenverarbeitung sind und wie diese abgemildert werden können, und den Arbeitnehmer entsprechend anweisen.

Der Arbeitgeber kann auch die Standorte einschränken, wo der Arbeitnehmer die Telearbeit leisten oder personenbezogene Daten verarbeiten darf, indem er zum Beispiel festlegt, dass die Arbeitnehmer bestimmte hochsensible personenbezogene Daten außerhalb des Unternehmens des Arbeitgebers nicht verarbeiten dürfen.

Es ist wichtig, dass der Arbeitgeber die Arbeitnehmer verpflichtet und ermutigt, den Arbeitgeber über jede auch geringfügige Verletzung im Zusammenhang mit personenbezogenen Daten zu informieren.

Zusammenfassend muss der Arbeitgeber, um die Telearbeit zu ermöglichen, die sich durch Telearbeit ergebenden zusätzlichen Risiken bewerten, klare Regeln für die Leistung der Telearbeit festlegen, die Leistung der Telearbeit mit dem Arbeitnehmer schriftlich vereinbaren und den Arbeitnehmer bei der Leistung der Telearbeit außerhalb des Unternehmens oder Heimbüros anweisen.

5. Telearbeit und Heimbüros in Estland

In Estland wurden die ersten sogenannten Telearbeits- und Zusammenarbeitsbüros hauptsächlich in Tallinn, Pärnu, Haapsalu, auf der Insel Hiiumaa und im Südosten von Estland geschaffen. Die Telearbeit und Heimbüros (Telearbeitsbüros) werden sicherlich auch in den estnischen Hochschulen eingesetzt. Deren Beispiele in den Regulationen der Universität Tartu werden in den Anhängen dieses Artikels vorgestellt.

Weil **Tallinn als Hauptstadt** die größte Stadt von Estland ist und ca. ein Drittel der estnischen Bevölkerung dort wohnt, darüber hinaus die Einwohner der umliegenden Gemeinden und nahegelegenen Städte von Tallinn, von denen sich bei vielen die Einrichtungen, Organisationen und Unternehmen sowie Arbeitsplätze in der Hauptstadt befinden, so gibt es sicherlich mehr Telearbeits- und Zusammenarbeitsbüros und Möglichkeiten zur Telearbeit als in den anderen Orten und Regionen von Estland. Darüber hinaus gibt es in Tallinn viele öffentliche Einrichtungen (Cafés, Bibliotheken u. Ä.), vorwiegend in den Vorstädten gibt es auch viele Einfamilienhäuser und Ferienhäuser, ebenfalls gibt es letztgenannte Gebäude auch in der näheren Umgebung von Tallinn und auf den Territorien der kommunalen Selbstverwaltungen – sie alle ermöglichen es, bei Bedarf seine Arbeit als Telearbeit zu organisieren, darunter auch in den Heimbüros.

Silen Booking hat in Tallinn und Tartu die sogenannten Ruheräume eingerichtet (das heißt völlige Stille und Ruhe; sie sind wohl möglicherweise nicht für alle geeignet). Hier handelt es sich um kleine Boxen: um allein zu arbeiten, Versammlungen oder Beratungen abzuhalten. Die Ruheräume sind mit allem ausgestattet, was zum Arbeiten nötig ist. Nur den eigenen Laptop mitnehmen, und die Prozesse können beginnen.

Die ersten Zentren von **Workland** wurden im Jahre 2016 in Riga und Vilnius eröffnet. Danach begann das Netzwerk zu wachsen und erstreckt sich jetzt auf viele Städte im Baltikum. Das Unternehmen verfügt in Tallinn über fünf Zentren, darüber hinaus wurden Büroflächen auch in anderen estnischen Städten eingerichtet. Die Büroflächen können für ein paar Stunden, einige Tage oder Monate angemietet werden.

In der Sommerhauptstadt Pärnu ist es möglich, auch während der Ferien ruhig im Freien Büro **Forwardspace** im Zentrum von Pärnu zu arbeiten. Zur Verfügung stehen moderne ergonomische Arbeitsplätze, Hochgeschwindigkeitsinternet, Möglichkeiten zum Kaffee, ein schallgedämmter Sprechraum, ein Versammlungs- und Veranstaltungsraum sowie eine Küche.

Das Ziel der Firma ist es, dem Wachstum des Geschäftsumfeldes beizutragen, indem die lokalen beginnenden, freiberuflichen und *Startup*-Unternehmer zusammengebracht werden. Darüber hinaus werden inspirierende Veranstaltungen, motivierende Treffen und bildende Schulungen angeboten, all das in Zusammenarbeit mit der Stadtverwaltung von Pärnu, dem Unternehmertumsinkubator des Landkreises Pärnumaa und dem Wissenspark Tehnopol.

In Haapsalu ist ein Freibüro namens Vabakontor tätig, wo Sie bequeme Ruhe im Büro eines ehrwürdigen Gebäudes der ehemaligen Bank nutzen können, egal ob sich um einen Kleinunternehmer, Freiberufler oder einen Gast der Stadt handelt.

Das Telearbeitsbüro von Hiiumaa kann rund um die Uhr genutzt werden (benutzt werden ein persönlicher Türcode, Reservierungsoptionen eines Arbeitsplatzes, variable Arbeitsplätze, vertrauliche Verhandlungen und Telefongespräche). Im Erholungsbereich sind ein Sofa und Kaffee zum Entspannen.

Telearbeitsbüros im Südosten von Estland: hier haben die Landkreise Põlvamaa, Valgamaa und Võrumaa in Sachen Telearbeiten ihre Kräfte vereint und **das Netzwerk von Telearbeitszentren „Kupland“** gegründet, in denen es möglich ist, außerhalb der Stadt entweder allein, mit der Familie oder mit einem Team zu arbeiten. Zum Arbeiten (mit Ermunterungspausen) wird eine ergonomische Umgebung angeboten und für andere Mitglieder der Familie gibt es viele Möglichkeiten, die Zeit in der Umgebung zu verbringen. Die Kuppellandschaft von Südost-Estland mit ihren Wäldern und Seen bietet hierfür gute hervorragende Möglichkeiten.

Zusammenfassung und Schlussfolgerungen

Die Telearbeit ist weltweit schon seit Jahrzehnten angewandt worden. Bei uns in Estland, wie auch in vielen anderen Ländern, entstand der Bedarf für die Telearbeit vor allem aufgrund der raschen Ausbreitung der Covid-19-Pandemie. Infolgedessen sind zahlreiche sogenannte Heimbüros entstanden. Die Möglichkeiten waren natürlich unterschiedlich, abhängig von der Einzelperson, von der Anzahl von Mitgliedern der Familie, von der Größe des Wohnraums zu Hause und sicherlich noch von vielen anderen Faktoren und Bedingungen.

Die Themen der Telearbeit und Heimarbeit sind sicherlich sehr aktuell geworden, da hier ein sogenanntes bestimmtes Regelwerk, System, eine bestimmte Neugestaltung der Tätigkeit des Unternehmens oder der Organisation u. v. a. nötig sind. Im vorliegenden Artikel wurde die Ausführbarkeit der Telearbeit vor allem im Zusammenhang mit den Heimbüros behandelt (schließlich ist die Telearbeit auch anderswo möglich, zum Beispiel in den Hotels, Verkehrsmitteln, Cafés, öffentlichen Plätzen und anderswo). Da der Autor des Artikels über mehr als 50 Jahre eine persönliche Erfahrung mit den Heimbüros verfügt, davon zwanzig Jahre lang sogar an drei Orten. Des Weiteren hat der Unterschriebene beim Schreiben dieses Artikels die Möglichkeit, auf seine eigenen Erfahrungen hinzuweisen.

Der Autor des Artikels hält es (von seinen eigenen entstandenen möglichen Situationen ausgehend) für wesentlich oder primär, dass ein oder mehrere solche Heimbüros vorhanden sind, welche die Ausübung der Telearbeit ermöglichen. Es wurde eine Übersicht und Beschreibung über viele Aspekte gegeben, die bei der Einführung der Telearbeit und der Organisation des Heimbüros nötig sind.

Untersucht wurden (auch unter Verwendung von den im vollständigen Artikel vorgestellten Quellen) die Vor- und Nachteile der Telearbeit, sowohl von Standpunkten der Europäischen Union als auch auf Grundlage der durchgeführten Untersuchungen. Zweifelloso muss man die Ausgaben und steuerlichen Verpflichtungen im Zusammenhang mit der Telearbeit im Heimbüro berücksichtigen, aber ebenfalls die Schaffung eines guten Arbeitsumfeldes im Heimbüro. Die Telearbeit hat ihre eigene Spezifik, weshalb sie nicht

für jede Arbeit oder jedes Amt geeignet ist. Man soll auch mit den möglichen Risiken rechnen.

Telearbeitsbüros gibt es in Estland in mehreren Städten und Regionen (Tallinn, Pärnu, Haapsalu, Hiiumaa und Südost-Estland), und es werden sicherlich noch weitere entstehen.

Die in den Anhängen des Artikels vorgestellten Möglichkeiten zur Nutzung der Telearbeit und die Bedingungen für die Heimbüros, welche an der Universität Tartu gegeben sind, geben einen guten Überblick darüber, wie eine große Organisation es versucht, den entsprechenden Bereich zu regulieren sowie möglichst flexible Arbeitsbedingungen für ihre Mitarbeiter zu schaffen, unter Berücksichtigung der akademischen Freiheit.

ABOUT THE ELEMENTS OF ECONOMIC POLICY – ECONOMIC GROWTH, RELATIONSHIP BETWEEN PRODUCTIVITY AND WAGE GROWTH, ABOUT TAXES AND PLAYING WITH THEM IN ESTONIA

(incl. also introductory thoughts about economic terminology in the current situation)

Matti Raudjärv
University of Tartu

Introduction

The keywords and the subject of this article are topical in the Estonian economy as developments in economy are very closely related with them.

The purpose is to assess the impact of the respective economic policies both on the development of Estonia and its social situation and the quality of life of the population.

Research tasks/issues are briefly treated under the subheadings of the article.

The undersigned has monitored for decades the treatment of the Estonian socioeconomic situation both in speech and in writing and unfortunately his position is that very often the information and the explanations and the discussions contain wrong terms and have been arbitrarily translated without understanding the essence of the phenomena. This is probably caused by inadequate preparation and qualification of both politicians and many journalists.

Also, international organisations often seem to issue recommendations without sufficient knowledge of the local situation and possibilities. This, however, creates confusion and instability and does not lead to right decisions or ensure the required development of the economy. Sometimes the insufficient orientation in economic issues is unacceptably widespread despite great self-confidence in speech.

The article uses several sources, both official opinions and from the media and by individuals and they have also motivated the undersigned to add comments and express his positions.

1. About terminology, growth, incl. productivity and wage growth

Firstly, we should look at the terms used in Estonian as although we have our own terms, the wrong translations and incorrect terms derived already from Russian during the earlier russification period and translated from English shortly after the regaining of independence are still used.

Economic growth has been talked about for many years already which is no doubt right. In the recent years also the need for wage growth is increasingly talked about. However, the concept of productivity (productiveness, work output) and work productivity and its growth and relationship to wage growth has been almost forgotten next to these issues. Work efficiency would be in Estonian labour productivity or just productivity.

The undersigned has written on the subject of terminology in the journal also earlier, above all about the rather free use of the term “industry”. Probably by translating from English without understanding the true meaning of the word. Also the brainless use of

the term “planeerimine” which is derived from Russian, and also nowadays. In Estonian, “plaan, plaanimine” is correct, as “planeerimine” also means road levelling by road-grader. Wrong use of the term “industry” is startlingly frequent in Estonian. The undersigned has also consulted the Chief Language Planner of the Institute of the Estonian Language Peeter Päll more than 10 years ago in these (and also other) terminological issues.¹ The well-known language planner agreed with the critical positions of the undersigned but stated that it would be extremely difficult to change the wrong use as commands would not change anything. Unfortunately, a large part of Estonian journalists (to speak nothing of other specialists and politicians) use wrong economic terminology and thus set an example also to the Estonian population.

Productivity and its growth are rarely talked about in Estonia. Here in Estonia above all the need for economic growth and wage growth are talked about but very rarely the need for productivity growth. I remember that when I studied very thoroughly the German economic statistics and literature and talked to local colleagues during my first fellowship period of three months in the Western world, so-to-say, in the Federal Republic of Germany, at the University of Kiel and the University of Frankfurt (Main) from the end of October 1989 until January 1990, many problems became much clearer to me, including that productivity has to grow faster than the wages (expanded economic reproduction!). And this relationship was very carefully monitored in the German economy!

There are sometimes problems also with economic growth: it is calculated either at current prices or constant prices. If it is performed at current prices and this is also promoted, it is real self-deception. This seems to be loved here!?

2. Visit of the representatives of the International Monetary Fund (IMF) to Estonia: a few sensible and many impracticable recommendations

In mid-April 2024, a high-level **IMF delegation**² visited Estonia to examine the situation of our economy and give recommendations.³ Including:

- to achieve the balance of payments of the state budget, which we can certainly agree with;
- to impose the motor vehicle tax, being “in the same boat” with our unsuccessful Government;
- to impose property taxes which can be regarded as an early, impracticable and somewhat chaos-causing activity in the conditions of Estonia.

Imposing the motor vehicle tax and the property tax shows that the respected IMF members are not familiar with our economy and the society. They are used to comfortable

¹ **Peeter Päll** is an Estonian linguist and onomastician, Chief Language Planner of the Institute of the Estonian Language. His main expert areas are onomastics, language planning, name planning and lexicography.

² IMF (*International Monetary Fund* (visit on basis the IMF Articles of Agreement; usually once a year).

³ Eesti Pank. IMFi delegatsiooni artikkel IV alusel 2024. aastal tehtud visiidi kokkuvõttev avaldus. [<https://www.eestipank.ee/press/eesti-vabariik-imfi-delegatsiooni-artikkel-iv-alusel-2024-aastal-tehtud-visiidi-kokkuvottev-avaldus-15042024>] 26.04.2024.

life in a wealthy society where most people (incl. they personally) have considerably higher income levels compared to Estonia. Besides, Estonia has a scattered settlement structure which requires different solutions than in countries with non-scattered structure in many situations. In the situation of scattered settlement structure, families often need two cars, and rural population does not earn high income. For instance, in the Warder Village in Germany⁴ and in other villages public transport is used, including for taking children to school, but this is not possible between our villages and households.

Property tax – on apartments, one-family houses, etc. would cause many families here, above all young families, to get into high debts or give up their dwellings. They have acquired their dwellings with a loan anyway and now we would add also the property tax. Our society has to become considerably richer to be able for us to pay both property and motor vehicle taxes.

3. Green transition and climate neutrality

Climate change and environmental deterioration endanger the survival of Europe and the whole world. **European Green Deal was designed to solve these problems. It is the new European economic growth strategy to transform the EU into a modern, resource-efficient and competitive economy.** The aim of the European Green Deal is to make Europe climate neutral by 2050, give an impetus to the economy with green technology, to create sustainable industry and transport and to reduce pollution. Problems related to the climate and the environment have to be transformed into opportunities and the green transition has to be made fair and inclusive for everybody.

The Estonian natural environment is unique with its forest and bog communities rich in species, historic wooden meadows, flora and fauna and other values. Estonia has agreed to EU binding climate targets. By 2030, Estonia has set an even more ambitious national target compared to the EU – to reduce greenhouse gases by 70% (compared to 1990). According to the statistics of 2020, the Estonian emissions have already decreased by 65%, above all due to the large structural changes made at the beginning of 1990s. In addition, Estonia has set itself the target to cover its annual electrical energy generation with renewable electricity already by 2030.⁵

Last winter the farmers of France, Germany and Belgium held severe protests. Also Estonian farmers expressed some concern.⁶ They were mainly dissatisfied with the requirements for the achievement of climate targets. Fulfilment of these requirements would have meant for the farmers either reduction of production or higher investments in technology, acquisition of more expensive equipment, etc. Nature conservation and

⁴ The Warder Village in the Warder Rural Municipality (a typical German settlement with about 700 inhabitants, with dense settlement structure) is located in Northern Germany in the Schleswig-Holstein State, about 30 km to the east of the Kiel City (local government: Nortorf Town, about 10 km from Warder) where the former member of the board and editor of our journal and a friend and colleague of the undersigned, Manfred O. E. Hennies (10.09.1938 Berlin – 18.10.2019 Warder) lived.

⁵ Rohepööre Eestis – Euroopa Komisjon. [<https://estonia.representation.ec.europa.eu/strateegia-ja-prioriteetid/eli-peamised-poliitikavaldkonnad-seoses-estiga/rohepoore-eestiset>] 1.05.2024.

⁶ Rohepööre võtab tuure maha. Põllu- ja metsatehnika. 11. aprill 2024, lk. 3.

reasonable use of resources is a natural activity for both farmers and foresters but it is unfair to set unrealistic requirements.

Climate neutrality is a situation where an area does not emit more greenhouse gases than its ecosystem can currently bind. Thus, the net amount of greenhouse gases is zero. A simplified parallel example of climate neutrality is heating of a sauna – when we heat a sauna, we add firewood to the oven. But once the temperature of the steam room is already sufficiently high and higher temperature is not required, the heating has to be stopped, even the charcoal should be taken out of the oven, if necessary. The same is with the Earth – if we no longer want to increase the global temperature, the “heating” with greenhouse gases has to be stopped.

4. Positions of the representatives of the Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) in Estonia

OECD pointed out in its overview the **challenges of high inflation for pensions** and gave an overview of OECD countries for the period from September 2021 to September 2023. The life expectancy of the elderly was restored starting from 2021 after being on an average about half a year less in 2020. But starting from about 2012 the increasing trend of life expectancy of 65-year-olds has slowed down.

The current Estonian employees are expected to have one of the greatest decreases in income in the whole European Union during their retirement age according to the latest study of the Organisation of Economic Cooperation and Development (OECD).⁷

According to the results of the OECD study, **an employee living in the European Union and earning an average salary will get a pension after reaching the retirement age which accounts for 68.1% of his salary.**

But the **future pension of an average employee living in an OECD Member State earning average salary will account for only 61.4% of his average salary.** This indicator is called **pension replacement rate.**

The study proceeded from the assumption that the employee has entered the labour market in 2022 at the age of 22 and continues working until the official retirement age established in his country. The amount of the future pension was calculated, using all mandatory pension schemes, voluntary pension insurance was not taken into account.

The net pension replacement rate of Estonian employees, i.e. after taxes, will only be 34.4% according to the OECD study. This is the second lowest result in the EU,⁸ only Lithuania has a lower replacement rate, which is 28.9%.

⁷ OECD: Eesti töötajaid ootab üks madalamaid pensioni asendusmäärasid EL-is. ERR, Uudised, 17.01.2024, kell 16:46 [<https://www.err.ee/1609224915/oecd-estti-tootajaid-ootab-uks-madalamaid-pension-i-asendusmaarasid-el-is>] 28.04.2024.

⁸ MR: In March-April 2024, the Estonian Government who was looking in panic for places and sources from where funds could be taken to cover the budget shortages, started to consider another idea – imposing an income tax on the part of the pensions exceeding a certain level. Thus, our net pension may decrease even more. Our pensions are already low and therefore imposing such an additional income tax shows the “level” of our Government and makes it seem ridiculous in the eyes of the people and probably also other EU Member States.

Relationship between pensions and the salaries is changing from year to year. In 2021, when the average pension was exempted from tax, average pension accounted for about 43% of the average salary. In 2024, this ratio is about 49%. Average pension has considerably increased as a result of indexation and extraordinary pension increases. In 2023, the highest pension increase of the last 15 years took place, which was 17.6% together with the extraordinary pension increase.

The statistics presented in the paragraph above about the ratios of our pensions and salaries are official data of the Ministry of Social Affairs. The same indicators based on the OECD study have been presented in the pages above where the ratio of the indicators for Estonia is considerably lower (approximately by a half!). The undersigned asks – which statistics are correct, who is bluffing or has failed to take something into account or who has considered something in addition?

5. Activities of the representation of the Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) in Latvia

In April 2024, **OECD representatives visited Latvia** and gave many recommendations. The Minister of Economics of Latvia Viktors Valainis said on Friday (MR: 19.04.2024) in connection with their recommendations to the Latvian television that the Latvian economy lacks two or three billion euros of investments, therefore the capital market has to be developed first. “The amount of investments lacking in our economy is not five, ten or a hundred million euros, it is two or three billion euros,” he said and added that such an inflow of funds can only be achieved with a serious review of the financing of Latvian economy, and one of the necessary preconditions is the development of the capital market.

Also the OECD Report considers the tax burden of the Latvian employees with the lowest salaries too high. According to Minister Valainis, the Government intends to find a solution for reducing the tax burden of these employees: “People cannot bear this tax burden, which leads to informal economy,” he said and added that Latvia was not competitive with other Baltic States in terms of its employment taxes, particularly in the salary segment which remains below 2000 euros.⁹

The OECD Report recommends Latvia to raise taxes. Increase in defence and health care costs assumes an increase in tax revenues. Instead of taxing labour, immovable property and other assets should be taxed, also environmental taxes should be increased. People with lower salaries have a disproportionately high tax burden which in its turn induces many people to accept undeclared wages. Despite a lot of official rhetoric, informal economy has not decreased in Latvia since 2012.¹⁰

⁹ Minister: Lātis jāb puudu 2–3 miljardi euro ulatuses investeeringuid. ERR, Vālismaa, Uudised, Allikas: BNS. 26.04.2024, kell 10.20 [<https://www.err.ee/1609325238/minister-latis-jaab-puudu-2-3-miljardi-euro-ulatuses-investeeringuid>] 26.04.2024.

¹⁰ ERR, Vikerraadio, 26.04.2024, Uudised: kell 9.00.

For conclusion

In the opinion of the undersigned, the representatives of the IMF and OECD (considering the case of Latvia here) are not familiar with the local situation if they recommend taxation of immovable property and other assets. As we have written above, the Latvian population is not wealthy enough either for imposing the property tax (MR: in the meaning of the immovable property and other assets tax here). Imposing such a tax would make many people even poorer than they are now and may increase the percentage of people who need social welfare benefits.

Considering also the positions about pensions based on OECD studies, the recommendations of the IMF and OECD both concerning increasing taxes and taxation of immovable property and other assets will have an unfavourable impact on the pensions of our population in the long run. Then the monthly net pension, i.e. the pension replacement rate after taxes will not be much higher than 1/3 of the monthly salary earned at the working age, which means that we would keep the second lowest result among the EU Member States. Is also our current Government steering the state in that direction?

But the members of the representations of both IMF and OECD are clearly used to living in an affluent society for a very long time and have also high income and do not (or do not want to) perceive the situation of other countries and many people living in these countries. These representations should become more familiar with actual life and issue less incompetent recommendations. They should stay at home and enjoy their prosperity and quality of life and do not need to travel around, spend the taxpayers' money, have feasts and teach others in an incompetent manner.

TRANSPORDILIIKIDE KONKURENTSIVÕIME MUUTUSED KAUBAVEOL: DELPHI MEETODIL PÕHINEV TULEVIKU-UURING

Erik Terk,¹ Tõnis Hunt,² Indrek Saar³

Teemast, küsimusepüstitusest ja uuringust

Transpordiliikide domineerimisalad on hakanud nii enam kattuma kui nihkuma, pole selge, kaugele see nihkumine läheb. Transpordi võimalike modaalsusmuutuste (*modal shift*) teemal toimuvad ägedad diskussioonid. Nihete taga on nii transporditehnoloogilised muutused (näiteks kaubakonteinerite laialdane kasutuselevõtt, mis avas tee nn multimodaalseteks lahendusteks), rahvusvaheliste transpordikoridoride areng kui ka nn rohepoliitikaga seotud taotlused, mis esitasid transpordile uusi nõudeid. Lisandunud on infotehnoloogia ja tehisarukasutamisest tulenevad uued võimalused. Kaubavedude modaalsuse osas on keskseks küsimus raudtee osatähtsuse suurendamisest. Pikka aega pole tavaliselt riigile kuulunud raudteefirmad tahtnud väga oma mugavustsoonist, suhteliselt odavate massveoste turusegmentist, väljuda ja oma turuosa on uute veoste arvel laiendanud agressiivsemad ja kiiremalt tegutsevad autovedajad. Nüüd on olukord muutumas, põhipõhjuseks ökoloogiliste kriteeriumide esile tõus. Arvestades, et maantee-kaubavedu emiteerib Euroopa Keskkonnaagentuuri 2021. a andmetel veetava kauba tonnkilomeetri kohta üle viie korra enam kasvuhoonegaase kui raudteevedu, pole ka midagi imestada Euroopa Liidu transpordipoliitika raudteelembuse üle. Lisandub ka maanteede ülekoormatus ja uued tehnoloogilised võimalused raudteede toimimise efektiivsuse suurendamiseks. EL on püstitanud eesmärgiks suurendada aastaks 2030 raudteetranspordi osatähtsuse kaubaveos seniselt alla 20% jäävalt 30%ni.

Käesolev artikkel põhineb Eesti Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi tellimisel läbiviidud uuringule, mille eesmärgiks oli luua laiem foon mõistmaks, millisesse konkurentsituatsiooni teiste transpordiviisidega võib sattuda peale käivitumist uus rajatav Rail Baltica rahvusvahelisele raudteele. Uuringut aga ei fookuseeritud kitsalt Rail Balticat puudutavale, vaatluse alla võeti kolme kaubaveo liigi, maanteevedude, raudteevedude ja merevedude arenguperspektiivid ELi geograafilise ja majandusliku ruumi tingimustes, et neid võrrelda ja teha järeldusi kaubaveotranspordi modaalsuse tõenäolise muutumise kohta. Ajahorisondiks võeti aasta 2050.

Keskseteks veoteenuste parameetriteks, mille tulevikudünaamikat püüti ette näha ja mille alusel kujunesid ka järeldused transpordiliikide osatähtsuse tõenäoliste muutuste kohta, olid veo maksumus ja veokiirus 400–1000 km vahele jäävatel distantsidel. Veo maksumuse muutumise prognoosid tehti võrreldavates hindades. Uuringu põhiosa ehk eksperthindamine viidi läbi 2019. aastal, tulemuste interpreteerimise alased arutelud 2020. aastal. Artikli lõpus on kommenteeritud ka mõningaid peale uuringu lõppu toimunud arenguid.

¹ Erik Terk, Tallinna Ülikooli emeritprofessor, Narva mnt 25, Tallinn 10120, erik.terk@tlu.ee

² Tõnis Hunt, Tallinna Tehnikaülikooli Mereakadeemia uurija, Ehitajate tee 5, Tallinn 19086, tonis.hunt@taltech.ee

³ Indrek Saar, Tallinna Ülikooli dotsent, Narva mnt 25, Tallinn 10120, indrek.saar@tlu.ee; Eesti Sisekaitseakadeemia professor, Kase 61, Tallinn 12012, indrek.saar@sisekaitse.ee

Uuringu metoodika

Uuringus oli põhimeetodiks prognostilistes uuringutes küllalt tihti kasutatav Delphi meetod, mida me kohandasime antud uuringu tarbeks ja kombineerisime uuringu lõppstaadiumis vabamas vormis ekspertaruteludega. Delphi meetod põhineb tööle tavaliselt tellijaorganisatsioonist sõltumatute ekspertide paneeliga. Ekspertid vastavad neile esitatud, järkjärguliselt täpsustuvatele küsimustele iseseisvalt, jäädes teiste vastajate suhtes anonüümseteks. Eeldatakse, et protseduuri jooksul toimuv infovahetus ja üksteisele oponentimine viib ekspertide seisukohtade lähenemisele ja lõpuks jõutakse suhteliselt homogeense lõpp-produktini (hinnang, prognoos). Klassikalises Delphi tööprotseduuris püütakse kasutada võimalikult palju kvantitatiivseid hinnanguid, etteantud skaalasid, valikvastuseid jms. See teeb võimalikuks hinnanguid võrrelda ja arvamustes olevad erinevused kiiresti tuvastada, et siis sealt täpsustamisega edasi minna.

Komplekssete ja raskelt operatsionaliseeritavate teemadega töötamisel on klassikalist, tugevalt formaliseeritud Delphi protseduuri kasutada siiski küllalt raske. Selliste ülesannete puhul on tehtud hulganisti katseid seda meetodit modifitseerida. Tavaliselt püüdes muuta tööprotseduuri paindlikumaks, lastes ekspertidel opereerida mitte ainult täiesti ühemõtteliselt selgete, aga ka vähemrangelt formuleeritud kategooriatega, loobudes taotlusest jõuda paneeli töö lõpus võimalikult konsensuslähedasele tulemusele jne. Ekspertiisi lõpptulemuse kõrval on hakatud enam hindama ka erinevate tulemusteni viinud mõtteloogikate selgitamist. Ka meie oma uuringus liikusime taolises suunas.

Antud uuringu tarbeks komplekteerisime 35 inimesest koosneva sõltumatute transpordiekspertide grupi (nn Delphi-ekspertiisi paneel), neist 19 välismaalt ja 16 Eestist. Ekspertid valiti transpordiliigi (maanteevedu, merevedu, raudteevedu) põhisel, nende hulka kuulus nii oma transpordivaldkonna praktikuid, konsultante-eksperthe kui ülikoolilised ja kõrgkoolides töötavaid uurijaid. Eri transpordisektorite ekspertid tegelesid ekspertiisi jooksul lõviosas oma allsektori tulevikku puudutava probleematikaga, nii et sisuliselt võib rääkida kolme eraldi allpaneeli tööst.

Lähtusime arusaamast, et ülesannet, kus tuleb võrrelda tulevikuseisundeid, kuhu erinevad vaatluse all olevad nähtused (antud juhul transpordiviisid) võivad pikemaajalise arengu järel välja jõuda ning kus see võrdlus ise peab baseeruma mitmete kriteeriumide (konkurentsivõime eri aspektid) sünteesile, ei ole võimalik lahendada nõ ühe hoobiga. Seetõttu kavandasime uuringu kolme staadiumiga protsessina. Selle esimeses staadiumis tegeldi iga transpordiliigi osas selle tulevikuaengut mõjutavate tegurite pildi selgitamisega (põhiliste positiivset ja negatiivset mõju avaldavate tegurite formuleerimine ja jaotamine gruppideks nende eeldatava mõjutugevuse alusel). Teine staadium seisnes eelviidatud pilti abiks võttes veo kiiruste ja veo maksumuste muutuste prognoosimises. Kolmas staadium seisnes saadud prognooside, aga ka mõnede laiemal foonil muutumist puudutavate kaalutluste alusel järelduste tegemises tõenäoliste põhinihete kohta transpordiliikide võrreldavas konkurentsivõimes (olukord aastatel 2040–2050 võrreldes praegusega, sh raudteetranspordile turu laienemisel avanevad võimalused). Kolmas staadium viidi läbi antud uuringu autorite koostöös Eesti avalikku sektorit ja transpordiga seotud ettevõtjaskonda esindavate töörühmadega. Nn Delphi ekspertide töö lõppes sisuliselt teise staadiumi lõpuga, peale mida nende poolt koostatud töö kokkuvõtted (mitte ainult all paneelide prognoosid, aga ka kommentaarid, mis kirjeldasid nende tulemusteni jõudmist) anti üle kolmanda staadiumi töörühmadele. Delphi ekspertidelt

paluti hiljem vaid vastuseid mõnele konkurentsivõime võrdluse jaoks vajalikele täp-
sustavale küsimusele.

Allpaneelide tulemused

Maanteekaubaveo osas domineerisid ekspertide poolt koostatud põhiliste mõjutegurite pildil pigem selle veoliigi tulevast arengut piiravad tegurid. Kõige kriitilisemaks neist loeti maanteekasutuse maksustamise tõusu veoautodele. Eeldati, et väliskulude veo-
hinna kandmise ideoloogial põhineva poliitika jätkumine, millele lisandub ka konkreetse transpordivahendi saastesurvest tulenev maksustamine, tõstab oluliselt maanteeveo maksumust. Kallinemisele viib ka loobumine traditsioonilisest diislikütusest, eriti kui peame silmas üleminekut mitte looduslikule gaasile vaid taastuvatele kütustele nagu ve-
sinik, biogaas, või (roheline) elekter. Uute kütustega seotud teenindustaristu (sh tanklad) väljaehitamine vajab investeringuid, pole võimalik, et nende tegemine kütuste hinda ei tõsta. Oluliseks negatiivseks mõjuriks loeti liiklustiheduse kasvu maanteedel, mis viib, vaatamata uute maanteeühenduste ja ümbersõitude rajamisele ning liikluskorralduse pa-
randamisele, veokiirused alla ja suurendab sellega veo maksumust.

Maanteevedude tulevikku positiivses suunas mõjutada võivad tegurid nagu operaatorite koostöö veomahtude konsolideerimisel, võimaluste kasutamine liiklusvoo ja vedude elektroonilisel optimeerimisel, mootorite muutmine ökonoomsemaks, veokite veovõime tõstmine jt ei suuda nende negatiivsete tegurite mõju täiel määral tasakaalustada. Auto-
noomsete, st ilma juhita autode kasutuselevõttu lähiaastakümnetel „mängumuutvaks“ teguriks ei peetud. Selleks vajalik veokipargi väljavahetamine ja vajaliku infrastruktuuri loomine (sh seadusandlus) võtab aega. Kardeti ka, et kui see, näiteks peale 2040. aastat, massilisemal kujul teoks saaks, võivat sellega kaasnevad kulud tehnoloogiale „süüa ära“
juhtide arvu kahanemisega seotud kokkuhoiu palgakuludelt. Usuti küll, et varem hakka-
vad konkurentsituatsiooni mõjutama elektroonilise lukustusega autorongid, kus juht on ainult ühes autos. Just õõbimistega kaugsõitude puhul võib mitme juhi asemel ühe juhiga töötamine anda olulise ökonoomia. Eelnevast tulenevalt arvasid eksperdid küllalt üksmeelselt, et autokaubaveo kulud t/km kohta võrreldavates hindades (st üldist infla-
tsiooni arvestamata) suurenevad aastaks 2050 praegusega võrreldes ligikaudu 20% võrra.

Kaubaautode liikumise kiiruse tõusu osas erinesid ekspertide arvamused omavahel enam, kuid eriti optimistlikud polnud ka need. Ekspertide hinnangud veoauto liikumise kiirusele (arvestades kogu distantsi läbimise alusel) tulevikus varieerusid 65–80 km/t vahel. Teatud üldistusega: kas see jääb enam-vähem samaks kui praegu või pigem na-
tuke aeglustub.

Merekaubaveo tuleviku osas mängivad mõjuteguritest ekspertide arvates kõige suure-
mat rolli kütusega seotud tegurid. Kütusekasutuse muutmist tingivad eelkõige ökoloogilised piirangud (heitnormide karmistamine, meretranspordi dekarboniseerimine). Tu-
levikus peavad laevade masinad oma tööks vajaliku energia ammutama millestki muust kui naftal põhinevast kütusest, üleminek uutele energiakandjatele, esialgu tõenäoliselt kõige enam LNGle, hiljem aga täielikult heitmevabadele kütustele, võtab palju aega. Takistab ka see, et pole ühtset arusaama, mis saab tulevikus domineerivaks heitmeva-
baks laevakütuseks, kas vesinik, elekter, ammoniak vms. Ekspertide domineeriv hoiak oli, et ehkki 2050. a-ks on taristu taoliste kütuste kasutamiseks olemas ja suurem osa laevastikust asendatud alternatiivsete kütuste kasutamisele kohandatud laevadega,

jäävad peaaegu vaadeldava perioodi lõpuni domineerima ikkagi veel naftapõhised kütused. Või siis on nende väljatõrjujaks LNG. Muutused kütusekasutuses teevad mereveo keskkonnasõbralikumaks, aga kallimaks.

Olulise negatiivse tegurina toodi välja sadamate ummistumine ja laevade teenindamise aeglustumine, eriti just Põhjamereäärsetes transkontinentaalsetes sadamates. Seda probleemi ei saa aga pidada fataalseks, sadamate töö efektiivistamisel on võimalik kasutada erinevaid tehnoloogilisi ja organisatsioonilisi abinõusid, arvatakse ka, et tulevikus tasakaalustuvad mõnevõrra paremini veomahud Euroopa ja Aasia vahel, mis leevendab tagasikoormatuse probleemi. Üldiselt tõsteti mereveo puhul optimismi sisendavaid momente esile enam kui maanteekaubavedude puhul. Kütusekasutuses nähti olulist potentsiaali ökonoomsemate masinate kasutuselevõttu, sõidurežiimi optimeerimises, ka tehnilistes täiustustes, sh laevade disainis. Euroopasisestel vedudel nähti võimalusi uute logistiliste skeemide kasutuselevõttu. Autonoomsete ehk meeskonnata laevade kasutuselevõttu eksperdid esialgu esmajärguliste meretranspordi efektiivsust mõjutavate tegurite hulka ei lugenud, ehkki arvasid, et alates 2040. aastatest, Euroopa-sisestel vedudel vast isegi varem, neid kasutama hakatakse.

Küllalt üksmeelselt ennustati ookeanivedude maksumuse suurenemist, enamik prognoosis seal kulude suurenemist võrreldavates hindades 10–20% võrra. Ookeanivedudel on kütusekomponendi osatähtsus tulenevalt läbitava vahemaa pikkusest ülekuludes väga suur, lähimerevedudel on võimalik kütuse hinna tõusust tulenevat kallinemist enam kompenseerida teiste komponentide arvel. Veokulud ja veohinnad on siin läbitava vahemaa ühiku kohta oluliselt kõrgemad kui ookeanivedudel, reservi nende langetamiseks, sh logistika parema korralduse kaudu tundub olema enam. Kokkuvõttes pidas enamik eksperte siiski ka lähimerevedudel tõenäoseks veokulude ja hindade suurenemist (võrreldavates hindades), aga seda väiksemal määral kui ookeanivedudel. Kiiruse osas eeldati ookeanivedudel, vaatamata laevade disaini paranemisele pigem väikest aeglustumist⁴, sest juba mõnesõlmelise kiiruse tõusu puhul kütusekulu suureneb ja emissioonid suurenevad. Euroopa-siseste vedude puhul prognoosis osa eksperte, et kiirus jääb enam-vähem samaks, teine osa, et natuke suureneb. Oluline pole muidugi ainult liikumise kiirus merel, vaid ka see, kui kiiresti suudetakse sadamas korraldada laadimist-lossimist ja kauba edasisaatmist.

Raudteekaubaveo osas püstitasime probleemi ekspertide ette natuke teisiti kui teiste veoliikide puhul. Nimelt olid nende vedude puhul efektiivsuse näitajad eri riikides ja eri liinidel väga erinevad, mistõttu ei saa rääkida üldist normaalsust esindavast algtasemest, millest prognooside tegemise puhul nõ lahti tõukuda. Rahvusvaheliste vedude puhul muutub real juhtudel raudteetranspordi kasutamine mõttekaks ka alles peale seda, kui on saavutatud edu raudteesüsteemide riikidevahelisest harmoniseerimisel, raudteealase killustatuse likvideerimisel ELi majandusruumis. ELi raudteetranspordi eelistamise poliitika toel oli sellega alustatud, kuid meie ekspertiisi korraldamise momendil asuti alles selle harmoniseerimisprotsessi algfaasis. Palju sõltub ka konkreetse raudteeliini tehnilistest näitajatest ja koormatusest. Seetõttu palusime ekspertidel kujutada ette

⁴ Antud juhul peetakse silmas veokiiruste muutusi majanduslike, ökoloogiliste ja tehnoloogiliste tegurite mõju tõttu. Geopoliitiliste ja julgeoleku tagamisega seotud nihete mõju prognoosimine kirjeldatava Delphi-ekspertiisi eesmärgiks ei olnud.

kaasaegselt väljaehitatud rahvusvahelist raudteeliini⁵, mille puhul on ELi poolt propageeritav harmoneerimine vähemalt oma esimesed tulemused saavutanud, st teiste riikide vedajate ligipääsu raudteeliini läbilaskevõime kasutamisele ei diskrimineerita, kaubarongid ei pea riigipiiridel erinevatel põhjustel seistes aega kulutama ja riigipiiridel ei nõuta veduri vahetamist. Tahtsime teada, kas ja millised võiksid olla taolistel raudteeliinid võimalused kaubaveoteenuse osutamiseks vajalike kulude (infrastruktuuri kasutamise tasu vedajale pluss tema poolt veo korraldamisega seotud kulud) vähendamiseks järgmistel aastakümnetel, st aastaks 2050.

Raudteekaubavedude eksperdid tõid selle valdkonna tulevikku positiivselt mõjutavate oluliste teguritena välja võimalused tarneahela täiustamiseks IT lahenduste abil (tegur, mida peeti kõige olulisemaks), protsesside täiendavaks automatiseerimiseks, et saavutada inimitöö kokkuhoidu, samuti ka energiakasutuse tõhususe tõstmise võimalused. Eriti Eesti eksperdid pidasid olulisteks hästi läbimõeldud ja paindlikus tariifipoliitikas peituvaid võimalusi, et haarata juurde uusi kliente ja neid endaga siduda. Mitte oluliseks pidada polnud võimalik raudteesüsteemi ja selle toimimise riikidevahelise harmoneerimise jätkumist, sest vähemalt tehnoloogia ühtlustamine ja integreerumine võtab aega aastakümneid). Neile järgnesid oluliselt organisatsioonilised abinõusid tarneahela ümberkujundamisel, raudtee koostalitlusvõime tõstmine sidusraudteekoridoridega ning digitaliseerimises ja uutes andmetöötlusviisides peituvad võimalused. Üldistusena saab öelda, et oluliste mõjutegurite hulgas on, erinevalt teistest transpordiliikidest, otseselt vedajaga seotud tegurid tagaplaanil, domineerivad eelkõige need tegurid, mis aitavad sidustada taristukasutust veoga ühtseks integreeritud toimumisprotsessiks.

Raudteeveole on ka iseloomulik, et talle negatiivselt mõju avaldavate tegurite esireas peaaegu et puuduvad sisendtegurite kallinemisega seotud tegurid. Suhteliselt tõsisemalt võtsid eksperdid vaid elektri kallinemise perspektiive. Elektrifitseeritud raudtee puhul on elektri hind loomulikult oluline, selle hinna kallinemise võib ju kaasa tuua ka nn rohelise elektri kasutamise nõue. Kommenteeriti, et kõik raudteevedude toimimise sisendid nagu veerem ja tööjõud kindlasti kallinevad, kuid tõenäoliselt polevat alust eeldada, et need kallineksid enam kui konkureerivate transpordiliikide puhul. Tegurite hulka, mis võivad hakata mõjutama raudtee konkurentsivõimet, pakuti pigem võimalikke hüppelisi muutusi konkureerivate transpordiviiside tehnoloogiates, kas autonoomseid (juhita) kaubaautosid või mingeid muid innovatsioone. Täielikult ei välistatud ka seda, et ökoloogilistest kaalutlustest tulenev pressing raudtee eelisarendamiseks kaubavedudel võiks aja jooksul nõrgeneda. Enamik raudtee allpaneeli liikmeid seda siiski ei uskunud. Ohuks loeti ka võimalikke muutusi edasitoimetamist vajavate kaupade struktuuris, st et kaubavoog võib muutuda vähem „raudteesõbralikuks“, vähem vastavaks neile veoteenuse parameetrite kombinatsioonile, mis sobib raudteele paremini kui teiste veoliikidele.

Peaaegu kõik hindajad arvasid, et lisaks vabanemisele raudtee riikidevahelisest killustatusest tulenevatest takistavatest mõjudest on raudteel veel hulganisti muid olulisi võimalusi oma tegevuse efektiivsuse edasiseks tõstmiseks ning et kaubaveo teenendamiseks seotud kulude tõus suudetakse hoida ka peale sellest esmasest takistusest vabanemist jätkuvalt madalamana kui sisendhindade tõus. Pakuti, et kulude summa (ja sellega

⁵ Ekspertidele anti nn lähtepildi ühtlustamiseks ette ka taolise hindamise objektiks võetava raudtee olulisemad tehnilised parameetrid.

tihedalt seotud veohind kliendile) ühe tonn/km või TEU/km kohta võrreldavates hindades aastaks 2050, langeb, nii arvas enamik, või halvemal juhul jääb samaks. Loodeti tugevalt IT rakendustesse, mis saavad raudtee kui suure tehnilise süsteemi puhul aidata saavutada ökonoomiat praktiliselt kõigis veoprotsessi korraldamise ning veeremi ja taristu kontrollimise ja hooldusega seotud küsimustes. Neil, kes prognoosisid maksumuse langust, varieerus see mõnest %st kuni 20%-ni. Välismaa eksperdid olid selle osas mõneti optimistlikumad kui Eesti eksperdid.

Veokiiruste kohta küsiti ekspertidelt, kas ekspertiisi korraldajate poolt väljapakutud hüpoteetiline kaubarongi liikumise kiirus 95 km/t arvestatuna kogu distantsi läbimise aja alusel koos peatustega, võiks olla ka pikemal perioodil raudteekaubaveo edasiseks edukaks konkureerimiseks teiste transpordiliikidega piisav või tuleks seda märgatavalt tõsta. Pooled välismaa raudtee-eksperdist pidasid vajalikuks veel suurema kiiruse saavutamist, enamik, sh ka enamik Eesti eksperte arvas, et 95 km/t on konkureerimiseks piisav ka kaugemas tulevikus.

Kaubatranspordi liikide konkurentsivõime muutumine ja konkurents logistiliste ahelate vahel

Ekspertpaneelide töös käsitleti eri kaubaveo liikide arengut valdavalt kui omaette nähtusi, üksteisest isoleerituna. Järeldusteni nende konkurentsivõime kohta üksteise suhtes oli võimalik jõuda alles peale seda, kui ekspertpaneelidest laekunud prognostilised hinnangud oli omavahel suhestatud ja paigutatud laiemasse konteksti. Keskendume järgnevalt konkurentsivõime muutustele esiteks raudteeveo ja maanteeveo vahel ning teiseks raudteeveo ja (lähi)mereveo vahel. Mereveo ja maanteeveo vahel tuleb konkurentsiti ette vähem. Maanteevedu on selleks liiga kallis, veoahelas püüab ta olla mereveole pigem koöperatsioonipartneriks püüdes haarata enda kätte kauba sadamatest edasiveo või sadamatesse etteveo, konkureerides selles raudteetranspordiga.

Toetudes ekspertiisi tulemustele saab väita, et kui raudteeveol suudetakse mingilgi määral ületada riikidevahelise raudteesüsteemi killustatusega seotud probleemid, on ta šansid endale maanteevedudelt tulevikus täiendavat veomahtu haarata väga head. Maanteetranspordi iseloomustab suurem paindlikkus ja kauba viimine otse kliendile või sellele väga lähedale, kuid pole põhjust eeldada, et pikemal veotrasil peaks tulevikus maanteetransport tagama kauba kiirema edasitoimetamise kui raudteevedu. Pealegi suudab raudteetransport tagada suurema tarnetäpsuse. Maanteetransport on juba praegu, meie poolt vaadeldud vedadistantside puhul, teistest oluliselt kallim. Järgmistel aastakümnetel, eriti just ökoloogilise surve tõttu muutub ta pigem kallimaks, samal ajal kui raudteel on võimalik uute tehnoloogiate baasil saavutada olulist kulude kokkuhoidu. Kas autonoomsete, st juhita veovahendite kasutuselevõtt annab autovedudel lähematel aastakümnetel olulist ökonoomiat, on seni veel küsitav.

Raudteekaubavedude konkurentsieelise realiseerimiseks on vaja, et kaubarongide liikumine oleks regulaarne ja graafik oleks piisavalt tihe. Rongide koormatuse tagamine tiheda graafiku puhul eeldab aga, et lähikonnas on piisavalt palju kaupa, mida raudteeveoks konsolideerida. Kui sellega on probleeme, on arvestatavaks täiendressursiks transiitkaubamahtude kaasamine. Võitlus transiitkaubamahtude teenindamise pärast ägeneb, sealjuures multimodaalsete kaubaveoahelate tasandil.

Raudteekaubaveo efektiivsuse tõusu korral on tal võimalused haarata ka kaupa, mis praegu liigub meritsi. Pakkudes näiteks Saksamaa ja Soome vahel liikuvale kaubale meritsi liikumise asemel suurema osa marsruudi osas vedu raudteel (kas üle Rootsi või siis mööda Rail Balticat). Kuna taoliste alternatiivsete marsruutide puhul tuleb mõnede lühemate lõikude, näiteks Tallinna ja Helsingi vahelise marsruudiosa läbimisel kasutada ikkagi ka meretransporti, siis võib seda teha, kasutades raudteepraami⁶. Raudteekesksetel marsruutidel on selge eelis kiiruses, kuid mereveokeskse marsruudi kasutamine jääb tõenäoliselt odavamaks. Ühe kilomeetri läbimine on odavam ja meie konkreetse näite puhul on meremarsruut ka mõnevõrra lühem. (Viimane ei pruugi kehtida paljude teiste raudtee ja meretranspordi konkureerimise kaasuste puhul, kus meretransporti sisaldav marsruut on tavaliselt pikem.) Võimalused konkureerimiseks on raudteekesksetel alternatiivmarsruutidel paremad sel juhul, kui kauba liikumise algpunkt või lõpp-punkt on merest kaugemal, näiteks mitte Läänemere ranniku lähedasel Põhja-Saksamaal, vaid Lõuna-Saksamaal. Seal algava kaubarongiliini kasutamine kauba Soome saatmisel, kui kaupa ei tule vahepeal teisele transpordile ümber laadida, saab olla pikka mereteed kasutatava marsruudiga võrreldes palju kiirem ja ühtlasi ka hinnalt võistlusvõimeline. See eeldab aga kaubarongide regulaarset ja piisavalt tihedat liikumist raudteekoridoris, loomulikult ka seda, et riigipiiride ületamine ei tekita täiendavat ajakulu.

Küllalt suur potentsiaal peaks raudteevedudele avanema sel juhul, kui nad suudavad tulevikus haakuda uute ookeaniveo marsruutidega nagu Aasia kauba vedu Euroopasse mitte Põhjamere äärsete sadamate, vaid Aadria mere või Põhja-Jäämere kaudu, ja pakuda neile kauba Euroopasse sisenemise sadamatest Euroopa-sisest edasiveoteenust. Seda teenust saavad pakkuda ka lähimereveo feederlaevad või autovedajad, kuid kuna suur osa kaupa on vaja vedada edasi merest kaugele jäävatesse sihtpunktidesse ja edasiveo vahemaad on keskmiselt küllalt pikad, on raudtee konkurentsipositsioon taoliste vedude haaramiseks hea.

Üle kontinentide piiride ulatuv rahvusvaheline kaubavahetus on viimastel aastatel kokku tõmbunud, on räägitud isegi majanduse taas lokaliseerumise trendist. Kui varasemad pikad multimodaalsed logistilised ahelad lühenevad, vähendab see raudtee šansse haarata endale sobivaid vedusid. Koopereerumis- ja kaubavahetuspartnerite otsimine lähiregioonidest on soodus autovedajatele. Samas pole põhjust eeldada, et moderniseeruva ja efektiivselt tegutseva raudteevõrgu roll ELi majandusruumi paremaks sisemiseks sidumiseks, sh tuumik-Euroopa ja ELi idapoolsete liikmesriikide paremaks integreerimiseks, jääks tulevikus väikeseks. Pingelisemaks muutuv rahvusvahelises olukorras muutub see roll tõenäoliselt veelgi tähtsamaks, näiteks kasvõi militaarveod ja tulevane Ukraina ülesehitamine. ELi majandusruum on territoriaalselt piisavalt suur, et pikemadistantsilistest vedudest huvitatud raudteetransport suudaks seal leida enda jaoks ekspansioonivõimalusi.

⁶ Tunnelite või sildade rajamisega on pikemas perspektiivis võimalik neil marsruutidel mere-transpordi kasutamise vajadus ka elimineerida.

KROONIKA

CHRONIK

CHRONICLE

PROFESSOR TOOMAS HALDMA (21.11.1957 – 5.01.2024) IN MEMORIAM.¹

5. jaanuaril 2024 lahkus Tartu Ülikooli majandusteaduskonna professor Toomas Haldma. Jääme teda meenutama südamliku õppejõu, kauaaegse teadlase ja toetava kolleegina.

Toomas Haldma sündis 21. novembril 1957 Tartus. Ta lõpetas 1976. aastal Tartu 5. Keskkooli, astus seejärel Tartu Riiklikku Ülikooli, mille 1981. aastal majandusküberneetika erialal *cum laude* lõpetas. Toomase enda sõnul oli erialavalik pooljuhuslik, kuid õige pea pärast õpingute alustamist ta mõistis, et tegi suurepärase otsuse. Ta sulandus kiiresti üliõpilasellu ja astus Üliõpilaste Teadusliku Ühingu (ÜTÜ) liikmeks. Samuti mängis Toomas ülikooli korvpallimeeskonnas ja tegutses rahvakunstiansambelis.

Neljandal kursusel pakkus kateedrijuhataja Heiki Müür Toomas Haldmale võimalust asuda tööle kateedris ja kandideerida M. V. Lomonossovi nimelise Moskva Riikliku Ülikooli sihtaspirantuuri. 1987. aastal kaitses ta seal majanduskandidaadi väitekirja. (täna ses Eesti Vabariigis võrdne doktorikraadiga, PhD). Alates 2003. aastast töötas Toomas Haldma Tartu Ülikooli majandusarvestuse professorina.

Aastate jooksul täitis Toomas ülikoolis mitmesuguseid ülesandeid. Ta oli Tartu Ülikooli nõukogu liige (2003–2011), Tartu Ülikooli senati liige ja siseauditi komitee liige, majandusteaduskonna dekaan (2005–2011), ettevõtetmajanduse instituudi juhataja (2012–2014) ning rahanduse ja majandusarvestuse õppetooli juhataja (2014–2019). Ta osales majandusteaduskonna vilistlasühingu Hermes juhatuse töös. Aastatel 2004–2021 oli Toomas strateegilise juhtimise magistriõppekava programmijuht, kelle eestvedamisel toimusid iga-aastased õppereisid Berliini. Hinnatud õppejõu ja juhendajana toetas ta oma mõistva suhtumisega õppijate sihikindlat arengut.

Toomas Haldma oli aktiivne rahvusvahelises teaduskoostöö võrgustikus, kuuludes mitme teadusorganisatsiooni liikmeskonda ja juhtkomiteesse (Central and Eastern European Performance Management Panel, European Accounting Association, Comparative International Governmental Accounting Research Network). Samuti oli ta mitme rahvusvahelise ajakirja toimetuskolleegiumis, osales majandusarvestuse alases rahvusvahelises teadustöös ja andis külalisloenguid Nord University Business School'is Norras. Toomas oli alates 1991. aastast Eesti Majandusteaduse Seltsi liige ja täitis aastatel 2007–2010 selle presidendi rolli. Ta kuulus aastatel 1993–1994, 2001–2004 ja alates 2010. aastast Eesti Vabariigi Raamatupidamise Toimkonda, kus osales majandusarvestusalaste õigusaktide väljatöötamises.

Tunnustused:

- 2016 Tartu Ülikooli aumärk

¹ Kirjutises on kasutatud ka 05.01.2024 Google'is ilmunud (ilmselt Tartu Ülikooli kolleegide poolt kirjutatud) informatsiooni.

- 2017 Tartu Raefondi preemia
- 2017 Tartu Ülikooli väike medal
- 2020 Eesti Kaubandus-Tööstuskoja III klassi aumärk
- 2020 Tartu Ülikooli suur medal

* * *

Toomas oli aktiivelt tegev ka rahvusvahelistel majanduspoliitika teaduskonverentsidel Värskas, artiklite kirjutamisel ja retsenseerimisel kolmekeelsesesse teadusajakirja „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ (alates 1984. aastast publitseeritud teaduskogumikust välja arendatud ajakiri /aastast 2007/). 2023. aasta viimases kvartalis kavandamine koos Toomasega täiendavate majandusteadlaste ja -institutsioonide kaasamist ajakirja väljaandmise ja konverentsi korraldamise protsessi (näiteks, professor dr Raul Eamets, akadeemik professor dr Urmas Varblane, Eesti Pank jt), sh Tartu Ülikooli majandusteadlaste osa suurendamist nii ajakirjas artiklite avaldamisel kui konverentsidel osalemisel.

Pärast viieteistkümnendat korda konverentsi Värskas (2007) soovitas Toomas konverentsi korraldajatele korduvalt konverentsi toimumiskohaks vahelduse mõttes mõni teine koht valida. Siiski otsustasime, et kahekümnenda konverentsi korraldame veel Värskas, kus olid väga head tingimused ja suurepärane personal (Värskas Sanatooriumi AS /tänapäevane bränd: Värskas Kuurortravikeskus/ juhatajaks Vello Saar (16. aprill 1958 Räpina – 17. juuni 2024 Põlva) ja pearaamatupidajaks /meie abiline sanatooriumis/ – Viktoria Laanelind).

Asukoha muutmise soovitus oli hea nõu, asusime Toomase ettepanekuga tegelema ning rohkem kui kümne koha seast valisime nn kinnise konkursi korras Jäneda Mõisa OÜ. Alates kahekümne esimesest korrast (2013) olemegi Jänedal rahvusvahelisi teaduskonverentse korraldanud. Paraku ei jõudnud Toomas Jänedale konverentsile, kuna ta andis paljudele heatahtlikult koostöölubadusi ning oli mõnigi kord seejärel nende täitmiseks hädas. Ka allakirjutanu on ilmselt Toomas vastutulelikkust „kuritarvitanud“. Lõpuks jõudsime aga alati vajalike tulemuseni.

Sügisel 2023 arutasime telefonitsi Tartu Ülikooli majandusteadlaste panuse suurendamist nii artiklite avaldamisel meie ajakirjas kui osalemisel teaduskonverentsil. Paraku jäi see tegevus Toomase poolt pooleli, küll tuleb seda aga jätkata.

Toomas oli kolleegidele alati vääriline ja tore kaaslane. Tema optimism ja humoorikad tähelepanekud rikastasid arutelusid ning innustasid edasi liikuma nii rahulikel kui ka keerulistel aegadel.

Toomas Haldma ärasaatmine toimus laupäeval, 13. jaanuaril kl 12 Tartu Ülikooli aulas. Urnimatus toimus 13. juunil Tartu Raadi kalmistule.

Unustamatut professor doktor Toomas Haldma't jäid leinama abikaasa, kolm poega ja kolm lapselast ning paljud sõbrad ja kolleegid.

Jaanuaris 2024 Tallinnas, Pirita-Kosel

Ajakirja ja konverentside toimekondade nimel,

Toomase pikaajaline kolleeg ja sõber,
ajakirja peatoimetaja Matti Raudjärv

PROFESSOR TOOMAS HALDMA (21.11.1957 – 5.01.2024)
IN MEMORIAM

Am 5. Januar 2024 verließ uns Toomas Haldma, Professor der Wirtschaftsfakultät der Universität Tartu. Wir werden ihn als herzliche Lehrkraft, langjährigen Wissenschaftler und unterstützenden Kollegen in Erinnerung behalten.

Toomas Haldma wurde am 21. November 1957 in Tartu geboren. Er hat im Jahre 1976 die 5. Oberschule in Tartu absolviert, danach die Staatliche Universität Tartu besucht, die er im Jahre 1981 in der Fachrichtung Wirtschaftskybernetik mit *cum laude* abgeschlossen hat. An der Universität lebte er sich schnell ins Studentenleben ein und wurde zum Mitglied des Wissenschaftlichen Vereins der Studenten (ÜTÜ). Auch spielte Toomas in der Basketballmannschaft der Universität und machte im Volkskunstensemble mit.

Toomas Haldma bewarb sich für eine Zielaspirantur an der Moskauer Staatlichen M. W. Lomonossow-Universität, wo er im Jahre 1987 auch die Dissertation des Kandidaten der Wirtschaftswissenschaften verteidigt hat. (In der heutigen Republik Estland gleicht es einem Doktorengrad, PhD.) Seit dem Jahre 2003 war Toomas Haldma als Professor für Rechnungslegung an der Universität Tartu tätig.

Im Laufe von Jahren hat Toomas an der Universität verschiedene Aufgaben wahrgenommen. Er war Mitglied des Rates der Universität Tartu (2003–2011), Mitglied des Senats der Universität Tartu sowie Mitglied des Komitees für interne Rechnungsprüfung, Dekan der Wirtschaftsfakultät (2005–2011), Leiter des Instituts für Betriebswirtschaft (2012–2014) sowie Leiter des Lehrstuhls für Finanzen und Rechnungslegung (2014–2019). Er beteiligte sich an der Arbeit des Vorstandes des Alumnivereins Hermes an der Wirtschaftsfakultät. In den Jahren 2004–2021 war Toomas Programmleiter des Masterstudienplans Strategisches Management, unter dessen Anführung die jährlichen Studienreisen nach Berlin stattfanden. Als Lehrkraft und Betreuer geschätzt, unterstützte er mit seiner verständnisvollen Einstellung die zielgerichtete Entwicklung von Studierenden.

Toomas Haldma war im internationalen Netzwerk der wissenschaftlichen Zusammenarbeit aktiv, indem er zur Mitgliedschaft und zum Lenkungsausschuss von mehreren wissenschaftlichen Organisationen gehörte (Central and Eastern European Performance Management Panel, European Accounting Association, Comparative International Governmental Accounting Research Network). Er war ebenfalls Mitglied des Redaktionskollegiums von mehreren internationalen Zeitschriften, beteiligte sich an der internationalen wissenschaftlichen Arbeit im Bereich der Rechnungslegung und hielt Gastvorlesungen an der Nord University Business School in Norwegen. Toomas war seit dem Jahre 1991 Mitglied der Estnischen Gesellschaft für Wirtschaftswissenschaften und hat in den Jahren 2007–2010 die Position von deren Präsidenten übernommen. Er war in den Jahren 1993–1994, 2001–2004 und seit 2010 Mitglied des Rechnungslegungsausschusses der Republik Estland, wo er sich an der Erarbeitung von Gesetzesakten im Bereich der Rechnungslegung beteiligt hat.

Für seine tüchtige Arbeit erhielt Toomas Haldma von der Universität Tartu, der Ratsstiftung von Tartu sowie der Estnischen Industrie- und Handelskammer mehrere Auszeichnungen (2016 – 2020).

* * *

Toomas beteiligte sich auch aktiv an den internationalen Wissenschaftskonferenzen über Wirtschaftspolitik in Värška sowie beim Schreiben und Rezensieren von Artikeln für die dreisprachige Wissenschaftszeitschrift „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ (aus einem seit 1984 veröffentlichten wissenschaftlichen Sammelband entwickelte Zeitschrift) /seit dem Jahre 2007/).

Nach der fünfzehnten Konferenz in Värška (2007) hat Toomas den Veranstaltern der Konferenz wiederholt geraten, im Sinne der Abwechslung einen anderen Veranstaltungsort zu wählen. Als Ergebnis eines sogenannten geschlossenen Wettbewerbs haben wir aus mehr als zehn Orten Jäneda Mõisa OÜ ausgewählt. Seit dem einundzwanzigsten Mal (2013) haben wir dann internationale Wissenschaftskonferenzen in Jäneda abgehalten.

Toomas war für seine Kollegen immer ein würdiger und netter Gefährte. Sein Optimismus und seine humorvollen Beobachtungen haben die Diskussionen bereichert wie auch ermutigt, sowohl in ruhigen als auch in schwierigen Zeiten nicht stehen zu bleiben.

Die Trauerfeier von Toomas Haldma fand am Sonnabend, den 13. Januar, um 12 Uhr in der Aula der Universität Tartu statt. Die Urnenbeisetzung fand am 13. Juni auf dem Friedhof Raadi in Tartu statt.

Seine Gemahlin, drei Söhne und drei Enkelkinder sowie viele Freunde und Kollegen trauerten um den unvergesslichen Professor Dr. Toomas Haldma.

Im Januar 2024 in Tallinn, Pirita-Kose

Im Namen von Arbeitsteams der Zeitschrift und der Konferenzen,
langjähriger Kollege und Freund von Toomas,
Chefredakteur der Zeitschrift Matti Raudjärv

**PROFESSOR TOOMAS HALDMA (21.11.1957 – 05.01.2024)
IN MEMORIAM**

Professor Toomas Haldma of the School of Economics and Business Administration of the University of Tartu passed away on 5 January 2024. We remain remembering him as a warm-hearted faculty member, long-time researcher and supporting colleague.

Toomas Haldma was born in Tartu on 21 November 1957. He graduated from the Tartu Secondary School No. 5 in 1976 and started his studies at the Tartu State University from which he graduated *cum laude* in 1981 with the specialisation of Economic Cybernetics. He soon joined the student life at the university and became a member of the Students Scientific Society. Toomas also played basketball in the university basketball team and was a member of a Folk Art Ensemble.

Toomas Haldma applied for special-purpose post-graduate studies at the Moscow State University named after M. V. Lomonossov where he defended the theses of the Candidate of Economics in 1987 (equivalent to doctor's degree, PhD in current Republic of Estonia). Since 2003, Toomas Haldma worked as a Professor of Accounting at the University of Tartu.

Over the years, Toomas fulfilled different assignments at the University of Tartu. He was a member of the Tartu University Council (2003–2011), a member of the Tartu University Senate and a member of the Internal Audit Committee, Dean of the Faculty of Economics and Business Administration (2005–2011), Head of the Institute of Business Administration (2012–2014) and Head of the Chair of Finance and Accounting (2014–2019). He participated in the work of the Board of the Hermes Alumni Society of the School of Economics and Business Administration. In 2004–2021, Toomas was the Programme Director of master studies of Strategic Management, and annual study trips to Berlin were organised on his initiative. As a valued faculty member and supervisor, he supported the purposeful development of students with his understanding statue.

Toomas Haldma was active in an international network of research cooperation, being a member and member of the management committee or board of several research organisations (Central and Eastern European Performance Management Panel, European Accounting Association, Comparative International Governmental Accounting Research Network). He was also a member of the editorial Board of several international journals, participated in international accounting research and a visiting lecturer at the Nord University Business School in Norway. Toomas was a member of the Estonian Association of Economists since 1991 and its president in 2007–2010. In 1993–1994, 2001–2004 and since 2010 he was a member of the Accounting Standards Board of the Republic of Estonia, participating in the developing of accounting legislation.

Toomas Haldma received many honours and awards for his efficient work (2016 – 2020) from the University of Tartu, Tartu Rae fond and the Estonian Chamber of Commerce and Industry.

* * *

Toomas participated actively also in the international scientific conferences of economic policy at Värskä, in writing and peer-reviewing papers for the scientific journal published in three languages “Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische

Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused” (the journal (since 2007) developed from the collection of research papers published since 1984).

After the XV conference held at Värskä (2007), Toomas recommended for several times to the organisers of the conference to choose another venue for the conference for a change. We selected Jäneda Mõis OÜ from among ten venues as a result of a “closed competition”. Starting from the XXI conference (in 2013) we have had the international conferences at Jäneda.

Toomas was always a valued and friendly colleague. His optimism and funny observations enriched the discussions and inspired others to keep working both during peaceful and difficult times.

The funeral service for Toomas Haldma was held in the assembly hall of the University of Tartu at 12.00 on Saturday, 13 January. The cremation urn was buried at the Raadi Cemetery in Tartu on 13 June.

Unforgettable Professor Dr. Toomas Haldma was mourned by his wife, three sons and three grandsons and many friends and colleagues.

In January 2024 at Pirita-Kose in Tallinn

In the name of the committees of the journal and the conferences,
long-time colleague and friend of Toomas,

Matti Raudjärv
Chief Editor of the journal,
Editorial boards of the journal and the conferences

Sünnipäevalised-juubilarid – seotud meie ajakirja väljaandmise ja rahvusvahelise teaduskonverentsi korraldamise ning toetamise ja mentorlusega

Geburtstagskinder und Jubilare, die mit der Herausgabe unserer Zeitschrift und der Organisation der internationalen Wissenschaftskonferenz sowie mit Unterstützung und Mentoring verbunden sind

Birthdays and jubilees – related to the publishing of our journal and organisation, supporting and mentoring of the international scientific conference

PROF DR MATTI RAUDJÄRV – 75 (5.08.1949)¹

Matti Raudjärv on sündinud Rakveres, kus algul elanud koos vanematega ühes rekvireeritud maja üürikorteris (Kalda tänaval) ja aastast 1955 isa poolt ehitatud ühepereelamus (Liiva tn 2 / Tuleviku tn 16). Oli valdavalt kodune laps (üksi kodus) ja lasteaias ei käinud.

Keskharidus: õppinud – Rakvere 1. Keskkoolis (lõpetanud 9 klassi, 1965); edasi õppinud Tallinna 2. Keskkoolis² ja Tallinna 1. õhtukoolis.

Lõpetanud Tallinna Kaugõppekeskkooli kevadel 1968 (sh kaks viimast, 10. ja 11. klassi sooritanud ühe õppeaastaga: september 1967 – mai 1968). Kool tegutses aastatel 1954–1987.

Matti Raudjärve õpingute ajal asus kaugõppekeskkool Tallinna 22. Keskkooli hoones, Kevade 8.

¹ Käesolev kirjutis ehk nn mini-elulugu või mini-CV on küllalt pikk, seda põhjusel, et ei ma kavatse oma elust raamatut kirjutada. Inglise keeles on artikkel oluliselt lühem eestikeelsest variandist, kuna hulk sündmusi on tähenduslikud vaid eestikeelsele lugejale. Samas olen püüdnud lühidalt oma erinevatest eluetappidest ülevaate kirjutada, et minu lähedased, sõbrad, kolleegid, kunagised kooli- ja ülikoolikaaslased ning teised võimalikud huvilised saaksid vajadusel minu eluteest lugeda ja võimalik, et ka ühiselt läbitud sündmusi meenutada. Tänu kõikidele! Teie Matti Raudjärv

² Õppeaasta 1964/1965 ja edasi oli Eesti koolide keskkooli osas mõneti vastuoluline. Nimelt oli vene õppekeelega koolides Nõukogude Liidus kasutusel nn standard: koolid olid 10-klassilised. Eesti õppekeelega koolides aga 11-klassilised. Alates 1964. aasta sügisest olukord muutus – ka eesti õppekeelega koolidesse taheti sisse viia 10-klassiline kooliõpetus ning vastavalt sellele trükiti ka uued õpikud. Nii õpetajad kui õpilased pidid end nõ „ümber häälestama“. Endise kolme aasta asemel tuli keskkooli osa kolme aasta asemel läbida kahe aastaga. 1965. aasta kevadeks olid Eesti keskkoolid jõudnud õppeaineid väga erinevalt läbida. See järjekordne Moskvast peale surutud initsiatiiv-jama lõpetati siiski paari aasta jooksul ning 1964. aastal üheksandas klassis alustanud tegid lõppkokkuvõttes keskkooli osa ikkagi läbi kolme aastaga, st lõpetasid 1967. aasta kevadel üheteistkümnenda klassi ja seega ka keskkooli. Segadust oli aga piisavalt tekkinud.

Kui allakirjutanu 1965. aasta sügisest oli elukohta ja kooli vahetanud, selgus, et Tallinna koolis (2. keskkool, reaalkool, oli üks eliitkoolidest) oli mitmete ainete läbimisel kaugemale jõutud kui

Kõrgharidus: õppinud Tallinna Polütehnilises Instituudis (TPI, tänane Tallinna Tehnikaülikool /TTÜ/): 1968–1969 – elektrotehnika teaduskonnas automaatika ja telemehaanika erialal päevases õppevormis esimese semestri ettevõtte, teeninduskombinaat „Ühendus“ stipendiaadina. Sügissemestri ekselnud õppetööl ning ajapikku selgus, et eriala pole sobiv. Seejärel lahkunud TPI-st ning jaanuaris 1969 asunud „Ühenduses“ tööle tsehhiimeistrina. Augustis 1969 teinud uuesti sisseastumiseksamid TPI-sse, nüüd juba majandusteaduskonda.

Teistkordsel sisseastumisel hakkas alates teisest kursusest sõjavägi ähvardama. Päästis aga edukas üliõpilasteadustöö, kateedrijuhataja dotsent Juhani Väljataga, dekaani dotsent Juhan Toomaspoja ning ENSV Teaduste Akadeemia kirjavahetajaliikme ja TPI rektori professor Agu Aarna pöördumised Tallinna Mererajooni Sõjakomissariaati vabastuse saamiseks.

1969–1974 õppinud TPI majandusteaduskonnas „Teenindusökonomika ja organiseerimise“ erialal päevases õppevormis (ettevõtte „Ühendus“ stipendiaadina) ning lõpetanud TPI majandusinseneri (insener-ökonomisti) diplomiga.

Üliõpilasena tegutsenud aktiivselt teadustööga Üliõpilaste Teaduslikus Ühingu (ÜTÜ), tulles oma teadustöödega:

- TPI kolmekordseks ÜTÜ laureaadiks (esimese ja teise kursuse töö eest),
- Eesti NSV kahekordseks ÜTÜ laureaadiks (teise ja kolmanda kursuse tööde eest) ja
- NSV Liidu ühekordseks ÜTÜ laureaadiks (neljanda ja viienda kursuse töö eest).

1978–1981 mittestatsionaarne aspirantuur väitekirja koostamiseks TPI majandusteaduskonnas. Väitekirja kaitstud Eesti Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi nõukogus (30. juuni 1982). Tulemus: majandusteaduste kandidaadi kraad – diplom (Eesti Vabariigis võrdsustatud filosoofiadoktori kraadiga – PhD), (kinnitatud Moskvast NSV

Rakvere 1. Keskkoolis. See tekitas aga probleeme ja õppimisraskusi ning 1966. aasta hilisel poolmääris oli mõistlik kool pooleli jätta ja tööle minna. Ka sügisel 1966 õhtukoolis polnud õppimiseks piisavalt stiimuleid.

Kui Matti varasemad koolikaaslased Rakveres 1967. aasta kevadel keskkooli lõpetasid ja Matti nende lõpuaktusel viibis, siis lubas ta enesele – lähitulevikus tuleb keskkool ka temal lõpetada ning sügisel 1967 läks ta Tallinna Kaugõppekeskkooli õppima. Kevadel 1968 oli tulemuseks käes keskkooli lõputunnistus. See oli saavutus (kaks klassi ühe aastaga), mida kooli juhtkond ja sealhulgas klassijuhataja õpetaja Veski lõpuaktusel eriti hindasid.

Oli hea ja huvitav selles vääriskas koolihoones õppida ja lõputunnistus vastu võtta. Kooli ajalugu loetakse alates 1898. aastal tegevust alustanud Johan Umbliat Tallinna Väikelastehoiu Seltsi 1-klassilisest erakoolist, mille õpetajaks tuli 1903. aastal Jakob Westholm. 1905. aastal sai temast kooli juhataja ning 1907. aastal sai ta loa asutada III järgu erakool. 1923. aastal, kui kool sai nime *Jakob Westholmi Poeglaste Õigustega Erahumanitaargümnaasium*. 1940. aastal valmis uus, Baltikumi moodsaim koolimaja Kevade 8. 1. augustist 1940 J. Westholmi eragümnaasiumi eraalgkool likvideeriti. Vastvalminud majja asutati uus algkool. 1946. aastal paigutati sellesse majja Tallinna 22. Keskkool, mille viimane poiste kooli lend lõpetas 1954. aastal ning kool muudeti segakooliks.

Tallinna 22. Keskkool sai Jakob Westholmi nime tagasi 1989. aastal ning nime *Jakob Westholmi Gümnaasium* 1996. aastal. Jakob Westholmi Gümnaasium.

[https://et.wikipedia.org/wiki/Jakob_Westholmi_G%C3%BCmnaasium] 22.04.2024.

Liidu Ministrite Nõukogu juures asuva Kõrgema Atestatsiooni Komisjoni poolt – 23. veebruaril 1983).

* * *

Aastal 1965 (pärast üheksandat klassi Rakvere 1. Keskkoolis) asus Matti Raudjärv (MR) koos vanemate (ema Salme ja isa Arved) ning õega (Maarika) Tallinnasse elama.³ [1-2 (a); 1-3 (b); 1-4 (c); 1-4 (d)]

³ Rakvere maja, tolleaegses formuleeringus individuaal elamu (kolm tuba ja köök, katusekorru-
pööning välja ehitamata), ühepere-elamu müügist oli võimalik Tallinnas Pirita-Kosel osta vaid poo-
lelioleva kuid hea, Soomest pärit projektiga elamu (täiskelder garaažiga, kaks korrust, rõduga ve-
randa ja kolmandaks korruseks pööning /täna-seks väljaehitatud kodukontor koos raamatukogu ja
puhke-diskussioonialaga/) nn majakarp (vundament, seinad-välismüürid, korsten ja katus olid val-
mis). Esialgu elati ema venna Martin Vettiku elamus (samuti Pirita-Kosel) ja aasta hiljem (kui os-
tetud majakarp oli juba osaliselt lamiskõlblikuks ehitatud), asuti Pirita-Kosel asuvasse (mitte kau-
gel ema venna elamust), valdavalt isa-ema poolt (1966–1972, kuid mitte lõpuni ehitatud pereela-
musse-villasse) elama.

PS: Matti Raudjärve ema Salme, tema õe Linda ja vendade Martini, Kaarli, Arturi, Edgari ja Val-
deku vanaisa (ehk MR vanavanaisa) oli tuntud helilooja ja koorijuhli Tuudur Vettiku (4.01.1898 –
20.05.1982) isaga vennad ehk nimetatud õdede-vendade vanaisa ja Tuudur Vettiku isa olid vennad:
Tuuduri isa oli tõllassepp, kes tegi ka kandleid. MR ema, tädi ja onude vanaisa oli puusepp, kes
valmistas ja müüs kõiki majapidamises vaja minevaid puunõusid ja puutööriistu ning mööblit.

Õde Maarika abiellus mais 1975 ja pärast veel mõne aastast Pirita-Kosel elamist lahkus oma perega
Tallinna kesklinna korterisse.

Allakirjutanu jätkas jõudumööda elamu ehitamist (esialgu põhiliselt aastatel 1972–1997, st abiel-
lumisest kuni kinkelepingu alusel elamu omanikuks saamiseni):

^{1-2 (a)} – vajalikud täiendavad ehitustööd-remondid;

aga ka edaspidi:

^{1-3 (b)} – ehitustöid on tehtud tänaseni, sh kogu elamu katuse vahetus;

kus elab siiani:

^{1-4 (c)} – ehitamisel: katusele päikesepaneelid (koos akude lisamisega).

See tähendab, et aastast 1972, pärast abiellumist on Matti Raudjärv valdavalt ise pereelamusse ja
ka mujale investeerinud:

- põhielamu täielik väljaehitamine (... 1994 – sh kolmanda (endise pööningu) katusekorru-
se välja ehitamine bürooruumiks /ca 40 m²/: tööala, raamatukogu ja arhiiv ning puhke- ja diskus-
siooniala; akendest vaated Kose elurajoonile ning Kloostrimetsale) ja elamu osaline remont;
- kahekorruseline, neljaruumiline juurdeehitus (1994 – ...):

esimesel korrusel: 1) garaaž, 2) kütusehoidla /algul oli kivisüsi garaaži all/, seejärel halupuude,
puitbriketi/ ja aiatööriistade paigutamiseks;

teisel korrusel: 3) kasvuhoone (kava muutus – saab olema eluruum), 4) töökoda puidu ja metalli
töötlemiseks ning majapidamise vajalike remont- ja hooldustööde tegemiseks); edaspidi: juurde-
ehitus teise korruse (töökoda ja esialgne kasvuhoone) lõpuni ehitamine eluruumideks (koos projek-
tis ette nähtud täiendavate ruumidega /eraldi köök, täiendav WC-duširuum, panipaigad/);

- maaüksusele rajatiste ehitamine (suitsusaun, välikäimla ja -dušš, välikamin ja suitsuahi jms),
kinnistul olevate objektide laiendamine ja täiendamine;

^{1-5 (d)} – omandatud kinnistute arendamine Lääne-Virumaal (suvekodu koos rajatud perepargi ja met-
saga) ja Pärnus (kesklinnas avar korter läbi kahe korruse).

Staatused ja edasised kvalifikatsioonidiplomid (ka need, mida 2019. aasta ajakirjas ei märgitud):

Aastast 1974 – TPI/TTÜ – Alumni, vilistlane;

1974 – Nõukogude okupatsiooniarmee insenerivägede ohvitser, reservleitnant (kaks väikest täрни); kui tervis oli korras, siis TPI-s ja üldse kõrgkoolides õppimise kõrval oli osalemine nn sõjalises õppes kohustuslik (ka hilisemad nädalased nn kordusõppused)⁴; Majandusteaduste kandidaadi kraad – diplom (Eesti Vabariigis võrdsustatud filosoofia-doktori kraadiga – PhD), (juuni 1982);

Vanemteaduri kutse – diplom (1989);

1974 – 1989: Nõukogude okupatsiooniarmee insenerivägede ohvitser: reservleitnant, reserv-vanemleitnant ja reservkapten (1989, neli väikest täрни) erus (Eesti Vabariigi taasiseseisvumisel 1991 vabatahtlikult oma vastav dokument EV riigivõimu esindajatele üle antud)⁵;

Dotsendi kutse – diplom (Associated Professor – kaasprofessor) (1991);

Aastast 1990 DAAD-Alumni (Saksamaa LV, Bonn);

Alates 1. märtsist 2021 – Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste valdkonna emeeritus.

Esimesed tööaastad ja kogemused (1966–1975)

Nn tööraamatuga alustanud ETKVL-i Pirita-Kose aiandis⁶:

Seni, kuni jätkub huvi, tervist ja jaksu, tegelen oma kinnisvaraga ise, seejärel aga annaksin asjade korraldamise oma tütrele Mari-Liisile ja tütrepoeg Julius Marcus Simmile (juhuks kui neil on huvi, vastasel juhul on ka teisi lahendusi!).

⁴ Tuleb tunnistada, et Ukraina sõja ajal 2022 – ... kui Eesti Rahvusringhäälingu kanalitel (TV ja Vikerraadio) Eesti Kaitseväge ohvitserid ja teised eksperdid kommenteerisid lahinguid ja olukorda rinnetel, olid paljud asjad MR-le ilmselt selgemad-arusaadavamad kui võib-olla nii mõnelegi tavainimesele ja seda tänu siis nimetatud sõjalisele väljaõppele TPI-s ja Tapal.

⁵ Reservleitnandist reservkapteni auastmeni jõudmiseks „piisas“ 25 aasta jooksul neljal korral Tapal, sealse okupatsiooniarmee sõjaväelise grupeeringu territooriumil 5–6 päevast nn „kursustel viibimisest“ (arvestati aga nädalast). Nimetatud territooriumil toimus valdavalt vaid esimesel päeval nn instrueerimine, õised magamised suures magamissaalis, teise päeva hommikul tsiviilriietes staadionil ühe ringi sõrkides läbimine ning seejärel külma veega pesemine ja hommikusöök sõdurite sööklas. Ka lõuna- ja õhtusöök oli võimalik, aga paljud lahkusid pärast hommikusööki linna ise aega viitma (lahkumine oli vabatahtlik). Viimase päeva hommikul räägiti kohalike vanemohvitseride poolt meile ca tund udujuttu ja siis olime vabad, võisime koju minna.

⁶ Enne seda kooliõpilasena Rakveres töötanud koolivaheaegadel abitöölise ja transporditöölisena (lisaks muidugi rohimised ja marjakorjajamised koduaias; lisaks pea iga-aastased osalemised kooliõpilaste kõõgililjade rohimistalgutel majandite põldudel):

- kevadel, kuuendas klassis: Rakvere REV-s abitöölisena (ehitusmaterjalide ladustamine – saematerjal, silikaat- ja telliskivid jms);
- suvel:
 - pärast seitsmendat klassi Rakvere Maaparanduse Valitsuses töölisena (Selja jõe kallaste puhastamine võsast ning jões veekasvudest linna lähedal; kohale sõitsime jalgratastega koos kahe naabripoisi ja /vennad Tiit ja Tõnu Tammar/, kaasas töövahenditena vikatid-luisud ja

- aiatööline-motorist (lillede vedu aiatraktoriga: märts – august 1966) ja seejärel töötanud teeninduskombinaadis „Ühendus“ (august 1966 – september 1973):
 - esimesel perioodil elektrikuna (august 1966 – august 1968), seejärel
 - teisel perioodil tsehchemeistrina (jaanuarist augustini 1969) ja
 - kolmandal perioodil (september 1971 – september 1973) 0,75 koormusega tööteadusliku organiseerimise (TTO) vaneminsenerina (kuna TPI majandusteaduskonna õppetöös oli võimalus heade õppetulemuste puhul osaleda nn vabakuulamise õigusega, siis õnnestus samal ajal ka ettevõttes töötada ning sealsete tööülesannete alusel ka mitmed vajalikud kursusetööd oma õppetöö raames vormistada). Seega oli teooria ja praktika käsikäes.

Vahepeal, olles TPI majandusteaduskonna päevases õppes (esimesel-teisel kursusel õppides), töötanud õhtuti (vahetustega) Tallinna Linna Tänavavalgustuse Elektrivõrkudes elektrimontöörina (mai 1970 kuni detsember 1971), kandes hoolt, et Tallinna tolleaegses Mererajoonis oleks tänavavalgustus korras (vajadusel tänavatel kustunud elektripirne valgustuspostide laternates vahetades ning elektrikatkestusi likvideerides; kasutada oli tõstukiga auto koos autojuhiga).

Diplomieelsel praktilisel ja edasi, pärast TPI lõpetamist (juunis 1974) ja sõjaväelaagrit Tapal (juuli-august 1974), töötanud Teenindusministeeriumi Projekteerimis- ja Tehnoloogiabüroos (PTB), algul vaneminsenerina, hiljem vaneminseneri-grupjuhina oktoober 1973 – august 1975.

Esimene tööperiood kõrgkoolis, väitekirja ja esimesed juhtimiskogemused (1975–1982)

Aastatel 1975–1992 töötanud TPI-s/TTÜ-s teenindusökonoomika kateedris erinevatel ametikohtadel (vaneminsenerist-grupjuhust ja tunnitavalisest õppejõust juhtivateaduri ja dotsendini).

1978–1981 olnud TPI aspirantuuris, väitekirja kaitsnud 1982 Eesti Majanduse Instituudis (Eesti liha- ja piimatoodete ettevõtetele-kombinaatidele ning ministeeriumile regionaalsete objektivsete /võrreldes Nõukogude Liidu nn keskmistega/ eritingimuste väljatöötamine ja rakendamine majandustegevuse plaanimis- ja hindamisel; tulemuste rakendamiseks Eesti ettevõtetes ka eriloo saamine NSV Liidu Riiklikult Plaanikomiteelt ja NSV Liidu Liha- ja Piimatööstuse Ministeeriumilt).

Seejärel omistati majandusteaduse kandidaadi kraad (PhD) ja vastav diplom (1982). Hiljem omistati veel vanemteaduri kutse ja diplom (1989) ning dotsendi kutse (Associated Professor – kaasprofessor) ja diplom (1991).

kehakinnituseks moonakotid); saadud palgast sai ostetud spordivahendid: ujumisvestid ja -prillid, võrkpall jms.;

järgnes kolmekesi rohkem kui nädalane jalgrattamatk (ööbimised telgis, söök lõkkel): Rakvere – Kuremaa järv – Pühajärv /Hobusemägi/ – Pikasilla /Väike-Emajõe suubumine Võrtsjärve/ – Viljandi järv – Nelijärve /Purgatsi järv/ – Rakvere;

- pärast kaheksandat klassi: Lahemaal Palmse lähedases metskonnas Oruveskil (ca nädal, võsa lõikamine) ja seejärel Rakvere Kaubastus transporditöölisesena (ca kuu, linna kaupluste varustamine toiduainetega).

1975–1982 kõigi Eesti tööstusministeeriumide (Ehitusmaterjalitööstuse, Kergetööstuse, Kohaliku tööstuse, Liha- ja piimatööstuse, Metsa- ja puidutööstuse, Toiduainete tööstuse; lisaks Teenindusministeeriumi) lepinguline majanduskonsultant (olles ametis lepingute vastutaja dotsent Juhani Väljataga assistendina).

1978 viidi kogu kateedri uurimisgrupp TPI-st üle Infoinstituuti, kuna kateedrijuhataja, Eesti majanduselu ere isiksus, dotsent majanduskandidaat Juhani Väljataga (5.11. 1932–28.05.1982) edutati selle instituudi direktoriks. Uurimisgrupi baasil moodustati Eesti Infoinstituudi isemajandamise osakond ning allakirjutanu edutati selle osakonna juhatajaks (1978–1982). Mais-juunis 1982 olid kõik lepingud täidetud-lõpetatud ja tulemused ministeeriumidele üle antud, ka väitekiri kaitsitud. Seega – oluline etapp oli lõppenud.

Uued väljakutsed (1982–1990 ja edasi)

Nüüd oli võimalik vastu minna uutele järgmistele väljakutsetele:

- senisest laiem majanduse uurimise problemaatika Eesti Plaaninstituudis majandamismehhanismi täiustamise labori juhatajana (1982–1984), (sh **jätkuvalt isemajandava Eesti ideede arutamine** Eesti Noorte Majandusteadlaste Klubis /NMK/);
 - seega NMK-s arutati isemajandava Eesti (IME) ideed ja probleeme varem, kui see nn „nelja mehe ettepanekuna“ sügisel 1987 ajalehes „Edasi“ avaldati;
 - ju siis oli noorematel põhjust varem selle problemaatikaga tegeleda, kuigi sellega avalikult välja tulla oli ilmselt tolleaegses ühiskonnas veel vara (ajavahemik 1978–1984), st nn „Gorbatšovi sula“ polnud veel alanud ja selliste uute ideedega avalik väljatulek oli väga ohtlik (nõukogude impeerium oli veel tugev);
- õppetöö väljaspool kõrgkooli-üliskooli majanduspraktikutega kvalifikatsiooni tõstmise instituutides (1982–1989; 1993–1997) ning loengud-seminarid üliõpilastele erakõrgkoolides;
- majandus- ja arenduskonsultant Eesti ettevõtluses (1982–1989);
- noorte majandusteadlaste kolmepäevane laevakonverents mais 1984 (Tartu–Värskä–Pihkva–Värskä–Tartu);
- tänase teadusajakirja eelkäija, teaduskogumiku üldtoimetaja (1984; 1994–2006), ajakirja peatoimetaja (2007 – tänaseni);
- üleliidulise tähtsusega majanduseksperimendid Eesti Kergetööstuse Ministeeriumi ettevõtete majandusvabaduse laiendamiseks-suurendamiseks büroos Mainor alates 18. juuni 1984 kuni 5. jaanuar 1987;
- tagasipöördumine eeskätt akadeemilisele tööle: TPI-s/TTÜ-s alates jaanuar 1987 ja esmakordselt TÜ-s alates 1996;
- aktiivne osalemine Venemaal Sotšis iga-aastastel teadusseminaridel koos publitseerimisega (1979–1989), väikeettevõtluse täiendkoolitus Bulgaarias (1986), kohaliku omavalitsuse mitmepäevane seminar Taanis Ålborgi Linnavalitsuses ja kohalikus ülikoolis (Tartu Linnavalitsuse initsiatiivil) aastal 2001 (?);
- stažeerimised teiste riikide (Saksamaa LV, Austria, Georgia, Ukraina, Venemaa) ülikoolides, instituutides ja täiendkoolituskeskustes (1989–2017).

Aastatel 1982–1989 töötanud täiendavalt ka Eesti Majandusjuhtide Instituudis (sealse dotsendi, hilisema professori majanduskandidaat Hans Jalasto kutsel) algul külalislektorina ning aastatel 1989–1991 dotsendina.

Konsultanditegevus (1982–1989).

Konverentside korraldamise ja kogumiku-ajakirja avaldamise algus (1984)

Mitmetes Eesti olulistes ettevõtetes aastatel 1982–1989 majandus- ja arenduskonsultant:

- Baltika AS /sh Valga Õmblusvabrik ja Rakvere õmblusvabrik „Virulane“/;
- Pärnu Piimatoodete Kombinaat;
- Rakvere Lihakombinaat;
- Viljandi Linda / Galvi-Linda AS, seal ka nõukogu liige/;
- Viljandi Mistra;
- Viljandi Piimatoodete Kombinaat;
- Viljandi Teede REV.

Majanduspoliitika teaduskonverentsi ellukutsuja-peakorraldaja Eestis (1984; laevakonverents) ja pikaajaline osaleja (kõik korrad, alates esimesest, aastast 1984, teisest 1994 ... kuni tänaseni) ning tänase kolmekeelse rahvusvahelise teadusajakirja „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ asutaja-üldtoimetaja (1984), üldtoimetaja (1994–2006), peatoimetaja (2007 kuni tänaseni) ning ajakirja paljude artiklite-ülevaadete autor ja kaasautor. Lisaks paljudele teistele rahvusvahelistele andmebaasidele, on ajakiri ja kirjastaja Mattimar juunist 2019 indekseeritud Scopuses.

Aastatel 1984–1987 Kergetööstusministeeriumi büroos Mainor majanduseksperimenti osakonna juhataja ja projekti peainseneri büroo direktori majanduskandidaat Ülo Pärnitsa kutsel-ettepanekul. Osakonna nimetus oli seotud üleliidulise tähtsusega majanduseksperimenti läbiviimisega Eesti kergetööstusettevõtete baasil – eesmärk: ettevõtetele varasemast suuremate õiguste andmine (plaanimine, varustamine, turustamine, firma-kauplused jpm).

Seejärel, kui töö oli peaaesjalikult tehtud ja tulemused head, siirdunud jaanuaris 1987 tagasi TPI majandusteaduskonna teenindusökonoomika kateedrisse juhtivteaduri-uurimisgrupi juhina ning 1990–1992 jätkanud dotsendina (jätkus 1987 alanud lepinguline uurimistöö AS-is Baltika, tookordse Valga Õmblusvabriku direktori ja hilisema AS Baltika peadirektori Meelis Milderi initsiatiivil – allettevõtete majandusliku iseseisvuse suurendamine, plaanamise ja aruandluse ümberkorraldamine).

1989. aasta sügiseks olid ka need ülesanded täidetud ning ees terendas kolmekuuline huvitav stažeerimine majanduspoliitika valdkonnas Saksamaa LV kahes nimekas ülikoolis sealsete professorite kutsel – Kieli Ülikool (oktoober-detsember 1989) ja Frankfurdi (Maini) Ülikoolis (jaanuar 1990). Stažeerimisel saadud kogemused andsid seejärel ka võimaluse Eestis uue suunaga tegelemiseks, nii õppe- kui teadustöös – nimelt rahvamajanduse ja majanduspoliitika probleematika.

Tegevus pärast esimest stažeerimist Saksamaal (1990–1997)

Tagasitee Frankfurdist Eestisse, läbi Rootsi sõites ning nädala Stockholmiga tutvudes (peatudes väliseestlase, suurepärase inimese, Peeter Tõnuse ja tema toreda proua Signe hubases kodus Saltsjöbadenis), andis küll lühikese, kuid siiski Rootsi ühiskonnast ja majandusest piisava ülevaate varasema Saksamaa eluolu kõrval.

Stažeerimine-reis oli igati korda läinud ning uus ja huvitav tegevus Eestis jätkus õppejõu ja uurijana. Selle kõrval ka administratiivne-organisatoorne tegevus TTÜ

majandusteaduskonna arendusprodekaanina (1990–1994) ja teaduskonna nõukogu liikmena (1990–1994 ja 1997).

Tookordse (veebruar 1990) Rootsist läbisõidu ja Peter Tõnuse ning Stockholmi külastuse tulemusena õnnestus aasta hiljem ühelt Stockholmi gümnaasiumilt saada kingitusena kasutatud klassikomplekt arvuteid (16 komplekti) koos printeritega ning seejärel organiseerida TTÜ majandusteaduskonnas esimene arvutiklass üliõpilastele ja õppejõududele.

Septembrist 1990 organiseerinud Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonnas Eesti Väikeettevõtluse Assotsiatsiooni (EVEA) initsiatiivil ja toetusel uue, väikeettevõtluse eriala (alustati 25 üliõpilasega), olnud kuni 1992. aasta kevadsemestri lõpuni ka selle õpperühma juhendaja-mentor. Seejärel andnud selle tegevuse üle oma kolleegile dotsent Rein Lumistele (/14.01.1939–30.01.2022/; tema hakkas juhtima väikeettevõtluse õppetooli) ja Matti Raudjärvel seisis ees majanduspoliitika õppetooli juhtimine (vt järgmine lõik).

Ka TTÜ-s asutati kõrgkoolide reorganiseerimise raames aastal 1992 seniste kateedrite asemel õppetoolid, sh mitmed uued õppetoolid (näiteks asutati uus, väikeettevõtluse õppetool jmt). Samaaegselt asutati esimene majanduspoliitika õppetool taasiseseisvunud Eestis Matti Raudjärve poolt, kes oli ka selle esimene juhataja ja professor aastatel 1992–1997. Reorganiseerimiste käigus oli valida – kas asuda väikeettevõtluse õppetooli või majanduspoliitika õppetooli juhtima. Kõhklust ei olnud – valitud sai majanduspoliitika õppetool ja seda motiveeris tegema paari aasta tagune ja loodetav edasine stažeerimine Saksamaa ülikoolides just majanduspoliitika valdkonnas.

Aastatel 1993–1997 töötanud täiendavalt ka Eesti Haldusjuhtimise Instituudis külalisõppejõuna sealse direktori geograafiakandidaat Sulev Mäeltsemehe kutsel.

Lisaks periooditi õppetöö erakõrgkoolides Veritas, Audentes ning Majanduse ja Poliitika Instituut sealsete juhtide kutsel (1990-ndatel aastatel).

1992–1999 Pirita linnaosa halduskogu liige ning mitme komisjoni esimees või liige, samuti Pirita ajalehe kaasasutaja, 1993–1997 Pirita Arengufondi asutaja ja Nõukogu esimees. Pirita Majandusgümnaasiumi (PMG) asutamise idee-mõtte algataja ja Pirita 36. Keskkooli reorganiseerimisele PMG-ks kaasaitaja (1993–1996) ning kooli hoolekogu liige (1994–1999).

Oktoobris 1993 asutanud TTÜ majandusteaduskonna dekaani dotsent Jaak Tambergi soovitusel konverentsi korraldamise ja publikatsioonide avaldamise toetamiseks-lihtsustamiseks ning bürokraatia vähendamiseks firma Mattimar OÜ, olles selle ainuomanik ja juhatuse liige, tegevdirektor.

Koostöö Tartu Ülikooli ja välisriikide ülikoolidega (1996–2016)

Aastast 1996 töötanud paralleelselt ka TÜ majandusteaduskonnas sealse dekaani, professor dr Jüri Sepa ja professor dr Janno Reiljani kutsel. Edasi oli akadeemiline tegevus peamiselt just TÜ-ga seotud.

Aastatel 1996–2019 TÜ-s (majandusteaduskond, Pärnu kolledž /sealse õppejõu Arvi Kuura kutsel/, Narva kolledž /Pärnu kolledži direktori Henn Vallimäe soovitusel/) õppejõu ja teadurina erinevatel ametikohtadel (küalislektor, vanemteadur, dotsent; tööleping Pärnu kolledžis: 2002–2017), 2017–2019 küalisõppejõuna (käsundusleping direktor

Henn Vallimäe initsiatiivil) Pärnu kolledžis ja Narva kolledžis. TÜ Ametiühingu seoniorliige (detsembrist 2020). Emiteerunud TÜ-s märtsist 2021.

Stažeerinud korduvalt ja pikaajaliselt (1989–2016, 2017) ning olnud teadus- ja õppetööl välisülikoolides, õpingutel koolituskeskustes:

- esimene stažeerimine oli Kieli Ülikooli majandusteaduskonna majanduspoliitika instituudis, sealse direktori professor dr Gerhard Prosi kutsel oktoobri lõpust 1989 kuni jaanuari alguseni 1990; edasi jaanuaris 1990 Frankfurdi /Maini/ Ülikooli majandusteaduskonnas sealse seminarijuhataja professor dr Rudolf Gumbeli juures);
- seejärel stažeerimine Austrias (Viin, Innsbruck) Viini Majandusülikooli Väike- ja keskmise ettevõtluse instituudis (juhataja professor dr Josef Mugler jt);
- Saksamaa LV-s:
veel korduvalt Kielis, erinevates ülikoolides-instituutides:

Schleswig-Holsteini Majandusakadeemias Kielis (juhtimise instituudi juhataja dr. Günter Stricker jt);

Kieli Rakendusülikoolis (prof. dr. Manfred O. E. Hennies; prof. dr. Toni Schulz jt);

Bergneustadt – Friedrich Eberti Fondi Täiendkoolituse Keskuses-Instituudis kohaliku omavalitsuse temaatikas;

Osnaabrücki Rakendusülikoolis (prof. dr. Roland Schäfer);

Paderborni Ülikoolis (prof. dr. Peter Dobias).

Sagedased ja tihedad koostöösidemed on olnud ka järgmistes riikides, sh endistes Nõukogude Liidu liiduvabariikides:

- Ukrainas (Ternopili Rahvuslik Majandusülikool (prof. dr. Yevgeny Saveljev jt/ – ukrainlaste korraldatud konverentsid Krimmis /Foros jt/, Türgis /Antalya jt/, Kreetal /Irakleio/, Kreekas /Chalkidike/);
- Venemaal (Krasnodar / Kubani RÜ, prof. Valentin Mihhailovits jt/ konverentsid-seminarid Sotšis, Krasnodaris/; konverentsid Voronež RÜ-s) ja
- Georgias (üle viie nädala õppetööd /2014–2017/ ja konverentsid Tbilisis /Georgia Tehnikaülikool, prof. dr. Aleko Sitsinava/, Kutaisi Riiklikus Ülikoolis jm).

Kõikjal, kus toimusid ka konverentsid, avaldati ülikoolide teaduspublikatsioonides-ajakirjades ka teadusartiklid. Viimastel aastatel on toimunud konverentsid (Kubani RÜ ja Georgia Tehnikaülikool) interneti teel.

Korduvalt stažeerinud Kieli Ülikooli juures asuvas autonoomses, maailmamaine Kieli Maailmamajanduse Instituudis (prof. dr. Lehment, dr. Klaus Schrader ja dr. Claus-Friedrich Laaser) ja selle juures asuvas Majanduse Keskraamatukogus (ZBW).

10.–15. juunil 2024 külastas Eestit delegatsioon Malta Ülikoolist (prof. dr. Joseph A. Cannataci ja tema kaks assistenti), kes teevad uurimistööd Balti riikide ja Põhjamaade saunadest. Maltalaste soovil kohtuti Matti Raudjärvega, kuna nad olid lugenud tema artikleid saunadest ja ca 50-aastasest saunakogemusest. Kohtumine oli sisukas ning sillutas teed järgnevale koostööle.

Aastast 1990 DAAD-Alumni (Saksa Akadeemilise Vahetusteenistuse vilistlane).

Stažeerimiste kõrval suhelnud edukalt ka Kieli Kaubandus-Tööstuskojaga (IHK Kiel) ja ühe Hamburgis /Albena/ asuva hulgimüügifirmaga novembris 1990 kaseiini müümiseks (Pärnu Piimatoodete Kombinaadi ettepanekul) ja mais 1995 nahkgalanterii toodete

müümiseks (Viljandi „Galvi“ ettepanekul) Osnabrücki Kaubandus-Tööstuskajaga (IHK Osnabrück) Saksamaale.

Õppetöö Georgias ja koostöö Georgia ülikoolide kolleegidega (2014 tänaseni)

Aastatel 2014–2017 igal aastal kuni ca 4–5 nädalat Tbilisis Georgia Tehnikaülikoolis (GTÜ) osakonna juhataja, professor dr Alexander Sichinava ettepanekul-kutsel Euroopa Liidu „Seitsmenda raamprogrammi (Marie Curie’ alamtegevus / Seventh framework programme, Marie Curie Actions: People, International Research Staff Exchange Scheme)“ raames ja teiste finantsallikate (sh omavahendite) toetusel õppe- ja teadustööl (loengud /nii üliõpilastele kui professoritele ja abipersonalile/, seminarid, juhendamised, konsultatsioonid; teaduskonverentsidel esinemised ja artiklite avaldamine); lisaks loengud ka Kutaisi, Zugdidi ja Telavi Riiklikus Ülikoolis.

Oktoobris 2015 (pärast järjekordset õppetöö tsükli GTÜ-s ja konverentsil esinemist) soovitatud GTÜ rektori, akadeemik professor Archil Prangishvili poolt *Georgia Tehnikaülikooli audoktori nominendiks*. Aastast 2015 GTÜ insenerimajanduse alase teadusajakirja „Business-Engineering“ toimetuskolleegiumi liige-toimetaja.

Aastast 2015 kuni tänaseni on konsulteerinud-juhendanud ka Tbilisi Riiklikus Ülikoolis (Tbilisi RÜ / TRÜ).

Järgnes novembris-detsembris 2015 ja jaanuaris 2016 edukas stažeerimine Saksamaal Kieli Maailmamajanduse Instituudis ja Kieli Rakendusülikoolis.

Oktoobris-novembris 2016 külastas Tartu Ülikooli delegatsioon eesotsas rektor professor Volli Kalm’uga mitmeid Georgia ülikooli Kutaisi ja Tbilisis. Olles oktoobris-novembris 2016 õppe- ja teadustööl GTÜ-s, lülitati ka Matti Raudjärvi (MR) TÜ delegatsiooni koosseisu. GTÜ poolse ettepanekuna külastasid TÜ rektor Volli Kalm ja MR kavaväliselt GTÜ rektoraati⁷, kus toimus ca 1,5 tunnine vestlus, mille käigus GTÜ rektor akadeemik professor Archil Prangishvili tänas Tartu Ülikooli ja rektorit selle eest, et võimaldati juba kolmandat aastat (2014–2016) MR-l GTÜ üliõpilastele ja õppejõududele nelja-viie nädala jooksul loenguid pidada ning üliõpilastele seminarid ja kursused-referaatide juhendada. Nii üliõpilased kui professorid olevat väga rahul olnud. Seda oli muidugi nii TÜ rektoril kui MR-l hea kuulda.

⁷ 2014. aasta märtsis-aprillis Tbilisis GTÜ-s õppetööd tehes, oli MR-l võimalus Eesti Vabariigi suursaadikuna Georgias ja Armeenias töötanud ning Tbilisis resideerunud hr Priit Turk’i kutsel 7. märtsil saatkonda külastada, vestelda ja maja uudistada. Oli huvitav kohtumine. GTÜ ettepanekul lepidi seal kokku ka ligikaudne aeg suursaadiku peatseks GTÜ rektoraadi külastamiseks.

21. märtsi kokkusaamine GTÜ rektoraadis oli hr. Turk’ile esmakordseks GTÜ külastuseks ja rektori poolseks vastuvõtuks. Vastuvõtul oli jutuks Georgia-Eesti suhted ning ka koostöö ülikoolide vahel (näiteks võeti MR tegevus GTÜ-s). Suursaadik kohtus ka insenerimajanduse teaduskonna üliõpilaste ja töötajatega, kus MR-l oli tagasihoidlik roll mõnede Eesti majanduse arengu ja probleemide täpsustamisel.

3. aprillil toimus Georgia Tehnikaülikooli rektoraadis sertifikaatide pidulik kätteandmine kõigile loengutes osalenud üliõpilastele ja õppejõududele-spetsialistidele, kes olid kuulnud MR loengutsükli majanduspoliitika alustest ja täitnud nõuded muus õppetöös (üliõpilastel lisaks: seminarid, referaadid, ettekanded). Sündmusel osales ka suursaadik hr Priit Turk, kes kõiki osalenuid omalt poolt tervitas ja õnnitles ning andis koos Matti Raudjärvega sertifikaadid asjaosalistele üle.

Sügisel, oktoobris-novembris 2017 jätkus traditsiooniline õppetöö GTÜ-s ja konsultatsioonid Tbilisi RÜ-s. Samuti toimus samal ajal järjekordne rahvusvaheline teadus-praktiline konverents ning artikli avaldamine GTÜ teadusajakirjas.

Alates aastast 2018 on toimunud vaid juhendamised ja konsultatsioonid, eeskätt Skype'i ja e-maili teel: Georgiasse minek ei olnud aastatel 2018–2019 võimalik perekondlikel põhjustel (isa raske haigestumine ja lahkumine /26.01.2019, maetud Ambla kalmistule/ ning ema üksi jäämine) ja eriti aastatel 2020–2021 COVID-19 ning aastal 2022 Ukraina vastu toimunud agressiooni ja sõja tõttu.

Käesolev tegevus ja perspektiivne ootus

Matti Raudjärv on alates 1. märtsist 2021 Tartu Ülikooli (TÜ) sotsiaalteaduste valdkonna Associated Professor Emeritus dr. (majanduskandidaat / PhD-filosoofiadoktor).

Eestis on põhilisteks tegevusteks alates sügisest, septembrist 2017 olnud:

- eelnimetatud iga-aastase rahvusvahelise teaduskonverentsi ettevalmistamine ja korraldamine;
- eelnimetatud kolmekeelse rahvusvahelise eelretsenseeritud teadusajakirja perioodiline iga-aastane väljaandmine;
- Eesti majanduspoliitika jälgimine ja uurimine-analüüs (periooditi);
- TTÜ ja TÜ tegevuse-elu jälgimine ja vajadusel kaasa rääkimine, kolleegidega suhtlemine;
- suhtlemine teiste riikide ülikoolide kolleegidega-majandusteadlastega valdavalt e-maili ja Skype'i abil (vahel ka telefonitsi);⁸
- eelnevale lisaks, vastavalt huvile, ajale ja finantsidele on nüüd võimalik oma hobidega tegeleda.

Nii ajakirja väljaandmisel kui teaduskonverentsi korraldamisel ootaks edaspidi, lähitulevikus, nooremate kolleegide osalemist ja ülevõtmist.

Esialgu on kavatsus ka oma kinnisvaral nõ silma peal hoida ja arendada. Olla rohkem looduses ja nautida metsanoorendike metsaks kasvamise protsessi, aga samuti selle hooldamisega tegeleda. Ka perepargi probleemid kuuluvad eeltoodu juurde.

Unustada ei kavatse saksa keeleruumis ja mujal läänes olevaid riike, seal elanud ning elavaid sõpru ja kolleege. Ka Eestis ja ida pool elavate sõpradega edaspidist suhtlemist pean väga oluliseks.

Georgias: alates õppeaastast 2018/2019 on Matti Raudjärv valitud Georgia TÜ külalisprofessoriks ja seejärel ka doktoriõppe programmi välismaiseks juhiks ning doktorantide kaasjuhendajaks ning samast õppeaastast määratud Tbilisi RÜ külalisprofessoriks, doktorantide kaasjuhendajaks.

Pärast töölepingu (31. august 2017) ja käsunduslepingu (30. juuni 2019) lõppemist Tartu Ülikoolis, ehk pärast nn akadeemilist erru minekut, osalenud igal aastal rahvusvahelistel online konverentsidel (Georgia-Tbilisi /Georgia Tehnikaülikool/; Venemaa-Krasnodar

⁸ Siinjuures on paslik märkida, et kuna aeg läheb edasi, siis järjest on paljud kolleegid jõudnud pensioniikka ja emeriteerunud, sageli igasugused kontaktid ülikooliga katkestanud, et ülejäänud elus end rohkem lähedastele pühendada, puhata, reisida ja oma hobidega tegeleda. Osa, nüüd juba endisi kolleege, on meie seast ka lahkunud.

/Kubani Riiklik Ülikool/) ning avaldanud rea artikleid samade ülikoolide teadusväljaannetes (inglise ja vene keeles).

Kutseid rahvusvahelistel konverentsidel esinamiseks ja teadusajakirjadesse artiklite kirjutamiseks on igal aastal ligi paarkümmend – kuid pole enam motivatsiooni ja aitab küll, võtame asju rahulikumalt! Lisaks ettepanekud teadusartiklite retsenseerimiseks.

Mõnda aega on Matti Raudjärv ka nn raamatu kirjutamisega tegelenud, esialgse pealkirjaga:

„MÄLESTUSED JA JUHTUMISED OKUPATSIOONIAEGSE EESTI ÜLIKOOLI SÕJALISES ÕPPES JA SÕJAVÄELAAGRIS“.

Seni on kirjutatud ca 40 lk. Tema sõnul – millal see valmis saab ja kas üldse saab – see on küsimus?

* * *

Matti Raudjärvel on südamel oluline, **perspektiivne teema – majanduspedagoogide koolitamine Eestis**, sest pärast esimest pikaajalist stažeerimist Saksamaa LV tunnustatud ülikoolides ning põhjalikku tutvumist kogu saksa kõrgharidussüsteemiga, tekkis mõte – ka Eesti ülikoolid peaks majanduspedagooge magistriõppe tasemel koolitama, et meie elanikkonnal tekiks ajapikku majandusprotsessidest varasemast parem arusaamine.

1990–1992 TTÜ-s (sh läbirääkimised koostööks tollase Tallinna Pedagoogilise Instituudi /tänapäevase Tallinna Ülikooli/ rektori professor Talis Bachmanniga) ja hiljem TÜ Pärnu kolledžis töötades (sh läbirääkimised ja ettevalmistused ühiseks õppetööks tollase TÜ haridusteaduskonna Õpetajate seminari direktori ja tänapäevase /alates 2008 ... /Tartu Raatuse Kooli direktori Toomas Kink'iga) on ta astunud korduvalt üles initsiatiiviga alustada Eesti ülikoolides majanduspedagoogide (Saksamaa LV mitmete ülikoolide ja Soome haridussüsteemi eeskujul) ettevalmistamist magistrantuuris nii üldhariduskoolidele-gümnaasiumidele kui kutsehariduskoolidele. Paraku ei ole õnnestunud kavandatud ellu viia eeskätt finantsilistel kuid ka mitmel teisel, sh bürokraatlikel põhjustel.

Kahju (ilmselt ei olnud initsiaatorid, sh MR õigel ajal õiges kohas!?), sest Eesti haridusmaastikul oleks majanduspedagooge väga vaja, kuna „süsteemne majanduslik kirjaoskus, majanduslik haritus“ pole meil Eesti inimeste seas eriti kõrgel tasemel! See on aga otseselt seotud riigi majanduse arengu, riigi julgeoleku ja tema elanike edukuse ning heaoluga.

Siiski – küllap edaspidi majanduspedagoogide vajadusest Eestis aru saadakse ja vastavaks koolituseks ka raha leitakse. Selleks palju jõudu uutele ja noorematele tegijatele! Usume, et see aeg pole kaugel!

Varasemad sündmused pikemalt ajakirja numbris: 1-2/2019

Soovime heale kolleegile tervist, edu, koostööd ja õnne edasistes tegevustes.

Lugupidamisega, ajakirja ja konverentside toimkonnad (august 2024)

PS:

Aastakümnete vältel oli minu üheks toetajaks meie majanduspoliitika konverentside korraldamisel, eriti nende ettevalmistamisel Värskas, hiljem Jänedal, ja ajakirja koostamisel-väljaandmisel hea sõber Tiina Kremann (3.06.1952 – 13.11.2024).

* * *

Tiina sündis Kambjas õpetaja ja kaupmehe-taluniku peres. Tal oli ka vanem õde, tütar ja poeg. Tiina jõudis ka vanaema ja vanavanaema staatusesse.

Tiina töötas õpetajana-kasvatajana lasteaias, Tartu Linnavalitsuses sotsiaaltöötajana ning hiljem Tartu hooldekodus, kust siirdus mõni aasta tagasi pensionile.

Rohkem kui aasta oli Tiina raske haigusega seotud, olles vaheldumisi TÜ Maarjamõisa kliinikumis ravil, siis jälle kodus Tartus Annelinnas. Kõik see väsis teda. Helistasin talle kaks-kolm korda iga päev – et kuidas on enesetunne ja milliseid protseduure tehakse.

Viimane telefonikõne allakirjutanult Tiinale, pärast sama päeva korduvaid katseid, oli 12. novembri hilisel pärastlõunal, kus ta vaid vastas: „Matti, ma ei jaksa enam rääkida,“ ja lõpetas kõne. Soovitasin tal puhata. Järgmisel päeval proovisin talle korduvalt uuesti helistada. Ta ei vastanud, arvasin et magab. Tegelikult oli see päev temale viimane siin maises elus. Tema kell 18.00 lahkumisest TÜ Maarjamõisa kliinikumis teatas mulle tema tütrepoeg Kristjan ca tund hiljem.

Jah, lõpuks, 13. novembril tuli tal kahjuks haigusele alla anda ning 21. novembril saadeti Tiina paljude leinajate saatel väärikalt kell 11.00 Tartu Rahumäe kalmistu krematoriumi suures saalis ära. Mõni tund hiljem, kell 15.15 sängitati um Tartus Raadi kalmistule tema ema-isa kõrvale. Tiina viimne puhkepaik kaunistati paljude kaunite lillede ja pärgadega.

Tiina on meie seast jäädavalt lahkunud, kuid kindlasti me mälestame teda väga pikka aega kui head ja kallist inimest ning suurepärast sõpra, seni kuni ise lahkume.

Siiras kaastunne kõigile lähedastele.

Matti Raudjärv

* * *

Tiina oli palju aastaid allakirjutanu kodus Pirital, Lääne-Virumaal maakodus-metsatalus ja Pärnu suvekodus-kodukontoris oodatud inimene – kus ta oli allakirjutanule nii jõu kui nõuga heaks kaaslaseks ka kodustes töödes. Ta jäi selliseks ka pärast minu isa Arvedi pikaajalise raske haiguse ja mitmekordse haiglaravi järel lahkumist Rahumäe-Järve haiglas 26. jaanuaril 2019 kell 18.20.

Sel päeval (26.01.2019) külastasime emaga (ema Salme 98. sünnipäeva pidasime kodus 11. detsembril 2024; ema lahkus 13. jaanuaril 2025 Tallinnas Järve haiglas), koos Tiina ja allakirjutanuga) enne lõunat haiglas isa, kus tema seisukord oli stabiilne. Kuna oli ilus päikesepaisteline talveilm ning laupäev, siis sõitsime Ambla kalmistule, et seal lahkunud sugulaste kalmudele küünlad panna.

Seejärel sõitsime ka lähedal oleva Karkuse külas olevasse Kaasiku maakodusse-metsatallu olukorraga tutvuma. Kõik paistis korras olevat, palju lund, tegime mõned looduspildid⁹ ja sõitsime tagasi Tallinnasse koju.

Olles juba kodus, teatati mulle mõned tunnid hiljem (ca 19.00) haiglast, et isa Arved on meie seast lahkunud. Ilusa talvapäeva lõpetuseks oli see väga kurb, kuid mitte ootamatu teade.

Nii isa Arved kui ema Salme puhkavad nüüd Ambla kirikuaias.

Heade meenutuste ja tänutundega mälestan nii oma isa, ema kui Tiinat – heade inimeste piinad olid lõppenud.

Matti Raudjärv

⁹ Vt. näiteks käesoleva ajakirja lõpus olevat eestikeelset artiklit „Allakirjutanu kodukontoritest – kogemus üle poole sajandi“, kus on 13 fotot ning lisades neli fotot.

PROF. DR. MATTI RAUDJÄRV– 75 (05.08.1949)

Matti Raudjärv was born in Rakvere where he lived with his parents at first in a rented apartment in a requisitioned house and then since 1955 in a one-family house.

In 1965 (after the 9th grade at school), Matti Raudjärv with his parents (Salme and Arved) and sister (Maarika) went to live in Tallinn where they moved one year later to their family home-villa at Pirita-Kose which was built for the most part by his father and mother (in 1966–1972) but was not quite completed and the construction of which he completed over the subsequent years (mainly in the years 1972–1997 but also later; the necessary additional construction works and renovations have continued until now) and where he currently lives. This means that since 1972, after his marriage, Matti Raudjärv has mainly invested in his family home himself and made also other investments.

Secondary education: he studied at the Rakvere Secondary School No. 1 (9 years) and graduated from the Tallinn Adult Education School in 1968 (where he completed the two last grades, the 10th and the 11th, in one year).

Higher education: he studied at the Tallinn Polytechnical Institute (TPI, the current Tallinn University of Technology (TUT)):

In 1969–1974 as a full-time student at the Faculty of Economics of the TPI in the speciality Service Economics and Organisation and graduated from the TPI with the diploma of an engineer-economist.

During the studies, he was active in research at the Student Scientific Society and won three research prizes at the TPI, two research prizes of the Estonian S.S.R. and one research prize of the Soviet Union with his studies.

Statuses and further qualification diplomas:

Since 1974 – an alumnus of the TPI/TUT.

Degree of a Candidate of Economics – diploma (equivalent to the PhD degree in the Republic of Estonia) (1982).

Professional qualification of Senior Researcher – diploma (1989).

Professional qualification of Associated Professor – diploma (1991).

Since 1990 DAAD-alumnus (Bonn, Federal Republic of Germany).

Since 1 March 2021 – Associated Professor Emeritus of Social Sciences of the University of Tartu.

The first work period at a higher educational establishment, theses and first management experience (1975–1982)

In 1975–1992, he worked in different positions at the Chair of Service Economics of the TPI/TUT (from the positions of a senior engineer – head of the group and lecturer paid at hourly rate to leading researcher and associate professor).

In 1978–1981, he had post-graduate studies at the TPI and defended his theses in 1982 at the Estonian Institute of Economics (Development of a Scheme of Regional Objective (compared to the so-to-say average standards of the Soviet Union) Special Conditions and Economic Indicators for Estonian Meat-Packing and Dairy Processing Enterprises

and Integrated Plants and for the Ministry, and their Implementation in the Planning and Evaluation of Economic Activities, and also Obtaining an Approval from the State Planning Committee of the U.S.S.R. and the Ministry of the Meat and Dairy Processing Industry of the U.S.S.R. for the Implementation of the Results in Estonian Enterprises).

In 1975–1982 economic consultant under contract for all Estonian ministries of industry (industry of construction materials, light industry, local industry, meat and dairy processing industry, timber and wood industry, food processing industry) in addition, the ministry of services (employed as an assistant in charge of contracts of the Associate Professor Juhani Väljataga).

In 1978 the research group of the entire Chair was transferred from the TPI to the Institute of Information after the Head of the Chair, a bright personality of the Estonian economic life, Associate Professor, Candidate of Economics Juhani Väljataga (5.11.1932–28.05.1982) was promoted to the post of the director of that institute. Department of Self-Management of the Estonian Institute of Information was established on the basis of the research group, and the undersigned was promoted to the post of a head of department of the institute (1978–1982). By May-June 1982, all contracts had been fulfilled/completed and the results had been delivered to the government ministries, also the theses had been defended. This completed an important stage in his life.

New challenges (1982–1990 and later)

Now it was possible to face the next challenges:

- a broader range of issues related to research into economics at the Estonian Planning Institute as the Head of the Laboratory of the Improvement of the Economic Mechanism (1982–1984) (incl. **continued discussions of the ideas of Estonian self-management** at the Estonian Club of Young Economists);
- consultant of economics and development at Estonian enterprises (1982–1989);
- Ship Conference of young economists lasting three days in May 1984 (Tartu–Värskä–Pskov–Värskä–Tartu);
- General Editor of the predecessor of the current scientific journal, the collection of research papers (1984; 1994–2006), Chief Editor of the journal (2007 – to date);
- economic experiments of all-Union importance for broadening/increasing the economic freedom of enterprises of the Estonian Ministry of Light Industry at the Mainor Office from 18 June 1984 until 5 January 1987;
- return to above all academic work: at TPI/TUT from January 1987 and for the first time at the University of Tartu from 1996;
- fellowship studies at the universities, institutes and continuing education centres of other countries (Federal Republic of Germany, Austria, Georgia, Ukraine, Russia) (1989–2017).

In 1982–1989 additionally employed also by the Estonian Management Institute, first as a visiting lecturer and in 1989–1991 as an associate professor.

Beginning of the organisation of conferences and publishing of the collection/journal (1984)

Initiator and main organiser of the scientific conference on economic policy in Estonia (in 1984; the so-called Ship Conference) and its long-term participant (all conferences starting from the first one in 1984, the second one in 1994 ... until today) and the founder and General Editor (1994–2006), Chief Editor (2007 – to date) of the current scientific journal in three languages *Estonian Discussions on Economic Policy* (1984), and the author and co-author of many papers/overviews in this journal. In addition to many other international databases, the journal and the publisher Mattimar have been indexed in Scopus since June 2019.

In 1984–1987 the Head of the Department of the Economic Experiment and chief engineer of the project at the Mainor Office of the Ministry of Light Industry at the invitation/proposal of the Director of the Office, Candidate of Economics Ülo Pärnits. Conduction of an economic experiment of all-Union importance on the basis of Estonian enterprises of light industry – for the purpose of getting more rights to these enterprises (in terms of planning, procurement, marketing, enterprise stores, etc.).

Afterwards, when this work had been completed for the most part, and with good results, he started work as the Leading Researcher, Head of the Research Group of the Chair of Service Economics of the Faculty of Economics of the TPI in January 1987 and in 1990–1992 as an Associate Professor.

An interesting fellowship period of three months followed in the field of economic policy, at two renowned universities of the Federal Republic of Germany at the invitation of their professors – the University of Kiel (October–December 1989) and the University of Frankfurt (Main) (January 1990). The experience gained during the fellowship period then opened an opportunity for a new academic and research orientation – namely the issues of national economy and economic policy.

Activities after the first fellowship period in Germany (1990–1997)

The fellowship period had been quite a success and the new and interesting activities as a faculty member and researcher continued in Estonia. In parallel he engaged in administrative/organising activities as the Vice Dean in Development of the Faculty of Economics of the TUT (1990–1994) and as member of the Faculty Council (1990–1994 and 1997).

As the former chairs of the TUT were reorganised in the framework of the reorganisation of establishments of higher education in 1992, also several new chairs were established (e.g. the new Chair of Small Business, etc.). At the same time, Matti Raudjärv established the first Chair of Economic Policy in Estonia after regaining of independence and he was also its first Head of the Chair and Professor in 1992–1997. He had a choice in the course of the reorganisations – whether to be in charge of the Chair of Small Business or Chair of Economic Policy. He did not hesitate – and chose the Chair of Economic Policy, motivated by his fellowship spent a few years ago and expected further fellowship periods at German universities in the field of economic policy.

In 1992–1999 a member of the Administrative Board of the Pirita District and chairman or member of several of its committees, also co-founder of the Pirita newspaper, in

1993–1997 the founder and chairman of the council of the Pirita Development Fund. Initiator of the idea of re-establishment of the Pirita Gymnasium of Economics and contributor to the reorganisation of the Pirita Secondary School No. 36 into the Pirita Gymnasium of Economics (1993–1996), also a member of the Board of Guardians of the school (1994–1999).

In October 1993 he established the company Mattimar OÜ to support and facilitate the organisation of the conferences and publishing the publications and the reduce the bureaucracy, being its sole owner and chairman of the board, managing director.

Cooperation with the University of Tartu and universities of foreign countries (1996–2016)

Since 1996, he has worked also in parallel with the Faculty of Economics of the University of Tartu at the invitation of its management. The further academic activities were mainly related to the University of Tartu (UT).

In 1996–2019 at the UT (School of Economics and Business Administration, Pärnu College (at the invitation of the faculty member Arvi Kuura), Narva College (at the recommendation of the Director of the Pärnu College Henn Vallimäe)) as a faculty member and researcher in different positions (visiting lecturer, associate professor; contract of employment with the Pärnu College: 2002–2017), 2017–2019 as a visiting lecturer (authorisation agreement on the initiative of Director Henn Vallimäe) at the Pärnu College and the Narva College.

Senior member of the UT Faculty Association (since December 2020). Retired from the UT with the emeritus status in March 2021.

Recurring long-term fellowship periods (1989–2016, 2017) and research work at foreign universities and studies at training centres (in Germany, Austria, Ukraine, Russia, Georgia).

Recurring fellowship periods at the independent, globally renowned Kiel Institute of the World Economy of the University of Kiel (Prof. Dr. Lehment, Dr. Klaus Schrader and Dr. Claus-Friedrich Laaser) and its National Library of Economics (ZBW). Since 1990, DAAD alumnus (alumnus the German Academic Exchange Service).

Besides fellowships he had also successful negotiations with the Kiel Chamber of Commerce and Industry (IHK Kiel) and with a wholesale company in Hamburg/Albena in November 1990 for the sale of casein (at the proposal of the Pärnu Dairy Processing Plant) and in May 1995 for the sale of leather goods (at the proposal of the Galvi company in Viljandi) with the Osnabrück Chamber of Commerce and Industry (IHK Osnabrück) to Germany.

Teaching in Georgia and cooperation with colleagues from universities of Georgia (from 2014 to date)

In 2014–2017 every year up to about 4–5 weeks at the Georgian Technical University in Tbilisi at the proposal and invitation of the Head of the Department Professor Dr. Alexander Sichinava with the support of the EU Seventh Framework Programme, Marie Curie Actions: People, International Research Staff Exchange Scheme and other financing

sources (incl. own resources) to conduct teaching and research (lectures both to students and to professors and auxiliary staff), workshops, supervision, consultations; presentations at scientific conferences and publishing of papers); in addition, lectures at the Kutaisi, Zugdidi and Telavi state universities.

Also the next scientific and practical conferences and publishing of papers in the scientific journal of the Georgian Technical University continued during the same period.

Since 2018, only supervision and consultation activities have taken place, above all through Skype and e-mail. It was not possible to travel to Georgia in 2018–2019 for family reasons (severe illness and death of the father (on 26.01.2019, buried in Ambula Cemetery) and mother remaining alone) and particularly due to COVID-19 in 2020–2021 and the aggression and war against Ukraine in 2022–2024.

Current activities and expectations for the future

In Estonia, the main activities since September 2017 have been the following:

- preparation and organisation of the above-mentioned annual international scientific conference;
- periodical annual publishing of the above-mentioned peer-reviewed scientific journal in three languages;
- monitoring and research into/analysis of the Estonian economic policy (in different periods);
- communication with colleagues, economists from universities of other countries mainly by e-mail and through Skype;¹
- in addition, it is also possible for him now to spend time on his hobbies according to his interests, time and financial resources.

In Georgia: since the academic year 2018/2019, Matti Raudjärv has been elected as a visiting professor of the Georgian Technical University and also as a foreign programme director of doctoral studies and co-supervisor of doctoral students, and has been appointed as the visiting professor and co-supervisor of doctoral students of the Tbilisi State University.

After termination of the contract of employment (of 31 August 2017) and the authorisation agreement (of 30 June 2019) with the University of Tartu, i.e. after retirement from academic work he has annually participated in international online conferences (in Tbilisi, Georgia (Georgian Technical University); in Krasnodar, Russia (Kuban State University)) and published a number of papers in the research publications of these universities (in English and in Russian).

He has received dozens of invitations annually to make presentations at conferences and write papers for scientific journals – but lacks motivation now and takes it more easier as he has done enough already! Also proposals for peer review of research papers.

¹ It should be noted here that increasingly more colleagues have reached retirement age and retired with the emeritus status, they have often stopped all contacts with the university to be more available for their family, have holidays and spend time with their hobbies during the remaining years of their life. Some of the already former colleagues have unfortunately also passed away.

Earlier events in more detail in the journal issue: 1–2/2019

We wish our valued colleague good health, success, cooperation and good luck for future activities.

Sincerely,

Editorial boards of the journal and the conferences

IRINA GOGORIŠVILI – 70 (1.10.1954)

Irina Gogorišvili sündis 1. oktoobril 1954. aastal Georgia (venepäraselt: Gruusia) linnas Kutaisis arstide perekonnas.

Aastatel 1961–71 õppis ta ja lõpetas Tbilisis 54. keskkooli.

Aastatel 1971–76 õppis ta Ivane Javakhishvili nimelise Tbilisi Riikliku Ülikooli majandusteaduskonnas, lõpetades ülikooli 1976. aastal ja omandas eriala – majandusteadlane, poliitökonoomia õpetaja. 1.01.1977 kuni 9.01.1978 töötas Irina Gogorišvili Tbilisis asuva Ilja Tšavtšavadze nimelise Võõrkeelte Pedagoogilise Instituudi poliitökonoomia osakonna vanemlaborandina.

Aastatel 1978–1982 töötas ta Gruusia Riikliku Polütehnilise Instituudi poliitökonoomia osakonnas õpetajana ning aastatel 1982–1985 õppis Gruusia Teaduste Akadeemia Majandus- ja Õigusinstituudis aspirandina, spetsialiseerudes poliitökonoomiale.

1986. aastal kaitses Irina Gogorišvili väitekirja ja sai majandusdoktori kraadi. Aastatel 1985–1992 töötas ta Georgia Veterinaaria Haridus- ja Uurimisinstituudis poliitökonoomia osakonnas dotsendina ning aastatel 1992–93 (Tbilisi Rahanduse ja Statistika) Haridus- ning Uurimisinstituudis turumajanduse ja juhtimise osakonnas dotsendina.

Alates 1993. aastast töötab ta Tbilisi Riikliku Ülikooli majandusteaduskonnas ja on majanduspoliitika osakonna dotsent. Aastatel 1998–2005 oli ta majandusteaduskonna teadustöö prodekaan ja üliõpilaste teaduskonverentside žürii esimees.

Ta oli Georgia–Saksamaa LV majanduspoliitiliste probleemide uurimise instituudi liige. Osalenud Maailmapanga rahastatud projektides – talvekool 96, EL – elukestva õppe projektis. Samuti osales ta ka mitmetes rahvusvahelistes projektides Pariisis (2004) koos kaheksa ülikooliga Prantsusmaalt ja Bremeni ülikooliga (Saksamaa LV). Alates 2021. aastast on ta BS LAB (Itaalia) teadusnõukogu liige.

Irina Gogorišvili teaduslikul juhendamisel on kaheksa doktoranti doktoritöö kaitsnud. Ta on avaldanud 62 teadustööd, sealhulgas neli monograafiat.

Ta on rahvusvahelise kolmekeelse teadusajakirja „Estonian Discussions on Economic Policy“ toimetuskollegiumi liige. Tema peamised uurimisvaldkonnad on: majanduspoliitika, rahvusvaheline majandus, sotsiaalne ettevõtlus ja haridussüsteemid. Aktiivselt osalenud konverentsil Eestis Jänedal ja avaldanud koos doktorandiga artikleid eelnimetatud ajakirja numbrites 1–2/2021, 1–2/2022 ja 1–2/2023. Irina Gogorišvili on ka mitmeid meie ajakirja artikleid heal tasemel retsenseerinud.

Irina Gogorišvili on kirklik lilled – rooside ja sukulentide vastu ning armastab koeri. Ta maalib ja mängib klaverit ning tema erihuvideks on ilukirjandus ja kujutav kunst.

Soovime heale kolleegile tervist, edu, koostööd ja õnne edasistes tegevustes.

Lugupidamisega ajakirja ja konverentside toimkonnad

IRINA GOGORISHVILI – 70 (1.10.1954)

Irina Gogorishvili was born on October 1, 1954 in the Georgian city of Kutaisi into a family of doctors. In 1961–71, she studied and graduated from the 54th Secondary School in Tbilisi. From 1971–76 Irina Gogorishvili studied at Ivane Javakhishvili Tbilisi State University at the Faculty of Economics. She graduated from the university in 1976 and received a specialty – economist, teacher of political economy.

From 1.09.1977 to 9.01.1978, Irina Gogorishvili worked as a senior laboratory assistant at the Department of Political Economy at the Pedagogical Institute of Foreign Languages named after Ilya Chavchavadze, Tbilisi. From 1978 to 1982, she worked as a teacher at the Department of Political Economy at the State Polytechnic Institute of Georgia, and from 1982 to 1985, she studied as a graduate student at the Research Institute of Economics and Law of the Georgian Academy of Sciences, specializing in political economy. In 1986, Irina Gogorishvili defended her Ph D thesis and received the Ph D of Economics.

From 1985 to 1992, Irina Gogorishvili worked as an associate professor at the Department of Political Economy at the Georgian Veterinary Educational and Research Institute, and in 1992–93, she was an associate professor at the Department of Market Economics and Management at the Tbilisi Educational and Research Institute (of Finance and Statistics).

She is a member of the Georgian–German Institute for the Study of Economic Policy Problems. She has participated in projects financed by the World Bank – the winter school 96, EU – project for lifelong learning. She also participated in several international projects with the University of Paris-8 (France) and the Bremen University (Germany).

Since 1993, she has been working at the Faculty of Economics of Tbilisi State University and is an associate professor at the Department of Economic Policy. From 1998 to 2005, she was deputy dean of the Faculty of Economics for research and chair of the jury of student scientific conferences. Under the scientific supervision of Gogorishvili, 8 doctoral students defended their doctoral dissertations. She has published wrote 62 scientific works, including 4 monographies. Since 2021, she is a member of the Scientific Council of BS LAB (Italy).

She is a member of the editorial board of the international journal of the Estonian Discussions on Economic Policy. Her main research interests are: economic policy, the international economy, social entrepreneurship and educational systems.

Irina Gogorishvili is passionate about flowers – roses and succulents and loves dogs. She paints and plays the piano, and her special interests are fiction and visual arts.

We wish our good colleague health, success, cooperation and luck in her future activities.

With respect,
journal and conference committees

40 AASTAT ESIMESEST, nn LAEVAKONVERENTSIST JA AJAKIRJA ASUTAMISEST

Jah, 40 aastat on möödunud ilmselt tolle aja ühest esimesest kolmepäevasest teaduskonverentsist (mai, 1984), kus ettekanded ja diskussioonid toimusid vee peal laeval, nimelt mootorlaeval „Vanemuine“ mööda Emajõe, Peipsi ja Pihkva järve, Värskla lahte ja Velikaja jõe marsruudil Tartu–Värskla–Pihkva–Värskla–Tartu. Kuna osalejad pidasid konverentsi väga õnnestunuks, siis järgmine, teine konverents, toimus kümne aasta järel, aastal 1994 ning seejärel igal aastal kuni tänaseni.

2024. aasta konverents oleks järjekorras juba 32. korda olnud. Paraku olid viis konverentsi (2020 – 2024) küll ette valmistatud, kuid ei toimunud, kuna mitmed olulised osalejad teistest riikidest ei saanud Covid-19 ja Venemaa agressiooni tõttu Ukrainas, Eestisse sõita. Osal neist oli lausa keelatud sel ajal riigist lahkuda, osa olid aga ise haiged!

1984. aasta konverentsi eel ilmus ka lühiartikleid-tee hõlmav teaduskogumik, mida võib lugeda ka tänase, käesoleva teadusajakirja eelkäijaks, mis ilmub nüüd juba XXXII aastakäiku, alates aastast 2007 pea sarnaselt tänase nimega.¹

Rahvusvaheliseks muutusid nii konverentsid kui kogumikud (ja hiljem ka ajakiri), kuna alates 1996. aastast osalesid nii konverentsil kui artiklite avaldamisel mitmed head kolleegid Saksamaalt Kieli Ülikoolist ja Kieli Rakendusülikoolist (Kieli RÜ). Kuna Eesti oli juba mitmeid aastaid taas iseseisev riik, siis oli selle ajaga ehk nelja-viie aastaga meie majandusteadlastel palju tõiseid kontakte ka teiste riikide ülikoolide kolleegidega luua õnnestunud.

Nii laevakonverentsist, sellele järgnevast ja publikatsioonidest on käesoleva lühiartikli autor mitmel korral ka varem siin ajakirjas kirjutanud. Ka seekord ei kavatse ma lauseid eelnevast siia kopeerida, vaid kirjutada mõningatest meenutustest, mis on siinjuures ka veidi teise nurga all esitatud.

1984. ja 1994. aastal ei uskunud keegi konverentsil osalejatest, et me ka aastal 2024 oleme mitme esimesel korral osalenuga sellel lainel, mis algas esimeste sündmustega. Aga aeg teeb oma töö:

* hulk kolleege on tänaseks meie hulgast lahkunud (üks mitmete viimaste seast, paljudele hea kolleeg ja sõber, majandusarvestuse professor doktor Toomas Haldma Tartu Ülikoolist – 5. jaanuaril 2024²);

* paljud endised kolleegid on siirdunud pensionile ning ei tegele enam teadustööga;

* mõned inimesed on nõ ravis olnud varasematel aastatel ja on osalenud ka 2024. aastal toimkondade töös (näiteks Sulev Mäeltsemees /konverentsi ja ajakirja ettevalmistamine

¹ Aastatel 2007–2014 oli ajakirja inglisekeelne nimetus „Discussions on Estonian Economic Policy“. Eeskätt täpsuse, sh artiklite senise kajastuse ja ka edaspidise laiemajanduspoliitilise geograafia huvides täpsustasime aastast 2015 ajakirja nime ning selleks on nüüd inglise keeles – „Estonian Discussions on Economic Policy“. Ajakirja eesti- ja saksakeelne nimi jäid endisteks, ühtlasi on säilinud publikatsiooni järjepidevus.

² Allakirjutanu alustas käesoleva kirjutise kirjutamist laupäeval, 13.01.2024 kella 12.00 ja 13.00 vahel, siis kui Toomas Haldma Tartu Ülikooli aulas viimsele teekonnale saadeti. Paraku ei saanud allakirjutanu Tartusse minna, et lahkunule viimset austust avaldada, sest põdes kopsupõletikku.

toimetajana, artiklite kirjutamine, retsenseerimine;/ Matti Raudjärv /konverentsi ja aja- kirja ettevalmistamine, artiklite kirjutamine, üldine koordineerimine peatoimetajana;/ Mart Sõrg /aktiivse toimetuskollegiumi liikmena ja teadusartiklite retsensendina/).

Ka Toomas Haldmaga kui Värska perioodist aktiivse osalejaga kavandasime 2023. aastal tegevusi edasiseks, et koos Tartu Ülikooli panust ja osalust meie ettevõtmistes suu- rendada. Paraku on Toomas nüüd sellest tegevusest igavesti eemal ... !

Peame Toomaseta jätkama. Sama taotlesid ka meie konverentsi ja ajakirja aktiivselt toe- tanud osalised: emeriitprofessor Mait Miljan (16.09.1939–1.06.2007), emeriitprofessor Janno Reiljan (8.10.1951–23.01.2018), emeriitprofessor Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019) Kieli Rakendusülikoolist ja mitmed teised Tartu Ülikoolist, aga ka mujalt.

Ajakirja peatoimetajana loodan oma Tartu kolleegide mõistmist ja kaasalöömist sellele üleskutsale! Ka see oleks austuse avaldamine oma endisele kolleegile – pro- fessor dr Toomas Haldmale (21.11.1957 – 5.01.2024)!

Lugupidamisavaldus oleks see ka teistele eelnimetatuile (Hennies, Miljan, Reiljan jt).

Möödunud 40 aastat on valdavalt olnud arenevad ja edukad. Meie konverentsidel on suurepärase ettekannetega esinenud ja diskussioonides osalenud paljude riikide ülikoo- lide ja teiste institutsioonide kolleegid-majandusteadlased. Konverentsidel esinenud doktorantidele on osalejate poolt alati häid soovitusi nii esinemisteks kui väitekirja kir- jutamiseks antud.

Ajakirjas on paljude välisriikide ja ka eesti kolleegide sisukaid artikleid avaldatud.³ Ka doktorantidele (aga ka teistele) on meie ajakirjas artikli avaldamine hea võimalus olnud, sest ajakiri on hinnatud ja ca kümne rahvusvahelise andmebaasi (sh Scopuse) poolt tun- nustatud ning andmebaasi arvatud. Eesti teadussüsteemis on ajakiri alates 2019. aastast kõrgeimas ETISE kategoorias – 1.1.

Ajakirja jõudmisel rahvusvahelistesse andmebaasidesse on meie vastu huvi suurenenud (eriti pärast Scopust):

- Hulk majandusajakirju peatoimetajate isikutes Euroopast, USA-st ja Aasiast on teinud meie ajakirja autoritele (sh käesoleva ajakirja peatoimetajale) ettepane- kuid neile artikleid kirjutada ja/või neile esitatud artikleid retsenseerida (mida käesoleva artikli kirjutaja on ka teinud – olles juba hulk aastaid Itaalias, Roomas ilmuva ajakirja „European Scientifics Journal /ESJ/“ retsensent);
- Mitmed kirjastused-firmad ja nn teadlaste kollektiivid-võrgustikud Indiast, Hii- nast ja Kagu-Aasiast on pöördunud meie poole, arutamaks kas tihedat koostööd (sh nende poolse osalusega) või/ja edaspidi meie ajakirja omandamist;
- Mõnel viimasel aastal (ka 2024) on Suurbritannias asuva *Timesi kõrghariduse (Times Higher Education /THE/)* andmejuhi Duncan Ross'i /26 Red Lion Square, London/) ettepanekul allakirjutanu osalenud *Times Higher Educationi* iga-aasta- ses ülemaailmses akadeemilise maine uuringus;

³ Vt riikide loetelu näiteks nii käesoleva numbril lõpus, aga samuti varasemate aastate numbrite lõpus ilmunud artikleid: Informatsioon ajakirja toimkonnalt / Information from the editorial team / Information des Redaktionsteams, kolmes keeles.

- Mitmed ülikoolid-kolledžid Euroopast ja USA-st on teinud ettepaneku nii artiklite kirjutamiseks kui nende konverentsedel esinemiseks;
- Mitte vähe on tulnud soove oma artikkel meie ajakirjas avaldada ja konverentsil osaleda, seda sageli nn ida poolt. Paraku on nende osalemine meie konverentsil problemaatiline Vene agressiooni tõttu Ukrainas. Ka näiteks pangaülekanded meile Venemaalt ja Valgevenest pole võimalikud meie pankade vastavate otsuste tõttu (näiteks, vastav info SEB panga kodulehel).

Siit võib ehk järeldada, et meie ajakirjas avaldatud artiklid on laialdasemat tähelepanu äratanud ning ka edaspidi võib meie ajakirjas avaldanud töö autor huvitavaid ettepanekuid koostööks mujalt maailmas saada.

Meil on olnud ja on tänaseni suurepäraseid toimetajad:

meie seast lahkunud tublid Manfred O. E. Hennies (Kieli RÜ; oli enne ka toimetuskolleegiumi liige) ja Janno Reiljan (TÜ); nendega koos tegutsesid ja tänaseni tegutsevad aktiivselt Üllas Ehrlich (TTÜ) ja Sulev Mäeltsemees (TTÜ).

Andmebaasisse sisestamise ja raamatukogunduse vallas on meid palju aastaid abistanud toimetaja-konsultandina hea Ruth Tammeorg (TÜ).

IT vallas on toimetajate Ragnar Kolga (TÜ Pärnu Kolledž) ja Jüri Kristali (CADi Eesti OÜ) hea töö suureks toetuseks olnud.

Meil on olnud hea koostöö tõlkide ja tõlkijatega: inglise keeles Meeli Kuura ja saksa keeles Toomas Metsis (mõlemad on meiega koostöös ka käesoleval ajal). Enne neid lühemalt-pikemalt ka Anu Schulz, Kersti Kittus, Jutta Voogla jmt. Osaga neist katkes koostöö meie seast lahkumise tõttu, osa pidid end aga jäägitult tööle Euroopa Liidu institutsioonides pühendama.

Ka sekretäritööd on teinud paljud suurepäraseid spetsialistid. Paraku on nad aeg-ajalt vahetunud, sest oma põhitööl on neil sageli tööülesanded suurenenud, mis pole alati võimaldanud meie tegevust operatiivselt toetada.

Vastavalt vajadusele on ajakirja väljaandmist toetanud toimetuskolleegiumi liikmed.

Suurepärase on olnud igasugune koostöö nii Värskas kui Jänedal kohaliku personaliga. Kogu selle 40. korra puhul on rõõmustav märkida, et konverentside programmi on alati kuulunud ka diskussioonid nii töistel kui vabadel teemadel, osalenud on paljud majanduspraktikud, omavalitsuste juhid ja spetsialistid ning mitmed Riigikogu liikmed. Oleme hoolitsenud osalejate vaimse kui ka füüsilise tervise eest (sh saunatamine, Värska perioodil isegi Värska talumuuseumi suitsusaunas) ning ulatuslikult tutvunud Eestimaa looduse ja paljude vaatamisväärsustega, tähistanud paljusid rahvusvahelisi sündmuseid ja tähtpäevi ning meenutanud Eesti kultuuri, rahvamajanduse ja majandusteaduse suurkujusid ning ülikoolide organisatooreid-juhte (näiteks malegeenius Paul Keres /viidi läbi male kiirturniir konverentsil osalejate vahel/, ülikooli rektor Volli Kalm, majandusteaduse korüfee ja riigikogulane Uno Mereste, majandusteadlane ja pankur Rein Otsason, majandusteadlane ja -praktik Juhani Väljataga, juhtimisteadlased Madis Habakuk ja Raoul Üksvärv /oli ka riigikogulane/, laia haardega tööstur, majandustegelane ja minister Jüri Kraft jmt).

On olnud ka mõningaid ebakohti – nii mõnedki kolleegid Tartust ja Tallinnast on püüdnud nii konverentsi kui ajakirja üle võtta ehk n-ö oma nime alla saada. Seda mitte saavutades on nad hakanud konverentsi ja ajakirja halvustama, isegi keelanud oma

doktorantidel ja teistel kolleegidel meie ajakirjas artiklite avaldamise ja konverentsidel osalemise ning igal muul viisil toetamise (sh ka sekretäritöö keelamise). Eetiliseks sellist tegevust, seda eriti veel kõrgkooli õppejõudude puhul, ilmselt pidada ei saa. Allakirjutanu nimetaks seda lühidalt AK (mitte televisiooni Aktuaalne Kaamera, vaid „ahnus ja kadedus“).

Aeg-ajalt on mõned osalejad kurnanud meie kõrgete avaldamis- ja osalustasude üle. Oleme kursis teiste riikide ajakirjade ja konverentside avaldamis- ja osalustasudega (saanud regulaarselt kutseid konverentsidel osalemiseks ja ettepanekuid artiklite kirjutamiseks): meie tasud on keskmistest madalamad, isegi siis kui mujal on tegemist ühepäevase sündmusega (meil on konverents aga kolmepäevane). Pealegi ei kasuta me sponsoreid ega saa toetusi, mida sageli saavad kasutada ülikoolid (ka meil Eestis). Oleme olnud seisukohal, et sponsorite toetust on ehk mõnele teisele sündmusele või institutsioonile rohkem kui meile vaja.

Oleme oma ajakirja suurema osa eksemplare jaotanud tasuta autoritele ja konverentsil osalejatele, samuti paljudele meie kolleegidele või/ja moraalselt toetajatele ning mitmete teiste riikide ülikoolide ja kõrgkoolide raamatukogudele (eeskätt Saksamaa, Austria, Georgia, Venemaa jt).

Ka meie Saksa koostööpartnerile Berliini teaduskirjastusele (Berliner Wissenschafts-Verlag) oleme igal aastal tasuta mitukümmend eksemplari ajakirja saatnud, mida nad ise Saksamaal on jaotanud. Minimaalse koguse ajakirju oleme aeg-ajalt müünud ka Eesti raamatukogudele. Selle juures on meile abiks olnud firma TEEK OÜ⁴, kelle kaudu on meie ajakirja ostanud nii maakondade raamatukogud ja isegi USA Kongressi raamatukogu. Oleme seeläbi saanud täiendavaid rahalisi vahendeid nii ajakirja väljaandmiseks kui teaduskonverentsi ettevalmistamiseks ja läbiviimiseks. Pärast aastat 2021 on firma tegevus kokku tõmbunud ja 2024. aastast lõpetas TEEK OÜ mitmel põhjusel oma eksistentsi ning seeläbi langes meile see toetusallikas ära. Meie kirjastus, Mattimar OÜ, pole aga paraku see firma, kes osahingu TEEK müügiülesanded enesele võtaks, kuna tegevusvaldkond on meil teine.

Ka enamus Eesti sündmusi-konverentse on meie rahastamisest oluliselt kallimad (eriti siis, kui on keegi esineja teisest riigist või väga kitsalt spetsialiseerunud praktik osaleb). Ka meie konverentsidel on esinejad-professorid teistest riikidest, meie aga sel puhul oma tasumäärasid osalejatele pole suurendanud.

Alates aastast 2023 jätkame ilma pikaajalise saksa koostööpartnerita – Berliner Wissenschafts-Verlag. Nii nagu eespool kirjutatud firma Teek OÜ kohta, läheb isegi ühel suurel majandusel, Saksamaal, juba mõnda aega pehmelt öeldes – tagasihoidlikult.⁵ Saksamaal kasvab rahulolematus, Euroopa suurimat majandust iseloomustab stagnatsioon.

⁴ TEEK OÜ valdkond on olnud paberi, kirjatarvete, raamatute ja ajakirjandusväljaannete hulgi-müük (asutatud 01.01.1994). Firma oli edukas eksportöör, tehes müüki Euroopa Liidu riikidesse nagu Saksamaa ja väljapoole Euroopa Liidu riike, nagu Ameerika Ühendriigid, Kanada. Ekspordi osakaal kogukäibest oli ca 18%. Ekspordikäibest oli kõige suurem Ameerika Ühendriikide turuosa (89,4%), Kanada puhul (8,8%) ning Saksamaal (1,8%). Firma jaoks oli 2021. aasta ekspordikäive pigem nukker, sest müük välisriikidesse langes oluliselt. Kõige suurema languse tegi Kanada turg. [<https://ssb.ee/media/10384303/teek-ou-tegevuslugu?id=431717>] 4.02.2024.

⁵ Raal, K. (2024). „Saksamaal läheb praegu väga halvasti.“ Mis juhtus Euroopa suurima majandusega? Eesti Päevaleht, Välismaa, Delfi. 22.01.2024, 00:01.

Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF) viimase aruande järgi on Saksamaa ainus G7 riik, kelle majandus eelmisel aastal langes. Eri prognoosid lubavad, et majandusraskused räsivad Saksamaad ka tänavu. Lisaks kasvab riigis rahulolematus ja streikidest on saamas igapäevane nähtus. Valitsuse otsus kärpida diislikütuste toetust vallandas ulatusliku pahameeletormi ja Saksamaa põllumehed avaldavad juba mitmendat nädalat kõikjal riigi tänavatel meelt. Ehkki valitsus leevendas oma esialgset plaani, pole paljud sellega rahul ja ütlevad, et plaan ohustab endiselt paljusid väikese sissetulekuga põllumehi.

Energiakriis koos keerulise majandusolukorraga, kõrge inflatsioon ja sõda Ukrainas mõjutavad Saksamaa majandust kahjuks pikemalt, kui kevadel ennustati. Siiski oodatakse, et sealne majandus saab pärast aastavahetust sisse uue hoo ja on 2024. aastal taas kasvuteel.

Ehitussektor on jõudnud madalpunkti, kus on tarvis kiirelt reageerida. Põhiprobleemiks on suur eluasemenõudlus ning jäik ja bürokraatlik seadusandlus. Võrreldes teiste Euroopa riikidega on Saksamaal kõige enam langenud kinnisvarahinnad, kõige rohkem tõusnud ehituskulud, lisaks on ehituslepingute arv peaaegu olematu. Liidumaad on kokku leppinud mitmes meetmes, et tagada kiirem planeerimine ja ehitamine. Üks meede on turboehituslepe, mis on, nagu nimetuskii ütleb, mõeldud selleks, et kortermajade ehitamist kiirendada. Liidumaad soovivad ühtlustada ka mitmeid nõudeid. Ettevõtted peaksid kiiresti ära kasutama ehitusvõimalusi, saneerima hooneid või katuseid või muutma vabad alad eluruumideks.

Bürokraatia ja ranged nõuded on Saksamaal endiselt jõus, kuid vajadus uute hoonete ja elamispiindade järele on siiski tugevalt kasvanud, nii et siin peaks ka riik paindlikum olema.

Hoolimata keerulistest tingimustest investeerib Saksamaa elektri- ja digitööstusse, nagu teatas novembris Saksa elektro- ja digitööstuse liit ZVEI e.V. Kümnest Saksamaa elektri- ja digitööstuse ettevõttest kurtis ZVEI liikmete uuringus seitse, et elektrikulud on nende jaoks märgatav konkurentsikoormus.

Saksa ettevõtted tahavad investeerida, ehkki proovikivid on suured. Kümnest ettevõttest üheksa on seisukohal, et Saksamaa konkurentsivõime on viimase viie aastaga halvenenud. Küsitluse kohaselt on selle põhjuseks liigne bürokraatia, kõrge maksu- ja lõivukoormus ning ebakindlus elektrikuludes ja varustuskindluses.⁶

Eelnev mõjutab ka kõiki teisi Saksa majanduse harusid ja ettevõtteid-organisatsioone ning sellega seoses tegi Saksa kirjastus juba 2023. aasta algul meile ettepaneku koostöö peatamiseks. Selleks olid juba ka mõne aasta tagused märgid – neil vahetusi tihti meiega tegelenud töötajad ning lõpuks vähendati kirjastuses ka inimeste arvu, sh neid, kes meie ajakirjaga tegelesid. Kokkuvõtlikult – Saksa kirjastus on oma tegevust päris suures ulatuses kärpinud, mis on nüüd ka meile mõju avaldanud. Asjaolude paranedes võib-olla meie koostöö jätkub!?

* * *

[<https://epl.delfi.ee/artikkel/120263908/saksamaal-laheb-praegu-vaga-halvasti-mis-juhtus-euroopa-suurima-majandusega>] 7.02.2024.

⁶ Saksa majandus aastaks 2024. EASI ja KredExi ühendasutus. 11. detsember 2023. [<https://eas.ee/saksa-majandus-aastaks-2024/>] 7.02.2024.

Kindlasti oleme valmis oma toimkondade koosseisu võtma noorema põlvkonna esindajaid. Vaatamata otsingutele, pole leidnud (või halvasti otsitud?). Oleme kohanud kaht laadi inimesi – ühed loodavad kiirelt palju raha teenida ja teised pole ei ajakirjast, konverentsist ega teadusest huvitatud.

Siiski oleme põgusalt visualiseerinud nii ajakirja kui konverentside perspektiivi aastateks 2025 – 2029⁷ (detailsemalt; soovitatult ka uute, nooremate jõudude lisandumisel) ja isegi aastani 2037 (siis juba võiks olla kõik uute toimkondade korraldada).

Peatoimetajana soovin autoritele visadust ja edu sisukate artiklite kirjutamisel-avaldamisel ning peakorraldajana aktiivset osalemist meie konverentsidel, õnnestunud ettekan-deid ja intrigeerivaid küsimusi ning neist tulenevaid diskussioone.

Pealegi kordaksin – meie ajakiri on enam kui kümnes rahvusvahelises andmebaasis, sh Scopus, kõlblikuks tunnistatud ning ETIS-es kõrgeima taseme 1.1, saavutanud.⁸ Siin ajakirjas kvaliteetseid artikleid avaldada on nii doktorantidele (miks mitte ka parimatele magistriõppes osalejatele) kui majandusteadlastele ja teistele huvilistele hea võimalus oma teadustööd publitseerida.

Sellega kaasnevad ka suurepärased võimalused meie konverentsidel osaleda ning häid kogemusi ja kontakte saada.

NB! Ajakirja toimetus ja konverentsi toimkond on valmis teiega koostööd tegema!

Jaanuar – veebruar, 2024

Tallinnas, oma Pirita-Kose kodukontoris

Tegusaid aegu ja toredaid inimesi meenutades

Matti Raudjärv

(ajakirja asutaja ja peatoimetaja ning konverentside seeria algataja ja peakorraldaja)

⁷ Vt tulekuvisioni, näiteks ajakirja käesolevas numbris tagapool (aga samuti varasemate aastate numbrites) ilmunud informatsiooni: Loodetav tulekuinformatsioon (2025 – 2029) / Die Zukunftsinformation (2025 – 2029) / Expected future information (2025 – 2029).

⁸ Mõnede kolleegide info alusel ja arvates on käesolev majandusajakiri Balti riikides ainsana sellise kõrgeima taseme saavutanud. Allakirjutanu ei soovi selles küsimuses ise midagi arvata ega kaasa rääkida.

40 YEARS FROM THE FIRST “SHIP CONFERENCE” AND FOUNDATION OF THE JOURNAL

Yes, 40 years have passed from the probably one of the first scientific conferences lasting three days at that time (May, 1984) during which the presentations were made and discussions were held on the water, in a ship, namely on MS Vanemuine travelling along the Emajõgi River, lakes Peipsi (Peipus) and Pihkva (Pskov), the Värskla Bay and Velikaya River along the route Tartu–Värskla–Pskov–Värskla–Tartu. As the participants regarded the conference very successful, the following, second conference was held 10 years later, in 1994, and then annually until now.

The conference of 2024 would have been already the 32nd conference. Unfortunately, although five conferences (2020–2024) had been prepared, they were not held as several important participants from other countries could not travel to Estonia due to Covid-19 and the Russian aggression in the Ukraine. For some of them it was even prohibited to leave the country at that time, and some of them were ill themselves!

Also, a scientific collection of brief articles and theses was published before the conference of 1984, which can be regarded as the predecessor of this current scientific journal, the XXXII volume of which will be published this year, since 2007 under the almost similar name to the current name.¹

Both the conferences and the collections (and later also the journal) became international as since 1996 several good colleagues from the University of Kiel and the Kiel University of Applied Sciences in Germany participated both in the conferences and in the publishing of papers. As Estonia had been an independent country again for several years already, our economists had managed to acquire many work-related contacts during that time, i.e. within the four or five years, with also colleagues from universities of other countries.

The author of this brief article has written about the “ship conference”, what followed it and the publications for several times also earlier in this journal. Also this time I am not going to copy sentences from earlier texts here but will write about some memories presented under a slightly different angle here.

In 1984 and in 1994, none of the participants in the conference would have believed that we would continue the activities of these first events also in 2024 with several participants from that first time. But this is how time works:

- * a few colleagues have passed away by now;
- * many former colleagues have retired and are not engaged in scientific research;
- * some people have been active in earlier years and have also participated in the work of the committees in 2024.

¹ In 2007–2014, the English name of the journal was “Discussions on Estonian Economic Policy”. Above all, for more accuracy, incl. for the reflection of the topics of papers published until then, and in the interests of broader geography of economic policy in future, we specified the name of the journal from 2015 and it is now “Estonian Discussions on Economic Policy” in English. The name of the journal in German and Estonian remained the same, and the continuity of the publication was maintained.

During the past 40 years, the activities have mainly developed further and been successful. Colleagues, economists of universities and other institutions of many countries have made excellent presentations and participated in discussions in our conferences. The participants always gave good recommendations to doctoral students who participated in conferences, both for presentations and for writing theses.

Substantive papers by many colleagues of foreign countries and also from Estonia have been published in the journal.² Publishing papers in our journal has been a good opportunity also for doctoral students (and also others) as it is a journal assessed and recognised by about ten international databases (incl. Scopus) and included in the databases. In the Estonian Research Information System, the journal has been in the highest ETIS category, 1.1, since 2019.

After the inclusion of the journal in international databases (particularly Scopus) we have attracted more interest:

- A number of chief editors of economic journals from Europe, USA and Asia have made proposals to authors of our journal (incl. to the chief editor of this journal) to write papers for them and/or peer review papers submitted to them (what the author of this articles has also done – being a peer reviewer for many years already for the journal “European Scientifics Journal” (ESJ) published in Rome, Italy).
- Several publishing companies and groups of researchers, research networks from India, China and Southeast Asia have also wanted to discuss with us either close cooperation (incl. with their participation) and/or acquisition of our journal in the future.
- In a few recent years (also in 2024), the undersigned has participated in an annual Academic Reputation Survey of the *Times Higher Education* at the proposal of Duncan Ross, the Chief Data Officer of *Times Higher Education (THE)* at 26, Red Lion Square, London.
- Several universities and colleges from Europe and the USA have made proposals both for writing papers and making presentations at their conferences.
- We have received quite a few applications for publishing papers in our journal and participation in the conference, often from the East, so to say. Unfortunately, their participation in our conference is problematic because of the Russian aggression in Ukraine. Also, e.g. bank transfers to us from Russia and Byelorussia are not possible because of the respective decisions of our banks (e.g. the respective information on the web site of the SEB Bank).

We can perhaps conclude from this that the papers published in our journal have attracted wider attention, and authors who have published their papers in our journal may receive interesting proposals for cooperation from the rest of the world also in the future.

We have had and have also now excellent editors, members of the editorial board, interpreters and translators, secretaries and peer reviewers.

² See the list of countries, e.g. at the end of this issue, and also articles at the end of issues of earlier years: Informatsioon ajakirja toimkonnalt / Information from the editorial team / Information des Redaktionsteams, in three languages.

* * *

We are surely ready to accept also representatives of the younger generation to our committees. Despite searches, we have not found any (or have not searched well enough?). We have met two kinds of people – some people hope to earn a lot of money fast and other people are not interested in neither the journal, the conference or research.

However, we have some visions of the future prospects for both the journal and the conferences for 2025–2029³ (in more detail; advisably also with the inclusion of new, younger people) and even until 2037 (then already everything could be organised by new committees).

As the chief editor, I wish authors perseverance and success for writing and publishing substantive papers and as the main organiser I wish them active participation in our conferences, successful presentations and intriguing questions and the resulting discussions. Besides, I have to emphasise again – our journal has been deemed as suitable for more than ten international databases, incl. Scopus, and has achieved the highest level, 1.1, in ETIS.⁴ Publishing high-quality papers in this journal is a good opportunity for publishing research work both for doctoral students (why not for the best master students) and economists and other interested people.

This brings along also excellent opportunities for participation in our conferences and obtaining good experience and contacts.

NB! The editorial board of the journal and the organising committee of the conference are ready to have cooperation with you!

January – September 2024

In Tallinn, home office at Piritä-Kose

Remembering active times and fine people,

Matti Raudjärv

(Founder and chief editor of the journal, and the initiator and main organiser of the series of conferences)

³ See the information on the visions of the future, for instance, further in this issue of the journal (but also published in the issues of earlier years): Loodetav tulevikuinformatsioon (2025 – 2029) / Die Zukunftsinformation (2025 – 2029) / Expected future information (2025 – 2029).

⁴ According to the information and opinion of some colleagues, only this economic journal has achieved such a high level in the Baltic States. The undersigned himself does not wish to express any opinion or thoughts about this issue.

MÕNED MÕTTED MAJANDUSPOLIITIKA ÕPETAMISEST EESTI KÕRGKOOLIDES-ÜLIKOOLIDES

Käesolevas lühiartiklis peatub allakirjutanu eeskätt Tallinna Tehnikaülikoolis (TTÜ; (1992–1998)) ja Tartu Ülikoolis (TÜ) õpetamise kogemustele, olles TTÜ-s Eestis esimese majanduspoliitika õppetooli asutaja, juhataja ja professor ning õpetanud majanduspoliitika aineid ka TÜ majandusteaduskonnas (alates 1996), TÜ Pärnu Kolledžis ja TÜ Narva Kolledžis (kuni 2019). Lisaks õpetanud majanduspoliitika aineid neljal aastal (2014–2017) ka Georgias – Tbilisis Georgia Tehnikaülikooli majandusteaduskonnas külalisprofessorina.

Käesolevat artiklit on allakirjutanu juba ligi kümme aastat kavandanud, info alased kokkulepped olid nii tollaegse TTÜ majandusteaduskonna dekaani professor Üllas Ehrlich'iga kui TÜ majandusteaduskonna professori Janno Reiljan'iga. Ajad olid aga kiired ja asjad jäid pooleli. Täna on sündmustest palju aega möödunud, Üllas Ehrlich pole enam dekaan ja mitmed detailid unustanud, Janno Reiljan lahkus kahjuks meie seast jaanuaris 2018 ja puhkab nüüd Tartus Raadi kalmistul. Õnneks oli mõlemas teaduskonnas inimesi, kes sündmuse mäletasid ning allakirjutanut suunasid, infoga varustasid. Aitäh neile, nende nimele avalikustamine rahu huvides pole aga oluline.

1. Majanduspoliitika õppetool TTÜ-s (alates septembrist 1992)¹

Siinjuures tuleks märkida, et kui Matti Raudjärv /MR./ (MR. asutas 1992. aastal Tallinna Tehnikaülikoolis esimese majanduspoliitika õppetooli Eestis (Tartu Ülikoolis loodi majanduspoliitika õppetool rohkem kui aasta hiljem, 1993. aasta lõpus), kuulus õppetool mitme teise õppetooliga Territoriaalmajanduse instituudi koosseisu (direktoriks juristist professor Ants Kukrus /1992–2002/).

1996. aastal kutsusid professor Janno Reiljan ja professor Jüri Sepp Matti Raudjärve TÜ majandusteaduskonda külalisõppejõuks mõne majanduspoliitika aine osasid õpetama.

1998. aastal lahkus Matti Raudjärv koos mitmeaastase rahastusega Eesti Teadusfondi (ETF) Grandiga täielikult tööle Tartu Ülikooli majandusteaduskonda² (edasi oli õppetooli juhatajaks mehhaanikainsenerist Kaarel Kilvits /alates aastast 1997/, kelle Matti Raudjärv oma õppetooli kutsus mõned aastad varem).

Mõistlikku koostööd uue juhatajaga ei tekkinud, sest K. Kilvits kirjutas Matti Raudjärve poolt 1995. ja 1997. aastal avaldatud originaalse raamatu-õpiku³ (mida üliõpilased TTÜ-

¹ TTÜ-ga seotud informatsioon on pärit Matti Raudjärve (MR.) arhiivist ja Internetist ning seda on täiendatud MR-le saadetud e-mailidega: 5.04.2024 ja 8.04.2024. Lisaks telefonivestlused oludega kursis olevate inimestega.

² ETF Grant 1998 – 2000: Eesti Vabariigi arengut kindlustava eesmärgipärase ja kompleksse majanduspoliitika ning vastava koolituse teoreetilise-praktilise aspektid. Grandi hoidja M. Raudjärv.

³ Raudjärv, M. (1995). Sissejuhatus majanduspoliitikasse: Teoreetilised põhialused ja kategooriad. Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond, majanduspoliitika õppetool. Tallinn: Mattimar AS, 83 lk.; Raudjärv, M. (1997). Majanduspoliitika alused. 2. väljaanne. Tartu Ülikooli majandusteaduskond, rahvamajanduse instituut, majanduspoliitika õppetool. Tallinn, Tartu: Mattimar OÜ, 107 lk.; Raudjärv, M. (2000). Majanduspoliitika alused. 3., täiendatud väljaanne. Tartu Ülikooli

s ja teistes Eesti ülikoolides-kõrgkoolides aktiivselt kasutasid) leht-lehelt maha ja avaldas oma nime all⁴ (viidates vaid sissejuhatuses, et **võimaluste piires** on kasutatud Matti Raudjärve raamatu materjale). **Sisuliselt oli tegemist plagiaadiga!**⁵

Huvitav – kui üliõpilased tegelevad plagiaadiga, on järeldused karmid – kuni eksmatrikuleerimiseni. Antud juhul aga õppejõu ja õppetooli juhataja puhul, piirduti vast tühise tähelepanu juhtimisega. Au see Tallinna Tehnikaülikoolile kindlasti ei teinud. Noomida sai K. Kilvits küll TTÜ tolleaegse rektori professor Olav Aarna⁶ poolt ja laideti teda ka TTÜ nn eetikakomisjoni poolt, kuid teaduskonnas midagi ette ei võetud.

Kaarel Kilvits'a õppe- ja teadustöö valdkond oli suhteliselt tagasihoidlik: Majanduspoliitika; Tööstuspoliitika; Innovatsioonipoliitika; Tehnopolitiika; Tööstuse restruktureerimine, Integreerumine Euroopa Liiduga. Valdavalt oli tegemist tema põhihariduse, so mehhaanikainseneri valdkonnaga. Kuna allakirjutanu oli seotud Tartu Ülikooliga, siis ilmselt ei olnud TTÜ majandusteaduskonnas kompetentseid kolleege, kes oleks K. Kilvitsa nõ vajaliku järje peale suunanud. Ja kas see üldse kedagi huvitas (dekaanid Alari

majandusteaduskond, rahvamajanduse instituut, majanduspoliitika õppetool. Tallinn, Tartu: Mattimar OÜ, 157 lk.

⁴ Kilvits, K. (1999). Majanduspoliitika. Tallinn, TTÜ Kirjastus, 160 lk.; K. Kilvitsal on veelgi mõned majanduspoliitika alased publikatsioonid – võib-olla on ka need teiste autorite töödest maha kirjutatud?

⁵ Plagiaat (ladina keeles plagiarus „inimeseröövija, orjakaupmees“) ehk loomevargus on võõra teose või selle osade avaldamine enda omadena. Plagiaadiks nimetatakse ka kirjaniku teose trükis avaldamist ilma tema nõusolekuta.

Mistahes teost saab pidada plagiaadiks vaid juhul, kui see vastab kolmele kriteeriumile. Esiteks: esineb äratuntav sarnasus kahtlustatava teose ja mõne varasema teose vahel. Teiseks: teoste vahel esinevat sarnasust ei ole võimalik seletada juhusega. Kolmandaks: teose autor ei ole viitamise või tänuõnadega või muul viisil tunnistanud varasema teose kasutamist. Plagiaat. [<https://et.wikipedia.org/wiki/Plagiaat>] 19.04.2024.

⁶ Jõhvi kontserdimajas 5. oktoobril 2024 toimunud haridustöötajate ja hariduse toetajate tunnustamisel, aasta õpetaja galal, pälvis riikliku elutööpreemia akadeemik Olav Aarna. [<https://www.err.ee/1609482787/olav-aarna-palvis-elutoopreemia>] 5.10.2024.

Olav Aarna (sündinud 4.11.1942 Tallinnas) on Eesti informaatikateadlane, poliitik ja Eesti Teaduste Akadeemia liige (alates 1990). Aarna oli 1991–2000 TTÜ rektor, 2000–2003 Estonian Business Schooli (EBS) rektor ning 2003–2007 X Riigikogu liige. [https://et.wikipedia.org/wiki/Olav_Aarna] 6.10.2024.

Purju⁷ /kuigi põhihariduselt majandusküberneetik/ ja Enn Listra⁸ /põhiharidus: teoreetiline füüsika; aastatel 1993–1997 oli TTÜ majandusteaduskonnas magistriõppes ja aastatel 1997–2001 samas ka doktoriõppes).

Tema juhtimisel hakkas õppetool TTÜ-s samm-sammult kiratsema. 2002–2013 oli majanduspoliitika õppetool Avaliku sektori majanduse instituudi koosseisus (direktoriks oli K. Kilvits) ja aastal 2017 likvideeriti nii instituut kui õppetool.

Vestlusest mitmete teaduskonna inimestega paljude aastate vältel ilmnas, et mõne liitumise ja likvideerimise põhjuseks olevat olnud ka inimeste (sh ka ülemuste poolsete) vahelised arusaamatused ja konfliktid.

⁷ Suhteliselt kummaline on endise kolleegi Alari Purju (majanduskandidaat; PhD) tööalane karjäär (kui seda nii võib nimetada) TTÜ-s ja väljaspool olnud (jääb mulje, et kohati ei sobinud ta ei ühe ega teise institutsiooni struktuuri):

TTÜ majandusteaduskond: prodekaan: 1992–1993, aseprofessor, 1994–1997, prodekaan: 1994–1996; dekaan: 1996–2004, professor, 1997–2004; vanemteadur: 1.01. 2005–31.12.2009

EBS, Estonian Business School: professor ja Sotsiaalteaduste instituudi juhataja: 2005–2009

TTÜ majandusteaduskond: Avaliku sektori majanduse instituut, Avaliku sektori ökonomika õppetool, professor: 1.01.2009–31.12.2013

TTÜ ehitusteaduskonna Logistikainstituut liideti TTÜ mehaanikateaduskonna masinaehituse ja tööstustehnoloogia instituudiga

TTÜ ehitusteaduskond: Logistikainstituut, direktori kt.: 1.01.2013–31.03.2016

TTÜ mehaanikateaduskond: Masinaehituse instituut, Logistika õppetool ja ehitusteaduskond: Logistikainstituut, Tarneahela juhtimise õppetool, külalisprofessor: 1.01.2013–31.03.2016

TTÜ mehaanikateaduskond: Masinaehituse instituut, Logistika õppetool, külalisprofessor (0,50): 1.04.2016–31.12.2016

TTÜ inseneriteaduskond: Mehaanika ja tööstustehnika instituut, külalisprofessor (0,50): 1.01.2017–31.08.2017

EBS, Estonian Business School: külalisprofessor (0,50): 1.09.2016 – ...

⁸ Endise kolleegi Enn Listra tööalane karjäär TTÜ-s:

TTÜ majandusteaduskond: Rahanduse ja majandusteooria instituut, Majandusmatemaatika, statistika ja ökonomeetria õppetool, Statistika ja ökonomeetria õppetool, lepinguline õppejõud (0,75): 1992

TTÜ majandusteaduskond: Rahanduse ja majandusteooria instituut, Majandusmatemaatika, statistika ja ökonomeetria õppetool, Statistika ja ökonomeetria õppetool, lektor (1,00): 1.09. 1993–31.08.2002

TTÜ majandusteaduskond: Rahanduse ja panganduse õppetool, juhataja ja professor: 1.09. 2002–31.12.2016

TTÜ majandusteaduskond: dekaan: 2004–2009 ja 1.01.2017–08.03.2023

TTÜ majandusteaduskond: Tootlikkuse ja konkurentsivõime keskus, juhataja: 2014–31.12. 2016

TTÜ majandusteaduskond: Majandusanalüüsi ja rahanduse instituut, professor: 1.01.2017–30.06.2022

TTÜ majandusteaduskond: dekanat, teadur (0,20): 9.03.2023 – ...

TTÜ majandusteaduskond: emeritprofessor: 01.05.2023 – ...

Eesti Majandusteaduse Selts: asepresident: 2007–2010

2. Majanduspoliitika õppetool TÜ-s (alates detsembrist 1993)⁹

Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas loodi majanduspoliitika õppetool 1993. aasta lõpul Majanduspoliitika ja riigimajanduse instituudi asutamise raames Õppetooli juhatajaks oli professor Jüri Sepp.

Õppetool loodi ettevõtluspoliitika lektoraadi ja majandusteooria õppetooli ühe osa alusel. Majanduspoliitika kui eriaine rakendus 1994. aasta sügissemestrist. Majanduspoliitika õppetooli ülesanneteks kujunes:

- Majanduspoliitika üldteooria õpetamine;
- Mikromajanduspoliitika käsitlemine nii teadus- kui õppetöös.

1996. aastal lisandus majanduspoliitika õppetoolile majandusajaloo lektoraat.

1998/1999. õppeaastal liideti majanduspoliitika õppetooliga riigimajandus õppetool.

Õppetöös oli majanduspoliitika õppetooli põhiülesandeks majanduspoliitika ja riigimajanduse eriaine (spetsialiseerumissuuna) korraldamine ja õpetamine koos riigimajanduse õppetooliga. Võib ütelda, et ega ka TÜ majanduspoliitika õppetool ei hiilanud kogu majanduspoliitika valdkonna õpetamisega.

Majanduspoliitika õppetooli õppejõud õpetasid järgmisi aineid (9, neist 8 on otseselt majanduspoliitika ained):

Institutsiooniökonomika, Uus poliitiline ökonomia, Võrdlev majanduspoliitika, Struktuuripoliitika, Konkurentsipoliitika, Konkurentsi- ja struktuuripoliitika, Regionaal- ja kohaliku omavalitsuse poliitika, Regionaal- ja lokaalpoliitika, Keskkonnapoliitika.

Riigimajanduse õppetooli õppejõud õpetasid järgmisi aineid (13, neist 8 on otseselt majanduspoliitika ained):

Struktuuriökonomika, Euroopa Liidu majandus- ja rahanduspoliitika, Rahapoliitika, Raha- ja stabilisatsioonipoliitika, Välismajanduspoliitika, Maamajanduspoliitika, Agaraarpoliitika, Sotsiaalsfääri rahastamine, Sotsiaalpoliitika, Sotsiaal- ja tööpoliitika, Avaliku sektori ökonomika, Finantsjuhtimine avalikus sektoris, Avaliku sektori ökonomika ja juhtimine.

Bilanss: kahe õppetooliga õpetati kokku 22 ainet, millest 6 ainet ei olnud otseselt majanduspoliitika ained.

Oletatav põhjus: keegi õppejõududest ei olnud stažeerimisel teiste riikide ülikoolides pühendanud end kogu majanduspoliitika valdkonna tundmaõppimisele ning sellest tulevalt õnnestus õppeprotsessis vaid osaliselt majanduspoliitika valdkonda haarata.

Alates 1.01.2016 asus Riigimajanduse ja majanduspoliitika õppetooli juhatajana ametisse teadus- ja innovatsioonipoliitika professor Kadri Ukrainski¹⁰ PhD

⁹ TÜ-ga seotud informatsioon on pärit Matti Raudjärve (MR.) arhiivist ja Internetist ning allikast: Sepp, J. (2008). Majanduspoliitika. Tartu Ülikooli majandusteaduskond 70/40. Tartu Ülikooli Kirjastus, lk. 195–201. Lisaks vahetud vestlused ja telefonivestlused oludega kursis olevate inimestega (sh Janno Reiljan jt).

¹⁰ Ta on olnud lühemat aega Riigimajanduse ja majanduspoliitika õppetooli juhataja ka perioodil 1.02.2013–31.12.2015. Perioodil 1.09.2006 kuni 31.12.2015 oli ta vahelduvalt erakorraline teadur, välismajanduse teadur, projektijuht, innovatsiooni juhtimise vanemteadur, ka teadusprodekaan (17.09.2014–31.12.2015) ja asejuhataja teaduse alal (1.01.2016–30.04.2016).

(majandusteadus). Täna sel päeval ka TÜ sotsiaalteaduse valdkonnas majandusteaduskonna asejuhataja teaduse alal ning „Ettevõtluse ning tehnoloogia juhtimise MA“ programmi juht, samuti programmi juht magistriõppekavale „Ettevõtlikkus majanduspoliitika kujundamises“. Õppetöö ained on ilmselt vastavuses professuuriga – teadus- ja innovatsioonipoliitika.

Teiseks majanduspoliitika õppejõuks samas õppetoolis on majanduspoliitika kaasprofessor Diana Eerma¹¹ PhD (majandusteadus). Varasem põhiõppejõud Jüri Sepp on emeriteerunud ning ametis vaid 0,25 koormusega.

TTÜ-s oli olukord esimesel perioodil (1992–1998) vastupidine: Matti Raudjärv pühendus alates esimesest stažeerimisest (Kielis Ülikool, Majanduspoliitika instituut / november–detsember 1989/, direktor professor Gerhard Prosi /27.10.1935 Ludwigsburg – 29.08.2014, Kiel, emeriteerus 2001/) ning valdavalt ka järgnevatel stažeerimistel *kogu majanduspoliitika valdkonna tundmaõppimisele* (sh 1995. aastal Paderborni Ülikooli majanduspoliitika instituudis, professor Peter Dobiase juures, samuti mitmel aastal, viimati aastatel 2016/2017 Kielis Maailmamajanduse Instituudis dr Klaus Schraderi ja dr Claus-Friedrich Laaseri juures).

Pärast Matti Raudjärvi e lahkumist TTÜ-st Tartu Ülikooli, tekkis ka TTÜ-s nõ „poolik olukord“.

3. TTÜ ja TÜ majanduspoliitika õppetoolide õppetöö väline koostöö (1994–2006). Matti Raudjärve õppetöö väline tegevus TÜ Pärnu Kolledži (ja Narva Kolledžis külalisõppejõuna) koosseisus

Ainulaadne oli majanduspoliitika konverentside korraldamine Tartus–Värskas, kus initsiaatoriks-idee autoriks ja peakorraldajaks oli Matti Raudjärv. Esimene konverents oli kolmepäevane nn laevakonverents mais 1984 (Tartu–Värskas–Pihkva–Värskas–Tartu). Teine konverents toimus aastal 1994¹² – siis kutsus juba TTÜ majanduspoliitika

ETIS-e CV ei näita pühendunud stažeerimist majanduspoliitika valdkondadele, on vaid valdkonnad üldiselt: ETIS-e valdkond: 2. Ühiskonnateadused ja kultuur; 2.12. Majandusteadus ning CERCS-e valdkond: S180 Majandus, ökonomeetrika, majandusteooria, majanduslikud süsteemid, majanduspoliitika ja nn täpsustuseks: Teadus- ja innovatsioonipoliitika.

Doktorikraad (PhD) aastal 2008: Innovatsiooniteadmuse allikad Eesti puidusektori näitel (juh-d: George Nicholas von Tunzelmann ja Janno Reiljan).

¹¹ Rahvusvaheliste suhete magister, majanduspoliitika, MIA. International Affairs in Economic Policy Management, Columbia Ülikool, New York, USA, Rahvusvaheliste Suhete ja Haldusjuhtimise Kool, 2001. Ta on olnud perioodil 2001 kuni 30.04.2015 teadur, majanduspoliitika teadur ja majanduspoliitika lektor. Perioodil 1.05.2015 kuni 31.12.2020 majanduspoliitika dotsent ja alates 1.01.2021 majanduspoliitika kaasprofessor ja alates 11.08.2022 ka „Ettevõtte majanduse (BBA) programmi“ programmi juht.

ETIS-e CV ei näita pühendunud stažeerimist majanduspoliitika valdkondadele.

Doktorikraad (PhD) aastal 2014: Raamatupidamislik käsitus ülikooli teaduskonna sotsiaaltulemuse arvestuseks Tartu Ülikooli näitel (juh-d: Peter Joachim Friedrich ja Jüri Sepp).

¹² 1984. aastal toimus Matti Raudjärve initsiatiivil ja peakorraldamisel selle seeria esimene kolmepäevane nn laevakonverents (Tartu – Värskas; Värskas – Pihkva – Värskas; Värskas – Tartu). Konverents õnnestus ning seejärel hakkasid osalejad nõudma, et seda korrataks. Teoks sai see kümne aasta pärast (kuna vahepeal toimusid teised konverentsid ning Eesti saavutas taas iseseisvuse ja sellega

seoses oli kõigil palju muid tegevusi), kuid sobilikku laeva enam ei olnud (endine mootorlaev „Vanemuine“ oli vana, oma sõidud lõpetanud, veest Emajõe kaldale välja tõstetud, roostetas ja ootas utiili saatmist).

Kuna ka aastal 1994. ja järgnevatel aastatel hakkas konverents edukalt ja hoogsalt toimuma ning 1996. aastal muutus rahvusvaheliseks, ilmusid ka korralikud teaduslühiaikiliste (teeside) kogumikud, siis peatselt ilmus välja „kosilane“ – kolleeg Alari Purju TTÜ-st. Ta pöördus Jüri Sepa /kes oli nüüd Matti Raudjärve poolt kaaskorraldajaks kutsutud/ poole ettepanekuga, et nemad – Alari ja Jüri, oleks kahekesi konverentsi peakorraldajad. Jüri Sepp teatas sellisest ettepanekust ka Matti Raudjärvele ning „kosilane“ jäi nõ „pika ninaga“. Selline oli siis selle „kosilase“ *tööstiil* prodekaani ja dekaani TTÜ majandusteaduskonnas.

* * *

Hästi korraldatud konverentsid toimusid ja heal tasemel publikatsioonid ilmusid igal aastal (alates 1994), kuid 2006. aastal Värskas konverentsi lõpetades võttis sõna ka kaaskorraldaja Jüri Sepp. Ta tegi üpris ambitsioonika ettepaneku (nõ sõites sisse lahtisest uksest): konverents korraldada mitte igal aastal, vaid üle aasta ning tema peakorraldajana ja TÜ majandusteaduskond on valmis kogu senise tegevuse enese peale võtma (miks mitte võtta üle süsteemi, mis on hästi sisse tõotatud ja toimib eeskujulikult!).

Ettepanek ei leidnud toetust, vaid eeskätt kriitikat: sõna võtsid professor Sulev Mäeltsemees TTÜ-st, professor Janno Reiljan TÜ-st ja professor Manfred O. E. Hennies Saksamaalt, Kieli Raken-dusülikoolist. Nende arvamus oli – seni on konverentsid suurepärastel toimunud ja publikatsioonid heal tasemel ilmunud ning senist tegevust pole mõtet muuta – jätkame samaviisi. Võimalik, et Jüri Sepa ettepanek oli ajendatud ka sellest, et ta oli sel ajal (2004–2007) Eesti Majandusteaduse Seltsi president ja siis oleks olnud võimalik ka oma tegevust presidendina kaalukamana näidata. Jüri armastas ikka aeg-ajalt ütelda: „Tahan veel silma paista!“. Nüüd oli „silma paistmine“ siis käes ... ? Käesoleva artikli viites 5 toodud allikas „Tartu Ülikooli majandusteaduskond 70/40“, kus viidati õppetoolides töötanud inimestele (majanduspoliitika õppetoolist kirjutas Jüri Sepp), pole kordagi nimetatud, et Matti Raudjärve oli TÜ majanduspoliitika õppetooliga seotud juba aastast 1996 (Janno Reiljani ja Jüri Sepa kutsel) ja ka seda mitte, et teaduskonverentside korraldamise idee just temalt oli tulnud (1984 ja 1994 ...) ja oli õppetoolis kuni 2000. aastate keskpaigani (seejärel kutsutuna TÜ Pärnu Kolledžile ja hiljem osaliselt ka Narva Kolledžile orienteerus) ning konverentside peakorraldajaks ja ajakirja peatoimetajaks (ka kogumike puhul) on olnud just tema. Kas seda mittemainimist-vaikimist tuleb võtta kui ignoreerimist 2006. aasta äraütlemise eest. Elame üle!

* * *

Peatselt ilmus välja järgmine, kolmas, mõneti nõudlikum ja ambitsioonikam „kosilane“ kui esimene „kosilane“ (ja mitte tagaselt, vaid ühel Tartus toimunud seminari järelselndmusel majandustead-laste seltskonnas Elva lähistel, Andres Arraku /17. juuli 1958 Tartu – 4. mai 2017/ suvekodus) ning otse Matti Raudjärve poole pöördudes (ja seda varasema kaaskorraldaja Jüri Sepa teadmisel-juure-solekul) konverentsi korraldamist ja ajakirja väljaandmist Eesti Majandusteaduse Seltsi ja tema eestvedamisel edaspidi teha. Nimelt oli kolmas „kosilane“ endine kolleeg TTÜ-st, Enn Listra? Enn, olles TTÜ majandusteaduskonna dekaan (2004–2009) ning saanud rotatsiooni korras 2007. aastal ka Eesti Majandusteaduse Seltsi presidendiks, oli ilmselt arvamusel, et ta „säraks“ paremini kui tema oleks dekaani ja presidendina ka olulise rahvusvahelise teaduskonverentsi peakorraldaja ja teadusajakirja peatoimetaja (nimelt aastast 2007 arendasime varasema teaduskogumiku paljude andmebaasides fikseeritud rahvusvaheliseks kolmekeelseks teadusajakirjaks). Selline, mõneti häbematu ettepanek korraliku tegevuse ülevõtmiseks ja uue nime all edasiseks tegevuseks sai kiirelt eitava vastuse.

* * *

Eelnev ei olnud veel kõik – kui Matti Raudjärve juba TÜ Pärnu Kolledžis töötas, ilmus ühest Eesti kõrgkoolist välja juba neljas „kosilane“, kes mitte eriti tagasihoidlikult nii konverentsi kui ajakirja enesele ja oma kõrgkoolile soovis saada (siinjuures ei nimeta ma selle inimese nime, ega kõrgkooli;

õppetooli juhataja ja professor Matti Raudjärv konverentsi kaaskorraldajaks TÜ majanduspoliitika õppetooli (juhataja professor Jüri Sepp). Aastast 1996 muutus konverents rahvusvaheliseks eeskätt saksa kolleegide osavõtul. Koos erinevate Eesti institutsioonidega ja rahvusvaheliste partneritega sai 1994–2006 teoks 13 konverentsi koos vastavate teaduskogumike väljaandmisega.

Järgnevatel aastatel jäi TÜ majanduspoliitika õppetool (ja Jüri Sepp) konverentside korraldamisest ja 2007. aastal asutatud teadusajakirja väljaandmisest kõrvale ning nii konverentsi peakorraldajana kui ajakirja peatoimetajana tegutses nn uue hingamise tingimustes edasi Matti Raudjärv, kes sel ajal töötas juba Tartu Ülikooli Pärnu Kolledžis. Tartu Ülikool jäi pea üldse nii konverentsi korraldamisest kui ajakirja väljaandmisest kõrvale (vaid professor Janno Reiljan ja Peter Joachim Friedrich olid aktiivselt tegevad, Janno kuni oma surmani jaanuar 2018; Kadri Ukrainski oli seisukohal, et tema nimega ei tohiks ei konverentsi ega ajakirja siduda, st loobus koostööst, kuigi Janno Reiljan oli tema doktoritöö üks juhendajatest) ning valdavalt olid tegevad nii konverentsi kui ajakirjaga kolleegid TTÜ-st (professor Sulev Mäeltsemees, professor Üllas Ehrlich, sekretärid), Saksamaalt (professor Manfred O. E. Hennies Kieli Rakendusülikoolist, kuni oma surmani oktoober 2019; professor Armin Rohde Greifswaldi Ülikoolist; hiljem Jänedal (kus alates aastast 2013 on konverents toimunud) ka professorid Klaus Schrader ja Claus-Friedrich Laaser Kieli Maailmamajanduse Instituudist; jmt), Venemaalt (Jänedal, Tatjana Avdejeva Kubani Riiklikust Ülikoolist), Georgiast (Jänedal, Irina Gogorishvili Tbilisi Riiklikust Ülikoolist) ja mujalt.

Võib ka nii ütelda – alates 2007. aastast suurenes TTÜ ja teiste riikide ülikoolide roll nii konverentside korraldamisel kui ajakirja väljaandmisel, vähenes aga TÜ osa.

Paraku ei toimunud meil aastatel 2000 – 2024 teaduskonverentsi, algul Covid-19 pandeemia, seejärel algas Venemaa agressioon Ukrainas, lisaks hindade ja elukalliduse tõus ja mitmed teised segavad asjaolud. Kõigil neil viiel aastal oli korraldajate poolt konverents ette valmistatud. Loodame edaspidi paremat.

Teadusajakirja oleme aga kõigil aastatel välja andnud ja püüame seda edaspidigi teha.

4. Majanduspoliitika rolli muutus Eesti ülikoolides (TTÜ-s, TÜ-s ja mujal)

Ka Tartu Ülikoolis ei olnud majanduspoliitika õppetooli tegevusel pikalt edu, kuna see ühendati sajandi algaastatel riigimajanduse õppetooliga. Moodustus Majanduspoliitika ja riigimajanduse õppetool, kusjuures majanduspoliitika ainet ei käsitletud terviklikult, vaid ainult osaliselt.

kuigi on kolleege, kes sellest on teadlikud). Loomulikult ei tulnud varasema tegevuse lihtsalt üleandmine kõne alla. „Kosilane“ püüdis küll kaudselt ära tültejale edaspidi ebameeldivusi tekitada, kuid see vist ei õnnestunud (aga eks igal inimesel on oma hinnangud teatud tegevustele)?

* * *

Seega oli aastatega kogunenud juba neli, ilmselt solvatud „kosilast“, kes edaspidi vist „rusikas taskus“ püüdis levitada infot (eeskätt doktorantide seas) nii konverentsi kui ajakirja vähesest tähtsusest. Polnud hullu – meie „karavan“ liikus ja liigub ka praegu edukalt edasi (meenutan – meie kolmekeelne teadusajakiri on teiste rahvusvaheliste andmebaaside kõrval fikseeritud Scopuses ja USA Kongressi raamatukogus ning oleme ETIS-es tasemel 1.1). Ehk ilmub veel mõni „kosilane“ välja?

Siit MR. subjektiivne aramus-küsimus: kas õppetooli juhid TTÜ-s ja TÜ-s ei olnud mõneti vähetegusad, et õppetoolid likvideeriti-liideti?!

Kahetsusega tuleb nentida, et ei varem ega ka täna ei tunne paljud majandusõppejõud majanduspoliitika põhitõdesid ja on arvamusel, et see on mingi taoline valdkond nagu tänapäeval osa Eesti poliitikud nii Riigikogus, Vabariigi Valitsuses kui kohalike omavalitsuste volikogudes omavahel kaklevad ja ebaetiliselt end ülal peavad. Ülikoolide reformide ajal 1992 ei saanud ka muidu lugupeetud TTÜ statistikaprofessor majandusdoktor Vello Vensel (28. detsember 1941 Tuula – 22. detsember 2004 Tallinn) aru, milleks selline aine (ained), nagu majanduspoliitika üldse on olemas.

Samas, TTÜ professor, majandusdoktor, pikaajaline kateedrijuhataja, akadeemik, Eesti Panga Nõukogu esimees (21.12.1992–21.12.1997) ja Riigikogu VIII ja IX koosseisu liige Uno Mereste (27.05.1928 Tallinn–6.12.2009 Tallinn) ning oskuskeele alusepanijaid mõistis majanduspoliitika kui rakendusteaduse tähtsust ning toetas allkirjutanut igati.

Olles ajavahemikul 1989–2016 palju kordi kuude viisi stažeerinud Saksamaa LV¹³ ülikoolides (Kieli Ülikool, Kieli Rakendusülikool, Kieli Maailmamajanduse Instituut, Frankfurti (Main) Ülikool, Osnabrücki Rakendusülikool, Paderborni Ülikool, Greifswaldi Ülikool jmt), täiendkoolituskeskustes (Schleswig-Holsteini Majandus-akadeemia Kielis, Friedrich-Eberti Sihtasutus-Fond Bergneustadtis Nordrhein-Westfaleni Liidumaal Kölni lähedal) ja ametkondades (Schleswig-Holsteini Liidumaa Majandus- ja Liiklusministeerium; Kieli Tööstus-Kaubanduskoda) Austrias Viini Majandusülikoolis, Georgias-Tbilisis Georgia ülikoolides jm, on sealsetes ülikoolides selge arusaam, et majanduspoliitika kui valdkonna õpetamine mujal maailma ülikoolides on laienemas, sh USA-s. Meil Eestis on asjad paraku vastupidi – nii TTÜ-s kui TÜ-s (eeskätt kolledžites) on majanduspoliitika valdkond kas pea täiesti või üldse õppekavast maha võetud. Ilmselt on otsustajad ebakompetentsed, et nii on käitunud.

Ja siis imestame, kui praegune Eesti Vabariigi Valitsus ja suur osa poliitikutest Riigikogus ning kohalikes omavalitsustes arutavad arusaamatuid lahendusi, teevad mõttetuid või arusaamatuid otsuseid ja majandus ei arene vajalikul määral. Samas räägitakse tõsiste nägudega nn maailmavaatest ja ühiskonna teenimisest.¹⁴ Aeg-ajalt kuuleme lausa rumalusi ja võib väita, et märkimisväärsel osal meie poliitikutest pole eriti ulatuslikud teadmised majanduspoliitikast ehk teisiti – majandusalased teadmised on nõrgad (nagu vahetevahel öeldakse – nn „kooliraha“ tuleks tagasi maksta). Ning elanikud ja ettevõtjad pole olukorra, kavandatava majanduse perspektiividega ja elukvaliteediga rahul.

¹³ Toodud ajavahemikul on allkirjutanu ca 3,5 aastat Saksamaa eri kohtades elanud ja teadustööga tegelenud, sh paljude inimestega tutvunud ja sõbrunenud, õppinud tundma saksa kultuuri, traditsioone-kombeid, loodust, elu-olu jpm.

¹⁴ ERR Vikerraadios oli 24. veebruaril 2024 kell 7.35 kuni 7.46 intervjuu ühe liikluspolitseinikuga meie liiklusest. Muu jutu kõrval tõi politseinik näite, et on küllalt juhtumeid kus teelõigus 50 km/h peatatakse auto kiirusel 117 km/h ja kui selgub, et autoroolis on Riigikogu liige või mõni teine avaliku elu tegelane, siis trahvi ei tehta, vabandatakse ja lastakse rikkunud edasi sõita. Siit küsimus – kui avaliku elu tegelased harjuvad selliste nn „teenuste ja soodustustega“, siis ehk mõni inimene pürgibki Riigikogusse või mõnda teise valitavasse organisse just selliste soodustuste ja ka kõrge palga pärast. Muud eesmärgid ja kohustused-vastutus on siis selle kõrval ilmselt teisejärgulised.

Ka ülikoolide osas tekib Eestis küsimus – kui demokraatlikult ja asjatundlikult ülikoolide struktuurides (teaduskonnad, valdkonnad, instituudid, õpetoolid jms) on muudatusi ja vastavaid otsuseid tehtud?

Olles ligi 50 aastat olnud ülikoolide ja teiste kõrgkoolidega ning nende kolleegidega seotud nii Eestis kui mitmes teises riigis (Saksamaa, Austria, Soome, Hispaania, Leedu, Läti, Ukraina, Ungari, Georgia, Venemaa jt), võib väita, et võrreldes teiste riikidega, on meil veel pikk tee minna, et normaalsuseni jõuda. Mõnigi kord on suhtumine sarnane nõuka ajale ja mõnikord tekib küsimus – ega mõnes kollektiivis endine KGB aktivist tegutsemas ja otsustamas pole? Tore kui minu kahtlused vääraks osutuksid!

Eesti Vabariigi taasiseseisvumise eel ja järel pühendusid teistes riikides stažeerides majanduspoliitika valdkonna uurimisele-tundmaõppimisele või majanduspoliitikaga seotud valdkondadele kolm ülikoolide õppejõudu: Janno Reiljan (TÜ) välismajanduse teemadel, Jüri Sepp (TÜ) uue poliitilise ökonoomia, institutsiooniökonomika, konkurentsi- ja poliitika jms teemadel ning allakirjutanu Matti Raudjärv (TTÜ, TÜ) majanduspoliitika teemad pea kõigis valdkondades. Kusjuures oli viimasel hea õnn, et tal õnnestus stažeerimisel olla just majanduspoliitika õpetamisega tegelevate professorite kaaslasteks ning kirjutada-avaldada ka majanduspoliitika-alane raamat eesti keeles (kolm väljaannet). Ilmselt raamat õnnestus ja on hea väljaanne, sest muidu poleks Kaarel Kilvits seda usinasti maha kirjutanud-varastanud ning enese nime all pärast Matti Raudjärve lahkumist TTÜ-st, tavalisi protseduurireegleid mitte järgides, avaldanud.

Arvestades asjaolu, et TTÜ-s majanduspoliitika õppetool likvideeriti, on ilmselt oluliseks põhjuseks asjaolu, et mitmed juhtivad õppejõud-professorid majandusteaduskonnas olid kesiste majandusalaste teadmistega pärast Eesti taasiseseisvumist ning ka väheste kogemustega ja kontaktidega teiste riikide ülikoolides. Nende hulka võib arvata ka Kaarel Kilvitsa (hariduselt TPI mehaanikainsener 1970), aga samuti dekaani Enn Listra (haridus: TÜ teoreetiline füüsika, 1982).

Allakirjutanu on nõus, et mehaanika ja füüsika alaste teadmistega (kuigi ollakse end ka majanduse valdkonnas täiendanud) pole kerge mõista majanduse sisu ja olemust, eriti veel majanduspoliitika eesmärged, vahendeid ja loodetavaid tulemusi.

Aprill – mai 2024; Tallinnas, Pirita-Kose kodukontoris

Matti Raudjärv

(Eesti esimese majanduspoliitika õppetooli asutaja, juhataja ja professor /1992–1997, TTÜ/;

Majanduspoliitika teadur, dotsent /kaasprofessor/ TÜ majandusteaduskonnas, TÜ Pärnu Kolledžis ja Narva Kolledžis/;

käesoleva ajakirja asutaja /1984/ ja peatoimetaja /1994–2006; 2007 .../)

Lisad:¹⁵

Majanduspoliitika õppetool kui omaette struktuuriüksus eksisteeris TTÜ majandusteaduskonnas aastatel 1992–2013:

- Territoriaalmajanduse instituudi koosseisus (instituut eksisteeris aastatel: 1992–2002), majanduspoliitika õppetooli asutajaks ja juhatajaks oli Matti Raudjärv (1992–1997; aastal 1996 kutsuti Matti Raudjärv külalisõppejõuks Tartu Ülikooli majandusteaduskonna majanduspoliitika õppetooli ja 1998 lahkus ta TTÜ-st, võttes kaasa mitmeaastase Grandi ning asus TÜ-s tööle täiskohaga.); juhatajaks TTÜ-s oli Kaarel Kilvits (1997–2002 /2013/);
- edasi moodustati: Avaliku sektori majanduse instituut (2002–2013), ja selle koosseisus oli majanduspoliitika õppetool (juhataja oli Kaarel Kilvits /2002–2013/)

* * *

TTÜ Nõukogu otsusega 18.06.2013 nr 95 otsustati:

1. Korraldada majandusteaduskonna avaliku sektori instituut ümber järgmiselt:
 - 1.1. avaliku ökonomika õppetool ja majanduspoliitika õppetool ühendada rahanduse ja majandusteooria instituudi majandusteooria õppetooliga.Otsus jõustub 01.09.2013.

* * *

Õppeainet „Majanduspoliitika“ lugesid TTÜ majandusteaduskonnas sügissemestritel (2016 – 2024 ja ilmselt ka edaspidi) järgmised õppejõud:

2013 – 2015 luges majanduspoliitika ainet Kaarel Kilvits.

2016 – 2017 luges ainet külalislektor, vanemlektor Marit Rebane (PhD)¹⁶, (TTÜ majandusteaduskond: majandusanalüüsi ja rahanduse instituut). Lisaks õppeained: Statistiline analüüs (2015/2016 ja Avaliku sektori ökonomika (2016 ...).

2008–2010, Oxfordi Ülikool: lapsehoolduspuhkus;

2012–2013, Euroopa Ülikool: lapsehoolduspuhkus;

2018–2020, TTÜ majandusteaduskond: lapsehoolduspuhkus.

Kahtlematult on lapsehooldus ülioluline tegevus, kuid erialaliselt vajalikud stažeerimised on jäänud kas nõrgaks või olematuks. Seetõttu on küsitav, kui kvaliteetset majanduspoliitilist kompetentsi on õppejõul võimalik auditooriumis näidata.

Majanduspoliitilise kompetentsi küsimus kerkib ka teiste õppejõudude puhul.

* * *

2017. aastal, seoses TTÜ struktuurireformiga kaotati kõik õppetoolid, mis formeeriti ümber uurimiserühmadeks ja hakkasid tegutsema instituutide koosseisus.

¹⁵ Info MR. arhiivist ja saadud e-mailiga: 5.04.2024 ja 8.04.2024.

¹⁶ Tema CV ei näita mingit ettevalmistust (või stažeerimist) majanduspoliitika valdkonnas. Nii magistri- kui doktoriväitekirii olid eeskätt sotsioloogia valdkonnast (õpilased, perekond, tervis, meditsiin jms).

2018. aastal luges ainet külalisena dotsent Diana Eerma TÜ majandusteaduskonnast ja 2019–2020 luges ainet külalislektor Raivo Soosaar (MA)¹⁷ ja 2021–2023 ... luges ainet külalislektor, vanemlektor Marit Rebane (PhD).

TTÜ majanduspoliitika ainekavad:

- ❖ **vana ainekava:** TTP0010; õppeaine kood TTP0010; nimetused: eesti keeles: Majanduspoliitika, inglise keeles: Economic Policy; struktuuriüksuse kinnitus: 4.04.2016 (kehtis aastani 2017);
- ❖ **uus ja kehtiv ainekava:** TET0060; õppeaine kood TET0060; nimetused: eesti keeles: Majanduspoliitika, inglise keeles: Political Economy; struktuuriüksuse kinnitus 14.10.2016 (ainekava koostati üliõpilaste 2017. aasta vastuvõtu jaoks ja lugema hakati 2018 sügisel teisele kursusele¹⁸); struktuuriüksuse kinnitus: kinnitatud 16.10.2016 (kasutama hakati aastal 2018).

Ainekavade alusel kasutatav ja soovitatav kirjandus pole rikkalik, vaid vähene ning sisult ebatäiuslik.¹⁹ Allakirjutanu teab oma kogemustest, tuginedes paljudele pikaajalistele stažeerimistele teistes riikides, tööle ülikoolide raamatukogudes ning suhtlusele paljude teiste riikide ülikoolide kolleegidega, majanduspoliitikale orienteeritud õppejõudude-professoritega, et kui võrrelda näiteks, saksa ja inglise keelset majanduspoliitika alast kirjandust, siis võib väita, et:

- parim majanduspoliitika alane kirjandus on saksa keelne, kuna enamike raamatute kaante vahel on tavaliselt pea kõik majanduspoliitika valdkonnad esindatud;
- inglise keelse majanduspoliitilise kirjanduse puhul tuleb aga väga palju raamatuid üles otsida, et täielik ülevaade saada, kuna valdavalt on igas raamatus vaid ühte-kahte majanduspoliitika valdkonda käsitletud.

Eesti keelse (ja eestlaste poolt avaldatud) kirjanduse osas oleks kindlasti üliõpilastele (ja ka õppejõududele) heaks materjaliks käesolevas ajakirjas aastate jooksul ilmunud numbrites avaldatud teadusartiklid.

Nimetatud ainekavad (nii vana kui uus) on paraku ebatäiuslikud, tahaks olulist täiendamist, pealegi pole aine nimetus inglise keeles alati täpne, vaid eksitav (mitte „Political Economy“ /“Poliitiline ökonomika“, uue ainekava puhul/, vaid „Economic policy“ /“Majanduspoliitika“, mis oli õige vana õppekava puhul/). See näitab, et ainekava koostajad ja kinnitajad ei tunne piisavalt majanduspoliitika valdkonda ning on aine olemusse pealiskaudselt suhtunud. Siit ka kahtlus, et üliõpilasteni jõudev informatsioon ja teadmised võivad kohati väärad ja/või puudulikud olla. Ka selles osas peaks aineõppe-

¹⁷ Tema CV ei näita mingit ettevalmistust (või stažeerimist) majanduspoliitika valdkonnas. Magistritöö: Heaoluriigi kontseptsioonid ja nende rakendused (juhendaja A. Purju).

NB! Mõlemal lektoril (M. Rebane ja R. Soosaar) puuduvad ka arvestatavad majanduspoliitika alased teadusuuringud ja hea tasemega publikatsioonid.

¹⁸ Teisele kursusele „Majanduspoliitika“ ainet lugeda on vara, sest mitmed eeldusained on veel läbi võtmata. Sobiv aeg oleks alates kolmandast õppeaastast, siis on üliõpilastel juba arvestatav hulk teadmisi mida majanduspoliitikaga seostada.

¹⁹ Siinjuures võib allakirjutanu ka oma raamatuid (vt. viide 3) soovitada. Ka K. Kilvitsa plagiaat-raamatut võiks lugeda.

jõudude kõrval nii õppetoolide, instituutide juhid ja dekaanid, ka prodekaanid kvaliteetse õppetöö eest vastutama. (MR.)

* * *

Kokkuvõtteks: Eestis esimese õppetooli asutajana olen mõneti pettunud ja nõrдинud, et kolleegid on minu tööd edasi ei arendanud, vaid tegelikult ära narrida lasknud. Aga ju neil polnud siis piisavalt head tahet, teadmisi, kogemusi-oskusi ja vajalikku mõistust, sest lihtsam on asjadel omasoodu lasta, mitte aga pingutada, mastaape laiendada ja kvaliteeti suurendada. Ilmselt ei saanud nad majanduspoliitika aineksest aru ja tegelesid mehaaniliselt midagi rääkides, saamata aru, mida see aine sisaldab, mis on eesmärgid ja sisu, ka seos teiste majandusainetega ning – mis on väga tähtis: mida see aine praktika jaoks õpetab.

Aga pole viga – mina olen oma töö teinud ja mitte halvasti. Vaatan rahulikult tehtule tagasi ja on veidi kahju, et mõned endised kolleegid on olnud saamatud ja asjatundmatud. Aga – edu neile!

Meie toimkonnad allakirjutanu eestvedamisel jätkavad aga majanduspoliitika teemadega ja seda nii ajakirja välja andes kui konverentsidel, allakirjutanu ise aga ka mõne meist lõunapoolsema riigi ülikoolidega koostööd tehes.

Matti Raudjärv

SOME THOUGHTS ABOUT TEACHING ECONOMIC POLICY IN ESTONIAN INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION – UNIVERSITIES

In this brief article, the undersigned describes his experience above all from teaching in the Tallinn University of Technology (TUT (1992–1998)) and University of Tartu (UT), being the founder, Head of Chair and Professor of the first Chair of Economic Policy in Estonia in the TUT and having taught subjects of economic policy also in the Department of Economics of the UT (since 1996), Pärnu College of the UT and Narva College of the UT (until 2019). In addition, having taught subjects of economic policy for four years (2014–2017) also in the School of Economics of the Georgian Technical University in Tbilisi as a visiting professor.

The undersigned has planned to write this article for almost ten years already, agreements on obtaining information had been reached with both the then Dean of the Department of Economics of the TUT Professor Üllas Ehrlich and Professor Janno Reiljan of the Department of Economics of the UT. But it was a busy time and the work was not completed. By now, a lot of time has passed from these events, Üllas Ehrlich is no longer the Dean and has forgotten several details, Janno Reiljan unfortunately passed away in January 2018 and is now resting in the Raadi Cemetery in Tartu. Fortunately, there were some people in both departments who remembered the events and supplied the undersigned with some guidelines and information. Their assistance is appreciated but it is not important to disclose their names to maintain peace.

1. Chair of Economic Policy in the TUT (since September 1992)¹

It should be noted here that when Matti Raudjärv (MR) founded the first Chair of Economic Policy in Estonia in the TUT in 1992 (the Chair of Economic Policy in the University of Tartu was founded more than a year later, at the end of 1993), this Chair together with other chairs was a part of the Institute of Territorial Economy (the Director of which was a lawyer, Professor Ants Kukrus (1992–2002)).

In 1996, Professor Janno Reiljan and Professor Jüri Sepp invited Matti Raudjärv to the Department of Economics of the UT to teach some parts of subjects of economic policy as a visiting teaching staff member.

In 1998, Matti Raudjärv left the Chair and went to work full time to the Department of Economics of the University of Tartu together with his Grant of the Estonian Science Fund (ETF) which provided financing for several years² (the next Head of the Chair was mechanical engineer Kaarel Kilvits (since 1997, whom Matti Raudjärv had invited to his Chair a few years earlier).

There was no reasonable cooperation with the new Head of the Chair as K. Kilvits copied page by page and published under his own name the original textbook published by Matti Raudjärv in 1995 (which was actively used by students of the TUT and other

¹ Information related to the TUT originates from the archives of Matti Raudjärv (MR) and from the web and additional information has been taken from e-mails received on 05.04.2024 and 08.04.2024. In addition, conversations on the phone with people familiar with the situation.

² ETF Grant 1998–2000: Eesti Vabariigi arengut kindlustava eesmärgipärase ja kompleksse majanduspoliitika ning vastava koolituse teoreetilise-praktilise aspektid. Grandi hoidja M. Raudjärv.

Estonian universities and other institutions of higher education) (referring only in the introduction to the use of the materials of Matti Raudjärv's book, **if appropriate**). **This was essentially plagiarism!**

It is interesting – when students plagiarise, it has harsh consequences – up to exmatri-culation. However, in this case the fact was perhaps only pointed out to this member of the teaching staff and Head of the Chair. This certainly did not do any credit to the Tallinn University of Technology.

The area of teaching and research by Kaarel Kilvits was relatively modest: Economic Policy; Industrial Policy, Innovation Policy, Technological Policy; Industrial Restructuring, Integration with the European Union. It was mainly related to his main educational background, i.e. mechanical engineering. As the undersigned was employed by the University of Tartu, there were probably no competent colleagues at the Department of Economics of the TUT who would have directed K. Kilvits in an appropriate manner. And was anyone interested in it at all (the deans were Alari Purju (although his main education was in economic cybernetics) and Enn Listra (main education – theoretical physics; master student of the TUT Department of Economics in 1993–1997 and also doctoral student in the same department in 1997–2001).

The Chair started to struggle along step by step in the TUT under his leadership. In 2002–2013, the Chair of Economic Policy was a part of the Institute of Public Economy (with K. Kilvits as the director) and in 2017, both the institute and the chair were liquidated.

2. Chair of Economic Policy in the UT (since December 1993)³

The Chair of Economic Policy of the University of Tartu was established at the end of 1993 while establishing the Institute of Economic Policy and Public Economy. The Chair was created based on a part of the Division of Business Policy and Chair of Economic Theory. Economic Policy as a specialised subject was taught from the autumn semester of 1994. The Chair of Economic Policy had the following tasks:

- Teaching of the general theory of economic policy.
- Treatment of microeconomic policy both in research and teaching.

In 1996, the Division of Economic History was added to the Chair of Economic Policy.

In the academic year 1998/1999, the Chair of Public Economy was merged with the Chair of Economic Policy.

The main task of the Chair of Economic Policy in teaching was to organise and teach the specialised subject (area of specialisation) of Economic Policy and Public Economy together with the Chair of Public Economy. We can say that the Chair of Economic Policy of the UT was not very remarkable either in teaching the whole subject field of economic policy.

³ Information related to the UT originates from the archives of Matti Raudjärv and from the web and from the source: Sepp, J. (2008). Majanduspoliitika. Tartu Ülikooli majandusteaduskond 70/40. Tartu Ülikooli Kirjastus, lk. 195–201. In addition, face to face conversations and phone conversations with people familiar with the situation (incl. Janno Reiljan, etc.).

The teaching staff of the Chair of Economic Policy taught the following subjects (8 of the 9 subjects are directly subjects of Economic Policy):

Institutional Economics, New Political Economy, Comparative Economic Policy, Structural Policy, Competition Policy, Competition and Structural Policy, Regional and Municipal Policy, Regional and Local Policy, Environmental Policy.

The teaching staff of the Chair of Public Economy taught the following subjects (8 of the 13 subjects are directly subjects of Economic Policy):

Structural Economics, Economic and Monetary Policy of the European Union, Monetary Policy, Monetary and Stabilisation Policy, Foreign Economic Policy, Rural Economic Policy, Agricultural Policy, Financing of the Social Sphere, Social Policy, Social and Employment Policy, Economics of the Public Sector, Financial Management in the Public Sector, Economics and Management of the Public Sector.

In conclusion: the two chairs taught in total 22 subjects, 6 of which were not directly subjects of Economic Policy.

Probable reason: no members of the teaching staff had spent fellowship periods in universities of other countries to become familiar specifically with the whole area of economic policy, and therefore they succeeded to cover only a part of economic policy in the teaching process.

In the TUT, there was an opposite situation during the first period (1992–1998): starting from his first fellowship period (Institute for the World Economy at the University of Kiel (in November–December 1989), Director Professor Gerhard Prosi (27.10.1935 Ludwigsburg – 29.08.2014 Kiel, retired with the emeritus status in 2001)), and for the most part of his following fellowship periods, Matti Raudjärv committed himself to becoming familiar with *the whole area of economic policy* (incl. in 1995 at the Institute of Economic Policy of the Paderborn University, with Professor Peter Dobias, also for several years, more recently in 2016/2017, at the Kiel Institute for the World Economy with Dr. Klaus Schrader and Dr. Claus-Friedrich Laaser).

After Matti Raudjärv left the TUT to the University of Tartu, a “half-hearted situation” developed also in the TUT.

3. Extracurricular cooperation between the chairs of economic policy of the TUT and the UT (1994–2006).

Extracurricular activities of Matti Raudjärv during his employment by the Pärnu College of the UT (and the Narva College as a visiting teaching staff member)

A unique activity was the organisation of conferences of economic policy in Tartu–Värskas, the initiator of the idea and main organiser of which was Matti Raudjärv. The first conference was the three-day “ship conference” in May 1984 (Tartu–Värskas–Pskov–Värskas–Tartu). The second conference was held in 1994 – then the Head of the Chair of Economic Policy of the TUT Professor Matti Raudjärv invited the Chair of Economic Policy of the UT (Head of the Chair Professor Jüri Sepp) to contribute as the co-organiser. Since 1996, the conference became international with the participation of above all German colleagues. Together with different Estonian institutions and international partners, 13 conferences were held in 1994–2006 together with the publishing of the respective collections of research papers.

In the subsequent year, the Chair of Economic Policy of the UT (and Jüri Sepp) no longer contributed to the organisation of the conferences or the publishing of the scientific journal established in 2007, and Matti Raudjärv who was then already employed by the Pärnu College of the University of Tartu continued with new energy his activities as the main organiser of the conference and chief editor of the journal. The University of Tartu made almost no contributions to the further organisation of the conferences and publishing of the journal (only Professor Janno Reiljan actively participated until his death in January 2018) and mainly colleagues from the TUT (Professor Sulev Mäeltsemees, Professor Üllas Ehrlich, secretaries), Germany (Professor Manfred O. E. Hennies from the Kiel University of Applied Sciences until his death in October 2019; Professor Armin Rohde from the University of Greifswald; later at Jäeneda (where the conference has been held since 2013) also professors Klaus Schrader and Claus-Friedrich Laaser from the Kiel Institute for the World Economy and several others), Russia (at Jäeneda, Tatiana Avdeeva from the Kuban State University), Georgia (at Jäeneda, Irina Gogorishvili from the Tbilisi State University) and from other places actively participated in the conference and publishing of the journal.

We can also put it this way – since 2007 the role of the TUT and universities of other countries increased both in the organisation of conferences and publishing of the journal.

4. The changing role of economic policy in Estonian universities (TUT, UT and others)

The activities of the Chair of Economic Policy were not successful very long either as it was merged with the Chair of Public Economy at the beginning of this century. The Chair of Economic Policy and Public Economy was formed, and the subject of Economic Policy was not treated fully but only partially.

MR has a subjective opinion/question here: were the chairs liquidated and merged both in the TUT and UT because of the somewhat ineffective activities of the heads of the chairs?!

Unfortunately, we must note that both earlier and now many members of the teaching staff teaching economics have not been familiar with the basic principles of economic policy and consider it to be some area like the fights and unethical behaviour of Estonian politicians both in the Riigikogu, Government of the Republic and municipal councils. During the reforms of universities in 1992 also the otherwise respected Professor of Statistics of TUT, Doctor of Economics Vello Vensel (28 December 1941, Tula – 22 December 2004, Tallinn) did not understand why such a subject (subjects) as Economic Policy even exist(s).

On the other hand, the Professor of TUT, Doctor of Economics, Head of Chair for a long time, Academician, Chairman of the Supervisory Board of the Bank of Estonia (21.12.1992–21.12.1997) and member of the 8th and 9th Riigikogu Uno Mereste (27.05.1928 Tallinn – 06.12.2009 Tallinn) and one of the experts who laid the basis for the terminology of this field, understood the importance of economic policy as an applied science and supported the undersigned as much as possible.

Having spent fellowship periods in 1989–2016 for many times for months at the universities of the Federal Republic of Germany (University of Kiel, Kiel University of Applied Sciences, Kiel Institute for the World Economy, University of Frankfurt (Main),

Osnabrück University of Applied Sciences, Paderborn University, University of Greifswald and several others), at the Vienna University of Economics and Business in Austria, universities in Tbilisi, Georgia, and other Georgian universities and at other places, I have seen at these universities that teaching economic policy as a field of science is becoming more widespread at the universities of the rest of the world, including in the USA. Here in Estonia the situation is unfortunately opposite – both at the TUT and the UT (above all in colleges), economic policy as a field of studies has been almost completely or completely removed from the curriculum. The decision-makers are probably incompetent to have behaved in this manner.

And then we are wondering why the current Government of the Republic of Estonia and a many politicians in the Riigikogu and local municipalities discuss incomprehensible solutions and adopt senseless or incomprehensible decisions and the economy is not developing as much as necessary. We hear even absurd statements from time to time, and we can state that a remarkable proportion of our politicians have not very extensive knowledge of economic policy, i.e. – have weak knowledge of economics (like it is said sometimes – their “school fees” should be paid back. And the population and entrepreneurs are not satisfied with the situation, planned prospects of the economy or the quality of life.

The question about universities also arises in Estonia – how democratic and competent have been the changes made and the decisions adopted in the university structures (departments, faculties, institutes, chairs, etc.)?

Having had contacts for about 50 years with the universities and institutions of higher education and colleagues from them both in Estonia and several other countries (Germany, Austria, Finland, Spain, Lithuania, Latvia, Ukraine, Hungary, Georgia, Russia, etc.), we can state that we have still a long way to go to reach normality, compared to other countries. Quite often the attitude has been like that of the Soviet times and sometimes the question arises – maybe some former KGB activists are acting and making decisions in some teams? It would be good if my doubts turned out to be wrong!

During the period before and after regaining of independence of the Republic of Estonia, three members of teaching staffs were committed to studying and becoming familiar with the field of economic policy or areas of studies related to economic policy: Janno Reiljan (UT) on the subjects of foreign economic policy, Jüri Sepp (UT) on the subjects of new political economy, institutional economics, competition policy and other similar subjects, and the undersigned Matti Raudjärv (TUT, UT) on the subjects in the almost all areas of economic policy. Whereas the latter was lucky to have fellowships particularly with the professors teaching economic policy and to write also a textbook on economic policy (three editions). The book was probably a success and is good because otherwise Kaarel Kilvits would not have copied it to his book so much and published under his name according to standard rules of procedure after Matti Raudjärv left the TUT.

April – May 2024; in Tallinn, home office at Pirita-Kose

Matti Raudjärv

(founder, Head of Chair and Professor of the first Chair of Economic Policy in Estonia (1992–1997, TUT);

founder (in 1984) and chief editor of this journal (1994–2006, 2007 – to date)

EESTIT KÜLASTAS MALTA ÜLIKOOLI SAUNAUURIJATE DELEGATSIOON

Ajavahemikul 10.–15. juuni 2024 külastas Eestit Malta Ülikooli delegatsioon (professor Joseph A. Cannataci¹, dr. Aitana Radu ja projektijuht B. A. (Econ.), M. A. (Melit), Diana Arutjunjan). Kuna Malta Ülikoolis uuritakse prof. J.A. Cannataci juhtimisel Eesti, teiste Balti riikide, Soome ja teiste Põhjamaade sauna traditsioone ja kogemusi, selle ajalugu ja saunakultuuri, siis soovis delegatsioon kohtuda Matti Raudjärv²ega (MR).

Põhjus: MR avaldas käesoleva ajakirja numbrites 1–2/2023 kaks põhjalikku saunateemalist artiklit² seoses Eesti sauna-aastaga 2023 ja oma 50-aastase sauna kogemusega paljudes erinevates saunades nii Eestis kui mitmes teises riigis ning kuna professor J. A. Cannata oli need läbi lugenud-töötanud, siis lootis ta enese uurimistöö jaoks Eestist täiendavat informatsiooni saada.

6. mail 2024 saatis professor Joseph A. Cannataci allakirjutatule järgmise e-maili:

„Tere pärastlõunat, professor Raudjärv,
Lubage mul end tutvustada. Olen varasem eraelu puutumatus e õigusega tegelev ÜRO
eriraportöör ja tegelen praegu teadusuuringutega eraelu puutumatus mõõtmete kohta
Balti riikides. 10. juunil 2024 algaval nädalal viibin Eestis välitöödel, mille käigus uurin
ka seda, kuidas eesti, soome ja teised balti kultuurid sauna ümber mõjutavad või peegel-
davad suhtumist privaatsusse. Panin tähele teie avaldatud tööd
SAUNAELAMUSED EESTIS, BALTIMAASES JA PÕHJAMAASES
ja oleksin tänulik, kui nõustuksite minuga sel perioodil kohtuma, et saaksin teid domeeni
ekspertina intervjuuerida.
Kui olete selle nädala jooksul igal ajal kättesaadav ja valmis kohtuma, ootan huviga teie
tagasisidet.
Heade soovidega Joe“

Vastasin koos mõnede küsimustega ja andsin nõusoleku kohtumiseks. 9. mail tuli järgmine e-mail:

„Austatud professor Raudjärv
Tänan teid väga kiire ja positiivse vastuse eest. Seekord olen Eestis ühe nädala, lahkudes
laupäeval, 15. juunil.

1 Professor Joseph A. Cannataci on Malta Ülikooli Infopoliitika ja valitsemise osakonna juhataja, lisaks meedia- ja teadmusteadeuste teaduskonna prodekaan ja tegev ka Euroopa infopoliitika ja tehnoloogiaõiguse õppetoolis. Töötab ka Prantsusmaal Pariisis: CNAM-i vanemteaduri ja kaasteadurina; alates aastast 2024 töötab ka Belgias Gentis Ülikoolis Amnesty Internationali õppetooli juures. Aastatel 2015–2021 oli ta eraelu puutumatus õigusega tegelev ÜRO eriraportöör ning aastatel 2022–2023 juhtevaks T-PD ja esimese ART 11 ekspertiühmas (konventsiooni 108 nõuandekomitee) Euroopa Nõukogu juures. Ta on olnud ja on tegev veel mitmetes institutsioonides.

2 Raudjärv, M. (2023). 2023 on Eestis sauna-aasta. Saared, hiidlased ja saun / 2023 ist das Jahr der Sauna in Estland. Inseln, Insulaner von Hiiumaa und Sauna / 2023 is the year of the Sauna in Estonia. Islands, giants and sauna. 1–2/2023, lk. 54–75.

Raudjärv, M. (2023). Sauna experiences in Estonia, Baltic States and Nordic countries. 1–2/2023, p. 116–125; CD: Sauna kogemustest Eestis, Balti riikides ja Põhjamaades, lk. 180–238.

Saadan teile eraldi e-posti teel taustteavet selle uuringu hüpoteesi kohta ja ka mõned asjakohased väljaanded. See võib aidata teil paremini valmistuda ja mõista meie saunahuvi tõukejõudu.

Ootan huviga meie kohtumist ja võimalikku koostööd.

Parimate soovidega Joe“

Järgmises e-mailis 9. mail tutvustas professor uuringute hüpoteesi, metoodikat ja Eestis tehtava uuringu vahetut hüpoteesi, vaadelduna „Aja, koha ja ruumi“ kontseptuaalses raamistikus.

Foto: professor Joseph A. Cannataci

[https://www.law.ox.ac.uk/sites/default/files/styles/person_portrait/public/josephcannataci] 19.08.2024.

[[migrated/jacannataci.jpg?itok=kYeVo6Mo](https://www.um.edu.mt/profile/image/ult/files/styles/person_portrait/public/josephcannataci.jpg?itok=kYeVo6Mo)] 19.08.2024.

Sõbralik ja sisutihe kohtumine leidis aset neljapäeval neljapäeval, 13. juunil Pirita Jahtklubis.

Pika intervjuu kõrval MR-ga külastas delegatsioon Tallinnas Vabaõhumuuseumi Rocca al Mares, samuti saunu Põlva- ja Võrumaal.

Külalised jäid kohtumise ja informatsiooniga rahule ning lubasid uuesti Eestisse tulla.

Juuni – august 2024, Pirita-Kose kodukontoris

Lugupidamisega

Matti Raudjärv

EINE DELEGATION VON SAUNA-FORSCHERN DER UNIVERSITÄT MALTA BESUCHTE ESTLAND

Im Zeitraum vom 10.–15. Juni 2024 besuchte eine Delegation der Universität Malta (Professor Joseph A. Cannataci¹, Dr. Aitana Radu und Projektmanagerin B. A. (Econ.), M. A. (Melit.) Diana Arutjunjan) Estland. Da an der Universität Malta unter der Leitung von Prof. J. A. Cannataci die Saunatraktionen und Erfahrungen von Estland und anderen baltischen Ländern, von Finnland und anderen nordischen Ländern, deren Geschichte und Saunakultur untersucht werden, so wollte sich die Delegation mit Matti Raudjärv (MR) treffen.

Der Grund: MR veröffentlichte in den Ausgaben 1–2/2023 der vorliegenden Zeitschrift zwei ausführliche Artikel zur Saunathematik² im Zusammenhang mit dem Jahr der Sauna 2023 in Estland und seiner 50-jährigen Sauna-Erfahrung in vielen verschiedenen Saunen sowohl in Estland und mehreren anderen Ländern, und da Professor J. A. Cannataci diese gelesen und durchgearbeitet hatte, hoffte er, für seine eigene Forschungsarbeit aus Estland zusätzliche Informationen zu erhalten.

Das freundliche und aufschlussreiche Treffen fand am Nachmittag von Donnerstag, 13. Juni, im Yacht Club von Pirita statt.

Neben einem langen Interview mit MR besuchte die Delegation das Freilichtmuseum Rocca al Mare in Tallinn sowie die Saunen in den Landkreisen Põlvamaa und Võrumaa.

Die Gäste waren mit dem Treffen und den Informationen zufrieden und versprochen, wieder nach Estland zu kommen.

Juni – August 2024, im Heimbüro von Pirita-Kose in Tallinn

Mit Hochachtung

Matti Raudjärv

¹ Professor Joseph A. Cannataci ist Leiter der Abteilung für Informationspolitik und Verwaltung an der Universität Malta, ebenfalls Prodekan der Fakultät für Medien- und Wissenswissenschaften und auch am Lehrstuhl für Europäische Informationspolitik und Technologierecht tätig. Er arbeitet auch in Paris, Frankreich: als leitender Forscher und assoziierter Forscher an der CNAM; seit 2024 arbeitet er auch am Lehrstuhl für Amnesty International der Universität Gent in Belgien. In den Jahren 2015–2021 war er UN-Sonderberichterstatter für das Recht auf Privatsphäre und in den Jahren 2022–2023 leitender Experte für T-PD und Vorsitzender der Expertengruppe ART 11 (Beratungsausschuss der Konvention 108) beim Europarat. Er war und ist noch in mehreren anderen Institutionen tätig.

² Raudjärv, M. (2023). 2023 on Eestis sauna-aasta. Saared, hiidlased ja saun / 2023 ist das Jahr der Sauna in Estland. Inseln, Insulaner von Hiiumaa und Sauna / 2023 is the year of the Sauna in Estonia. Islands, giants and sauna. 1–2/2023, lk. 54–75.

Raudjärv, M. (2023). Sauna experiences in Estonia, Baltic States and Nordic countries. 1–2/2023, p. 116–125; CD: Sauna kogemustest Eestis, Balti riikides ja Põhjamaades, lk. 180–238.

A DELEGATION OF SAUNA RESEARCHERS FROM THE UNIVERSITY OF MALTA VISITED ESTONIA

Delegation of the University of Malta (Professor Joseph A. Cannataci¹, Dr. Aitana Radu and Project Manager B.A. (Econ.), M.A. (Melit.) Diana Arutjunjan) visited Estonia from 10 to 15 June 2014. As the University of Malta is studying under the leadership of Prof. J.A. Cannataci the sauna traditions and experience of Estonia, other Baltic States, Finland and other Nordic countries, the history and culture of saunas, the delegation wished to meet Matti Raudjärv (MR).

The reason: MR published two thorough articles on the subject of sauna in the issues 1–2/2023 of this journal² in connection with the Estonian Year of Sauna 2023 and with his experience from many different saunas both in Estonia and in several other countries in the course of 50 years, and as Professor J. A. Cannataci had read and studied them, he hoped to get additional information from Estonia for his research.

The friendly and substantive meeting took place on a Thursday afternoon, on 13 June in the Pirita Yacht Club.

Besides the long interview with MR, the delegation visited the Tallinn Open Air Museum at Rocca al Mare, also saunas at Põlvamaa and Võrumaa.

The guests were satisfied with the meeting and the information and promised to come to Estonia again.

June – August 2024, at the home office at Pirita-Kose

Sincerely,

Matti Raudjärv

¹ Professor Joseph A. Cannataci is the Head of the Department of Information Policy & Governance of the University of Malta and also Deputy Dean of the Faculty of Media & Knowledge Science and is active also at the Chair of European Information Policy & Technology Law. He works also in Paris, France: as a Senior Fellow and Associate Researcher at the CNAM. Since 2024, he works also at the Amnesty International Chair of the University of Ghent in Belgium. In 2015–2021, he was a UN Special Rapporteur on the right of privacy, and in 2022–2023, the Lead Expert T-PD & Chair ART 11 Group of Experts to the Consultative Committee of Convention 108, Council of Europe. He has been and is active in also several other institutions.

² Raudjärv, M. (2023). 2023 on Eestis sauna-aasta. Saared, hiidlased ja saun / 2023 ist das Jahr der Sauna in Estland. Inseln, Insulaner von Hiiumaa und Sauna / 2023 is the year of the Sauna in Estonia. Islands, giants and sauna. 1–2/2023, lk. 54–75.

Raudjärv, M. (2023). Sauna experiences in Estonia, Baltic States and Nordic countries. 1–2/2023, p. 116–125; CD: Sauna kogemustest Eestis, Balti riikides ja Põhjamaades, lk. 180–238.

PÄRNUS TÄHISTATI ACADEMIA PERNAVIENSIS 325. AASTAPÄEVA

29. augustil 2024 tähistati Pärnus ja Tartu Ülikooli Pärnu Kolledžis akadeemilise Pärnu lähtesündmust – 325 aasta möödumist Academia Gustavo-Carolina (Academia Pernaviensis¹) asustamisest Pärnusse. See, et aastal 1699 viidi Tartu Ülikool Tartust Pärnusse, oli ju tegelikult äraminek Vene vägede eest, kellest polnud midagi head loota.

See, et ülikool Tartust Pärnusse viidi, oli mitmete kaalumiste tulemus, mille otsustas Liivimaa kindralkuberner Jakob Johan Hastferi kiri Rootsi kuningas Karl XI-le 22. detsembril 1687, kus oli kirjas: „Pärnu on akadeemia rajamiseks kõige soodsam, kasulik, sobilikum ja parim paik.“

Pärnu sai ülikoolilinnaks 1699. aasta 28. augustil, kui Põhjasõja eel Tartust Pärnusse kolinud Tartu Ülikool ehk Academia Gustavo-Carolina avati. Alates 1700. aasta suvest jätkati Academia Pernaviensise nime all ja kokku kanti Pärnus matrikliraamatusse 191 üliõpilast. Esimene rektor oli professor Michael Dau. Academia Pernaviensise nimi ilmus ülikooli pitsatile 1700. aasta juunis.²

Academia Pernaviensis tegutses Pärnus 11 aastat, kuni rootslased 1710. aastal akadeemia otsese sõjategevuse jalust evakueerisid. Venemaa ja Rootsi vahel sõlmitud Liivimaa kapitulatsiooniaktis nähti küll ette akadeemia tegevuse jätkamine Pärnus, kuid sõja- ja katkujärgses kitsikuses polnud see kohaliku elu vaatenurgast enam esmatähtis. Pärnus kannab seda ajaloopärandit praeguseni Akadeemia tänav: suurem osa õppehoonest asus praeguse linnaraamatukogu asukohas.³

Foto: Academia Gustavo-Carolina hoone Pärnus 1699

18. sajandi esimesel kümnendil kujundati Pärnus välja selline kõrgkool, milles polnud realiseeritud küll kõik ootused, kuid üheks saavutuseks oli seegi, et esimest korda suutis

¹ Esineb ka nimi „Academia Dorpatensis“: [https://et.wikipedia.org/wiki/Tartu_%C3%9Clikooli_P%C3%A4rnu_kolled%C5%BE] 30.08.2024.

² [https://et.wikipedia.org/wiki/Tartu_%C3%9Clikooli_P%C3%A4rnu_kolled%C5%BE] 30.08.2024.

³ [<https://parnu.ut.ee/et/sisu/academia-pernaviensise-325-aastapaeva-tahistamine-parnus>] 1.09.2024.

Rootsi Ülemereprovintside protestantlik akadeemia töötada edasi isegi sõja puhkedes. Liivimaal väljendas ülikooli nimetus (Academia Gustaviana, Academia Gustavo-Carolina) seda, et tegu oli humanismi ja reformatsiooni voolus rajatud akadeemilise institutsiooniga.⁴

Ülikool sai Pärnus töötada 1710. aastani, mil linn kapituleerus Põhjasõjas Vene vägele. Ülikooli jaoks kujunes periood 1710–1802 nn vaheperioodiks, kus õppetööd ei toimunud.

Tartu Ülikool taasavatakse Tartus keiserliku ülikoolina keiser Aleksander I käsul 1802. Esimese rektori prof. G. Parroti poolt ettevalmistatud ülikooli põhimäärus avab tee ülikooli igast rahvusest ja igast seisusest noormeesetele. Uus ülikool on *universitas litterarum* – teadusasutus, kus õppetöö on ühendatud teadusliku uurimistööga. Keiserlik Tartu ülikool muutub kiiresti silmapaistvaks haridus- ja teaduskeskuseks, vahendajaks Venemaa ja Euroopa vahel, sest kogu Vene riigis vaid Tartus toimub õppetöö saksa keeles. Ülikooli ümber kogunenud elurõõmus noorsugu ja enamasti välismaalt pärit õpetlased toovad linna elevust ja valgustusi.

1. detsembril 1919 sai keiserlikust ülikoolist Eesti Vabariigi emakeelne ülikool.⁵

1990. aastal pidas Pärnu linnavolikogu vajalikuks avada Pärnus instituudi või Tartu Ülikooli teaduskonna kuurortoloogia, turismi- ja puhkemajanduse uurimiseks ning kaadri ettevalmistamiseks.

Uuesti sai keskkoolijärgse hariduse omandamine Pärnus võimalikuks 01.09.1991, mil asutati Pärnu Majanduskool. Kohe asutamisel seati eesmärgiks õppeasutuse arendamine kõrgkooliks ja alustati koostööprojekti Kanada Kolledžite Assotsiatsiooniga turismi- ja hotellimajanduse eriala avamiseks, ühtlasi hakati looma kooli raamatukogu.

1994. aastal munitsipaalnool riigistati, õpilaste arv ületas 200 piiri ning avati turismi ja hotellimajanduse osakond. Pärnu Majanduskool muutus üha populaarsemaks kogu Eestis ja väljastpoolt Pärnu maakonda pärinevate õppurite osakaal suurenes pidevalt. 1994. aasta lõpus peeti Pärnus Tartu Ülikooli päevad. Sealsetel kohtumistel algasid läbirääkimised linna- ja maavalitsusega ülikooli kolledži avamiseks Pärnus. Idee läbitöötamiseks moodustati ühiskomisjon.

20. märtsil 1996 kirjutasid Pärnu linnavalitsus, Pärnu maavalitsus, Tartu Ülikool, Haridusministeerium ja Pärnu Majanduskool Pärnus alla koostöölepingule.

17. mail 1996 asutati Pärnus Majanduskooli baasil Tartu Ülikooli Pärnu kolledž, mis tegutseb TÜ asutusena oma põhikirja alusel. 1996. aasta juunis algas Pärnu kolledžis 1996/1997. õppeaasta vastuvõtt ärijuhtimise diplomiõppekavale. 14. veebruaril 1997 avati turismi- ja hotelliettevõtluse diplomiõppekava ning sama aasta 3. detsembril sai nurgakivi Tartu Ülikooli Pärnu kolledži õppehoone, asukohaga Ringi 35. 6. septembril 1998 avati sotsiaaltöö korralduse diplomiõppekava.

⁴ Vunk, A., Laidla, J., Päll, J. (2023). Academia Pernaviensis: lugu: Tartu ülikool Pärnus aastail 1699–1710. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus. 208 lk. [<https://shop.ut.ee/pood/academia-pernaviensis/>] 19.08.2024.

⁵ [https://kreutzwald.kirmus.ee/et/lisamaterjalid/ajatelje_materjalid?item_id=305&table=Events] 30.08.2024.

1998. aasta kevadel lõpetas Pärnu Majanduskooli viimane lend ning 1999. aasta oli Pärnus kuulutatud ülikooliaastaks, teadvustamaks 300 aasta möödumist esimese ülikooli avamisest Pärnus.⁶

* * *

Neljapäeval, 29. augusti keskpäeval toimus tänase Keskväljaku juures lavastuslik tervitusteremoonia⁷ akadeemia ajaloolises asukohas, tänase Pärnu Keskraamatukogu ees (Akadeemia 3, Pärnu).⁸

Sündmusele lisas tähendust ka raamatukogu ees avatud välinäitus, mis tutvustas põnevaid fakte Academia Pernaviensise ülikoolielust ja sellega seotud olusid. Näitus jäi avatuks mitmeks nädalaks, pakkudes linnaelanikele ja külalistele võimaluse süüvida sügavamalt Pärnu hariduslikku pärandisse.

Poole tunni pärast algas nn elamuslik akadeemiline rännaklavastus koos akadeemiaaegse tudengi ja Pärnu kaupmehega ning Pärnu kolledži õppejõududega Pärnu esimese akadeemia asukohast, Akadeemia 3 juurest, Pärnu Kolledžisse Ringi tn 35.

Foto: Tartu Ülikooli
Pärnu Kolledž aastal
2024.

⁶[https://et.wikipedia.org/wiki/Tartu_%C3%9Clikooli_%C3%A4rnu_kolled%C5%BE] 30.08.2024.

⁷ Tervitas Erik Dahlberg, Rootsi impeeriumi Liivimaa provintsi kindralkuberner ja akadeemia kantsler. [<https://parnu.ut.ee/et/sisu/academia-pernaviensise-325-aastapaeva-tahistamine-parnus>] 1.09.2024; [<https://www.akadeemia.ee/academia-pernaviensise-325-aastapaeva-tahistamine-parnus/>] 1.09.2024.

⁸ Academia Pernaviensise 325. aastapäeva lugu on otseselt seotud alates 1996. aastast tegutseva **Tartu Ülikooli Pärnu kolledžiga**. Praegu on võimalik Pärnu kolledžis kõrgharidus omandada järgmistel õppekavadel: ettevõtlus ja projektijuhtimine, turismi- ja hotelliettevõtlus, sotsiaaltöö ja rehabilitatsiooni korraldus, teenuste disain ja juhtimine, disainmõtlemine ja digiturundus, inimese-keskne sotsiaalne innovatsioon, persoonibrändipõhine ettevõtlus, heaolu- ja spaateenuste disain ja juhtimine (inglisekeelne). Nn minikraad on võimalik ressursimajanduses saada.

[<https://parnu.ut.ee/et/oppimine>] 14.09.2024; [<https://parnu.ut.ee/et/sisu/academia-pernaviensise-325-aastapaeva-tahistamine-parnus>] 1.09.2024; [<https://www.akadeemia.ee/academia-pernaviensise-325-aastapaeva-tahistamine-parnus/>] 1.09.2024.

Kell 14.00 algas Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži raamatukogus Academia Pernaviensis XXI mõttekoda akadeemilisest kuurordist, kus külalisesinejateks olid Eesti teaduste akadeemia president akadeemik Tarmo Soomere, mõtiskledes teemal „Linna kodu mere ääres“ ja Eesti Kunstiakadeemia rektor Mart Kalm oli valinud arutlemiseks „Pärnu ja moodne arhitektuur“. Seega mõlemad mõttekoja teemad olid seotud esinejate eriala problemaatikaga, pakkudes süvitsi minevaid analüüse ja inspireerivaid mõttevahetusi⁹.

Arhitektuuriajaloolane Mart Kalm andis ka intervjuu ajalehe „Pärnu Postmees“ ajakirjanikule-arvamustoimetajale Raido Keskkülale Pärnu linna kohta, arvates hakatuseks, et ta peab oluliseks ehitada Pärnus üles tugev kesklinn, kuhu saab nii auto kui ühistranspordiga ja kus oleks võimalikult palju elu¹⁰.

Augusti lõpp – septembri algus 2024

Allakirjutanu Pirita-Kose kodukontoris

Lugupidamisega

Matti Raudjärv¹¹

Tartu Ülikooli aumärgi kavaler – 2017

(aastatel 1996–1998 külalisõppejõuna, 1998–2019 täiskoormusega õppe- ja teadustööl Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas, Pärnu Kolledžis ja Narva Kolledžis)

⁹ [<https://parnu.ut.ee/et/sisu/galerii-parnus-tahistati-academia-pernaviensise-325-aastapaeva>] 1.09.2024.

¹⁰ Keskküla, R. (2024). Mart Kalm: Pärnule on tähtis säilitada kesklinn, elu ei tohiks keerelda ainult ümber Kaubamajaka. Pärnu Postimees. 30. august 2024. Ajalehe rubriigis „Tasuhääling“ antud intervjuus ütles rektor Kalm muu hulgas ka järgmist: „... üks Pärnu haruldusi on naiste rand. See on midagi niisugust, mida püüti 1920ndatel paljudes kohtades juurutada, siis oli vabakehakultuur populaarne ja üks modernse ühiskonna tunnuseid. Aga mujal ei jäänud see nii selgelt püsima ega muutunud nii massiliseks nagu Pärnus. ... See on selgelt varase feminismi ilming. Kuid asjaolu, et see kogu nõukogude aja säilis ainult Pärnus, näitab pärnakate sõltumatust, iseseisvust, võimu-vasust, sest see oli mitteametlik institutsioon nõukogude ühiskonnas. Üks varasemaid kombeid, mida nõukogude võim ei suutnud murda. Kuigi see püüdis eestiaegsust meist igatpidi välja juurida, siis see ikkagi säilis. Selles mõttes on naiste rand kultuuriline fenomen. Kuulsin, et tänapäeval pole see komme välja surnud ja naiste rannas käiakse jätkuvalt. ... Uue sillaga kaasneb oluline võit, et linnakeskus püsib ikka põhimõtteliselt keskuses. ...“. [<https://parnu.postimees.ee/8087169/taskuhaaing-mart-kalm-parnule-on-tahtis-sailitada-kesklinn-elu-ei-tohiks-keerelda-ainult-umber-kau-bamajaka>] 31.08.2024.

¹¹ Allakirjutanul oli ka kutse väärika aastapäeva tähistamisele Pärnus, kuid perekondlikel ja terviselikel põhjustel ei õnnestunud kahjuks osaleda.

THE 325TH ANNIVERSARY OF ACADEMIA PERNAVIENSIS WAS CELEBRATED IN PÄRNU

On 29 August 2024, Pärnu and the Pärnu College of the University of Tartu celebrated the event which laid the basis for academic Pärnu – 325 years had passed from the establishment of Academia Gustavo-Carolina (Academia Pernaviensis¹) in Pärnu. In 1699, the University of Tartu was moved from Tartu to Pärnu, actually, to get away from Russian troops from whom nothing good could be expected.

The university was brought from Tartu to Pärnu due to several considerations and was decided on the basis of the letter of the Governor General of Livonia Jakob Johan Hastfer to the King of Sweden Karl XI on 22 December 1687, which read as follows: “Pärnu is the most favourable, useful, suitable and the best place for establishing the Academy.”

Pärnu became a university town on 28 August 1699 when the University of Tartu, i.e. Academia Gustavo-Carolina which had moved from Tartu to Pärnu before the Great Northern War, was opened. From the summer of 1700 it continued under the name of Academia Pernaviensis and in total 191 students were entered in the register in Pärnu. The first Rector was Professor Michael Dau. The name Academia Pernaviensis appeared on the stamp of the university in June 1700.²

Academia Pernaviensis continued its activities in Pärnu for 11 years, until Swedes evacuated the Academy in 1710 before actual military actions. While the Capitulation Agreement of Livonia signed between Russia and Sweden provided the continuation of the activities of the Academy in Pärnu, it was no longer a priority from the aspects of local life in the difficult situation after the war and the plague. In Pärnu, Akadeemia Street still bears this historic heritage: most of the study building was at the site of the current town library.³

During the first decade of the 18th century an institution of higher education was developed in Pärnu which did not fulfil all expectations but one of the achievements was the ability of the Swedish Protestant Academy of Overseas Provinces to continue its work also after the war started. In Livonia, the name of the university (Academia Gustaviana, Academia Gustavo-Carolina) showed that it was an academic institution established in the spirit of humanism and reformation.⁴

The university could work in Pärnu until 1710 when the town capitulated to Russian troops in the Great Northern War. For the university, the period 1710–1802 became an interim period where no studies took place. The University of Tartu was reopened in Tartu in 1802 by command of Emperor Alexander I as an imperial university.

¹ Also the name Academia Dorpatensis has occurred: [https://et.wikipedia.org/wiki/Tartu_%C3%9Clikooli_P%C3%A4rnu_kolled%C5%BE] 30.08.2024.

² [https://et.wikipedia.org/wiki/Tartu_%C3%9Clikooli_P%C3%A4rnu_kolled%C5%BE] 30.08.2024.

³ [<https://parnu.ut.ee/et/sisu/academia-pernaviense-325-aastapaeva-tahistamine-parnu>] 1.09.2024.

⁴ Vunk, A., Laidla, J., Päll, J. (2023). Academia Pernaviensis lugu: Tartu ülikool Pärnus aastail 1699–1710. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus. 208 lk. [<https://shop.ut.ee/pood/academia-pernaviense>] 19.08.2024.

The University Statute prepared by its first Rector Prof. G. Parrot opened the university for young men of any ethnic group or any status. The new university is *universitas litterarum* – a research institution where studies are combined with scientific research. The imperial University of Tartu soon becomes an outstanding educational and research centre, a mediator between Russia and Europe as Tartu is the only place in the whole Russian empire where the language of instruction is German. Cheerful young people gathered around the university and scholars who were mainly from foreign countries brought excitement and enlightenment ideas to the city.

On 1 December 1919, the imperial university became a university of the Republic of Estonia with instruction in Estonian.⁵

In 1990, the Pärnu Town Council regarded it necessary to open an institute or a Faculty of the University of Tartu to study health resort treatment, tourism and recreation management and prepare qualified personnel.

Acquisition of post-secondary education became possible in Pärnu again on 01.09. 1991 when the Pärnu Post-Secondary School of Economics was opened. Already during its establishment, the aim was to develop this educational institution into an institution of higher education and a project was started to open the specialisation of Tourism and Hotel Management in cooperation with the Association of Colleges of Canada, also creating of the school library started.

In 1994 the municipal school was transferred to state ownership, the number of students exceeded 200 and the Tourism and Hotel Management Department was opened. The Pärnu Post-Secondary School of Economics grew in popularity and the percentage of students from outside the Pärnu County increased every year. At the end of the year 1994, the University of Tartu Days were held in Pärnu. During the meetings, the negotiations with the Town Government and the County Government started for opening a university college in Pärnu. A joint committee was set up to work through the idea.

On 20 March 1996, the Pärnu Town Government, Pärnu County Government, the University of Tartu, the Ministry of Education and the Pärnu Post-Secondary School of Economics signed a cooperation agreement.

The Pärnu College of the University of Tartu was established on 17 May 1996 on the basis of the Pärnu Post-Secondary School of Economics and it is operating as an institution of the UT on the basis of its own Statutes. In June 1996, the admission to the curriculum of diploma studies of Business Administration started at the Pärnu College for the academic year 1996/1997. On 14 February 1997, the curriculum of diploma studies of Tourism and Hotel Management was opened, and the cornerstone for the study building of the Pärnu College of the University of Tartu was laid at Ringi 35. On 6 September 1998, the curriculum of diploma studies of Social Work Administration was opened.

⁵ [https://kreutzwald.kirmus.ee/et/lisamaterjalid/ajatelje_materjalid?item_id=305&table=Events] 30.08.2024.

In spring 1998, the last graduating class of the Pärnu Post-Secondary School of Economics graduated and 1999 was declared the Year of the University in Pärnu to celebrate the 300th anniversary of opening the first university in Pärnu.⁶

* * *

At midday of Thursday, 29 August, a welcome ceremony was staged near the current Central Square⁷ at the historical site of the Academy, in front of the current Pärnu Central Library (Akadeemia 3 in Pärnu).⁸

Also, the outdoor exhibition that was displayed in front of the library about interesting facts from the university life of Academia Pernaviensis and the related conditions added significance to the event. The exhibition remained open for several weeks, offering citizens and guests an opportunity to delve deeper into the educational heritage of Pärnu.

Half an hour later, an academic promenade performance started with a student from the Academy times and a merchant of Pärnu and the teaching staff of the Pärnu College from the site of the first Academy of Pärnu at Akadeemia 3 to the Pärnu College at 35 Ringi Street.

At 14.00, the XXI Think Tank Session of Academia Pernaviensis started in the library of the Pärnu College of the University of Tartu on the subject of an academic health resort, where the guests made their presentations: the President of the Estonian Academy of Sciences, Academician Tarmo Soomere expressed his thoughts on the subject “Home of a town by the sea”, and Rector of the Estonian Academy of Arts Mart Kalm had chosen “Pärnu and modern architecture” as the subject for discussion. Thus, both subjects of the think tank session concerned issues related to the speciality of the presenters and provided in-depth analyses and an inspiring exchange of thoughts.⁹

⁶ [https://et.wikipedia.org/wiki/Tartu_%C3%9Clikooli_P%C3%A4rnu_kolled%C5%BE] 30.08.2024.

⁷ The Governor General of the Livonian Province of the Swedish Empire and Chancellor of the Academy Erik Dahlberg gave the welcoming speech. [https://parnu.ut.ee/et/sisu/academia-pernaviensise-325-aastapaeva-tahistamine-parnus] 1.09.2024; [https://www.akadeemia.ee/academia-pernaviensise-325-aastapaeva-tahistamine-parnus/] 1.09.2024.

⁸ The story of the 325th anniversary of Academia Pernaviensis is directly related to the **Pärnu College of the University of Tartu** operating since 1996. It is currently possible to acquire higher education at the Pärnu College in the fields of Entrepreneurship and Project Management, Tourism and Hotel Management, Social Work and Rehabilitation Administration, and Design Thinking and Digital Marketing. [https://parnu.ut.ee/et/sisu/academia-pernaviensise-325-aastapaeva-tahistamine-parnus] 1.09.2024; [https://www.akadeemia.ee/academia-pernaviensise-325-aastapaeva-tahistamine-parnus/] 1.09.2024.

⁹ [https://parnu.ut.ee/et/sisu/galerii-parnus-tahistati-academia-pernaviensise-325-aastapaeva] 1.09.2024.

TPI, TÄNASE TTÜ, ENDISEST MAJANDUSTEADUSKONNAST, TEENINDUSÖKONOOMIKA KATEEDRIST, ÕPPETOOLIDEST JA 1974. AASTA LÕPETAJATEST

1960. aastatel hakati tolleaegses Nõukogude Liidus mõistma, et rasketööstuse ja sh sõjatööstuse arendamise kõrval vajab inimene ka toimivat teenindussfääri. 1967. aastal kinnitati teeninduse ökonomika ja organiseerimise eriala üleliiduline õppeplan. Ühena esimestest NL-is hakati nimetatud eriala 5-aastasele majandusinseneride õppele TPI-s üliõpilasi vastu võtma juba 1968/1969. õppeaastal. Sellest kujunes ülikoolis üks suurima konkursiga eriala.¹

Esimesed kaks aastat korraldas eriala õppetööd tootmise ökonomika ja organiseerimise kateeder, millest 1970. aastal eraldati ja asutati **teenindusökonomika kateeder**,² esialgu 5-liikmelise õppejõuga (lisandus loomulikult abipersonal): kateedrijuhatajaks sai majandusteadlane, majanduskandidaat (1963), dotsent (1967), ENSV teeneline kultuuritegelane Juhani Väljataga³ (juhataja aastatel 1970–1978), kes oli uue eriala ja kateedri loomise initsiaator. Teisteks kateedri liikmeteks ja kaasasutajateks olid (järjestus esitatud meie seast lahkumise järjekorras):

- vanemõpetaja Lembit Valdmaa,
- majanduskandidaat (1963), dotsent (1967) Peeter Lageda⁴,
- assistent, hiljem vanemõpetaja Elvi Lageda ja
- tehnikakandidaat, dotsent, ENSV teeneline ratsionaliseerija (1963) ja emeriitdotsent Aimar Halling.

Kateeder oli üks esimesi teeninduse valdkonna kateedreid kogu Nõukogude Liidus, erialaks oli „**Teeninduse ökonomika ja organiseerimine**“ (lühendina: TL-eriala; kuhu esimesed vastuvõetud oli aastatel 1968 ja 1969). Uuendatud nimega „Teeninduse ökonomika ja juhtimine“ eriala viimased vastuvõetud toimusid 1988. ja 1989. aastal. Üldse kokku lõpetas TL-erialal ajavahemikul 1973 kuni 2000 482 diplomeeritud

¹ Teenindusökonomika kateeder. Rmt: Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond 1940–2010. Tallinn: TTÜ kirjastus, 2010, lk 70.

² Vt ka lisa: Teenindusökonomika kateeder. Rmt: Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond 1940–2010. Tallinn: TTÜ kirjastus, 2010, lk 70–75.

³ Juhani Väljataga lõpetas 1950. aastal Tallinna 2. Keskkooli ja 1954 Tallinna Polütehnilise Instituudi (TPI) *cum laude*. Töötas 1958–60 Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogus vaneminsenerina, 1960–61 Maardu Keemiakombinaadis töö- ja palgaosakonna juhatajana. 1961–1963 õppis ta Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi aspirantuuris ja aastatel 1963–1965 töötas ta Kohtla-Järve Põlevkivikeemia Tootmiskoondises peaoökonomistina. Oli aastast 1965 TPI õppejõud – algul vanemõpetajana (1965–1967), seejärel dotsendina (1967–1968). Aastatel 1969–1970 oli ta vanemteadur (sel perioodil stažeeris ta pikaajaliselt Ungaris, mille tulemusel formuleerusid tal ideed majandusliku stimuleerimise valdkonnas (selle valdkonnaga tegeles ta seejärel pea kõik aastad, eesmärgiks doktoritöö koostamine ja kaitsmine. Praktiliseks baasiks kujunes stimuleerimissüsteemi kujundamine kõigile Eesti tööstusministeeriumidele (sh ettevõtetele) ja Teenindusministeeriumi ettevõtetele. Uurimusi töötasustamise ja tööstuse ökonomika ning majandusliku stimuleerimise alalt.

⁴ Lõpetas 1963. aastal TPI keemia-mäeteaduskonna anorgaaniliste ainete tehnoloogia erialal.

majandusinseneri, sh oli ajavahemikul 1995 kuni 2000 27 inimest, kelle lõpetamine ei õnnestunud mingil põhjusel varem.⁵

Teenindusökonoomika kateeder kureeris ka „**Toiduainetööstuse ökonoomika ja organiseerimise**“ eriala (lühendina TT-eriala; kuhu vastuvõtt toimus aastatel 1966–1970. Kokku lõpetas TT-erialal ajavahemikul 1971 kuni 1975 105 diplomeeritud majandusinseneri.

Järgnevalt fotod kateedri asutajatest (märkus: Elvi Lageda ja Lembit Valdmaa kohta ei õnnestunud Google'i kaudu fotot ega muud informatsiooni leida):

Foto 1: Juhani Väljataga loengut pidamas⁶ (siin habemeta, vahetult pärast pikaajalist stažeerimist Ungari Majanduse Instituudis; hiljem aga kuni meie seast lahkumiseni oli Juhani habemega)

Foto 2: Peeter Lageda⁷

Foto 3: Aimar Halling⁸

⁵ Teaduskonna edasiarendamine (1960–1989). Rmt: Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond 1940–2010. Tallinn: TTÜ kirjastus, 2010, lk 25–48.

⁶ [<https://ajapaik.ee/?album=78352&photo=919707&order1=time&order2=added&page=1>] 23.08.2024.

⁷ [<https://ajapaik.ee/photo-thumb/1169862/800/lageda-peeter-tallinna-polutehnilise-instituudi-dot-sent/>] 23.08.2024.

⁸ [<https://ajapaik.ee/photo-thumb/337556/800/aimar-halling-tpi-teenindusokonomika-kateedri-dotsent/>] 23.08.2024.

Mõne aasta pärast (1975) lisandusid vanemõpetaja, hiljem dotsent ja emeriitdotsent Helgi-Annika Reisenbuk⁹ (21.01.1936) ja majanduskandidaat (1967), 0,5 koormusega vanemõpetaja, hiljem dotsent (1977) Hans Jalasto¹⁰ (15.10.1927–20.08.1992).

Foto 4: Hans Jalasto¹¹

Foto 5: Helgi-Annika Reisenbuk¹²

Kateeder laienes uurijatega alates 1975. aastast (gruppjuhina Matti Raudjärv, liikmetena Laine Luup (2.10.1938), Ene Ilison ja Jüri Kats (26.01.1953)). Pikaajalised uurimistöö lepingud olid kateedrijuhatajal Juhani Väljatagal sõlmitud kõigi Eesti tööstusministeeriumide ja ka teenindusministeeriumiga.

15. augustil 2024 lahkus meie seast viimane, viies kateedri asutaja liige dotsent Aimar Halling (27.12.1930–15.08.2024), ärasaatmine toimus väärikalt Pärnamäe Krematooriumi väikeses saalis 24. augustil 2024.

Kateedri asutajatest lahkus esimesena aga Juhani Väljataga (5.11.1932–28.05.1982), seejärel Lembit Valdmaa (15.03.1930–12.07.2000), Peeter Lageda (11.08.1926–15.01.2003), Elvi Lageda (5.04.1932–22.08.2023).

Pärast TPI keemiateaduskonna lõpetamist asus Aimar Halling tööle Kohtla-Järve Põlevkivikeemia Tootmiskoondisesse meistrina, hiljem edutati ta ettevõtte peatehnoloogiks.

⁹ Lõpetas 1955 Türi 1. Keskkooli, 1960 Tartu Riikliku Ülikooli (TRÜ) majandusteaduskonna; majanduskandidaat (1970, TRÜ), väitekirj „Hind kui toodangu kvaliteedi parandamise majanduslik stimulaator“. Oli 1960–1964 Harju Tarbijate Kooperatiivi ökonomist ja vanemökonomist, 1965–1975 Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi noorem- ja vanemteadur, 1975–1983 Tallinna Polütehnilise Instituudi teenindusökonoomika kateedri vanemõpetaja, 1983–2000 dotsent, sh aastast 1992 dotsent käitismajanduse õppetoolis, 2001–2011 oli rakenduskõrgkoolis Esimene Staudium professor: oli ka pikemat aega majandusteaduskonna prodekaan.

¹⁰ Lõpetas Tallinna Polütehnilise Instituudi aastal 1950 rahanduse ja krediidi erialal.

¹¹ [<https://ajapaik.ee/photo-thumb/1208483/800/eesti-nsv-rahvamajanduse-juhtivate-tootajate-ja/>] 23.08.2024.

¹² Foto on pärit perekonna erakogust.

2022. aastal lahkus meie seast ka Rein Lumiste (14.01.1939–30.01.2022).

Kuna 1978. aastal viidi Juhani Väljataga Eesti Infoinstituudi direktoriks (1978–1980; 1980–1982 oli ta enese initsiatiivil asedirektor, et rohkem aega oma doktoritöö koostamisele pühendada), võttes kaasa ka uurimisgrupi teadurid-insenerid (Matti Raudjärv,¹³ Laine Luup (2.10.1938), Ene Ilison, Jüri Kats (26.01.1953), kes Infoinstituudis kuulusid uue, isemajanduse osakonna koosseisu; Matti Raudjärv, olles osakonna juhataja, jätkas kateedris õppetööd õppeülesannete täitjana ning alustas õpinguid ja väitekirja koostamist TPI aspirantuuris).¹⁴

Kuuldavasti (kuna allakirjutanu pole nendega vähemalt ca 40 aastat kohtunud) on Laine Luup ja Jüri Kats majanduskandidaadi kraadi kaitsnud (täna Eesti Vabariigis – filosoofiadoktor / PhD/). Suurepärane, õnnitlused!

Kui arvestada, et kateeder asutati aastal 1970 ja täienes uurimisgrupiga aastatel 1975–1976 (vaata kolleegid eelmises lõigus) ning 1978. aastal lahkus kateedrist nii esimene kateedrijuhataja Juhani Väljataga ja uurimisgrupp, siis paraku vaid allakirjutanu lahkus lõplikult Tallinna Tehnikaülikoolist 1998. aastal (seega arvestades üliõpilasperioodi ja töötamist majandusteaduskonnas pidevalt nii täiskoormusega kui osalise koormusega-külalisena, mida on 29 aastat /seotus kateedriga seega 1970 kuni 1992, st 22 aastat/; 1992 sügisest moodustati kateedrite asemel õppetoolid ja alles jäänud teenindusökonoomika kateedri täiskohaga õppejõud-teadurid jagunesid õppetoolide vahel). Järgnevalt allakirjutanu olulisem käekäik aastast 1982 kuni tänaseni.

Juhani Väljataga surma ja allakirjutanu väitekirja kaitsmise (1982) järel viidi meie osakond majandamismehhanismi labori nime all Eesti Plaaninstituudi koosseisu (1982–1984).

Allakirjutanu väitekirja tulemuste alusel anti Eesti liha- ja piimatööstuse ettevõtetele Nõukogude Liidus ainuõigus kasutada neid majandusnäitajaid, mida väitekirjas soovitati. Kõik teised nn liiduvabariigid töötasid ühtsete üleliiduliste majandusnäitajate alusel, mis ei taganud ettevõtete tegevuse objektiivset plaanimist ega hindamist.

Õigused Eestile anti NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee otsuse ja NSV Liidu Liha- ja Piimatööstuse Ministeeriumi vastava korralduse alusel.

¹³ Sündmused arenesid kiirelt ja lihtsalt:

ühel 1978. aasta aprillikuu õhtul helistas kateedrijuhataja dotsent Juhani Väljataga allakirjutanule koju ja teatas: „Algavad kiired toimingud – mind (st Juhani Väljataga) viiakse Plaanikomitee korraldusel peatselt üle Eesti Infoinstituudi direktoriks. TPI kateedri uurimisgrupi tahaks kaasa võtta. Uurimislepingud saab Infoinstituuti üle viia ja seal moodustame TPI uurimisgrupi inimestest isemajandamise osakonna, kus neid lepingulisi uurimistöid edasi teeme. Vajadusel kaasame ka inimesi kateedrist ning võtame isemajandamise osakonda mõned inimesed juurde. Sulle (st Matti Raudjärv) pakun osakonna juhataja kohta. Sinu vastust ootan homse hommikuni ja loodan Sinu nõusolekule. Kõik!“ Uurisin oma edaspidise töö kohta. Juhani arvas, et: hullu pole midagi, on aeg tõsisemalt juhtimistööga tegelema hakata. Meie osakond hakkab otse temale alluma, tema on edasi uurimistööde peajuhendaja. Kuna tema töökoormus pidi kasvama (sagedased suhtlemised Plaanikomitees, ka Toompeal ja mujal), siis allakirjutanu hakkab aeg-ajalt ministeeriumides tema assistendina ministeeriumide juhtkonnaga (ministrid, asetäitjad, valitsuste ja osakodade juhatajad) suhtlema. Ei mäleta enam, aga oma jah-sõna allakirjutanu andis, oli see nüüd samal õhtul või järgmisel hommikul. 30. aprillist olime Infoinstituudi palgal.

¹⁴ Laine Luup'i ja Jüri Kats'i kohta ei õnnestunud Google'i kaudu fotot ega muud informatsiooni leida. Ene Ilisoni kohta õnnestus leida vaid foto.

1984. aasta juunis, pärast mais toimunud kolmepäevast nn laevakonverentsi (laeval „Vanemuine“: Tartu–Värsk–Pihkva–Värsk–Tartu; peakorraldaja oli Matti Raudjärv), läks allakirjutanu saatus lahku oma endise osakonna ja labori kolleegidest. Nimelt kutsus büroo „Mainor“ direktor Ülo Pärnits allakirjutanu Mainorisse majanduseksperimenti osakonna juhatajaks-peainseneriks. Kuigi oli ka teisi tööpakkumisi, sai Mainori kui esimese pakkuja amet vastu võetud. Oli jälle huvitav aeg – tegeleda tuli juba turumajanduse algetega Nõukogude Liidus (sh suhtlemine Moskvast NSV Liidu Plaanikomitees).

1987. aasta jaanuaris tundus kergetööstuse eksperiment end ammendanud olevat ning siirdusin tagasi TPI/TTÜ teenindusökonoomika kateedrisse, algul vanemteadurina, veidi hiljem anti juba juhtivateaduri staatus. Nn portfelli olid mul mitme Eesti kergetööstusettevõtte uurimislepingud (ÕTK Baltika, õmblusvabrik Virulane Rakvere, Valga õmblusvabrik), mitme ettevõttega olid konsultatsioonilepingud: Nahk-galanterii kombinat Linda Tallinnas ja Galvi-Linda Viljandis jmt. Kateedris jätkus jälle uurimistöö, osalesid H.-A. Reisenbuk ja L.Valdmaa.

Peatselt avanes allakirjutanal võimalus Saksamaa LV ülikoolides stažeerida (alates oktoobrist-novembrist 1989), mis oli eriti kasulik alates 1992. aastast, kui Eesti ülikoolides algasid ümberkorraldused, sh kateedrite asemel õppetoolide asutamine. Töölased suhted teiste riikidega jätkusid: Saksamaa mitmed ülikoolid /ajavahemikul 1989–2016 oli võimalus ligi neli aastat Saksamaal elada-töötada, korraga üks kuni kolm kuud/, lisaks Austria /Viini Majandusülikool, kaks kuud ja lühemalt korduvalt; Innsbruck/, Belgia /Brüssel/, Prantsusmaa /Strasbourg/) jt.

Foto 6: Ene Ilison¹⁵

Foto 7: Kalev Joakit¹⁶

¹⁵ [<https://ajapaik.ee/photo-thumb/1209201/800/eesti-nsv-majandusteaduse-seltsi-aseesimees-ene/>] 25.08.2024.

¹⁶ TL-eriala teise lennu (1974) juhendaja-mentor (1969–1972), peaökonoomist Kalev Joakit 80-ndatel aastatel. Foto on pärit Kalevi tütre Evelin Joakiti fotokogust.

Hiljem lisandusid kateedrijuhatajatena dotsendid Sulev Mäeltsemees¹⁷ (1978–1986), Ardo Kamratov¹⁸ (1986–1990) ja Rein Lumiste¹⁹ (1991–1992):

Foto 8: Sulev Mäeltsemees²⁰

Foto 9: Ardo Kamratov²¹

Foto 10: Rein Lumiste²²

1992. aastal toimunud kõrgkoolide reformiga moodustati majandusteaduskonnas õppe-
toolid. Matti Raudjärv organiseeris Eesti esimese, majanduspoliitika õppetooli (olles
eelnevalt end Saksamaal Kieli Ülikoolis ja Frankfurti /Maini/ Ülikoolis täiendanud ja
ümber orienteerunud majanduspoliitika valdkondadele; hiljem ka mitmed teised Saksa-
maa ülikoolid ja koolituskeskused), olles selle esimene juhataja ja professor.

¹⁷ Sündinud 7. augustil 1947. On Eesti avaliku halduse ja kohaliku omavalitsuse teadlane ning ül-
diselt peetakse teda Eesti munitsipalaautonoomia isaks.

Tallinnas sündinud Mäeltsemees on omandanud teaduskraadi Tartu Ülikoolis ning töötanud muu-
hulgas Eesti Teaduste Akadeemia Majandusinstituudi sotsiaalse infrastruktuuri ja regionaalökonoo-
mika osakonna direktorina (1986–1992).

Oli Tallinna Tehnikaülikooli regionaalpoliitika professor ja õppetooli juhataja, TTÜ-s töötas ta juba
aastatel 1978–1986 ning 2005–2016 oli ka sotsiaal- ja humanitaarteaduskonna dekaan.

Aastatel 1992–1993 oli ta Tallinna linnavolikogu esimees ja 1993–1997 riigiteenistujate keske
täiendkoolitusasutuse Eesti Avaliku Halduse Instituudi direktor.

¹⁸ TTÜ nõukogu aseesimees, senati valitud liige. Ülikooli finantsdirektor 2004–2014. Ülikooli au-
liige. Nõukogu liige alates 2015. aastast.

¹⁹ Rein Lumiste kohta andmed Google'is kahjuks puuduvad.

²⁰ Foto on pärit perekonna erakogust.

²¹ [https://www.google.com/imgres?q=Ardo%20Kamratov&imgurl=https%3A%2F%2Fhaldus.taltech.ee%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fstyles%2Fmanual_crop%2Fpublic%2Fnewsimage%2FN%25C3%25B5ukogu%25202020_Kamratov_240x360pix.jpg%3Fitok%3DQDPPGepkL&imgrefurl=https%3A%2F%2Ftaltech.ee%2Fulikool%2Fnoukogu&docid=tmA-cwkPrft9sM&tbnid=2bDcLFn1nPDBmM&vet=12ahUKEwi76vjxgoulAxWaAxAIHQS-GIPQQM3oECBQQA..i&w=240&h=360&hcb=2&ved=2ahUKEwi76vjxgoulAxWaAxAIHQS-GIPQQM3oECBQQA] 23.08.2024.

²² Töötas enne TPI-sse/TTÜ-sse tulekut pikka aega Pärnu teeninduskombinaadis „Säde“ peaoeko-
nomistina. Foto on pärit perekonna erakogust.

Matti Raudjärv kureeris kaks aastat (1990–1992) TTÜ majandusteaduskonna uue eriala – „Väikeettevõtlus“ – üliõpilasi ja oleks võinud ka selle õppetooli organiseerida, kuna stažeeris 1992. aasta suvel kaks kuud Austrias Viini Majandusülikoolis valdkonnas „Väike- ja keskmiste ettevõtete ökonomika ning vastav majanduspoliitika“, olles ka Mainoris töötamise ajal pidevalt väikeettevõtete problemaatikaga tegelenud. Siiski oli juba toimunud põhjalik süvenemine majanduspoliitika probleemidesse ja perspektiivselt terendas veel hulk stažeerimise võimalusi teistes riikides. Pealegi oleks kolleeg Rein Lumiste siis nn reaõppejõuks jäänud. Valisin majanduspoliitika suuna.

Seega aastal 1992 asus väikeettevõtluse õppetooli juhtima Rein Lumiste. Aastatel 2000 ja 2008 toimusid teaduskonnas ümberkorraldused ning väikeettevõtluse õppetool lülitati logistika ja kinnisvara õppetooli koosseisu ning see nimetati kinnisvara, logistika ja ettevõtluse õppetooliks.

1996. aastal asus allakirjutanu täiendavalt Tartu Ülikooli majandusteaduskonna juhtkonna kutsel sinna külalisõppejõuna ja osalise koormusega tööle. Tartu Ülikoolis olid tõottingimused oluliselt paindlikumad, võrreldes Tallinna Tehnikaülikooliga.

1998. aastal sai juba täie koormusega Tartu Ülikooli majanduspoliitika õppetoolis (õppetool asutati TTÜ-st hiljem, 1993. aasta lõpul) tööle asutud. Kuna olin juba korduvalt Saksamaa ülikoolides ja ka Austrias stažeerinud ning tutvunud sealsete töökorralduste ja suhtlemistraditsioonidega, siis pidasin õigemaks Tartu Ülikooli loominguillemasse kollektiivi sulanduda (näiteks, TTÜ-s tüütas ära mõnede kolleegide (eeskätt Kaarel Kilvits²³, Alari Purju) kitsarinnalisus ja omakasu püüdlused).

Mõne aasta pärast asus allakirjutanu majandusteaduskonna kõrval osalise koormusega tööle ka TÜ Pärnu Kolledžis, aastast 2001 aga juba täiskoormusega. Veel aastaid hiljem lisandus osalise koormusega ka töö TÜ Narva Kolledžis. Augustiga 2017 lõppes tööleping Tartu Ülikooliga, kuni juunini 2019 toimis käsundusleping. Seejärel lõppes õppe- ja teadustöö ülikoolis. Märtsist 2021 anti allakirjutatule TÜ sotsiaalteaduste valdkonnas emeerituse staatus.

Aastatel 2014–2017 olin külalisprofessorina ja Euroopa Liidu osalise rahastusega õppetööl Georgia Tehnikaülikoolis. 2018 olen valitud Georgia Tehnikaülikooli külalisprofessoriks ja doktorioppe välisjuhendajaks ning määratud Tbilisi Riikliku Ülikooli külalisprofessoriks.

Pärast õppe- ja teadustöö lõpetamist aastal 2019 eesti ülikoolides on allakirjutanu jätkuvalt eeskätt koos oma suurepärase toimkonnaga käesoleva ajakirja väljaandmise ja vastava majanduspoliitika-alase rahvusvahelise teaduskonverentsi ettevalmistamise ja läbiviimisega tegelenud. Käsil on olnud ka mitmesuguste artiklite kirjutamine, lisaks pidev suhtlemine teiste riikide ülikoolide kolleegidega interneti ja telefoni kaudu.

²³ Näiteks Kaarel Kilvits sai tuntuks plagiaadiga, st kirjutas Matti Raudjärve raamatu (*Sissejuhatust majanduspoliitikasse. Teoreetilised põhialused ja kategooriad*. Tallinn: Mattimar, 1995) pea lehtlehel maha, pannes küll teise pealkirja, kuid avaldas seejärel oma nime all. Rektor Olav Aarna ja TTÜ eetika nõukogu mõistsid sellise tegevuse küll hukka ja ebaetiliseks, kuid teaduskonnas oli K. Kilvits ikkagi „õige mees“, saades TTÜ-s tööd lõpetades isegi emeerituse staatuse. Alari Purju prodekaani ja dekaanina aga paraku toetas K. Kilvitsa tegu.

Käesoleva artikli allika viites nr 1, kus on juttu majanduspoliitika õppetoolist (lk 171–175), väldib kodanik K. Kilvits – plagiaator, maha kirjutatud raamatut nimekirja (lk 175) panemast.

2024. aasta 7. augusti pärastlõunal tähistasid teenindusökonoomika kateedri endised üliõpilased-vilistlased Pirita Jahtklubi banketisaalis 50 aasta möödumist TPI lõpetamisest aastal 1974. Kateeder kureeris kaht eriala: TL ehk teeninduse ökonoomika ja organiseerimise eriala ning TT ehk toiduainetööstuse ökonoomika ja organiseerimine. TL-eriala lõpetas 21 ja TT-eriala 20 inimest.

Sündmusele kogunes 9 inimest TL-erialalt (3 kaaslast jäi tervislikel põhjustel tulemata) ja TT-erialalt oli kohal samuti 9 inimest (6 kaaslast jäi mitmel erineval põhjusel tulemata). Seega 10 kaaslast TL-erialalt on meie hulgast juba lahkunud, TT-erialalt oli 5 inimest lahkunud.²⁴

Kokkutuleku alguses tervitas kokkutulnud allakirjutanu ja soovis kõigile meeldivaid elamusi. Järgnevalt mälestati leinaseisakuga kõiki meie neid teekaaslasi, kes olid meie hulgast pärast ülikooli lõpetamist lahkunud.

Seejärel õnnitleti allakirjutanut, endist TL-eriala rühmavanemat, kellel täitus 5. augustil 75 eluaastat ja kes oli ka kokkutuleku initsiaator. Kokkutuleku detailse korraldusega tegelesid Marje Kull (endine Koplimets) ja Jaak Liivik (mõlemad TL) ja TT-eriala rühmavanem Ene Kuri (Aava), kes organiseerimisega suurepäraselt hakkama said.

Pika, ühise laua taga istudes anti järjekorras kõigile aega ca 5–7 minutit, et kõigile oma elust-olust möödunud aja jooksul rääkida. Oli kuulda, kuidas kellelgi on läinud, pereseis, töötamine jms. Nüüdseks on kõik juba pensionärid, vaid mõned üksikud töötavad veel ja seda mitte enam täiskoormusega.

²⁴ Kokkutulekust osavõtnud TL-eriala inimesed on fotol 10; foto all on nimetatud ka tulemisest loobunud inimesed. Meie seast on lahkunud: Piret Järva, Signe Kasemaa, Signe Kruus (Joonase), Ain Kullo, Eve Luige, Janne Pant, Ene Rosin, Reet Sivadi, Aili Viljur (Aas), Riina Ülesoo.

Siinjuures on sobiv meenutada, et meie rühma heasoovlik juhendaja-mentor esimesel kolmel õppeaastal oli majandusteaduskonna assistent-aspirant **Kalev Joakit** (24.02.1941–29.05.2004; puhkab Tallinna lähedal Rannamõisa kalmistul /3, 22-5/; Kalev lõpetas õppeaastal 1958/59 39. lennus Friedrich Reinhold Kreutzwaldi nimelise Võru 1. Keskkooli /alates 1997 – Võru Kreutzwaldi Gümnaasium, mis suleti 30. juunil 2015/), lõpetas TPI majandusteaduskonna ja kes lõi üliõpilaste ettevõtmistes nakatavalt-sõbralikult kaasa. Kalev loobus mingil hetkel väitekirja kirjutamisest TPI majandusteaduskonnas ning siirdus Tallinna lähedale, mere äärsesse Tabasallu, Ranna sovhoosi (kus suur osa tegevusest oli seotud broilerkanade paljunduse ja tõuaretusega) peaökonoomistik. Lõpuks, vahetult enne kui sovhoos riiklikuks aktsiaseltsiks muudeti, oli ta ka Ranna sovhoosi direktor.

Märkus: paraku ei õnnestunud Kalevi kohta Google'ist muud informatsiooni leida.

Pärast Kalev Joakiti minekut tööle Tabasallu, jätkas meie rühma juhendamist kateedrijuhataja Juhani Väljataga.

Kuna **TT-eriala inimesed** lahkusid pea ükshaaval, siis nn grupipilti nemad ei teinud. Nendest aga osalesid: Ene Kuri (Aava), Malle Ojalill (Vooder), Aili Pärg (Lomp), Ester Preimann (Eero), Tatjana Rahuküla (Bulik), Kersti Saar (Reesalu), Marju Talvoja (Madrus), Maie Virkus (Preimann), Viive Upan (Liiv).

Tulemata jäid: Maie Hirvoja (Tammik), Jüri Kuuskaru, Hilja Loo (Raudkivi), Helve Maanso, Helle Siirak (Pedaja), Toomas Suurväli.

Meie seast olid lahkunud: Mai Järv (Malken), Arvo Laisaar, Helju Lestberg, Raivo Tomingas, Rita Tomingas (Kallip).

TT-rühma juhendajaks-mentoriks oli kateedri vanemõpetaja, kirglik bridžimängija **Lembit Valdmaa** (15.03.1930–12.07.2000), kellelt rühm vajadusel head nõu sai ja kellega sündmuste korraldamisel hästi läviti.

Paari-kolme tunni pärast hakkasid inimesed vähe haaval lahkuma, sest paljud soovisid veel mõistlikul ajal koju tagasi jõuda, kuna mitte kõik ei ela Tallinnas.

Mitmed kirjutasid tagasisidena, et toimunud sündmus oli vahva ja õnnestus! See on suurepärase ja allakirjutanul hea meel!

Allakirjutanule meenub, et nii mõnigi ütles – võiksime varsti jälle kokku saada! See on hea mõte mis võiks varem kui 50 aasta pärast korduda!

August-september 2024,
allakirjutanu Pirita-Kose kodukontoris

Lugupidamisega ja kõigile head tervist ning õnnelikke aastaid soovides

Teie

Matti Raudjärv

(TPI/TTÜ vilistlane-Alumni aastast 1974)

PS: Järgnevalt ka foto kokkutulekul osalenud TL-eriala lõpetanutest Pirita Jahtklubi sisepääsu ees:

Foto 11: TL-eriala 7. augustil 2024 Pirita Jahtklubis kohal olnud vilistlased; vasakult kõige taga: Jaak Liivik, Maie Kersen (Tilk), Hede Hannula; teine rida: Marje Kull (Olup, Koplimets), Elle Lõndso (Pukk), Tiiu Korro, Viuu Toompark, Jüri Ülesoo; ees istub: Matti Raudjärv;²⁵ (kahjuks ei osalenud tervislikel põhjustel: Eva Allandi /Rootalu/, Helve Kluge ja Paul Rusanov).

²⁵ Foto on pärit Jüri Ülesoo fotokogust.

ABOUT THE FORMER FACULTY OF ECONOMICS, CHAIR OF SERVICE ECONOMICS, OTHER CHAIRS, AND GRADUATES OF 1974 OF THE TPI, THE CURRENT TALLINN UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

In 1960s, the officials in the Soviet Union started to understand that besides heavy industry, including arms industry, people need also a functioning service industry. In 1967, the all-Union curriculum for the specialisation of Economics and Organisation of Services was approved. Admission of students to the 5-year studies of economic engineers in this specialisation started in the Tallinn Polytechnical Institute (TPI) already in the academic year 1968/1969 as one of the first educational institutions in the Soviet Union. It became a specialisation with one of the tightest admission competitions at the institute.¹

During the first 2 years, the Chair of Economics and Organisation of Production organised the studies of this specialisation but in 1970 the separate Chair of Service Economics was established,² at first with 5 faculty members (in addition, certainly also the auxiliary staff): the initiator of the new specialisation and establishment of the chair, economist, Candidate of Economics (1963), Associate Professor (1967) and Merited Cultural Figure of the E.S.S.R. Juhani Väljataga was the first Head of the Chair (in 1970–1978). Other members and co-establishers of the chair were (in the order of subsequent passing away):

- Candidate of Economics (1963), Associate Professor (1967) Peeter Lageda³;
- Senior Teacher Lembit Valdmaa;
- Assistant, later Senior Teacher Elvi Lageda, and
- Candidate of Engineering, Associate Professor, Merited Innovator of the E.S.S.R. (1963) and Associate Professor *emeritus* Aimar Halling.

The chair was one of the first chairs of the services area in the whole Soviet Union, the specialisation was Economics and Organisation of Services (the first admissions were in 1968 and 1969). The last admissions to the specialisation under its updated name Economics and Management of Services were in 1988 and 1989. In total, 482 economic engineers graduated from the Service Economics (abbreviated as TL) specialisation with a diploma from 1973 to 2000, including 27 people from 1995 to 2000 who had not managed to graduate earlier for some reason.⁴

¹ Teenindusökonoomika kateeder. Rmt: Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond 1940–2010. Tallinn: TTÜ kirjastus, 2010, lk 70.

² For additional information, see also: Teenindusökonoomika kateeder. Rmt: Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond 1940–2010. Tallinn: TTÜ kirjastus, 2010, lk 70–75.

³ Graduated from the TPI in 1963 with the specialisation of Technology of Inorganic Substances of the Faculty of Chemistry and Mining.

⁴ Teaduskonna edasiarendamine (1960–1989). Rmt: Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond 1940–2010. Tallinn: TTÜ kirjastus, 2010, lk 25–48.

The Chair of Service Economics was also in charge of the administration of the specialisation of Economics and Organisation of Food Processing Industry (abbreviated as the TT specialisation), the admission to which was held in 1966–1970. In total, 105 economic engineers graduated from the TT specialisation with a diploma from 1971 to 1975.

A few years later (1975), the Senior Teacher, later Associate Professor (1983) and Associate Professor *emerita* Helgi-Annika Reisenbuk⁵ (21.01.1936) and the Candidate of Economics (1967), part-time (0.5) Senior Teacher, later the Associate Professor (1977) Hans Jalasto⁶ (15.10.1927–20.08.1992) joined.

The Chair was expanded with researchers from 1975 (with Matti Raudjärv as the Head of the Group and Laine Luup (02.10.1938), Ene Ilison and Jüri Kats (26.01.1953) as members). The Head of the Chair Juhani Väljataga had signed long-term research contracts with all Estonian ministries of industries and also with the Ministry of Services.

Then Juhani Väljataga was transferred to the position of the Director of the Estonian Information Institute in 1978 (1978–1980; in 1980–1982 he was the Deputy Director on his own initiative to dedicate more time to writing his doctoral thesis), taking with him also the researchers-engineers of the Research Group (Matti Raudjärv, Laine Luup (2.10.1938), Ene Ilison, Jüri Kats (26.01.1953) who were employed by the new Department of Self-Management of the Information Institute; Matti Raudjärv as the Head of the Department continued the teaching at the chair as an adjunct lecturer and started his post-graduate studies and writing the thesis at the TPI).

After the death of Juhani Väljataga and defending of the thesis by the undersigned (1982), our department was transferred to the Estonian Planning Institute under the name of the Economic Mechanism Laboratory (1982–1984).

On the basis of the results of the thesis of the undersigned, Estonian enterprises of meat-packing and dairy industries received the exclusive right in the Soviet Union to use the economic indicators recommended in the thesis. All other so-called Soviet republics worked on the basis of common all-Union economic indicators which did not ensure objective planning or evaluation of the activities of the enterprises. These rights were given to Estonia with the respective Decision of the State Planning Committee of the U.S.S.R. and the Order of the Ministry of Meat and Dairy Industry of the U.S.S.R.

⁵ Graduated in 1955 from the Türi Secondary School No. 1, in 1960 from the Faculty of Economics of the Tartu State University (UT); Candidate of Economics (1970, UT).

⁶ Graduated from the Tallinn Polytechnical Institute in 1950 with the specialisation of Finance and Credit.

Later, associate professors Sulev Mäeltsemees⁷ (1978–1986), Ardo Kamratov⁸ (1986–1990) and Rein Lumiste⁹ (1991–1992) were heads of the chair.

With the reform of institutions of higher education in 1992, chairs were reorganised at the Faculty of Economics. Matti Raudjärv organised the first Chair of Economic Policy in Estonia (having acquired continuing education at the University of Kiel and University of Frankfurt (Main) in Germany and reoriented his specialisation to areas of economic policy; later also at other German universities and training centres) and was its first Chairman and Professor.

In 1996, the undersigned was additionally employed by the University of Tartu at the invitation of its management, as a part-time visiting faculty member. The working conditions at the University of Tartu were much more flexible than at the Tallinn University of Technology.

In 1998, the undersigned already accepted a full-time job at the Chair of Economic Policy of the University of Tartu (the Chair has been established later than at the TUT, at the end of 1993). As I had had several fellowship periods in German universities and also in Austria, and had become familiar with their work procedures and communication traditions, I preferred to become a member of the more creative staff of the University of Tartu.

A few years later, in addition to the work at the School of Economics and Business Administration, the undersigned started work part time at the Pärnu College of the University of Tartu, then from 2001 already full time. Some years later also part-time work at the Narva College of the University of Tartu started. In August 2017, the contract of employment with the University of Tartu was terminated and an authorisation agreement was in effect until June 2019. This ended the teaching and research work at the university. In March 2021, the undersigned obtained the *emeritus* status in the field of Social Sciences.

In 2014–2017, I was a visiting professor and teaching with partial EU financing at the Georgian Technical University. In 2018, I was elected as a visiting professor of the Georgian Technical University and external supervisor of doctoral studies and appointed as a visiting professor of the Tbilisi State University.

⁷ Born in Tallinn on 07 August 1947. Sulev Mäeltsemees has acquired his research degree at the University of Tartu and has worked among other positions as the Director of the Department of Social Infrastructure and Regional Economics of the Institute of Economics of the Estonian Academy of Sciences (1986–1992).

He was the Professor and Head of the Chair of Regional Policy of the Tallinn University of Technology, worked in TUT already in 1978–1986 and was also the Dean of the Faculty of Social Sciences and Humanities.

In 1992–1993, he was the Chairman of the Tallinn City Council and in 1993–1997 the Director of the Estonian Institute of Public Administration which was the central continuing education establishment for civil servants.

⁸ Vice-Chairman of the TUT Board, a member elected by the Senate. Chief Financial Officer of the University in 2004–2014. Honorary member of the University. Board member since 2015.

⁹ Before employment by the TPI/TUT, he worked for a long time at the Säte Services Enterprise in Pärnu as the Chief Economist.

On 15 August the last founder-member of our Chair, Associate Professor Aimar Halling passed away (27.12.1930–15.08.2024), the dignified funeral ceremony was held in the small hall of the Pärnamäe Crematorium in Tallinn, on 24 August 2024. However, Juhani Väljataga (05.11.1932–28.05.1982) was the first to pass away, followed by Peeter Lageda (11.08.1926–15.01.2003), Lembit Valdmaa (15.03.1930–12.07.2000), Elvi Lageda (05.04.1932–22.08.2023). In 2022, also Rein Lumiste (14.01.1939–30.01.2022) passed away.

In the afternoon of 7 August 2024, the former students, alumni of the Chair of Service Economics celebrated the 50th anniversary of their graduation from the TPI in 1974 in the banquet hall of the Pirita Yacht Club. The Chair was in charge of two specialisations: TL, i.e. the specialisation of Economics and Organisation of Services, and TT, i.e. the Economics and Organisation of Food Processing Industry. The TL specialisation had 21 graduates and the TT specialisation 20 graduates.

9 persons from of TL specialisation attended the event (3 coursemates did not come for health reasons) and also 9 persons from the TT specialisation (6 coursemates did not come for several different reasons). Thus, 10 coursemates of the TL specialisation and 5 persons from the TT specialisation have passed away.

At the beginning of the reunion, the undersigned greeted all those present and wished a pleasant experience to all people attending. Then we stood in mourning to commemorate all our coursemates who had passed away after graduation from the university.

After that the undersigned, the former head of the group of the TL specialisation and also initiator of the reunion, was congratulated on his 75th birthday which had been on 5 August. Marje Kull and Jaak Liivik (both TL) and head of the group of the TT specialisation Ene Kuri had taken care of the more detailed organisation the reunion and managed it very well.

While sitting at a long table, everybody took turns for about 5 to 7 minutes to talk to the others about their life during the time that had passed meanwhile.

As a feedback, several participants wrote that it was a fine event and a great success! This is wonderful and the undersigned is glad!

End of August – beginning of September 2024

At the home office of the undersigned at Pirita-Kose

Sincerely,

Matti Raudjärv (alumnus of the TPI/TUT from 1974)¹⁰

Holder of the Badge of Distinction of the University of Tartu – 2017

(in 1996–1998 as a visiting teaching staff member, in 1998–2019 as a full-time teaching staff member and researcher at the School of Economics and Business Administration, the Pärnu College and the Narva College)

¹⁰ Also the undersigned had an invitation to the celebration of the awesome anniversary in Pärnu but due to family reasons and those related to health I unfortunately could not participate.

**MAJANDUSPOLIITIKA TEADUSKONVERENTSID EESTIS
(1984, 1994–2024)**

**WISSENSCHAFTLICHE KONFERENZEN ÜBER
WIRTSCHAFTSPOLITIK IN ESTLAND (1984, 1994–2024)**

**SCIENTIFIC CONFERENCES ON ECONOMIC
POLICY IN ESTONIA (1984, 1994–2024)**

I	1984	Ühiskondliku tootmise intensiivistamise probleemid Eesti NSV-s
II	1994	Majandusteadus ja majanduspoliitika Eesti Vabariigis
III	1995	Majanduspoliitika teooria ja praktika Eesti Vabariigis
IV	1996	Aktuaalsed majanduspoliitika küsimused Euroopa Liidu riikides ja Eesti Vabariigis /I ja II/ Aktuelle wirtschaftspolitische Fragen in den Ländern der Europäischen Union und in der Republik Estland /I und II/ Topical Problems of the Economic Policy in the Member States of the European Union and the Republic of Estonia /I and II/
V	1997	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja integreerumine Euroopa Liiduga Die Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Integration mit der Europäischen Union Economic Policy of the Republic of Estonia and Integration with the European Union
VI	1998	Eesti Vabariigi integreerumine Euroopa Liiduga – majanduspoliitika eesmärgid ja abinõud Die Integration der Republik Estland mit der Europäischen Union – Ziele und Mittel der Wirtschaftspolitik Integration of the Republic of Estonia into the European Union – Goals and Instruments of Economic Policy
VII	1999	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja Euroopa Liit Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
VIII	2000	Eesti Vabariigi majanduspoliitika tulemuslikkus ja Euroopa Liit Wirksamkeit der Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union Effectiveness of the Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
IX	2001	Harmoniseerimine ja vabadus Eesti Vabariigi majanduspoliitikas integreerumisel Euroopa Liiduga Harmonisierung und Freiheit der Wirtschaftspolitik Estlands in EU-Integrationsprozess Harmonisation and Freedom in the Economic Policy of Estonia integrating with the European Union

X	2002	Euroopa Liiduga liitumise mõju Eesti majanduspoliitikale Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die Wirtschaftspolitik Estlands Effect of Accession to the European Union on the Economic Policy of Estonia
XI	2003	Eesti majanduspoliitika teel Euroopa Liitu Die Wirtschaftspolitik Estlands auf dem Weg in die Europäische Union Estonian Economic Policy on the Way Towards the European Union
XII	2004	Eesti majanduspoliitilised perspektiivid Euroopa Liidus Wirtschaftspolitische Perspektiven Estlands als Mitglied der Euro- päischen Union Economic Policy Perspectives of Estonia in the European Union
XIII	2005	XIII majanduspoliitika teaduskonverents Die XIII. wirtschaftspolitische Konferenz 13 th Scientific Conference on Economic Policy
XIV	2006	XIV majanduspoliitika teaduskonverents Die XIV. wirtschaftspolitische Konferenz 14 th Scientific Conference on Economic Policy
XV	2007	Eesti majanduspoliitika – kolm aastat Euroopa Liidus Die Wirtschaftspolitik Estlands – drei Jahre in der Europäischen Union Economic Policy of Estonia – three Years in the European Union
XVI	2008	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2008 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2008 Economic Policy in the EU Member States – 2008
XVII	2009	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2009 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2009 Economic Policy in the EU Member States – 2009
XVIII	2010	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2010 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2010 Economic Policy in the EU Member States – 2010
XIX	2011	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2011 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2011 Economic Policy in the EU Member States – 2011
XX	2012	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2012 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2012 Economic Policy in the EU Member States – 2012
XXI	2013	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2013 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2013 Economic Policy in the EU Member States – 2013
XXII	2014	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2014 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2014 Economic Policy in the EU Member States – 2014

XXIII	2015	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2015 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2015 Economic Policy in the EU Member States – 2015
XXIV	2016	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2016 Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2016 Economic Policy in the EU Member States – 2016
XXV	2017	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2017: Juubelikonverents – 25; (29.06-01.07.2017) Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2017: Jubiläumskonferenz – 25; (29.06-01.07.2017) Economic Policy in the EU Member States – 2017: Jubilee conference – 25; (29.06-01.07.2017)
XXVI	2018	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2018: Eesti Vabariik – 100 / 100 aastat eestikeelset rahvuslikku Tehnikaülikooli Eestis; (28.-30.06.2018) Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2018: Republik Estland – 100 / 100 Jahre von der Gründung der estnischsprachigen nationalen Technischen Universität; (28.-30.06.2018) Economic Policy in the EU Member States – 2018: Republic of Estonia – 100 / 100 years of the Estonian-language national University of Technology in Estonia; (28.-30.06.2018)
XXVII	2019	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2019: Eesti Vabariik – 15 aastat EL-s ja NATO-s / 100 aastat eestikeelset Tartu Ülikooli / 320 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse (1699–1710); (3.-5.07.2019) Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2019: Republik Estland – 15 Jahre in EU und in NATO / 100 Jahre estnischsprachige Universität Tartu / Vor 320 Jahren zog die Universität Tartu nach Pärnu (1699–1710); (3.-5.07.2019) Economic Policy in the EU Member States – 2019: Republic of Estonia – 15 years in EU and in NATO / 100 years of the Estonian-language University of Tartu / 320 years from the temporary relocation of the University of Tartu to Pärnu (1699–1710); (3.-5.07.2019)
XVIII	2020 ¹	Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2020: 100 aastat Tartu rahust / 100 aastat Eesti Vabariigi esimesest Põhiseadusest; (25.-27.06.2020)

¹ Konverents jäi ära seoses koroonaviiruse ulatusliku leviku tõttu paljudes maailma riikides, sh Eestis ja konverentsil osalejate koduriikides. Lähemalt vaata kirjutist käesoleva ajakirja Kroonika osas (XXVIII konverents).

Die Konferenz entfiel wegen der umfangreichen Ausbreitung des Coronavirus in vielen Staaten der Welt, darunter in Estland und den Heimatländern der Teilnehmer der Konferenz. Siehe näher im Chronikteil der vorliegenden Zeitschrift (XXVIII. Konferenz).

- Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2020:** 100 Jahren der Friedensvertrag Tartu / 100 Jahren die erste Verfassung der Republik Estland; (25.-27.06.2020)
- Economic Policy in the EU Member States – 2020:** 100 years from the Peace Treaty of Tartu / 100 years from the first Constitution of the Republic of Estonia; (25.-27.06.2020)
- XXIX 2021² **Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides – aasta 2021:** 30 aastat Eesti Vabariigi taasiseseisvumisest / Tallinna Tehnika-ülikooli majandusteaduskond – 80 / 25 aastat esimesest rahvusvahelisest majanduspoliitika teaduskonverentsist Tartus-Värskas / 25 aastat regionaalse kolledži, Tartu ülikooli Pärnu kolledži asutamisest Pärnus; (1.-3.07.2021)
- Die Wirtschaftspolitik in den EU-Mitgliedsstaaten – 2021:** 30 Jahre seit Wiederherstellung der Unabhängigkeit der Republik Estland / Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät für Technische Universität Tallinn – 80 / Vor 25 Jahren fand die erste Internationale Konferenz für Wirtschaftspolitik in Tartu und Värskas statt / Vor 25 Jahren wurde das College Pärnu der Tartuer Universität gegründet; (1.-3.07.2021)
- Economic Policy in the EU Member States – 2021:** 30 years from the restoration of independence of the Republic of Estonia / School of Business and Governance of Tallinn University of Technology – 80 / 25 years from the first International Scientific Conference on Economic Policy in Tartu-Värskas / 25 years from the establishment of the regional college, Pärnu College of the University of Tartu in Pärnu; (1.-3.07.2021)
- XXX 2022³ **Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2022:** Tartu Ülikool – 390 aastat (anno 1632)/ 30

The conference was cancelled due to the extensive spread of the coronavirus in many countries of the world, including Estonia and the home countries of the conference participants. For more details, see the article in the Chronicles part of this journal (XXVIII Conference).

² Konverents jäi ära seoses koroonaviiruse ulatusliku leviku tõttu paljudes maailma riikides, sh Eestis ja konverentsil osalejate koduriikides. Ettevalmistused olid aga tehtud ja konverentsi toimikond oli korraldamiseks valmis.

Die Konferenz entfiel wegen der umfangreichen Ausbreitung des Coronavirus in vielen Staaten der Welt, darunter in Estland und den Heimatländern der Teilnehmer der Konferenz.

The conference was cancelled due to the extensive spread of the coronavirus in many countries of the world, including Estonia and the home countries of the conference participants.

³ Konverents jäi ära seoses koroonaviiruse ulatusliku leviku tõttu paljudes maailma riikides, sh Eestis ja konverentsil osalejate koduriikides. Lisaks soodustas konverentsi ära jäämist paraku ka sõda Ukraina pinnal Venemaa invasiooni ja agressiooni tõttu alates 24. veebruarist 2022 (24.02 on Eesti Vabariigi aastapäev!). Sellega seoses on paljud meie potentsiaalsed autorid teistest riikidest ja ka Eestist oma tegevustes sh artiklite kirjutamisel, tugevasti häiritud. Samuti on problemaatiline olnud reaalne ja ohutu võimalus Eestisse konverentsile sõita.

korda konverentsidest: Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2022); XXX aastakäiku ajakirja/ Eesti Vabariigi pealinn Tallinn – alates 2022. aastast UNESCO muusikalinn/ Agressioon Ukrainas; (30.06-2.07.2022)

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2022: Universität Tartu – 390 Jahre (anno 1632)/ 30 Mal von Konferenzen: in Värška (1984, 1994–2012) und in Jänedal (2013–2022); XXX Jahrgänge der Zeitschrift/ Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn – seit dem Jahre 2022 die Musikstadt der UNESCO / Aggression in der Ukraine; (30.06-2.07.2022)

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2022: University of Tartu – 390 years (anno 1632)/30 times from conferences: in Värška (1984, 1994–2012) and in Jänedal (2013–2022); XXX year of issue journal/ The capital of the Republic of Estonia, Tallinn – UNESCO City of Music since 2022/ Aggression in Ukraine; (30.06-2.07.2022)

XXXI 2023⁴

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2023: Eesti pealinn Tallinn – Euroopa roheline

Die Konferenz entfiel wegen der umfangreichen Ausbreitung des Coronavirus in vielen Staaten der Welt, darunter in Estland und den Heimatländern der Teilnehmer der Konferenz. Darüber hinaus trug auch der Krieg an der Oberfläche der Ukraine aufgrund der russischen Invasion und Aggression vom 24. Februar 2022 (24.02 ist der Jahrestag der Republik Estland!) zur Absage der Konferenz bei. Auch die tatsächliche und sichere Grundlage für die Befugnis, zur Konferenz nach Estland zu reisen, war problematisch.

The conference was cancelled due to the extensive spread of the coronavirus in many countries of the world, including Estonia and the home countries of the conference participants. In addition, the war on the surface of Ukraine due to the Russian invasion and aggression from February 24, 2022 (24.02 is the anniversary of the Republic of Estonia!), also contributed to the cancellation of the conference. The real and safe basis of power to travel to Estonia for the conference has also been problematic.

⁴ **Konverents** jäi ära seoses koroonaviiruse ulatusliku leviku tõttu paljudes maailma riikides, sh Eestis ja konverentsil osalejate koduriikides. Lisaks soodustas konverentsi ära jäämist paraku ka sõda Ukraina pinnal Venemaa invasiooni ja agressiooni tõttu alates 24. veebruarist 2022 (24.02 on Eesti Vabariigi aastapäev!). Sellega seoses on paljud meie potentsiaalsed autorid teistest riikidest ja ka Eestist oma tegevustes sh artiklite kirjutamisel, tugevasti häiritud. Samuti on problemaatiline olnud reaalne ja ohutu võimalus Eestisse konverentsile sõita.

Die Konferenz entfiel wegen der umfangreichen Ausbreitung des Coronavirus in vielen Staaten der Welt, darunter in Estland und den Heimatländern der Teilnehmer der Konferenz. Darüber hinaus trug auch der Krieg an der Oberfläche der Ukraine aufgrund der russischen Invasion und Aggression vom 24. Februar 2022 (24.02 ist der Jahrestag der Republik Estland!) zur Absage der Konferenz bei. Auch die tatsächliche und sichere Grundlage für die Befugnis, zur Konferenz nach Estland zu reisen, war problematisch.

The conference was cancelled due to the extensive spread of the coronavirus in many countries of the world, including Estonia and the home countries of the conference participants. In addition, the war on the surface of Ukraine due to the Russian invasion and aggression from February 24, 2022 (24.02 is the anniversary of the Republic of Estonia!), also contributed to the cancellation of the

pealinn 2023 / 30 aastat kirjastus-, konverentsi-, konsultatsiooni- ja koolitusfirma Mattimar OÜ asutamisest (29.06 – 1.07.2023) / 2023 on Eestis sauna-aasta

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2023: Tallinn, die Hauptstadt Estlands – die grüne Hauptstadt Europas 2023 / 30 Jahre seit der Gründung des Unternehmens für Publikationen, Konferenzen, Beratung und Ausbildung – Mattimar OÜ (GmbH) (29.06 – 1.07.2023) / 2023 ist das Jahr der Sauna in Estland

Economic Policy and Business Administration in the EU-Member States – 2023: Tallinn, the capital of Estonia – the green capital of Europe 2023 / 30 years from the establishment of the Mattimar OÜ (Ltd) publishing, conference, consultation and training company (29.06 – 1.07.2023) / 2023 is the year of the sauna in Estonia

XXXII 2024⁵

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2024: Eesti on 20 aastat NATO ja Euroopa Liidu

conference. The real and safe basis of power to travel to Estonia for the conference has also been problematic.

⁵ **Konverents** jäi ära seoses koroonaviiruse ulatusliku-täiendava leviku tõttu paljudes maailma riikides, sh Eestis (haigestumised kasvasid juba aasta alguses ja juulis 2024 lausa kahekordstusid nädala jooksul /Terviseameti info: Maalet, 5.09.2024, lk 10/) ja konverentsil osalejate koduriikides. Lisaks soodustas konverentsi ärajäämist paraku ka sõda Ukraina pinnal Venemaa invasiooni ja agressiooni tõttu alates 24. veebruarist 2022 (24.02 on ka Eesti Vabariigi aastapäev!). Sellega seoses on paljud meie potentsiaalsed autorid teistest riikidest ja ka Eestist oma tegevustes sh artiklite kirjutamisel, tugevasti häiritud. Samuti on problemaatiline olnud reaalne ja ohutu võimalus Eestisse konverentsile sõita. Aga on ka mitmeid teisi ja mitte vähem objektiivseid põhjuseid, mis viimastel aastatel on konverentside korraldamisel üles kerkinud ning selle korraldamist mitte toetanud.

Pealegi on konverentsi juba väga palju tekkinud ning inimesed lihtsalt ei jõua igale poole, lisaks on tegemist ka rahaliste võimalustega. Tasuta konverentsi pole aga võimalik ja pole ka mõtet korraldada. Mingid kulud tuleb ju ikkagi kanda (näiteks, artiklite-ettekannete ja muu trükkimine, toitlustamine, transport, meelelahutusprogramm jms), paraku ei saa neid kulusid ainult korraldajad katta.

Ei saa ka arvata, et meie konverentsitasud kõrged oleksid, sest olles jälginud konverentsitasude suurus nii Eestis kui teistes riikides, siis sageli on teiste puhul tasud oluliselt kõrgemad kui meil, on ka juhtumeid, kus ühepäevase konverentsi osalustasud on üle 1000 euro! (meie kolmepäevasel konverentsil aga ca kolm korda madalamad ja seda kolmepäevase konverentsi kohta).

Siinjuures tuleks ka seda märkida, et pärast seda, kui Matti Raudjärv /MR./ (MR. asutas 1992. aastal Tallinna Tehnikaülikoolis esimese majanduspoliitika õppetooli Eestis; Tartu Ülikoolis loodi majanduspoliitika õppetool 1993. aasta lõpul) lahkus 1998. aastal tööle Tartu Ülikooli, (osaliselt juba 1996. aastal) hakkas õppetool TTÜ-s kiratsema ja mõne aja pärast likvideeriti.

Ka Tartu Ülikoolis ei olnud majanduspoliitika õppetooli tegevusel pikalt edu, kuna see ühendati sajandi algusaastatel riigimajanduse õppetooliga. Moodustus Riigimajanduse ja majanduspoliitika õppetool, kusjuures majanduspoliitika ainet ei käsitletud terviklikult, vaid ainult osaliselt, seda paraku tänaseni.

Siit MR. subjektiivne arvamus-küsimus: kas õppetooli juhid TTÜ-s ja TÜ-s ei olnud mõneti vähetegusad, et majanduspoliitika õppetoolid ajapikku liideti teiste õppetoolidega või hoopis likvideeriti?!

liige olnud / Eesti ülikoolilinn Tartu – Euroopa kultuuripealinn / 40 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (mai 1984) / Konverentsi seeria algataja ja ajakirja asutaja Matti Raudjärv – 75 (27.–29.06.2024)

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2024: Estland ist seit 20 Jahren Mitglied der NATO und der Europäischen Union / Estnische Universitätsstadt Tartu – Kulturhauptstadt Europas / 40 Jahre seit der ersten, sog. Schiffskonferenz und seit Gründung der Zeitschrift (Mai 1984) / Festschrift für Matti Raudjärv: Initiator der Konferenzreihe und Gründer der Zeitschrift Matti Raudjärv – 75 (27.–29.06.2024)

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2024: Estonia has been a member of NATO and the European Union for 20 years / Estonian University City Tartu – European Capital of Culture / 40 years from the first, so-to-say ship conference and the foundation of journal (May 1984) / Initiator of the conference series and founder of the journal Matti Raudjärv – 75 (27.–29.06.2024)

* * *

Seega on mõlemas ülikoolis aine osakaal õppekavas vähenenud, mistõttu on ka vähem üliõpilasi, kelle huviorbiidis on majanduspoliitika. Kuna aga on tegemist teaduslik-rakendusliku õppeainega, siis on selle tundmist Eesti Vabariigis vägagi vaja. Puudulikud majanduspoliitilised teadmised pais-tavad sageli silma nii meie Valitsuse kui Riigikogu liikmete ja teiste poliitikute sõnavõttudes ja tegemistes. Majanduspoliitika kui aine õpetamisel on oluline koht kompetentsetel õppejõududel, keda meil aga valdavalt napib.

NB! Loe ka käesoleva ajakirja Kroonika osas Matti Raudjärve artiklit majanduspoliitika õpetamisest Eestis!

Die Konferenz entfiel wegen der umfangreichen Ausbreitung des Coronavirus in vielen Staaten der Welt, darunter in Estland und den Heimatländern der Teilnehmer der Konferenz. Darüber hinaus trug auch der Krieg an der Oberfläche der Ukraine aufgrund der russischen Invasion und Aggression vom 24. Februar 2022 (24.02 ist der Jahrestag der Republik Estland!) zur Absage der Konferenz bei. Auch die tatsächliche und sichere Grundlage für die Befugnis, zur Konferenz nach Estland zu reisen, war problematisch. Aber es gibt auch noch einige andere und nicht minder objektive Gründe, die in den letzten Jahren bei der Organisation von Konferenzen auftauchten und deren Organisation nicht unterstützten.

ACHTUNG! Lesen Sie auch Matti Raudjärv's Artikel über den Unterricht in Wirtschaftspolitik in Estland im Chronik-Bereich dieser wissenschaftlichen Zeitschrift!

The conference was cancelled due to the extensive spread of the coronavirus in many countries of the world, including Estonia and the home countries of the conference participants. In addition, the war on the surface of Ukraine due to the Russian invasion and aggression from February 24, 2022 (24.02 is the anniversary of the Republic of Estonia!), also contributed to the cancellation of the conference. The real and safe basis of power to travel to Estonia for the conference has also been problematic. But there are also several other and no less objective reasons that have come up in the last couple of years when organizing conferences and did not support their organization.

NB! Read also Matti Raudjärv's article on teaching economic policy in Estonia in the Chronik section of this scientific journal!

NB! Seni on toimunud 17 (1984, 1994–2019) teaduskonverentsi ja viis konverentsi (2020–2024) on mitmel põhjusel (koroonaviirus, sõda Ukrainas ja muud) ära jäädud (kuigi olid ette valmistatud). Konverentsidel olnud nn alateemad on ka ajakirjas käsitlemist leidnud, seda nii ajakirja sissejuhatavas osas kui kroonikas.

Konverentsi korraldamisel tuleb arvestada ka hotellikulude, toitlustamise, ruumide rendi ja vabaaja veetmise kulude suurenemisega. Nende kulude kasv on oluliselt sõltuv ka paljude maksumäärade tõusust Eestis, mistõttu osalejatele on konverentsitasude kasv tuntav. Valdavalt on osalejate eest need kulud ülikoolid või firmad tasunud. Aga kuna üldise hindade tõusu puhul napib raha ka ülikoolidel-firmadel, siis on osalemine konverentsil mõnikord ka rahaliselt problemaatiline. Kuigi meie kolmepäevased konverentsid on koos teadusettekannete-diskussioonide, kultuuri-, tervise- ja loodusprogrammiga valdavalt mitu korda odavamad kui sageli ühepäevased ettevõtjatele korraldatavad konverentsid.

Konverentsi korraldustoimikond otsustas septembris 2024, et teeme konverentsi korraldamisel vaheaja. Kui keskkond konverentsi toimumiseks edaspidi paraneb ja on piisavalt huvilisi, alustame konverentsiga uuesti.

Järgmistel lehekülgedel on peatoimetaja poolt loodetav-kavandatud nn ajakirja tuleviku informatsioon ja alateemad aastateni 2029 ja ehk ka aastateks 2030–2034 ja 2035–2042, mis leiavad kajastamist järgmistel aastatel ilmuvates ajakirja numbrites.

Peatoimetajana loodan, et lähiaastatel on võimalik nii ajakirja peatoimetaja kui konverentsi peakorraldaja amet maha panna ja noorematele, pühendunud tegijatele üle anda. Samas olen valmis mõnda aega jätkama eeskätt konsultandina. Esialgu olen kavandanud eeltoodud ametites hiljemalt aastaga 2029 lõpetada. Sel aastal saaksin juba 80-aastaseks. Ehk aitab!

Kui ei leidu huvilisi selle töö üle võtmiseks ja jätkamiseks, siis tuleb käesolev ajakiri sulgeda ning ka konverents lõpetada. Samas oleks kahju seda teha, sest ajakiri on viidud tänu asjatundvatele toimkondadele heale tasemele (sh rahvusvahelised väga mainekad andmebaasid) ning ka maailmas (Euroopa, Ameerika, Aasia ja Aafrika ülikoolides ja mitmetes teistes institutsioonides) tuntust kogunud. Eesti Teadusinfosüsteemis (ETIS) on ajakiri aktspteeritud kõrgeimal, 1.1 tasemel.

Järelmärkusena lisaksin, et viimastel aastatel on allakirjutanu poole mitmete välisriikide majandusteadlased ja kirjastuste esindajad pöördunud (Araabia Ühendemiraatidest, Hiinast, Indiast, Kosovost, Põhja-Makedooniast, Ukrainast, USA-st, Venemaalt, Vietnamiist ning Kagu-, Lõuna- ja Lääne-Aasia riikide 9-liikmeliselt rahvusvaheliselt teadlaste võrgustikult/esindatud: Malaisia, Pakistan, Iraak, Sri Lanka, Indoneesia; mõnest riigist rohkem kui üks teadlane; võrgustiku üks liige töötab ka Prantsusmaal/), seda nii meie ajakirjas avaldamise soovidega kuid isegi mitmed ajakirja omandamise-ostu sooviga. Lisaks on tehtud ka hulk nende ajakirjades avaldamise pakkumisi, samuti ettepanekuid mõne nende ajakirja toimetuskolleegiumi töös osalemiseks ning kutseid sealsetel konverentsidel osalemiseks.

Elame-näeme!

Septembris 2024, Tallinnas, oma Pirita-Kose kodukontoris

Matti Raudjärv, peatoimetaja ning konverentsiseeria algataja ja konverentsi peakorraldaja-koordinaator

* * *

NB! Bisher haben 17 Wissenschaftskonferenzen (1984, 1994–2019) stattgefunden und fünf Konferenzen (2020–2024) wurden aus mehreren Gründen (Coronavirus, Krieg in der Ukraine und andere) abgesagt (obwohl sie vorbereitet wurden). Auch die sogenannten Unterthemen von den Konferenzen wurden in der Zeitschrift behandelt, sowohl im einleitenden Teil der Zeitschrift als auch in der Chronik.

Das Organisationsteam der Konferenz hat im September 2024 beschlossen, dass bei der Organisation der Konferenz eine Unterbrechung eingelegt wird. Wenn sich die Lage für das Stattfinden der Konferenz im Weiteren verbessern wird und es genügend Interessenten gibt, werden wir mit der Konferenz erneut beginnen.

Auf den folgenden Seiten sind sozusagen die vom Chefredakteur erhofften und geplanten Informationen und Unterthemen der Zeitschrift bis zum Jahre 2029 und vielleicht auch für die Jahre 2030–2034 und 2035–2042 zu finden, die in den folgenden Jahren erscheinenden Ausgaben der Zeitschrift widerspiegelt werden.

Als Chefredakteur hoffe ich, dass es mir in den nächsten Jahren möglich sein wird, sowohl die Stellung des Chefredakteurs der Zeitschrift als auch des Hauptveranstalters der Konferenz niederzulegen und an jüngere engagierte Entscheidungsträger zu übergeben. Zugleich bin ich bereit, noch einige Zeit weiterzumachen, in erster Linie als Berater. Anfänglich habe ich geplant, mit den vorhin genannten Arbeitsaufgaben spätestens mit dem Jahr 2029 abzuschließen. Im genannten Jahr würde ich bereits 80 Jahre alt werden. Vielleicht reicht es dann auch!

Sollten sich keine Interessenten für die Übernahme und Fortführung dieser Arbeit finden, dann sollten wir diese Zeitschrift schließen und auch die Konferenz beenden. Zugleich wäre es schade, dies zu tun, da die Zeitschrift dank ihren sachkundigen Arbeitsteams auf ein gutes Niveau gebracht wurde (internationale, sehr renommierte Datenbanken) und auch in der Welt (an den Universitäten sowie vielen anderen Institutionen von Europa, Amerika, Asien und Afrika) Anerkennung genießt.

Hoffen wir das Beste!

Im September 2024 im Heimbüro von Piritä-Kose in Tallinn

Matti Raudjärv,
Chefredakteur,
Initiator der Konferenzreihe, Hauptveranstalter und Koordinator der Konferenz

* * *

NB! Until now, 17 (1984, 1994–2019) scientific conferences have been held, and five conferences (2020–2024) have been cancelled for various reasons (COVID-19, war in Ukraine, etc.) (although they were prepared). The sub-topics of the conferences have also been covered in the journal, both in the introductory part of the journal and in the chronicles.

The organising committee of the conference decided in September 2024 to take a break from organising the conference. If the environment for organising the conference improves in the future and there are enough interested people, we will start the conference again.

On the following pages, the Chief Editor will present information on the expected and planned future of the journal and sub-topics until 2029 and perhaps also for the years 2030-2034 and 2035-2042, which will be reflected in the issues of the journal to be published in the next years.

As the Chief Editor, I hope to be able to resign from the positions of both the chief editor and the main organiser of the conference and hand the jobs over to younger, dedicated people. At the same time, I am ready to continue for a while, above all as a consultant. For the time being, I have planned to resign from the above-mentioned positions in 2029 at the latest. In that year, I would already be 80. Maybe it will be enough!

If no one is interested in taking over and continuing this work, this journal will have to be closed and also organizing the conferences has to be stopped. On the other hand, it would be a pity to do it, as the journal has been taken to a good level (very prestigious international databases) thanks to competent committees and has also acquired a good reputation in the world (among European, American, Asian and African universities and several other institutions).

Let's wait and see!

September 2024 in Tallinn, in the Pirita-Kose home office

Matti Raudjärv,
Chief Editor and Initiator of the conference series and
Organiser/Coordinator

OODATAV AJAKIRJA TULEVIKU INFORMATSIOON (2025–2029)
järgmistel lehekülgedel:

ERWARTETE ZUKUNFTSINFORMATION DER ZEITSCHRIFT
(2025–2029) auf den nächsten Seiten:

EXPECTED INFORMATION FOR THE FUTURE OF JOURNAL
(2025–2029) on the next pages:

Kui õnnestub organisatsiooniliselt ja finantsiliselt, siis edaspidi näeks tänane toimikond rahvusvahelist kolmekeelset teadusajakirja järgmiste pühendumustega:

Bei organisatorischem und finanziellem Erfolg sieht der heutige Vorstand künftig eine internationale dreisprachige wissenschaftliche Zeitschrift mit folgenden Verpflichtungen vor:

If organizationally and financially successful, in the future today's board would see an international trilingual scientific journal with the following commitments:

XXXIII 2025 (Eesti – Estland – Estonia):

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2025: Euroopa haridusruum 2025 / Eesti Vabariigi pealinn Tallinn on Euroopa Spordipealinn / Eesti, Läti ja Leedu liituvad Euroopa Liidu riikide elektrivõrguga / Põõrdeline aasta Euroopa automaailmas

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2025: Europäischer Bildungsraum 2025 / Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn, ist die europäische Sporthauptstadt / Estland, Lettland und Litauen werden sich dem Stromnetz der Europäischen Union anschließen / Ein entscheidendes Jahr in der europäischen Automobilwelt

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2025: European Education Area 2025 / The capital of the Republic of Estonia, Tallinn, is the European Sports Capital / Estonia, Latvia and Lithuania join the electrical grid of EU Member States / A pivotal year in the European car world

2025 – Euroopa haridusruum 2025

2025 – Europäischer Bildungsraum 2025

2025 – European Education Area 2025

2025 – Eesti Vabariigi pealinn Tallinn on Euroopa Spordipealinn

2025 – Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn, ist die europäische Sporthauptstadt

2025 – The capital of the Republic of Estonia, Tallinn, is the European Sports Capital

2025 – Eesti, Läti ja Leedu liituvad Euroopa Liidu riikide elektrivõrguga;

NB! Moldova ja Ukraina ühendati mandri-Euroopa elektrisüsteemiga juba Ukraina sõja ajal, märtsis 2022

2025 – Estland, Lettland und Litauen werden sich dem Stromnetz der Europäischen Union anschließen;

NB! Moldau und die Ukraine wurden bereits während des Ukrainekrieges im März 2022 an das kontinentaleuropäische Stromnetz angeschlossen

2025 – Estonia, Latvia and Lithuania join the electrical grid of EU Member States;

NB! Moldova and Ukraine were connected to the Continental European Grid already during the war in Ukraine, in March 2022

2025 – Pöördeline aasta Euroopa automaailmas (hübriid- ja elektriautod, biokütused)

2025 – Ein entscheidendes Jahr in der europäischen Automobilwelt (Hybrid- und Elektroautos, Biokraftstoffe)

2025 – A pivotal year in the European car world (hybrid and electric cars, biofuels)

NB! NB! NB!

3.–6.07.2025 toimub Tallinnas Eesti XXVIII üldlaulu- ja XXI tantsupidu „ISEOMA“!

3.–6.07.2025 – das estnische XXVIII. Sängerfest und das XXI. Tanzfest finden in Tallinn statt!

3.–6.07.2025 – Estonian XXVIII Song and XXI Dance Festival will take place in Tallinn!

XXXIV 2026 (Eesti – Estland – Estonia):

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2026:

30 aastat regionaalse kolledži, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži asutamisest Pärnus

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2026:
vor 30 Jahren wurde das regionale College, das College Pärnu der Universität Tartu gegründet

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2026: 30 years from the establishment of the regional college, Pärnu College of the University of Tartu in Pärnu

2026 – 30 aastat regionaalse kolledži, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži asutamisest Pärnus

2026 – Vor 30 Jahren wurde das regionale College, das College Pärnu der Universität Tartu gegründet

2026 – 30 years from the establishment of the regional college, Pärnu College of the University of Tartu in Pärnu

XXXV 2027 (Eesti – Estland – Estonia):

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2027: 35 korda konverentsidest: Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2027); XXXV aastakäiku ajakirja

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2027: 35 Mal von Konferenzen: in Värka (1984, 1994–2012) und in Jäneda (2013– 2027); XXXV Jahrgänge der Zeitschrift

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2027: 35 times from conferences: in Värka (1984, 1994–2012) and in Jäneda (2013 –2027); XXXV year of issue journal

2027 – 35 korda konverentsidest: Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2027); XXXV aastakäiku ajakirja

2027 – 35 Mal von Konferenzen: in Värška (1984, 1994–2012) und in Jäneda (2013–2027); XXXV Jahrgänge der Zeitschrift
2027 – 35 times of conferences: in Värška (1984, 1994–2012) and in Jäneda (2013–2027); XXXV years of journal issue

NB! NB! NB!

2.–4.07.2027 toimub Tallinnas XIV noorte laulu- ja tantsupidu
Vom 2. bis 4. Juli 2027 findet in Tallinn das XIV. Sänger- und Tanzfest der Jugend statt
On July 2–4, 2027, the XIV Youth Song and Dance Festival will take place in Tallinn

XXXVI 2028 (Eesti – Estland – Estonia):

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2028: Eesti Vabariik – 110 (24. veebruar 1918) / 110 aastat eestikeelset rahvuslikku Tehnikaülikooli Eestis (17. september 1918)

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2028: Republik Estland – 110 (24. Februar 1918) / 110 Jahre von der Gründung der estnischsprachigen nationalen Technischen Universität (17. September 1918)

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2028: Republic of Estonia – 110 (24. February 1918) / 110 years of the Estonian language national University of Technology in Estonia (17. September 1918)

2028 – Eesti Vabariik – 110 (24. veebruar 1918)

2028 – Republik Estland – 110 (24. Februar 1918)

2028 – Republic of Estonia – 110 (24 February 1918)

2028 – 110 aastat eestikeelset rahvuslikku Tehnikaülikooli Eestis (17. september 1918)

2028 – 110 Jahre von der Gründung der estnischsprachigen nationalen Technischen Universität (17. September 1918)

2028 – 110 years of the Estonian language national University of Technology in Estonia (17 September 1918)

XXXVII 2029 (Eesti – Estland – Estonia):

Majanduspoliitika ja ettevõtetmajandus Euroopa Liidu riikides – aasta 2029: Eesti Vabariik – 25 aastat EL-is ja NATO-s (2004) / 110 aastat eestikeelset Tartu Ülikooli (1919) / 330 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse (1699–1710) / 45 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (1984)

Die Wirtschaftspolitik und Betriebswirtschaft in den EU-Mitgliedsstaaten – 2029: Republik Estland – 25 Jahre in EU und in NATO (2004) / 110 Jahre estnischsprachige Universität Tartu (1919) / Vor 330 Jahren zog die Universität Tartu nach Pärnu (1699–1710) / 45 Jahre seit der ersten, sog. Schiffskonferenz und seit Gründung der Zeitschrift (1984)

Economic Policy and Business Administration in the EU Member States – 2029: Republic of Estonia – 25 years in EU and in NATO (2004) / 110 years of the Estonian-language University of Tartu (1919) / 330 years from the temporary relocation of the

University of Tartu to Pärnu (1699–1710) / 45 years from the first, so-to-say ship conference and the foundation of journal (1984)

2029 – Eesti Vabariik – 25 aastat EL-is ja NATO-s (2004)

2029 – Republik Estland – 25 Jahre in EU und in NATO (2004)

2029 – Republic of Estonia – 25 years in EU and in NATO (2004)

2029 – 110 aastat eestikeelset Tartu Ülikooli (1919)

2029 – 110 Jahre estnischsprachige Universität Tartu (1919)

2029 – 110 years of the Estonian-language University of Tartu (1919)

2029 – 330 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse (1699–1710)

2029 – Vor 330 Jahren zog die Universität Tartu nach Pärnu (1699–1710)

2029 – 330 years from the temporary relocation of the University of Tartu to Pärnu (1699–1710)

2029 – 45 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (1984)

2029 – 45 Jahre seit der ersten, sog. Schiffskonferenz und seit Gründung der Zeitschrift (1984)

2029 – 45 years from the first, so-to-say ship conference and the foundation of journal (1984)

2029 – Konverentsi seeria algataja ja ajakirja asutaja Matti Raudjärv – 80

2029 – Initiator der Konferenzreihe und Gründer der Zeitschrift Matti Raudjärv – 80

2029 – Initiator of the conference series and founder of the journal Matti Raudjärv – 80

NB! NB! NB!

29.06–1.07.2029 toimub Tallinnas XXIX üldlaulupidu ja XXII tantsupidu

Vom 29.06–1.07.2029 finden in Tallinn das XXIX. Sängerfest und das XXII. Tanzfest statt

29.06–1.07.2029 the XXIX Song Festival and the XXII Dance Festival will take place in Tallinn

* * *

Jätkusuutlikkuse huvides võiks edasi järgnevatel aastatel toimuda nii konverents kui ilmuda ajakiri¹:

2030 – konverents ja 38. aastakäik ajakirja

2031 – konverents ja 39. aastakäik ajakirja

2032 – konverents ja 40. aastakäik ajakirja;

Tartu Ülikooli asutamise 400. aastapäev

2033 – konverents ja 41. aastakäik ajakirja;

50 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (1984)

¹ Tore, kui selleks ajaks oleks nii ajakirja väljaandmise kui konverentsi korraldamise juba nooremad kolleegid üle võtnud ja edasi arendanud!

2034 – konverents ja 42. aastakäik ajakirja:

50 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (1984)

* * *

2035 – konverents ja 43. aastakäik ajakirja

2036 – konverents ja 44. aastakäik ajakirja

2037 – konverents ja 45. aastakäik ajakirja

2038 – konverents ja 46. aastakäik ajakirja

2039 – konverents ja 47. aastakäik ajakirja

2040 – konverents ja 48. aastakäik ajakirja

2041 – konverents ja 49. aastakäik ajakirja

2042 – konverents ja 50. aastakäik ajakirja

INFORMATSIOON ajakirja toimkonnalt

Käesolev rahvusvaheline teadusajakiri-publikatsioon ilmub aastast 2007 (üks number aastas) ja aastast 2011 (kaks numbrit aastas).¹ Ajakiri arenes välja järjepidevuse alusel aastatel 1984–2006 ilmunud teadusartiklite kogumikest. Artiklite temaatika on seni hõlmanud paljude riikide majanduspoliitikat ning selle valdkondi nii ühe kui ka mitme riigi näitel ning nende omavahelistes suhetes ja võrdlustes. Lisaks Eestile on avaldatud artiklites uuritud paljude riikide majanduspoliitikat nagu **Georgia, Hiina, Iirimaa, Jaapan, Kanada, Kreeka, Leedu, Läti, Norra, Rootsi, Saksamaa LV, Slovakkia, Soome, Šveits, Taani, Tšehhi Vabariik, Ukraina, Ungari, USA, Venemaa Föderatsioon, Ühendkuningriik** (22 riiki). Vähemal määral on käsitletud ka mitmeid teisi riike. Kajastust on leidnud järgmiste piirkondade, ühenduste või valdkondade majanduspoliitika: Euroopa ja Euroopa Liit, Euroopa Liidu regioonid, Euroopa rohelised pealinnad, Balti riigid ja Skandinaavia regioon, Ida- ja Kesk-Euroopa, Põhja-Euroopa, OECD-riigid jmt.

NB!

Alates aastast 2022 laiendame ajakirja sisulist poolt – st võtame juba 2021. aasta teisest poolest avaldamiseks senisest enam vastu ettevõtte ja ettevõtlusega seotud teadusartikleid eesmärgiga anda head võimalused samuti nendele teadlastele ja praktikutele, kes ettevõttemajanduse uurimisega tegelevad, seda nii Eestis kui teistes riikides. See annaks võimalused ka ettevõttemajanduse probleeme paremini majanduspoliitikaga siduda ja integreerida. Sisupoolest oleks tegemist eelretsenseeritud ning viidatud rahvusvahelise ettevõttemajanduse ja majanduspoliitika teadusajakirjaga (ajakirja pealkiri ja avaldamistingimused jäävad endisteks, artikleid võtame vastu jooksvalt, aasta läbi).

Lisaks traditsioonilistele majanduspoliitika valdkondadele on artiklites kajastamist leidnud ka avaliku sektori rahandus; regionaalne areng ja kohalike omavalitsuste arenguprobleemid, eelkõige haldusreformi vajadused ja võimalikud suunad; Euroopa Liidu finantsüsteem; Euroopa Liidu toetusmehhanismid ja -mudelid; rahapoliitika ja valuutakursid; euroruumi probleemid; finants- ja majanduskriis; majanduse globaliseerumine; ettevõtluse arengut toetavad erinevad majanduspoliitikad; J.M. Keynesi seisukohad ja paljud teised kompleksvaldkonnad.

Seni on avaldatud artiklite autorid esindanud järgmisi riike: **Austria, Eesti, Georgia, Hiina, Läti, Saksamaa, Slovakkia, Tšehhi Vabariik, Ukraina, Ungari ja Venemaa Föderatsioon**. Lisaks nimetatud riikidele olid enne 2007. aastat avaldatud artiklite autorite kaudu esindatud ka **Belgia, Leedu, Poola, Prantsusmaa, Soome, USA ja Ühendkuningriik** (seega kokku 18 riiki esindajad).

Ajakirja toimkond soovib, et ajakirjas käsitletavate artiklite majanduspoliitiline geograafia laieneks tulevikus veelgi. Ajakirjas avaldatud artikleid kajastavad ja levitavad seni järgmised rahvusvahelised andmebaasid: **DOAJ, EBSCO, EBSCO Central & Eastern**

¹ Aastatel 2007–2014 oli ajakirja ingliskeelne nimetus „Discussions on Estonian Economic Policy“. Eeskätt täpsuse, sh artiklite senise kajastuse ja ka edaspidise laiema majanduspoliitilise geograafia huvides täpsustasime aastast 2015 ajakirja nime ning selleks on nüüd inglise keeles – „Estonian Discussions on Economic Policy“. Ajakirja eesti- ja saksakeelne nimi jäid endisteks, ühtlasi on säilinud publikatsiooni järjepidevus.

European Academic Source, EBSCO Discovery Service (EDS), EBSCO Essentials™, EconBib, ECONIS, ESO, SCOPUS, SSRN.

Juba aastaid on väljaande tellijaks olnud ka Washingtonis asuv 1800. aastal asutatud maailma suurim, **USA Kongressi raamatukogu**.

Artiklite elektroonilistele väljaannetele omistatakse DOI number –

DOI: 10.15157/edep

Lugupidamisega ning edukate koos- ja kaastöösoovidega,

Teie ajakirja toimkond

* * *

INFORMATION from the editorial team

This international research journal (publication) has been published since 2007 (once a year) and 2011 (twice a year).² The journal developed as a successor of collections of research papers published in 1984–2006. The subjects of the papers have covered economic policies and their subject areas of many countries on the basis of case studies from one or several countries and considering their mutual relations and comparisons. Besides Estonian economic policy, the papers have treated economic policies of many countries, such as **Canada, China, Czech Republic, Denmark, Finland, Georgia, Germany, Greece, Hungary, Ireland, Japan, Latvia, Lithuania, Norway, Russian Federation, Slovakia, Sweden, Switzerland, Ukraine, United Kingdom, U.S.A.** Also, other countries have been studied to a lesser extent. Economic policies of the following regions, associations or subject areas have been treated: Europe and the European Union, EU regions, European green capitals, the Baltic States and the Scandinavian region, Eastern and Central Europe, Northern Europe, OECD countries, etc.

NB!

*Starting from 2022 we will expand the range of topics of the journal – i.e. already from the second half of 2021 we will accept more research papers related to enterprises and business activities in order to afford good opportunities also to researchers and experts of the field studying business administration both in Estonia and other countries. It would also make it possible to link and integrate business administration problems better with economic policy. In essence it would be a **peer-reviewed and indexed international scientific journal of business administration and economic policy** (the journal title and the conditions for publishing will remain the same, we will accept papers all the year round).*

In addition to traditional areas of economic policy the papers have treated also the issues of finances of the public sector; regional development and development problems of local municipalities, above all the need for and possible directions of the administrative

² In 2007–2014, the English name of the journal was “Discussions on Estonian Economic Policy”. Above all, for more accuracy concerning the topics of papers published until now, including in the interests of broader geography of economic policy in future, we specified the name of the journal from 2015 and it will be “Estonian Discussions on Economic Policy” in English. The name of the journal in German and Estonian remained the same, and the continuity of the publication was maintained.

reform; the financial system of the EU; the support structures and support models of the EU; monetary policy and currency exchange rates; eurozone problems; financial and economic crisis; globalisation of the economy; different economic policies to support business development; positions of J.M. Keynes, and many other complex areas.

Authors of papers published until now have represented the following countries: **Austria, China, Czech Republic, Estonia, Georgia, Germany, Hungary, Latvia, Russian Federation, Slovakia and Ukraine.** Besides the abovementioned countries also **Belgium, Finland, France, Lithuania, Poland, United Kingdom and U.S.A.** were represented by authors of papers published before 2007.

The editorial team would like to see in the future an even broader geography of economic policy of papers published in the journal. Papers published in this journal are presented and distributed by the following international databases: **DOAJ, EBSCO, EBSCO Central & Eastern European Academic Source, EBSCO Discovery Service (EDS), EBSCO Essentials™, EconBib, ECONIS, ESO, SCOPUS, SSRN, + US Congress Library.**

Electronic publications of articles are assigned a **DOI** number – DOI: 10.15157/edep

With best wishes and looking forward to successful cooperation and contributions,
Editorial Team of the journal

* * *

INFORMATION des Redaktionsteams

Das vorliegende internationale Wissenschaftsmagazin erscheint seit 2007 (ein Mal pro Jahr) und seit 2011 (zwei Mal pro Jahr).³ Die Zeitschrift hat ihre Ursprünge in den Sammelbänden von wirtschaftswissenschaftlichen Beiträgen, die in den Jahren 1984–2006 kontinuierlich erschienen. Die Thematik umfasst die Wirtschaftspolitik verschiedener Länder mit ihren vielfältigen Bereichen. Man geht vor allem auf die jeweiligen wirtschaftlichen Verflechtungen mit anderen Nationen ein und vergleicht sie untereinander. Neben Estland gibt es noch eine Reihe von anderen Ländern, die in den Artikeln auf ihre Wirtschaftspolitik hin untersucht werden wie **China, Deutschland, Dänemark, England, Finnland, Georgien, Griechenland, Irland, Japan, Kanada, Lettland, Litauen, Norwegen, Russische Föderation, Schweden, die Schweiz, die Slowakei, Tschechische Republik, Ukraine, Ungarn, die USA.**

Im geringeren Umfang sind auch einige andere Länder in Beiträgen vertreten. Ebenso ist die Wirtschaftspolitik aus Sicht größerer und kleinerer Regionen thematisiert worden, z. B. Europa und die Europäische Union, einzelne Regionen der Europäischen Union, Europas Grüne Hauptstädte, die Baltischen Staaten und Skandinavien, Mittel- und Osteuropa, Nordeuropa, OECD-Staaten u.a.m.

³ In den Jahren 2007–2014 lautete der englische Titel des Magazins „Discussions on Estonian Economic Policy“. Im Interesse der Genauigkeit und der breiteren geographischen Dimension der Beiträge wurde 2015 der englische Titel in „Estonian Discussions on Economic Policy“ geändert. Der Titel des Magazins in estnischer und deutscher Sprache blieb unverändert, gleichzeitig ist die Kontinuität der Zeitschrift erhalten geblieben.

NB!

*Ab dem Jahr 2022 werden wir **den inhaltlichen Teil der Zeitschrift erweitern** – d. h., dass wir bereits ab der zweiten Hälfte des Jahres 2021 zahlreicher als bis jetzt Wissenschaftsartikel zur Veröffentlichung annehmen werden, die mit Unternehmen und Unternehmertum verbunden sind, mit dem Ziel, gute Möglichkeiten auch jenen Wissenschaftlern und Praktikern zu offerieren, die sich mit der Forschung der Betriebswirtschaft beschäftigen, und das sowohl in Estland wie in anderen Ländern. Dies würde uns auch Möglichkeiten bieten, die Probleme der **Betriebswirtschaft** besser mit der Wirtschaftspolitik zu verbinden und zu integrieren. Vom Inhalt her würde es sich um **eine vorrezensierte und referenzierte Wissenschaftszeitschrift für internationale Betriebswirtschaft und Wirtschaftspolitik** handeln (der Titel der Zeitschrift und die Veröffentlichungsbedingungen bleiben die gleichen, die Artikel werden laufend, während des ganzen Jahres entgegengenommen).*

Zusätzlich zu den klassischen Feldern der Wirtschaftspolitik wird in den Artikeln auch auf folgende Themengebiete eingegangen: Finanzwesen der öffentlichen Hand, regionale Entwicklung und Entwicklungsprobleme der kommunalen Selbstverwaltungen, Notwendigkeit einer Verwaltungsreform und mögliche Reformwege, Finanzsystem der EU, EU-Förderungsmechanismen und ihre Modelle, Geldpolitik und Währungskurse, Probleme der Eurozone, Finanz- und Wirtschaftskrise, Globalisierung der Wirtschaft, wirtschaftspolitische Instrumente zur Unternehmensförderung, Standpunkte von J. M. Keynes.

Unsere Autoren kommen aus **China, Deutschland, Estland, Georgien, Lettland, Österreich, Russische Föderation, der Slowakei, Tschechische Republik, Ungarn und Ukraine**. Vor 2007 sind Beiträge auch von **amerikanischen, belgischen, englischen, finnischen, französischen, litauischen und polnischen** Autoren erschienen.

Der Wunsch des Redaktionsteams ist, dass sich der Autorenkreis geographisch weiter vergrößert. Die im Magazin publizierten Beiträge sind in folgenden internationalen Datenbanken verfügbar: **DOAJ, EBSCO, EBSCO Central & Eastern European Academic Source, EBSCO Discovery Service (EDS), EBSCO Essentials™, EconBib, ECONIS, ESO, SCOPUS, SSRN, + US-Kongressbibliothek**.

Elektronische Veröffentlichungen von Artikeln erhalten eine **DOI**-Nummer – DOI: 10.15157/edep

Wir hoffen auf eine weitere erfolgreiche Zusammenarbeit,
Ihr Redaktionsteam

MATTIMAR OÜ – USALDUSVÄÄRNE ETTEVÕTE /
MATTIMAR OÜ (GmbH) – ZUVERLÄSSIGES UNTERNEHMEN /
MATTIMAR OÜ (Ltd) – TRUSTWORTHY ENTERPRISE

21.02.2017 anti rahvusvahelise uuringu tulemusel Euroopas ettevõttele Mattimar OÜ (logo lõigu all vasakul) varasemate aastate tegevuste eest Usaldusväärse Ettevõtte Sertifikaat – laitmatu reputatsiooni, eetilise ja usaldusväärse tegevuse ning klientidele pühendumise eest. Sertifikaat „Usaldusväärne Ettevõtte“ (logo lõigu all paremal) sai alguse Poolas 2013. aastal ning on tänaseks populaarseks ja lugupeetuks nii ettevõtjate kui ka klientide seas saanud, olles üks nimekamaid, mida Euroopas väljastatakse.¹

MATTIMAR
anno 1993

USALDUSVÄÄRNE
ETTEVÕTE

anno 2017

See on rahvusvaheline märk, mis ühendab ettevõtteid kaheksas Euroopa riigis (märts 2017). Uuring viidi läbi valdavalt Euroopa Liidu liikmesriikide (Bulgaaria, Eesti, Poola, Rumeenia, Serbia /ei ole EL liige/, Slovakkia, Tšehhi, Ungari) rohkem kui 218 000 ettevõtte seas. Seni on Sertifikaadi saanud ca 1200 ehk 0,55% uuritavatest ettevõtetest. Uuringute tegemiseks on loodud innovaativne ja originaalne tarkvara-programm, mis põhineb algoritmil ja määratleb nn arvamuste koefitsiendi.

* * *

Als Ergebnis einer in Europa durchgeführten entsprechenden internationalen Untersuchung wurde dem Unternehmen Mattimar OÜ (GmbH) am **21.02.2017** für die Tätigkeit früherer Jahre, für seine tadellose Reputation, ethische und vertrauenswürdige Arbeit und Kundenwidmung das Zertifikat des zuverlässigen Unternehmens verliehen. Das Zertifikat „Zuverlässiges Unternehmen“ („Usaldusväärne ettevõtte“) wurde 2013 in Polen eingeführt und bis zum heutigen Tag ist es zu einer populären und geschätzten Auszeichnung sowohl unter Unternehmern als auch Kunden geworden. Es handelt sich um eines der am meisten namenhaften Zertifikate, die in Europa verliehen werden.²

Diese internationale Auszeichnung vereint Unternehmen in acht europäischen Ländern (März 2017). Die oben genannte Untersuchung wurde unter mehr als 218 000 Unternehmen der EU-Länder (Bulgarien, Estland, Polen, Rumänien, Serbien (ist nicht EU-Mitglied), Slowakei, Tschechien und Ungarn) durchgeführt. Bisher ist das Zertifikat an ca. 1200 oder 0,55 % der untersuchten Unternehmen verliehen worden.

¹ Statistika näitab, et üle poolte klientidest, kes peavad valima kahe tundmatu ettevõtte samase pakkumise vahel, valivad ettevõtte, kellel on sertifikaat „Usaldusväärne Ettevõtte“.

² Wie die Statistik zeigt, entscheidet sich mehr als die Hälfte der Kunden bei zwei unbekannten und ähnlichen Unternehmen für das Unternehmen mit dem Zertifikat „Zuverlässiges Unternehmen“ („Usaldusväärne ettevõtte“).

* * *

On **21.02.2017**, the company Mattimar OÜ (Ltd) received the Certificate of a Trustworthy Enterprise on the basis of an international survey, for its activities in earlier years – for its flawless reputation, ethical and trustworthy activities and dedication to clients. The Certificate „Trustworthy Enterprise“ (“Usaldusväärne ettevõte”) was initiated in Poland in 2013 and has become popular and respected both among entrepreneurs and clients, being one of the most renowned certificates issued in Europe.³

It is an international mark which has been issued to enterprises in eight European countries (by March 2017). The survey was conducted among more than 218,000 enterprises from mainly EU Member States (Bulgaria, Estonia, Poland, Romania, Serbia (not an EU Member State), Slovakia, Czech Republic, Hungary). By now, approximately 1,200, i. e. 0.55% of the enterprises surveyed have received the certificate. Innovative and original software based on an algorithm has been created for the survey, to determine the coefficient of opinions.

³ According to the statistics, more than a half of the clients who have to choose between similar offers from two unknown enterprises, choose the enterprise which has the Certificate „Trustworthy Enterprise“ (“Usaldusväärne ettevõte”).

**ALLAKIRJUTANU KODUKONTORITEST – KOGEMUS ÜLE POOLE
SAJANDI¹
ÜBER DIE HEIMBÜROS DES UNTERZEICHNERS – ERFAHRUNG VON
ÜBER EINEM HALBEN JAHRHUNDERT
ABOUT THE HOME OFFICES OF THE UNDERSIGNED – EXPERIENCE OF
OVER HALF A CENTURY**

Artikli ülesehitus-sisukord:

Sissejuhatus

1. Kodukontor Tallinnas, Pirita linnaosas – Pirita-Kosel
2. Haru-kodukontor Lääne-Virumaal, Tapa vallas – Karkuse külas
3. Harukontoris võib ka nn ellujäämiskursust läbida
4. Haru-kodukontor Pärnu kesklinnas

Lõpetuseks

Lisad:

A: Mõni sõna metsanoorendikest ja kolm fotot

B: Tiina Kremann (3.06.1952 – 13.11.2024). In memoriam

Sissejuhatus

Kuigi Corona-19 viirus sundis paljud inimesed kodusele tööle ja soodustas **oma kodukontori** loomist, **on allakirjutanu jaoks töö kodukontoris eksisteerinud juba rohkem kui pool sajandit**.

Alljärgnevas ülevaate artiklis tooks **lühikirjelduse-näite oma kodukontorist Tallinnas ja haru-kodukontoritest Lääne-Virumaal ja Pärnus** koos aastakümnete jooksul eesmärgipäraselt tekitatud lisavõimalustega enamaks kui tööks, vaid pärast tööd ka ihu ja hinge taastamiseks (lisatud on ka fotod, et üldpilt oleks selgem). Seega – õppe- ja teadustöö kõrval Eestis ning teistes riikides on allakirjutanal õnnestunud ka millegi muuga tegeleda (konverentside korraldamise ettevalmistamine ja ajakirja väljaandmine; talu ülesehitamine ja metsa majandamine; pargi rajamine-arendamine jms).

Artikli eesmärgiks on kirjeldada tehtut, kodukontorite võimalusi ning anda ka lugejale selgust oma kogemustele tuginedes, võib-olla ka teisi inimesi julgustada oma kodukontorit tegema, et siis sellest nii tõist ratsionaalsust kui lisaväärtust saada. Ehk on mõnele lugejale siit ka midagi kasulikku.

Allakirjutanu seadis enesele järgmised nn uurimisülesanded artikli kirjutamiseks:

- Kodukontor ja selle arendamine oma kodus, Pirita-Kosel;
- Nn haru-kodukontor maakodus Kaasiku talus, seoses maade tagastamisega;

¹ NB! Artikli – lisa 3 (sh 13 värvifotot, so kokku kakskümmend kolm lehekülge) trükikulud, kanalad allakirjutanu ja Mattimar OÜ ühiselt, kuna nendel lehekülgedel on tegemist allakirjutanu ja firma Mattimar OÜ ühist **kodukontorit** tutvustava lühiülevaatega Tallinnas ning sellega kaasnevast (sh **harukontoritest** ning täiendavatest tegevusvõimalustest, mida ka harukontorid on pakkunud /teadustegevus, metsandus, haljastus talupargis, ka Pirita-Kosel/; ka aiandus koduaias Pirita-Kosel, aiandus jms Kaasiku metsatalus; õppetöö ja teadustegevus ning võimalused nii puhkuseks kui mitmekesisest kultuurielust ja suvest osasaamiseks suvepealinnas Pärnus).

- Kogemused ellujäämiseks ekstreemtingimustes maakodu harukontoris;
- Täiendav haru-kodukontor Pärnus seoses õppetööga TÜ Pärnu Kolledžis;
- Illustreerimiseks ehk kirjutise paremaks mõistmiseks valitud fotod (16 tk).

Allakirjutanu kodukontor on erinevate võimalustega arenenud ja eksisteerinud tänaseks juba 57 aastat (1967–2024). Kodukontorid võib jagada oma arengute ja võimalustega viide perioodi (kõik nn kodukontorid kolmel perioodil Pirta-Kosel², hiljem haru-kodu-kontorid ka Tapa vallas ja Pärnu linnas), kusjuures kolmas periood areneb ja eksisteerib koos neljanda ja seejärel ka viienda perioodiga:

- Esimene periood: 1967–1980 (elamu teisel korrusel ca 6 m² tuba-töökabinet ümara aknaga; sisustus: kirjutuslaud ja abilaud kahe töökohaga-toolidega, laualamp ja telefon /paralleel esimese korruse telefoniga/, raamaturiiulid paiknesid ühel seinal kirjutus- ja abilaua ees – kohal, tugitool külalisele; akendeta nn kõrval kambris asus mahukas enda valmistatud seinakapp kõigile oma riidele ja kraanikauss, kraanidest tuli nii külm kui soe vesi; samas ruumis oli ka teisaldatav trepp üles põõningule, kolmandale korrusele /tollase laeluugi kaudu/).

Esimese perioodi töökabinet ja sellega kõrvti olev endine magamistuba samal korrusel vahetasid omavahel asukohad järgmiseks perioodiks.

- Teine periood: 1980–1995 (elamu teisel korrusel ca 7,5 m² tuba-kodukontor suure kahepoolse aknaga, vaatega tänavale; kirjutuslaud tooliga, laualamp ja telefon /paralleel esimese korruse ja kõrval asuva magamistoa telefoniga/, raamaturiiulid kahe seinal: kirjutuslaua tooli tagaseinal – kohal ja kõrval seina ääres maast-laeni; kirjutuslaua ees tugitool külalisele; 1983. aastal lisandus kohver-kirjutusmasin „Erika“ – kingitus Saksa DV Berliini kolleegilt Peter Hossilt; 1990. aastal, pärast esimest stažeerimist Saksamaa LV ülikoolides, lisandus personaalarvuti koos printeriga);
- Kolmas periood: 1995 – tänaseni. Kolmandal korrusel /endisel põõningul; endine laeluuk ja redel asendusid korraliku trepiga/ ca 40 m² kodukontor-büroo kolme tsooniga:

trepilt sisenemisel *esimene, nn puhketsoon* – diivani, diivanilaua ja tugitoolidega; lisaks kohe paremal kraanikauss (kraanist külm vesi), selle kõrval nurga-kappriiul kohvi-teeaparaadiga; kõrvalseina ääres kummut; diivani ja tugitoolide vastas värviteleviisor, kõrval vana muusikakombain (raadio-duubelkassetmagnetofon esimeselt stažeerimiselt Saksamaa LV-s 1989–1990).

Seejärel edasi riulite vahele astudes jõuame toa keskel asuvasse *teise, nn väikese raamatukogu tsooni* – kus on maast-laeni 13 riulit õppe-, teadus- ja hobikirjandusega, sh miniarhiiv. Raamatukogu kõrval on katuseaken (vaade Kloostrimetsale ja Tallinna Teletornile³), ruumi otstes on ümaraknad (trepil juurest vaade läbi suure

² Kõik elamu kodukontorid (ka kõik elamu teised ruumid) olid ja on köetavad keldrikorrusel asuva keskküttekatla abil. Lisaks on esimesel korrusel õhk-õhk soojuspumbad, mida kasutatakse vastavalt vajadusele. Paigaldamisel on päikeseکütte paneelid kõige juurde kuuluvaga (sh energia salvestusseade).

³ 1980. aastal toimusid Moskvas suveolümpiamängud ning Tallinnas olümpiapurjeregatt. Teletorni hoone lisati olümpiaobjektide nimekirja, mis garanteeris nõu rohelise tee olulise varustuse saamiseks, sh Vilniuse teletorni jaoks mõeldud aparatuur seati hoopis Tallinnas üles. Torni nurgakivi pandi 30.09.1975 ning 13.06.1978 saavutati torni ehitamisel projektikõrgus (314 m). 30.10.1978

männi okste naaberaeda; töötsoonis, kirjutuslaua tagant on vaade Kloostrimetsale ja naaberaedadesse).

Teisel pool raamatukogu on *kolmas, nn töötsoon* – suur kirjutuslaud /laualamp ning sooja-külma õhu ventilator ja lauatelefoni koht – telefoni ammu ei kasuta ja on kõrvaldatud/ tugitooli ja laua juurde kuuluva abilauaga (koos lauaarvutiga), tugitooli kõrval riul-abilaud laua-paljundusaparaadiga, lisaks harva kasutatav endine kohver-kirjutusmasin „Erika“; kirjutuslaua vastas nurgariul, riuli ja kirjutuslaua vahel abilaud lauaprinteriga, sh lisaks pingiga töökoht töötamiseks sülearvutile; üle kirjutuslaua vastasseinas väiksem laud nn jooksvatele asjadele ja toiminguteks, mille kõrval asub väheldane külmkapp (jää võimalus).

- Neljas periood: esimese haru-kodukontori loomine (seda soodustas suvekodu-talu asutamine):
 - Lääne-Virumaal, Tapa vallas, alates aastast 2001 – tänaseni (talu elamu teisel korrusel ca 15 m² tuba-kodukontor-magamistuba päikeseloojangupoolse aknaga /vaade koduparki, kus aeg-ajalt liiguvad metskitsed, rebased, jäneseid jt elukad/: akna all kirjutuslaud tooli ja lauailambiga; selja taga kapp-riiul valitud kirjandusega, vasakul seinakapp eelmise sajandi esimese poole riidekapi ni-kerdatud ustega, diivani kõrval kušett öökapiga ning vastas sajandi alguse vär-viteleviisor. Toas vajadusel sülearvuti ja muu vajaliku kaasaskantava tehnika kasutamise võimalus.
- Viies periood: teise haru-kodukontori loomine (vajadus selleks tekkis seoses õp-petööga Tartu Ülikooli Pärnu Kolledžis):
 - Pärnu kesklinnas, alates 2005. aastast tänaseni (kolmekorruselise korterelamu teisel korrusel asuvas korteris ca 16 m² suurusel aknaga magamistoas sisusta-tud osaliselt akna all oleva kirjutuslaua ja tugitooliga töönurk (lauaprinter ja lauailamp; sülearvuti kasutamise võimalus); seljataguse vastasseina ääres riil vähese erialase ja õppe- ning huvikirjandusega. Toas ahju ja elektriküte). Ak-nast paistab sisse hommiku- ja lõunapäike.

Võimalik, et töönurk-kodukontor seatakse edaspidi laiemalt sisse korrus ülespoole.

* * *

Järgnevas artiklis (sh 16 fotot) on tegemist allakirjutanu ja Mattimar OÜ ühist **kodu-kontorit** (distsants- ehk kaugtööd võimaldavat töökohta) tutvustava lühiülevaatega Tal-linnas ning sellega kaasnevat (sh harukontoritest ning täiendavatest

toimus ülemise ehitusosa sõrestiku ülestõstmine. Ülemise torniümbrise metallisõrestik massiga üle 120 tonni pandi kokku maapinnal torni tüve ümber ja tõsteti siis 170 m kõrgusele. Vaateplatvormi kõrgus 170 m, vaateplatvormi läbimõõt 38 m. (allikas: Tallinna Teletorn. Ajalugu. [https://tele-torn.ee/meist/ajalugu/] 25.02.2024.

Teletorni kõige ülemisem osa, mast mitmesuguse tehnika ja antennide jaoks tõsteti hiljem, teisel katsel, helikopteri abil. Esimene katse ebaõnnestus (kuupäeva ei mäleta, sest ei fikseerinud seda): minu kõõgiaknast paistab teletorn ning ühel hommikul ca kella 10.00 ajal kui ma hommikusööki sõin, paelus minu tähelepanu helikopter, mis tiirles teletorni kohal ja üritas trossi otsas rippuvat ülemist osa alumise osaga ühendada. Vaatamata korduvatele katsetele see tegevus ebaõnnestus ning kogu ülemine konstruktsioon kukkus loperdades alla (ilmselt koos kallihinnalise tehnikaga). Kui uus konstruktsioon valmistati, siis selle üles tõstmine ja paigaldamine õnnestus (mida mina ei näi-nud).

tegevusvõimalustest, mida ka harukontorid on pakkunud /teadustegevus, metsandus, haljastus /talupargis, ka koduaias Pirita-Kosel/, aiandus jms Kaasiku metsatalus; õppetöö ja teadustegevus ning võimalused nii puhkuseks kui mitmekesisest kultuurielust osa-
saamiseks suvituslinnas Pärnus/).

Artiklis oleva esimese viie fotoga püütakse anda selgemat pilti Pirita-Kosel oleva kodukontoriga seonduvat, järgnevad seitse fotot ilmestavad Kaasiku talu haru-kodukontorit ja talu üldiselt.

Edasi tooks **lühikirjelduse-näite oma kodukontorist Tallinnas ja haru-kodu-kontoritest Lääne-Virumaal ja Pärnus** (detailidesse eriti ei lasku) koos aastakümnete jook-sul eesmärgipäraselt tekitatud lisavõimalustega enamaks kui tööks, vaid pärast tööd ka ihu ja hinge taastamiseks (kirjeldustele on lisatud fotod selguse mõttes). Seega – õppe-ja teadustöö kõrval Eestis ning teistes riikides on kodukontorites õnnestunud ka millegi muuga tegeleda (konverentsi korraldamise ettevalmistamine ja ajakirja väljaandmine; talu ülesehitamine ja metsa majandamine; pargi rajamine-arendamine jms).

1. Kodukontor Tallinnas, Pirita linnaosas – Pirita-Kosel

Ülejärmisel ja sellest järgmistel lehekülgedel paiknevad viis fotot (1–5) on tehtud Pi-rita-Kosel. Neist neljal asub allakirjutanu kodu-villa kolmandal korrusel, vintskapist-mansardist kõrgemal, tehniliselt vajalikul tasemel varustatud **kodukontor-büroo** koos raamatukogu ja nõupidamise-, hobi- ning puhkealaga – pindala ca 40 m² (valminud 1994–1995). Talvised vaated (fotod 1–3) on lõunast Kose tee poolt, varakevadine (foto 4) läänest. Bürool on põhja poolel katusaken (vaatega Tallinna Teletornile ja taamal ole-vale Kloostrimetsale ning eriti suvel ka päikesetõusule), ida (talvine päikesetõus) ja lääne poolel (vaatega päikeseloojangule ja taamal oleva Kloostrimetsa mändidele) on bürool maja otstes aga ümaraknad. Viiendal fotol on aia nurgas asuv suitsusaun.

Artikli käesolevas punktis 1 paikneval esimesel *neljal fotol* (1–4) asub allakirjutanu kodu-villa kolmandal korrusel, vintskapist-mansardist kõrgemal, tehniliselt vajalikul ta-semel varustatud **kodukontor-büroo** koos raamatukogu ja nõupidamise-, hobi- ning puhkealaga – pindala ca 40 m² (valminud 1994–1995). Talvised vaated (fotod 1–3) on lõunast Kose tee poolt, varakevadine (foto 4) läänest. Bürool on põhja poolel katusaken (vaatega Tallinna Teletornile ja taamal olevale Kloostrimetsale ning eriti suvel ka päike-setõusule), ida (talvine päikesetõus) ja lääne poolel (vaatega päikeseloojangule ja taamal oleva Kloostrimetsa mändidele) on bürool maja viiluotstes aga ümaraknad.

Varasemas, teisel korrusel vintskapi-mansardi kõrval asunud väikeses töökabinetis (1967–1980) ja seejärel suuremas, vintskapis-mansardis asunud kodukontoris (1980 – 1995) on allakirjutanu Tallinna Tehnikaülikooli (TTÜ) aegadel (1989–1995) ka oma üliõpilasi konsulteerinud ja eksamineerinud.⁴ Maja kolmanda korruse renoveerimise jä-rel aastal 1995 oli võimalus kodukontor bürooks arendada ja tööpinda oluliselt

⁴ Kui aastal 2002 toimusid Pirita-Kosel ulatuslikud kanalisatsiooni paigaldamise tööd ning ka tänav allakirjutanu elamu ees oli torude paigaldamiseks üles kaevatud ja kraavitatud, siis sai Tallinna Kommunaalametile (tolleaegne juhataja Ain Valdmann) tehtud ettepanek – tänavale krundi ette ehi-tada nn parkimistasku autole, et edaspidi nii üliõpilastel, kolleegidel kui teistel külalistel oleks mu-gavam parkida. See parkimiskoht ka rajati ning on tänaseni aktiivses kasutuses ning pargitud auto ei sega tänaval toimuvat intensiivset liiklust.

laiendada, sest korduvad ja pikaajalised stažeerimised teiste riikide ülikoolides võimaldasid enesele korralik erialane raamatukogu komplekteerida (ostud, kingitused jms). Seega, töökabinet-kodukontor-büroo on allakirjutanu jaoks eksisteerinud juba alates keskkooli lõpuaastatest 1967–1968 ja Tallinna Polütehnilise Instituudi (TPI) üliõpilasaastatel 1968–1974 kuni tänaseni.

Selles **kodukontoris** valmis ka allakirjutanu väitekiri (1978–1981), toimus osaline teadustöö ja õppetööks ettevalmistumine TPI/TTÜ majandusteaduskonnas (1975–1998, sh ettevõtetes ja teistes organisatsioonides), Tartu Ülikooli (TÜ) majandusteaduskonnas, TÜ Pärnu Kolledžis ja TÜ Narva Kolledžis töötamise perioodidel (1996–2019), aga samuti majanduspoliitika teaduskonverentside ettevalmistamine ja koordineerimine ning käesoleva teadusajakirja koostamine-arendamine alates 1984. aastast.

Samal tööpinnal on toimunud ka ettevalmistused paljudeks teisteks konverentsideks (1976–2022 /Eesti, Läti, Leedu, Valgevene, Venemaa, Armeenia, Ukraina, Usbekistan, Kasahstan, Georgia, Bulgaaria, Prantsusmaa, Saksamaa, Soome, Taani, Ungari/) ja stažeerimisteks välisriikide ülikoolides (1988–2016 /Saksamaa, Austria, Ukraina, Venemaa jt/; 2013–2017, 2021 /Georgia, Venemaa/). Samuti alates aastast 2018 külalisprofessori ülesannete täitmine Georgia ülikoolides **kodukontori** sidevahendite kaasabil. Siin toimub ka Mattimar OÜ tegevus (alates aastast 1993) ning vajadusel töö ka nn **haru-kodukontorites** Lääne-Virumaal **Kaasiku metsatalu-suvekodus** /lisandus 2001. aastal/ ja **Pärnu kahekorruselises korteris-kodukontoris** /alates sügisest 2005/).

Nõukogude ajal lähetusel olles oli Tallinnas raskusi hotellikohtade saamisel. Siis oli allakirjutanul hea võimalus oma kodus-villas Pirita-Kosel Tartu Ülikooli kolleegidele sõpradele vajadusel öömaja pakkuda ning samas ka huvitaval ja aktuaalsetel teemadel arutleda-diskuteerida (korduvalt on ööbinud näiteks, pinginaaber Rakverest Enn Leppik, koolikaaslane Rakverest ja riigikogulane Peeter Kreitzberg /14.12. 1948, Pärnu – 3.11. 2011, Peking, Hiina), kolleeg TÜ-st Janno Reiljan (8.10. 1951– 23.01.2018), kolleeg TÜ-st Jüri Sepp jmt).

Fotodel 6–12 on fikseeritud allakirjutanu Lääne-Virumaal asuva metsatalu-suvekodu hoonete, perepargi ja metsa vaated, mis on täiendavalt seotud ka Tallinna kodukontori tegevusega nii töiste vajaduste kui puhkehetkedega.

* * *

*Fotod (1, 2, 3)⁵ siin ja järgmisel leheküljel: vaade tänavalt allakirjutanu kodule-villale ja **kodukontorile** Tallinnas Pirita-Kosel, kus allakirjutanu saadab aastalõpul 2021 kolleegidele ja ajakirja teistele lugejatele lumise Jõulud-2021, aastavahetuse 2021/2022, lootusrikkama Uue Aasta 2022 (sel talvel oli harukordselt palju lund), samuti aastavahetuse 2022/2023, kuuma suvega aasta 2023, aastavahetuse 2023/2024, päikeselise ja vihmase, kohati põua-aasta 2024 ning etteruttavalt aastavahetuse 2024/ 2025 ja prognoosimata aasta 2025 tervituse. Mõneti sarnased fotod 1, 2 ja 3 on esitatud seepärast, et hoone fassaadist tervikpilti saada.*

⁵ Kõigil fotodel siin artiklis on jäädvustatud hooneid väljast ja ümbritsevat loodust. Teadlikult pole pildistatud kodukontorite ruume ega sisustust. Allakirjutanu on püüdnud ruumid sisustada tagasihoidlikult kuid kõige vajalikuga, arvestades ka ergonoomilisi aspekte. Pealegi on tekstis üldiselt kirjutatud kodukontori sisustusest ja funktsionaalsusest. Sama kehtib ka tänase kodukontori kohta (kolmandal, katusealusel korrusel, foto 4).

Foto 1. Kodumaja omanik talvel

Foto 2. Vaade tänavalt: kodumaja ja ees aed.

Fotodel 1 ja 2 teisel korrusel, näha oleva nn aknaga vintskapi taga olevas toas (ca 7,5 m²) asus nn teise perioodi töökabinet, sh erialane raamatukogu. Seal sai mõnikord ka üliõpilasi eksamineeritud (näiteks kui 1991/1992 õppeaastal hilissügisest kuni kevadeni olin haiguslehel jalaluu murru tõttu nii haiglas kui kodus).

Foto (4): vaade kodule-villale varakevadel. Kodukontor asub kolmandal, katusekorrusel. Ümmargune aken ülal otsaseinas valgustab kodukontorit läänest ja akna all olevat töölauda lisapindadega. Esimesel korrusel asuva veranda all olevad aknad annavad päevalgust nn keldrikorrusel asuva soome sauna riietus- ja puhkeruumile. Veranda peal olev rõdu pakub näid võimalusi väljas istumiseks jms tegevuseks.

Foto 4. Kodumaja: ülal, kolmandal nn katusekorrusel, ümarakna taga on viimase kodukontori korrus koos raamatukoguga.

Fotol 4 all paremal on näha Eesti kasvavat suhtelist haruldust – harilikku jugapuud. (Eestis kasvab jugapuu Lääne-Eestis, peamiselt Hiiumaal ja Saaremaal, olles üks neljast looduslikult kasvavast okaspuuliigist männi, kuuse ja kadaka kõrval.

NB! Jugapuu okkad ja seemned on väga mürgised!

* * *

Suur osa nii konverentside ettevalmistamisel kui ajakirja väljaandmisel (aastatel 2020–2024 oli konverents seega viiel aastal /28. kuni 32. korda kavandatud ja ette valmistatud, kuid paraku ei toimunud Covid-19 ja seejärel Ukrainas toimuva sõja tõttu/, aga ajakiri ilmus XXVIII kuni XXXII aastakäiku. Käesolevale, 2024. aastale oli 32. konverents ette valmistatud ning ilmus ajakiri XXXII aastakäiku), samuti õppetööks ettevalmistumisel ja teadustöö tegemisel tänase Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonnas (TTÜ, endine TPI; alates aastast 1969) ning Tartu Ülikooli majandusteaduskonnas, Pärnu Kolledžis ja Narva Kolledžis (1996–2019) on tehtud allakirjutanu varasemates töökabinetites ja Mattimar OÜ **kodukontoris** (Tallinnas Piritas linnaosas Kose asumis, ja sellel sajandil ka nn **harukontorites** Lääne-Virumaal Kaasiku metsatalus ja Pärnu kesklinnas).

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOO
MAJANDUSTEADUSKOND

Logod: vasakult – meie ajakirja ja konverentsi logo; firma-kirjastaja logo; Tartu Ülikooli logo; all – Tallinna Tehnikaülikooli (TTÜ) majandusteaduskonna logo (kõik esindatud institutsioonid on logode kaudu meie ajakirja ja konverentsidega seotud olnud).

* * *

Järgneval viiendal fotol on koduõues paiknev **suitsusaun** (valminud 1995), mille eeskuks oli Hiiumaal paiknev Soera talumuseumi suitsusaun (üldmõõtmed on veidi vähenenud, sauna eesruum on aga oluliselt suurem ning tehtud kelpkatus). Palgid on pärit ja saetud Kõpu poolsaare metsast (nõ jalal kuivanud mänd-kuusk), transporditud Soera lähedale Kukka külla, kus üks kahest vennast paadimeister (kes oli selleks ajaks valmistanud 134 suurt puitmerepaati) varas oma talus palgid, ladus seinad üles ja nummerdas kõik seinte detailid-palgid.

Seejärel võeti palgid lahti, laoti veoautole ja transporditi allakirjutanu koduhoovi, kus kaks Hiiumaa ehitusmeistrit, olles eelnevalt vajalikud ettevalmistustööd teinud (vundament, saunakeris koos kuumavee katlaga jms), ladusid seinad üles (sammal vahele), paigaldasid sarikad, vahelae leiliruumile ja roovitise ning tegid laastkatuse. Siis ehitati põrandad, saunalava ning paigaldati aknad-uksed. Ülejäänud tööd (sauna ja eesruumi

pingid/ laud, nii eesti kui põhjapõdra sarvedest varnad-nagid) tegi allakirjutanu koos isaga, lisaks paigaldati elektrijuhtmed ja vastavad ühendused sauna eesruumis (valgustuse jaoks pimedatel aegadel). Puidust saunavarustus (külmavee tünn, pesunõud-palid, leili- ja veekapad jms) on Avinurme käsitöömeistrite valmistatud.

Foto 5. Kodune suitsusaun – osa Eesti rahvuslikust rikkusest ja kultuuriväärtustest.

Pirita-Kosel asuvas koduajais paiknevas suitsusaunas⁶ (foto 5) ning selle ees kiigel ja kõrval välikamina-suitsuahju juures on suveperioodil paljusid sõpru ning kolleege nii

⁶ Suitsusaun on ka UNESCO vaimse kultuuripärandi nimekirjas: suitsusaunal on meie kultuuris kaugeleulatuvad juured. Saun polnud vanade eestlaste jaoks ainult pesemise koht – see oli paik, kus võeti vastu sünnitusi, pesti surnud, koguneti tähtsateks aruteludeks ja suheldi ka esivanemate hingedega. Oluline osa suitsusauna traditsioonist oli kasetohust saunakingade sidumine ja ka näiteks seal liha suitsetamine.

Nagu nimigi ütleb, mängib selle sauna puhul olulist rolli suits, seega pole neil hoonetel korstnat – suurem osa suitsust väljutatakse enne lavale minekut akende ja uste kaudu. Kuumad kivid hoiavad sauna mitu tundi soojas ja nagu ikka, tuleb neile visata mõnusasti vett, et tekiks aur. Sauna ei mindud kunagi vihata – see aitas stimuleerida vereringet, kooris surnud naharakke ja hoidis noorena.

Suitsusauna pääsemine UNESCO vaimse kultuuripärandi nimekirja ei sündinud tühjast kohast – selle nimel nägid võrukesed 10 aastat vaeva. Eda Veeroja, üks suitsusauna traditsiooni elushoidmise, tutvustamise ja viljelemise eestvedaja toimetab täna Mooska turismitalus, kuhu ootab kõiki huvilisi suitsusauna traditsioonidest osa saama. (Allikas: Mis Eestist kuulub UNESCO pärandisse? [<https://www.puhkaeestis.ee/et/puhka-eestis/mis-kuuluvad-unesco-maailmaparandisse-eestist>] 21.02.2024; ka edasine info pärineb samast allikast).

Mis siis kuulub Eestist UNESCO pärandisse?

Eestist kuulub UNESCO võrgustikesse ja pärandinimekirjadesse mitmeid linnu, paiku ja kultuurinähtusi. UNESCO on ÜRO Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsioon (ingl United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, lühend UNESCO). See loodi ülemaailmseks koostööks teaduse, hariduse, kultuuri, keskkonnakaitse ja inimõiguste vallas.

UNESCO nimekirjad jagunevad teemade kaupa. Suuremad alateemad, kus on Eesti aarded äramärgimist leidnud:

Eestist kui teistest riikidest võõrstanud (Manfred Hennies /10.09.1938–18.10. 2019; Saksamaa LV, Kieli RÜ/, Jaan Karu /TTÜ/, Sulev Mäeltsemees /TTÜ/, Janno Reiljan /8.10.1951–23.01.2018; TÜ/, Igor Risin /Venemaa, Voroneži RÜ/, Jüri Sepp /TÜ/ jpt, on osalenute seas olnud) ning konverentside korraldamise, ajakirja väljaandmise ja teiste aktuaalsete sündmuste probleeme mõnikord ka suitsulesta, grillvorsti ja -liha, kaminatele jms juures (rääkimata saunatamisest-vihtlemisest) arutatud.

2. Haru-kodukontor Lääne-Virumaal, Tapa vallas – Karkuse külas

Lääne-Virumaal asuv **Kaasiku metsatalu**⁷ on renoveeritud-taastatud endise Sireli talu asemele (alates aastatest 1998–1999) ja elamu juurde on sõprade osalusel rajatud väike

- **Maailmapärandi nimekirja** kuuluvad paigad jutustavad unikaalsel viisil maa ja inimese ajalugu. Need on loodus- või kultuurimälestised, millel on erakordne ülemaailmne väärtus. Eestil on kaks maailmapärandi paika: *Tallinna vanalinn* (1997) ja *Struve geodeetiline kaar* (2005); algsetest mõõtmispunktidest on nimekirja kantud 34, millest kolm on Eestis – Tartu Tähetorn ning punktid Võiveres ja Simunas.
- **Maailma mälu registris**: Balti kett, mis toimus Eestis, Lätis ja Leedus 23. augustil 1989. Meeleavalduse ajal võttis umbes kaks miljonit inimest üksteisel käest kinni ja moodustas 600-kilomeetrise inimketi, mis ulatus üle kolme Balti riigi Vilniusest Tallinnani.
- **Vaimse kultuuripärandi nimekirjas**: *Suitsusaunatradsioon Võrumaal, Kihnu kultuuriruum, Seto leelo* (2009), *laulu- ja tantsupidude traditsioon, Ühepuupaadi ehk haabja ehitamine ja kasutamine Soomaal* (2021).
- **Biosfääri alad**: *Lääne-Eesti saared*.
- **Loovlinnade võrgustik**: *Tartu kui kirjanduslinn* (2015), *Viljandi kui käsitöö- ja rahvakunsti linn* (2019), *Tallinn kui muusikalinn* (2021).

Ootenimistus on kolm objekti (allikas: UNESCO maailmapärand Eestis. [https://et.wikipedia.org/wiki/UNESCO_maailmap%C3%A4rand_Eestis] 21.02.2024):

- üks kultuuripärandi objekt (2002, *Kuressaare kindlus*);
- üks looduspärandi objekt (2004, *Balti klint*);
- üks segapärandi objekt (2004, *Puisniidud* /Laelatu, Kalli-Nedrema, Mäepea, Allika, Tagamõisa, Loode, Koiva, Halliste/).

Pärast ettevalmistustöid esitatakse nende kolme ooteobjekti järel järgmine taotlus vaimse kultuuripärandi nimekirja jaoks: *eesti Tori hobune* (allikas: ERR, 20.02.2024).

⁷ Kaasiku metsatalu sai alguse üheksakümnendatel aastatel õigusvastaselt võõrandatud vara (maa, ehitised jm) tagastamisest (vt. Vabariigi Valitsuse määrus: Õigusvastaselt võõrandatud vara tagastamise kord. Vastu võetud 05.02.1993 nr 36. RT 1993, 7, 106; jõustumine 05.02. 1993; muudetud järgnevate aktidega), st isapoolse vanaisa Jaani endise Kreegi talu metsamaast (3,0 ha). Vara tagastamine või kompenseerimine endistele omanikele või nende õigusjärglastele tugines õigusaktile: „Eesti Vabariigi omandireformi aluste seadus“ (vastu võetud 13.06.1991 RT 1991, 21, 257; jõustumine 20.06.1991; muudetud järgnevate aktidega). Talu põllu- ja karjamaast loobusime ning nende asemel erastasime vanaisa metsa maa kõrval asuvad, vabaks jäänud kinnistud (täname Kaasiku /4,9 ha/ ning ostsime Mäenõlva kinnistu /2,77 ha/). Seega on tänase talu suurus 10,67 ha, kuhu on uut metsa istutatud 9,37 hektaril. Edasine tegevus: noorendiku hooldamine ja 0,5 hektaril võsa asemele täiendavalt uue metsa istutamine ning järeltegevus. Kuna metsamaale (Kreegi) ei tohtinud hoonet ehitada, siis täiendavate kinnistute pakkumised allakirjutanule tehti Ambla valla ja endise Saksi valla maanõunike poolt. Kuna Kaasiku kinnistu põhjapoolne osa oli endise Sireli talu hoonete ja haritava maa all (ca 0,9 ha), siis oli mõeldav varem olnud endise elamu renoveerimine ja varasema lauda põllukividest, aga nüüd lagunenud vundamendi taastamine ning selle peale uue

perepark (alustatud 1999, kui allakirjutanu tähistas oma 50. juubelit), metsa korrastatud ning metsamaadele hulk hektareid noort metsa (peamiselt kuusk, aga vähesel määral ka mändi ja kaske) istutatud ja hooldatud. Tõsine ja mõnus tegevus on ka igasuvine perioodiline murutraktoriga niitmine taluhoonete ümber (sh perepargis ja rohumaal /kokku ca 0,9 ha/), küla- ja metsateedel ning metsaala nn laoplatssidel.

Metsatalus viibides on seales vaikuses ja värskes õhus kosutav linnulaulu (haigrud, hanned, kaelustuviid /meigas/, kuldnojad, leevikesed, linavästrikud /jalutavad hoovis julgelt/, luiged, lõokesed, pardid, põldpüüd, pääsukesed /pesad abihoones räästa all/, rukkiräägud, rästad, sookured, tihased, toonekured, varblased, vindid, ööbikud jt) ja toksimist (rähnid) kuulata ning võimalusel ka tegevust jälgida, metsalagendikul kakkude tegevust vaikselt ning liikumatult vaadelda, kulliliste kõrglendudest ja saagi varitsemisest osa saada ning mõnigi kord vareste hordide mõneti häirivat kraaksumist-lendamist seirata, kohalikke metsloomi jälgida (jäneseid, oravad, rebased, metskitsed ja -sead jt). Läheduses olen ka ilvest maantee ääres autoga sõites kohanud. Puuriitade vahel on isegi nahkhiirt nähtud. Olematud pole ka hiired ja mutid ning viimased on mõnel aastal palju meelepaha teinud. Aga vahetevahel on hea ka lihtsalt niisama olla, toas kaminatuld silmitseda ning mõtiskleda.

Linnuvaatlusturistide⁸ seas on Eestis vaadeldavate lindude hulgas eriti ihaldatud sellised linnud, nagu kakud, rähnid ja kanalised⁹, nurmkana. Võin olla õnnelik, et oma talu hoovis ja metsas ning talu läheduses olen kohanud ja vaadelnud mõnda isendit neist kolmest liigist (kakulastest loorkakku /okstel istudes ja lennates/, rähnilistest sageli suur-kirjurähne, harva ka väike-rähne /mõlemad fotol 6 oleva suure pärna ja suurte kaskede, üks neist kaskedest on fotol 8, ülaosas toksimas/ ja kanalistest sageli nurmkana koos poegade üle külatee jooksmas).

Metsas olen kohanud metssigu koos põrsastega (keda soomlased väga näha ja pildistada tahavad) ja talu läheduses mitmeid toonekure pesasid vanalindude ja poegade (neid nähes lähevad soomlased ähmi täis ja soovivad fotografeerida). Suurepärane – kutsu või loodusturistid kohale ning lase neil linde ja muid elukaid vaadelda ja kaameraga jäädvustada.

abihoone ehitamine. Loomulikult tuli enne ehitustööde algust taastada ka elektriühendus ning ehitada suurkaev, samuti ajutine varjualune küttepude jaoks rajada.

⁸ Linnuvaatlusturistide ja soomlaste huvidest Eestis räägiti ERR-i ETV-1 kanalil reedel kell 20.15–21.00 olnud saates: „Eesti (täielik ja kontrollitud) ajalugu“ 8/8 (saatejuht: Andrus Vaarik küsitles loodusfotograaf Remo Savisaart).

⁹ Eestis on kanaliste sugukondadest esindatud metsislased ehk püülased ja faasanlased ehk kanalased. Liikidest on Eestis levinud laanepüü, rabapüü, teder, metsis ehk mõtus, nurmkana ja põldvutt. Rabapüü on looduskaitse I kaitsekategooria, metsis II kaitsekategooria ning laanepüü ja teder III kaitsekategooria liik. Eesti punase raamatu (2008) erinevatesse kategooriatesse kuuluvad Eestis levinud kanalised järgmiselt: rabapüü on ohustatute, metsis ohualdiste, põldvutt, teder ja nurmkana ohulähedaste kategooria liik. Tegutsevad peamiselt maapinnal; jooksevad väledalt, kuid lendavad kohmakalt; ei uju. Ei ole rändlinnud. Allikas: Kanalised. Eesti Entsüklopeedia. [<http://entsyklopeedia.ee/artikkel/kanalised1>] 20.04.2024.

Miks just need linnud ja elukad? Remo Savisaar selgitas, et Eesti on paljudele lindudele ja elukatele leviala poolest kas põhja- või lõunapiiriks, st paljudele huvilistele haruldased. Ka eelpool nimetatud linnud-elukad kuuluvad levikuliselt just nn piiriäärseteks.

Ka perepargis lõkketule juures istudes ja põlevate puude leeke vaadates ning praksumist kuulates tulevad pähe huvitavad mõtted. Lähemal ja kaugemal asuvate talude koerte ja lehmade hääled on samuti aeg-ajalt hästi kuulda.

Looduse lõhnad, mida tuul kannab, on metsatalus viibides (ümberringi põllud, aasad, metsad, niidetud rohi-hein) imelised olnud, samuti huvitavad hääled, eriti öises metsas (loomade liikumine ja sellest tekkivad praksumised-raginad, linnud, tuul puid kõigutades sahinaid-raksatusi tekitades jms).

Kevadel saabuvad ja lendavad üle sealsete talumaade suurtes parvedes kured, pardid, haned, luiged jt linnud. Sügisel nad aga kogunevad ja lahkuvad, et järgmisel kevadel jälle tagasi tulla.

Mõnus päikesepaiste, -tõus ja -loojangud, õitsvad metsa- ja põllulilled, õites ja valminud viljadega puud-põõsad aias ja metsas ning sumisevad putukad, lendlevad liblikad kuuluvad samuti talu juurde. Vahva on ka tugev tuul-torm, tihe vihm ja paks udu, miks mitte ka õine ja selge tähistaevas, talvel ka sätendav, varjude rikas lumi, hanged, ilus lumemõll ja tuisuvaalud.

Selle kõige kõrval kevadel-suvel-sügisel ei jää ka sõprade seltsis grillimine ja saunamõnud ning sisukad vestlused-diskussioonid koos õhtusöögiga olemata. Seejuures on ka seened ja metsamarjad asjakohased.

Järgmine, foto (6) (järgmisel leheküljel): **Kaasiku metsatalu** elamu alumise korruse veranda ükselt vaadates on suvine varahommikune vikerkaar end talumetsa kohale sättinud ja toredat vaatepilti pakkunud (vaade lõunasse). Vasakul on pärn, mis oli kaheharuline ja mille siinpoolne, veidi peenem haru ca kolme meetri kõrguselt murdus (kuigi oli ilus vaikne ja päikesepaisteline ilm), samal ajal kui ma veidi eemal murutraktoriga muru niitsin.

Foto 6 on tehtud Jaanilaupäeval 23. juunil 2018. Käesolevaks ajaks pärnast tagapool olevat metsa enam sellisel kujul ei eksisteeri. Nimelt, 2022. aasta detsembris sai selles metsaeraldises lageraie tehtud¹⁰ ja 2023 mais raiutud puude asemele noored kuuseistikutud ning 2023 septembris kuuskede vahele kased (üks rida kuuski, seejärel üks rida kaski jne) istutatud. Seega on seal justkui varasemate kõrgete puude asemel madalad (ca 30–50 cm kõrgused) noored kuused ja kased. Kindlasti tuleb nende eest igal aastal hoolitseda (rohu ja kerkiva võsa eelmadamine). Loodetavasti on 10–15 aasta pärast tegemist juba uue noore metsaga (kuused ca 3 m, kased ca 4 m) ning raiutud ja lageda ala mulje on kadunud. Raieküpseks saavad need puud ca 50 (kased) kuni 80 (kuused) aasta pärast (männid ca 90 aastat). Eks järeltulevad põlved otsustavad oma hoolega uue metsa saatus üle!

¹⁰ Palkide ja küttepuid müügist saadud tulust sai valdavalt uus mets kasvama pandud, kodukontoreid turgutatud ning käesoleva ajakirja väljaandmist toetatud.

Foto 6. Suvine va-
rahommik ja viker-
kaar Kaasiku met-
satalus-maakodus
(esiplaanil vasakul
olev põline pärm,
kes ei kuulu metsa
hulka, pigem talu-
hoovi eraldisele).

Järgnevatel fotodel (7, 8): taluhooned – elamu ja abihoone, vaated lõunast ja läänest.

Fotol 7 näha oleval elamu verandal on suveperioodil vajadusel (jahe ilm, vihmane, kõva tuul jms) mõnus einestada ja päikeseloojangut vaadata. Teise korruse veranda (vintskapi) akendest ja ka teise korruse kabineti-magamistoa aknast (aken on paremini näha fotol 8) on enne videvikku ja/ või pärast saunatamist huvitav ümber hoonete perepargis ja külateel liikuvaid metsloomi jälgida.

Foto 7. Kaasiku metsatalu elamu ja abihoone; fotografeerimise ajal jäi selja taha küps kuumsemets (vt ka fotod 6 ja 9). Tänaheks on see suures osas uuendatud kuuse ja kasega).

Foto 8. Metsatalu juba paistab, kohe olemegi maakodus, metsatalus.

Järgmistel fotodel (9, 10): esimesel fotol (9) – taluhoonetest kohe üle külatee algab talumets (fotol 8 pildiväljast paremal) koos oma mitmekesise floora ja faunaga, kus on tore olla nii päeval kui öösel ja igal aastaajal (ca 10 aastat tagasi oli otse kahe kõrvuti kasvava kuuse suunas /vt foto 9/ minnes nii 50–60 meetri pärast võimalik metssigade karja lesilat läbimõõduga 8–10 meetrit näha, siis oli targem neid vältida.

Foto 9. Talu-maakodu õuelt on oma metsa üle külatee vaid mõnikümmend sammu. Vaade metsale enne lageraie, 2022 detsembris sai tehtud lageraie ja 2023 mais istutati asemele noored kuuseistikut ning 2023 septembris kuuseridade vahele kaseistikute read).

Foto 10. Teiselt poolt tulles-sõites hakkab esmalt silma talu abihoone-kuur.

Ees olev väike lagendik on aga hea koht küttepuidu esialgseks ladustamiseks, edasiseks töötlemiseks-lõhkumiseks ja seejärel halgude transportimiseks; teisel pool teed asub abihoone-kuur (ka küttepuidu jaoks).

Teisel fotol (10) – teeäärse abihoone ja sellest paremal taamal on näha osa rajatud perepargist (mõned kõrged kuused jm), mille rajamisel augustis 1999 ka mitmed head sõbrad ja kolleegid (koos prouadega), nagu Enn Leppik, Sulev Mäeltsemees, Janno Reiljan, Jüri Sepp ja paljud teised head inimesed abivalmilt käed külge panid.

3. Harukontoris võib ka nn ellujäämiskursust läbida

Kaasiku metsatalus-suvekodus Pandivere kõrgustiku serval ja selle nn haru-kodu-kontoris võib ka ekstreemseid olukordi ette tulla. Kord, ca 14–16 aastat tagasi 26. novembril (paraku aastat ei mäleta), laupäeval, olin lõpetamas nn hooaega (vesi oli elamu torustikust talvel külmumise vältimiseks välja lastud, veekraanid lahti monteeritud, külmkapp sulatatud-kuivatatud, vähesed talveks äraviimiseks mõeldud asjad valmis pandud jms). Ilm oli suurepärase – pilvitu ja veel soojendav päike paistis, 2–3 cm lund oli maha sadanud ja õhus mõned külmakraadid, meeleolu suurepärase. Läksin välja ja-lutama ja loodust nautima. Tuju tõusis looduses saadud elamustest veelgi ning otsustasin, et ei söida mitte täna Tallinnasse, vaid homme, pühapäeva hommikul. Kütsin pliidi ja soojamüüri soojaks – soe ja mõnus oli olla (NB! puukütte ja soojamüüripliiti on kuldaväärt, tõeline kodu süda ja seda mitte ainult maa vaid ka linna tingimustes!). Vaatasin päikeseloojangut, lugesin, kuulasin raadiot ja heitsin varakult magama. Ilmaennustus ei lubanud pühapäevaks ilusat päeva, kuid hullu ka mitte. Öösel kuulasin-vaatasin – tuul on väga vali, mühiseb, kolistab ja tuiskab lund vastu aknaid.

Hommikul ärkates ja akendest välja vaadates jahmatasin – olin lumevangis: öösel oli olnud tugev lumesadu ja tuisk, majast põhjas oli küntud põld pea lumetu (tuul oli just põhjast olnud) ja mustas, lõunapool vastu metsa ja külatee peale oli tuisk kohati kuni ca 2–3 meetri kõrgused hanged kuhjanud. Majast väljudes oli lumi kaugelt üle põlve (maanteeni üks kilomeeter!). Õnneks olin õhtul auto tee äärest maja trepini sõidutanud (et hommikul mugavamalt asju peale tõsta), muidu oleks auto üleni lumehanges olnud (aga ega autoga olnud ka nüüd midagi teha, sest tee oli kõrgetes hangedes; ka jalgsi ei saanud sügava lume tõttu kuhugi minna).

Olin siiski mõneti rahul: elekter oli olemas, mobiiltelefon ja raadio töötasid ning küttepuid piisavalt. Mingil määral oli ka toitu, tikke ja küünlaid. Kõök ja selle kõrval olev väike, isa-ema magamistuba, olid soojad (uksed teistesse ruumidesse hoidsin kinni, et mitte liigselt kütta). Ka kaugemal asuvad naabertalud olid lumevangis. (*Lumikatte pak-sus lumises Kaasiku metsatalus fotodel 7–12 jääb kõvasti maha sellest, mis oli allakir-jutatu lumevangis oleku ajal/ kahjuks ei teinud ma siis fotosid/*).

Helistasin Tapa valla teede korrashoiu eest vastutavale ametnikule ja rääkisin olukorrast. Ta teatas, et esmalt lükatakse lumest vabaks teed nende talude juurde, kus on lapsed, kes peavad esmaspäeval kooli minema ja mind tullakse ilmselt esmaspäeva teisel poolel päästma (ilmselt need talud, kus oli vastav tehnika – sahaga traktor – olid ise võimelised oma teed korda saama). Ametniku vastus rahuldab mind, sest mul ei olnud kiiret (õppe-tööle pidin minema alles neljapäeva pärastlõunal). Püüdsin end olukorda sisse seada ja tegin inventuuri – vett ja sellest teed saan teha värsket puhast lund sulatades, söögiks olid mõned leivaviilud, singi- ja juustulõigud, mõned küpsised, šokolaadi ja midagi oli napilt veel. Arvestasin, et enne teispäeva ei õnnestu mul pääseda ning sellest tulenevalt jaotasin toiduained nappideks söögikordadeks. Oli veel pool toosi tikke ja mõned pike-mad küünlad. Küttepuid oli piisavalt. Pühendusin raadio kuulamisele (eeskätt

ilmateated), lugemisele, lesimisele-mõtlemisele ja pliidikütmisele. Tuba oli soe! Laadisin telefoni ja olin aeg-ajalt ka nõ „välisilmaga“ ühenduses.

Peatselt algasid probleemid – elekter oli vaid väikeste perioodide kaupa, mistõttu ei olnud ka raadiot võimalik kuulata. Mobiiliühendus oli katkendlik. Videviku saabudes hakkasin küünalt kasutama. Peatselt aga märkas, et tikud hakkavad vähenema. Seega – kui elekter taastus mõneks ajaks, siis ma enam küünalt ei kustutanud, vaid lasin edasi põleda. Oli kasu – tikkude lootustandev arv jäi püsima. Öö lähenedes püüdsin pimeduses magama jääda.

Esmaspäeval jätkusid probleemid elektriga (st häiritud oli raadiost ilmateadete kuulamine /paraku ei olnud patareisid käepärast, sest olukord oli täiesti ootamatu; ilmselt tuleb tulevikuks ka patareisid varuda), telefon aga funktsioneeris jätkuvalt periooditi ja lõpuks vaikus (hiljem selgus, et Elisa mast oli Raasikul vigastada saanud). Siiski õnnestus esmaspäeva õhtul telefonitsi teada saada, et minuni püüti mehhanismidega küll jõuda, kuid puud olid tee peale ette langenud ja nende eemaldamiseks-saagimiseks ei olnud traktoristil saagi kaasas ning tööd jäid pooleli lubadusega, et teisipäeva lõunaks olen ehk ikka vaba. Tore oli, toidunormi tuli veelgi vähendada ja rohkem tee joomisega leppida (lund sulatamiseks oli küllaga ja teelehti piisavalt).

Teisipäeva hilisel pärastlõunal saabus tehnika minu taluni ja pärast hulk aega kestnud kõrgete lumevallide-hangede teelt ära lükkamist oli võimalik talust lahkuda. Taastus ka elektriside (sh raadio) ja telefon hakkas pidevalt funktsioneerima. Kuna ilmateated olid siiski ärevad – Piibe maanteel oli palju teele murdunud puid, siis soovitati pimeduses mitte sellele teele sõita (võiis jääda nn lõksu ja siis külmas sõidukis terve öö veeta). Kuna hakkas juba videvikuks kiskuma, otsustasin lähimasse asulasse, Tapa linna sõita, et sealt toitu ja muud vajalikku osta ning veel üheks ööks talu ööbima jääda.

Ilmselt tegin õige otsuse, sest kolmapäeval ilma valgenedes Tallinna sõites pidin tõdema, et Piibe maantee oli tõesti aeg-ajalt langenud puudega ääristatud (kuid töömehed tegelesid juba puude saagimise, maantee puhastamise ja ohutuks tegemisega) ja lumevallid kõrged. Ennelõunal olin edukalt Tallinnase koju Piritä-Kosele jõudnud ning neljapäeva pärastlõunal juba Tartu Ülikooli Pärnu Kolledžis õppetööl. Seega – ligi kolm päeva ootamatut lumevangistust! Kõike seda seekordset rohke lumega seonduvat ja siis läbielatud – eelnevalt kirjeldatud, on tagantjärele aga päris tore meenutada (kuigi, ega siis talus kohapeal üksi olles – esialgu nii väga tore ka ikkagi ei olnud!).

* * *

Fotodel 11 ja 12 (järgmistel lehekülgedel): vaated osale Kaasiku metsatalu – suve- ja maakodu perepargile-talupargile. Fotol 11 on kaugemal aimatav ka tänase naabrimehe Tõnu (minu vanaisa Jaani endise Kreegi talu) põld. Ees, paremal oleva abihoone ja pea keskel kasvava pihlaka vahel on väike peenramaa, kus kasvatatakse ka tammeistikuid. Tagapool paremalt esimene kõrge kuusk on perepargi rajamisel (august 1999) saksa kolleegi Toni Schulzi (Kiel) ja tema proua Anu (kes oli hulk aastaid meie konverentsil suuliste ettekannete saksa-estli-saksa keele tõlgiks ja vajadusel kogumiku artiklite ja kokkuvõtete kirjalikuks tõlkijaks) poolt istutatud.

* * *

PS: Kui maaelamust läänepoolsele rohumäele hakati pereparki rajama augustis, aastal 1999 (osaliselt näha fotodel 8, 10, 11, 12), ja seda täiendati ka järgevatel aastatel, siis

elamust idapoolsele heina- ja rohumaaale on hilisematel aastatel (2009–21) pereparki laiendatud – rajatud on koos emaga tema nimeline „Salme kaasik“ (2009) ja pärast isa lahkumist 2019, tema mälestuseks „Arvedi männik“ (tõsi – metssead, kitsed ja jänesed on noortele puudele mõnevõrra kurja teinud, kuid seda on püütud uute taimede istutamisega korvata).

* * *

Foto 11. Vaade osale perepargist, mis sai alguse sõprade kaasabil augustis 1999 (allakirjutanu 50. sünnipäeva tähistamisel).

Fotol 12, ees: nulg, selle taga vasakul samuti nulg, millest omakorda vasakul saar (isa istutatud); nulgude taga ja paremal on erinevad kuuse liigid; foto paremast servast teine kuusk on saksa kolleegi Manfred O. E. Henniesi (Kiel-Warder) ja tema proua Monika poolt istutatud (kõik istutatud puud on tänaseks veidi rohkem kui 25–30 aastat vanad).

Nii Toni, Anu kui Manfred on meie hulgast paraku juba lahkunud. Pargipuude ümbert toimub perioodiline murutraktoriga (vahel puude alt osaliselt ka käsitsi, vikati abil) rohu niitmine. Ka fotol 12 on isa istutatud saarepuu taga taamal (vasakul ja paremal) näha tänase naabertalu põld ja kaugemal metsa taustal ka naabri taluhooned.

Aastal 2013, kui Riigikantselei oli alustanud kampaaniat „Kingitused Eesti Vabariigi 100. sünnipäevaks“, ühinesin sellega ning istutasin 70 tammetõru, millest ca pooled läksid kasvama. Nendest võrsunud istikutega alustasin ka tütrepoja nimelise „Julius Marcuse minitammiku“ rajamist (2019; tammed võtavad kasvades palju ruumi, mistõttu ei saa neid väga tihedasti istutada). On probleeme, sest noored tammed maitsevad hästi jänele ja kitsedele ning igal aastal on vaja ära hammustatud ning vigastatud taimede asendamise tegeleda. Seetõttu olen tammeistikuid täiendavalt tõrudest (korjatud suurte tammede alt Pärnu Rannapargis, ka Saksamaal Manfredi tütre Bettina koduaias Frankfurdis (Main), Manfredi koduaias Warderis jm) Kaasiku talus abihooone kõrval oleva peenramaal ja Pirita-Kosel aia peenramaal juba ette kasvatatud ning siis paari- kolme, viie-kuue aastased istikud nii pereparki istutanud kui sõpradele kinkinud (sh istutanud nii Värska sanatooriumi rannaparki kui Jänedä Mõisa Musta Täku talli kõrval olevale haljasalale tiigi äärde meie konverentside meenutamiseks). Seni, kuni

metsaelukad jätkavad noorte tamme „rüüstamist-okste naksamist“, jätkatakse tõrudest istikute kasvatamist, et veel edaspidigi vajaminevaid istikuid saada.

Foto 12. Vaade osale rajatud perepargist. Ees olev nulg on jõudsalt kasvanud.

Huvitav lugu on kastanitega. Selle sajandi esimesel kümnendil, tagasiteel Krimmis toimunud Ternopili Rahvusliku Majandusülikooli poolt korraldatud rahvusvaheliselt teaduskonverentsilt peatusin mõned päevad Ukraina pealinnas Kiievis ja elasin peatähtsana Khreštšatyku alguses ühes hotellis ning korjasin sealsel promenaadil kasvavate kastanite alt nende mune. Istutasin mõned pereparki ja need läksid päris hästi kasvama. Nende kasv pole küll väga kiire olnud, sest metsaelukad on ka neid aeg-ajalt tugevasti näksinud. Aga noored puud on siiski kosunud ja loodan, et neist saavad tulevikus ilusad suured kastanipuud. Huvitav on asjaolu, et Eesti ja Kiievi vaheline vahemaa on suur ning nad asuvad erinevates kliimatingimustes, aga puud on läinud edukalt kasvama.

4. Haru-kodukontor Pärnu kesklinnas

Järgmisel fotol (13): Pärnu kesklinnas 19. sajandi viimasel kümnendil (1892 või 1894, täpselt pole teada) ehitatud korterelamu (ilmselt hiljem ka ümber ehitatud ja renoveeritud) teisel korrusel ja kolmandal (katusekorrusel) asuvas korteris (68,4 m²) on ka **kodukontor** alates 2005. aastast kui allakirjutanul oli vajadus aeg-ajalt Tartu Ülikooli Pärnu Kolledžis õppetööd teha (2001–2019),¹¹

Aastatel 2001–2005 üürisin kortereid Suur-Kuke tänaval ja Tammsaare puisteel (üle tee oli Estonia SPA), kuid pidasin üürimist raha raiskamiseks ning otsustasin siiski enesele korter osta (tõsi, pangalaenuka).

Tagantjärele oli see mõistlik otsus. Pangalaenuka ostetud korterisse paigutatud raha on läinud investeringuks, mis aja jooksul kasvab ning ammu pangale tagasi makstud raha

¹¹ Episoodiliselt tegin õppetööd ka Narva Kolledžis (kuni suveni 2019). Narvas oli õõbimine (tavaliselt üks õõ) õppejõudude külalistubades-korterites korraldatud.

järel on olemas korralik korter, mida saab kas kasulikult müüa (asukoht on hea), lastele kinkida või parandada aga esialgu ka ise seda kasutada.

Korterite üürimiseks makstud raha oli investeeringu kõrval mõneti tulde lastud raha. Pärast üürilepingute lõppemist ei olnud midagi investeeritud, olid vaid tuhmuvad mällestused nendest perioodidest, kui oli vajadus ning võimalus neis korterites peamiselt ööbida ja ka põgusalt elada. Kortoris on Internet ja muu sellega seonduv nii kontoritööks kui vabaks ajaks (TV). Külma perioodil on sooja saamiseks ahi, kamin, konvektorid ja õhk-õhk soojuspump (kõik soojaallikad on kasutusel vastavalt vajadusele; pesuruumidesse on paigutatud ka pörandaküte).

Asukoht on hea – lähedal on toidukauplused, apteek, söögikohad, Pärnu Vanapark (rajatud aastal 1831 koos „Badesaloni /vannisalong/“ ja kõlakoja), nii sise- kui välisturg on lähedal (haru-kodukontoris viibides ja kõõgi laua taga olles turg paistab; minna ca 3–4 min), jalgsi bussijaama ca 6–7, kontserdimajja ja teatrisse 20 ning randa 10–12 minutit. Kolledžisse jõuab jalutades poole tunniga ning jahtsadamasse veidi enam.

Praegu on ruumid kasutusel nii haru-kodukontorina ja ka elamiseks kui on huvi Pärnus puhkust veeta või muul eesmärgil (teatrietendused, kontserdid jms) seal viibida.

Hoone kõik korterid on renoveeritud ja korras. Aias on ka niipalju ruumi ja rohelist, et seal on võimalik iga ühel segamatult viibida ja grillida või muidu aega veeta (sh lugupeetud loodusmeest Fred Jüssit eeskujuks võttes – logeleda). Pea iga korteri jaoks on ka hoovis ca 12 m² suurune panipaiga-kuuri boks küttepuid, jalgrataste, abivahendite, aiatööriistade jms hoiustamiseks.¹²

Foto 13. Vaade Pärnu nn suvekorterile (teine ja kolmas korrus) maja hoovist, kus on ruumi nii enesele kui sõpradele. Jätkub nii töötamiseks kui puhkamiseks, mil kuni pärastlõunani päike pikalt paistab ja mere äärde kutsub. Punase katusega kõrvalhoone ees põõsaste vahel paistab toolide ja lauaga puitplatvorm puhke kohana. Esiplaanil on naaberhoone-korter-elamu kinnistu aed.

¹² Pea iga korteri jaoks seepärast, et paari korteri omanikud müüsid oma boksid kui neile mitte vajalikud, teistele majajäreltulijatele, korterite omanikele. Seega on mõne korteri jaoks nüüd kaks boksi.

Lõpetuseks

Ilmselt võib allakirjutanu nii Pirita-Kose kui Pärnu ja Kaasiku metsatalu kodu-kontoreid (nende loomist ja arendamist ca 55 aasta jooksul) ning nendega seonduvat (oma metsas metsandusega heaperemehelik tegelemine: metsa korrastamine /erinevad raied, uue metsa istutamine, noore metsa hooldus jms /sh korduvalt Keskkonnaameti Lääne-Virumaa Rakvere kontori poolt tunnustatud; osalemine eraomanikest metsaorganisatsioonide tegevuses Tallinnas ja Amblas/, perepargi rajamine jms). Kaasiku talu kujundamine on olnud omaette protsess Eesti Vabariigis toimunud erastamise käigus: allakirjutanul oli võimalus õigusvastaselt võõrandatud vara tagastamise protsessis perekonnale jätta vanaisa endisest Kreegi talust vaid metsa- ja karjamaa (2,95 ha) ning ülejäänud maadest loobuda (põhjus: meie perekond ei pidanud vajalikuks põllumaad kasutusele võtta /ei olnud põllumehe kogemusi ega huvi/, veel vähem aga soise karjamaaga midagi ette võtta). Selle asemel oli võimalus aga kogunenud erastamisväärtpaberite (EVP, nn kollased kaardid) eest metsamaad juurde osta. Seda endise Kreegi talu metsa maa kõrval vabaks jäänud metsamaade arvelt ca 14 ha, mistõttu kogu uue Kaasiku talu valdavalt metsamaade kompaktsuks suuruseks kujunes veidi üle 17 ha.

Käesoleval ajal on Kaasiku metsatalus majandada 10,67 ha maad, sh 9,97 ha metsamaad ning 0,7 ha maast on perepargi ja rohumaad all, lisaks 0,2 ha lepinku küttepõõs. Metsamaale on valdavalt uus mets kasvama pandud, mida tuleb regulaarselt hooldada (võsa lõikus jms) lootuses, et ca 10–15 aasta pärast on istutatud kuused-kased kahe-kolme meetri kõrgused.

Kodukontori-büroo loomist ja arendamist Tallinnas ning täiendavalt haru-kodukontorite asutamist Lääne-Virumaa metsatallu (mille aluseks oli Kaasiku talu kujundamine-arendamine) ja Pärnusse (sh korteri renoveerimist-väljaehitamist /2005–2017/ seoses õppetööga TÜ kolledžis aastatel ... – 2002–2019), võib mõnes mõttes samuti üheks väikeseks osaks oma tagasihoidlikust elutööst lugeda.

Ühtlasi võib rahuldustundega väita, et kodukontorite olemasolu on võimaldanud oma töiseid tegevusi paindlikult ning aja- ja ressursisäästlikult, sageli ka operatiivselt korraldada. Korteri (haru-kodukontori) Pärnus (nii nagu Kaasiku metsatalu koos haru-kodukontoriga) on sageli ka pere liikmete ja sugulaste kasutuses. Sõbrad ja kolleegid on olnud varem ja on ka edaspidi teretulnud!

Nüüd, kus ma enam Eestis õppetööga ei tegele, küll aga olen külalisprofessorina (lisaks ka Georgia Tehnikaülikoolis doktoritõppe programmi välismaine juht), õppetöö ja juhendamisega Georgia ülikoolides olnud seotud (koroona viiruse tõttu praegu sidevahendite kaudu nn distantsilt), on kodukontoril-bürool Tallinnas väga oluline tähtsus. Kuigi õppetööd mul enam Eestis ei ole, olen aktiivselt osaline eeskätt kuulajana nn veebiseminarides (metsanduse ja see annab omakorda võimalused paindlikuks tegevuseks).

Eelnevale lisand, panganduse, hariduse jt valdkondades, lisandunud on ka mitmed mõttekojad, näiteks Academia Pernaviensis). Ka siin on palju abi nii kodukontorist-büroost kui haru-kodukontoritest. Internetiühendus on olemas nii Tallinna, Lääne-Virumaa (siin küll esialgu kehvapoolne, kuid kannatlikult talutav) kui Pärnu kontoris väiksemas mahu uurimistöö ja juba traditsioonilise rahvusvahelise teaduskonverentsi ettevalmistamine ning teadusajakirja numbrite väljaandmine igal aastal ja jälle kodukontoris-büroos Tallinnas ning harukontorites. Vähenenud õppekoormuse tõttu õnnestub kindlasti ehk rohkem ka Lääne-Virumaal metsatalus ja Pärnus viibida. Seda enese poolt reguleeritavat

tegevust (st aeg ja ruum on suures osas enda määrata-otsustada) toetavad kindlasti kodukontorid, et oma teiste tegevuste kõrval ka hobidega tegelemist soodustada (süntees: töö – puhkus – hobiaid – ühiskondlik tegevus jms).

September 2021 – aprill 2024

Tallinnas, Pirita-Kose kodukontoris-büroos; haru-kodukontoris maakodus Kaasiku metsatalus ja haru-kodukontoris suvepealinnas Pärnus.

Lugupidamisega

Matti Raudjärv

(Alumni /vilistlane/:

- o TTÜ – alates 1974 ja
- o DAAD /Saksamaa LV, Bonn/ – alates 1990;

Mattimar OÜ: asutaja, omanik ja tegevdirektor /alates 12.10.1993/;

Küalisprofessor ja doktorantide õppe välismaine juht Georgia Tehnikaülikoolis /asub Tbilisis/, valitud aastal 2018 ja küalisprofessor Tbilisi Riiklikus Ülikoolis /määratud aastal 2018/;

Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste valdkond: emeriteerunud 1. märtsist 2021)

* * *

PS: Eelolevas artiklis toodud kogemuse kirjeldus ei ole midagi erilist, kuna oma kodukontori võivad paljud inimesed ka ise enesele sisse seada (küllap paljud on seda ka teinud või tegemas). Kindlasti paljudel juhtudel võib see isegi allakirjutanust paremini õnnestuda. Autor on küll aga seda meelt, et kodukontor (-id) võimaldab (-vad) oma tegevusteks pigem paremaid motivatsioone luua kui ilma selleta (nendeta).

Loomulikult sõltub see ka töö iseloomust ja inimesest ning tema perekonnast. (MR)

Lisad:

A: Kaasiku metsatalu Kaasiku kinnistul (4,9 ha) on peale perepargi, rohumaa ja aiamaa, ka metsamaad (4,1 ha), lisaks Kreegi kinnistu (3,0 ha metsamaad) ja Mäenõlva kinnistu (2,8 ha metsamaad). Kokku seega 10,7 ha, millest metsamaad on 9,9 ha, tegelikult on Kaasiku kinnistul ca 0,3 ha (perepargi ja rohumaa äärtes) metsa all (lepad ja haavad), mis kasvavad ajapikku raieküpseks ning siis on võimalik nad raiuda küttepuidudeks. St, et metsa kasvatamiseks ja hooldamiseks on ca 10,2 ha.

Allpool olevad fotod Mäenõlva noorendikust, mis loodetavasti ajapikku uue metsa kujundavad. Kuuse istikud on istutatud 2010. aastal.

Kreegi kinnistule sai kuused istutatud 2020. aastal ning Kaasiku kinnistule kuused ja kased (vaheldumisi read) vastavalt 2023. aasta kevadel ja 2024. kevadel. 2023. aasta 2024. aasta jooksul oli nii kuuse kui kase juurdekasv nii väike, et maapinna taustal ei olnud võimalik tulevatest puudest korralikku fotot saada. Jäägu fotod nendest kahest kinnistust edaspidiseks.

Fotod 14 – 16: Ca 15. aastased kuused Kaasiku talu Mäenõlva kinnistul (pildistatud 27. detsembril 2024 naaberküla Reinevere Undiaugu talu peremehe Jaanus Palmi poolt)

* * *

B: Kõigis Matti Raudjärve kodukontorites ja ka looduses Kaasiku talus oli pikki aastaid palju abi, nõu ja tuge nii ideeliselt, moraalselt kui füüsiliselt tartlannalt Tiina Kremannilt, kes paraku lahkus pärast aastast rasket haigust meie seast:

TIINA KREMANN (3.06.1952 – 13.11.2024). IN MEMORIAM¹³

Tiina Kremann sündis 3. juunil 1952 Tartus ema Leida ja isa Edgar Tartu perre. Elas algul Suure-Kambjas koos paar aastat vanema õe, ema ja isaga ühetoalises ühiskööbiga korteris. Noorpõlves Tiina ristiti. Koolitee algas Kambja 8-klassilises koolis 1960. aastal.

Pärast elamist Suure-Kambjas kolis perekond Kaatsi külla vanasse Kambja vallamajja, kus algselt oli nende pere kasutada üks tuba ja köök. Selles majas elas kokku neli perekonda

Aastaid hiljem avanes võimalus osta kogu maja, kus Edgar ja Leida elasid elu lõpuni. Leida oli Kambja koolis õpetaja ja Edgar poepidaja ning talunik. Kui Tiinal oli kaheksa klassi Kambja koolis lõpetatud, järgnesid õpingud Tartu 1. keskkoolis. Kooli kõrvalt vabal ajal töötas Tiina Tartu Õlletehases, pärast seda läks ta tööle Tartus Jaama pst. lasteaeda kus oli kasvatajaks ning seal edasi Tartu Pensioniametisse, Riigikassasse ja lõpuks Tartu hooldekodusse (seal töötas ta ka pensionieas). Tiinal oli hobideks aiandus, õmblemine ja reisimine.

Tiina lahkus meie seast 13. novembril Tartu Ülikooli kliinikumis Maarjamõisas.

¹³ In memoriامي koostamise aluseks oli Tiina tütre Katre ja tütrepoja Kristjani algmaterjal, mida allakirjutanu vajadusel korrigeeris.

Tiinat jäid leinama õde Aivi, lapsed Kert ja Katre ning lapselapsed Kristjan, Sandra, Kevin, Kristofer ja Karlos.

Tiina saadeti ära 21. novembril Tartu Krematooriumis lähedaste, sõprade ja endiste töökaaslaste poolt ning samal päeval asetati urn Tartus Raadi kalmistu mulda ema-isa kõrvale.

Austuse, tänu ja kurbusega Tiinat meenutades

Matti

AJAKIRJA LISAD¹

I. 75-AASTANE ALLAKIRJUTANU – VIIS AASTAT AKADEEMILISE TEGEVUSE LÕPETAMISEST EESTIS (tegevus valdavalt pärast juunit 2019; täiendava CV asemel)²

II. MATTI RAUDJÄRVE CURRICULUM VITAE (CV) JA MUU TEGEVUSE TÄIENDUSED (lisad 1–6)

* * *

I. THE UNDERSIGNED'S 75TH BIRTHDAY – FIVE YEARS SINCE THE COMPLETION OF THE ACADEMIC CAREER IN ESTONIA (activity primarily since June 2019; instead of additional CV)

II. CURRICULUM VITAE (CV) OF MATTI RAUDJÄRV AND ADDITIONS TO OTHER ACTIVITIES (appendices 1–6)

MR (Tallinnas, Piritä-Kosel 2024): Nüüd, aastal 2024, võib väita, et rohkem kui pool sajandit on õpitud ja töötatud. Kuigi selle aja jooksul on pakutud karjääriks mitmeid kõrgeid ametikohti, olen küll mõtelnud, kuid loobunud. Ka poliitikasse on kutsutud, kuid see pole mind eriti huvitanud. Olen siiski harjunud heas, eeskätt akadeemilises ja kultuuriseltskonnas olema.

Pärast akadeemilist erru minekut Eestis 2019. aastal on toimunud pingelangus ning kohustuste ja vastutuse oluline vähenemine. Kuigi üleminek oli õnneks sujuv – augustiga 2017 lõppes tööleping ning juuniga 2016 käsundusleping. Jäänud on õppetülesanded Georgia ülikoolides külalisprofessorina (keeruliste rahvusvaheliste olukordade tõttu aga sealne praktiline tegevus paraku viibib).

Hea on see, et mingid kohustused ja vastutus on siiski jäänud: rahvusvaheliste konverentside korraldamine ja teadusajakirja väljaandmine, seda juba aastal 1984 ja edasi aastast 1994 järjepidevalt igal aastal. Kuigi ka see tegevus tuleb millalgi lõpetada ning parimal juhul noorematele ja aktiivsetele pühendunud noortele üle anda. Siiski on esialgne kava kuni aastani 2029 kindlasti ajakirja väljaandmisega ja vajadusel ka konverentsi korraldamisega tegeleda (siis möödub 45 aastat esimese kolmepäevase, nn laevakonverentsi korraldamisest mootorlaeval „Vanemuine“ marsruudil: Tartu–Värsk; Värsk–Pihkva–Värsk; Värsk–Tartu ja ka ajakirja eelkäija, teadusartiklite kogumiku väljaandmisest-asutamisest). Palju sõltub nii tervisest kui sellest, kui kaua tänased kolleegid-sõbrad nende tegevustega end kavatsevad siduda. Ka nemad väsivad!

Veelgi toredam oleks aastani 2034³ vastu pidada (siis küll enam mitte peatoimetaja ja peakorraldajana /vaid ehk lihtsalt nõuandjana kui seda on vaja/, vaid osalejana kui elupäevi antakse), et tähistada 50 aasta möödumist esimesest konverentsist ja publikatsioonikogumiku ning sellele järgnenud ajakirja väljaandmisest. Aga aastal 2037

¹ NB! Lisade trükikulud on kaetud isiklikult Matti Raudjärve poolt.

² NB! Järgnev lisa II täiendab seda CV informatsiooni, mis ilmus meie ajakirja erinumbris aastal 2019 (ajakiri nr 1–2/2019; st info alates juunist 2019), kui Matti Raudjärvel täitus **70 eluaastat** (sündinud 5.08.1949).

³ Aastal 2034 toimuks konverents ja ilmuks ajakirja XLII aastakäik.

toimuks konverents ja teadusajakiri ilmuks samuti XLV aastakäiguna. Oleks vaid tegijaid ja korraldajaid. Unistada aga ikka võib, lootus sureb ju viimasena!

I. 75-AASTANE ALLAKIRJUTANU – VIIS AASTAT AKADEEMILISE TEGEVUSE LÕPETAMISEST EESTIS (tegevus valdavalt pärast juunit 2019; täiendava CV asemel)

I. THE UNDERSIGNED'S 75TH BIRTHDAY – FIVE YEARS SINCE THE COMPLETION OF THE ACADEMIC CAREER IN ESTONIA (activity primarily since June 2019; instead of additional CV)

Järgnevalt esitatakse valdavalt informatsioon selle kohta, mida on tehtud vahepealse viie aasta jooksul. Et oleks mingid üldised raamid, siis on mõneti ka neid tegevusi siin esitatud, mis on kaugelt pikema kui viie aasta tagant, st on ka mõningaid kordamisi.

Käesoleval, 2024. aastal, on Matti Raudjärvel 5. augustil **75. sünnipäev**, mistõttu on loomulik, et infot tema tegemiste ja sündmuste kohta ka vahepealse, möödunud viie aasta, aga mitte ainult, kohta avaldataks.

On päris huvitav, et aastal 2024 täitub tema elus väga palju nn ümmargusi tähtpäevi, mida loe allpool sellel ja järgnevatel lehekülgedel ning „paraku“ osaliselt ka nn „sõjaväeline karjäär“ kolmandal-neljandal leheküljel.

50 aastat tagasi (1974) lõpetanud majandusinseneri diplomiga toleaege Tallinna Polütehnilise Instituudi (TPI, tänane Tallinna Tehnikaülikool /TTÜ/) majandusteaduskonna. Diplomiprojekti teema oli: „Külmutuskappide remondimahtude prognoos Eesti NSV-s 1990. aastani“.

Kaitsmiskomisjonis olid: esimehena⁴ teenindusministri esimene asetäitja Elmar Loo, liikmetena TPI teenindusökonoomika kateedri juhataja dotsent, majanduskandidaat Juhani Väljataga (5.11.1932 Tallinn – 28.05.1982 Tallinn), NSV Liidu Majandusmatemaatika Keskinstituudi Eesti Filiaali vanemteadur ja TPI majandusteaduskonna teenindusökonoomika kateedri külalisdotsent (hiljem Kvalifikatsiooni Tõstmise Instituudi⁵ professor) majanduskandidaat Hans Jalasto (15.10.1927 Narva – 20.08.1992 Tallinn) jt. Pärast kaitsmist hinnete teatamisel väljendas Hans Jalasto oma seisukohta, et „... *kui Matti Raudjärv oma tööd veel veidi täiendaks, sobiks see majanduskandidaadi teaduskraadi kaitsmiseks esitada.*“

45 aastat möödus *esimest korda* osalemisest (jaanuar-veebruar 1979) iga-aastastel nn üleliidulisel noorte majandusteadlaste seminaril Venemaal Sočis (kestis tavaliselt ühe nädala koos ettekannete, diskussioonide ja konsultatsioonidega, ilmus ka lühiaartiklite kogumik).

⁴ Sel ajal oli tavaks, et lõputööde kaitsmisel oli komisjoni esimees üliõpilaste eriala lähedane majanduspraktik vastavast ministeeriumist või mõnest suurettevõttest.

⁵ Aastatel 1979–1992 kandis nime *Eesti NSV Rahvamajanduse Juhtivate Töötajate ja Spetsialistide Kvalifikatsiooni Tõstmise Instituut (Kvalifikatsiooni Tõstmise Instituut /KTI/)*; aastatel 1992–1998: *Eesti Majandusjuhtide Instituut (EMI)*, oli Tallinnas töötanud koolitamis-, konsulteerimis- ja uurimisinstituut.

Kokku osalesin 11 korral (1979–1989): 10 korda Sotšis-Adleris /Kudepstas/ ja üks kord Põhja-Osseetias Ordžonikidzes (alates 1990 enne Nõukogude Liidu lagunemist taastati vana nimi: Vladikavkaz, tõlkes: valitse Kaukaasiat) ettekannete⁶ ja lühiartiklitega. Olnud paaril korral ka nn Sotši seminari organiseerimiskomitee liige.

45 aastat tagasi (1979) hakkasin tegelema Eesti liha- ja piimatööstuse ettevõtete majanduseksperimendiga, mis oli üleliidulise tähtsusega. Olin samal ajal TPI-s aspirantuuris (1978–1981) ja töötasin Eesti Infoinstituudis isemajandamise osakonna juhatajana. Minu ülesanneteks oli igapäevaselt majanduseksperimendi läbiviimisega tegeleda, mis tähendas suhtlemist Eesti liha- ja piimatööstuse ettevõtetega, ministeeriumiga ja ka kontaktid Moskvas NSV Liidu Liha- ja Piimatööstuse Ministeeriumis. Eksperimendi sisuliseks eesmärgiks oli Eesti ettevõtete majandustegevuse korraldamisel ja hindamisel lähendada regionaalsetest, st Eesti tingimustest tulenevate majanduslike normatiivide ja majandusnäitajate kasutamine. Selle töö tegemine oli osaliselt seotud ka algul TPI ja Eesti NSV Liha- ja Piimatööstuse Ministeeriumi vahelise uurimislepinguga, mis 1978. aastal viidi üle Infoinstituuti (kuna lepingu vastutav täitja dotsent Juhani Väljataga, Matti Raudjärvi ja lepinguga seotud töörühm viidi üle Infoinstituuti (töörühm omaette osakonnaks), sh Juhani Väljataga instituudi direktoriks).

Seega oli siin varakult tegemist näitega, kus ülikooli-uurimisasutuste vahel toimus sisuline teadustöö ja selle rakendamine majanduspraktikas.

45 aastat tagasi (1979) algasid Eesti Noorte Majandusteadlaste Klubis (NMK) Matti Raudjärve osalusel diskussioonid isemajandava Eesti teemadel (nn nelja mehe ettepanek avaldati alles kaheksa aastat hiljem Tartu ajalehes „Edasi“, st sügisel 1987). Arutelud NMK-s olid ka mõnevõrra ajendiks väitekirja teema valikul, mille puhul regionaalsete iseärasuste arvestamine majandustegevuses on kindlasti üks oluline aspekt ka iseseisvuse taastamise toetamisel (vt. järgnevalt – väitekirj; prestiižne majandus-ajakiri; Eesti

⁶ 1989. aastal kui Eesti liikus juba küllalt kindlalt isemajandamise-taasiseseisvumise suunas, tegin seminari plenaaristungil (tol ajal ilmselt parim Sotši hotell „Жемчужина“ /“Pärl“/) ettekande (ette oli nähtud 20 minutit, kuid mis kuulajate nõudmisel kujunes ca kolmetunniseks, sh ligi kolmveerand tundi küsimustele vastamist) sündmustest ja faktidest, mis eelnesid Eesti okupeerimisele ning seejärel. Sama päeva õhtul, enne banketti, tuli mulle hotellis vastu seminari legendaarne juht, Kubani Riikliku Ülikooli kateedrijuhataja Valentin Mihhailovitš Gotlober, võttis mul pintsaku nõõbist kinni ja ütles: „Matti, Sa rikkusid kõik ära, aga Sul on õigus! Oled tubli!“

Kuna ettekanne oli kuulajatele huvitav, siis tehti kohaliku KGB juhi poolt mulle ettepanek samal teemal ka nende ohvitseridele ca tunnise ettekandega esineda, millega ma pärast mõningast kõhklemist nõustusin.

Palusin kaasa ka kaks Voroneži Riikliku Ülikooli kolleegi ja ühe kolleegi Kubani Riiklikust Ülikoolist (loengu korraldaja, temal olid KGB juhiga sõbrasuhted ja ta esines vahendajana). Kokkulepitud ajal oli must „Volga“ meie hotelli „Burgas“ ees ja meid viidi esinemispaika, KGB Sotši hoonesse, kus meid tervitas sõbralikult kohalik juht. Kuulajaskonna moodustasid ca 50 vormis KGB vanemohvitseri (vaid polkovnikud ja alampolkovnikud, ei ühtegi majorit), kes loengu tõsiste nägudega ära kuulasid. Küsimusi ei esitatud.

Kohtumise lõppedes tehti meile KGB juhi poolt ettepanek veidi puhata – meile oli kõetud korralik soome saun ning lisaks oli kaetud rikkalik laud delikatess söökide ja jookidega (juht ise ei osalenud, vaid tegi oma kabinetis tööd). Pärast paaritunnist nn puhkust, andsime läbi sisetelefoni teada lahkumise soovist. Kohalik juht, loengu tellija, tänas veelkord huvitava ettekande eest ning sama auto sõidutas meid hotelli tagasi. Asjaosalised lugesid toimunud kompleksündmuse kordaläinuks.

ainuõigus NSV Liidus; majandustegevuse õiglane-objektiivne hindamine ja analüüs; üleliiduline monograafia Nõukogude Liidus).

42 aastat möödus regionaalpoliitika valdkonda kuuluva väitekirja kaitsmisest Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi spetsialiseeritud nõukogus (30. juuni 1982) teemal „Normatiivse puhastoodangu näitaja kasutamise täiustamine tööstuses (Eesti liha- ja piimatööstuse näite alusel)“ /väitekiri vene keeles/.

Enne väitekirja kaitsmist ilmus autoril ühes tolle aja prestiižikamas ja ihaldatumas Nõukogude Liidu majandusajakirjas ka mahukas venekeelne artikkel: Raudjärv, Matti. Puhastoodangu normatiivide kasutamise iseärasused vabariigis. Ajakiri „Voprossõ ekonomiki“, Moskva, nr. 1, 1982 (vene keeles; «Вопросы экономики»).

Nimetatud uurimistöö alusel anti NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee ning NSVL Liha- ja Piimatööstuse Ministeriumi poolt Eesti NSV Liha- ja Piimatööstuse Ministeriumi ettevõtetele **NSV Liidus ainuõigus** oma majandustegevuse korraldamisel regionaalsetest tingimustest tulenevaid Eesti majanduslikke normatiive ja majandusnäitajaid kasutada.

See võimaldas Eesti ettevõtetele oma majandustegevust vastavalt tegelikele tingimustele ja võimalustele korraldada. Kõigis teistes Nõukogude Liidu liiduvabariikides kasutati nn keskmisi üleliidulisi normatiive ja majandusnäitajaid, mis ei peegeldanud ettevõtete töö tegelikkust ega võimaldanud ettevõtete majandustegevust õiglaselt-objektiivselt hinnata ja analüüsida. Seetõttu oli ettevõtete tegelike võimaluste, pingutuste ja vajaduste hindamine mujal raskendatud.

40 aastat tagasi ilmus väitekirja põhjal ka venekeelne monograafia: Raudjärv, Matti. Puhastoodangu näitajate kasutamisest regioonis. Tallinn: Valgus 1984, ning seda levitati-müüdi ka väljaspool Eestit (Moskva, Leningradi, Novosibirski jmt Nõukogude Liidu suuremate linnade raamatukauplustes ning keskraamatukogudes).

40 aastat on möödunud esimesest majanduspoliitika kolmepäevasest teaduskonverentsist (toimus mais, 1984), nn laevakonverentsist mootorlaeval „Vanemuine“ marsruudil Tartu–Värskä–Pihkva–Värskä–Tartu, mis pani tugeva aluse järgnevatele konverentsidele.

Matti Raudjärv oli just laeval korraldatava konverentsi idee autor ja peakorraldaja.

40 aastat tagasi (mais, 1984), ilmus samaaegselt laevakonverentsiga ka esimene teadusartiklite kogumik, mis oli meie käesoleva rahvusvahelise kolmekeelse eelretsenseeritava teadusajakirja eelkäija. Matti Raudjärv oli teaduskogumiku üldtoimetaja ja selle arendamise initsiaator-eesvedaja, olles täna selle ajakirja peatoimetaja (alates 2007).

40 aastat tagasi (18. juunist 1984 kuni 5. jaanuarini 1987) hakkasin tegelema Eesti kergetööstusettevõtete majanduseksperimentidega (need olid üleliidulise tähtsusega), olles Eesti NSV Kergetööstusministeriumi büroos „Mainor“ majanduseksperimentide ja -uuringute osakonna juhataja-peainsener. Minu ja osakonna allüksuste ülesanneteks oli igapäevaselt majanduseksperimentide ja reformide läbiviimisega tegeleda, mis tähendas suhtlemist Eesti kergetööstuse ettevõtetega, ministeriumiga ja ka kontaktid Moskvast NSV Liidu Riikliku Plaanikomitees. Eksperimentide sisu oli lai ja isemajandamise eesmärgiga: ettevõtetele suhteliselt suurte õiguste ja vabaduse andmine oma tegevuse kavandamisel, sh suure osa kasumist enesele jätmine, ekspordilepingute sõlmimine, firma-kaupluste avamine jpm.

40 aastat (13.02.1983) möödus 2023. aastal, kui osalesime **19. Tartu maratonil** (Matu – Elva, 55,8 km) Tallinna suusavabriku „Dünamo“ liiemitud puusuuskadel koos sõber ja kolleeg Enn Leppik’uga.

18.02.2023 toimus **50. Tartu maraton** (63 km): start – Otepääl, Tehvandi Spordikeskuse staadionil, finiš – Elvas, Tartumaa Tervisespordikeskuses; rahvusvahelise olukorra ja varasemate ebasobivate ilmastikutingimuste tõttu oli osalus eestikeskne. Kuna ei olnud juba aastaid piisavalt suusatanud, siis ise ma maratonil ei osalenud.

Eesti Mündiäri OÜ koostöös MTÜ Klubi Tartu Maratoniga andis 50. Tartu Maratoni auks välja tasuta meenemedali, saadaval oli ka tasuline kullatud variant. Mündihuvilisena omandasin mõlema medali.

35 aastat tagasi (jaanuar-veebruar 1989) sai osalemisest nn üleliidulisel noorte majandusteadlaste seminaril Sotšis: seekord *viimast ehk üheteistkümnendat korda*, sest sügisel, oktoobri lõpust ootas ees esimene, suurepärane kolmekuuline teaduslik stažeerimine Saksamaa LV-s Kieli Christian Albrechti Ülikoolis ja Johann Wolfgang Goethe Frankfurti /Maini/ Ülikoolis DAAD-i (Deutscher Akademischer Austauschdienst; German Academic Exchange Service) stipendiaadina.

35 aastat tagasi (oktoobri lõpust 1989 kuni veebruari alguseni 1990 /jõulud ja aastavahetus) veetsime Kielis koos hea kolleegi ja sõbra Janno Reiljaniga õnnestus olla esimest korda kolmekuulisel stažeerimisel Saksamaa Liitvabariigis, ühes juhtivas Saksa ülikoolis – Kieli Ülikoolis⁷ ja Kieli Maailmamajanduse Instituudi juures asuvas väga heas majandusteaduse raamatukogus ZBW (kaks kuud) ja seejärel Maini-äärse Frankfurdi Ülikoolis (üks kuu). Stažeerimine osutus igati õnnestunuks ja arendavaks, muljeterohke oli tagasisõit ka koju – Eestisse-Tallinnasse.⁸

⁷ Ette rutates: juba novembri keskel õnnestus Kieli Ülikooli majanduspoliitika instituudi kahepäevasel väljasõidu seminaril oma esimene saksakeelne loeng Eesti majandusest pidada. Oli üllatus, et selle eest tasuti ja hiljem saadeti mulle (kui olin juba tagasi Eestis) rahatšekk, millele oli minu jaoks muinasjutuline summa Saksa markades kirjutatud, mille sain meie pangas rahaks ümber vahetada.

⁸ Võimalus tagasi koju, Eestisse sõita (Inter-City /IC/ bussiga: Frankfurt–Stockholm ja parvlaevadega: Travemünde–Trelleborg; Stockholm–Helsingi, kuna sel ajal veel ei toiminud laevaliini Stockholm ja Tallinna vahel /Tallinn–Stockholmi reisilaevaliini toimus aastail 1920–1940 ja avati uuesti 1990. aastal. Tänapäevane reisiliiklus Tallinnast Stockholmi taastus 17. juunil 1990 parvlaeva NORD ESTONIA avareisiga [https://mereviki.vta.ee/mediawiki/index.php/Tallinn-Stockholmi_laevaliini], 1937. aastal rakendus suveliini Pärnu–Kuivastu–Stockholm, mis samuti toimis aastani 1940/; Helsingi–Tallinn /laev: Georg Ots/, /laevaliini Tallinna ja Helsingi vahel avati 7.07.1965, sõitis uus reisilaev Vanemuine /ilmselt samal laeval toimus meie esimene nn noorte majandusteadlaste teaduskonverents mais aastal 1984, Tartu–Värskä–Pihkva–Värskä–Tartu/[<https://ajapaik.ee/photo/726584/tallinn-helsingi-laevaliini-avamine-707-1965>]), pakkus veel palju elamusi ja andis kogemusi edasiseks. Kuigi tagasi tulla oli soovitus (loe: kohustus Moskva ministeeriumi poolt) läbi Moskva või tollaegse Leningradi lennukiga. Siiski valis enamus stažööre tagasitee Eestisse läbi Skandinaavia ja Põhjamaade kaudu (Taani, Rootsi, Soome; oli huvitavam, mugavam ja turvalisem).

Esimest korda elus õnnestus ka Rootsis (sama IC bussiga, koos puhkepeatustega teel Trelleborgist Stockholmi ning nädalane vahepeatus Stockholmis ja Saltsjöbadenis /küüalisenä, ööbimisega Peeter ja Signe Tõnuse õdusas kodus/) ja Soomes viibida (peamiselt ümberistumine ühelt laevalt teisele Helsingi sadamas).

Ebameeldivused olid ees vaid Tallinna sadamas – kuna mul oli palju pakke (raamatud ja muu erialane kirjandus; arvuti koos printeriga jms; isiklikud asjad ja suveniirid ning Saksamaalt ostetud suur

30 aastat tagasi (1994) alustas aktiivset tegevust ka oma firma Mattimar OÜ (asutati tegelikult küll juba 12. oktoobril 1993).

30 aastat möödub meie teise majanduspoliitika konverentsi toimumisest (augustis, 1994). Peakorraldaja – Matti Raudjärv.

30 aastat möödub ka majanduspoliitika-alaste lühiartiklite kogumiku ilmunuse jätkumisest (augustis, 1994). Kogumiku vastutav toimetaja – Matti Raudjärv.

10 aastat möödub regulaarse õppetöö läbiviimisest Georgia Tehnikaülikoolis (märts-aprill, 2014), kus allakirjutanu valiti aastal 2018 külalisprofessoriks ja doktorioppe välistamiseks juhendajaks.

7 aastat tagasi (31.08.2017) lõppes tööleping Tartu Ülikooliga.

Seejärel sõlmiti TÜ-ga käsundusleping kaheks aastaks (kuni 30.06.2019).

5 aastat tagasi (2019) valiti Matti Raudjärv uuesti Georgia Tehnikaülikooli külalisprofessoriks ja täiendavalt ka doktoriprogrammi välismaiseks juhiks.

5 aastat tagasi (2019) määrati Matti Raudjärv ka Tbilisi Riikliku Ülikooli külalisprofessoriks.

5 aastat tagasi (30.06.2019) lõppes õppetöö Eesti ülikoolides, st toimus nn akadeemiline errumine (lõppes käsundusleping Tartu Ülikooliga).

5 aastat möödub (4. juuni 2019) rahvusvahelise andmebaasi Scopus Nõukogu otsusest tunnistada meie rahvusvahelise teadusajakirja kvaliteet sellisel tasemel olevaks, et seda võib indekseerida nende andmebaasis. Pikaajalise taotluse rahuldamise protsessi initsiaator oli Matti Raudjärv kogu teda toetanud ajakirja toimkonnaga.

5 aastat möödub ka ajast (2019) kui Eesti Teadusinfosüsteem (ETIS), pärast Scopuse poolset tunnustust, hakkas meie ajakirjas avaldatud teadusartikleid tasemel 1.1, kui Eestis kõrgeima taseme-kvaliteediga teadustöid arvestama (enne oli 1.2 tase, veel varem 3.1).

kohver, asju täis), siis neid pakke pidin ma mitu korda kailt piirivalve ja tollini vedama. Kuna ma ei saanud kogu aeg oma pakke silmas pidada, siis viimaste pakkidega kohale jõudes selgus, et kohver oli kadunud. Olin viimane saabuja ja vedasin oma nn kaasavara ise käraga sadamahoonesse (transporditöötlised ehk nn transad vedasid pagasit vaid valuuta eest, kuigi nende tööülesanne oli tasuta vedada). Rahvast oli ootesaalis vähe ja silmasin oma kohvrit mitte ametnike juures, kuhu olin jätnud, vaid välisukse lähedal.

Lõin kõva lärmi, mis ehmatas nii piirivalvureid ja ka tolliametnikke (hakkasid mind vaigistama?), ilmselt ehmatas ka varast (kohver jäeti rahule ja sain selle kätte). Ilmselt tegutses sadamas varaste jõuk (transad, endised KGB ametnikud), kes sadamaametnikega kokku mängisid.

Järgmisel päeval läksin uurimisorganisse (Tallinnas Pikal tänaval; täna asub seal Vene Föderatsiooni Suursaatkond), legendaarse uurija Koit Pikaro juurde ja andsin juhtunust teada. Tema oli minu pöördumise üle rõõmus ning kinnitas minu kahtlusi varaste osas ning nüüd oli tal käes konkreetne juhtum tunnistajaga. Ühel hilisemal kohtumisel ta kinnitas, et sadamas tehti kiirelt nn vastavad toimingud-operatsioon ning hulk pikka aega kahtlustatud „tüüpe“ võeti kinni ja kõrvaldati töölt sadamas. Elu sadamas olevat hulga paremaks läinud. Tore!

Kuna minu kohvris oli peaaegjalikult erialane kirjandus, siis kohvriargad oleks väga pettunud olnud, kui vargus oleks õnnestunud (kindlasti loodeti, et suures kohvris on hinnalised välismaised tarbeesemed; meil Eestis valitses ju üldine defitsiit pea kõiges; veel suurem aga idapool Nõukogude Liidus).

* * *

3 aastat möödus emeriteerumisest Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste valdkonnas alates 1. märtsist 2021 (Associate Professor Emeritus /emeriidotsent-kaasprofessor/).

Emeriidi staatusega kaasneb võimalus ja õigus ülikooli tegevustes edasi osaleda, st selles staatuses ollakse edasi ülikooli liige;

Lisaks ülikooli ametiühingu seeniorliikme staatus (detsembrist 2020).

* * *

Kuna instituudis (TPI-s) toimus teisest neljanda kursuseni (üks päev nädalas) õppeplaani kohaselt sõjaline väljaõpe nooremohvitseri (leitnandi) auastme saamiseks, siis pärast lõpetamist toimusid Tapal asunud NSV Liidu relvajõudude maavägede 106. inseneriväe õppebrigaadi (1963–1993) territooriumil ja kohalike sõjapealike kontrolli all, kahekuulised (60 päeva, juuli – august 1974) väliõppused (ööbimine 8-kohalistes telkides, toitlustamine kohaliku sõjaväeosa sõdurite sööklas).

Vahetus läheduses paiknes ka õhuvägede Tapa sõjalennuvägi, kus olid tegevad 656. hävituslennuväepolk ja 91. üksik lennuvälja hoolduspataljon (1952–1993). Tapa väeosa kuulus ka Rutja varulennuväli Põhja-Eestis, Lääne-Virumaal.

Tulemus:

50 aastat tagasi (1974) anti mulle (nii nagu teistelegi) okupatsiooni ehk Nõukogude Armee /NA/ nooremohvitseri auaste (rühmaülema ametikoht): insenerivägede leitnant (pagunitel kaks kõrvuti väikest tähti /**/, nende vahel üks pikitriip).

Sellele järgnesid Tapal NA tegevohvitseride poolt korraldatud kuni 1989. aastani, so 15. aasta jooksul iga 3–4 aasta järel mõttetud kohustuslikud kordusõppused (kokku seega vist neljal korral?).

Tulemus: iga kahe nn kordusõppuse järel anti järjekordsed okupatsiooniararmee nooremohvitseri auastmed: algul insenerivägede vanemleitnandi (pagunitel kolm väikest tähti /***/: kaks kõrvuti tähti /**/, nende vahel üks pikitriip ja selle peal kolmas täht) ja hiljem, aastal 1989, st **35 aastat** tagasi anti mulle kapteni (pagunitel neli väikest tähti /****/: kaks kõrvuti tähti /**/, nende vahel üks pikitriip ja selle peal kolmas ja neljas täht) auaste (lõpptulemus: okupatsiooniararmee insenerivägede reservkapten /nooremohvitseri viimane, kõrgeim aste/.

Viimasel õppusel Tapal /veebruari lõpp – märtsi algus 1989/ meelitati veelkord kordusõppustele tulema – siis pidavat terendama juba majori auaste /vanemohvitseri esimene-madalaim aste, pagunitel üks suur täht kahe pikitriibu vahel, mille saamiseks oleks tulnud tegelikult juba sõjaväelisele akadeemiasse õppima minna; vaevalt et vaid kordusõppustega oleks asjad piirdunud/).

Aastaks-kaheks ei olnud mul vaja NA teenistusse minna ning eelnimetatud paguneid pole kunagi oma õlgadel kandnud (kõik auastmed olid vaid paberil vormistatud). Nooremohvitseri sõjaväepileti andsin Eesti Vabariigi (EV) taastamisel üle EV kaitsejõudude esindajatele.

Foto: Nõukogude okupatsiooniararmee nooremohvitseri sinel kapteni pagunitega ja lennuväe (?) lõkmetega.

[<https://www.okidoki.ee/item/noukogude-armee-sinel/9122348/>] 21.06.2024 (Google'is oli saadaval 30 euro, paguniteta 15 euro eest). Insenerivägedel olid musta värvi lõkmed ja neil olevad nn tunnusmärgid olid teised. Õnneks ei pidanud NA-s aega teenima ega seda mundrit kandma.

Õnneks terendas juba Eesti Vabariik ja okupatsioonirežiimist vabanemine ning ei olnud vajadust end mingite nõukogulike sõjaliste tegevustega vaevata. Pealegi ootas oktoobri lõpust 1989 ees stažeerimine Saksamaa Liitvabariigis, mis määras väga pöördeliselt ja positiivselt nii õppe- kui teadustöö suunad edaspidiseks.

Tõele au andes tuleb siiski tunnustada, et kui 2022. aasta 24. veebruaril algas Venemaa Föderatsiooni sõjaline agressioon Ukrainas, siis need kommentaarid, mida näiteks järgnevatel kuudel Eesti Kaitseväge ohvitserid eeskätt Eesti TV-s tegid, olid tänu TPI ajal saadud sõjalisele väljaõppele igati arusaadavad ja kohati isegi etteaimatavad. Seega päris nõ „mööda külgi“ see õpetus siiski ei läinud.

PS: leitnandi (1974) ja kapteni (1989) auastme vahepeal anti ka vanemleitnandi auaste (kolm tähti), kuid ei mäleta, millal, sest ohvitseri dokumendi (kus kõik oli kirjas) andsin vabatahtlikult ära Eesti Vabariigi taaskehtestamisel riigivõimu organitele. Ilmselt anti vanemleitnandi auaste umbes aastatel 1981–1982!?

Matti Raudjärv,

endise NA insenerivägede, algul reservleitnant, seejärel reserv-vanemleitnant ja reservkapten, lõpuks erukapten (pärast NL okupatsiooni lõppemist Eestis ja Eesti Vabariigi taasiseisvumist ei oma ma NA ees enam mingeid kohustusi)

* * *

Vanaisana olen rahul, et tütrepoeg Julius Marcus Simm lõpetas kevadel 2021 edukalt Tallinnas Rocca al Mare Kooli (gümnaasium), sooritas autojuhi eksamid ja sai juhiload. Läks vabatahtlikult Eesti Kaitseväge ajateenistusse 11 kuuks (juuli 2021 – juuni 2022), kus läbinud nooremallohvitseri kursused, saades nooremseersandi auastme /OR-4, õlakutel kaks päela/; olles seejärel reservväelasena jaoülema-spetsialisti ametis.

Eesti territooriumil (Kagu-Eestis ja Saaremaal) toimus 16. maist 3. juunini suurõppus Siil 2022. Õppusele oli kutsutud ligikaudu 15 300 ajateenijat, reservväelast, tegevväelast, kaitseliitlast ja liitlasriikide sõdurit kokku kümnest riigist. Sellel osales ka Julius Marcus.

Õppusega kontrolliti kaitseväge lahinguvalmidust ja ohustenaariumile reageerimise võimekust rahvusvahelises raamistikus. Lisaks oli õppus Siil ka küpsuseksamikas ajateenistuse ajal ettevalmistatud sõjaaja üksustele ja värskendas reservväelaste teadmisi ning oskusi.

Õppus Siil 2022 oli näide kogu Eesti rahva, riigiasutuste ja kohalike omavalitsuste panusest riigikaitsele. Õppusest Siil 2022 võtsid osa 1. jalaväebrigaadi, 2. jalaväebrigaadi, toetuse väejuhatuse, õhuväe, mereväe, küberväejuhatuse, erioperatsioonide väejuhatuse, sõjaväepolitsei ja maakaitse üksused. Lisaks Eesti üksustele osalesid õppusel ka liitlas- ja partnerriikide üksused.

Julius Marcus lõpetas ajateenistuse 17. juunil 2022 ja arvati reservi. Seejärel alustas ta augustis õpinguid Tallinna Tehnikaülikoolis. Lõpetas mais 2023 edukalt esimese kursuse ning siirdus seejärel kolmeks kuuks (augusti lõpuni) USA-sse raamatute müügitimehiks ja keelepraktikale.

Mais 2024 lõpetas ta edukalt teise kursuse ja siirdus 29. mail jälle ca kolmeks kuuks USA-sse.

Vanaisana olen uhke, et Julius Marcus initsiatiivi näitas ja läks vabatahtlikult koos sõpradega oma aukohust Eesti Vabariigi ees täitma. Olin tema tegemistega selle 11. kuu jooksul pidevalt kursis ning oli hea kuulda, et tema oli kogu oma teenistusega, nii õppuste, ülemuste, toitlustamise, majutuse, varustuse, vaba aja ja muuga, kokkuvõttes uute teadmiste ja kogemustega väga rahul. Vanaisana olen ka mina (MR), väga rahul.

* * *

II. MATTI RAUDJÄRVE CURRICULUM VITAE (CV) JA MUU TEGEVUSE TÄIENDUSED (lisad 1–6)

(täiendused pärast 1. juunit 2019 ehk pärast ajakirja „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ nr. 1–2/2019 erinumbri ilmumist ja jätkud, millega aktiivselt edasi tegeletakse)

II. CURRICULUM VITAE (CV) OF MATTI RAUDJÄRV AND ADDITIONS TO OTHER ACTIVITIES (appendices 1–6)

(updates after June 1, 2019, i.e. after the scientific journal “Estonian Discussions on Economic Policy” No. 1–2/2019 special issue publication and sequels, which are actively pursued)

* * *

Aktiivsed koostööpartnerid / Active cooperation partners:

Tartu Ülikool – Emeriitdotsent (kaasprofessor), alates 2021
University of Tartu – Associated Professor Emeritus, since 2021

Tallinna Tehnikaülikool – Majandusteaduskond – vilistlane (1974 –)
Tallinn University of Technology – School of Business and Governance – Alumni (1974 –)

Mattimar OÜ – Juhatuse liige, tegevdirektor, omanik (alates 1993)
Company Mattimar OÜ (Ltd/ GmbH) – Chairman of the Board, Managing Director, Owner (since 1993)

Kieli Rakendusülikool – külalisstažöör (alates 1995)
Fachhochschule Kiel – Gastpraktikant (seit 1995)
University of Applied Sciences Kiel – guest intern (since 1995)

Kieli Maailmamajanduse Instituut – külalisstažöör (alates 1995)
Kiel Institut für Weltwirtschaft – Gastpraktikant (seit 1995)
Kiel Institute for the World Economy – guest intern (since 1995)

Greifswaldi Ülikool – külalisstažöör (alates 2006)
University of Greifswald – guest intern (since 2006)

Jena Rakendusülikool – koostööpartner (alates 2015)
Fachhochschule Jena – Kooperationspartner (seit 2015)
University of Applied Sciences Jena – cooperation partner (since 2015)

Georgia Tehnikaülikool – külalisstažöör-õppejõud (alates 2014– 2017), külalisprofessor ja doktoriprogrammi välismaine juht (alates 2018)
Georgian Technical University – Visiting Professor, External Head of the Doctoral Studies Programme (since 2018)

Tbilisi Riiklik Ülikool – külalisprofessor (alates 2018)

Tbilisi State University – Visiting Professor (since 2018)

Saksa Akadeemiline Vahetusteenistus – uurija (1989 ...), vilistlane (1990 –)

**Deutscher Akademischer Austauschdienst e. V. (DAAD) –
researcher (1989 ...), Alumni (1990 –)**

TALLINN 2024

MATTI RAUDJÄRVE CV JA MUU TEGEVUSE TÄIENDUSED (lisad 1–6)

(täiendused pärast 1. juunit 2019 ehk pärast ajakirja „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ nr. 1–2/2019 erinumbri ilmunist ja jätkud, millega aktiivselt edasi tegeletakse)¹

CV OF MATTI RAUDJÄRV AND ADDITIONS TO OTHER ACTIVITIES (appendices 1–6)

(updates after June 1, 2019, i.e. after the scientific journal “Estonian Discussions on Economic Policy” No. 1–2/2019 special issue publication and sequels, which are actively pursued)

SISUKORD / INHALTSVERZEICHNIS / CONTENTS

I. Matti Raudjärve² akadeemiline CV / Academic CV of Matti Raudjärv

II. Lisad 1–6 / Anlagen 1–6 / Appendices 1–6

¹ Varasemad olulised tegevused (CV ja lisad) on avaldatud rahvusvahelises kolmekeelses teadusajakirjas „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ erinumbris 1-2/2019 (ilmus juuni algul 2019).

Paraku on ajakirja eelnimetatud numbrites mõned sündmused-tegevused jms mitmel erineval põhjusel välja jäänud (sh autori unustuse vms alusel), mistõttu on nüüd osa neist varasematest väljajäämistest siin esitatud.

² Matti Raudjärv on aastatel 2014–2017 igal aastal kuni ca 4–5 nädalat olnud Georgia Tehnikaülikoolis (GTÜ, asutatud 1922, asub Tbilisis) ajutise külalisprofessorina Euroopa Liidu „Seitsmenda raamprogrammi (Marie Curie alamtegevus / SEVENTH FRAMEWORK PROGRAMME: Marie Curie Actions: People, International Research Staff Exchange Scheme)“ raames ja ka teiste finantsallikate (sh omavahendid) toetusel õppe- ja teadustööl (loengud, seminarid, juhendamised, konsultatsioonid); lisaks loengud ka Lääne-Georgias Kutaisi ja Zugdidi Riiklikus Ülikoolis ning Ida-Georgias Telavi Riiklikus Ülikoolis.

2018. aasta kevadel olin valitud GTÜ külalisprofessoriks ning koormuse suurenemisel valiti mind aastal 2019 teistkordselt GTÜ külalisprofessoriks.

Aastatel 2018–2019 on isa raske haigestumise ning surma tõttu suhtlemine toimunud Skype'i, e-maili ja telefoni teel; sama suhtlemine on jätkunud alates 2020 COVID-19 pandeemia tõttu (st, et loetletud põhjustel ei olnud aastatel 2018–2021 võimalik Georgiasse minna).

Aastast 2015 kuni tänaseni olen konsulteerinud-juhendanud ka Tbilisi Riiklikus Ülikoolis (viimastel aastatel COVID-19 tõttu Skype'i ja e-maili teel); alates õppeaastast 2018/2019 määratud Tbilisi RÜ (TRÜ, asutatud 1918) külalisprofessoriks.

Varem, aastal 1992 Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonnas esimese majanduspoliitika õpetooli asutaja taasiseseisvunud Eestis ning selle esimene juhataja ja professor aastatel 1992–1997.

Aastal 1996 algas õppe- ja teadusalane koostöö Tartu Ülikooli (TÜ) majandusteaduskonnaga nende kutsel, millele mõne aasta pärast lisandus koostöö TÜ Pärnu kolledžiga ja TÜ Narva kolledžiga, mis kestis 2019. aasta juuni lõpuni (leping lõppes).

Seejärel akadeemiline paus:

juuli 2019 – detsember 2020 (ca 18 kuud ja siis jätkus koostöö TÜ-ga, nimelt TÜ ametiühingu seniiorliikmena);

juuli 2019 – veebruar 2021 (ca 20 kuud ja siis, alates 1. märtsist 2021 jätkus koostöö juba laiemalt seoses emeriteerumisega TÜ sotsiaalteaduste valdkonnas (majandusteaduskond, Pärnu kolledž: eeskätt käesoleva ajakirja artiklite väljaandmisega seotud tegevus).

1. Matti Raudjärve olulisemad teaduspublikatsioonid / Most important research publications of Matti Raudjärv / Wichtigste wissenschaftliche Publikationen von Matti Raudjärv
2. Matti Raudjärve teadusprojektid ja õppetöö / Research projects and academic work of Matti Raudjärv
3. Matti Raudjärve tegevus konverentside korraldamisel ja teaduskirjanduse avaldamisel / Activities of Matti Raudjärv in the organisation of conferences and publishing of scientific literature
4. Matti Raudjärve koostöösidemed välisriikide ülikoolide ja teadusasutuste õppejõudude ning teadlastega / Cooperation contacts of Matti Raudjärv with members of academic staff and researches of universities and research institutions of foreign countries
5. Matti Raudjärv – teaduse populariseerimine ja olulisemad avalikud esinemised / Matti Raudjärv – science popularisation and most important public presentations
6. Matti Raudjärve ühiskondlik tegevus / Social activities of Matti Raudjärv

I. MATTI RAUDJÄRVE AKADEEMILINE CV / ACADEMIC CV OF MATTI RAUDJÄRV

Üldandmed / General information

Ees- ja perenimi: Matti Raudjärv

Sünniaeg ja koht: 5. august 1949, Rakvere linn (tänapäevane Lääne-Virumaa, taasiseseisvunud Eesti Vabariik; sündimise ajal: Rakvere rajoon, Eesti NSV – okupeerituna Nõukogude Liidu koosseisus)

Kodakondsus: Eesti

Olnud abielus: Eha Leemets'aga (sündinud: 5.03.1949), millest sündinud tütar Mari-Liis (8.06.1975), kellel on poeg Julius Marcus Simm (sündinud: 23.08.2002).

Foto: endine Kulina mõis
(esmamainitud 1546. aastal;
1926–1999 asus hoones Ku-
lina kool).

Abielu sõlmiti 29.07.1972 Rakveres, pulmapidu peeti Lääne-Virumaal Vinni vallas, endises Kulina mõisas ja abielu lahutati 13.01.1992 Tallinnas.

Bilanss, sidemed ja koostöö ülikoolidega Eestis / Balance sheet, connections and cooperation with universities in Estonia (hulk aastaid paralleelne töö ka majanduspraktikas: ettevõtted, ministeeriumide bürood, keskasutuse instituudid; lepinguline

uurimistöö ja nõustamine ministeeriumides ja nende ettevõtetes; lisaks ka perioodiliselt õppetöö mitmes erakõrgkoolis: Veritas, Audentes, Majanduse ja Poliitika Kõrgkool ning mitmes kvalifikatsiooni tõstmise instituudis: Eesti Majandusjuhtide Instituut /1979–1998/; Kvalifikatsiooni Tõstmise Instituut /1979–1992/; Eesti Haldusjuhtimise Instituut):

1968–1969 (elektrotehnika teaduskond); **1969–1974** (majandusteaduskond): õppimine Tallinna Polütehnilises Instituudis (TPI-s) – **7 aastat**;

1973 juuni: praktika Võru-Kubija Turismibaasis matkainstruktorina ja ettevõtte majandusolukorra uurimine; sellest suvest tekkisid mul ettevõtte inimestega ja üldse Kagu-Eestiga lähedased suhted;

1974–1975: ettevalmistus õppetööks ja teadustööks väitekirja koostamiseks TPI-s;

1975–1998: pidev õppetöö TPI-s ja TTÜ-s (nii täiskoormusega vaneminsener-grupi juht; kuid ka staaži tagava külalisõppejõuna) – 24 aastat;

1976–1977: 1976. aasta suvest kui töötasin juba TPI-s teenindusökonoomika kateedris ja üliõpilased olid pärast kolmandat kursust praktilal, oli suvel minu üheks ülesandeks praktilal olnud üliõpilaste juhendamine, seda nii Võru-Kubijal (üks tudeng) ja isegi Sotši Teenindusvalitsuses (üks tudeng /Õilme Siimer/, kes oli sündinud Abhaasias /Georgia/ Salme külas Sotši lähedal teisel pool Phsou jõge /piirijõgi Venemaa ja Georgia vahel/, Õilme tädi elas Sotšis) ja Odessa Teenindusvalitsuses (neli tudengit). Lähetus Sotši ja Odessasse (ühine reis) kestis tavaliselt ca 10 päeva (ka abikaasa oli kaasas /meie oma raha eest/). Olid toredad reisid: külastasime Salme külas Õilme vanemaid, tema isaga proovisime kohalikku tsatšat, elasime Sotšis korralikus hotellis (Õilme tädi korraldas).

Aasta hiljem (1977) reisisin üksi ja ainult Sotši (seekord olin ka Õilme tädil ja tema mehel külas /jälle tsatša/, tädi korraldas hea hotelli /Leningrad/.

Sotšis viibides oli hea võimalus peale praktika juhendamise ka ringi vaadata, sai osaletud ekskursioonidel: Sotši Botaanikaaed, Abhaasias Novõi Afoni koopad ja maa-alused järved, Gagra, Pitsunda, Suhhumi ja sealne ahvikasvandus³ ning Must meri (nii Sotšis kui Odessas) jm. Ka Odessa oli huvitav linn – palju vaatamisväärsusi;

³ Nõukogude Liidu diktaator Jossif Stalin andis 1920-ndatel aastatel teadlastele käsu ristata inimene ja ahv. Tulemusena lootis ta näha ebatavaliselt tugevat mutanti, keda oleks saanud kasutada nii sõjaväes kui ka rasketel töödel.

NLKP keskkomitee poliitbüroo kiitis Stalini ahvinimese plaani heaks 1926. aastal ja tegi selle teostamise ülesandeks teaduste akadeemiale, kirjutas Itaalia päevaleht La Repubblica. Projekti juhiks määrati Nõukogude Frankenstein Ilja Ivanov, kes töötas sel ajal eri loomaliikide ristamisel. Muu hulgas üritas ta aretada superhobust, ristates hobust sebraga.

Nõukogude eriteenistused eraldasid Ilja Ivanovile 15 000 dollarit, mis sel ajal oli väga suur summa, ning andsid talle tulemuseni jõudmiseks aega viis aastat. Spioonid varustasid teda ka informatsiooni geneetiliste eksperimentide kohta, mida tehti tol ajal Saksamaal. Väidetavalt anti samal ajal Ivanovi tegemistest teada ka Suurbritannia ja Saksamaa teadlastele.

Stalini nägemusel pidid aretatavad mutandid silma paistma tugevusega. Nad pidid olema üsna alaaarenenud ajuga, kuid vastupidavad, vähenõudlikud toidu ja tundetud valu suhtes. Neid oleks hakatud rakendama nii Punaarmees kaurililhana kui ka rasketel töödel söekavandustes ning raudteede ja maanteed rajamisel.

1978–1982 (Eesti Infoinstituut);
 1982–1984 (Eesti Plaaninstituut);
 1984–1987 (kuni jaanuari esimene nädal; büroo „Mainor“);
 1987 jaanuari teisest nädalast tagasi TPI-s, nüüd juhtivteaduri ja grupijuhina;
 1987–1998: täiskohaga töö – juhtivteadur, dotsent, professor, õppetooli juhataja (TPI majandusteaduskond, TTÜ majandusteaduskond);
 1996–1998: külalisõppejõud (TÜ majandusteaduskond);
1998 – august 2017: töölepinguga vanemteadur, dotsent (TÜ majandusteaduskond, TÜ Pärnu Kolledž; külalisena ka TÜ Narva Kolledž) – 20 aastat;
September 2017– juuni 2019: dotsent (TÜ Pärnu Kolledž, külalisena ka TÜ Narva Kolledž) – 2 aastat.

Kokkuvõttlikult / In summary:

1968–2019: TPI, TTÜ; TÜ (sh majandusteaduskond, Pärnu Kolledž, Narva Kolledž) = 52 aastat (sh kuus esimest aastat olid seotud õpingutega).
 2019–2024: Mattimar OÜ; TÜ (sidemed: sotsiaalteaduste valdkond, sh majandusteaduskond, ametiühingud; staatus: emeeritus) = viis aastat teadustööd (artiklite kirjutamine ja retsenseerimine; konverentside ettevalmistamine; rahvusvahelise kolmekeelse teadusajakirja väljaandmine oma kodukontoris Tallinnas, Pirita-Kosel ja harukontorites /metsatalus-maakodus Lääne-Virumaal ja Pärnus/) = majandusteadlase ja emeeritusena erus.

Vene ajaloolaste andmetel leidis Ilja Ivanovi uurimistöö toetust ka Prantsusmaal. Selle kiitis näiteks heaks Pariisi Pasteuri instituut, samuti lubas riik Ivanovil sooritada eksperimente ühes Prantsuse uurimiskeskuses Aafrikas.

Ajaleht Moskovskii Komsomolets tõi hiljuti ära katkendeid salaettekannetest, mis avavad Stalini plaani kogu künismi. Ivanovi juhtimisel püüti emassimpanse ja gorillasid viljastada inimspermaga ning aafrika naisi inimahvide spermaga. Seejuures uinutati naised enne eksperimente, et nad midagi ei kahtlustaks.

Katsetele suurema mastaapsuse andmiseks otsustas Kreml 1927. aastal asutada Musta mere äärde Suhhumi ahvikasvanduse.

Pärast kümneid ebaõnnestunud eksperimente mõistis Ilja Ivanov, et ahv-sõdurit tal siiski luua ei õnnestu. 13. detsembril 1930 teadlane vahistati. NKVD esitas talle tol ajal levinud standardse süüdistuse riigivastasuses ja kodanlikule natsionalismile kaasaaitamises. Ivanovile mõisteti viis aastat sunnitöölaagrit koos asumisele saatmisega Kasahstani. 1932. aastal ta suri.

Suhhumi ahvikasvandus eksisteeris kuni 1992. aastani. Parematel päevadel elas seal kuni 7000 ahvi. Ahvide kasvatamisele Suhhumis tõmbas kriipsu Gruusia ja Abhaasia sõjakonflikt. Paljud ahvid surid külma ja nälja kätte, osa neist tulistati lihtsalt lõbu pärast sumuks. Siiski suudeti osa ahvikasvandusest sõja jalust evakueerida Adleri lähiste, kus praegu elab umbes kolm tuhat ahvi. Inimahve nende seas enam ei ole. Viimane gorilla anti Rostovi loomaaeda. Praegu kasutatakse ahvikasvanduses elavaid makaake ja paaviane uute ravimite vaktsiinide väljatöötamisel.

Ilja Ivanovi tegemistest on põhjalikumalt kirjutatud Oleg Šiškini raamatus „Punane Frankenstein“, mis ilmus ka eesti keeles. (MR: suvel 2005). Allikas: Hiietamm, A. (2005). Jossif Stalin soovis ristata ahvi inimesega. Õhtuleht, 22. detsember 2005.

[<https://www.ohuleht.ee/188365/jossif-stalin-soovis-ristata-ahvi-inimesega>] 9.07.2024.

1968–2024: 56 aastat õpinguid ja tööd ülikoolides / 56 years in universities.

Detailsem lühiülevaade olulisemast:

- Rakvere 1. keskkool /asutatud 1912/; lõpetanud üheksa klassi ja siirdunud seejärel koos vanematega Tallinnasse elama /1965/; seejärel Tallinna 2. keskkool /Tallinna Reaalkool, asutatud 1881/ ja lõputunnistus Tallinna Kaugõppekeskkoolist /asutatud 1954/ – 1968, kaks viimast klassi lõpetatud ühe aastaga;
- diplomeeritud insener-ökonoomist /majandusinsener/ – 1974; Tallinna Polütehniline Instituut (TPI) majandusteaduskond, tänane Tallinna Tehnikaülikool (TTÜ);
- tolelaegse legendaarse Eesti majandusteadlase ja -praktiku, TPI kateedrijuhataja, majanduskandidaat dotsent Juhani Väljataga (5.11.1932–28.05.1982) õpilane (1972–1974) ja assistent (1975–1982);
- 1980 – NSV Liidu Rahvamajanduse Saavutuste Näituste Peakomitee pronksmedal (tunnistus nr. 63912) Eestis tehtud teaduslik-praktiliste uurimistööde eest tööstusministeeriumidele ja ettevõtetele ning teenindusministeeriumile ja ettevõtetele; uuringute juhendaja dotsent majanduskandidaat Juhani Väljataga sai hõbemedali;
- diplomeeritud majandusteadlane /majanduskandidaat-filosoofiadoktor, PhD/; TPI (aspirantuur ja väitekirja) ja Eesti Teaduste Akadeemia Majanduse Instituut (väitekirja kaitsmine – 1982);
- diplomeeritud õppejõud-koolitaja – Associated Professor (1991; dotsent (täna – kaasprofessor);
- diplomeeritud vanemteadur (1989);
- majandus- ja arengukonsultant-juhendaja (1975 – ...);
- rahvusvaheliste teaduskonverentside korraldaja (üle 40 aasta: 1984, 1994 – tänaseni);
- kolmekeelse (inglise, saksa, eesti) rahvusvahelise majanduspoliitika teadusajakirja („Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“) asutaja-toimetaja (1984, ilmus kuni aastani 2006 artiklite kogumikuna) ja üldtoimetaja, aastast 2007 – eeltoodud nimetusega, nüüd juba ajakirja peatoimetaja;
- üliõpilane TPI elektrotehnika teaduskonnas (1968–1969) ja majandusteaduskonnas (1969–1974), mittestatsionaarne aspirant 1978–1981;
- teadustegevus üliõpilasena aastatel 1969–1974 TPI Üliõpilaste Teaduslikus Ühingus (ÜTÜ): kolmekordne ÜTÜ laureaat TPI-s – diplomid ja rahalised preemiad, kahekordne Eestis NSV-s – diplomid ja rahalised preemiad ning ühekordne NSV Liidus – diplom ja rahaline preemia;
- õppe- ja teadustööl TPI ja TTÜ majandusteaduskonnas (1975–1978 ja 1987–1998; 1978–1987 tunnistasulisel õppetööl põhitöö kõrvalt, sh teistes rahvamajanduse organisatsioonides, institututes jm);
- osalenud 19. Tartu maratonil – pühapäeval, 13.02.1983 (Matu – Elva; 55,8 km; registreerunuid – 9012 inimest, lõpetanud – 6805 inimest ehk 75,5%);
- õppinud (1987–1992) Tartu Kunstimuseumi juures tegutsenud KKKK-s (Kujutava Kunsti Kaugõppe Kursused); veidi hiljem KKKK lõpetas oma tegevuse;
- 1988–1989: kuna mul tudengipõlves Võru-Kubija Turismibaasis praktikal olles tekkisid väga head kontaktid kohalikega, siis sõitsin suviti turismibaasi juhtkonna kutsel Võru-Kubijale (seal puhkasid valdavalt venelased ja ukrainlased Ukraina ning Venemaa suuremate linnade ettevõtetest ja organisatsioonidest /nn ametiühingute tuusikutega/) Eesti ajaloost, sh okupatsioonist,

Eesti võimalikust isemajandamisest⁴ ja taasiseseisvuse protsessist loenguid pidama.⁵ Mõnikord tegin turistidega ka kolmepäevase seljakottidega jalgsimatka Võrust Rõugesse ja Haanjamaale (magasime telkides ja süüa tegime lõkkel; telgid, keedu- ja toidunõud ning lõkkepuud viidi autoga laagripaikadesse: Tindiorg Rõuges, Tuuljärv Suure Munamäe all /seal oli vaid teise päeva lõuna, telkideta/, Häälimägi Uue-Saaluse lähedal), linnaekskursiooni Võrus, bussiekskursiooni Võrumaal (Ööbikuorg Rõuges, Suur Munamägi ja vaatetorn Haanjamaal jms).

23. augustil 1989 pärast Tallinnas Toompeal Balti ketis seismist sõitsin kohe Võru-Kubijale, et seal turistidele järgmistel päevadel loenguid pidada.

Turismibaasi olen suviti ka pärast taasiseseisvumist külastanud ja seal õöbinud.

- Septembrist 1990 organiseerinud TTÜ-s uue, väikeettevõtluse eriala, korraldanud nende vastuvõtu (vastu võeti 25 üliõpilast), olles kuni 1992. aasta kevadsemestri lõpuni ka selle õppeühma juhendaja-mentor. Ka TTÜ-s, sh majandusteaduskonnas asutati kõrgkoolide reorganiseerimise raames aastal 1992 seniste kateedrite asemel õppetoolid, samuti mitmed uued õppetoolid (näiteks asutati uus, väikeettevõtluse õppetool). Samaaegselt asutati esimene majanduspoliitika õppetool taasiseseisvunud Eestis Matti Raudjärve poolt. Reorganiseerimiste käigus tuli valida – kas asuda väikeettevõtluse õppetooli või majanduspoliitika õppetooli juhtima. Kõhklust ei olnud – valitud sai majanduspoliitika õppetool ja seda motiveeris tegema paari aasta tagune kolmekuuline stažeerimine Saksamaa LV ülikoolides (oktoober 1989 – jaanuar 1990: Kieli Ülikool ja Frankfuri /Maini/ Ülikool) just majanduspoliitika valdkonnas;
 - 23. juunil 1991 lennanud koos oma tütre Mari-Liisi (sünd. 1975) ja kahe TTÜ majandusteaduskonna (TP-eriala) üliõpilasega (Priit Potisepp ja Paul Kalle) Saksamaale: Leningrad – Hamburg, et uurida Kielis kohapeal seal õppimise võimalusi sügisest 1991. Hamburgi lennujaamas võttis meid vastu endine pikaajaline (ca üheksa aastat) Saksamaa Autotööstuse Liidu juhatuse liige ja osakonnajuhataja (materjalid-tooraine, plaanimine, välissuhted), toonane Kieli Raken-dusülikooli (Kieli RÜ) professor dr. Manfred Oskar Eitel Hennies ning me siirdusime tema autoga esmalt tema elukohta Warderi külla (ca 30 km Schleswig-Holsteini liidumaa pealinnast Kielist edelasse, ca 70 km Hamburgist põhja poole mööda Hamburg-Flensburgi /piirilinn Taa-niga/ kiirteed), Manfredi koju – pere-elamusse, kuhu Manfred oli mõnusa vastuvõtu kavandanud.
- Meie nädalase Saksamaale sõidu eesmärk oli:
- *üliõpilastel* – tutvumine Kieli RÜ-s õppimise võimaluste ja tingimustega ning ka Kieli linnaga; nende majutuse Kielis korraldas Kieli RÜ (Kieli sõidu ja kohtumiste tulemus: sügisest 1991 läksid mõlemad üliõpilased üheks aastaks Kieli RÜ-sse majandusvaldkonda õppima /Priit: äri-juhtimise investeerimis- ja finantsanalüüsi erialale; Paul: äri-, juhtimine, turundus- ja seonduvad tugiteenused/ ning lõpetasid edukalt TTÜ majandusteaduskonna 1993. aastal ökonomisti diplomiga); Paul omandas TTÜ-s aastatel 1986–1994 täiendavalt ka bakalaureusekraadi (Üldine ärijuhtimine ja juhtimine);
 - *minu (M.R.) TTÜ-poolne ülesanne oli* meie üliõpilasi Kieli RÜ-s tutvustada-vahendada (oma stažeerimise tulemusel olid mul alates novembrist 1989 tekkinud Kieli RÜ-ga väga tihedad, head ja soojad koostöösidemed, sh oli sõlmitud koostööleping Kieli RÜ majandusvaldkonna ja TTÜ majandusteaduskonna vahel);

⁴ Eesti isemajandamise teemaga sai juba 1970-ndate lõpuaastatel ja 1980-ndate algusaastatel aktiivselt tegeleda: nimelt sel ajal tegutses meil Eesti Noorte Majandusteadlaste Klubi (NMK), kus neid küsimusi arutasime. Alles 1987. aasta oktoobris ilmus nn nelja mehe ettepanek Eesti isemajandamisest.

⁵ Turistid-kuulajad jagaksin kolme gruppi: esimene – need, kes olid minuga ühel nõul ja said aru meile tehtud vägivallast; teine – need, kes polnud pea millegagi rahul ja õigustasid nõukogude korda; kolmas – neil oli küll huvitav kuulata, aga ükskõik, millest rääkis.

- *lisaks oli kavas* traditsioonilisel Kieli Nädalal (sh maailma suurim purjetamissündmus ja suurim suvine spordi- ja kultuurfestival kogu Põhja-Euroopas; Kieli Nädal on asutatud 23. juulil 1882; aastast 2003 on peasponsoriks tuntud saksa autofirma BMW; Kielis on toimunud kaks olümpiaregatti – aastal 1936 /Berlini OM/ ja 1972 /Müncheni OM/);
 - *osaleda ja oma tütreaga* (osaliselt koos Manfrediga) Kieli linna, Kiel-Schilcksee Olümpiakeskust ja ümbruskonda külastada. Lisaks toimus meil ka ca 2-tunnine lennusõit Kieli ja Schleswig-Holsteini liidumaa kohal 4-kohalise rendilennukiga, amatöörpiloodiks oli kolleeg ja sõber Manfred); meie tütreaga olime kostilisteks Manfredi ja tema kaasa Monika sõbralikus kodus Warderis;
- Pärast TTÜ lõpetamist siirdusid mõlemad tublid ja väga hea väliskoolituse kogemusega üliõpilased Eesti ja Saksamaa rahvamajandusse tööle (õpingud ja kogemused Kielis andsid mõlemale TTÜ lõpetamisel suurepärased võimalused, isegi eelise, majanduspraktikas töötamiseks, nii meil Eestis kui mujal):
- Priit töötas juba ülikooli ajal aastatel 1992–1993 Pärnu Kommertspangas analüütikuna; seejärel aastatel 1993–1995 firmas „TL Investeeringud“ samuti analüütikuna ning siis kindlustusfirmas AS Eesti Kindlustus, olles elukindlustuse direktor-juhatuse liige (1995–1999); seejärel Hansapanga (täname Swedbank) Kindlustuse juht (1999–2002); siis Hansapanga kontori- ja müügivõrgu juht (2002–2004); edasi Statistikaameti peadirektor (2004–2012); ajavahemikul 2013–2016 oli ta iseseisev konsultant statistika alal ning novembrist 2016 kuni juulini 2020 töötas ta Eesti Alalise Esinduse Euroopa Liidu (EL) juures Brüsselis finantsnõunikuna-rahandusdiplomaadina; jaanuarist 2020 on ta EL Statistikasüsteemi Juhtimisnõukogu liige; pärast Brüsselist naasmist 2020–2023 oli Priit Rahandusministeeriumi strateegia talituse juht; seejärel aastast 2023 on ta Euroopa Liidu ja rahvusvahelise koostöö osakonna nõunik Rahandusministeeriumis.
 - Paul on töötanud edukalt samuti mitmetes firmades:

oli juba enne TTÜ lõpetamist praktilial Saksamaal, Lübeckis firmas Max Schön GmbH & Co KG (märts 1993 – aprill 1994), seejärel sama firma, Max Schön OÜ tegevdirektor Tallinnas esinduses (aprill 1994 – november 1996);

Edasi jätkas ta tööd AS-s Hansapank siseauditi osakonnas rahandusauditiitorina (november 1996 – detsember 2000). Seejärel ta edutati Swedbank AS-is (endine Hansapank AS) siseauditi osakonna juhatajaks, kus töötas ligi kuus aastat (jaanuar 2001 – september 2006). Järgnes töö sama panga operatsiooniriski osakonna juhatajana (september 2006 – jaanuar 2011);

Edasi viis karjäär järgmisse panka (Nordea Bank Finland Plc Eesti filiaal), kus töötas operatsiooniriski ja nõuetele vastavuse juhina (Banking Estonia) (mai 2011 – mai 2013);

Reorganiseerimise tulemusena järgnes töö Nordea Bank AB-s (kokku 3,5 aastat), algul kõrge riski- ja nõuetele vastavuse eest vastutava ametnikuna (Balti riikide pangandus), (mai 2013 – august 2014), seejärel operatsiooniriski vanemametnikuna (grupi operatsioonirisk /jaepangandus), (september 2014 – oktoober 2016);

Järgnes tegevus Bigbank AS Grupi operatsiooni riskide juhina (november 2016 – aprill 2020) Tallinnas; aprillist 2020 KredExis riskijuhina / juhatuse liikmena.
 - esimese majanduspoliitika õppetooli asutaja taasiseseisvunud Eestis (1992), selle esimene juhataja ja professor TTÜ majandusteaduskonnas (1992–1997);
 - kirjastus-, konsultatsiooni-, konverentsi- ja koolitusfirma Mattimar OÜ asutamine (12.10.1993) Tallinnas; selle juhatuse liige, tegevdirektor ja omanik;
 - kutsutud õppe- ja teadustööle Tartu Ülikooli (TÜ) majandusteaduskonnas (1996–1998 külalisena TTÜ-s töötamise kõrval), Pärnu kolledžis ja Narva kolledžis (1996–2019; tööleping aastatel 2002–2017 ja käsundusleping aastatel 2017–2019);

- õpetanud, juhendanud ja konsulteerinud Georgia Tehnikaülikoolis ajutise külalisprofessorina (2014–2017; aastast 2015 Georgia TÜ audoktori nominent /kandidaat/); aastast 2019 Georgia TÜ-s doktoriprogrammi välismaine kaasjuhendaja-juht;
(aastal 2018 ei õnnestunud isa raske haigestumise tõttu Georgiasse minna; aastal 2019 ei õnnestunud samuti Georgiasse minna, sest isa suri 26.01.2019, ema oli raskelt haige ning oleks üksi jäänud; aastatel 2020–2021 oli aga koroonaviiruse COVID-19 pandeemia tõttu Georgiasse minnek võimatu; aastatel 2018–2021 toimus suhtlemine Skype'i ja e-maili teel); alates 2022 on Georgiasse minek olnud takistatud ka Venemaa agressiooni tõttu Ukrainas;
- kirjastaja-ettevõtja /firmaomanik, juhataja-tegevdirektor aastast 1993/, konsultant ja toimetaja;
- kinnisvaraomanik (Tallinn /Pirita linnaosa – Pirita-Kose asum, elamu-villa/; Lääne-Viru-maa /Tapa vald, Karkuse küla, Kaasiku talu/; Pärnu kesklinn, avar korter läbi kahe korruse);
- Pirita Linnaosa halduskogu kolme koosseisu liige (1992–1999), mitme komisjoni esimees või liige;
- Pirita linnaosa ajalehe kaasasutaja (1992) ning kaas- ja koostöö tegija (1992–1999);
- Pirita Majandusgümnaasiumi (PMG) asutamise idee autor (1994) ja kaasaaitaja (1994–1996), ka hoolekogu liige; nimi PMG aastast 1996;
- Alates 2001 algas koostöö⁶ Saksa kirjastusega „Berlin Verlag Arno Spitz“ (asutatud Berlin-Dahlemis 1962) rahvusvahelise majanduspoliitika-alase teaduskogumiku väljaandmiseks (täname kolmekelne rahvusvaheline teadusajakiri „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ (teadusajakirjana aastast 2007). Aastal 2002 muudeti saksa kirjastuse nime: „Berliner Wissenschafts-Verlag“ (BWV). 2011. aastal võttis Berliner Wissenschafts-Verlag üle ettevõtte „Pro Universitate Verlag GmbH“ kui Imprint Verlag. Alates 2015. aastast kuulub Berliner Wissenschafts-Verlag Stuttgardi „Franz Steiner Verlagile“ ja seega „Deutscher Apotheker Verlagi“ meedia-kontsernile.
Seejärel hakkas BWV iseseisvus ajapikku vähenema ning „Franz Steiner Verlag“ asus aastatel 2022–2023 BWV programmi ümber korraldama, varasemast teisiti fokusseerima ning töötajaid koondama. See tähendas, et eelnimetatud teadusajakirja andsid eesti kirjastaja Mattimar OÜ ja Saksa kirjastus BWV ühiselt välja viimast korda (ilmselt esialgu: majanduse arengu taastamise korral on koostöö jätkumine tulevikus võimalik) aastal 2022 (nr-d 1–2/ 2022).
Enne seda, aastatel 2021–2022 oli ajakirja toimkonnal Eestis tehtud otsus: vähendada järkjärgult ajakirja saksakeelse osa mahtu (va teadusartiklid), kuna varasemad aktiivsed toimetajad (Janno Reiljan ja Manfred O. E. Hennies) olid meie seast lahkunud ning mitmed endised sisukad autorid Saksa ülikoolidest pensionile siirdunud (Peter Friedrich, Enno Langfeldt, Claus Friedrich Laaser, Armin Rohde, Toni Schulz jmt). Seega oli 22 aastat sisukat, viljakat ja sõbralikku koostööd Eesti ja Saksa kirjastajate vahel läbi saanud.
Siin oli oluline osa nii majandusliku olukorra halvenemisel, epideemiatel (koroona ja gripi viirused) kui ka sõjal Ukrainas;
- 9.09.2004 Pärnus, Tartu Ülikooli Pärnu Kolledži ees avatud skulptuuri „Päikesekell“ teostamise taasalgataja ja finantseerimise korraldaja (mõtte esiautor oli 1699 tollase Tartu Ülikooli kantsler ja Liivimaa kindralkuberner Erik Dahlbergh). „Päikesekella“ autor on skulptor Hannes Starkopf (7.01.1965–19.08.2021);
- Mari-Liis Raudjärve (sünd. 8.06.1975) isa ja Julius Marcus Simmi (23.08.2002) vanaisa;

⁶ Kaastöö korraldas kolleeg ja sõber professor dr Manfred O. E. Hennies (Kieli Rakendusülikool; 10.09.1938 Berliin – 18.10.1919 Warder), kuna tal olid juba pikaajalised sidemed kirjastuse asutaja ja omaniku hr Arno Spitz'iga.

- Isa: Arved Raudjärv (18.07.1926–26.01.2019), ema: Salme Raudjärv (11.12.1926–13.01.2025), õde: Maarika Hinrikus (18.01.1955);
- koostöö Ukrainas Ternopili Rahvusliku Majandusülikooliga (esinemine ettekandega konverentsidel ja artiklite avaldamised sealses teadusajakirjas) Krimmis, Türgis, Kreekas, Kreetal alates 2005–2013;
- **vanaduspension** alates 5. august 2012 (kuid töölepingu alusel õppe-, teadus- ja arendustöö Tartu Ülikoolis kestis edasi kuni 31.08.2017; seejärel sõlmiti ülikooliga käsundusleping);
- 2018 – meie seast lahkus 82. eluaastal kauaaegne (üle 35 aasta, alates aastast 1982) suurepärase kolleeg ja hea sõber professor dr Peter Karl-Friedrich Hoss (25. aprill 1937 Berlin-Wilmersdorf – 21. detsember 2018 Berliin). Peter maeti 5. veebruaril 2019 umimatusel Berliinis Biesdorfi linnakalmistule.

Ta omandas kõrghariduse Berliini Majanduse Kõrgkoolis (1958–1962), mille lõpetas diplomeeritud rahandusteadlasena. Samas oli ta aastatel 1965–1967 aspirantuuris ning kaitses edukalt väitekirja. Oma doktoritööd tegi Peter Hoss Berliini Humboldti Ülikooli doktorantuuris olles (1979–1981), mille lõpetamise järel kaitses ta edukalt doktoritöö (habilitatsiooni).

September 1985 kuni mai 1987 oli ta Berliini Majanduse Kõrgkooli professor ja ettevõtete finantseerimise õppetooli juhataja. Juunist 1987 kuni mai 1990 oli ta Potsdami Õiguse ja Valitsemise Kõrgkooli professor ning rahanduse õppetooli juhataja. Maist 1990 kuni oktoobrini 1990 töötas ta Majandusliku Koostöö Ministeeriumis Berliinis, olles sektoraalse arengupoliitika ja mitmepoolse (multilateraalse) koostöö osakonna juhataja. Oktoobrist 1990 kuni aprillini 1991 oli professor dr Peter Hoss Berliinis Saksa Arengukoostöö Agentuuri juhataja. Seejärel (aprill 1991) siirdus ta Frankfurti (Main), kus töötas Rahvusvahelise Migratsiooni ja Arengu Keskuses (CIM) grupijuhina (kuni september 2001). Tema tegevus oli suunatud Kesk- ja Ida-Euroopa spetsialistide integreerumise programmide arendamisele ja elluviimisele. Oktoobrist 2001 jäi professor dr Peter Hoss teenitud vanaduspensionile.

- nn **akadeemiline errumine** ehk aktiivsest õppe-, teadus- ja arendustegevusest loobumine Eestis – aastal 2019, käsunduslepingu ja õppetöö lõppemisel TÜ Pärnu kolledžis ja TÜ Narva kolledžis (täpne kuupäev jääb määratlemata, sest tegevuse lõpetamine toimus ilmselt samm-sammult, kahes etapis: 2019 jaanuaris-veebruaris, talvise eksamissessiooni järel Narvas ja 2019 juunis, pärast lõputööde kaitsmist Pärnus /M. R. poolt oli juhendatud ja kaitsmisele lubatud kaks tööd/, kui mingeid ülesandeid ja kohustusi Tartu Ülikoolis enam ei olnud /käsundusleping oli kehtiv kuni 30.06.2019/);
- 2019 – meie seast lahkus 82. eluaastal kauaaegne (ligi 30 aastat) suurepärase kolleeg ja väga hea sõber, Kieli Rakendusülikooli emeriitprofessor Manfred Oskar Eitel Hennies (10.09.1938 Berliin – 18.10.1919 Warder). Tema pidulik ärasaatmine (tuhk urni) toimus 1. novembril 1919 tema kodu lähedase linna Nortorfi kalmistu Uues kabelis kell 14.00. Viibisin meeldejäädaval ärasaatmisel kabelis ja seejärel ka peiedel tema kodukülas Warderis järve kaldal asuvas külares-toranis „Zum Assmus“. Manfredi urnimatus toimus hiljem pereliikmete juuresolekul Kesk-Saksamaal Frankfurt-Maini linna läheduses asuva väikelinna Oberurseli kalmistul, kuhu on sängitatud ka Manfredi vanemad.

Manfred omandas kõrghariduse aastatel 1958–1964 Berliini Vaba Ülikooli Rahvamajandus-õpetuse valdkonnas. Veel enne stuudiumi lõpetamist diplomeeritud rahvamajanduse asjatund-jana oli ta aastatel 1963–1969 professor Dr. Carl Föhl⁷ teaduslikuks assistendiks Vaba Ülikooli Majanduspoliitika teooria instituudis. Sel perioodil avaldas ta koos oma hilisema doktoriväite-kirja juhendajaga ühise monograafia (1966): „Föhl, Carl / Hennies, Manfred.

⁷ Nii nagu majanduspoliitika väljatöötamisel, majandusloos ja majandusteoorias saavutatuga ja ül-dise teooriana tunnustati enne Teist maailmasõda ja hiljem (ka tänapäeval) John Maynard Keynesi (1883–1946), arvestati ja tunnustati saksa keeleruumis (aga ka mujal) professor Dr Carl Wöhl.

Vermögensbildung in Arbeitnehmerhand, Schriftenreihe ‚Politik in unserer Zeit‘, Band 2. Pfuldingen 1966“. Alates aastast 1966 oli ta seotud Vabas Ülikoolis ka õppetööga. 1969. aastal kaitses ta doktorikraadi (Dr. rer. Pol.) väitekirja teemal: „Majanduspoliitiliste eesmärgikogumite teostatavusest“.

Oma õppegevuse lõppedes oli Dr. Hennies ca üheksa aastat (1969–1977) Saksa Autotööstuse Liidu juhatuse liige ning plaanimise, materjalide-tooraine ja väliskaubanduse osakonna juhataja. Sel ajal avaldas ta ka raamatu: „*Hennies, Manfred O. E. Das nicht so magische Polygon der Wirtschaftspolitik. Berlin 1971*“. Pärast oma tegevust tööstuse valdkonnas vahetas ta rahvamajandussektorit ja oli aastatel 1978–1986 Kaubandusliku Äri-tegevjuhtimise Haigekassade Liidu Hessen Liidumaa liige.

15.02.1986 kutsuti Manfred Hennies Kieli Rakendusülikooli majandusvaldkonda professoriks. Ta õpetas seal „Üldist rahvamajandusõpetust“, sh majanduspoliitikat ja võttis veel oma emeriiteerumise järel märtsis 2004 kuni suvesemestri lõpuni 2010 eksameid vastu.

- **pärast akadeemilist erruminekut** Tartu Ülikoolist jätkus **töö Eestis** iga-aastase rahvusvahelise majanduspoliitika teaduskonverentsi ettevalmistamisel ja läbiviimisel (aastatel 2020–2024 jäid konverentsid COVID-19, Ukrainas toimuva sõja ja muude olude /majanduse arengu peetus jms/ tõttu ära) peakorraldajana ning jätkus tegevus ka perioodiliselt ilmuva (reeglina üks kuni kaks numbrit aastas) kolmekeelse rahvusvahelise teadusajakirja „Eesti majanduspoliitilised vaitlused“ ettevalmistamisel ja väljaandmisel peatoimetajana oma villa nn kodukontoris-büroos **Mattimar OÜ** (asutatud 12.10.1993) omaniku ja juhina-tegevdirektorina Tallinnas, Pirita linnaosas Pirita-Kosel; ajakirja väljaandmisel on kirjastus- ja konsultatsioonifirma Mattimar OÜ teinud aastast 2001 koostööd toleaeagse tuntud saksa teadus- ja õppekirjanduse väljaandjaga kirjastusega „Berlin Verlag Arno Spitz GmbH“. Mõne aasta pärast sai sellest kirjastusest tänane tunnustatud saksa teaduskirjastus „Berliner Wissenschafts-Verlag“.
- **pärast akadeemilist erruminekut Eestis** jätkus mõningane koostöö Eesti kõrgkoolidega (eeskätt Tallinna Tehnikaülikooli ja Tartu Ülikooliga, aga ka Eesti Maaülikooli, Tallinna Ülikooli ja Estonian Business Schooliga /EBS/), samuti välisriikide (Georgia, Läti, Saksamaa LV, Ungari, Venemaa jt) ülikoolidega ka pärast aastat 2019, seda eeskätt ajakirja väljaandmise ja konverentsi korraldamise valdkonnas (TÜ-ga lisaks ka IT küsimustes);
- **pärast akadeemilist erruminekut Eestis jätkus koostöö Itaalias, Roomas** asuva teadusajakirja (Euroopa Teadusajakiri; European Scientific Journal, ESJ) toimetusega, nimetatud ajakirjas avaldatavate artiklite retsenseerimisel (alates 2016); olles ka ESJ sotsiaalteaduste toimetuse kolleegiumi liige ja retsensent;
- **pärast akadeemilist erruminekut Eestis jätkus koostöö Georgia ülikoolidega** (GTÜ, TRÜ; kuigi aastatel 2018–2019 oli perekondlikel põhjustel ja aastatel 2020–2022 koroonaviiruse COVID-19 pandeemia tõttu Georgiasse minek võimatu, toimus suhtlemine aastatel 2018–2022 siiski Skype'i ja e-maili teel);
- **emeriteerumine** Tartu Ülikoolis (sotsiaalteaduste valdkond) alates 1. märtsist 2021 (Associate Professor Emeritus /emeriidotsent-kaasprofessor/); emeridi staatusega kaasneb võimalus ja õigus ülikooli tegevustes edasi osaleda, st selles staatuses ollakse edasi ülikooli liige; lisaks ülikooli ametiühingu seeniorliikme staatuse (detsembrist 2020).
Seega, olles edasi Tartu Ülikooli liige (sotsiaalteaduste valdkond ja TÜ ametiühingud) jätkus koostöö (sh majandusteaduskond, Pärnu Kolledž jt struktuuriüksused, TÜ ametiühingud) eeskätt käesoleva ajakirja artiklite avaldamisel, kuid avanesid ka teised võimalused kaastegevuseks ülikoolis;
- 2023 – alustasin tagasihoidliku raamatu-brošüüri kirjutamist – tegevus pärast TPI lõpetamist juulis-augustis 1972 nn sõjalise õppe laagris Tapal (laager oli jätkuks TPI-s toimunud sõjalisele õppele, mis toimus teisest neljanda kursuseni, üks päev nädalas);

- 2024 – tuleb vist hakata nn saunaekspertina tegutsema, kuna 2023. aastal möödus 50 aastat tänapäevase oma sauna ehitamisest kodus ja saunatamisest nii Eestis kui teistes riikides; olen nelja sauna omanik – kolm soome tüüpi sauna ja üks suitsusaun. Saunadest olen siin ajakirjas kirjutanud paar pikemat artiklit, üks 2023. aastal Eestis olnud sauna-aastast ja teine sauna kogemustest (meie ajakiri nr. 1–2/ 2023).

Varasematel aastatel olen oma kolleege Voroneži Riiklikust Ülikoolist soome tüüpi sauna ehitamisest konsulteerinud;

Juunis 2024 konsulteerinud Eestit külastanud Malta Ülikooli delegatsiooni⁸ Tallinnas eesotsas professor Joseph A. Cannataci'ga⁹ sauna ajaloost, traditsioonidest, mõjust ja perspektiividest. Teised delegatsiooni liikmed olid: Dr Aitana Radu ja projektijuht B. A. (Econ.), M. A. (Melit.) Diana Arutjunjan. Delegatsioon jäi kohtumisega rahule ning lubasid veel Eestit saunatamise teemal külastada.

Hobid-huvialad (sh tööalane turism):

- kolleksioneerimine /filateelia, kunst, numismaatika jm/;
- lugemine, kunst (muuseumid, näitused jt), muusika, teater, valitud spordialad jm;
- loodus (metsatalunik-loodushoidja, pere-dendropargi rajaja maakodus /Kaasiku talu, Karkuse küla, Tapa vald, Lääne-Virumaa/); metsakinnistute hooldamine ja uuendamine – koolitused, tegevused, liikumised ja vaatlused (erinevad linnud /nii paiksed kui rändlinnud, sh kured, hanned, luiged jt/ ja loomad /jänesed, metskitsed, põdrad, metssead, rebased, mutid jt/);
- turism, matkamine (jalgsi-, suusa-, jalgratta-, mägi-, vee-, laeva-, rongi- ja automatkamine ning turism, lisaks õhureisid hobi-rendi- ja reisilennukiga):
aeg-ajalt ja valdavalt Eestis (kõik maakonnad ning enamus linnu ja valdu, sh rannikualad ja saared), lisaks (mõned rohkem kui üks kord):
- Araabia Ühendemiraadid (AÜE / seitse emiraati; viibitud neljas emiraadis-kuningriigis: Abu Dhabi, Dubai, Ash-Shāriqah, Al-Fujayrah);
- Austria (Viin, Innsbruck, Salzburg jt, sh endise kuulsu vormel-1 sarja Austria võidusõitja, ettevõtja ja piloodi, kolmekordse maailmameistri Niki Lauda /22.02.1949, Viin, Austria – 20.05.2019, Zürich ülikooli haigla, Zürich, Šveits/ eralennufirma Lauda Air/ parim lennureis senises elus: Innsbruck – Viin/);
- Belgia (Brüssel, Brügge ja mitmed teised linnad);
- Bulgaaria (Sofia, Albena, Balchik, Burgas, Kuldne Võti, Kuldsed Liivad, Varna jt.);
- Egiptus (Sharm el Sheikh, Hurghada, Kairo ja enamus teisi turismipiirkondi);
- Holland (Amsterdam, Haag, Rotterdam jt linnad, sh maailma suurim ja suurejoonelisem kevadine lilleaed Keukenhofis, Van Gogh Museum, Heinekeni õlletehas jm);
- Kaukasus (suvi 1973: Naltsik, turismibaas „Elbrus“ ja selle ümbruskond, mägi Elbrus /nn laager-hotell „Priit 11“, kõrgusel 4200 meetrit + / ja selle lähipiirkonnad, sh kurud);
- Kreeka (Thessaloniki, Olümpose mäemassiiv jt);
- Küprose Vabariik – /nn Lõuna-Küpros: Kreeka osa/ (Nikosia /lõunaosa/, Ajia Napa, Limassol, Larnaca, Paphos ja teised linnad-asulad, Aphrodite kohad /kaljud, allikas/, Tróodose mäestik ja Olümpose mägi /1953 m/);

⁸ Neil on käsil hästi rahastatud uurimisprojekt Eesti, teiste Balti riikide, Soome ja teiste Skandinaavia riikide saunadest.

⁹ Professor Cannataci töötab veel Belgias Genti Ülikoolis, on töötanud Pariisis ning olnud töösuhetes ÜRO-s ja Euroopa Liidu institutsioonides.

- Põhja-Küprose Türgi Vabariik /nn Põhja-Küpros/ – seda riiki tunnustavad ainult Türgi ja osa Aserbaidžaanist /Nahhitševani AV/; ÜRO ja ükski teine riik ei tunnusta (Nikosia /põhjaosa/, Kyrenia, Kyrenia mäed /1024 m/, Famagusta jt linnad-asulad);
- Leedu (Vilnius, Klaipėda, Palanga);
- Läti (Riia, Jūrmala, Cēsis, Sigulda, Valka jt);
- Norra (Lapi-Saami, Kirkenes ja Põhja-Jäämere äärne rannik, Lohijoki);
- Poola (Varssavi jt);
- Prantsusmaa (Pariis, Versailles);
- Rootsi (Stockholm, Göteborg, Falun, Sigtuna, Saltsjöbaden, Uppsala, Vadstena ja teised linnad-asulad; sh Gotland/Visby, Öland; lisaks mitmed kämpingud);
- Rumeenia (Bukarest, Constanța);
- Saksa DV (Berliin, Chemnitz, Dresden, Erfurt, Jena, Leipzig, Weimar jt);
- Saksamaa LV (Altenholz, Darmstadt, Düsseldorf, Eckernförde, Kiel, Frankfurt /Main/, Flensburg, Hamburg, Hamburger Hallig, Heidelberg, Heilbronn, Husum, Itzehoe, Koblenz, Köln, Laboe, Leipzig, Limburg /an der Lahn/, Lübeck, Travemünde, Mainz, München, Neumünster, Norderf, Nürnberg, *Oberursel (Frankfurdi /Main/ lähedal, ca 20 km põhjas; tuhatstatud Manfredi urn on maetud linna kalmistule – ootab külastamist!)*, Osnabrück, Paderborn, Plön, Potsdam, Rendsburg, Rheini jõgi, Schilksee-Strande, Schleswig, Stuttgart /MB muuseum + Sinsheim, Sindelfingen jt autotööstusega seotud linnad/, Schwarzwald, Schwäbisch Hall, Schönebergerstrand, Taunus, Wolfsburg, Warderi küla (Kielist ca 30 km, sõber Manfredi kodu); pooled liidumaad nende pealinnade ja linnade-asulatega, sh Rügeni ja Helgoland'i saar; rendilennukiga Schleswig-Holsteini kohal koos tütar Mari-Liis'iga /piloodiks oli prof. dr. Manfred O. E. Hennies/);
- Soome (Helsinki, Espoo, Vantaa, Hämeenlinna, Imatra, Lahti, Lappeenranta, Oiti, Porvoo, Rovaniemi, Savonlinna, Tammisaari, Turu, Naantali ja paljud teised linnad-asulad, sh Lapi-Saami /Inari, Kemijärvi, Rovaniemi, Savukoski, Sodankylä, Utsjoki/, Lohijoki, Lõuna-Soome lään (sh Rautjärvi vald ja küla), Ahvenamaa/ Maarianhamina jt; lisaks mitmed kämpingud);
- Šveits (sh Zürich, Genf, Lausanne, Luzern jt)
- Taani (Kopenhagen, Frederiksberg, Ålborg jt, Aerö-Ærø saar; lisaks mitmed kämpingud);
- Tai (Bangkok, Pattaya jt);
- Tšehhoslovakkia (Praha, Karlovy Vary, Mariánské Lázně jt);
- Ukraina (Kiiev, Krimm /Foros, Bahtšisarai, sh B. Väravad mäekurus (1972); Alupka, Alušta, Jalta /sh Botaanikaed/, Ai-Petri mägi /1234 m/, Pääsuke pesa, Sevastopool, Simferopool, Gursuf jt/);
- Ungari (Budapest, Szeged, Pécs, Kaposvár, Siófok-Balaton, Szombathely, Kőszeg, Sopron, Győr);
- Venemaa (Sankt-Peterburg /Peterburi/, eeslinnad: Peterhof /Petrodvorets/, Puškino /Tsarskoje Selo/, Pavlovsk ja nende ümbrus, Karjala kannas: Saima kanal – Viiburi; Mineralnõje Vodõ, Veliki Novgorod, Novorossiisk, Petseri /mungaklooster jm/, Irboska, Pihkva ja selle kirjanduslik lähiümbrus /Puškini mäed, Mihhailovskoje, Svjatogorski klooster/, Adler – Punane Lageda – Adler (Красная поляна; autobussi ja helikopteri) jt);
- konverentsiturismireisid ja teised tööalased lähetused (lennuk, rong, autobuss; kohapeal sõiduaudod), sh eraldi laeva- ja autoreisid:
 - Armeenia (Jerevan, Sevani järv);
 - Austria (Viin, Innsbruck, Salzburg jt);
 - Belgia (Brüssel, Brügge jt);
 - Bulgaaria (Sofia, Varna jt.: väikeettevõtlusega tutvumine);

- Georgia (Tbilisi, Kutaisi, Poti, Zugdidi, Telavi, Mtskheta ning teised linnad ja piirkonnad, sh korduvalt Abhaasia linnad /Suhumi, Gagra, Novõi Afon, Pitsunda/ ja teised piirkonnad /Salme küla jt/);
- Kasahstan (Alma-Ata + ümbruskond; Medeo);
- Kreeka (Kreet /Irakleio ja teised linnad/; Thessaloniki, Chalkidike poolsaar / Kassándra, Olümpose mägi jt/);
- Leedu (Vilnius, Kaunas, Palanga);
- Läti (Riia, Jūrmala);
- Moldova (Kišinjov/Chişinău);
- Prantsusmaa (Strasbourg);
- Saksamaa LV (Berliin, Kiel, Frankfurt /Main/, Bergneustadt, Greifswald, Neubrandenburg, Osnabrück, Paderborn, Prieros (Berliini lähedal – Naturpark Dahme-Heidesee – järvistu), Rosstock, Warnemünde, Bremen, Merseburg, Halle/Saale, Stralsund, Wismar, Wardeni küla (Kielist ca 30 km, sõber Manfredi kodu); pooled liidumaad nende pealinnade ja linnade-asulatega, sh Rügeni saar ja sealsed linnad-asulad;
- Soome (Helsinki, Tampere);
- Türgi (Antalya ning suur osa lõunaranniku teisi linna ja piirkondi; Pamukkale, Izmir);
- Ukraina (Kiiev, Harkiv, Odessa, Tšernovtš/Tšernivtsi; Krimm: Foros, Jalta, Sevastopol, Simferopol jt/);
- Usbekistan (Taškent);
- Valgevene (Minsk);
- Venemaa (Moskva, Sankt-Peterburg /Peterburi/, Sotši /sh Adler, Kudepsta, Punane Lageda jt/, Togliatti /sh VAZ-i autotehas/, Krasnodar, Voronež, Pihkva, Petseri, Irboska jt).

E-post: isiklik ja firma Mattimar OÜ: mattir@mattimar.ee;

Tartu Ülikoolis: matti.raudjarv@ut.ee;

Firma kodulehekül: www.mattimar.ee

Teenistuskäik / Career. Institution and position

Vt. varasemat CV-d ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 87–89 / See previous CV also from the scientific journal 1–2/2019, p. 87–89.

2021 – Tartu Ülikooli sotsiaalteaduste valdkonna emeriidi staatuses (Associated Professor Emeritus /emeriidotsent-kaasprofessor/) emeriitdotsentide üksuses; tasu määratud alates 01.03.2021 (01.03.2021: digitöövoos menetluse kinnitanud TÜ sotsiaalteaduste valdkonna dekaan; 03.03.2021: TÜ personaliosakonnas menetlus lõpule viidud ja emeriiditasu saamiseks esitatud);

2019/2020. õppeaastast – Georgia Tehnikaülikool, valitud teist korda (november 2019, kuna koormus ja vastutus suurenesid) Insenerimajanduse, meediatehnoloogia ja sotsiaalteaduste teaduskonna insenerimajanduse osakonna külalisprofessoriks ning doktorirõppe programmi välismaiseks juhiks (e-mail: 2.11.2019) ja doktorantide kaasjuhendaja (osakonna otsus 15.11.2019; e-mail samal päeval);

2018/2019. õppeaastast – Georgia Tehnikaülikooli Insenerimajanduse, meediatehnoloogia ja sotsiaalteaduste teaduskond, insenerimajanduse osakonna külalisprofessor; doktoriõppe programmi välismaine juht;

2018/2019. õppeaastast – Tbilisi Riiklik Ülikooli majandusteaduskonna külalisprofessor; doktorantide kaasjuhendaja.

Haridustee / Education

Vt. varasemat CV-d ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 89–92 / See previous CV also from the scientific journal 1–2/2019, p. 89–92.

2022

27.10.2022: Interneti kaudu osalemine Berliinis toimunud Friedrich-Ebert-Stiftungi ja Saksamaa Ametiühingute Keskliidu konverentsil „**Proaktiivne struktuuripoliitika sotsiaalselt õiglaseks, piirkondlikuks ümberkujundamiseks**“. Ettekannetega esinesid erinevate Saksamaa liidumaade sotsiaalvaldkondade ministrid; osalema olid kutsutud ka esindajad nn Ida-Euroopa riikidest, sh Matti Raudjärv;

2021–2022 **Academia Pernaviensise** akadeemilisel mõttekodal (TÜ Pärnu Kolledži raamatukogu baasil) osalemine Interneti teel;

2021 Eesti Kunstimuseumi, sh KUMU poolt korraldatud virtuaalsündmused ja -tuurid Tallinna muuseumide näitustel; online (ZOOM);

2020–2021 * SA Erametsakeskuse, Erametsaliidu ja metsaühistute ning ametkondade (Abistav Metsaühistu MTÜ; Ambla metsaühistu, Eesti Kaugmetsaomanike Liit, Tallinna metsaomanike selts; Maaeluministeerium koostöös Põllumajandus- ja Toiduametiga) poolt korraldatud online (ZOOM jt) seminarid (jaanuar – aprill) erametsaomanikele (ca 30 tundi);

* Eesti Panga ja SEB panga veebiseminarid Eesti majanduspoliitika ja majanduse arengu erinevatel teemadel; online (ZOOM).

Organisatsiooniline ja administratiivne tegevus / Managerial and administrative work

Vt. varasemat CV-d ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 92–93 / See previous CV also from the scientific journal 1–2/2019, p. 92–93.

2021

Georgia Tehnikaülikool (Tbilisi, Georgia) ja Kutaisi Riiklik Ülikool /Akaki Tsereteli State University/ rahvusvaheline teadusfoorum **online’is** 22. oktoobril 2021 teemal: “Modern Trends in Economics, Technology and Education” / «Современные тренды в экономике, технологиях и образовании», pühendatud 100-aastasele Georgia Tehnikaülikoolile, *organiseerimiskomitee liige*;

Krasnodaris (Venemaa), Kubani Riikliku Ülikooli (Kubani RÜ) poolt 19.–22. aprillil 2021 rahvusvahelise distants-formaadis (online) teaduslik-praktilise konverentsi „Venemaa majanduslik areng pandeemia tingimustes: eneseisolatsiooni anatoomia, globaalne täielik sulgemine ja online’i tulevik“ *organiseerimiskomitee liige* (Kubani RÜ teadus- ja innovatsiooniprotektori M. V. Šarafani käskkiri nr. 539, 12.04.2021);

2020

Tartu Ülikooli Ametiühingu seeniorliige (alates 17.12.2020);

2020

Georgias (Gonio-Batumi) 23.–31. mai 2020 – rahvusvahelise teaduslik-praktilise foorumi „Majandusliku arengu rahvuslikud mudelid: eile, täna, homme“ organiseerimiskomitee liige (koroonaviiruse COVID-19 tõttu jäeti foorum ära);

1984, 1994 – Eestis toimuva majanduspoliitika-alase teaduskonverentsi (alates 1996 rahvusvaheline) peakorraldaja (1984, 1994–2012 Võrkas ja alates 2013 – Jämedal);

1984, 1994 – rahvusvahelise kolmekeelse eelretsenseeritud teadusajakirja¹⁰ „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ asutaja, koordinaator ja peatoimetaja;

2019

16.–20.10.2019 toimunud järjekordsel, maailma suurimal Frankfurdi (Maini) raamatumessil oli Berliini Teaduskirjastuse (Berliner Wissenschafts-Verlag; meie ajakirja pikaajaline koostööpartner) väljapanekute seas esindatud ka meie kolmekeelne rahvusvaheline teadusajakiri „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“; peatoimetaja: Matti Raudjärv.

Tunnustused / Recognitions

Vt. varasemat CV-d ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 93 / See previous CV also from the scientific journal 1–2/2019, p. 93.

2024

THE (Times Higher Education / Timesi kõrgharidus; London, Ühendkuningriik) ülemaailmne akadeemilise maine uuringus [THE's (Times Higher Education) Global Academic Reputation Survey] osaleja. Matti Raudjärv valiti teist korda uuringus osalejaks varasema /2022/ korrektse hinnangu andmise ja tema poolt avaldatud teaduspublikatsioonide põhjal.

2022

THE (Times Higher Education / Timesi kõrgharidus; London, Ühendkuningriik) ülemaailmne akadeemilise maine uuringus [THE's (Times Higher Education) Global Academic Reputation Survey] osaleja. Uuringus osalejaks valitud Matti Raudjärve poolt avaldatud teaduspublikatsioonide põhjal.

2021

Rahvusvaheliselt kõrgelt hinnatud andmebaasi Elsevier-SCOPUS töötajate poolt kolmekeelses rahvusvahelises eelretsenseeritud teadusajakirjas „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ avaldatud artiklite ja autorite lisamiseks SCOPUS-e andmebaasi aprillis-mais 2021 (artiklid algusega aastast 2019; taotlus oli esitatud juba aastatel 2015–2016); **Matti Raudjärv**: ajakirja asutaja (1984) ja toimetaja (1984–2006) ning peatoimetaja (alates 2007).

¹⁰ Paljude teiste rahvusvaheliste andmebaaside kõrval on alates 2019 eelnimetatud teadusajakiri aktsepteeritud ka Scopus'e poolt. Vastavalt saavutatule on ajakiri aastast 2019 ETIS-e tasemel 1.1 (seni oli ajakiri ETIS-e tasemel 1.2 /2007–2019/ ning kuni aastani 2006 ETIS-e tasemel 3.1 /1994–2006/).

2021

Monograafia: **Raudjärv, M.** (1995). Sissejuhatus majanduspoliitikasse: teoreetilised põhialused ja kategooriad. Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond, majanduspoliitika õppetool. Tallinn: Mattimar, 83 lk. Monograafiat sooviti digiteerida Eesti Rahvusraamatukogu ettepanekul, digitaalarhiivis Digar (autoriõiguse juhtiva spetsialisti Henrik Uustalo e-mail: 11.02.2021); Eesti Rahvusraamatukogu digiteerib EODOPEN raames *kultuuriloolisi teoseid*. EODOPEN projektis osaleb 15 raamatukogu 11-st Euroopa riigist:

- Austria (Tirooli Ülikooli /Innsbruck/ Raamatukogu ja Regionaalraamatukogu);
- Eesti (Tartu Ülikooli Raamatukogu, Eesti Rahvusraamatukogu);
- Itaalia (Nicolaus Copernicuse Ülikooli Raamatukogu /Torino/);
- Leedu (Vilniuse Ülikooli Raamatukogu);
- Portugal (Portugali Rahvusraamatukogu);
- Rootsi (Rootsi Rahvusraamatukogu);
- Saksamaa LV (Greiswaldi Ülikooli Raamatukogu, Regensburgi Ülikooli Raamatukogu);
- Slovakkia (Morava Raamatukogu Brnos, Slovakkia teadus- ja tehnikateabe keskus);
- Sloveenia (Sloveenia ja Rahvus- ja Ülikooliraamatukogu);
- Tšehhi Vabariik (Olomouci Teadusraamatukogu; Tšehhi Teaduste Akadeemia Raamatukogu);
- Ungari (Széchényi rahvusraamatukogu).

Projekti eesmärk on digiteerida 15 000 teost üle Euroopa ning need üldsusele avalikus võrgus kättesaadavaks teha.

2020

Rahvusvahelise USA teadusajakirja „*International Journal of Business and Economics Research*“ (New York) ettepanek koostööks: artikli kirjutamine nende ajakirjale, retsen-sendiks ja toimetuspõukogu liikmeks asumine. *Ajakirja kirjastuse büroo assistendi Athena Duncan'i e-mailid: 13.08.2020 ja 23.08.2020* (vastatud ja nõusolek antud: 3.09.2020);

2019

Rahvusvahelise kõrgelt hinnatud andmebaasi Elsevier-SCOPUS Nõukogu tunnustamine ja aktsepteering kolmekeelse rahvusvahelise eelretsenseeritud teadusajakirja „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ lisamiseks SCOPUS-e andmebaasi alates aastast 2019; ajakirja asutaja (1984) ja toimetaja (1984) ning peatoimetaja (2007): Matti Raudjärv (personaalsed e-mailid SCOPUS-elt:

* 2.06.2019 /teade Nõukogu poolsest aktsepteeringust/;

* 24.09.2019 /lepingukaardi allkirjastamine/;

* 4.11.2019 /kinnitus ajakirjas avaldatud artiklite lisamiseks andmebaasi lähema kuu aja jooksul/;

2019

Eakate sünnipäevaliste-juubilaride pidulik tunnustamine Tallinna Pirita linnaosas, Pirita Vabaajakeskuses (Pirita linnaosa vanema Tõnis Liinat'i vastuvõtt 2.08.2019);

Tallinna linnapea Mihhail Kõlvart'i kirjalik 70. sünnipäeva õnnitlus (5.08.2019).

2017

23. veebruaril kell 12 tähistas Tartu Ülikool peahoone aulas Eesti Vabariigi 99. aastapäeva kontsertaktusega. Aastapäevale pühendatud kontsertaktuse avas kõnega Tartu Ülikooli rektor professor Volli Kalm. Kontsertaktusel anti 23-le ülikooli töötajale üle **Tartu ülikooli aumärk**, millega tunnustatakse ülikooli töötajaid eriti heade töösaavutuste eest. Aumärgi sai ka Matti Raudjärvi.

Teaduskraadid ja -kutsed / Research degrees and professions

Vt. varasemat CV-d ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 93–94 / See previous CV also from the scientific journal 1–2/2019, p. 93–94.

Teadustöö põhisuunad / Main directions of research

Vt. varasemat CV-d ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 94–95 / See previous CV also from the scientific journal 1–2/2019, p. 94–95.

C. Regionaal- ja kohaliku omavalitsuse poliitika kui struktuuripoliitika osa Eestis ja Euroopa Liidus, samuti teistes riikides (näiteks, Georgias, Ukrainas, Venemaal jm).

Uurimissuund kujunes seoses edukate stažeerimistega 1989–1990 ja järgnevatel aastakümnetel paljudes Saksamaa LV, Austria, Georgia, Ukraina ja Venemaa ülikoolides stažeerides või teaduskonverentsidel osaledes ja seal esinedes-diskuteerides.

D. Teenused ja teenuste osutamise poliitika Eestis, Euroopa Liidus ja teistes riikides.

Uurimissuund kujunes seoses eduka stažeerimisega 2015–2016 Saksamaa LV-s (Kieli Maailmamajanduse Instituut /dr Claus-Friedrich Laaser ja dr Klaus Schrader), lisaks lõputööde juhendamine TÜ Pärnu Kolledžis.

E. Majandus 4.0 ja erinevate rahvamajandusharude (näiteks, Tööstus 4.0; Energeetika 4.0 jt) arengud kaasajal.

Uurimissuund kujunes seoses eduka stažeerimisega 2006, 2010, 2015–2016 Saksamaa LV-s (Greifswaldi Ülikool /professor dr. Armin Rohde/; Kieli Rakendusülikool /prof. Ruth Boerckel; kuni 2018 ka emeriitprofessor dr. Manfred O. E. Hennies (1938–2019)/ ning töö Kieli Maailmamajanduse Instituudis /dr. Klaus Schrader; kuni 2019 ka dr. Claus-Friedrich Laaser (alates oktoobrist 2019 pensionil)/ ja Kieli raamatukogus ZBW).

Teaduspublikatsioonide üldarv / Total number of scientific publications

Vt. varasemat CV-d ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 95 / See previous CV also from the scientific journal 1–2/2019, p. 95.

Seisuga 1.01.2024 oli autoril avaldatud **331** teadustööd, nendest:

I. Monograafiad / Monographs – 21

II. Teaduslikud artiklid rahvusvahelise levikuga väljaannetes / Research papers in publications of international circulation – 155

181 tööd on avaldatud (enamik väljaspool Eestit) inglise keeles (79 tööd), saksa keeles (62 tööd) ja vene keeles (44 tööd).

NB! Lisaks on autori poolt eesti ja vene keeles nii Eestis kui endise Nõukogude Liidu teistes nn liiduvabariikides (Armeenias, Kasahstanis, Lätis, Leedus, Usbekistanis, Valgevenes, Vene-maal jm) rohkem kui 30 konverentsi teesid (nn noorte majandusteadlaste perioodil, aastatel 1976–1982) avaldatud, mida autor täna enam ei loe eriti olulisteks publikatsioonideks (kuigi olid vajalikud kirjutamisharjumise kujunemisel ning konverentsidel osalemistel-esinemistel). Seega on seisuga 31.12.2024 avaldatud rohkem kui 360 teadustööd.

Thus, as of 31.12.2024, more than 360 research papers have been published.

Osalemine nõukogudes, erialaseltsides jm / Participation in councils, professional societies, etc.

Vt. varasemat CV-d ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 95–96 / See previous CV also from the scientific journal 1–2/2019, p. 95–96.

2016 – ESI (European Scientific Institute, asukoht Roomas) ajakirja „European Scientific Journal“ (ESJ), International Editorial Team, Editorial Board;

ESJ – Editorial Committee (liige alates 26.03.2016; sotsiaalteaduste toimetuse kolleegiumi liige, retsensent).

2016 – Georgia Tehnikaülikooli ja Georgia Inseneride Akadeemia teadusajakirja „Business-Engineering“ (ilmub kord kvartalis) toimetuskolleegiumi liige-toimetaja.

Juhendatud lõputööd ja väitekirjad / Supervised theses and dissertations:

1. Lõputööde juhendamine / Tutoring theses

Vt. varasemat CV-d ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 96 / See previous CV also from the scientific journal 1–2/2019, p. 96.

Pärast 2019 käsunduslepingu lõppemist (30.06.2019) Tartu Ülikoolis ei ole Eestis enam lõputöid ega muid töid juhendanud.

2. Juhendamisel väitekirjad / Supervised theses

Vt. varasemat CV-d ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 96–97 / See previous CV also from the scientific journal 1–2/2019, p. 96–97.

2019 – George Dekanozishvili, doktorant; (juh-d) Aleqsandre Sichinava (Georgia), Matti Raudjärv (Eesti); teema: Dünaamilised meetodid investeerimisprojektide hindamisel (*Dynamic Methods for Evaluating of Investment Projects*); Georgia Tehnikaülikool, insenerimajanduse, meediatehnoloogia ja sotsiaalteaduste teaduskond (Georgia, Tbilisi);

2017 – Erekle Zandania, doktorant; (juh-d) Irina Gogorishvili (Georgia), Matti Raudjärv (Eesti); teema: *Economic Policy of Local Self-government Development in Samegrelo and Upper Svaneti Region* (Kohaliku omavalitsuse majanduspoliitika Samegrelo ja Ülem-Svaneti regiooni arendamisel), Tbilisi Riiklik Ülikool, majandusteaduskond (Georgia)

3. Juhendatud väitekirjad / Supervised Dissertations

Vt. varasemat CV-d ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 97 / See previous CV also from the scientific journal 1–2/2019, p. 97.

Pärast 2019 käsunduslepingu lõppemist (30.06.2019) Tartu Ülikoolis ei ole Eestis enam õppetööga tegelenud.

Alljärgnev juhendamine oli viidatud ajakirjas (1–2/2019) välja jäänud:

- Eve Abel, magistrikraad, 2013, (juh-d) Matti Raudjärv, Lauri Tabur; *Eesti Ida-Virumaa suunalise regionaalpoliitika mõjude ex-ante analüüs Sisekaitseakadeemia näitel* (The Ex-ante Analysis of Estonian Directional Regional Policy Towards to East-Virumaa at the Example of Estonian Academy of Security Sciences /EASS/), Tartu Ülikool /TÜ/, TÜ Pärnu Kolledž).

II. LISAD CV-le / APPENDICES to the CV:

Lisad 1–6 / Anlagen 1–6 / Appendices 1–6

1. Matti Raudjärve olulisemad teaduspublikatsioonid / Scientific publications of Matti Raudjärv

Vt. ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 149–169 / See previous CV also from the scientific journal 1–2/2019, p. 149–169.

Teaduspublikatsioonide üldarv:

Total number of research publications:

Seisuga 31.12.2024 oli autoril avaldatud 331 teadustööd,¹¹ nendest:

As of 31.12.2024, the author had **331** publications, including:

I. Monograafiad / Monographs – 21

II. Teaduslikud artiklid rahvusvahelise levikuga väljaannetes / Research papers in publications of international circulation – 155

II a. Rahvusvahelise levikuga teadusväljaannetes avaldatud eessõnad / Prefaces published in publications of international circulation – 8

III. Muud teaduslikud artiklid / Other research papers – 57

III a. Muud teadusväljaannete eessõnad / Prefaces to other research publications – 12

IV. Konverentside teesid / Conference abstracts – 66

V. Muud publikatsioonid / Other publications – 12

* * *

¹¹ Lisaks on autori poolt eesti ja vene keeles nii Eestis kui endise Nõukogude Liidu teistes nn liidu-vabariikides (Lätis, Leedus, Valgevenes, Venemaal, Armeenias, Usbekistanis jm) rohkem kui 30 konverentsi teesid (nn noorte majandusteadlaste perioodil, aastatel 1976–1982) avaldatud, mida autor ei loe eriti olulisteks publikatsioonideks ning neid pole siinjuures arvesse võetud (neid teese lisaks arvestades oleks autoril seisuga 01.09.2023 rohkem kui 350 publikatsiooni). Need olid aga sageli sellised kirjutised, et esineda konverentsidel, osaleda diskussioonides ning õigustada tööalaseid lähetusi. Nende teeside maht oli tavaliselt kuni 3 lehekülge ja konverentside korraldajate poolt ette määratud. Küll aga aitasid need kirjutised kaasa eeskätt teaduslase kirjaväisi arendamisele ja teadusettekannete tegemisel kogemuste omandamisele.

VI. Käsikirjalised tööd / Manuscripts – 17 (teadustööde aruanded ja Tartu Ülikooli majandusteaduskonna Avatud Ülikooli õppevahendid / research reports and teaching aids for the Open University of the Faculty of Economics and Business Administration of the University of Tartu).

180 tööd on avaldatud väljaspool Eestit: inglise keeles (79 tööd), saksa keeles (62 tööd) ja vene keeles (44 tööd).

180 papers have been published outside Estonia: in English (79 papers), German (62 papers) and Russian (44 papers).

Seega on seisuga 31.12.2024 avaldatud rohkem kui 360 teadustööd.

Thus, as of 31.12.2024, more than 360 research papers have been published.

* * *

Teadusartiklid rahvusvahelise levikuga väljaannetes / Research papers in publications of international circulation

Vt. ka teadusajakirjast 1–2/2019, p. 149–169 / See also from the scientific journal 1–2/2019, p. 149–169.

Aastatel juuni 2019–2023 on ilmunud 59 publikatsiooni:

Raudjärv, M. (2019). Saateks – allkirjutanu oma kaasteelistest / Zum Geleit – der Unterzeichnende über seine Weggefährten / Foreword – the undersigned about his colleagues. Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 1–2, pp. 38–52.

Raudjärv, M. (2019). Eesti palgapoliitika mõned aspektid / Einige Aspekte der estnischen Gehaltspolitik / Certain aspects of the Estonian wages policy. Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 1–2, pp. 73–79.

Raudjärv, M. (2019). Prof. Dr. Peter Hoss (25.04.1937–21.12.2018). In memoriam (eesti keeles) / Prof. Dr. Peter Hoss (25.04.1937–21.12.2018). In memoriam (in Deutsch) / Prof. Dr. Peter Hoss (25.04.1937–21.12.2018). In memoriam (in English) / Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 1–2, pp. 109–118.

Raudjärv, M. (2019). Kolmkümmend viis aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirjast „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ / Fünfunddreißig Jahre seit der ersten, sog. Schiffskonferenz und seit Gründung der Zeitschrift „Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik“ / Thirty-five years from the first, so-to-say ship conference and the foundation of journal „Estonian Discussions on Economic Policy“. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 1–2, pp. 119–135.

Raudjärv, M. (2019). Päikesekell ja Tartu Ülikool Pärnus (1699 ... 2004 ... 2019) / Sonnenuhr und Universität Tartu in Pärnu (1699 ... 2004 ... 2019) / Sundial and University of Tartu in Pärnu (1699 ... 2004 ... 2019). Estonian Discussions on Economic Policy: 100 years of the Estonian-language University of Tartu / 320 years from the

temporary relocation of the University of Tartu to Pärnu (1699–1710) / 15 years of the Sun Dial in front of the University of Tartu in Pärnu / 30 years from the Baltic Way / 30 Years from the Reinstatement of Local Governments in Estonia and from the Fall of the Berlin / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: 100 Jahre estnischsprachige Universität Tartu / Vor 320 Jahren zog die Universität Tartu nach Pärnu (1699–1710) / 15 Jahre Sonnenuhr vor der Universität Tartu in Pärnu / 30 Jahre nach der Baltischen Kette / 30 Jahre seit Wiederherstellung der lokalen Selbstverwaltungen in Estland und dem Berliner Mauerfall / Eesti majanduspoliitilised väitlused: 100 aastat eestikeelset Tartu Ülikooli/ 320 aastat Tartu Ülikooli asumisest Pärnusse (1699–1710) / 15 aastat Päikesekella Tartu Ülikooli ees Pärnus / 30 aastat Balti ketist / 30 aastat kohaliku omavalitsuse taastamisest Eestis ja Berliini müüri langemisest. No. 3–4, pp. 29–30.

Raudjärv, M. (2019). 23. august 1989–2019 – kolmkümmend aastat Balti ketist / 23. August 1989–2019 – dreissig Jahre Baltische Kette / 23 August 1989–2019 – Thirty Years from the Baltic way. Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 3–4, pp. 31–37.

Hennies, M. O. E. (10.09.1938–18.10.2019),

Raudjärv, M. (2019). Struktuuriprobleemid Euroopa Liidus. *Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast* / Strukturprobleme in der Europäischen Union. *Gedanken zur gegenwärtigen Situation* / Structural Problems in the European Union. *Introductory Thoughts on the Current Situation*. Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 3–4, pp. 48–53.

Aavasalu, T., Raudjärv, M. (2019). Factors Influencing Business Development in Estonia (the Case of North Sakala Rural Municipality) / Ettevõtluse arengut mõjutavad tegurid Eestis (Põhja-Sakala valla näitel). Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 3–4, pp. 55–59 (lisaks eesti keelne täisartikkel CD-l).

Lepiste, K., Raudjärv, M. (2019). Impact of the Administrative Reform on the Provision of Public Services in Estonia (the Case of Small Settlements of the Jõgeva County) / Haldusreformi mõju avalike teenuste osutamisel Eesti väikeasulates (Jõgeva maakonna väikeasulate näitel). Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 3–4, pp. 75–81 (lisaks eesti keelne täisartikkel CD-l).

Raudjärv, M. (2019). Emeriitprofessor dr. rer. pol. Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019). In memoriam / Professor Emerit. Dr. rer. Pol. Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019). In memoriam / Professor Emerit. Dr. rer. Pol. Manfred O. E. Hennies (10.09.1938–18.10.2019). In memoriam. Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 3–4, pp. 93–121.

Raudjärv, M. (2019). Sünnipäevakonverents „Tartu Ülikooli majandusteaduskond – 80“. Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirt-

schafspoliitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 3–4, pp. 132–133.

Raudjärv, M. (2019). Jäned 2019: rahvusvaheline XXVII majanduspoliitika teaduskonverents / Jäned 2019: die XXVII. internationale Wissenschaftskonferenz für Wirtschaftspolitik / Jäned 2019: XXVII International Scientific Conference on Economic Policy. Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 3–4, pp. 134–139.

Raudjärv, M. (2019). Saksamaal – külalisena autode suurtootja Daimler AG tütar- ettevõtte Mercedes-Benz / In Deutschland – zu Besuch beim Tochterunternehmen Mercedes-Benz des großen Autoherstellers Daimler AG / In Germany – Visiting the Mercedes-Benz Subsidiary of the Large Car Manufacturer Daimler AG. Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 3–4, pp. 140–153.

Raudjärv, M. (2020). Pensionid ja vaesus Eestis, Euroopa Liidus ning mujal maailmas. *Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast* / Renten und Armut in Estland, in Europäischen Union und in anderen Ländern der Welt. *Gedanken zur gegenwärtigen Situation* / Pensions and Poverty in Estonia, the European Union and the Rest of the World. *Introductory Thoughts on the Current Situation*. Estonian Discussions on Economic Policy: 100 years from signing the Peace Treaty of the Estonian War of Independence in Tartu (2.02.1920) / 100 years from the first Constitution of the Republic of Estonia (was in effect from 1920 to 1933) / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Vor 100 Jahren wurde der Friedensvertrag von Tartu unterzeichnet (2.02.1920) / Vor 100 Jahren trat die erste Verfassung der Republik Estland (in Kraft 1920–1933) / Eesti majanduspoliitilised väitlused: 100 aastat Eesti Vabadussõja rahulepingu allakirjutamisest Tartus (2.02.1920) / 100 aastat Eesti Vabariigi esimesest Põhiseadusest (kehtis aastatel 1920–1933). Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 1–2, pp. 33–42.

Raudjärv, M. (2020). The year 2020 – Risky Reality and Socio-economic Expectations in Estonia and in the Rest of the World (on the Background of COVID-19) / Aasta 2020 – ohtlik reaalsus ja majanduspoliitilised ootused Eestis ning mujal maailmas (COVID-19 taustal). Estonian Discussions on Economic Policy: 100 years from signing the Peace Treaty of the Estonian War of Independence in Tartu (2.02.1920) / 100 years from the first Constitution of the Republic of Estonia (was in effect from 1920 to 1933) / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Vor 100 Jahren wurde der Friedensvertrag von Tartu unterzeichnet (2.02.1920) / Vor 100 Jahren trat die erste Verfassung der Republik Estland (in Kraft 1920–1933) / Eesti majanduspoliitilised väitlused: 100 aastat Eesti Vabadussõja rahulepingu allakirjutamisest Tartus (2.02.1920) / 100 aastat Eesti Vabariigi esimesest Põhiseadusest (kehtis aastatel 1920–1933). Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 1–2, pp. 65–68 (102–116, CD-ROM).

Raudjärv, M. (2020). Estonia: Jäned 2020 – XXVIII scientific conference on economic policy (25.–27.06.2020) and COVID-19 / Estland: Jäned 2020 – XXVIII. wirtschaftspolitische Konferenz (25.–27.06.2020) und COVID-19 / Eesti: Jäned 2020 – XXVIII majanduspoliitika teaduskonverents (25.–27.06.2020) ja COVID-19. Estonian Discussions on Economic Policy: 100 years from signing the Peace Treaty of the

Estonian War of Independence in Tartu (2.02.1920) / 100 years from the first Constitution of the Republic of Estonia (was in effect from 1920 to 1933) / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Vor 100 Jahren wurde der Friedensvertrag von Tartu unterzeichnet (2.02.1920) / Vor 100 Jahren trat die erste Verfassung der Republik Estland (in Kraft 1920–1933) / Eesti majanduspoliitilised vältlused: 100 aastat Eesti Vabadussõja rahulepingu allakirjutamisest Tartus (2.02.1920) / 100 aastat Eesti Vabariigi esimesest Põhiseadusest (kehtis aastatel 1920–1933). Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 1–2, pp. 91–96.

Aavasalu, T.; Raudjärv, M. (2020). Factors Influencing the Development of Business Activities and Services in Estonia after the Administrative Reform. Business-Engineering: Quarterly refereed and reviewed international scientific journal. Georgian Technical University; Georgian Academy of Engineering: No. 1–2, 2020, pp. 9–17.

Raudjärv, M. (2020). COVID-19: Economic Policy Situation in Estonia and Other Countries (February – May 2020). Business-Engineering: Quarterly refereed and reviewed international scientific journal. Georgian Technical University; Georgian Academy of Engineering: No. 3, pp. 12–14.

Raudjärv, M. – Раудярв, М. (2021). Пандемия – ситуация в Эстонии, экономика и экономическая политика. Экономическое развитие России в условиях пандемии: анатомия самоизоляции, глобальный локдаун и онлайн-будущее. Материалы Международной научно-практической конференции, Краснодар, 19–22 апреля 2021 г. Том 3. Под редакцией профессора И. В. Шевченко. Краснодар: Министерство науки и высшего образования Российской Федерации; Кубанский государственный университет (КГУ), Экономический факультет, 2021, стр. 208–215.

Raudjärv, M.; Tammeorg, R. (2021). Eesti kõrgkoolide konkurentsivõime on ohus – vajalik otsustav tegevus. *Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast* / Die Wettbewerbsfähigkeit der estnischen Hochschulen ist in Gefahr – ein Entschluss wird notwendig. *Einleitende Gedanken zur gegenwärtigen Situation* / Competitiveness of Estonian institutions of higher education is at risk – decisive action required. Introductory thoughts on the current situation. *Introductory Thoughts on the Current Situation*. Estonian Discussions on Economic Policy: 30 years from the restoration of independence of the Republic of Estonia (20 August 1991) / School of Business and Governance of Tallinn University of Technology – 80 / 25 years from the first International Scientific Conference on Economic Policy in Tartu–Värskas / 25 years from the establishment of the regional college, Pärnu College of the University of Tartu in Pärnu / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: 30 Jahre seit Wiederherstellung der Unabhängigkeit der Republik Estland (20. August 1991) / Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät für Technische Universität Tallinn – 80 / Vor 25 Jahren fand die erste internationale Konferenz für Wirtschaftspolitik in Tartu und Värskas statt / Vor 25 Jahren wurde das College Pärnu der Tartuer Universität gegründet / Eesti majanduspoliitilised vältlused: 30 aastat Eesti Vabariigi taasiseseisvumisest (20. august 1991) / Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond – 80 / 25 aastat esimesest rahvusvahelisest majanduspoliitika teaduskonverentsist Tartus – Värskas / 25 aastat regionaalse kolledži, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži asutamisest Pärnus. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 1–2, pp. 33–42.

Raudjärv, M. (2021). Eesti ülikoolides on vaja koolitada majanduspedagooge. *Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast / An der estnischen Universitäten müssen Wirtschaftspädagogen ausgebildet werden. Einleitende Gedanken zur gegenwärtigen Situation / Estonian universities should educate teachers of economics. Introductory thoughts on the current situation. Introductory Thoughts on the Current Situation.* Estonian Discussions on Economic Policy: 30 years from the restoration of independence of the Republic of Estonia (20 August 1991) / School of Business and Governance of Tallinn University of Technology – 80 / 25 years from the first International Scientific Conference on Economic Policy in Tartu–Värskas / 25 years from the establishment of the regional college, Pärnu College of the University of Tartu in Pärnu / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: 30 Jahre seit Wiederherstellung der Unabhängigkeit der Republik Estland (20. August 1991) / Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät für Technische Universität Tallinn – 80 / Vor 25 Jahren fand die erste internationale Konferenz für Wirtschaftspolitik in Tartu und Värskas statt / Vor 25 Jahren wurde das College Pärnu der Tartuer Universität gegründet / Eesti majanduspoliitilised väitlused: 30 aastat Eesti Vabariigi taasiseseisvumisest (20. august 1991) / Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond – 80 / 25 aastat esimesest rahvusvahelisest majanduspoliitika teaduskonverentsist Tartus – Värskas / 25 aastat regionaalse kolledži, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži asutamisest Pärnus. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 1–2, pp. 43–54.

Raudjärv, M. (2021). Financing and Salaries in Estonian Institutions of Higher Education and their Competitiveness / Rahastamine ja palgad Eesti kõrgkoolides ning konkurentsivõime. Estonian Discussions on Economic Policy: 30 years from the restoration of independence of the Republic of Estonia (20 August 1991) / School of Business and Governance of Tallinn University of Technology – 80 / 25 years from the first International Scientific Conference on Economic Policy in Tartu–Värskas / 25 years from the establishment of the regional college, Pärnu College of the University of Tartu in Pärnu / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: 30 Jahre seit Wiederherstellung der Unabhängigkeit der Republik Estland (20. August 1991) / Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät für Technische Universität Tallinn – 80 / Vor 25 Jahren fand die erste internationale Konferenz für Wirtschaftspolitik in Tartu und Värskas statt / Vor 25 Jahren wurde das College Pärnu der Tartuer Universität gegründet / Eesti majanduspoliitilised väitlused: 30 aastat Eesti Vabariigi taasiseseisvumisest (20. august 1991) / Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond – 80 / 25 aastat esimesest rahvusvahelisest majanduspoliitika teaduskonverentsist Tartus–Värskas / 25 aastat regionaalse kolledži, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži asutamisest Pärnus. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 1–2, pp. 76–80 (122–137, CD-ROM).

Raudjärv, M. (2021). 25 aastat esimesest rahvusvahelisest majanduspoliitika teaduskonverentsist Tartus–Värskas (1996) / Vor 25 Jahren fand die erste internationale Konferenz für Wirtschaftspolitik in Tartu und Värskas statt (1996) / 25 years from the first International Scientific Conference on Economic Policy in Tartu–Värskas (1996). Estonian Discussions on Economic Policy: 30 years from the restoration of independence of the Republic of Estonia (20 August 1991) / School of Business and Governance of Tallinn University of Technology – 80 / 25 years from the first International Scientific Conference on Economic Policy in Tartu–Värskas / 25 years from the establishment of the regional college, Pärnu College of the University of Tartu in Pärnu / Estnische Gespräche

über Wirtschaftspolitik: 30 Jahre seit Wiederherstellung der Unabhängigkeit der Republik Estland (20. August 1991) / Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät für Technische Universität Tallinn – 80 / Vor 25 Jahren fand die erste internationale Konferenz für Wirtschaftspolitik in Tartu und Võrskas statt / Vor 25 Jahren wurde das College Pärnu der Tartuer Universität gegründet/ Eesti majanduspoliitilised vältlused: 30 aastat Eesti Vabariigi taasiseseisvumisest (20. august 1991) / Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond – 80 / 25 aastat esimesest rahvusvahelisest majanduspoliitika teaduskonverentsist Tartus–Võrskas / 25 aastat regionaalse kolledži, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži asutamisest Pärnus. Berlin, Tallinn: Berliner Wissenschafts-Verlag; Mattimar, No. 1–2, pp. 130–148.

Raudjärv, M. – Раудярв, М. (2021). COVID-19: Экономическая ситуация и некоторые перспективы в Эстонии. Business-Engineering: Quarterly refereed and reviewed international scientific journal. Georgian Technical University; Georgian Academy of Engineering: No. 3–4, pp. 7–11.

Raudjärv, M. (koostaja), (2022). 390 aastat Tartu Ülikooli asutamisest / 390 Jahre seit der Gründung der Universität Tartu / 390 years since the founding of the University of Tartu. Lisad: fotod Tartu kesklinnast, Tartu Ülikooli peahoonest, aulast, muuseumist, raamatukogust, Kääriku Spordikeskusest ja teistest hoonetest. Estonian Discussions on Economic Policy: 390 years from the establishment of the University of Tartu (1632) / 30 times from conferences: in Võrskas (1984, 1994–2012) and in Jänedal (2013–2022); XXX year of issue journal / The capital of the Republic of Estonia, Tallinn – UNESCO City of Music since 2022; Aggression in Ukraine. Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Vor 390 Jahren wurde die Tartuer Universität gegründet (1632) / 30 Mal von Konferenzen: in Võrskas (1984, 1994–2012) und in Jänedal (2013–2022); XXX Jahrgänge der Zeitschrift / Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn – seit dem Jahre 2022 die Musikstadt der UNESCO / Aggression in der Ukraine. Eesti majanduspoliitilised vältlused: 390 aastat Tartu ülikooli asutamisest (1632) / 30 korda konverentsidest: Võrskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2022) / Eesti Vabariigi pealinn Tallinn – alates 2022. aastast UNESCO muusikalinn; Agressioon Ukrainas. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, No. 1–2, pp. 27–48.

Raudjärv, M. (2022). Eesti Vabariigi valitsused, stabiilsus ja majanduspoliitilised arengud. *Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast* / Regierungen der Republik Estland, die Stabilität und Wirtschaftspolitische Entwicklungen. *Einleitende Gedanken zur gegenwärtigen Situation* / Governments, stability and developments of the economic policy of the Republic of Estonia. *Introductory thoughts on the current situation*. Estonian Discussions on Economic Policy: 390 years from the establishment of the University of Tartu (1632) / 30 times from conferences: in Võrskas (1984, 1994–2012) and in Jänedal (2013–2022); XXX year of issue journal / The capital of the Republic of Estonia, Tallinn – UNESCO City of Music since 2022; Aggression in Ukraine. Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Vor 390 Jahren wurde die Tartuer Universität gegründet (1632) / 30 Mal von Konferenzen: in Võrskas (1984, 1994–2012) und in Jänedal (2013–2022); XXX Jahrgänge der Zeitschrift / Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn – seit dem Jahre 2022 die Musikstadt der UNESCO / Aggression in der Ukraine. Eesti majanduspoliitilised vältlused: 390 aastat Tartu ülikooli asutamisest (1632) / 30 korda konverentsidest: Võrskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2022) / Eesti Vabariigi pealinn Tallinn –

alates 2022. aastast UNESCO muusikalinn; Agressioon Ukrainas. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, No. 1–2, pp. 74–83.

Raudjärv, M. (koostaja). (2022). Aasta 2022 – dotsent, majanduskandidaat Juhani Väljataga, tolleage legendaarne isiksuse 90. sünniaastapäev (5.11.1932–28.05. 1982): *üheksakümmend aastat sünnist ja nelikümmend aastat meie seast lahkumisest* / Jahr 2022 – der 90. Jahrestag der Geburt der damaligen legendären Persönlichkeit, Dozent, Kandidat der Wirtschaftswissenschaften, Juhani Väljataga (5.11.1932–28.05. 1982): *neunzig Jahre seit der Geburt und vierzig Jahre, nachdem er uns verlassen hat* / 2022 – 90th anniversary of the birth of associate professor, candidate of economic sciences Juhani Väljataga, a legendary personality of his time (5.11. 1932–28.05. 1982): *ninety years from his birth and forty years from his death*: Helgi-Annika Reisenbuk. Legendaarne lektor ja unustamatu sõber; Tiit Õim. Mees nagu orkester. Juhani Väljataga mälestuseks; Matti Raudjärv. Alati nooruslik, optimistlik, toetav ja rõõmsameelne *grand old man*. Juhani Väljataga kui mentor. Estonian Discussions on Economic Policy: 390 years from the establishment of the University of Tartu (1632) / 30 times from conferences: in Värska (1984, 1994–2012) and in Jänedal (2013–2022); XXX year of issue journal / The capital of the Republic of Estonia, Tallinn – UNESCO City of Music since 2022; Aggression in Ukraine. Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Vor 390 Jahren wurde die Tartuer Universität gegründet (1632) / 30 Mal von Konferenzen: in Värska (1984, 1994–2012) und in Jänedal (2013–2022); XXX Jahrgänge der Zeitschrift / Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn – seit dem Jahre 2022 die Musikstadt der UNESCO / Aggression in der Ukraine. Eesti majanduspoliitilised väitlused: 390 aastat Tartu ülikooli asutamisest (1632) / 30 korda konverentsidest: Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2022) / Eesti Vabariigi pealinn Tallinn – alates 2022. aastast UNESCO muusikalinn; Agressioon Ukrainas. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, No. 1–2, pp. 114–133.

Raudjärv, M. (koostaja). (2022). Aasta 2022 – meie koostööpartneril, saksa teaduskirjastusel, täitub 60 aastat asutamisest / Das Jahr 2022 – unser Partner, deutscher Wissenschaftsverlag, vollendet 60 Jahre Gründung / The year 2022 – our cooperation partner, German research publishing, completes 60 years of establishment. Estonian Discussions on Economic Policy: 390 years from the establishment of the University of Tartu (1632) / 30 times from conferences: in Värska (1984, 1994–2012) and in Jänedal (2013–2022); XXX year of issue journal / The capital of the Republic of Estonia, Tallinn – UNESCO City of Music since 2022; Aggression in Ukraine. Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Vor 390 Jahren wurde die Tartuer Universität gegründet (1632) / 30 Mal von Konferenzen: in Värska (1984, 1994–2012) und in Jänedal (2013–2022); XXX Jahrgänge der Zeitschrift / Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn – seit dem Jahre 2022 die Musikstadt der UNESCO/ Aggression in der Ukraine. Eesti majanduspoliitilised väitlused: 390 aastat Tartu ülikooli asutamisest (1632) / 30 korda konverentsidest: Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2022) / Eesti Vabariigi pealinn Tallinn – alates 2022. aastast UNESCO muusikalinn; Agressioon Ukrainas. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, No. 1–2, pp. 143–148.

Raudjärv, M. (2022). Kolmkümmend korda teaduskonverentse ja kolmkümmend aastakäiku teadusajakirja „Eesti majanduspoliitilised väitlused“ / Dreissig Wissenschaftskonferenzen und dreissig Jahresgänge der Wissenschaftszeitschrift „Estnische

Gespräche über Wirtschaftspolitik“ / Thirty scientific conferences and thirty annual volumes of the scientific journal *Estonian Discussions on Economic Policy*. *Estonian Discussions on Economic Policy*: 390 years from the establishment of the University of Tartu (1632) / 30 times from conferences: in Värskas (1984, 1994–2012) and in Jänedal (2013–2022); XXX year of issue journal / The capital of the Republic of Estonia, Tallinn – UNESCO City of Music since 2022; Aggression in Ukraine. *Estonische Gespräche über Wirtschaftspolitik*: Vor 390 Jahren wurde die Tartuer Universität gegründet (1632) / 30 Mal von Konferenzen: in Värskas (1984, 1994–2012) und in Jänedal (2013–2022); XXX Jahrgänge der Zeitschrift / Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn – seit dem Jahre 2022 die Musikstadt der UNESCO / Aggression in der Ukraine. *Eesti majanduspoliitilised väitlused*: 390 aastat Tartu ülikooli asutamisest (1632) / 30 korda konverentsidest: Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2022) / Eesti Vabariigi pealinn Tallinn – alates 2022. aastast UNESCO muusikalinn; Agressioon Ukrainas. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, No. 1–2, pp. 155–173.

Raudjärv, M. (koostaja). (2022). Balti riikide DAAD-vilistlaste seminar Pärnus, mais 2022 / Baltic DAAD Alumni Seminar in Pärnu, Mai 2022 / Baltic DAAD Alumni Seminar in Pärnu, May 2022. *Estonian Discussions on Economic Policy*: 390 years from the establishment of the University of Tartu (1632) / 30 times from conferences: in Värskas (1984, 1994–2012) and in Jänedal (2013–2022); XXX year of issue journal / The capital of the Republic of Estonia, Tallinn – UNESCO City of Music since 2022; Aggression in Ukraine. *Estonische Gespräche über Wirtschaftspolitik*: Vor 390 Jahren wurde die Tartuer Universität gegründet (1632) / 30 Mal von Konferenzen: in Värskas (1984, 1994–2012) und in Jänedal (2013–2022); XXX Jahrgänge der Zeitschrift / Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn – seit dem Jahre 2022 die Musikstadt der UNESCO / Aggression in der Ukraine. *Eesti majanduspoliitilised väitlused*: 390 aastat Tartu ülikooli asutamisest (1632) / 30 korda konverentsidest: Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2022) / Eesti Vabariigi pealinn Tallinn – alates 2022. aastast UNESCO muusikalinn; Agressioon Ukrainas. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, No. 1–2, pp. 174–178.

Raudjärv, M. (koostaja). (2022). Eesti teadusajakirjade kirjastajate nõupidamine / Beratung der Verleger der Wissenschaftszeitschriften in Estland / Meeting of publishers of Estonian scientific journals. *Estonian Discussions on Economic Policy*: 390 years from the establishment of the University of Tartu (1632) / 30 times from conferences: in Värskas (1984, 1994–2012) and in Jänedal (2013–2022); XXX year of issue journal / The capital of the Republic of Estonia, Tallinn – UNESCO City of Music since 2022; Aggression in Ukraine. *Estonische Gespräche über Wirtschaftspolitik*: Vor 390 Jahren wurde die Tartuer Universität gegründet (1632) / 30 Mal von Konferenzen: in Värskas (1984, 1994–2012) und in Jänedal (2013–2022); XXX Jahrgänge der Zeitschrift / Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn – seit dem Jahre 2022 die Musikstadt der UNESCO / Aggression in der Ukraine. *Eesti majanduspoliitilised väitlused*: 390 aastat Tartu ülikooli asutamisest (1632) / 30 korda konverentsidest: Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2022) / Eesti Vabariigi pealinn Tallinn – alates 2022. aastast UNESCO muusikalinn; Agressioon Ukrainas. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, No. 1–2, pp. 179–190.

Raudjärv, M. (2022). Mõnedest konverentsi ja ajakirja arengutest (Peatoimetaja täiendused kroonika rubriigile „A“). *Estonian Discussions on Economic Policy*: 390 years from the establishment of the University of Tartu (1632) / 30 times from conferences: in

Värskas (1984, 1994–2012) and in Jänedal (2013–2022); XXX year of issue journal / The capital of the Republic of Estonia, Tallinn – UNESCO City of Music since 2022; Aggression in Ukraine. Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Vor 390 Jahren wurde die Tartuer Universität gegründet (1632) / 30 Mal von Konferenzen: in Värskas (1984, 1994–2012) und in Jänedal (2013–2022); XXX Jahrgänge der Zeitschrift / Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn – seit dem Jahre 2022 die Musikstadt der UNESCO / Aggression in der Ukraine. Eesti majanduspoliitilised väitlused: 390 aastat Tartu ülikooli asutamisest (1632) / 30 korda konverentsidest: Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2022) / Eesti Vabariigi pealinn Tallinn – alates 2022. aastast UNESCO muusikalinn; Aggression in Ukraine. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, No. 1–2, pp. 207–212.

Raudjärv, M. (koostaja). (2022). Kodukontori roll nii õppe- kui teadustegevuses, samuti muude tegevuste soodustamisel: isiklik näide ja kogemus. Estonian Discussions on Economic Policy: 390 years from the establishment of the University of Tartu (1632) / 30 times from conferences: in Värskas (1984, 1994–2012) and in Jänedal (2013–2022); XXX year of issue journal / The capital of the Republic of Estonia, Tallinn – UNESCO City of Music since 2022; Aggression in Ukraine. Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik: Vor 390 Jahren wurde die Tartuer Universität gegründet (1632) / 30 Mal von Konferenzen: in Värskas (1984, 1994–2012) und in Jänedal (2013–2022); XXX Jahrgänge der Zeitschrift / Die Hauptstadt der Republik Estland, Tallinn – seit dem Jahre 2022 die Musikstadt der UNESCO / Aggression in der Ukraine. Eesti majanduspoliitilised väitlused: 390 aastat Tartu ülikooli asutamisest (1632) / 30 korda konverentsidest: Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2022) / Eesti Vabariigi pealinn Tallinn – alates 2022. aastast UNESCO muusikalinn; Aggression in Ukraine. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, No. 1–2, pp. 213–216.

Радурев, М. (2022). Поддержка, оказываемая Эстонией Украине в войне против агрессии. Business-Engineering: Quarterly refereed and reviewed international scientific journal. Georgian Technical University; Georgian Academy of Engineering: No. 3–4, pp. 8–12.

Raudjärv, M. (koostaja). (2023). Ajakirja toimetuse ja konverentsi korraldajate mõtte- seisukohad nii varasemate kui ka seoses aastaga 2023! / Gedanken und Standpunkte der Redaktion der Zeitschrift und der Veranstalter der Konferenz im Zusammenhang mit früheren Jahren wie auch dem Jahr 2023! (zusammengestellt von: Chefredakteur Matti Raudjärv) / The thoughts and opinions of the magazine's editors and conference organizers are as follows about previous years as well as about the year 2023! / (compiled by: editor-in-chief Matti Raudjärv). Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 12–23.

Raudjärv, M. (koostaja). (2023). Riigikogu valimised Eestis – 2023: mõned tähelepanekud ja probleemid / State assembly elections in Estonia – 2023: some observations and problems (by Matti Raudjärv). Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 43–53.

Raudjärv, M. (koostaja). (2023). 2023 on Eestis sauna-aasta. *Saared, hiidlased ja saun* / 2023 ist das Jahr der Sauna in Estland. *Inseln, Insulaner von Hiiumaa und Sauna* (zusammengestellt von: Chefredakteur Matti Raudjärv) / 2023 is the year of the Sauna in

Estonia. *Islands, giants and sauna* (compiled by: editor-in-chief Matti Raudjärv). Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 54–75.

Raudjärv, M. (2023). Mõnedest ühiskonna kriisidest Euroopas ja mujal: enne, nüüd ja tulevikus. *Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast* / Über einige Gesellschaftskrisen in Europa und anderswo: Vorher, Jetzt und in der Zukunft. *Einführende Gedanken zur aktuellen Situation* / About certain social crises in Europe and elsewhere: earlier, now and in the future. *Introductory thoughts on the current situation*. Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 76–93.

Raudjärv, M. (2023). Sauna experiences in Estonia, Baltic States and Nordic countries (print) / Sauna kogemustest Eestis, Balti riikides ja Põhjamaades (CD). Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 116–125 (CD: lk. 180–238).

Raudjärv, M. (koostaja), (2023). Majandustegelane, tööstusjuht ja minister Jüri Kraft (6.01.1935–15.03.2023). In memoriam / Economic professional, industry manager and minister Jüri Kraft (6.01.1935–15.03.2023). In memoriam (Abstract) (by Matti Raudjärv). Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 132–142).

Raudjärv, M. (koostaja), (2023). 30 aastat kirjastus-, konverentsi-, konsultatsiooni- ja koolitusfirma Mattimar OÜ asutamisest / 30 years from the establishment of the Mattimar OÜ (Ltd) publishing, conference, consultation and training company (by Matti Raudjärv). Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 151–154.

Raudjärv, M. (2023). Многие страны заинтересованы в расширении Европейского Союза и НАТО, но были и противники, влияние на экономическую политику. *Business-Engineering*. Quarterly refereed and reviewed international scientific journal. No. 3–4. Tbilisi: Georgian Technical University, Georgian Academy of Engineering. Стр. 8–12. (UDC) 338.22+62; Journal is registered in the Google scholar: <http://scholar.bpengi.com>. DOI: <https://doi.org/10.36073/1512-0538>).

Рудярв, М. (2024). Домашние офисы и удаленная работа при организации деятельности отдельного работника, группы или организации. *Business-Engineering*: Quarterly refereed and reviewed international scientific journal. Georgian Technical University; Georgian Academy of Engineering: No. 3–4, pp. 171–175. (UDC) 338.22+62; Journal is registered in the Google scholar: <http://scholar.bpengi.com>. DOI: <https://doi.org/10.36073/1512-0538>).

Raudjärv, M. (2024). NATO ja Euroopa Liit, nende arengud viimase 20 aasta jooksul. *Sissejuhatavaid mõtteid hetkeolukorrast* / NATO and the European Union, their developments in the last 20 years. *Introductory thoughts on the current situation*. Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 37–55.

Raudjärv, M. (2024). 1919 – loodi alus Võidupühale * 1920 – Tartu rahu * 2024 – Kaitseväe juhataja korraline vahetus / 1919 – the foundation of Estonian Victory Day was created * 1920 – Tartu peace treaty * 2024 – regular change of the head of the Defence Forces. Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 56–79.

Raudjärv, M. (2024). Telearbeit und Heimbüros – über ihre Ausführbarkeit (print) / Kaugtöö ja kodukontorid, nende võimalikkusest (CD). Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 96–105 (CD: lk. 138–164).

Raudjärv, M. (2024). About the elements of Economic policy – Economic growth, relationship between productivity and wage growth, about taxes and playing with them in Estonia (*incl. also introductory thoughts about economic terminology in the current situation*) (print) / Majanduspoliitika elementidest – majanduse kasvust, tootlikkuse ja palgakasvu vahekorrast, maksudest ja nendega mängimisest Eestis (*sh ka sissejuhata-vaid mõtteid majandusterminoloogiast hetkeolukorras*) (CD). Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 106–111 (CD: lk. 165–191).

Raudjärv, M. (2024). Prof. dr. Toomas Haldma (21.11.57 – 5.01.2024). In memoriam / Prof. Dr. Toomas Haldma (21.11.57 – 5.01.2024). In memoriam / Prof. Dr. Toomas Haldma (21.11.57 – 5.01.2024). In memoriam. Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 120–125 (CD: lk. 255–260).

Raudjärv, M. (2024). 40 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest / 40 years from the first „ship Conference“ and foundation of the journal / Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 148–156 (CD: lk. 283–291).

Raudjärv, M. (2024). Mõned mõtted majanduspoliitika õpetamisest Eesti kõrgkoolides-üliskoolides / Some thoughts on the teaching of economic policy in Estonian higher education institutions and universities. Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 157–173 (CD: lk. 292–308).

Raudjärv, M. (2024). Eestit külastas Malta Ülikooli saunauurijate delegatsioon / Delegation of Sauna Researchers from the University of Malta visited Estonia. Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 174–177 (CD: lk. 309–312).

Raudjärv, M. (2024). Pärnus tähistati Academia Pernaviensis 325. aastapäeva / The 325th anniversary of Academia Pernaviensis was celebrated in Pärnu. Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 178–184 (CD: lk. 313–319).

Raudjärv, M. (2024). TPI, tänase TTÜ, endisest majandusteaduskonnast, teenindus-ökonoomika kateedrist, õppetoolidest ja 1974. aasta lõpetajatest / About the former faculty of economics, chair of service economics, other chairs, and graduates of 1974 of the TPI, the current Tallinn University of Technology. Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 185–197 (CD: lk. 320–332).

Raudjärv, M. (2024). Allakirjutanu kodukontoritest – kogemus üle poole sajandi / Über die Homeoffices der Unterzeichner – Erfahrung aus über einem halben Jahrhundert / About the home offices of the undersigned – experience of over half a Century. Journal: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Tallinn: Mattimar, No. 1–2, lk. 219–237 (CD: lk. 354–372)

2. Matti Raudjärve teadusprojektid ja õppetöö / Matti Raudjärv's research projects and teaching work

Vt. ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 170–175 / See also from the scientific journal 1–2/2019, p. 170–175.

Pärast 2019. aastal käsunduslepingu lõppemist (30.06.2019) Tartu Ülikoolis ei ole Eestis enam teadusprojektide ega õppetööga tegelenud.

Koroonaviiruse tõttu on kohapealne õppetöö alates aastast 2020 Georgias peatunud. Suhtlemine toimub e-maili ja Skype'i teel.

3. Matti Raudjärve tegevus konverentside korraldamisel ja teaduskirjanduse avaldamisel / Matti Raudjärv's activity in organizing conferences and publishing scientific literature

Vt. ka ajakirjast 1–2/2019, lk. 183–186 / See also from the scientific journal 1–2/2019, p. 183–186.

Konverentside korraldamine / Organization of conferences

2023–2024

XXXII rahvusvaheline teadus- ja koolituskonverents „Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides“ – aasta 2023: Eesti on 20 aastat NATO ja Euroopa Liidu liige olnud / Eesti ülikoolilinn Tartu – Euroopa kultuuripealinn / 40 aastat esimesest, nn laevakonverentsist ja ajakirja asutamisest (mai 1984) / Konverentsi seeria algataja ja ajakirja asutaja Matti Raudjärv – 75; (27.–29.06.2024); (sõja tõttu Ukrainas ja mitmel muul põhjusel /ka haigestumine COVID-19sse näitas 2024. aastal olulist suurenemist/) jäi konverents ära.

2022–2023

XXXI rahvusvaheline teadus- ja koolituskonverents „Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides“ – aasta 2023: Eesti pealinn Tallinn – Euroopa roheline pealinn 2023 / 30 aastat kirjastus-, konverentsi-, konsultatsiooni- ja koolitusfirma Mattimar OÜ asutamisest (1993); (29.06–1.07.2023); (sõja tõttu Ukrainas ja mitmel muul põhjusel jäi konverents ära. Lootus: XXXII konverents toimub 27.–29.06.2024).

2021–2022

XXX rahvusvaheline teadus- ja koolituskonverents „Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides“ – aasta 2022: Tartu Ülikool – 390 aastat (anno 1632) / 30 korda konverentsidest: Värskas (1984, 1994–2012) ja Jänedal (2013–2022); XXX aastakäiku ajakirja/ Eesti Vabariigi pealinn Tallinn – alates 2022. aastast UNESCO muusikalinn; (30.06 – 2.07.2022); (koroonaviiruse COVID-19 ja omicroni variandi tõttu jäeti konverents ära; lisaks soodustas konverentsi ära jäämist paraku ka sõda Ukraina pinnal Venemaa invasiooni ja agressiooni tõttu alates 24. veebruarist 2022 /22.02 on Eesti Vabariigi aastapäev!/. Sellega seoses olid paljud meie potentsiaalsed autorid teistest riikidest ja ka Eestist oma tegevustes, sh artiklite kirjutamisel, tugevasti häiritud. Samuti oli problemaatiline reaalne ja ohutu võimalus Eestisse konverentsile tulla; lootus: XXXI konverents toimub 29.06–1.07.2023).

2020–2021

XXIX rahvusvaheline teadus- ja koolituskonverents „Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides“ – aasta 2021: 30 aastat Eesti Vabariigi taasiseseisvumisest / Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond – 80 / 25 aastat esimesest rahvusvahelisest majanduspoliitika teaduskonverentsist Tartus–Värskas / 25 aastat regionaalse kolledži, Tartu Ülikooli Pärnu kolledži asutamisest Pärnus; (1.–3.07.2021); (koroonaviiruse COVID-19 tõttu jäeti konverents ära; lootus: XXX konverents toimub 30.06– 2.07.2022).

2020

Georgias (Gonio-Batumi) 23.-31. mail toimuma pidanud rahvusvahelise teadus-praktilise foorumi „Majandusliku arengu rahvuslikud mudelid: eile, täna, homme“ organisatsioonide liige; (koroonaviiruse COVID-19 tõttu jäeti foorum ära).

2019–2020

XXVIII rahvusvaheline teadus- ja koolituskonverents „Majanduspoliitika Euroopa Liidu riikides“ – aasta 2020: 100 aastat Tartu rahust/ 100 aastat Eesti Vabariigi esimesest Põhiseadusest“. Jänedal, 25–27.06.2020, konverentsiseeria initsiaator ja peakorraldaja-koordinaator; (koroonaviiruse COVID-19 tõttu jäeti konverents ära; lootus: XXIX konverents pidi toimuma 1.–3.07.2021, koroonaviiruse COVID-19 tõttu jäeti konverents ära).

Koroonaviiruse tõttu on kohapealne tegevus Georgias alates aastast 2020 peatunud. Suhtlemine toimub e-maili ja Skype'i teel.

Teaduskirjanduse avaldamine-toimetamine / Publishing and editing of scientific literature

2024

Kolmekeelse rahvusvahelise teadusajakirja „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ – ajakirja peatoimetaja (ilmus kaks numbrit koos: 1–2/2024).

2023

Kolmekeelse rahvusvahelise teadusajakirja „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ – ajakirja peatoimetaja (ilmus kaks numbrit koos: 1–2/2023).

2022

Kolmekeelse rahvusvahelise teadusajakirja „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ – ajakirja peatoimetaja (ilmus kaks numbrit koos: 1–2/2022).

2021

Kolmekeelse rahvusvahelise teadusajakirja „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ – ajakirja peatoimetaja (ilmus kaks numbrit koos: 1–2/2021).

2020

Kolmekeelse rahvusvahelise teadusajakirja „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ – ajakirja peatoimetaja (ilmus kaks numbrit koos: 1–2/2020).

2007–2019

Kolmekeelse rahvusvahelise teadusajakirja „Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused“ – ajakirja peatoimetaja. Teadusajakiri-publikatsioon praegusel kujul ilmub aastast 2007 (üks number aastas) ja aastast 2011 (kaks numbrit aastas). Ajakiri arenes väl ja järjepidevuse alusel aastatel 1984 ja 1994–2006 ilmunud teadusartiklite kogumikest (mis ilmusid koos toimunud majanduspoliitika teaduskonverentsidega). 2019. aastal ilmus neli numbrit ajakirja: juuni alguses kaks numbrit koos – nr-d: 1–2/2019 ja detsembris samuti kaks numbrit koos – nr-d: 3–4 /2019.

2016 – Georgia Tehnikaülikooli ja Georgia Inseneride Akadeemia teadusajakirja „Business-Engineering“ (ilmub kord kvartalis) toimetuskolleegiumi liige-toimetaja.

4. Matti Raudjärve koostöösidemed välisriikide ülikoolide ja teadusasutuste õppejõudude ning teadlastega / Matti Raudjärve's cooperation ties with professors and researchers of foreign universities and research institutions

Vt. ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk.192–194. See also from the scientific journal 1–2/2019, p. 192–194.

Aeg on edasi läinud, paljud varasemad koostööpartnerid välisriikidest on pensioniikka jõudnud ning õppe- ja teadustööst loobunud, mitmed kolleegid on meie hulgast kahjuks ka lahkunud.

Käesoleval ajal jätkub koostöö väliskolleegidega:

- Bulgaarias: Varna Majandusülikool;
- Georgias:
 - * Georgia Tehnikaülikool,
 - * Tbilisi Riiklik Ülikool,
 - * Kutaisi Riiklik Ülikool;
- Itaalias: Euroopa Teadusajakirja toimetus Roomas (European Scientific Journal, ESJ);
- Maltal: Malta Ülikool;
- Saksamaal:
 - * Berliini Teaduskirjastus (Berliner Wissenschafts-Verlag /BWV/),

- * Kieli Maailmamajanduse Instituut,
- * Kieli Rakendusülikool,
- * Frankfurdi (Maini) Ülikool,
- * Greifswaldi Ülikool,
- * Jena Rakendusülikool,
- * Saksa Majandusteaduse Keskraamatukogu /ZBW, Kiel/,
- * Potsdami Ülikool,
- * VG WORT (Verwertungsgesellschaft WORT / väärtustamisühing WORT), München – Berliin,
- * ZBW – Leibniz-Informationszentrum Wirtschaft / Leibniz Information Centre for Economics – Deutsche Zentralbibliothek Wirtschaftswissenschaften / German National Library of Economics /Saksa Majandusteaduse Keskraamatukogu/ (Kiel, Hamburg);
- Ukrainas:
 - * Ternopili Rahvuslik Majandusülikool,
 - * Hersoni Rahvuslik Tehnikaülikool;
- Ungaris: Budapesti Andrási Saksakeelne Ülikool;
- Venemaal:
 - * Kubani Riiklik Ülikool,
 - * St. Peterburgi Riiklik Ülikool,
 - * Voroneži Riiklik Ülikool.

Koroonaviiruse tõttu on vahetu tegevus alates aastast 2020 peatunud. Suhtlemine toimub peamiselt e-maili ja Skype'i teel.

5. Matti Raudjärv – teaduse populariseerimine ja olulisemad avalikud esinemised / Matti Raudjärv – popularization of science and the most important public events appearances

Vt. ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk 196–202 / See also from the scientific journal 1–2/2019, p. 196–202.

2021

4. detsembril 2021 saabus järgmine e-mail huvitava ettepanekuga (tõlgitud):

Dear Mattimar OÜ,

Teie COVID-19 töö pälvis hiljuti meie tähelepanu ja me tahtsime teiega ühendust võtta. COVID-19 on üks põhisessioone, mida me järgmisel aastal Euroopa Meditsiiniseltsi peaassambleel plaanime. Me arvame, et teie töö sobiks hästi istungisse, võib-olla ettekandena, mis on seotud teie artikliga „AASTA 2020 – OHTLIK REAALSUS JA MAJANDUSPOLIITILISED OOTUSED EESTIS JA MUJAL MAAILMAS (COVID-19 TAUSTAL)“.

Kokkutulek toimub 4.–6. augustil.

Kas me võiksime seda ideed arutada?

Lugupidamisega,

Korralduskomitee, Euroopa Meditsiini Selts, 2022 ESMED Üldkogude

MR: ülal ettepanekus nimetatud „tõõ“ oli Matti Raudjärve artikkel, mis on avaldatud eesti keeles (CD-1) ja laiendatud kokkuvõte inglise keeles (trükiisel) ajakirjas: Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, 2020, nr. 1–2, trükis: lk. 65–68; CD: lk. 102–116.

2021

Georgia Tehnikaülikool (Tbilisi, Georgia) ja Kutaisi Riiklik Ülikool (Akaki Tsereteli State University), rahvusvaheline **online** teadusfoorum 22. oktoobril 2021 teemal: „Modern Trends in Economics, Technology and Education“ / «Современные тренды в экономике, технологиях и образовании», pühendatud 100-aastasele Georgia Tehnikaülikoolile; artikkel (9,5 lk) avaldamiseks vene keeles koos inglise keelse lühikokkuvõttega (abstract) ja ettekanne plenaaristungil esimesena, samuti vene keeles, osalemine diskussioonis; konverentsitöö – online platvorm veebis: ZOOM.

Kubani Riiklik Ülikool (Krasnodar, Venemaa), rahvusvaheline teaduslik-praktiline **online** veebikonverents 19.–22. aprillil 2021 teemal: „ECONOMIC DEVELOPMENT OF RUSSIA IN THE CONDITIONS OF PANDEMIC: ANATOMY OF SELF-ISOLATION, GLOBAL LOCKDOWN AND ONLINE FUTURE“; artikkel (7 lk) avaldamiseks vene keeles ja ettekanne samuti vene keeles plenaaristungil (19.04.2021);

22.04.2021 osaletud ka diskussioonil (Kubani RÜ); Tartu Ülikool oli Matti Raudjärve isikus konverentsi üks korraldajatest; konverentsitöö – online platvorm veebis: Microsoft Teams.

2021

Rahvusvaheline XXIX teaduskonverents (1.–3. juuli 2021 Jänedal, Eesti); artikkel ja ettekanne; (konverents oli ette valmistatud ja artikkel-ettekanne valmis ja avaldatud, aga konverents tuli viiruse COVID-19 jätkumise tõttu ära jätta).

2020

Rahvusvaheline teaduskonverents (21. mai–02. juuni Tbilisi–Batumi, Georgia); artikkel saadetud (detsember 2019) ja ettekanne valmis, aga konverents lükati viiruse COVID-19 tõttu määramata ajaks edasi). Kuigi konverentsi ei toimunud, avaldati artikkel Georgia Tehnikaülikooli ja Georgia Inseneride Akadeemia teadusajakirjas „Business-Engineering“ No. 3 (2020), lk. 12–14.

Rahvusvaheline XXVIII teaduskonverents (25.–27. juuni Jänedal, Eesti); artikkel ja ettekanne; (konverents oli ette valmistatud ja artikkel-ettekanne oli valmis, aga konverents tuli viiruse COVID-19 tõttu ära jätta). Kuigi konverentsi ei toimunud, avaldati artikkel käesoleva ajakirja numbris 1–2 (2020), lk 65–68 (lk. 102–116, CD-ROM).

Kohapeal Georgias on vahetu tegevus rahastuse nappuse tõttu alates aastast 2018 ja koroonaviiruse tõttu alates aastast 2020 peatunud. Suhtlemine on toimunud e-maili ja Skype'i teel.

6. Matti Raudjärve ühiskondlik tegevus / Matti Raudjärv's social activities

Vt. ka teadusajakirjast 1–2/2019, lk. 205–207 / See also from the scientific journal 1–2/2019, p. 205–207.

2024

Juba kolmandat aastat toimunud, ajavahemikus juuli – august, ja selles osaletud Neste poolt välja kuulutatud aktsioonis „Koos puhtama Läänemere heaks!“. Kampaniat korraldavad NESTE Eesti, NESTE Leedu, NESTE Läti ja kolm Balti vabaühendust – „Maailmakoristuspäev“, „RTU Science and innovation centre“ ja „Nardymo akadeemia“. Neste klientide poolt tehtud ostudelt Läänemere ja selle keskkonna puhastamiseks. (e-mail: 2.07.2024).

2024

4.06.2024 ja 20.06.2024 saabus minu TÜ postkasti e-mail Sage'ilt:

Sage'is oleme huvitatud sellest, et rohkem teada saada, kuidas sotsiaal- ja käitumisteadlased (SBS) lähenevad uuringutele, mis avaldavad mõju väljaspool akadeemilist ringkonda. Tahaksime kuulda teiesugustelt SBS-i teadlastelt ja kutsuda teid osalema kiires 10-minutises uuringus. Teie tagasiside annab teavet meie otsuste tegemiseks ja me jagame peamisi järeldusi sotsiaal- ja käitumisteaduste kogukonnaga. Teie vastused on konfidentsiaalsed ja neist antakse aru kokkuvõtlikul kujul. Selle uuringu tulemused on mõeldud teadusuuringute eesmärgil, seega loodame, et tunnete end mugavalt, kui jagate meiega oma avameelseid mõtteid.

Saatja: *Camille Gamboa, Ettevõtte kommunikatsiooni asepresident*

1400 L Street NW, Ste. 250, Washington, DC 20005, Ameerika Ühendriigid

Küsitlusele vastasin 21.06.2024

2024

10.–15. juunil külastas Eestit Malta Ülikooli delegatsioon (professor Joseph A. Cannataci¹², Dr. Aitana Radu ja projektijuht B. A. (Econ.), M. A. (Melit.) Diana Arutjunjan). Kuna Malta Ülikoolis uuritakse prof. J.A. Cannataci juhtimisel Eesti, teiste Balti riikide, Soome ja teiste Põhjamaade sauna traditsioone ja kogemusi, selle ajalugu ja saunakultuuri, siis soovis delegatsioon kohtuda Matti Raudjärv'ega (MR).

Põhjus: MR avaldas käesoleva ajakirja numbrites 1–2/2023 kaks põhjalikku sauna-temaalist artiklit seoses Eesti sauna-aastaga 2023 ja oma 50-aastase sauna kogemusega paljudes erinevates saunades nii Eestis kui mitmes teises riigis ning kuna professor J. A. Cannataci oli need läbi lugenud-töötanud, siis lootis ta enese uurimistöö jaoks Eestist täiendavat informatsiooni saada. Pika intervjuu kõrval MR-ga külastas delegatsioon Vabaõhumuuseumi Rocca al Mares Tallinnas, samuti saunu Põlva- ja Võrumaal. Rahule nad jäid ning lubasid uuesti tulla.

2024

e-mail 2. mail – **Saadud järjekordne ametlik tänukiri maailma ülikoolide maine ja pingerea koostamise uuringus osalemise eest:**

Reminder: Your feedback on THE's Global Academic Reputation Survey /

Meeldetuletus: Teie tagasiside THE's Global Academic Reputation Survey kohta

Dear Matti Raudjärv,

¹² Infopoliitika ja valitsemise osakonna juhataja; meedia- ja teadmusteaduste teaduskonna prodekaan; Euroopa infopoliitika ja tehnoloogiaõiguse õppetool; CNAM-i vanemteadur ja kaasteadur Prantsusmaal (Pariisis); Amnesty Internationali õppetool: 2024 – Genti Ülikool; juhtivekspert TPD ja esimees ART 11 eksperdirühmas (kontsentratsiooni nõuandekomitee 108), Euroopa Nõukogu (2022–2023); eraelu puutumatuse õigusega tegelev ÜRO eriraportöör (2015–2021).

Note: All ranking related survey communications will now be sent from our new email domain, @timeshighereducationsurvey.com. For additional details, please refer to the announcement titled “**Times Higher Education Email Domains for Communications**”.

Times Higher Education would like to thank you for your participation in THE’s latest Global Academic Reputation Survey. This is a kind reminder that you still have the opportunity to provide feedback on your survey experience. Please submit your responses by 10 May 2024, 17:00 BST.

Your insights will guide us to understand your motivations for participating, address any challenges you encountered, and improve your overall experience in future surveys.

Click to the button below to submit your feedback.

TAKE THE SURVEY

If you need a formal document of your participation in THE’s Global Academic Reputation Survey, please consider this email as an official record for such purposes.

We are currently processing the latest survey responses and will send you a high level of overview in May as an appreciation for your valuable time spent on the survey.

Contact us

If you have any queries about this year’s Reputation Survey, please don’t hesitate to get in touch with our team at surveys@timeshighereducation.com

Kind regards,

Duncan Ross

Chief Data Officer

Times Higher Education

26 Red Lion Square, London, WC1R 4HQ | www.timeshighereducation.com

You have received this email from THE to invite you to take part in a survey that may be of interest to you. Your email was obtained from 1.0 academic papers, for example <http://ojs.utlib.ee/index.php/tpep/article/download/1238/1196>

You can view our Privacy Policy [here](#).

You can unsubscribe from this list.

Copyright © 2024 Times Higher Education (THE), All rights reserved.

Mailing address: Times Higher Education (THE) 26 Red Lion Square London,

WC1R 4HQ United Kingdom

2024

e-mail 22. aprillil – **Saadud ametlik korduskutse osalemiseks maailma ülikoolide maine ja pingerea koostamiseks:**

Times Higher Education (THE’s Global Academic Reputation Survey),

Invitation (Kutse – Ülemaailmne akadeemiline maineuuring):

Dear Matti Raudjärv,

Times Higher Education would like to thank you for your participation in THE’s latest Global Academic Reputation Survey. We invite you to share your feedback on your experience with the survey to help us enhance future editions. Your insights will guide us

to understand your motivations for participating, address any challenges you encountered, and improve your overall experience in future surveys.

Click to the button below to submit your feedback.

If you need a formal document of your participation in THE's Global Academic Reputation Survey, please consider this email as an official record for such purposes.

We are currently processing the latest survey responses and will send you a high level of overview in May as an appreciation for your valuable time spent on the survey.

Contact us

If you have any queries about this year's Reputation Survey, please don't hesitate to get in touch with our team at surveys@timeshighereducation.com

Kind regards,

Duncan Ross

Chief Data Officer

Times Higher Education

26 Red Lion Square, London, WC1R 4HQ

www.timeshighereducation.com

You have received this email from THE to invite you to take part in a survey that may be of interest to you. Your email was obtained from 1.0 academic papers, for example <http://ojs.utlib.ee/index.php/tpep/article/download/1238/1196>

You can view our Privacy Policy here.

You can unsubscribe from this list. Copyright © 2024 Times Higher Education (THE), All rights reserved. Mailing address: Times Higher Education (THE) 26 Red Lion Square London, WC1R 4HQ United Kingdom

Eelneva tõlge (lühendatud):

Austatud Matti Raudjärv

Times Higher Education soovib teid tänada osalemise eest THE viimases ülemaailmses akadeemilise maine uuringus. Kutsume teid üles jagama tagasisidet oma kogemuste kohta uuringuga, et aidata meil tulevasi väljaandeid täiustada. Teie teadmised aitavad meil mõista teie osalemismotivatsiooni, lahendada kõiki probleeme, millega kokku puutustite, ja parandada teie üldist kogemust tulevastes uuringutes.

Kui vajate ametlikku dokumenti oma osalemise kohta THE's Global Academic Reputation Survey'is, pidage seda e-kirja sel eesmärgil ametlikuks kirjeks.

Töötleme praegu viimaseid uuringuvastuseid ja saadame teile maikuus kõrgetasemelise ülevaate, et tunnustada teie uuringule kulutatud väärtuslikku aega.

Kui teil on selle aasta maineuuringu kohta küsimusi, võtke palun ühendust meie meeskonnaga aadressil surveys@timeshighereducation.com

Heade soovidega

Duncan Ross (andmejuht, Timesi kõrgharidus)

26 Red Lion Square, London, WC1R 4HQ | www.timeshighereducation.com

Olete saanud selle e-kirja THE-lt, et kutsuda teid osalema uuringus, mis võib teile huvi pakkuda. Teie e-kiri saadi 1.0 akadeemilisest tööst, näiteks:

<http://ojs.utlib.ee/index.php/tpep/article/download/1238/1196>

Saate vaadata meie privaatsuspoliitikat siin.

Sellest loendist saate tellimuse tühistada.

Copyright © 2024 Times Higher Education (THE), kõik õigused kaitstud.

Postiaadress: Times Higher Education (THE) 26 Red Lion Square, London,

WC1R 4HQ, Ühendkuningriik

2024

e-mail 8. jaanuaril – **Saadud järjekordne ametlik kutse osalemiseks maailma ülikoolide maine ja pingerea koostamisel:**

Times Higher Education (THE's Global Academic Reputation Survey),

Invitation (Kutse – Ülemaailmne akadeemiline maineuuring):

Kallis Matti Raudjärv

Täname, et tunned huvi Times Higher Educationi akadeemilise maine uuringu vastu! Teie osalemine on väga oluline, kuna teie vastuseid küsitlusele võetakse arvesse Times Higher Educationi maailma ülikoolide edetabelis. Selles uuringus kutsuti osalema ainult viidatud autoreid, nagu teie.

Igaüks, kes uuringu täidab, saab enne tulemuste avaldamist mõned analüüsid ning lingi tulemuste täisversioonile, kui need avaldatakse.

Me hindame tõeliselt teie aega ja panust sellesse uurimistöösse!

* * *

Tänan teid väga selles uuringus osalemise eest, oleme väga tänulikud teie vastuste eest, mis aitavad moodustada *World University Rankings* of Times Higher Education.

* * *

Tänan teid väga selle uuringu eest, hindame teie vastuseid väga.

Küsitlus jääb avatuks kuni 31. jaanuarini 2024.

MR.: Küsimustikule vastatud ning oma arvamused ära saadetud (21.01.2024).

25.06.2023 – jätkatud osalemist Alexela Kogukonnaprogrammis (keskkonnamõju vähendamine ja Eesti metsadesse panustamine), konkreetselt panustamine Lääne-Viru- maale puude istutamise fondi;

2022

16. augustil saabus e-mail (lühendatud) osalemiseks uuringus:

Study on the SDGs Implementation and Teaching Training Aspects in Business Schools (Uuring kestliku arengu eesmärkide rakendamise ja õpetamise koolitusaspektide kohta ärikoolides) – University of São Paulo /Brasiilia/ and the Hamburg University of Applied Sciences /Saksamaa LV/; (IUSDRP, ESSSR).

Thank you for your participation.

Kind regards, João Eustachio, a researcher

The ESSSR and IUSDRP Teams (Joao Eustachio: jh.eustachio@gmail.com)

2022

17. mail saabus e-mail – **Saadud ametlik tänukiri maailma ülikoolide maine ja pingerea koostamise uuringus osalemise eest:**

e-mail (tõlgitud ja lühendatud), saatja:

Times Higher Education profilerankings@timeshighereducationemail.com

Dear Matti Raudjärv

Täname, et osalesite *Times Higher Education Academic Reputation Survey 2022* üritusel. Meil on hea meel jagada teiega esialgset ülevaadet.

Uuringus:

- Vastajaid oli 29 606, 159 riigist;
- 144 riiki said hääli (kümme riiki, kes said enim hääli: Ameerika Ühendriigid, Ühendkuningriik, Saksamaa, Jaapan, Hiina, Kanada, Prantsusmaa, Austraalia, Šveits, Holland;
- anti 410 000 paremusjärjestuse häält.

Soovime teid veel kord tänada toetuse eest, mis aitab meil luua tervikliku ülevaate akadeemilisest arvamusel kogu maailmas.

Heade soovidega

Duncan Ross (andmejuht, *Timesi kõrgharidus*)

26 Red Lion Square, London, WC1R 4HQ | www.timeshighereducation.com

2022

Artiklite jätkuv retsenseerimine Euroopa Teadusajakirja toimetusele Roomas (European Scientific Journal, ESJ); artiklid: Keenia, Pakistan, Ungari jt; ESJ sotsiaalteaduste toimetuse kolleegiumi liige, retsensent

2022

Rahalisel annetusel Ukraina toetuseks Venemaa agressiooni vastu (MTÜ Eesti pagulasabi annetusnumbril /28. veebruar/; MTÜ Ukraina kultuurikeskus – pangalingil /2. märts/; Selver /2. märts/; heategevuskontsert „Slava Ukraini“ annetusnumbril /16. märts/; ERSO heategevuskontsert „Ukraina meie südames“ Ukraina kaitsevägele sõjaväerustuse soetamiseks, annetusnumbril /20. märts/;

2022

e-mail 20. veebruaril – **Saadud ametlik kutse osalemiseks maailma ülikoolide maine ja pingerea koostamisel:**

THE's Global Academic Reputation Survey, Invitation

(Kutse – Ülemaailmne akadeemiline maineuuring); küsimustikule vastatud ning oma arvamusel ära saadetud (Times Higher Education profilerankings@timeshighereducationemail.com).

Saabunud e-mail oli järgmine (tõlgitud ja lühendatud):

Kutse osaleda THE Kirjastuse avaldatud ülikoolide akadeemilise maine ülemaailmsel uuringul: Lugupeetud Matti Raudjärv!

Kutsume teid osalema järgmises Times Higher Education World University Rankings 'is, täites THE Akadeemilise Maine uuringu.

THE Academic Reputation Survey on saadaval 12 keeles – araabia, hiina (erinevad murded), inglise, prantsuse, saksa, itaalia, jaapani, korea, portugali, vene, hispaania ja türgi keeles. Teid valiti teaduspublikatsioonide põhjal.

Uuring tugineb inimestele, kes oma töö tõttu kõige paremini mõistavad õpetamise ja teadustöö kõrgeid standardeid – teaduse esindajaid endid.

Uuring on ainulaadne oma täpsuse ja tasakaalu poolest ning seda levitatakse ja analüüsitakse, kajastades teadlaste tegelikku levikut kogu maailmas, tuginedes ÜRO ajakohastele andmetele.

Küsitluses saab osaleda ainult kutsetega; ülikoolid ei saa pakkuda osalejatele ega pakkuda kontaktinimekirju ning üksikisikud ei saa oma kandidaate osalemiseks esitada. Seetõttu aitab teie osalemine koos teiste lugupeetud teadusesindajatega kujundada tervikliku pildi kõrgharidusest rahvusvahelisel tasandil, samuti kirjastuse THE vastavad hinnangud.

Uuring on avatud kuni 2022. aasta märtsini.

Leidsime teie e-posti aadressi näiteks teaduspublikatsioonidest 1.0 [http://ojs.utlib.ee/index.php/tpep/article/download/1238/1196]; (selles failis on järgmine artikkel, millele kutses ka viidatakse: Raudjärv, M. (2013). On certain aspects of the need and possibility for the administrative-territorial reform in Estonia (CD). Mõnedest haldusterritoriaalse reformi vajalikkuse ja võimalikkuse aspektidest Eestis (trükkis). Estonian Discussions on Economic Policy / Estnische Gespräche über Wirtschaftspolitik / Eesti majanduspoliitilised väitlused. Berlin, Tallinn: BWV, Mattimar, 2013, nr. 2, trükkis: lk 51–56; CD: lk 123–144)

Lugupidamisega, Duncan Rossi (andmejuht, Times Higher Education)

26 Red Lion Square, London, WC1R 4HQ, Ühendkuningriik

www.timeshighereducation.com

2021

Detsember – Jõulud ja aastavahetus: mitmekordne rahaline annetamine vähihaigete fondile „Terve elu“ (ETV Jõulutunneli kaudu).

2021

Ühinemine keskkonnakaitsjate avaliku pöördumisega (petitsioon) taastuenergia teemal (EV Presidendile, Peaministrile, Valitsusele ja Riigikogule), 18.02.2021.

2021 – Alexela Kogukonnaprogrammi liige (keskkonnamõju vähendamine ja Eesti metsadesse panustamine), alates 5.02.2021.

2020

Mercedes-Benz Eesti Klubi (MB EK) kaudu tehtud rahaline annetustoidupangale toiduainete ostmiseks koroonaviiruse COVID-19 tõttu kannatanute abistamiseks.

2019 – Abistav Metsaühistu MTÜ, liige.

2019

MB Eesti Klubi tegevuse raames ajavahemikus 25.–28.09.2019 külastatud Saksamaa LV-s MB firmaga seotud tootmis- ja taastamisettevõtteid ning muuseumi Stuttgartis ja selle ümbruses.

2019 – Kaasiku tallu rajatud Arvedi nim. männik ja seda täiendatud järgnevatel aastatel;

2017 – Eesti Vabariigi 100 aastapäevaga seotud aktsioonis „100 tamme“ osalemine, mille tulemusel õnnestus tammetõrude abil tammeistikud kasvatada Kaasiku talus ja Piri-Kosel ning seejärel istkuid ka kinkida ja istutada:

- Värska Sanatooriumi Värska lahe äärsesse parki (20 korda seal peetud konverentside läbiviimise tähistamiseks);

- Jäned mõisa tiigi äärsesse parki (alates 2013 on konverentsid just Jäned mõisas toimunud);
- Lääne-Virumaal, Tapa vallas Karkuse külas asuva Raja naabertalu territooriumile;
- Lääne-Virumaal, Tapa vallas Karkuse külas asuva Kaasiku talu asutatud pereparki (Julius-Marcuse nim. minitammik ja seda täiendatud järgnevatel aastatel);
- kuna metsaelukad (kitsed, jäneseid, metssead ja teised) hävitasid osa istutatud tammeistikuid, siis on käsil täiendavate istikute kasvatamine, et neid lähiaastatel täiendada nii varasematesse kohtadesse kui ka uutesse kohtadesse kingitusena täiendavalt istutada;

2016 – Kaasiku tallu rajatud Salme nim. kaasik ja seda täiendatud järgnevatel aastatel (kuna metsaelukad hävitasid aeg-ajalt noori kaski);

2016 – Mercedes-Benz Eesti Klubi (MB EK) / Mercedes-Benz Club Estonia (MB CE) liige (kehtivad liikmekaardid konkreetsel aastal = 2020: 0429; ClubCard EST498356; 2021: 0429; ClubCard EST498356; 2022: 0429; ClubCard EST498356; 2023: 0429; ClubCard EST498356);

aktiivsem tegevus alates juulist 2019 (suvepäevad: 20.–21. juuli Türi-Allikul, sh kodumaise marmelaadi tootmise ja turundusega tutvumine väikeettevõttes Minna Sahver OÜ /Valtu, Raplamaa/ jm).

Koroonaviiruse tõttu on vahetu tegevus alates aastast 2020 peatunud. Suhtlemine toimub e-maili ja Skype'i teel.

Alljärgnevad kultuurimärkide-skulptuuride rajamise toetamised ja XIX spordisündmus-suusamaraton 1983 olid viidatud ajakirjas (1–2/2019) paraku välja jäänud:

2018

Eesti riigi loojatele pühendatud mälestusmärgi „Ajahetk“ (autorid on Margus ja Mart Kadarik) rahaline toetamine, avatud Pärnus 23.02.2018. Skulptuur on pühendatud Eestimaa Päästekomitee liikmetele Konstantin Päts'ile, Jüri Vilms'ile ja Konstantin Kõnik'ule ning Pärnus iseseisvusmanifesti ette lugenud Hugo Kuusner'ile.

2004

Skulptuuri „Päikesekell“ (skulptor Hannes Starkopf) valmimise rahaline toetamine Pärnus; skulptuur asub TÜ Pärnu Kolledži ees haljasalal, Ringi 35. Skulptuur avati 9.09.2004. Päikesekella taasrajamise autor ja selle finantseerimise korraldaja oli Matti Raudjärv.

2002

Skulptuuri „Tarvas“ loomise rahaline toetamine Rakvere Vallimäel (tarvase ehk ürgveise kuju /kaal – 7 tonni/, mille autor on skulptor Tauno Kangro). Kuju avati 15. juunil 2002, kui tähistati 700 aasta möödumist Rakverele Lübecki linnaõiguste andmisest.

1983

Osalemine 19. Tartu maratonil (Matu – Elva, 55,8 km; 13.02.1983) Tallinna suusavabrik „Dünamo“ liitunud puusuuskadel koos sõber Enn Leppik'uga (*olime pinginaabrid alates 6. klassist Rakvere 1. Keskkoolis; õppisime mõlemad toleaesgedes Rakvere Laste Muusikakoolis (tänapäev Rakvere Muusikakool) akordionil (õpetaja: Väino Steinberg;*

muusikaliteratuuri-ajaloo õpetaja: legendaarne Jaan Pakk) ning tegime kaasõpilastega Rakvere 1. Keskkoolis väikese tantsuorkestri-ansambli (klaver, akordion, trompet, kontrabass ja trummid). Mängisime põhiliselt tantsuks koolis, vahel ka sünnipäevadel ja ettevõtete aastavahetuse ja muudel pidudel ning sündmustel. Enn lõpetas TÜ majandusteaduskonna 1971, oli samas aspirantuuris ja töötas seal õppejõuna-assistendina ning hiljem külalislektorina kuni viimase ajani; eduka Audiitorbüroo ELSS OÜ asutaja ja kauaaegne omanik-juhataja, rahvusvaheline vandeaudiitor-partner). Sõbrad oleme ja suhtleme tihedalt tänaseni.

Sõit oli rahulikus tempos, loodust vaadates ja teisi osalisi jälgides ning toitlustus-teeninduspunktides veidi puhates, jooki-sööki proovides; lõpetamine oli ca kella viie paiku enne videvikku, st olime umbes kaheksa tundi rajal (registreeritud osalejaid oli – 9012, lõpetanuid – 6805 ehk 75,5%, neist naisi – 1057 ja välismaalasi – 235).

Aastal 2023 möödus 40 aastat 19-ndal 1983. aasta Tartu maratonil osalemisest / In 2023, 40 years have passed since the 19th Tartu Marathon of 1983.

Juuni 2019 kuni detsember 2024 (märts 2025)

Tallinnas, Matti Raudjärve Pirita-Kose kodukontoris